

latv. v.

B

9 (L)

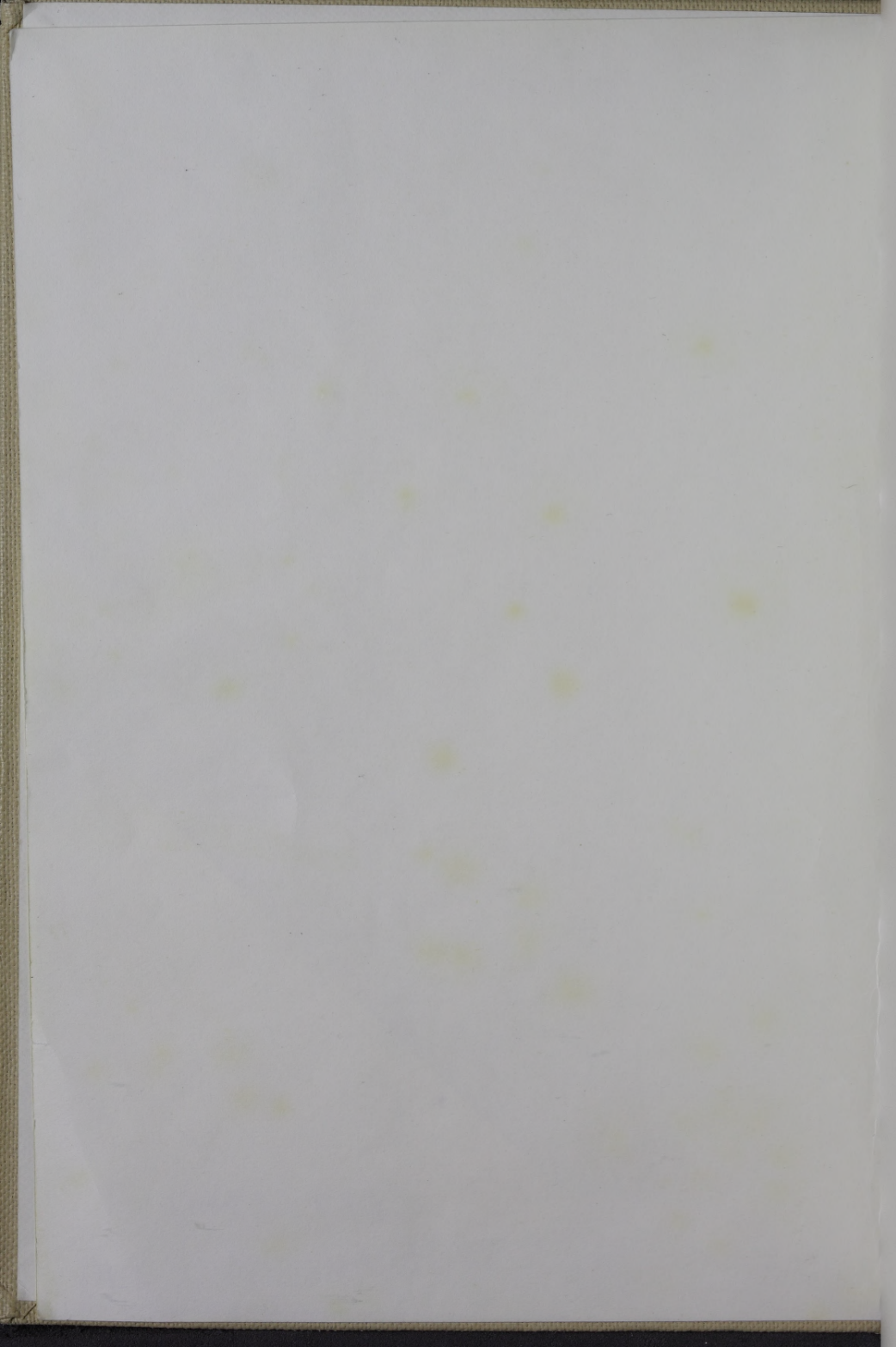
ACTA LATGALICA

2

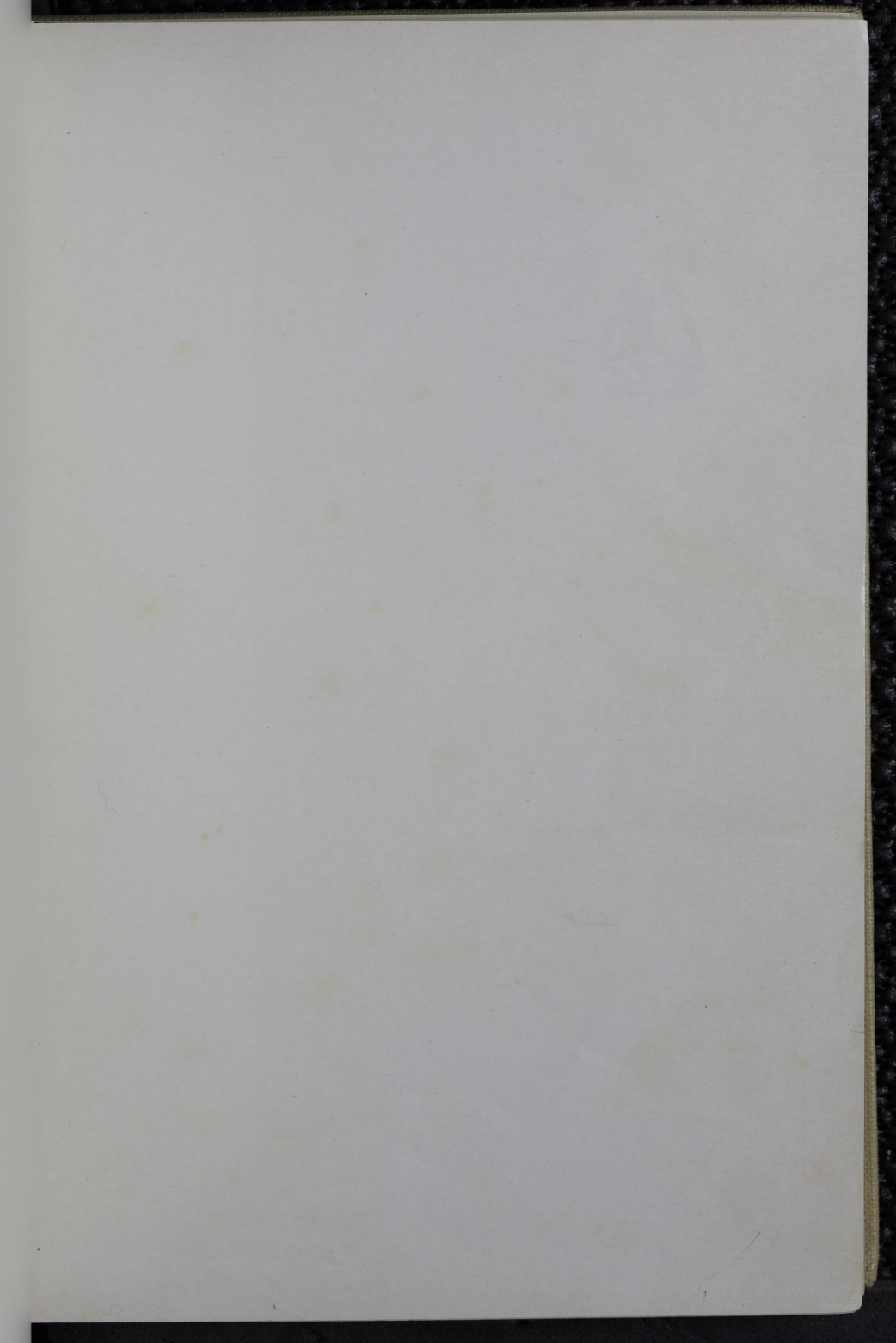
0304011372

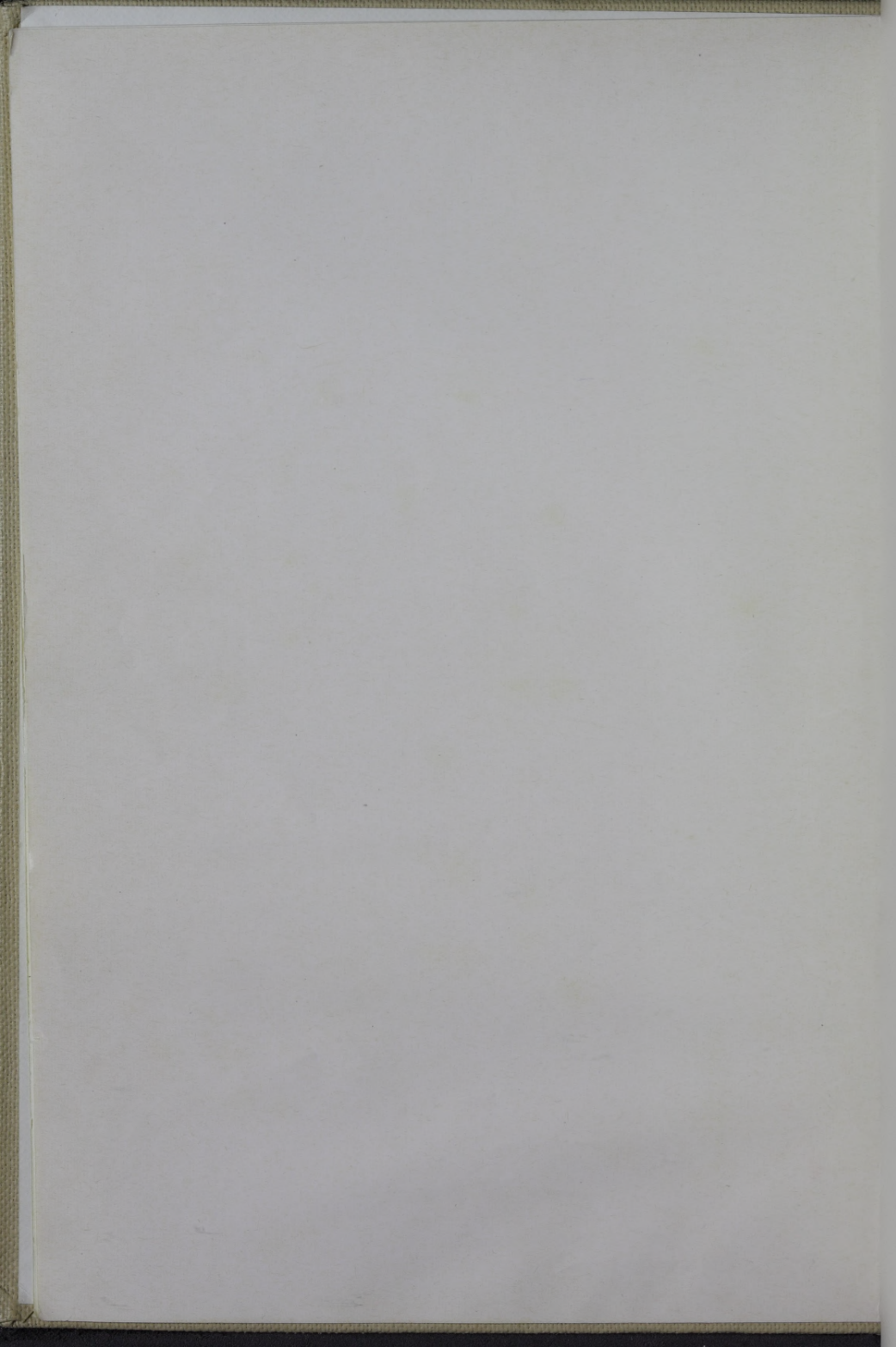

LATGALIAN RESEARCH INSTITUTE

Series B: Essays

DAS LATGALISCHE FORSCHUNGSINSTITUT

Serie B: Kleine Schriften

ACTA LATGALICA

2

Editorial Board:
Schriftleitung:

Alexander Batņa, B. A. †
Michael Bukšs, Mag. Phil.
Leonard Latkovskis, Mag. Phil.

Articles in foreign languages on pages: 382—393

Artikel in fremden Sprachen: S. 382—393

Latgalian Publishing Co.

Latgalischer Verlag

1 9 6 8

B
9047

Bpt

LATGAĻU PĒTNĪCĪBAS INSTITŪTS

Serijs B: Rokstu krōjumi

ACTA LATGALICA

2

Redaktori:

Aleksandrs Batņa †
Mikelis Bukšs un
Leonards Latkovskis

P/s Latgaļu izdevnīceiba

---

1 9 6 8

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA
90—

S A T U R S

	Lp.
Bukšs, M. — Dīvs, svētej Latviju!	5
Trūps, J. — Latvijas apvīnōšonas kongresu 50 gadu atcerei (plakats)	17
Latvijas breiveibas pīmineklis Reigā	18
Latgolas atbreivōšonas pīmineklis Rēzeknē	19
Latvijas vaļstsveiri sakarā ar vaļsts dybynōšonas 50 gadu atceri:	21
Jānis Čakste	22
Francis Trasuns	23
Kārlis Ulmanis	24
Francis Kempis	25
Gustavs Zemgals	26
Jezups Rancāns, Jurs Pabērzs, Odums Turkopuļs un Aloīzs Budže	27
Valerija Seile, Jezups Kindzuļs, Vladislavs Rubuļs un Jezups Trasuns	28
Škutāns, St., M.I.C. — Rēzeknes kongress	29— 53
Bukšs, M. — Kū eisti beja sacejuši tī, kas aizgōja nu 1917. goda apreļa kongresa Rēzeknē	54— 60
Trūps, J. — Latgolas partizani	61— 72
Batņa, A. — Rūbežu tragedijas pādejaiss cēliņš	73— 88
Bukšs, M. — Latgolas pēteišonas pīnōkumi un ispējas	89—103
Bukšs, M. — Jezups Kindzuļs un jō dorbs tautas dryvā	104—112
Latkovskis, L. — Krysts Latgolas tradicijōs	113—127
Dzeņš, O. — Maja mēneša tradicijas Vōrkovas pogostā	128—130
Cybuļskis, V. — Maja mēneša lyugšonu kōrteiba Nautrānu pogostā	131—133
Mickāne, V., Dr. med. — Klejojūši sovaiddīki	134—139
Latkovskis, L. — Par latvišu rokstim	140—149
Latkovskis, L. — Nu vēstures	150—153
Latkovskis, L. — Vēsturyskas pīzeimes	154—156
Latkovskis, L. — Latgaļu vēsture, attālōta mōkslā	157—162
Vētsure atsakōrtoj (Īvodroksts nu „Jaunom Ziņom”, 1913. goda 27. nr.)	163—165
Latgaļu izdevnīceibas sarakste ar goreigū vadeibu	166—171

Latgolas Dāls — Voi latgali, katōli, apkaroj sovus veiskupus?	172—175
Atteiceibā uz vēstulem (apsavinōšonas kongresu vaicōjumi)	176—180
Latkovskis, L. — Latgaļu uzvōrdi un palames	181—211
Latkovskis, L. — Vōcu vōrdi latgaļu volūdā	212—222
Latkovskis, L. — Latgaļu sveicīni	223—232
Latkovskis, L. — Bibliografisks ratums (1801. g. lyugšonu grōmota)	233—239
Puisāns, T. — Latgaļu rūtaļas. Bārnū rūtaļas Ludzas apr. Zvērgzdines pog.	240—250
Bojārs, Vl. — Gundagu augi	251—257
Bojārs, Vl. — Izmērstušōs vabales (meloe proscarabacus) Latgolā	258—262
Latkovskis, L. — Dažu vōrdū skaidrōjumi	263—269
Latkovskis, L. — Ceļojūšī un ratī vōrdi latgaļu volūdā	268—269
Puisāns, T. — Vacī un ratī latgaļu vōrdi	270—271
Puisāns, T. — Kōzu tradīcijas Latgolā	272—288
Latkovskis, L. — Senejī latgaļu ēdīni	289—290
Briška, B. — Latgolā dzīdōtōs himnas	291—302
Briška, B. — Sarmatija. Eiss kūpsavylkums	303—306
Bukšs, M. — Intonacīju atškireiba storp instrumentaļa un cytu lūcejumu garajom golūtnem zīmēlatgaļu dialektā	307—309
Škirmants, J. — Viļaka-Marnauza	310—314
Budže, A. — Leivōnu pogosts	315—322
Budže, A. — Apdrūšynōšona pret guni	323—324
Lelis, J., Dr. — Daži latgaļu leidzskani	325—327
Latgaļu literārōs volūdas izceļsme, vēsture un nūzeime. Prof. J. Leļa referats O. Zvidra atstōstejumā	328—340
Lelis, J., — Daži volūdas vaicōjumi. Alfabets	341—352
Fr. Kempa atmiņas par 1917. godū un tō laika kongresim	353—364
Briška, B. — Latgaļš karaveira gaitōs	365—381
Latkovskis, L. Jr. — Latgola and the Revolution of 1905	382—393
Latkovskis, L. Sen. — Dr. Ontōna Skryndas pīmiņai	394—405
LPI lūcekli in memoriam A. Baņņa	407—412
M. Valters	413—414

DĪVS, SVĒTEJ LATVIJU!

Latvijas dybynōšonas 50 godu atcerei

Nikas nav tik daudz dūmōjis par dzimtinī kai trimdināks, un nikas tōs nav tik korsti mīļōjis kai tys, kas tū ir pazaudējis. Ir, prūtams, vīnaļdzeigī, kas soldī dus uz sovīm ērteibu spylvynīm, ir ari gūda un varas maklātōji, kam dzimtime vīnmār ir uz lyupom, bet nikod nav sirdī, bet ir ari nasavteigi ceineitōji, kam dzimtime ir svāts vōrds, kas ar sapni par tēviju gulstās un ceļās un kas vy-sas sovas dūmas un dorbus veļtej sovas tautas tīseibu styprynō-šonai un sovas demokratiskōs vaļsts atjaunōšonai.

Jo jau kotrā laikā un it seviški kotrā 18. novembrī tautīši pī-miņ sovu dzimtinī, tautu un vaļsti, tod jo vairōk myusu pīnōkums tū dareit, kod aprit 50 godu nu Latvijas dybynōšonas dīnas. Šymā sakareibā myusu pīnōkums ir atcerētīs kai tautas sasnāgumus, tai ari zaudējumus, aplyukōt kai sabīdryskōs īceres, tai ari preteškei-bas un beidzūt dūt pōrskotu par tom ideologijom un mōceibom, uz kurom myusu nōkūtnes vaļsts var tīkt byuvāta. Jau pyrms Pymō pasauļa kara Rainis vaicōja: „Voi tikai breivu Latvijū?“ Un šys vaicōjums ir tikpat aktuals ari šudiņ. Ceinūtīs par breivu Latviju, ikvīnam piļsōņam tīseiba praseit un zynōt, kaida šei breivō Latvija byus. Tōpēc, analizādami pagōtni, raudzeisim ar mīreigu prōtu mest vāsu skotu nōkūtnē.

Šymā rokstu krōjumā laseitōjs atrass daudz pētejumu un ap-
cerējumu par 1917. goda nūtykumim, par latgaļu organizēšonūs un kūpejom ceīnom par Latvijas breiveibu. Pi tō vairs nasakavēsīm.

Latvija tyka dybynōta 1918. goda 18. navembrī un pēc tam sei-vi izceineita kai breiva un naatkareiga republika, kur suverenō vara pīdar tautai. Vōrda, preses un uzskotu breiveibu garantēja lykums. Breivi vālāts parlaments izraudzeja vaļdeibu, un vaļdeiba beja atbiļdeiga parlamenta priškā, kas tū varēja kotrā laikā kori-gēt un atceļt. Tei beja parlamentarō demokratija rītumu izpratnē, un tei pastōvēja leidz 1934. goda 15. maja apvārsumam. Šys ir de-mokratiskōs Latvijas laiks, saukts ari par „partiju laikim“.

Latvijas dybynōtōji vīnōjōs par kūpejū platformu un izraudze-ja pagaidu parlamentu, kas saucēs Tautas Padūme. Tautas Padūme

izraudzeja valsts prezidentu un icēle pyrmū valdeibu, kas saucēs „pagaidu valdeiba“. Pagaidu valdeibas laikā nūtyka vysas golvoņōs Latvijas atbreivōšonas ceinas.

1920. godā, kod Latvija beja tiktōļ atbreivōta, ka varēja nūtik t breivas vēlēšonas, tyka iwālāta Satvērsmes Sapuļce. Tei beja pyrmais Latvijas tautas vālātais parlaments. Lūcekļu skaits beja 150 (Latgola deve 35, nu tim 24 beja latgali). Satvērsmes Sapuļce dorbōjōs leidz 1922. goda rudiņam, nūturēja 213 plenarsēdes, pījēme 205 lykumprojektus (bet kūpā ar valdeibu apsprīde 259 lykumus).

1922. godā tyka iwālāta I Saeima. Vysu Saeimu vēlēšonas nūtyka uz tōs satvērsmes pamata, kū 1922. godā beja pījāmuse Satvērsmes Sapuļce. Deputatu skaits beja 100. I Saeima nūturēja 214 plenarsēžu un 4148 komisiju sēdes. Pījimtūs lykumu skaits 291, bet apsprīsti 343. Vysōs Saeimōs nu Latgolas tyka iwālāti pā 25 deputati, nu kurim I Saeimā beja 13 latgali, II — 12, III — 12 un IV — 13. Kai radzams, tod deputatu skaita ziņā latgali sevi nabeja piteikūši reprezentējuši.

Turpyņojūt ziņas par Saeimu, ir jōmiņ, ka II Saeima tyka iwālāta 1925. godā. Tei nūturēja 214 plenarsēdes, 3867 komisiju sēdes, pījēme 283 lykumprojektus, bet kūpā ar valdeibu apsprīde 335 lykumus. III Saeima tyka iwālāta 1928. godā. Tei nūturēja 223 plenarsēdes 3551 komisiju sēdi, pījēme 302 lykumprojektus, bet apsprīde 344. IV Saeima tyka iwālāta 1931. godā. Tei nūturēja 185 plenarsēdes, 3201 komisiju sēdi, pījēme 246 lykumprojektus un apsprīde 312.

Tautas interese par sovu parlamentu ir bejuse lela. Nu vysim bolstīseigajim vēlēšonōs ir pīsadalejuši nu 80 — 85 %. Tys ir skaits, kaids ir parosti ari cytōs rītumu demokratijōs. Un kai parošts, cīš tī, kas vēlēšonōs ir pasivi voi sovas interesēs naprūt aizstōvēt.

1934. goda 15. majā nūtyka apvārsums. IV saeima tyka pazdeita, un satvērsme tyka lauzta. (Par satvērsmes atceļšonu voi naatceļšonu vēlti runōt, jo „autoritarō vara“, kai diktatura sevi sauce, sovas valdeišonas laikā satvērsmes nikur nadaudzynōja un tōs nikur napilītōja.)

Tagad teik biži runōts par tū, ka apvārsums bejis vajadzēigs, ka Latvijas Saeima bejuse dorba naspējeiga, ka partiju bejis par daudz un ka valdeibas bejušas nastabilas.

Nav šaubu, ka šōs runas ir bejušas vīnpuseigas un teik paustas diktaturas laika attaisnōšonai. Latvijas demokratiņa, saleidzynojūt

ar cytom zemem, nabeja ni lobōka, ni slyktōka. Ka Latvijā beja gadejuma partijas, tōs byutu izmyrušas pošas par sevi. Saprūtams, ka nabeja vajadzēibas pēc 4 — 5 zemņiku partijom, vacūs cara laiku naudas nūguļdeitōju partijom utt. Vacī nūguļdeitōji byutu izmyruši, un jaunsaimņiki pamozam kļyutu par vacsaimņikim. Dzeivē vyss mainōs, un eistineibā sabīdryski politisku un sociologisku ideologiju nav daudz. Partiju daudzums taitod beja myusu parlamenta bārnu slimeiba. Vaļdeibu nastabilitate storp 1918. un 1934. godu ir bejuse jytama: ir bejušas 19 vaļdeibas. Garōkais vaļdeibas laiks ir bejis 2 godi, 3 mēneši un 26 dīnas, eisōkais 1 mēnesi un 28 dīnas (bet šū eisumu beja iztaisejis Ulmaņs pats caur apvārsumu). Bet parlaments un vaļsts prezidents varēja strōdēt ari storplaikūs storp vaļdeibom. Storplaiki nav bejuši ilgi: eisōkais 7 dīnas, garōkais 51 dīnu.

Kas atsateic uz Saeimas darbeibu, tod, kai augšmynātō statistika par plenarsēdem un pījimtajim lykumim rōda, jōs dorbs ir bejis piļņeigi efektīvs un apmīrynojūšs. Ari Saeimas izraudzeitōs vaļdeibas ir strōdōjušas efekteigi. Tū rōda dažaidu vaļdeibu sēžu skaits un izdūtūs lāmumu daudzums. Ilgōkōs vaļdeibas ir nūturējušas pat pōri par 200 sēžu (vīneigi pādejō Ulmaņa vaļdeiba 1934. godā ir nūturējuse tikai 15 sēdes). Ka partiju laiki tautas uztvērē klīva par „tukšūs runu laikim“, par tū jōpasateic pa daļai „autoritarō laika“ propagandai, pa daļai ari tam apstōkļam, ka pi kotras demokratijas „gudra ir vīneigi tauta“, bet vaļdeiba nadereiga, bet pi diktaturas — „gudra ir vīneigi vaļdeiba, koleidz tautas pīnōkums ir tikai vaļdeibu apbreinōt“.

Pyrmūs Latvijas parlamentu dorbs ir bejis ļūti efektīgs ari tymā ziņā, ka tī izstrōdōja un nūstyprynōja vaļsts pamatus. Tī izvede agrarreformu, tī izveidōja socialōs apdrūšynōšonas sistemu, atrysynōja školu teikla vaicōjumu utt.

Šys dorbs nabeja vīglys, un tys natyka atrysynōts bez tryukumim.

Latvija nabeja vīngobolaina. Tei sastōvēja nu 2 dažaidom vēsturyskom, etnografiskom, kulturalom un ekonomiskom sferom. Latgola ar sovu pōri par 300 godu īpatnejū vēsturi, ar īpatnejū volīdu, īpatnejū kulturu, īpatnejom montōšonas tiseibom, īpatnejū saimņiciskū īkōrtu un īpatnejom tradicijom nabeja tik vīgli nūstōdoma leidza pōrejim Latvijas apgobolim, kuru vīngobolaineiba beja bez problemom. Tōpēc Latgolas vaicōjumi pyrmajūs parlamentūs biži figurej kai specialas problemas.

Pi zemes vaicōjumim Latgolas problema beja tei, ka te beja ļaūzu daudz, zemes moz un ka Latgolā tōdēļ tyka nūlyktas mozōkas saimnūceibu plateibas kai pōrejūs apgobolūs. Taidā veidā vīnā vaļstī rodōs divejaidas normas un divejaidas tīseibas. Bet ŗei problema Latgolas pōrstōvim par lelom sōpem natyka apmīrynojūši atrysynōta: zemes reforma natyka izvasta vīnveideigi vysā vaļstī.

Atteiceibā uz Latvijas satvērsmi latgali ir gribējuši redzēt decentralizātu vaļsts varu. „Stōvādami par vaļsts vīneibu, par vaļsts nūstpyrynōšonu, par kōrteibu vaļstī un tautas labklōjeibu, latgali tūmār aizstōvēs sovas tardicijas“, saceja Fr. Trasuns. Un latgaļu tradicijas beja jūs volūda, tautyskō kusteiba, katōliskō seņču kultura. Vyslobōk latgali cerēja sovas tīseibas nūdrūšynōt, izceinūt sova apgobola pošvaļdeibas tīseibas, par kaidom beja runōjuši un lāmuši priķslatvijas laika kongresi. Bet, kai syutnis Dr. M. Valters trymdā raksteja, Reigas kungi tikai blēņōja un taiseja insinuacijas par „Latgolas separatīsmu“, un gūdeigi dūmōtōs praseibas nūraideja. Jī nasaceņte saprast ni latgaļu dvēseli, ni latgaļu uzskotus, ni ari akceptēt latgaļu tradicijas. Tys tautas daļōs īnese daudz saryugtyņōjumu un Latgolu padareja par likvidejamu objektu ar pōrestēibom politikā un nūklusēsōnom zynōtnē.

Vīns nu lelajim Latgolas vaicōjumim pyrmajūs Latvijas parlamentūs beja latgaļu volūdas tīseibu vaicōjums. Satvērsmē gon tys natyka fiksāts, bet lykumdūšonas ceļā tūmār tīseibas tyka atzeitas un apstpyrynōtas, pīleidyņojūt latgaļu volūdu vaļsts volūdai.

Taipat daudz streidu ir bejis par bazneicas un izgleiteibas vaicōjumim. Tī tūmār beja grūzomi un lobojami, bet tragiskā stōvūklī palyka rūbeža vaicōjums ar austrumim. Par tū ir skorbi runōts Satvērsmes Sapuļcē un daudzkārt runōts un raksteits ari pēc tam. Pīm., J. Veļkme soka: „Baltīšu politiki beidōs nu katōlicisma. Vītā latvīšu apvīnōšonas nūtyka sašķeļšona. Myusu rubežu nūsprausšonas komisija beja voi ŗyvu naredzeiga, voi pīkukuļōta. Atdeve krīvim kaidreizejōs Mōras zemes atlīkas austrumūs. Tūs apvydus, kur latgali beja jaukti ar leitovišim, atdeve leitovišim, bet kur latgali beja jaukti ar pūlim, atdeve Pūlijai. Nivīns Reigas vēsturnīks Latgolas vēsturi nav pētejis un aprakstejis, pat intereses uz tū jim nav bejis.“ (J. Veļkmes vēstules „Dzeivē“ 1968: 90, 15. lṑ.) Katōlicisms Latvijas breiveibas laikūs beja identisks jēdzīņs ar latgalismu. Patīseibā baltīši beidōs nu latgalisma, un tōdēļ iztapeigō goreidzņiceiba, kam svešs beja latgaļu atmūdas laika gors un tō byuteiba, pōr-

gāja latgaļu apkarotāju pusē. Bet tys nūtyka tikai tod, kod ar tautu navajadzēja rēkinūtīs, t. i., pēc 1934. goda apvārsuma.

Demokratijas laikā plauka latgaļu tautyskō kusteiba un ōrpusškolas izgleiteiba. Jau nu šō godu symta sōkuma atmūdas darbinīki lyka lelu svoru uz dažaidom organizacijom un bīdreibom. Cara vaļdeiba bīdreibas apkarōja un lyka škēršlus tūs dybynōšonai, bet demokratijas laikā tautai rūkas beja breivas. Un lyuk, laikā nu 1919. — 1926. godam Latgolā beja nūdybynōts pōri par 700 bīdreibu. Kotrā pogostā beja pa 5 — 10 bīdreibas. Tur beja kooperācijas un kredītbīdreibas, tur beja lauksaimnīku un pīnsaimnīku bīdreibas, tur beja zvejas un meliorāciju bīdreibas un pōri par vysu kulturas vaicōjumu bīdreibas (ap 200), kas reikōja priekšlasejumus, deve koru un teatra sareikōjumus utt. Tei beja dzeiva pošdarbeiba uz vītas, ar vītejū goru un koloritu, kas strauji tyka apcērsta pēc 1934. goda apvārsuma, kod vysas bīdreibas tyka likvidātas, kod latgaliskī sareikōjumi tyka aizlīgti un kod priekšlasejumus deve nu Sabīdryskūs lītu ministrijas atsyuteitī režīma propagandisti.

Navīn bīdreibas un kulturalī sareikōjumi plauka Latvijas demokratijas laikā, bet uzplauka ari latgaļu literatura. Koleidz svešūs varu laikmatā pa 300 godīm latgalīm rodōs caurmārā tikai pa 1 grōmotai godā, tod, sōcūt nu 1919. goda, latgalīm izgōja pa 40 un vairōk grōmotu godā. Dažaidu bīdreibu un cytas publiskōs bibliotekas leidza baltīšu grōmotom tyka pīpīldeitas ari ar latgaļu literaturu. Biblioteku skaits Latgolā auga ar kotru godu, un 1934. godā tūs skaits jau beja 130 (bet 1938. godā tikai 121). Par grōmotu skaitu Latgolas bibliotekōs seika statistika ir savōkta un apstrōdōta rokstā „Latgaļu literaturas genocids“ (Dzeivē 1956: 24, 19. — 20. lp.). Autoritarō režīma laikā nu Latgolas bibliotekom ir izjīmtas 23 465 grōmotas (te nav runa par izjīmtom nūsālītōjūšom grōmotom, par tom ir cyta statistika, te ir runa tikai par režīmam navālamom grōmotom). Nu šom 23 465 grōmotom latgaļu ir bejušas 17 463, bet cyt-tautīšu tikai 6 002. Tai ka, nasaverūt uz grōmotu īpērķšonu pēc šōs izjīmšonas, pīauguma Latgolas bibliotekōs nav bejis, tod teik aprēķinōts, ka „nacionalōs vaļdeibas“ laikā, kai sevi dēvēja autoritairs režīms, nu Latgolas bibliotekom ir izjīmts pōri par 30 000 latgaļu grōmotu. Un tūmār nu demokratijas laiku krōjumīm vēļ beja kū pūsteit kai pi vōcu, tai pi boļševiku okupacijom, koleidz boļševiki galeigi īvede drukas aizlīgumu latgalīm. Ceiņa pret latgalismu ir bejuse gara un seiksta, bet latgalisms tūmār vēļ nav ni salauzts, ni uzvarāts.

Školu vaicājumu ziņā Latgola ir bejuse dinamiska. Olkas pēc izgleiteības ir bejušas tik lelas, ka demokrātijas laikā ceīņa par školu pavairōšonu naryma nikod. Kod sōcēs autoritarais režims, Latgolā pōrs augstōkōs školas tyka nūlikvidātas (Daugovpijs školōtōju instituts un teknikums Rēzeknē). Reigas zynōtnīki un politiki palaikam mādz izgleiteības lītu nūstōdeit tai, it kai Latgolai vyszēleīgi byutu dūts vairōk kai pōrejīm apgobolīm. Bet Latvijas statistika tō nīmōz tai narōda. 1925. godā Latgolā školas vacumā 7 — 14 godi ir bejis 88 291 bārns, nu kurim 1926./27. mōceības godā školu apmeklējuši tikai 54 0/0. Gondreiz kotrys ūtrais bārns ir palicis bez izgleiteības. Pōrejūs apgobolūs šaidas parōdeības nabeja. 1935. godā Vydzemē školas vacumā (8 — 14 godi) bārnu beja 40 060 (resp. 9 uz 100 īdzejvōtōjīm), Kūrzemē — 31 910 (resp. 10 uz 100 īdzejvōtōjīm), Zemgalē — 33 123 (Īlyukstes aprīnkī beja 14 uz 100 īdzejvōtōjīm, bet pōrejā Zemgalē 10), Latgolā 1935. godā beja 87 457 bārni (resp. 15 uz 100 īdzejvōtōjīm). Bet autoritarōs valdeības laika lektori un ari tagad Reigas zynōtnīki šōs statistikas nalītōja un nalītōj. Lai pīrōdeitu „Latgolas privileģijas“, jī lītōj cytu, lītai naatbylstūšu statistiku un prūti: 1934./35. mōceības godā Latgolā vīna pamatškola bejuse uz 767 īdzejvōtōjīm, Vydzemē — 938, Zemgalē — 960, Kūrzemē — 1161 un Reigā — 1791. Bet kai redzējom, vyspōreģjais īdzejvōtōju skaits jau nav vīnaidi proporcionals atteiceibā uz bārnu skaitu! Školu teikla nūzeimi vysā pasaulī vērtej tikai pēc bārnu skaita, un tys, kai redzējom, uz 100 īdzejvōtōjīm Latvijā ir bejis (un drūši vīn ari tagad ir) ļūti dažaidis.

Lai izprostu Latgolas inteligences atteisteības gaitu Latvijas laikā, jōs mozū nūzeimi Latvijas zynōtnē un pōrejā valsts dzejvē, mes nadreikstīm aizmērēt, cik daudz Latgolā palyka bārnu bez pamatškolas izgleiteības un cik moz beja augstškolu beģušūs latgaļu. Bidreiba „Latgaļu studentu fonds“ 1939. godā beja izvaduse interesantu statistiku par akademiski izgleitōtīm latgalīm (rezultati seiki apraksteiti „Latgolas Bolsa“ 1943. goda 7. nr.). Vysā Latvijā 1938. godā ir bejuši 10 476 akademiki, nu tīm 7 504 latvīši, nu tīm 109 latgali (nu tīm nivīna mōceības spēka pi Latvijas universitates, atskaitūt tai pīvīnōtū Goreģģū Seminaru). Šī skaitlī rōda, ka Latgolas problemas Latvijas naatkareības laikā vēļ ir bejušas tōli nu tūs eistō atrysynōjuma.

Pi dažaidom Latvijas okupacijom vītejōs valdeībōs latgalīm ir bejis vēļ mozōks svors kai demokrātijas laikā. Dabeģģi, ka latgaļu problemu rysynōšona tur ir vēļ slyktōka kai ogrōk. Kaidis ir

Latgolas stōvūklis pi tagadejōs okupācijas, eisas ziņas par tū ir munā grōmotā „Die Russifizierung in den baltischen Ländern“, kur vīna nūdāleite ir veļteita nacionalōs aspīšonas un pōrkrīvōšonas vaicōjumim Latgolā.

Palāikam es asmu nūrōdejis, ka tautu eksistenci naizšķir ekonomsiskōs sistēmas, bet kulturalō un nacionalō politika. Lai ari cik lela nūzeime ir saimnīcyskai ikōrtai, tautyskū „byut voi nabyut“ izšķir cyta politika. Latgalisms sovā dzimtinē goreigā trymdā atsarūn zynomā mārā jau nu 1934. goda apvārsuma, bet piļņeigā pagreidē tys ir idzeits pi pošreizejō okupācijas režīma, ar kuru baltīši trymdā sōc vairōk un vairōk sasadorbōt.

Verūtīs nōkūtnē, myusim arvīn acīs ir jōpatur tys, ka pagōtne ir tikai zynōšonai, montōjums dorba turpynōšonai, bet na kopēšonai. Tys vīnāidi atsateic uz vysim. Dzeives eistīneiba uzstōda sovas kategoriskōs praseibas.

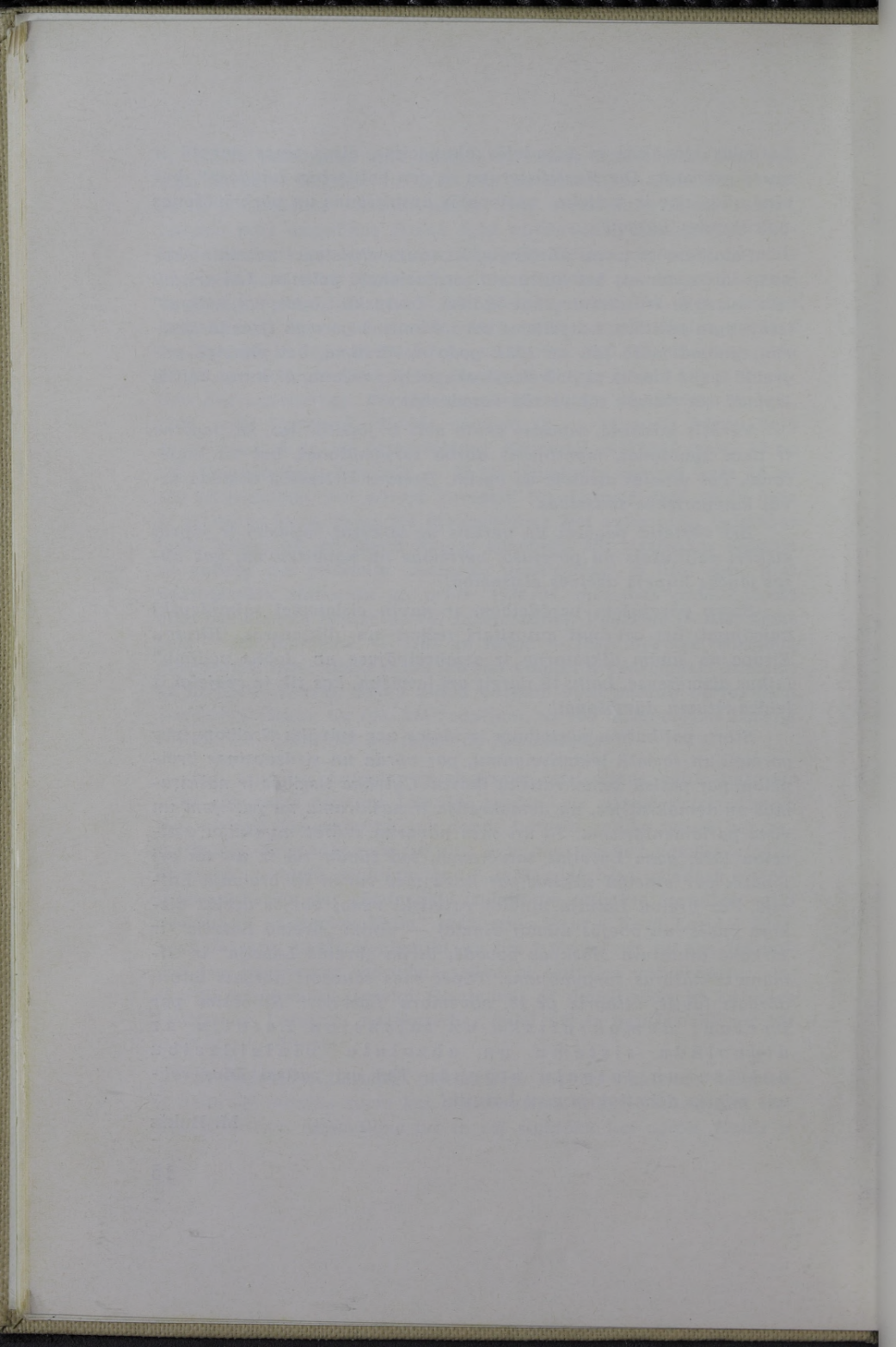
Bet vērtējūt pagōtni un verūtīs uz nōkūtni, myusim ir jōprūt atšķērt palīkušais nu pōrejušō, vērtēibas nu navērtēibom, kas vyses jaucās kūpejā dzeives eistīneibā.

Storp pōrejušom parōdeibom ir navīn eislaiceigī saimnīcyski vaicōjumi, bet ari vysi autoritarī režīmi un diktaturas. Rītumu Eiropa nu sovīm diktatorim ir atsabreivōjuse un „lobūs vodūņu“ laikus aizmērsuse. Laiks tū dareit ari latvīšim, kas tik ir spējeigi it leidza rītumu dūmōšonai!

Storp palīkušom vērtēibom ir idejas par cylvāka tīseibom, par goreigū un socialū leidztīseigumu, par vōrda un sirdsapziņas breivēibu, par patīsū demokratisckū ikōrtu. Cylvāka tīseibas ir našķiramas nu demokrātijas, un demokrācija ir našķirama nu partijom eista parlamentarisma. Jo ari mes navarim zvērēt myužeigu uztīceibu 1922. goda Latvijas satvērsmei, tod tūmār tei ir un tai ari jōpalīk par vīneigū sliksni, par kuru mes varim ūit breivajā Latvijā. Par breivū Latviju vīnāidi patetiski runoj obejōs dzeļža aizkora pusēs un obejōs dūmoj vīnāidi — vīnim „breivō Latvija“ ir sorkonō diktatura Moskvys povodā, ūtrim „breivō Latvija“ ir Ulmaņa diktaturas turpynōjums. Tōpēc mes saucam: dōrgais latvīt, dōrgais tautīt, atsagrīz pi 18. novembra Latvijas! Stōvēsim par breivū, demokratiscku un taisneigu Latviju ar divvolūdu sistēmu un absolutu vīnleidzeibu baltīšu un latgaļu storpā. Tod ari patīσαι Dīvs svēteis myusu dzimtinī, myusu Latviju!

M. Bukšs

TVIJAS APVĪNOŠONAS KONGRESU

1917

1967

MES, Latgolas latviši (t.i. latgali), apsavinodami ar Kūrzes un Vydzes latvišim, patūrēsim savu pašvaldeību, pilnu pašnoteikšanās tiesību VOLŪDAS, ticeības, bazneicas, šķolu un saimisteības, kai arī zemes vaicōjumā, bazneicas dareišonōs piivinojūt pi Latgolas arī Kūrzes un Vydzes katōjus.

1917. GODA 26. APRĒLA RĒZEKNES KONGRESA LĀMUMU 2. PANTS.

LATGOLAI, kai Latvijas īpatnejai sastōvdalai, pišķirama patstōveiba vītējōs pašvaldeības, VOLŪDAS, šķolu un bazneicas lītōs.

1917. GODA 30. JULIJA VYSU APGOLBOLU PŪRSTŌVU KONGRESA REIĢĀ LĀMUMU 3. PANTS

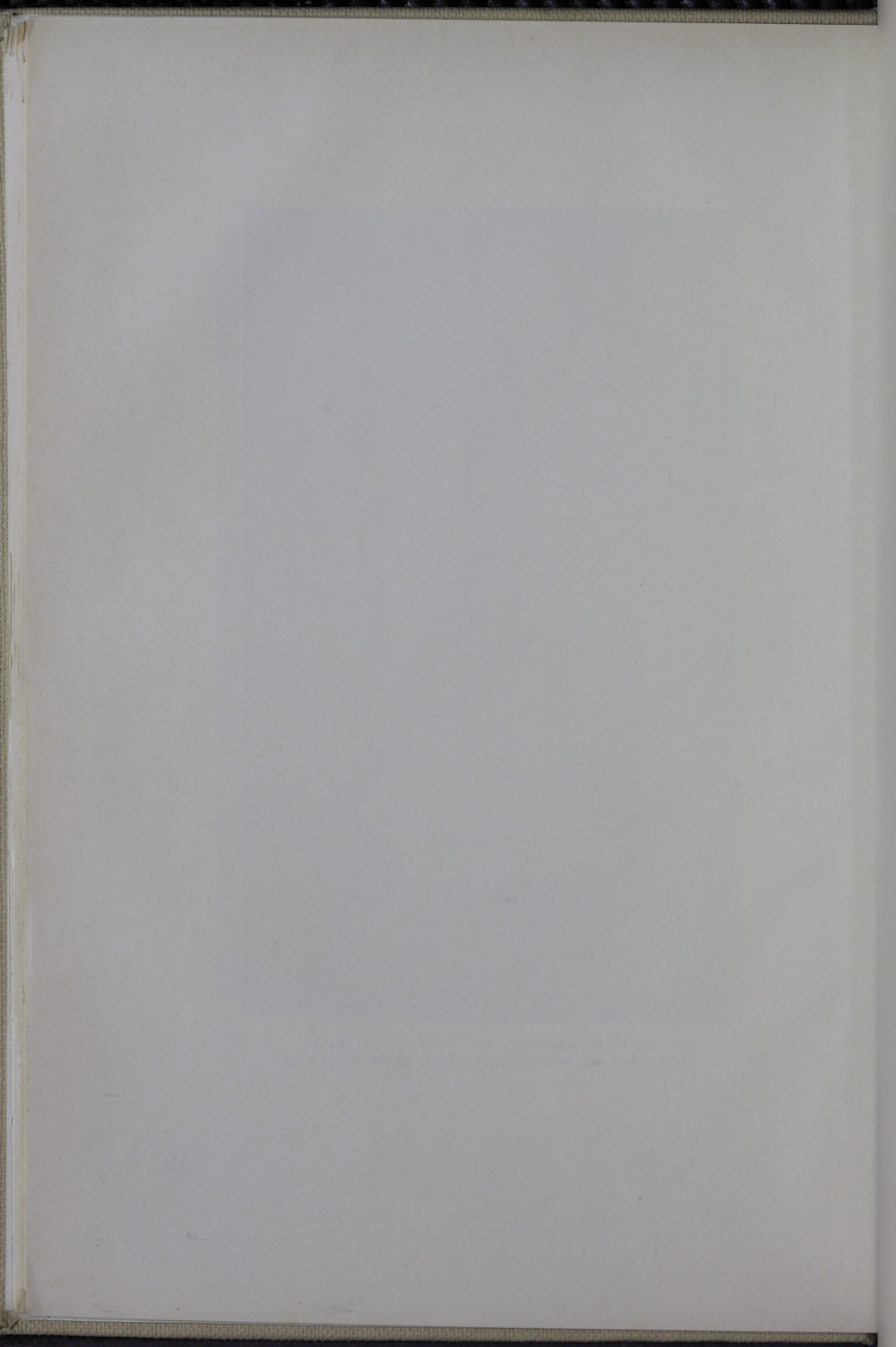

Latvijas breiveibas piminēklis Reigā

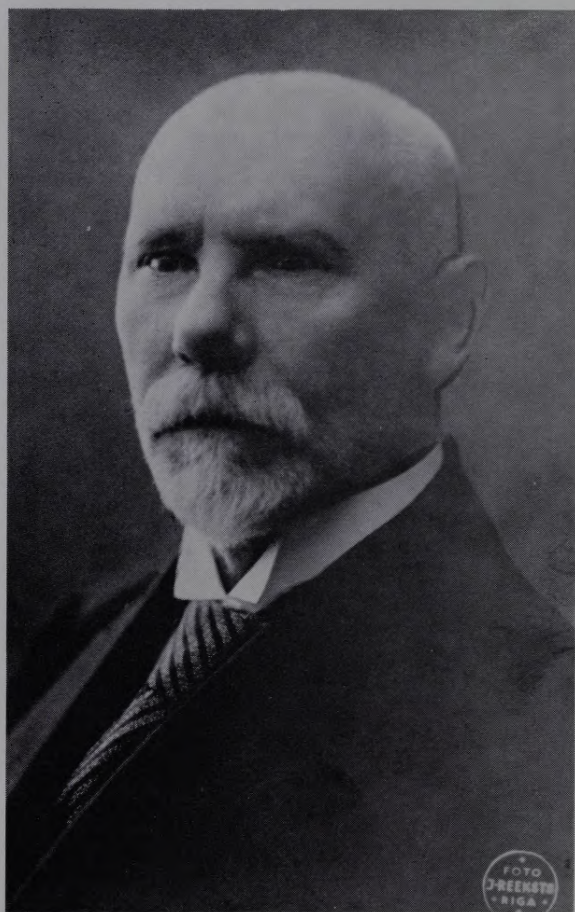

Latgolas atbreivīšonas pīminēklis Rēzeknē

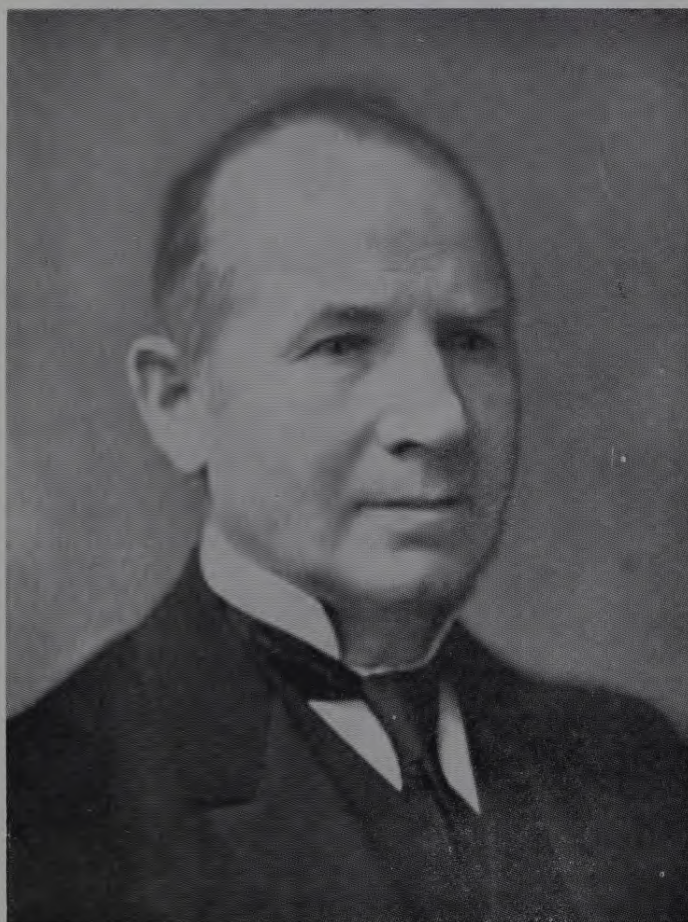
LATVIJAS VAĻSTSVEIRI SAKARĀ AR VAĻSTS
DYBYNŌŠONAS 50 GODU ATCERI

Jānis Čakste

Pyrmais Latvijas valsts prezidents

Francis Trasuns

Tautas padūmes, Satversmes sapuļes un Saeimas deputats

Kārlis Ulmanis

Pirmais ministru prezidents

Francis Kemps

Satversmes sapuļces un Saeimas deputats, Saeimas prezidija
sekretars

Gustavs Zemgals

Ūtrais Latvijas valsts prezidents

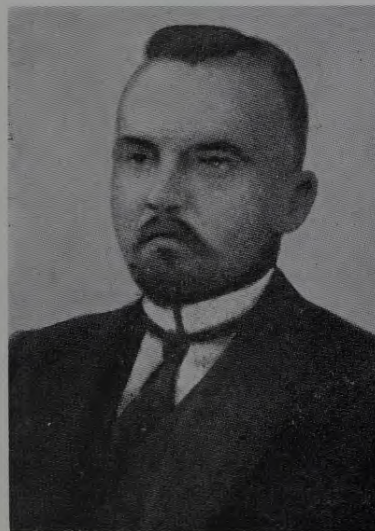

Jezups Rancāns
Saeimas deputats un prezidija
lūceklis

Jurs Pabērzs
Tautas padūmes, Satversmes
sapuļes un Saeimas deputats

Odums Turkopuļs
Satversmes sapuļes deputats

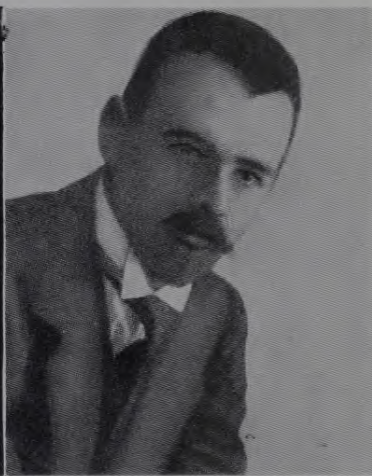

Aloizis Budže
Saeimas deputats un Zemkūpeibas
Ministris

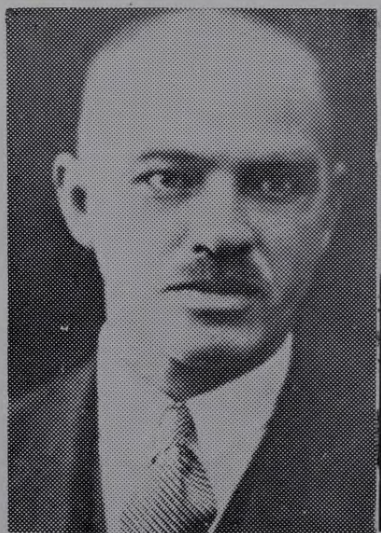
Valerija Seile

Tautas padūmes un Satversmes
sapuļes dep.

Jezups Kindzuļs

Tautas padūmes un Satversmes
sapuļes dep.

Vladislavs Rubuļs

Satversmes sapuļes un Saeimas
dep. Tautas labklōjeibas min.

Jezups Trasuns

Tautas padūmes, Satversmes sap.
un Saeimas dep.

S. Škutāns, M. I. C.

RĒZEKNES KONGRESS

Ar patīsu prīcu sajēmu ziņu par Indianapolises Latvišu katōļu bīdreibas nūdūmu atzeimēt Rēzeknes 1917. goda 26. apreļa kongresa 50 godu atceri, kurā maņ byutu bejis uzdavums nūlaseit kaidu papyldu referatu, pa tū laiku, kod golvonais referents byutu bejis kaidis cyts nu tautišim. Tōpēc ņyu jyutu zynomas bažas un apmulsumu, zynūt, ka maņ vīnam byus jōsastōj jyusu priškā ari golvonō referenta lūmā. Beistūs, ka naspēšu pīnōceigi veikt šū, teišam, gūda cīneigū uzdavumu. Cyts varbyut byutu varējis lobōk tū izdareit, varbyut byutu atradis ari laimeigōku pīēju šam nanūlīdzami delikatam tematam.

Kai tur lai byutu, ir jōsoka, ka 1917. goda apreļa Rēzeknes kongress ir vērts, lai tū gūdam atzeimōtu. Šaida atcere ir kai lūga atvēršona uz nūtykumim un dzeivi myusu tōlejā tāvu zemē pyrms 50 godim. Tī nūtykumi mums vysim ir ļūti svoreigi: tik labi tim nu vacōkōs paaudzes, kas tūs sovom acim ir redzējuši, kai ari jaunajai paaudzei, kura nav varējuse tūs redzēt. Tī mums vysim ir uzspīduši sovu zeimūgu: ir atstōjuši uz mums sovu naizdzēšamu ītekmi, ir veidōjuši myusu goreigū seju, ir panōkuši tū, ka mes asam tī, kas asam resp. asam latviši, kurus ari pa vysu zemes lūdi šudiņ izkaiseitus saista jo cīšas saites ar vōrdu Latvijā, Latvijas valsts: jo mynātī nūtykumi ir tys sējums, nu kura šī jēdzīni ir izauguši un lykuši pasaulam tūs atzeit un ar tim rēkinōtīs. Un pasaulš spīsts byus ar tim rēkinōtīs tik ilgi, cik ilgi mes poši gribēsim un spēsim tūs — kai sovu dōrgōkū montōjumu, kai sovas augstōkōs nacionalōs vērtibas — saglobōt poši sovōs dvēselēs un sirdīs. Nīkaida — kaut lai cik brutala un naciļvēceiga byudama — ōrejō vara bez myusu pošu grybas un pī-

krišsonas naspēs nu myusu sirdim tūs izraut un iznycynōt.

Atteiceibā uz šōs dīnas munu referatu muns nūdūms ir: bolstūtīs uz materialim, kaidi ir bejuši munā reiceibā, apsastōt eisumā pi dažim svoreigōkim momentim, kurim ir cīšs sakars ar Rēzeknes kongresu, prūti, minēšu eisumā trejs punktus:

1. Rēzeknes kongresa priķšvēsture,
2. Rēzeknes kongresa nūrise un lāmumi,
3. Rēzeknes kongresa lāmumu turpmōkais liktiņš.

I

RĒZEKNES KONGRESA PRIĶŠVĒSTURE

1917. goda 26. apreļa Rēzeknes kongress ir sovā ziņā Latvijas breivvaļsts s v ā t v o k o r s. Tys pidar svoreigim Latvijas breivvaļsts priķšdorbim.

Šim priķšdorbim ir sova priķšvēsture. Rēzeknes kongress nabeja najaušs nūtykums myusu tautas un vaļsts vēsturē. Ari vaicōjumi, kas tymā tyka cylvōti un diskutāti, nabeja vīnas dīnas idejas.

Šō kongresa priķšvēsturē itylpst jau tī Latgolas sabīdriskūs darbinīku braucīni uz Reigu, uz tai sauktōs Zineibu komisijas vosoras sapuļcem, kur jau vasalu godu desmiti pyrms Rēzeknes kongresa latgali ceptēs panōkt latvīšu tautas daļu tyvynōšonūs. Ar referatim beja uzastōjuši Fr. Trasons, Nik. Rancāns, Fr. Kemps. Ont. Skrynda. Tōļōk kongresa priķšvēsturē itylpst ilgō dūmu izmaiņa avizē „Drywa“ storp Fr. Kempī, Kaz. Skryndu un cytim nu vīnas puses un P. Šmitu, E. Blanku un cytim nu ūtras puses, kur gari un plaši beja izdiskutāts vaicōjums par latgalim un jūs volūdu, tradicijom, vēsturi, par atteiceibom ar pōrejim latvīšim un par turpmōkū sadarbeibas bazi.

Dizgon ilgi beja cylvōts vaicōjums: **kūpā voi sevīm?** Beidzūt šys vaicōjums roda atrysynōjumu: **kūpā un sevīm**, tys ir, sasadorbojūt ar pōrejim ap-

gobolim, Latgola palik pi sovom tradicijom un sovom pošvaļdeibom.

Taida beja idejiskō nūsaskaidrōšona Rēzeknes kongresa sanōksmes priksšovkorā.

Ka kongress sovūs uzskotūs nabeja vīngobolains, tys ir gluži dabeigi, jo vysur, kur ir vōrda breiveiba, ir iespējama ari opozicija. Taida ir bejuse ari šymā kongresā.

Pi kam šymā sakareibā navar naminēt ari tū apstōkli, ka jau nu Reigas Latvišu bīdreibas sapuļcem pyrms I pasauļa kara latgalim beja palicis īspaidis, ka jī tur ir naaicynōti vīsi. Sakarā ar tū pi dažīm rodōs skepticisms. Šaids skepticisms nabeja zudis leidz pat kongresam. Nu pīredzes un cytom atziņom Rēzeknes kongresā beja gon optimisti, gon pesimisti. Nu šejīnes rodōs pozicija un opozicija.

Nu vīnas puses dūma par nōkūtnes atteisteibu spīde meklēt kūpejus ceļus un sasaslēgšonu ar pōrejīm apgobolim, tikt vaļā nu Vitebskas guberņas rūbežīm un pīsasaisteit Baltijas guberņai. Bet nu ūtras puses — izpratnes un labvēleibas tryukums pi pōrejūs apgobolu latvišīm, kurim ir cyta volūda, sova literatura, sova ticeiba un īrašas, sovi ekonomiskī apstōkli, tys vyss spīde — vysmoz vīnu daļu — byut vysai skeptiskim par tū, kū Latgola nu kūpā īšonas īgyus un kū zaudēs, un kai nūdrūšynōt tū, lai nazaudātu nikō.

Kai tur lai byutu bejis, nav tūmār nūlīdzams fakts, ka na Reigas inteligeņce, na pōrejūs apgobolu latviši beja tī, kas meklēja pyrmū saskari ar Latgolas latvišīm, bet gon ūtraidi — kai jau mynāts — latgali beja pyrmī, kas kūpš šō godu symta īsōkuma meklēja ceļus nacionalai sadarreibai.

Ari šys Latgolas kongress, kuru šudiņ atceramēs, beja pyrmais, kas runōja par **vysas tautas** apvīnōšonu vīnā vaļstī.

Tīsa gon, ka šymā pyrmkongresa pūsmā par Latvijū kai naatkareigu vaļstī vēļ nabeja skaidras idejas. Runa beja tikai par zynomu autonomiju Krīvijas vaļstī ar cereibom, ka varbyut rassīs ap-

stōkli ari suverenitātei. Bet ari par tū dūmōja tikai daži. Dūmas par Latvijas suverenitāti ir bejušas daleitas. Vairums — un taišni na Latgolā — beja dūmōjuši: palikt par Krīvijas sastōvdaļu, paturēt sev nacionalu, īspējami plašu autonomiju.

Taida beja šō pūsma rokstureigō zeime.

Ari Rēzeknes kongress, kas meklēja ceļus Latgolas problemu kōrtōšonai, dūmōja gon par vyses tautas nōkūtni, bet politiski dūmōja leidzeīgi cytim resp. par Latvijas autonomiju Krīvijas valstī.

Pēc tam, kod Krīvijas revolucija beja pavārusē jaunus un plašus apvōršņus un īnasuse jaunas vāsmas daudzūs tautu politiski nacionalā laukā pošas Krīvijas rubežūs — ari Latgola varēja ņyu fikšēt sovus ceņtīņus un politiskōs īceres, par kū jau vairōkus godus beja nūtykuse ideologiskō skaidrōšonōs presē un sareikōjumūs. Tai atausa dūma par Zemes Padūmes izraudzeišonu, kas stōvātu par Latgolas tīseibom un ryupātūs par tautas nōkūtni. Tys ari tyka veikts Rēzeknes kongresā.

Beidzūt vēļ vīna vespōrejšō pīzeime: kod runojam par Rēzeknes kongresu, prūti: ir jōjam vārā ari tys apstōklis, ka šys kongress beja pyrmais sabīdriski politiskōs dzeives nūtykums Latgolā, kur pīsadaleja plašōkas masas, kam politiskōs rutinas vēļ nabeja it nikaidas. Kaidš plaši pazeistamais Latgolas problemu pazinējs un apcarātōjs par tū tai soka: „Vairōkums kongresa daleibņiku ir vairōk vadejšs nu jyutom kai nu reala prōta. Škīt, ka sajjusma pat nav gribējuse pacīst apstōkļu kritisku analizi, kōdēļ preteškeibas rodōs lelōkas, nakai tom vajadzēja byut. (M. Bukšs).

Taidš vespōrejšōs konturōs byutu Rēzeknes kongresa priksvēsturiskais fons.

Latgolas 1917. g. aprēļa kongresa daleibnīki Rēzeknē

II

RĒZEKNES KONGRESA NŪRISE UN LĀMUMI

Kongresa faktiskō organizēšona nūtyka Pīterpilī, kur Prikšlatvijas laikā beja vīneigais latgaļu inteligeņces centrys. Kod apstōkli beja pīnōkuši taidi, ka nacionalajūs vaicōjumūs varēja breivi reikōtīs un konkretā veidā ceineitīs par sovom tīseibom, latgaļu organizaciju pōrstōvi Pīterpilī sōka sasagatavōt uz tautas manifestaciju un atklōtu sovas stōjas un uzskotu demonstrējumu plaša kongresa veidā.

Par tyvōkū sasagatavōšonu pošā Latgolā veikups J. Rancāns sovōs atmiņōs tai soka: „Latgolas vēsturiskū kongresu sagatavōja un paleidzēja sasaukt golvonā kōrtā katōļu goreidznīki un pošī tymā jēme dzeivu daleibu . . .“

Bejušais Satvērsmes Sapuļces lūceklis Pīters Laizāns pībylst, ka ari latgališu streļniku sekcijas pōrstōvi tyka syuteiti uz Latgolas pogostim, lai plašōkom tautas masom izskaidrōtu gaidamō kongresa mērki un svoreigumu. Tys nūtyka pogostu sapuļcēs.

Kai vystyvōkū sasagatavōšonu var uzskateit Latgolas prīsteru sanōksmi-konferenci Rēzeknē. Tys nūtyka taišni Leldīnu nedelā: 1917. goda 6. un 7. aprelī un tur tyka nūzeimōtas personas, kam beja jōveic priksdorbi šai svoreigai vēsturiskai apsprīdei.

Par reiceibas komisijas priksšēdi beja izraudzeits Rēzeknes dekans Nik. Rancāns. Jō paleigi resp. kongresa organizācijas lūekli beja: B. Logins, Fr. Obšteins, J. Kindzuļs, E. Bolūdis, Ed. Kozlovskis un J. Grišāns.

Kongress beja nūlykts uz 1917. goda 26. un 27. aprelī pēc vacō stiļa (Krīvijā vēl turējōs pī vacō stiļa). Pēc jaunō stiļa tys byutu 9. un 10. majā.

Šymā svoreigajā sanōksmē beja īsaroduši delegati nu vysas Latgolas un pōrstōvi nu Latgolas bēglim Pīterpilī un Moskvā. Beja ari latgališu sek-

cijas syuteitī pōrstōvi nu Latvīšu streļnīku pulkim ar vērsnīku Jōni Rubuli priekšgolā. Nu kotras Latgolas draudzes un kotras organizācijas tyka aicy-nōti delegati. Īsaroda pavysam 232 delegati un 118 vīsi. Kongresā pīsadaleja ari Vydzemes Padūmes pōrstōvi: Zigfrids Meierovics, vālōkais Latvijas ōrlītu ministris, un Jānis Zālītis, vālōkais Latvijas kara ministris.

Kongress īsasōce ar tū, ka tō daleibnīki un delegati vyspyrms puļcējōs Rēzeknes bazneicā, lai izlyugtu dabasu svēteibu sev, sovim dorbim un latvīšu tautas nōkūtnei. Svineigū sv. Misi turēja mag. Kaz. Skrynda, daudzim goreidznīkim klōtasūt. Bazneica beja pōrpiļdeita. Mōceibu pēc Evangelija nūlaseišonas pasaceja prof. J. Rancāns (tagadejais veiskups). Ticeibu uz Kristus augšanceļšonūs jys saisteja ar tō laika nūtykumim, skubynojuūt tautu uz augšanceļšonūs nu daudzu godu aspīsteibas un nabreives, nūrōdūt uz tīseibom pošim nūsaceit sovu un sovas tautas dzeives veidu sovā zemē, jamūt vārā vysas latvīšu tautas vaja-dzeibas un ryupes par gaišōku nōkutni.

Pēc dīvkolpōjuma nūdzydōja „Dīvs, svētej Latviju!“ un kōrteigōs ryndōs tauta devēs svineigā gōjīnī uz kongresam nūzeimōtū vītu kino „Diana“ telpōs . . . Beja skaista, saulaina dīna. Latvijas karūgi un plakati ar uzrokstim un sauklim, breivi pleivōdami gaisā vērs svineigō gōjīņa ryndom, vēsteja jaunu laikmatu un breiveibu apvīnōtai latvīšu tautai.

Apmāram ap pušdīņu laiku delegati un kongresa vīsi ījēme sovas vītas kino „Diana“ zālē. Kongresa prezidijā tyka īvālāts mag. Fr. Trasuns. Nōce apsveikumi. Storp vīsim un apsveicējim beja klōt — kai jau mynāts — Kūrzemes un Vydzemes pōrstōvi: Zigfrids Meierovics un Jānis Zālītis. Obi šī pōrstōvi dzili izjustūs vōrdūs nese brōļu sveicīņus nu Kūrzemes un Vydzemes latvīšim un nūteiktūs vōrdūs apgolvōja, ka latgalīšim nu kūpā īšonas ar pōrejim latvīšim nikas ļauns nadraud, ka latgalīši ari turpmōk varēs breivi litēt sovu volūdu

školās, sabīdreibā un bazneicās un ka Latvijā byus nūdrūšynōta piļņeiga ticeibas breiveiba vysim piļsōnim.

Pēc apsveikumim sōcēs kōrtejais kongresa dorbs. Beja divi golvonī jautōjumi:

1) Atsadaleišona nu Krīvijas, nu Vitebskas guberņas, pīsavīnōšona Kūrzesmes un Vydzesmes latvīšim.

2) Latgolas Zemes Padūmes īvēlēšona, kas tōļōk veidōtu Latgolas autonomū dzeivi.

Kongresa byuteigō daļa īsasōce ar referentu priķšnasumim. Referenti beja divi: prof. J. Rancāns un Jurs Pabērzs. Obigola vōrdā īzasaceja par apsavīnōšonu ar Vydzesmes un Kūrzesmes latvīšim — nūdrūšynōjūt zynomu pošvaļdeibu Latgolas apgobolam un īvārojūt apgobola īpatņeibas — ticeibas, saimņiceibas, volūdas un pōrvaļdes ziņā.

Bet jau pi pirmō dīnas kōrteibas punkta, tys ir, pi apsavīnōšonas jautōjuma ir rodušās lelas dūmu starpeibas, vīnōtīs, jā! bet **ar** voi **bez** nūteikumim? Jo byus nūteikumi, tod kaidi? Kas par tūs piļdeišonu garanteis? ...

Īpaši šus diskusiju laikā atsaklōja, ka vysas tās vēlēšonās un atziņas, kas godim ilgi beja cylvōtas, **nu kongresa ļaudim beja uztvartas kai pošas par sevīm saprūtamas litas, par kū nimoz nav jōrunoj un jōuzatrauc.** Kod opozicija praseja garantijas, ka latgalīši natiks apspīsti ni volūdas, ni ticeibas ziņā, tod cyti tam pretim: ka te jau ir klōt pōrejūs apgobolu pōrstōvi, kas apsūlejuši respektēit latgaļu vēlēšonūs un tiseibas. Kur vēļ lobōku garantiju! Un Meierovics ar Zālīti teišam vairōkkōrteigi paskaidrōja ka tys nav vaļsts interesēs, ka latgalīši varātu byut kautkaidejaidi apspīsti un ka tys nikod nanūtīkšūt. Un sirsneigūs vōrdūs jī aicynōja Latgolu ar skaidru sirdi pasnēgt rūku pōrejom mōsom: Vydzemei un Kūrzemei. (Satvērsmes Sapuļces stenogramās var laseit, ka Fr. Trašuns Z. Meierovicam, kai ministru prezidentam, atgōdynoj šū sūlejumu, bet Meierovics nasalīk ī dzērdēt!)

Sovā lobajā ticeībā Latgolas kongresa daleibniki pat napapraseja pōrejūs apgobolu pōrstōvim parakteit kūpejū protokolu.

Preteškeibas tūmār naizadeve nūmīrynōt. Opozicionari lyka priškā **sovas** rezolucijas, sōkōs streidi par tom, un daļa (ar Fr. Kempī priksgolā) atstōja kongresu.

Veiskups J. Rancāns sovōs atmiņōs soka: „Tyuleņ vysī Fr. Kempa pikritēji storp krīvim un cyttautišim sōka agiteit un ar demagogiskim pajēmīnim musynōja tautu, lai kino „Diana“ telpas aizdadzynoņ un izjauc kongresu ... Prāvestu J. Svikli tikkū naīmatuši Rēzeknes upē ... Nu samu-synōtō pyuļa jū izglōbuši latgališu karaveiri ...“

Ir tūmār zynoms, ka natyka nivīns upē īmasts, ni ari izdareits kaidis cyts varas dorbs. Vysas tōs baumas un trūkšņōšona izavēre dreīžōk pēc trika nu opozicionaru puses, kuri beja pōrlīcynōti, **ka na bez pamata beja** jūs bažas un praseibas pēc garantijom.

Bet kai lai ni byutu: preteškeibas pastōvēja. Un opozicionari ūtrā dīnā kongresā napīsadaleja. Kongresa sēdes nūtyka Tērdznīceibas školās telpōs. Dorbs nūritēja samārā mīreigi. Tyka pījemtas isnāgtōs rezolucijas un īvālāta Latgolas Zemes Padūme nu vītejim radzamōkim sabīdriskim darbinīkim, un tim tyka nūdūtas pylnvaras tyuleņ uz-sōkt organizācijas izveidōšonu un tautas informēšonu par pījimtajim lāmumim.

Žāl, ka pi kongresa nūrisēs nabeja raksteitas stenogramas. Tys ir lels tryukums, kas vīnmār byus izjyutams pi šō dramatiskō un vēsturiskō nūtykuma apceres.

Nav zynoms ari, cik seiks ir bejis pats protokols. Nedeļu pēc kongresa nūtikšonas tyka izlaists **Latgolas Pagaidu Zemes Padūmes ziņōjums**, kurā beja ītvarti vysī kongresa lāmumi un tī — sovā ziņā — aizānōja protokola nūzeimi. Tūmār kongresa lāmumi ar vysom rezolucijom ir bejuši fiksāti un taidā veidā dokumentariskū pusi var uzskateit par pusleidz apmīrynoņūšu. Cytaidi tys ir, kod uz tū verās nu juridiskō redzes punkta.

LATGOLAS KONGRESA LĀMUMI

(Latgolas kongresa lāmumi ir publicāti 1917. gada 15. maja „Latgolas Pagaidu Zemes Padūmes“ oficialajā ziņojumā, kurs sovukōrt ir bejis pōrdrukōts žurnalā „Sējējs“, 1936. gada 6. numerī).

1. Mes, Latgolas latwiši pylnwarniki, sasapulcejuši 26. — 27. aprilī Rēzeknē sasauktā kongresā, atzeidami latwišus, kuri dzeiwoj Witebskas gūbernē, tai ari kurzemnikus un widzemnikus par vinu latwišu tautu, nuspridem apsawinot ar Kurzemes un Wydzemes latwišim vinā politiskā autonomā Kriwijas Walstī.

2. Mes, Latgolas latwiši, apsawinodami ar Kurzemes un Wydzemes latwišim, paturesim sowu pašwaldibu, pylnu pašnuteikšonas tisibu woludas, ticeibas, baznicas, školu un saimestibas, kai ari zemes jautōjumā, baznicas darišonos piwinojut pi Latgolas ari Kurzemes un Wydzemes katolius.

3. Mes, Latgolas latwiši, wyskorstoki welejamis paturet wysloboku sadaribu ar cittautišim: krivim, polim, žeidim un cytim, Latgolas rubežūs; paši makladami breiwibu sowai tautai, mes atzeistam, atstojam un pabalstisim cyttautišu breiweibas wysos ju tautyskos darišonos: ticibas, woludas, školu istožu un cytos tautyskos litos.

4. Welešonas wysos pašwaldibas istodēs nuteik uz winleidzeiga, taisna, aizklota un proporcionala pamata.

5. Mes, Latgolas latwiši, izweledami sowu Pagaidu Zemes Padumi, uztycam Padumei stotis sakarā ar cyttautišu izwalatom Padumem un izstrodot kupeigus sadzeiwes pamatus.

6. Latgolas Pagaidu Zemes Padumei wajaga it sakarā ar Wydzemes un Kurzemes Zemes Padumem del Latwijas autonomijas aizstowešonas un izwesšonas dzeivē; ryupetis par Latgolas atškeršonu nu Witebskas gubernes.

7. Sapulce atzeist par napicišamu zemniku sawinibas nudybynošonu Latgalē un izteic welešo-

nus, lai Pagaidu Zemes Padume nu sovas puses weicynotu taidu nudybinošonu.

8. Sapulce nuspride izwelet Latgolas Pagaidu Zemes Padumi, Padumes luceklu skaitu nuteic — 60, nu tim latwišu — 36, kriwu — 12, žeidi — 8, poli — 3, cytu tautu — 1 (porporcionali idzeiwotoju skaitam Latgolā).

Latgolas Pagaidu Zemes Padumē izweletas personas (nu latwišim): 1. oficers A. Bojars, 2) kg. O. Broks, 3) bkgs P. Dzenis, 4) kg. J. Džerens, 5) oficers F. Greiwuls, 6) students J. Grišans, 7) kg. Jurkans, 8) kara irednis J. Kindzulis, 9) Ed. Krustans, 10) kg. Ed. Kozlowskis, 11) kg. J. Krakops, 12) kg. Kokins, 13) kg. W. Krops, 14) strelniks (nu latwišu pulkim) P. Lazdans, 15) jdze A. Laurinowič, 16) kg. O. Laizans, 17) kg. Leitans, 18) kg. D. Logins, 19) oficers Lačkajs, 20) kg. J. Ločmels, 21) strelniks Muriņš, 22) bkgs dekans N. Rancans, 23) bkgs J. Rancans, 24) oficers J. Rubuls, 25) kg. W. Rubuls, 26) kg. Saliniks, 27) jdze W. Seil, 28) kg. Swenčs, 29) kgs J. Stukuls, 30) bkgs dekans P. Tukišs, 31) bkgs Fr. Trasuns, 32) students J. Paberzs, 33) kgs Platpirs, 34) kgs F. Obšteins, 35) strelniks Seins, 36) dekans J. Welkme.

28. aprilī nūtyka pyrmō Pagaidu Latgališu Zemes Padumes sede, kurā tyka izlasiti Pagaidu Latgališu Zemes Padumes Waldes lucekli. Wysa waldes lucekliu — 10, nu tim latwiši — 6, kriwi — 2, žeidi — 1, poli — 1. Nu latwišim waldē izlasiti — bkgs Fr. Trasuns, bejušais I. Walsts Dumas deputats (nu Sakstagola pogosta), kungi J. Kindzulis (nu Dricanu pogosta), st. J. Grišans (nu Dagdas pogosta), J. Krakops (nu Baltinovas pogosta) un E. Kozlowskis (nu Waraklionu pogosta).

III

RĒZEKNES KONGRESA LĀMUMU TURPMŪKAIS LIKTIŅŠ

Kod kongress beja pagōjis un mynātī lāmumi beja pījemti, ļaužu prōti vēļ tūmār nabeja apmīrynōti. Tys praseja aktivu reiceibu un skaidru dūmu izmaiņu. Un Pagaidu Zemes Padūme tū ari dareja. Kai vīnu nu sovīm pyrmajīm dorbim tei ir davuse oficialu Ziņōjumu par Rēzeknes kongresa gaitu, par pījemtajīm lāmumim un reizē ari pīvīnōjuse paskaidrōjumus, **kai** kongresa lāmumi ir sa-prūtami.

Dažaidu naskaidreibu nūvēržšonai un opozicijas uzbrukumu atspākōšonai, Ziņōjumā, storp cytu, ir losoms:

„Vīnojūtīs ar baltīšim, mes paturēsīm sovu vītejū pašvaldeibu, par myusu vīn dareišonom mes poši, latgališi, sprīssim. Par zemi, par myusu ticeibu, par školom, par vīteju valdeišonu utt. — par tū vysu mes poši, Latgolas zemnīki, sprīssim; ar **taidim** tik nūsacejumim mes i vīnōsimes ar baltīšim. Mes poši, Latgolas zemnīki, laseisim sovus īredņus, školotojus un cytus omota veirus, taidus, kaidi mums pa prōtam byus. Napatiks — varēsīm jū i nūmest — mes poši par tū sprīssim; mes poši ari zemi daleisim. Kaida tod te var byut apspīšona nu baltīšu puses?!“

Voi otkon cytā vītā: „Mums vajadzeiga pašvaldeiba, pi kuras **mes poši varātu sevi valdeit**, poši pōrznōtu sovas dareišonas, poši par tom sprīstu, dareitu tai, kai **mums pateik**, bet na īredņam . . .“

Vēršūtīs pret opoziciju, Ziņōjumā ir saceits: „Storp tymsim ļaudim (tei) plateja bezkauneigus malus, ka Organizācijas Komisija grybūt pataiseit myusu ļaudis par „čyulim“ — pīspīst jūs „čyuliski“ runōt, iznycynōt myusu ticeibu, padareit vysus par luterticeigim, atdūt latgališus, katōļus, baltīšu „navalā“. Bet kod myusu ļaudis redzēs, ka ni-

kas naatjam myusu zemi, nikas **nanycynoj myusu volūdu**, ka nikas naspīž myus palikt par „čyulim“, tūlaik jī saprass, ka tōs runas — tik vilteigō, bezkauneigō malōšona.“

Tai Latgolas latvīšim apgolvōja Latgolas Pagaidu Zemes Padūme sovā oficialajā ziņōjumā. Taida beja ari Rēzeknes kongresa vairōkuma ticeiba. Taidis stōvūklis, taidi ībyldumi un taidi atspākōjumi ir bejuši tūreiz, pyrms 50 godim.

Un kai šudiņ mes uz tim lai veramēs? Tys atkareigs nu tō, **uz kaidim principim** bolstōs myusu politiskōs īceres un dūmōšona.

Izejūt nu veseleigō demokratisma principim, Rēzeknes kongresa lāmumi ir jōatzeist **par tautas grybas izpaudumu**, ar kuru navar (voi pareizōk: nadreikst!) nasarēkinōt nivīna, nu veseleigim demokratisma principim izauguse sabīdreiba.

Latgolas latvīšu vēlēšonōs beja panōkt sovā zemē **demokratisku ikōrtu**, ar **decentralizātu varu**, kur vītejim īdzeivōtōjim byutu zynomas pošvaļdeibas tīseibas, kai tys ir dažōs zemēs, pīmāram, Šveicē, voi šeit pat ZAS vaļstīs. Taidu pošvaļdeibu praseja īpatnejī Latgolas apstōkli. Tai tū ir lēmīs Rēzeknes kongress.

Bet kai tys vyss turpmōk ir nūsarysynōjis, tū sovom acim ir redzējuši vacōkōs paaudzes pōrstōvi. Pōrs vōrdūs tū varātu tai formulēt, ka **turpmōkī nūtykumi**, seviški, **sōcūt ar Satvērsmes Sapuļci**, atteiceibā uz Latgolas latvīšim ir **nūsarysynōjuši piļneigā pretrunā tam, kū beja sūlejuši Meierovics un Zālītis Rēzeknes kongresā.**

Lelōkas skaidreibas dēļ, lai ir atļauts minēt dažus nūtykumus pēc Rēzeknes kongresa, kurim ir kaut cik zeimeiga saskare ar mynātō kongresa lāmumim.

1917. goda 30. julijā, cik zynoms, uz Vydzemes Zemes Padūmes iniciativu Reigā beja sasaukts **vysu Latvijas apgobolu kongress**. Tur pīsadaļēja Kūrzemes, Vydzemes Zemes Padūme un daži politiskī nūgrupējumi un organizācijas. Latgolu tur ir reprezentējuši Latgolas streļņiki, nu Latgolas Pa-

gaidu Zemes Padūmes tur ir bejis Vladislavs Rubušs.

Šymā vysu apgobolu kongresā **beja apsprīsti ari Latgolas kongresa lāmumi** un bez rezervācijas tyka pījemts, ka kūpejā Latvijas autonomijā resp. vaļsti **Latgolai byus taidas tīseibas, kaidas tōs ir lēmis Latgolas kongress.** Atteiceibā uz Latgolu šymā vysu Latvijas apgobolu kongresā ir pījemts lāmums, kurs skaņ šaidi:

„3. Latgalei kā sevišķai Vidzemes sastāvdaļai ir **pilnīga pašnoteikšanās** visās vietējās pašvaldības, administratīvās, valodas, skolu un baznīcas lietās.“ (Cfr. A. Bīlmanis, Latvijas republika desmit pastāvēšanas gados, 56. lp.; Fr. Balodis, Latvieši, II, 131. lp.).

Šaidi lāmumi beja Satvērsmes pamati pyrms Latvijas nūdybynōšonas. Taitod:

Latgolas tīseibas izsaceitas un atkōrtōti formulātas vēļ pyrms Latvijas Satvērsmes.

Skaidreibas lobā ir jōpīzeimej, ka ņyupat mynātais vōrds „Vydzeme“ ir jauns vōrds. Tys ir automatiski lykts „Livonija“ vītā. Livonija sovukōrt beja senejais Latvijas resp. Latgolas vōrds. Livonija sovā laikā aptvēre tagadejū Vydzemi un Latgolu (un ari Igauniju). Tai ari šōs konferences lāmumūs runoj par Latgolu kai Vydzemes sastōvdaļu, paskaidrojūt ar atsevišku pīzeimi, ka Latgola aptver Daugovpiļs, Ludzas un Rēzeknes apriņkus Vitebskas gubernā.

Šymā konferencē, taipat kai ari Tautas Padūmē, vaļsti ir dūmōts konstruēt **nu** apgobolim, un te figurej apgobolu pōrstōvnīceibas. Zeimeigi, ka Prikšlatvijas laikā Zemgale kai apgobols nikur nfigurej. Tei izavērza vālōk, sakarā ar vēlēšonu lykumu izstrōdōšonu. Tai tys ir ari šymā konferencē. Pi kam Latgolas problemas ir pareizi saproostas, un **vysas Latvijas pōrstōvi tōs ir akceptējuši taidā veidā, kaidā tōs ir izsaceitas Rēzeknes kongresa lāmumūs.**

Tai ir bejis vysur un vysūs kongresūs Prikšlatvijas laikā resp. Latgolas problemas un Latgolas

tīseības ir bejušas uztvartas, kai poša par sevīm sa-
prūtama līta, kai pyrmais nu sadarbeības priekšnū-
teikumim.

Pōrs mēnešus vālōk pēc vysu apgobolu kongre-
sa, tys ir, 1. un 2. oktobrī nu bēgļu paleidzeības un
cytom organizacijom Pīterpilī izauga Latvijas Pa-
gaidu **Nacionalō Padūme**. Tū ir radejušas na jau
masas, bet gon tikai 20 delegati. Nu latgalim tur
pīsadaleja Fr. Trasuns, Vl. Rubuļs, P. Lazdāns
un vālōk prof. J. Rancāns un cyti.

Šei Pagaidu Nacionalō Padūme dorbōjōs
1917-tō goda beigōs un 1918-tō goda sōkumā un
**beja nūlāmuse sauktis par Tautas Padūmi un iz-
sludynōt Vydzemi, Kūrzemi un Latgolu** par auto-
nomu vaļsts vīneibu. Bet tū naatbaļsteja Vydze-
mes Zemes Padūme un dažas cytas grupas. Un tai
tei līta navarēja īt uz prišku, koleidz Meierovics
dabōja atbolstu nu angļu vaļdeības. Šys atbolsts
beja lels impulss sadarbeības radeišonai.

1918-tō goda ūtrajā pusē vēsturiskūs nūtyku-
mu rots — kai mādz saceit — beja sōcis grīztis
par lobu Latvijas **vaļsts** idejai un tōs **eistynōšonai**.

Lels nūtykums beja, kod 1918. goda 23. ok-
tobrī Anglijas ōrlītu ministris Balfours paziņōja,
ka leidz mīra nūslēgšonai Anglija atzeist Pagaidu
Nacionalū Padūmi par Latvijas vaļdeibu un 11. no-
vembrī Meierovicu jau pījēme par Latvijas pagai-
du vaļdeības diplomatiskū pōrstōvi pi Anglijas vaļ-
deības. Tys beja ōrkōrteigi lels īgyvums un pamu-
dynōjums Latvijas vaļsts dybynōšonai. Tyka at-
rosta kūpeja volūda storp apgobolim un dažaidim
nūgrupējumim.

1918. goda 17. novembrī Reigā nūtyka jauna
politiskūs nūgrupējumu un apgobolu pōrstōvu
apsprīde, un tei vīnōjōs par leidzšīnejōs Pagaidu
Nacionalōs Padūmes un „Demokratiskō Bloka“ ap-
vīnōšonu vīnā it kai parlamentā — **Tautas Padūmē**.

Tautas Padūmē īgōja:

1) Nu Reigas un Vydzemes apgobola 38 pōr-
stōvi,

2) Nu Kūrzemes apgobola . . . 21 pōrstōvs,

3) Nu Latgolas apgobola . . . 18 pōrstōvi.

Zemgale kai apgobols ari te vēļ nafigurej.

Tautas Padūmes protokoli un „stenogramas“, cik ir zynoms, ōrpus Latvijas nav uzīti. Bet nu Latgolas pōrstōvu runom Satvērsmes Sapulcē ir radzams, ka Tautas Padūmē Rēzeknes kongresa lāmumi ir **bejuši piļneigi akceptāti**, ka tī ir itylpuši **kai vīnōšonōs nūteikums** pi Tautas Padūmes sastōdeišonas.

Kod Tautas Padūmes platforma beja pijemta, kod Latvijas sabīdryskī un politiskī spāki beja apvīnōti, varēja radeit Latvijas vaļsti. Un tei teišam tyka proklameita 1918. g. 18. novembrī. Un jau nōkūšā dīnā, 19-tā novembrī tyka radeita pyr-mō Latvijas vaļdeiba.

1919-tais gods ir ceīņu gods, kurā īkreit vaļdeibas bēgšona uz Līpōju, ceīņas ar vōcu atlykušajom armijas vīneibom, ceīņas ar Bermontu un boļševīkim . . .

Varim šudiņ tikai apbreinōt lelū varūneibu un uzauperēšonu, kū tyukstūšom myusu tāvu zemes dāli atdeve sovai dzimtainei leidz ar sovū dzeiveibu, lai Latvija toptu breiva.

1920-tajā godā ceīņas beja pabeigtas, dzimtaine klīva breiva, un varēja turpynōtīs mīreigs vaļsts ceļšonas un veidōšonas dorbs. Tautas Padūme šū dorbu ari īvadeja. Te vēļ reizi ir jōmiņ, ka **ari Tautas Padūmes platformā, kū skaita par pyr-mū Latvijas Satvērsmi**, beja itvarti ari Rēzeknes kongresa lāmumi par Latgolas tīseibom.

Nu vysa leidz šam mynātō teišam dabeigi, līkās, vajadzātu sagaideit, ka ari turpmōkajūs nūtykumūs byus taida pat izpratne un pīēja Latgolas kongresa lāmumim, kai tys beja leidz šam un kai tū beja cerējuši un Latgolas latvīšim stōstejuši Rēzeknes kongresa daleibnīki. Bet dīmžāl tai vairs nabeja. Nu pošim pyr-mim Latvijas vaļsts veidōšo-

nas sākumam kotrys Latgolas pōrstōvu mēginōjums aizstōvēt sova apgobola taisneigōs praseibas ir cītis vīnu naveiksmi pēc ūtras.

Uzskotameibas dēļ lai atļauts minēt kaut dažus nu daudzim pīmārim.

Tautas Padūmes golvonais uzdavums beja pījemt vēlēšonu lykumu par Satvērsmes Sapuļces īvēlēšonu. Un tys tyka pījemts 1919. goda 19. augustā. Satvērsmes Sapuļces sastōvā tyka paradzāti 150 deputāti, kurus izraudzeja Latvijas īdzeivōtōji, sadaleiti pīc ūs vēlēšonu apgobolūs. Tai jau šeit Latgola, kas īdzeivōtōju skaita ziņā sastōda 1/3, dabōja 1/5 deputatu.

Tautas Padūme izvede vēlēšonas. Tōs nūtyka 1920. godā 17. un 18. aprelī.

Vēlēšonu gaitu Latgolā dīzgon lelā mārā īspaidōja tys apstōklis, ka Latgolas apgobolam beja īcalts sovs „gubernators“ — apgobola pīrkšņiks Andrejs Bērziņš. (Na jau nu Latgolas latvišim, kai tam byutu vajadzējis byut saskaņā ar Rēzeknes kongresa lāmumim). Šam apgobola pīrkšņikam beja lela administrativō vara un teikšona par īrednim un policiju. Jau A. Bērziņa laikūs Latgolas īstōdes tyka pōrplyudynōtas ar pōrnūvodu īrednim, storp kurim lela tīsa beja taidu, kam, zamōs kvalitates un styprō kreisō nūskaņōjuma dēļ, nabeja vītas pōrējūs apgobolu īstōdēs, kai tū nareizi pastreipōja Fr. Trasuns sovōs runōs Satvērsmes Sapuļcē, mynādams konkretus faktus.

Vēlēšonas īspaidōja ari militarō vara, jo Latgola — sakarā ar tikkū izbeigtū kara darbeibu — skaitejōs izjāmuma stōvūklī.

Fr. Kempa saroksts šur tur beja aizlīgts. Bet nasaverūt uz tū, ari Kemps beja storp īvālātim Latgolas pōrstōvim Satvērsmes Sapuļcē.

Vyslobōkū pōrskotu ir īspējams īgyut par Satvērsmes Sapuļci un tōs darbeibu, jo ir pīejamas Satvērsmes Sapuļces sēžu stenogramas. Tōs sastōda bogōteigu un vyspuseigu materialu, nu kura ir skaidri pōrskotama nūtykumu gaita un debates, pīraksteitas vōrdu vōrdā, kur Augstō Sapuļce pa-

sarōda taida, kaida tei ir bejuse, nikō naatjamūt un nikō napīlikūt.

Nivīns tū navar apstreidēt un nūlīgt, ka lelu dorbu ir veikuši Satvērsmes Sapuļces lūcekli, ceļūt un nūstabilizejūt myusu demokrātiskōs 18-tō novembra Latvijas ikōrtas byuteibu. Atzineibu peļnej tei degsme un idejiskais spāks, ar kuru golvonī vodūši darbinīki ir pōrvarējuši seikōs un savteigōs politiskōs kaisleibas, paceļūt Latvijas valsti un latvišu tautu par leidzvērteigu lūcekli Rītumu demokratiju saimē.

Tys byutu sokoms atteiceibā uz Latviju vyspōri.

Turpretim Latgola ar sovom problemom un taisneigom praseibom teiši Satvērsmes Sapuļcē pīdzeivōja piļneigu naveiksmi, izpratnes un labvēlības tryukuma dēļ nu pōrejūs nūvodu puses. Rēzeknes kongresa lāmumi šeit nīmoz vairs natyka jemti vārā. Rēzeknes kongresa vairōkuma **paļōveigō ticeiba** izarōdeja **gaužam vīntiseiga** un natbylda skorbai eistineibai, ar kaidu tai šeit nōcēs sasādurt.

Storp daudzajim lykumim, kū izstrōdōja un pījēme Satvērsmes Sapuļce, lelōkī un nūzeimeigōkī beja divi: **agrarreformas** un Latvijas republikas **Satvērsmes lykums**. Obi tī var byut uzskotami par Satvērsmes Sapuļces myuža dorbu, jo pi obim ir strōdōts gondreiž vysā Satvērsmes Sapuļces pastōvēšonas laikā. Un obi šī lykumi ir ļūti sōpeigi skōruši Latgolas latvišus. Bet saceitō apstyprynōšonai pītyktu minēt kaut voi agrarōs reformas lykumu vīnu pošu.

Losūt parostūs aprokstus, kur teik mynāta Latvijas agrar reforma, rūnās īspaidis, it kai lykums byutu bejis pījemts kai skaidrys un vīnveideīgs vysai Latvijai, kas byutu nūsacejis vysim vīnaidas normas un tiseibas, pa tū laiku, kod patiseibā tys tai nav bejis. Agrarlykums ir pījemts daleji un pat pretruneīgi (I, II un IV daļa pījemtas 1920. godā, bet III daļa — tikai 1922. godā). Kūrzemē un Vydzemē zemes jau gondreiž beja sadaleitas, kod

pi Latgolas vēl tikai sōcēs. **Zemes normas** Latvijas apgobolim palyka dažaidas. **Latgolai** pīmārōja **seviškus nūteikumus** un, saprūtams, **latgalim par slyktu**. Vydzemē un Kūrzemē videjō zemes norma uz kotru saimnīceibu beja 22 hektari. Latgolas pōrstōvi Satvērsmes Sapuļcē beja cerējuši, ka tei at-sateiks ari uz Latgolu, seviški tōpēc, ka gimines lūcekļu skaits šeit caurmārā beja lelōks, nakai cytūs apgobolūs un, tautai pīaugūt, nabeja izredžu pōrīt uz piļsātu. Bet nasaverūt uz tū vysu, kod nūnōce leidz Latgolai, videjō saimnīceibas norma saruka leidz 15 ha un vālōk pat leidz 10 ha. Pi kam Latgolas muižu centrus kuplā skaitā sajēme pōrnūvodniki resp. **cytu Latvijas apgobolu cylvāki**.

Tim, kas dzeivōja tautai leidza, šaidis lītu izkōrtōjums nūstyprynōja atziņu, ka **zemes lykums nav ticis byuvāts ni uz skaidrim pamatim, ni ari taisneigi izvasts dzeivē**.

Pamatōti Fr. Trasuns kaidā nu sovom runom Satvērsmes Sapuļcē beja pasacejis šaidus iznycynojušus vōrdus: „Zemes reforma latgaļus pōrvērš par ūtrōs škiras piļsōnim . . .“ Un tys teišam tai beja.

Zeimeigi ir ari kaidi cyti Fr. Trasuna vōrdi kaidā nu jō runom Satvērsmes Sapuļcē, kod jys soka: „Maņ grybātūs atbiļdēt ari Bauera kungam: mes, latgali, nasaceisim ni vōrda, jō vysus centrus, patmaļas un dōrzus sadaleis storp bezzemņikim. Bet, lyudzu, dorit tū! Jyus tū nagribit dareit. Jyus izvadat agrarreformu tai, ka vasalas muižas, vasalus centrus jyus nūdūdat vysaidom bīdreibom, istōdem un pri-vatom personom . . .“

Kaidā cytā vītā Fr. Trasuns soka: „Muni kungi, mes streidomēs par agrarū vaicōjumū, un mes streidēsimēs leidz golam, pat tod, kod agrarais lykums byus izvasts dzeivē. Un īmesli tam ir piļneigi saprūtami . . .“

Aktivōkī Latgolas pōrstōvi beja pīlykuši vysas pyules, lai augušōs nataisneibas nūvārstu vēl pi pošom saknem, un šymā sakareibā beja īsnāguši valdeibai vasalu kompleksu protestejūšu vaicōju-

mu, kurim tagad ir sova vēsturyska nūzeime un kuri labi dokumentej tō laika situaciju. Ap šū latgaļu bloka īsnāgtū vaicōjumu saistōs daudzās runas un tymōs ir daudz interesanta materiala. Bet **nasaverūt uz vysim protestim, zemes reforma tūmār atsateisteja latgalim par slyktu.** Kaidā nu sovom runom Fr. Trasuns aprōda, ka jys ir aizgōjis nu Centralōs Zemes Īreiceibas komitejas pilaistūs nalykumeibu dēļ, ka naasūt pret agrarreformu, bet gon pret tōs nataisneigū veidu.

Ari Rēzeknes kongresa lāmums par Latgolas pošvaļdeibu beidzēs ar piļneigu naveiksmi Satvērsmes Sapuļcē. Izjamūt 18 Latgolas deputatus, kuri Latgolas jautōjumūs vīnmār ir turējušis kūpā, vysī pōrejī Satvērsmes Sapuļces lūcekli beja tam pretim.

Fr. Trasuns par tū tai izasoka: „Jums, muni kungi, vajag gon atzeit, ka **jyus daudz vairōk asat ivārōjuši minoritašu praseibas nakai latgaļu,** ka latgaļu praseibas naatrūn nikaidu pretimnōkšonu. Nadūmojit, ka taidas ir tikai myusu dūmas! Jo jyus pabraukōtu pa Latgolu un pasaklauseitu, kū Latgolā runoj, tod jyus pōrsalicynōtu ka taidas ir vysas Latgolas dūmas. Un leidz šam jyus ar sovu politiku esit panōkuši tikai tū, ka tyvynōšonōs vītā jyus Latgolu esit atstyumuši vēļ tōļōk . . .“

Ari atteiceibā uz volūdu Fr. Trasuns un jō dūmu bīdri veļteigi ir pyulējušis aizstōvēt latgaļu volūdu, kai tys beja lamts Rēzeknes kongresā un vysūs cytūs kongresūs pyrms Satvērsmes Sapuļces. Fr. Trasuns sovā runā storp cytu tai soka: „Tōpēc mes nōkam ar tū prikslykumu, ka tys, kas tyka atzeits Tautas Padūmē, ari tagad tyktu atzeits myusu konstitucijā un lai mes nabyutu nūstōdeiti zamōk par minoritatem myusu pošu vaļstī. Dažōs cytōs, kai **školu litōs un pošvaļdeibu litōs, mes asam nūstōdeiti zamōk nakai minoritates** un mums jau tagad vajadzeigs praseit minoritašu tiseibas. Šymā jautōjumā mes nagribim aridzan byut zamōki par minoritatem . . .“

Ari šys latgaļu īsnāgums par latgaļu volūdas tī-

seibom, taipat kai daudzejī cyti, specifiski Latgolas vaicōjumi, ir sajēmis tikai 18 latgaļu bolsus un ticis nūraideits.

Beidzūt vēļ kaidis zeimeigs (voi pareizōk: kuriozs epizods). Kod nu latgaļu veidūkļa vajadzēja fiksēt Satvērsēmē pošvaļdeibas un volūdas vaicōjumus, tod atsaroda symtim īmesļu, lai tū nāpilaistu, jo tei byušūt **vīnas īdzeivōtōju daļas tiseibu izceļšona**. Bet kod Satvērsmes lykumprojektā beja īsazadzis teikums, ka Latvijā nadreikst īlaist nivīna jezuita un ka šys paragrafs beja taišni mērkeits vīnas īdzeivōtōju daļas (resp. Latgolas katōļu) **tiseibu īrūbežōšonai**, tod pret tū nu pōrnūvodim na beja nivīna vīneigō ībylduma.

Saprūtams, Latgolas pōrstōvi ar šaidu nataisneigu īrūbežōjumu navarēja sasamīrynōt un sōka lykumprojektu osi kritizēt. Ar tū sōcēs debates par jezuitu ordeņa pīlaisšonu voi nāpīlaisšonu Latvijā. Un jo nabyutu bejis klōt Fr. Trasuna un Fr. Kempa un jo jī nabyutu pasaryupējuši aizstōvēt jezuitu ordeni, tod Latvijas Satvērsēmē vēļ šudiņ stōvātu paragrafs, ka Latvijā nav atļauta darbeiba go-reīgajam ordeņam, kura nūpalni kulturas vēsturē un gora dzeivē myusu zemē ir bejuši vyslelōki.

Fr. Trasuns šymā sakareibā ir ironizējis ar šaidim vōrdim: „Ni ar vīnu vōrdu Satvērsēmē nav mynāts, ka Latvijā nadreikstātu īlaist socialdemokratu. Un jyus taču atklōti sokot, ka jyus strōdōsit pret tagadejū vaļsts īkōrtu. Nikas nav mynāts ari par komunistim: tī var ōrdeit Latvijas vaļsti, bet nu jezuitim ir bailes . . .“

Na tikai nu jezuitim, bet ari nu Dīva vōrda beja bailes, ka tikai ari Jys natyktu mynāts Latvijas konstitucijā.

Par šū principālū vaicōjumu Fr. Trasuns ir sacējis vairōkas dedzeigas runas un ir bejis golvonnais ceineitōjs. Jys beja līcis priškā Latvijas republikas Satvērsmes lykumu īsōkt ar vōrdim: „Pateikdamies Visuvarēnajam Dievam par iegūto brīvību, latvju tauta savā brīvi vēlētajā Satvērsmes Sapulcē ir nolēmusi dot sev sekojošu Satvērsmi.“

Ap šū īvoda punktu ir ceinejušis vairōkas dīnas. Socialdemokrati tam pretōjōs Marksa vōrdā, bet Klīve paziņōja, ka Zemņiku Savīneiba ari bez Marksa ir **pret** Dīva vōrdu Latvijas Satvērsmē. Tai ari šys priķšlykums tyka nūraideits . . . Šudiņ varātu praseit tō laika myusu tautas pōrstōvim Satvērsmes Sapuļcē, kurā pusē esit stōvējuši: ar Dīvu voi pret Dīvu? Voi gribējot veidōt lykumus kristīšu gorā, voi byuvēt tūs uz ateisma? Vairums ir gribējuši iztikt bez Dīva. Cik ryugti ir ateisma radeitī augli, tū šudiņ vyslobōk zyna myusu naboga tauta sovā tāvu-tāvu zemē, bezdīvu radeitajā „paradīzē“.

Sakarā ar civillauleibas lykumu Fr. Trasuns ir storp cytu pasacejis: „Jyus esit pīteikuši karu Bazneicai un latgalim, un mes šū karu pijamam. Pi šō goreigō kara mes jau asam pīroduši . . .“

Pi lykuma par Bazneicas šķēršonu nu vaļsts, Fr. Trasuns otkon ir atsasaucis uz agrōkajim tautas brōļu sūlejumim un sacejis: „Kod mes Latgolas kongresā runōjōm par tū: ar baltīšim apsavinōt voi nā, tod mes taidus smīklus nu baltīšim naddzērdējōm. Tod mes dzērdējōm taidus vōrdus, ka baltīši paleidzēs, tai sokūt, Bazneicas lītu uzturēt, ka jī pacīss latgaļu volūdu, ka jī pacīss Latgolas īpatneibas. Tod jī mums sūleja, ka Latgolai atstōs autonomiju. Bet te kotru reizi, kod ir runa par latgalim, mes atsaduram uz kū cytu. Kungi, šī smīkli var nūvest uz navālamom sekom. (Veckalns uz tū: „Kaķa lāsti debesīs nekāpj!“)

Šei Veckalna replika teišam labi roksturoj situaciju un tū politiskū morali, kaida tod vaļdeja . . .

N Ū S L Ā G U M A M

Tī byutu tikai daži nu daudzim pīmārim un faktim, kū šymā sakareibā varātu minēt un kuri napōrprūtami rōda, cik lela ir atškireiba storp tū, kas 1917-tō goda Rēzeknes kongresā tyka lamts un carāts, un tū, kas eistineibā tyka pīdzeivōts.

Kai tur lai ni byutu, Rēzeknes kongress kūpā ar turpmōkim tyvōkūs godu nūtykumim pīdar pi ļūti lelim un svoreigim nūtykumim myusu tautas un vaļsts dzeivē. Tī godi ir Latvijas topšonas laiks, godi, kurūs Latvija īgyva vaļsts formu, nūnōce leidz pastōveigam parlamentam — Saeimai. Konstitucijas, tys ir, Satvērsmes pījemšona un agrarlykuma ivadeišona dzeivē pīdeve myusu vaļstei tōs byutiskū izskotu un ikōrtu.

Šymā myusu vaļsts jaunbyuvē īsaslēdze ari Latgola ar sovom nanūlīdzamom īpatneibom un problemom. Bet šōs problemas, dīmžāl, nav rodušas veseleigu un taisneigu atrysynōjumu. Un **na Latgolas latvišu vaiņas dēļ** tys tai ir nūticis.

Ar tū pa daļai ir vadams sakarā ari tys apstōklis, ka myusu vēsturnīki na labprōt par tū ir gribējuši runōt sovōs vēstures grōmotōs un ka myusu presē Latgolas un tōs problemu apgaismōjums nareti ir bejis gaužam tendenciozs un ļūti moz atbylstūšs patīseibai. Natryukst gadejumu, kuru eistais apzeimējums byutu: „apzineigs vyltōjums“. Pīmāram, syutnis A. Bīlmanis, runōdams par 1917. goda 30. julijs Latvijas vysu apgobolu kongresu, ir izlaidis nu šō kongresa lāmumim 3-šū pantu, kurā ir runa par latgaļu volūdai rezervātom tīseibom (Cfr. *Latvian Russian Relations*, A. Bīlmaņa dokumentu sakūpōjumu, 1944. g., p. 42). Mynātajā paragrafā latgalim rezervātōs tīseibas beja vīneigais aktualais saturs. Tys izlaists ar nūdūmu, lai gludōk izavārtu vysi pret latgaļu interesem dareitī gōjīni nu vodūšūs apryndu puses. Kai uzskotams pīmārs tam varātu nūderēt kaut voi dažu „pasauļa varonūs“ nūdūms nalykumeigā kōrtā pīsovynōt Latvijas zalta nūguļdejumus. Mynātais nū-

dūms vysus myusus šudiņ sōpeigi aizskar, izalīk gaužam nataisneigs un nalykumeigs. Pret tū mes pamatōti protestejam. Bet mynātīm kungīm izdeveigōk byutu par tū vysu nimos narunōt: jo kas ir tei mozō un navareigō Latvija, ka byutu jōsarēkiņoj ar tōs interesem un jōatsasoka nu izdeveiga veikala, par kura nalykumeibu un nataisneigumu nikas nūpītņys jim navar draudēt!...

Navar pīkrist ari tim, kas jau pošu Latgolas problemu atcerēšonūs un vysmozōkū mēginōjumu meklēt ceļu tūs atrysynōšonai, nabeidz deklareit par nazyn kaidu tur „separatizmu“, — „tautas vīneibas“ ōrdeišonu, „kūpsūļa“ jaukšonu. — **Taidi pōrmatumi ir ar gudru ziņu pausta napatīseiba uzmaneibas nūvēržšonai nu eistōs lītas byuteibas.**

Ari tys apstōklis, ka Satvērsmes Sapulčē ar bolsu vairōkumu tyka dareiti sōpeigi sitīni vīnai lelai tautas daļai, **nadora nagūdu tim 18 bolsim**, kas ir mēginōjuši tūs sitīņus nūvērzt. Īpaši tagad, kod mes vysī asam palykuši bez sovas breivōs vaļsts, mums vajadzātu vīgļōk nakai pyrms 50 voi 30 godim saredzēt un saprast, ka na vīnmār pareizi un taisneigi reikojās tī, kuru pusē ir bolsu vairōkums un kuru reiceibā ir nasaudzeigōks pōrspāks.

Vysu augšā saceitū savalkūt kūpā, varātu izsaceit tū nadaudz vōrdūs, prūti:

Latgolas latviši **p y r m ī** ir gribējuši un vīnmār grib byut vīnōti un vīnmār turētīs kūpā ar pōrejūs apgobolu tautas brōlim, bet nav gribējuši un navarēs gribēt ari nōkūtnē byut nūbeideitim pabērņu un ūtrōs škiras piļsōņu stōvūklī, bet gon byut **VĪNLEIDZEIGIM** tiklab piļsōniskūs pīnōkumu piļdeišonā, kai ari tīseibōs, kai tys pīsanōk kotram gūdeigam piļsōņam sovā uz veseleigīm demokratiskim principim caltā vaļstī.

Kas atsateic uz tim dīzgon nalaimeigajim gō-

jīnim, kaidus ir izdarejuši daži myusu vaļsts veiri sovā pagōtnes politiskajā un vaļstiskajā dorbā, pi kurim kai nūtykušim vēsturyskim faktim šudiņ asam pīsaskōruši, jōdūmoj, ka ar laiku ari ti byutu bejuši izlobōti vysim par lobu myusu breivajā vaļstī. Šudiņ tim ir tikai pagōtnes nūtykumu vērteiba. Bet ari pamōceiba nōkūtnei.

Turpretim augstōkā mārā aktuals un vysim mums sōpeigi izjyutams ir pošreizejais vērdeibas stōvūklis, kaidā ir nūspīsta myusu tauta pošu dzymtajā zemē šudiņ, kod tai varmūceigā kōrtā ir laupeita kai personeigō breiveiba, tai ari vaļstiskō patstōveiba.

Lyuk, ryupem par breiveibas un vaļstiskōs patstōveibas atgyušonu myusu tautai ir jōkļyust par myusu kūpejū un vyssvoreigōkū problemu šudiņ. Šeit mums vysim ir jōīsaryndoj disciplinātā ceineitōju pulkā, lai, naatlaideigi klauvejūt pi breivō pasauļa vodūšūs vaļsts veiru sirdsapziņas, reizi panōktu nūdareitōs nataisneibas izlobōšonu un sagaideitu tū dīnu, kod breiveibas saule nu jauna sōktu speidēt pōri vysu myusu milajai tāvu-tāvu zemei
— LATVIJAI!

KŪ EISTI BEJA SACEJUŠI TĪ, KAS AIZGŪJA NU 1917. GODA APREĻA KONGRESA RĒZEKNĒ

Saskaņā ar **Latgolas Pagaidu Zemes Padūmes Ziņojumu Nr. 1.**, kuru beja sastōdejuse V. Seile un Vl. Rubuļs (un kas beja izdūts eisi pēc nūtykušō kongresa), Fr. Kempa vadeitō **Ļaužu partija** un **Latgolas tautas komiteja** asūt lītōjuse provokācijas, musynōjuse cyttautišus, izplatejuse bezkautneigus malus, ka organizācijas komisija grybūt myusu latvīšus (t. i., latgalus) pataiseit par „čyulim“, atdūt jūs navaļai, pīspīst jūs „čyuliski“ runōt un „čyuliski“ lyugtīs utt. Nasakaunādama ni nu kaidim leidzeklim, jei vysu asūt apmalōjuse un greīzi iztulcōjuse, darejuse sovu tymsū dorbu, musynōjuse pret kongresu tymsōkūs latvīšus (t. i. latgalus) un cyttautišus, stōsteidama jim malus utt.

Ļaužu partijas un Latgolas Tautas Komitejas lūcekļu izaturēšona kongresā apzeimōta par „bļauku“ padareišonu, un mīrs sōcīs taišni tod, kod jī skaitā 39 atstōjuši zāli.

Vairōkas reizes asmu lasejis augšmynātū Latgolas Pagaidu Zemes Padūmes Ziņojumu, bet nikod naasmu varējis atrast paskaidrōjuma: **kod un dēļ kō jī ir aizgōjuši?** Pi kaida dīnas kōrteības punkta izaškeiruši?

Kod pēc trejdsasmytajim godim tyka izdūta „Latviešukonversācijas vārdnīca“ un Valerija Seile otkon raksteja artikeli par „Latgales latviešu kongresu“, tur tyka atzeimōts, ka kongresā pīsadalejuši 283 delegati un Kempas nu kongresa aizgōjis tōdēļ, ka naticis īvālāts par priksšēdi. Ar jū aizgōjuši 39 cylvāki. (Sal. LKV X, 20237).

Kai augšmynātais biletens, tai ari šys konversācijas vōrdneicas atriķeļs vālōk ir ticis izmontōts daudzim un dažaidim rokstim un ir, tai saceit, bejis par mūdes devēju.

Pīmāram, sakarā ar šō kongresa 50 godu atceri

veiskups J. Rancāns ir devis interviju avīzei „Laiks“ (veris 1967. g. 26. apr.) un nūrōdejis, ka Fr. Kempas asūt lītōjis demagogiskus saukļus un musynōjis cyttautišūs, bet jō demagogiskī saukli un musynōjumi nagnyuši pīkrisšonas ni pi krīvim, ni pōrejim cyttautišim. Un J. Niedra avīzē „Latvija Amerikā“ (veris 1967.g.29.apr.) roksta, ka pēc tam, kod Kempas naticis īvālāts par vadeitōju, jys atstōjis kongresa zāli, un jō pīkritēji pa ilom īsōkuši nasekmeigu tautas un seviški cyttautišu musynōšonu.

Losūt vysus augšmynātūs un ari leidzeigus namynātus artikeļus, kuru pa šim 50 godim sasakrōjis na mozums, rūnāsispaids, ka Fr. Kempas byutu bejis ļūti zamysks un slimeigi gūdkōreigs cylvāks, nazkaiads cyttautišu liders, musynōtōjs un naatbiļdeigs gaisa jaucējs, kurs it kai vairōk dzeivōtu nu malim kai nu patiseibas.

Tai ka Kempas sovā laikā beja radzāts personeigi un jys nikod taida īspaida naatstōja, tod pa garajim Latgolas pēteišonas godim par jū ir nūstyprynōjis pavysam cyts pīkšstots, un prūti, ka jys ir bejis caur un cauri gūda veirs, kam ir bejuse pavysam nīceiga gūdkōreiba, bet ōrkōrteigi lela tautas milesteiba un lels takts ari pret sovim pretinīkim.

Ka atteiceibā uz 1917. goda apreļa kongresa apgaismōjumu kaut kas nav kōrteibā leidz pat šai dīnai, tū var just ikvīns, kam ir kaut cik skaidra logika un kaut nīceigōkōs zynōšonas Latgolas vēsturē.

Vysi augšmynātī teksti, nasaverūt uz nūklusēšonom un greizū nūstōdejumu, jau poši par sevi vīn ir pretruneigi.

Pēc vacō demagogijas lykuma, vysim pretinīkim ir jōbyun nīceigā skaitā, ļūti gūdkōreigim, glupim un naatbiļdeigim lelu pasōkumu traucātōjim. Augšmynātī teksti šū māraku iztur ar uzvejom. Vyspyrms pasavērsim uz kongresa kvantitati — uz skaitlīm!

Zemes Padūmes biletens soka, ka kongresā pī-

sadalejuši 232 delegati, aizgājuši 39 delegati un pēc tam dorbu mīreigā saskaņā turpynōjuši 183 delegati. 232 minus 183 iztaisa 49. Taitod kongresu beja atstōjuši 49 delegati. Bet konversācijas vōrdneicā ir saceits, ka kongresā pīsadalejuši 283 delegati. Jo nu tim 283 beja palykuši 183, tod aizgōjuši beja vasals 100. Bez tam L. Latkovskis, pamatojūt sovas dūmas uz oculīcinīku izteicinim, soka, ka ari skaitlis 232 ir uzdūts par lelu, jo tik daudz nabeja ni draudžu, ni organizaciju, lai šaidu delegatu skaitu lykumeigi varātu sasnēgt. Tys teišam ir nūpītnys vaicōjums, kas pīdar t. s. olūtu kritikai

Nu olūtu kritikas veidūkļa ir jōmat acis ari uz Kempa nūstōdeišonu par kaut kaidu cyttautišu vōdūni un musynōtōju.

Kemps taču beja latgaļu partijas organizators un vadeitōjs, un Latgolas Tautas Komiteja beja nacionals pasōkums. Voi tod cyttautiši beja tik okli, ka tō naredzēja? Voi vīns nu efekteigōkajim latgaļu tautyskōs atmūdas darbinīkim, kas tik plaši beja pazeistams kai latgaļu aizstōvis, varēja cyttautišus vodōt aiz daguna? Voi cyttautišim nabeja sovas inteligences, sovu sabīdryskūs darbinīku un sovu deputatu, kas labi pazyna, kū taidi Kempī dēļ sovas tautas gribēja? Skaidrys, ka tū zynōja un saprota, un kod Kempis Latgolas Tautas Komitejas vōrdā īsnēdze Kerenska vaļdeibai lyugumu pēc latgaļu pošvaļdeibas un latgaļu atdleišonas nu Vitebskas guberņas, cyttautiši tyuleņ uzastōja, ka jī nikō tamleidzeiga naatbolsta. Ir taču skaidrys, ka nikaida Latgolas pošvaļdeiba nabeja īspējama bez tōs atdleišonas nu Vitebskas un cytom guberņom! Un voi ar taidu mērki Kempis varēja sajusmy-nōt krīvus?

Tōdēļ teišam par augšmynātīm tekstīm ir jō-soka ar Zemes Padūmes biletēna vōrdim, ka, „nasa-sakaunādami ni nu kaidim leidzeklim“, jī ir izpla-tejuši „bezkauneigus malus“.

Kemps ar sovu tōļredzeigū politiskū skotu ir sa-redzējis lītas un dažaidu nūtykumu atteisteibu

pōri sovam laikam. Jys zynomā mārā ir bejis Kasandras lūmā: ir breidynōjis par litu atteisteibu, par kuru pōrejim nav bejas ni jausmas, voi arī personeigu aprēkinu dēļ ir bejuse piļneiga vīnaļdzeiba. Ka vysi Kempa paragōjumi ir pīsapiļdejuši ar uzvejom, par tū šūreiz narunōsim. Rezultati ir pazeistami vysim un vysur. Ļaunōkais pi vysa te ir tikai tys, ka ir cylvāki, kas sovu tyvredzeibu cylvdynoj par tōļredzeibu, naveiksmes — par politisku gudreibu un patiši pareizūs apstōkļu vērtējumus vēļ arvīn nūmalnoj par naprōtu un nagūdu.

Jo ari nu augšmynātajim olūtim mes navarim izlūbeit, kod un kaidu īmesļu dēļ Kempa ar sovim pīkritējim byutu aizgōjis nu kongresa, tod tūmār šudiņ ir skaidrys, ka tys ir nūticis politiskūs īskotu, politiskūs platformu un latgaļu tiseibu nūdrūšynōšonas vaicōjumu dēļ. Tū rōda vysi apstōkli, un pats Kempa 1921. goda 5. oktobrī Satvērsmes Sapuļces sēdē storp cytu ir sacejis: „Jo X. Y. byutu redzējis 1917. goda kongresa protokolus voi ari nu tim protokolim kaut kū sapratis, tod jys byutu zynōjis, ka tys sasūdeitais Kempa ar sovu frakciju šymā kongresā atsaškeire tikai vīnā punktā (nu prūti): ka pōrejī kungi napraseja it nikaidu rakstisku dokumentu par tū, uz kaidim nūteikumim mes vīnojamēs ar Vydzemes un Kūrzemes Zemes Padūmi. **Es pīpraseju saraksteit aktu par tū, ka mes vīnojamēs ar šūs augstūs istōžu pīrkštōvim un delegatim un īvadam šymā vīnōsonōs aktā nūrunu, ka myusu tiseibas tiks nūdrūšynōtas ar pošvaļdeibu.** Tikai uz šō punkta mes izaškeirem, tōpēc ka pōrejī latgali beja tik ideali un saceja, ka jī (t. i., baltīši) taču vysu kū dūšūt bez vōrda runas“ (LSSS 1921, 1524.)

Kai te redzim, tod tys „sasūdeitais Kempa“ teišam nikaidas demagogijas un pretinīku nūmalnōšonas te nalītoj. Un kas ir lasejis jō „Gaismu“ un „Jaunas Ziņas“, tys teišam ar pylnu kryuti var aplīcynōt, ka ni aiz Kempa runom, ni rokstim nikaidas demagogijas nav. Tū pylnā mārā aplīcynoj ari kaidis fragments nu jō avīzes „Ļauzu Bolss“ 2.

nr., kas taisni ir veļteits tam „demagogijas laikam“ un apstōklīm, par kuru stōsta tys Pagaidu Zemes Padūmes biletens. (Sal. šōs avīzes attālu).

Mynātais „Laužu Bolss“ atklōj Kempa frakcijas platformu un reizē ari dūd atbiļdi uz tū, par kū eistyn Kempa frakcija varēja byut runōjuse kongresā un pēc tam.

Platformas pyrmajā punktā stōv šaidi vōrdi:

„Latgališu tauta, kura dzeivoj Latgolas zemē (Ludzas, Rēzeknes, Daugpiles un Iluksta apgabālūs, Vitebskas un Kūrzesmes gub., kai ari sābru gubernu apleicejōs molōs), kurai ir sova latgališu vōlūda, sova literatura, sovi tautas īrodumi un patstōveigas kulturas pasōkumi, patur vysas tīseības uz pylnu tautysku pošapzeimi un vītejū pošvaldeību leidza ar cytom tauteibom, kuras pastōv Krīvijas republikā.“

Cyti šōs platformas panti nikō daudz naatsašķir nu Latgaļu Organizēšonas Komisijas un kongresa lāmumu pantim par latgaļu tīseibom un latgaļu pošvaldeības izskotu.

Bet kas te byutiski atsašķir, tī ir skaidri nūteiktī formulējumi. Latgaļu Organizēšonas Komisija gon runōja par „vysu“ latgaļu kongresa sauskšonu, bet tys „vysums“ izarōdeja tikai 3 aprīņki. Latgolas Tautas Komiteja par „vysim latgalim“ runoj daudz plašōk. Tī ir Īlyukstes aprīņki, tī ir Malīnā, tī ir Pliskovas gubernā un ari Vitebskas gubernā ōrpus 3 Latgolas aprīņkim. Tōs „apleicejōs molas“ kongresa organizatori beja totali ignorējuši, un „Latgolas Tautas Komitejas blāukas“ drūši vīn par tū kongresā atgōdynōja, taipat kai tyka atgōdynōts par taida vīnōšonōs akta sastōdeišonu, par kaidu Kempas runōja Satvērsmes Sapulcē.

Kempa dūmas tod daudzēji najēme par pylnu, jo tōs beja aizasteigušas sova laika tradicionalajai dūmōšonai priškā. Bet sovus 30—40 godus vālōk tōs klīva popularas. Pīmāram, J. Veļkme 1954. g. raksteja: „Latgolas veiskupijā itylpa Daugovpilšs, Rēzeknes, Ludzas, Dryzas, Īlyukstes, un Braslovas aprīņki. Braslova beja pījaukta sveštautīšim, bet

teirs latvišu aprīnkis, beja pīdareigs pi Mōras zemes" (Dzimtenes Balss 1954 : 4 — katōļu izd.) Pēc Veļkmes īskota, Pustines, Beresnes, Rageļu, Okras, Osvejas, Sebežas, Posines un cytu draudzū latgaļus pōrtautōjuši Mogilevas seminara audzēkni, kas naprotuši latgaliski. Taidā veidā tykuse portautōta vysmoz vīna trešdaļa nu vacōs Latgolas īdzeivōtōjim.

Lyuk, šim pa daļai jau pōrtautōtajim latgalim beja jōit uz kūpejū latgaļu kongresu, lai runōtu par kūpejū nōkūtni.

Ari atteiceibā uz sovas volūdas vaicōjumu te ir skaidrys un gaišs formulējums: „latgaļu volūda“. Koleidz Organizācijas Komisija te ir pynusēs ar „vīnu latvišu volūdu“, ar „izlūksni“, ar „myusu latgalīšu volūdu“ un vysus juridiskūs jēdzīņus samaisejuse tai, ka tūs vālōk var staipeit uz kuru pusi gribi, Latgolas Tautas Komitejai te terminologija beja skaidra. Ir skaidrys, ka ari par tū kongresā ir bejuši streidi.

Bet drūši vīn kongresā ir bejis vysvairōk streidu par tīm „plykajim sūlejumu vōrdim“, kurus daudzynoņ mynātais „Laužu Bolss“. Tur stōv malns uz bolta:

„Baltīši, kuri gōja sarunā ar myusu bazneicungu Fr. Trasunu un profesoru J. Rancānu, jim gon sūleja **ar plykim vōrdim, ka latgalīšu volūda**, ticeiba, literatura — vysš byus pasorgōts un pamasts breiveibā.

Tai tei līta stōv ar vōrdim, bet praksē ir pavyssam cytaiž. Pajimsim tūs pat latvyskūs bataļjonus. Kotram bataļjonam ir dūts sovs vōrds: „Vidzemskij“, „Kurzemskij“, „Rižskij“ utt., bet nīvīna bataļjona ar vōrdu „Latgaļskij“.

Bataļjonu organizātori atklōti paskaidroj: tys ir dareits tamdēļ, lai pi latgalīšim nasacaltu „separatisma“ gors. Redzit: kod bataļjonu saiminīki, baltīši, nagrib pacīst myusu zemes nūsaukuma, nagrib nīvīnam bataļjonam dūt Latgolas vōrda, kai tod jī varēs pacīst myusu latgalīšu volūdu, myusu ticeibu un īrodumus, kod mes byusim zam

jūs valdeišonas tai, kai tagad atsarūn myusu kara-
veiri?

Kod Latgola beja apspīsta nu bejušos valdeibas, kod Latgolai vajadzēja draudzeigō paleiga, lai pasaglōbt nu tymsuma, tod baltiši myusus nazynōja (t. i., napazyņa) un avīzēs saukalēja par „leišim“. Bet kod jūs bataļjonim aizavajadzēja vairōk soldotu, tod jī atroda latgališus“, soka avīze „Laužu Bolss“.

Saskaņā ar Latgolas Pagaidu Zemes Padūmes Ziņojumu Nr. 1, streļņiku bataļjonūs latgaļu skaits ir bejis 10 — 12 000 cylvāku. Jīm ir tī poši nūpalni pi Latvijas atbreivōšonas kai i baltišim. Ir daubeigi, ka kaidis bataļjons varēja sauktis ari Latgolas vōrdā.

Atteiceibā uz goreidznīceibas interesi apsavinōt par kotru cenu un pēc īspējas ōtri, „Laužu Bolss“ soka:

„Apdūmojit labi jyus, myusu goreigī tāvi, kuri tai steidzatēs uz Reigu un kurim nadūd mīra Reigas katedrales bazneica un arciveiskupa mitra. Dzeidamīs pēc leluma, varit pagaisynōt mozumu. Aprunōdami tūs, kuri naskrīn jums pakaļ, jyus varit atsarast Reigā vīni poši, bez sovom vuškeņom, dvēselem“. Tiktōļ „Laužu Bolss“ 1917. goda 5. majā, vērtējūt kongresa politiku.

Ka te nikaidas demagogijas nav, bet ir tikai nūpītnas bažas, par nōkūtni, likās, nav speciali jōuzsver. Par šom bažom, kas ilgi ryuga tautas sirdī, Fr. Trasuns na reizi runōja Latvijas parlamentūs. Jys pōrmete baltišu politikim, ka tī, naturādami vōrda, kongresa daleibņikus ir nūstōdejuši par Latgolas interešu nūdevējim, jo Latvijas valdeiba ir vairōk gōdōjuse par baltišu īspaida nūstyprynōšonu Latgolā, kai par pošas Latgolas vajadzeibom (Sal. LSSS. 1922, 323, sek.).

Ka tai tūs varēja nūtik, ari par tū byus runōjuši aizgōjēji nu 1917. goda apreļa kongresa.

M. Bukšs

J. Trūps

LATGOLAS PARTIZĀNI

Tikkū Latvijas vaļsts beja proklameita, kai tai jau draudēja brīsmas tikt iznycynōtai. Sakarā ar pamīra nūteikumim (1918. g. 11. nov) vōcu armijas sōce atsakōpt nu jūs okupātajim apgobolim, leidz ar tū ari nu Latvijas teritorijas. Caur Pliskovu un Daugovpili atejūšai vōcu armijai uz pādim sekōja sorkonō armija, lai „atbreivōtu“ Latvijū nu „buržujim“. Beja dīnas, kod Latvijai byut voi nabyut svoru kausūs tū turēja tikai Oskars Kolpaks ar sovim 600 drūšsirdeigajim veirim. Bet ari jim beja jōatstōj tikkū nūdybynōtōs jaunōs golvas piļsāta, lai tikai nu Ventas krostim sōktu smogū ceīņu par dzimtines atbreivōšonu.

Kai pyrmais nu Latvijas nūvodim jau 1918. goda decembra sōkumā sorkonūs rūkōs kryta Latgola. Ticeigō latgaļu tauta, kas styngri turējōs pi sovom paaudzū paaudzēs montōtom moralom īrašom un kristticeigom tradicijom un storp kuras pidareigajim okupantim gryūši atrast simpatizātōjūs un „proletariski dūmojušūs“, beja dodzs sorkonūs acīs. Drūši terors sōka plūseitīs vysā sovā nažēlesteibā. Ar navaineigim cylvākim piļdējōs cītumi, tī tyka mūceiti un slapkavōti. Nabadzeigu cīma ļaužu pādejō maņteiba tyka rekvizēta un laupeita. Sīvītes, bārni un sērmgaļvi terorizeiti. Tautas svātumi — bazneicas un krysti — apzaimōti un pūsteiti. Goreidznīki vojōti un slapkavōti. Veiriši spāka godūs, rōdējōs sovōs sātōs tikai ar lelu uzmanību voi tikai nakts malnumā. Cytaidi jī slapstējōs pa mežim, pūrim, pyunem un sīna skaudzem, par speiti zīmas soltumam. Krisšona sorkonūs rūkōs nūzeimōja lobōka gadejumā tyuleiteju mobilizēšonu sorkonajā armijā, slyktōkā — apvainōšonu par dezertēšonu voi „kontrevoluciju“, kam sekōja cītums voi nūšaušona.

Nabeja breinums, ka šaidu brīsmu laikā latgaļu tautā mūdōs lels naidis un pretreakcija pret sovim

apspidējim un mūceitōjim. Mežūs un pūrūs asūši
bāguli, kur apkōrtnes apstōkli beja labvēleigōki
sōce apsavinōt mozūs puļceņūs. Storp jim beja

**Pīmineklis Bolvūs Latgolas partizānu pulka kryptušajim
karaveirim
1919. — 1920.**

ogrōkī cara armijas veterani, kam reizem beja leidza nu frontes pajimti kaidi īrūči. Cyts, kam beja, jēme leidza medeibu blisi. Beja gadejumi, kur vīns ūtrys beja iztaisējuši poši sev kaidu „šaunamū“. Kam

Latgolas partizāns pi lūžmetēja.

nabeja šaunamūs, jēme leidza vysmoz cērvi voi lobu tutynu. Vysim jim beja ticeiba, ka „borgi kungi ilgi navolda“, un apjēmeiba, ka dzeivi komunistu rūkōs napasadūs.

Vyslobōk šaidas bruņōtas grupeņas spēja nūsaorganizēt pošreizejō Abrines apriņķa teritorijā. Leli meži, pūri un dyunekli pasorgōja „meža brōļus“ nu vojōtōju acim un lūdem un deve lobu īspēju atsarībt pošim vojōtōjim. Lelōks „meža brōļu“ puļceņš jau 1919. goda martā beja nūsaorganizējis Bolvu apkōrtnē vērsleitinanta VĪNDEDŽA vadeibā. Nu šejīnes tod ari rodōs tautā vālōk pījimtāis popularāis apzeimējums — Bolvu partizani un Latgolas partizanu pulks.

Ilgi nabeja jōgaida, kod sorkonūs terora orgijas sōka traucēt jim napateikamas ziņas: Bolvu apkaimē atbruņōta sorkonūs patruļa, atjimti īrūči un pošī sorkonī izgārbti apakšveļā un palaisti, vēļ pīdavom izgrīztas apakšveļas pūgas. Pi Orlovas pūra izkleidynōta sorkonūs vazumnīku nūdaļa — atjimti zyrgi, īrūči, municija un pōrtyka. Ruskulovas syļa apkōrtnē pōrsteigta un bez želesteibas apšauta sorkonūs laupeitōju banda, kas beja atjāmuse nabadzeigam zemnikam pādejū vepreiti un pādejū myltu maiseņu, pi tam vēļ nūgōzuši cīma krystu. Cytur otkon nūdadzynōts izpolkoms voi īmastas granatas miliču mītnē.

Bez bolvonīšim, cyti partizanu puļceni operēja Rugōju, Sylakrūga, Orlovas apkōrtnē un cytōs vītōs.

Seviški aktivi partizani sōka reikōtīs 1919. goda majā, kod Pededzes upei nu ūtras puses tyvōjōs Latvijas nacionalōs armijas Valmīras kōjnīku pulks, tai saucamī „zīmeļniki“ ar sovīm īgauņu sabīdrōtajim. Ar pulku un īgaunim partizani nasakavejūt uzjēme sakarus. Jim nūtyka pavysam spēceigas sadūrsmes ar sorkonajim; tai lelōkōs — 29. majā Viļakas mežā un pi Sylakrūga, un 30. majā pi Rugōjim.

1919. goda 6. junijā atseviškūs partizanu puļceņu pōrstōvi sanōce kūpā Bolvūs, pīsadolūt Val-

mīras pulka un igauņu pōrstōvim. Vysas partizanu grupas tyka apvīnōtas vīnā vīneibā nūsaucūt tū par **Latgolas Partizanu pulku**. Pulka vadeibu uzajēme vērsleitinants VĪNDEDZS. Apgōdi, irūčus un municiju, īspējameibas rūbežūs sōka pīgōdōt Valmīras pulks un igauņi. Leidz tam partizani irūčus un apgōdi īgyva nu tō, kū atjēme īnainīkam voi kū pīgōdōja apkōrteji īdzeivōtōji. Sīna pļōvēji, molkas cērtēji un goni, slāpdamīs leidza jēme veikšeišus ar drēbem un maizi, kū nūrunōtā vītā nūdeve sovīm ceinātōjim. Reizem veikši atsaroda cīma kalēja labi nūkolts spēceigs tutyns voi ari kaids „šaunmais“.

Kai anekdotu tautā vēļ ilgi stōsteja nūtykumu, kas laikam atsagadējīs Tīļzas pogostā. Vīnā cīmā pusaudži un veči pīdzirdējuši milici ar olu, tai ka tys uz vītas reibumā aizmidzis. Cikom jys gulējīs „pochmeli“, puikas izjāmuši nu jūstas jō naganu un tō vītā makstī īlykuši vuškas gūrna kaulu. Kod milicis pasamūdis, cīminīki sōkuši jū kaitynōt, stōsteidami, ka dreīži nōkšūt boltī un lai jys lobōk jau pi laika laižūtīs prūjom uz Krīvijū. Milicis cīši sasadusmōjs un grōbis pēc sova nagana klīgdamis: „Es jyusus vysus apšaušu!“ Vysim par lelu smīklu izrōvis tikai vuškas kaulu, tai ka pat ī capuri napagyudams, milicis laidīs prūjom naatsavārdams. Prūtams, nagans aizceļojis pi tyvejim „meža brōlim“.

1919. goda vosorā partizanu pulka spāks turpynōja augt — klōt nōkūt jaunom „meža brōļu“ grupenom un daudzim atsevišķim breivprōteigajim. Ceineitōji īsaroda pat nu tōļōkim Latgolas nūvodim celā slapsteidamīs dīnom un pat nedēļom. Vīns ūtrys pat bosom kōjom un bez svōrkim, kai nu sātas izbēdzis, sorkonajim vojōtōjim nōkūt, beja nūstaiģōjuši vairōk kai 100 kilometru.

Junija beigōs pulka sastōvā jau skaitejōs četras kōjniku rotas un jōtnīku nūdaļa. Vysi svoreigōkī celi storp Kuprovu un Rugōjim tyka ījimtī un pulks nūsastōja plašā frontē. 13. julijā Latgolas Partizanu pulks tyka pōrskaitēits Kūrzesmes divi-

zijas komandera reiceibā un sōka sajimt regularu apgōdi.

Vosoras ūtrajā pusē pulka vīneibas izdareja daudzus pōrdrūšus izlyukōšonas gōjīņus un uzbrukumus inaidnikam, īgyunūt lelu skaitu trofeju, seviški īrūču. Inaidniks tyka padzeits ari nu daudzom apdzeivōtom vītom. Seviški sekmeigi uzbrukumi nūtyka nu 28. leidz 30. oktobram, kod pulks sasnēdze Baltinovu, Denicevu, Punduru stacijas tyvumā pōrrōve Pliskovas-Daugovpiļs dzeļzceļa līniju un kūpā ar īgaunim ījēme Viļaku. Pulka sastōvā tagad skaitejōs jau 3 bataljoni.

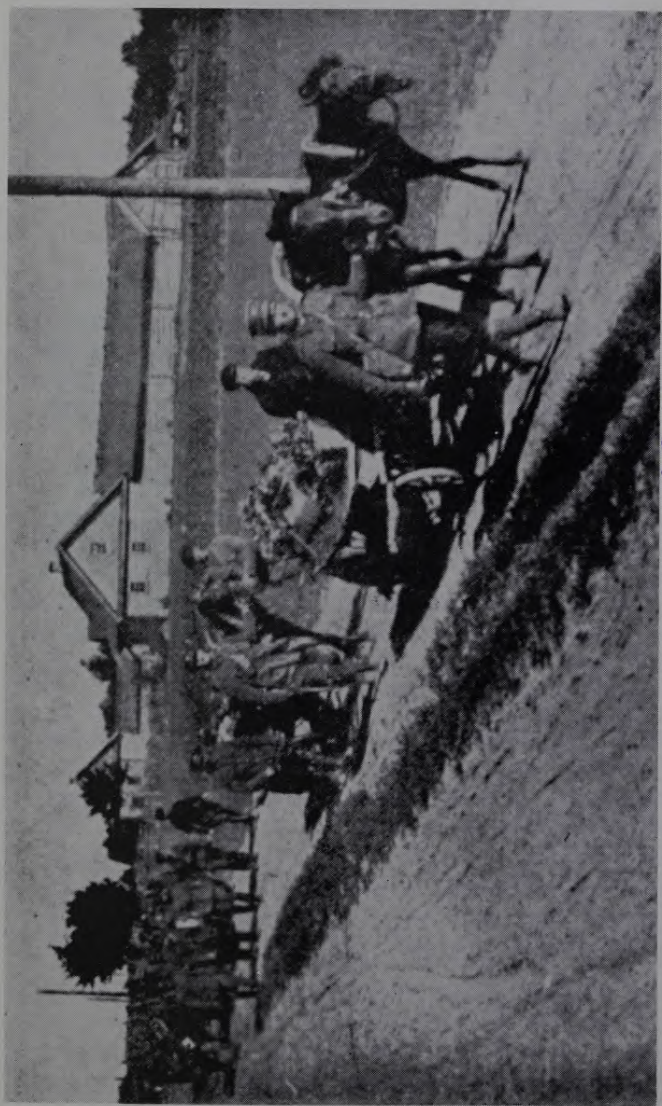
1. novembrī bolševiki ar lelim spākim uzbruka pulka pozīcijom. Nyknas ceīņas rysynōjōs vairōkas dīnas, bet jau 9. novembrī inaidnika golvonais uzbrukums tyka apturāts, kaut gon pōrspāka priškā partizāni beja spīsti atstōt Viļaku un cytus oktobra beigōs īgyutūs punktus.

Tai Partizanu pulks mūdri sorgōja austrumu fronti dīnōs, kod vysi Latvijas nacionalōs armijas golvonī spāki ceinējōs pi Reigas pret Bermontu. Pēc kaida bejušō partizana nūstōsta, sorkonī ir gribējuši izmontōt ceīņas Reigas frontē, lai pōrrautu fronti austrumūs, sakautu un iznycynōtu partizanus un par jaunu caur Bolvim un Gulbīni ībruktu Vydzemē. Jūs nūdūmi izjuka latgaļu partizanu nasalaužamōs pretesteibas priškā. Taidu apstōkļu gaismā Partizanu pulka veikumi īgyun vēļ lelōku nūzeimi pi Latvijas breiveibas izceineišonas.

1920. goda janvara pyrmajōs dīnōs Latvijas armija īsōka uzbrukumu Latgolas atbreivōšonai. Partizanu pulks tyka īskaiteits Latgolas divīzijā, kas operēja armijas kreisajā spōrnā (Zīmeļlatgolā). Par divīzijas uzbrukuma sōkšonas datumu tyka nūlykts 6. janvars. Uzbrukuma galeigais mērķis — ījimt Pitōlovas (Abrīnes) dzeļzceļa mozgu un piļsātu.

Dziļō snīga un slyktūs ceļu dēļ divīzija tūmār naspēja ījimt laikā izejas pozīcijas, tai ka uzbrukumu varēja sōkt tikai 9. janvarī. Jau 11 stuņdēs reitā 8. Daugovpiļs kōjnīku pulks ījēme Viļaku, tō

laigolas
Laigolas partizānu grupa — pārgājini.

lobajā spōrnā operejušais Latgolas Partizanu pulks pēc osas kaujas tymā pošā dīnā īgōja Škilbānūs. Obu pulku tōļōkō vērzejšonōs uz prišku sasastopa ar pīaugušu īnaidnīka seivu pretesteību.

Te jōpīzeimej, ka jau 3. janvarī Padūmu Savīneiba beja nūsļāguse pamīru ar Igauniju, un īgaunū frontē atsabreivojuši sorkonōs armijas spēki pa Pliskovas dzeļžceļu beja sōkti pōrsvīst uz Latgolas fronti.

10. janvarī Partizanu pulks sasnēdze Kōrsovas rajonu. Pēc seivom ceīnom pi Kōrsovas stacijas un pošas piļsātas, pulks tymā īgōja 11. janvarī. Nu Kōrsovas partizani turpynōja uzbrukumu zīmeļaustrumu vērzinī par Pliskovas šoseju mēginojūt sasnēgt Pītōlovu. Nōkūšūs 3-ju dīnu laikā pulks nykni ceīnējōs ar īnaidnīku pi Malnovas, Bokovas un Maračevkas, tū nu turīnes padzeidams.

Kauja par Pītōlovu īsasōka 13. janvara pīvokorā, uzbrukumā dūdūtīs obim pulkim — Partizanu un 8. Daugovpiļs pulkam, kas turpynōjōs vysu nakti. Īnaidnīks seivi pretōjōs vysā linijā un uz prišku beja jōsalauž ar napōrtrauktu kauju.

Nu īgaunū frontes īnaidnīks beja paspējis Pītōlovā pīvest svaigus spēkus, tai ka piļsātā un tōs apkōrtnē pretim myusu vīneibom stōvēja 5400 sorkonarmīšu ar 107 lūžmetējim.

Kauja ar naatslōbstušu nyknumu turpynōjōs 14. janvara reitā. Tikai ap pusdīnu laiku izadeve ījimt Pītōlovas dzeļžceļa mozgu un staciju, un vāļōk dīnā, kūpā ar daugovpilišim pošu piļsātu izteirējūt tū nu īnaidnīka.

Nūgurušajim myusu karōtōjim tūmār nabeja ļauts ilgī atsapyust. Pītōlova beja svoreigs strategisks punkts un īnaidnīks tū nagribēja pazaudeit. Jau 15. janvarī sorkonī īvadēja spēceigu uzbrukumu vysā Latgolas divizijas frontē, ar nūdūmu atsvīst myusu spēkus atpakaļ un atgyut Pītōlovu.

15. un 16. janvarī plūsējōs smogas kaujas, ceīnu atbolstam myusu vīneibom pīnōce paleigspāki — Cāsu un Valmīras pulki. Īnaidnīks tyka atsysts un atspīsts atpakaļ.

Kauja par Pītōlovu teik uzskateita par smogōkū vysu Latgolas atbreivōšonas ceīņu laikā, un te pi uzvaras īgyušonas naizdzēšami ir īraksteits Latgolas Partizanu pulka vōrds.

1. februārī Latvijas vaļdeiba ar Padūmu Savīneibu nūslēdze pamīru, kas tyka turāts slapyneibā — myusu karaveiri par tū nikō nazynōja. Pa vysu pamīra laiku frontē tūmār turpynōjōs lelōkas un mozōkas sadūrsmes un pat kaujas. Tai Partizanu pulkam februārī nōcēs izceineit kaujas ar sorkonajim pi Augšpiļs un Grāku kolna.

Pulka vīneibas sekmeigi pīsadaleja vairōkūs izlyuku gōjīņūs, reizem dzili īnaindņika aizmugurē (lelōki gōjīni 1920. g. 12. majā un 12. un 26. junijā) īgyunūt pretinika lelgobolus, lužmetējus un daudz cyta kara materiala.

11. augustā tyka paraksteits Latvijas-Padūmu Savīneibas mīra leigums. Ceīņa par Latvijas breiveibu beja beigusēs un Partizanu pulka karōtōji varēja sōkt dūmōt par atsagrīzšonu sovōs atstōtajōs sātōs un teirumūs. Daudzim nabeja lamts tū redzēt vairs nikod, jo tī beja atdavuši sovas dzeiveibas par dzimtīnes breiveibu. Vēļ vairōkim uz vysu myužu mīsā palyka īnaindņika lūžu cērtumi. Partizanu pulks skaiteja 85 krytušus 164 īvainōtus, 7 nu īvainōjumim myrušus un 53 bez vēsts pazudušus ceīņu bīdrus. Par izcyļu varūneibu kaujōs pret īnaindņiku 52 pulka karaveiri sajēme Lōčplēša Kara Ordeņa apbolvōjumus.

Pēc kara Latgolas Partizanu pulks nūsavītōja vyspyrms Kōrsovā, pēc tam Rēzeknē, bet 1921. goda septembrī pastōveigōs mītnēs — Cāsūs un Valmīrā. Armijai demobilizejūtīs 1922. goda 1. aprēļi pulku izformēja, atlykušūs karaveirus vīna bataļjona sastōvā īskaitēja 9. Rēzeknes kōjnīku pulkā.

Trejsdasmytajūs godūs Bolvūs — Partizanu pulka šypelī, tyka uzcalts pulka krytušajim karaveirim pīmineklis — vīnkōršōs drēbēs tērpīs jauneklis saspyrndzynōtā pozā ar šautīni rūkā mūdri vāroj pēc īnaindņika. Pīmineklis beja vīnkōršs, bet izteiksmeigs un īspaideigs, tautai tys patyka. Tū

bīži sauce par „Lelū Donotu“, kas nūzeimōja tautas mīlesteibu un pīmiņu tim Donotim (ari Kazmerim, Pīterim, Ontōnim, Jezupim un cytūs vōrdūs sauktim Latgolas dālim), kas tautai gryutā breidī nivīna naskubynōti beja tvāruši īrūčus rūkā, lai aizstōvātu sovu dzymtū sātu un vysu dzimtinī un tōs svātumus, un kas **nabeja beidušis par tū atdūt sovas dzeiveibas.**

Šō roksta autors labi apsazynoj, ka te snāgtōs ziņas par Bolvu partizanīm ir tikai vyspōrejōs un ļūti napiļņeigas. Nav pat tyvōku ziņu par legendarū Partizanu pulka komanderi vērsleitenantu VINDEDZI, ni ari par cytim partizanu vodūnim — nav pat zynomi jūs vōrdi. Kas ir bejis raksteits breivōs Latvijas laikā par latgaļu partizanīm ir palicis okupantu rūkōs un ir iznycynōts, kai iznycynōts tyka Bolvu „Lelais Donots“. Trymdā navīn nīkas leidz šam nav raksteits, bet jau sōc pat atsarast cylvāki (ar kaunu jōpīmiņ, ka pat poši byudami dzymuši latgali), kas īsadrūšynoj nūlīgt un nūmalnōt latgaļu karaveiru ceīņas un uperus pi Latvijas atbreivōšonas.

Tōpēc ir lels un naatlikams uzdavums trymdā asušajīm bejušajīm partizanu ceneitōjīm, kai ari jūs ceīņu un tō laika nūtykumu ocu līcinīkim — savōkt vysus īspējamūs materialus, dokumentus, fotografijas, atmiņas un nūstōstus par Partizanu pulku un nūdūt tūs Latgaļu Pētnīceibas Institutam dokumentēšonai un publicēšonai. Mes nadreikstim aizmērst sovas varūņus. Jūs dorbi ir jōpatur pīmiņā, kai **paraugs latgaļu tautas spontanai ceīņai pret sovīm ōrejīm apspīdējīm.**

9. Rēzeknes kōjnīku pulks tyka saformēts 1919. godā Vydzemē. Tō ryndōs ceinējōs daudz latgaļu breivprōteīgūs. Tī beja Latgolas veiri un jaunekli, kas beja bāguši nu sorkonō terora mūceitōs dzymtīnes pōri Lubōnam, Aivīkstei un Pededzei, lai pīsavinōtu Latvijas nacionalai armijai. Latvijas breiveibas ceīņu vēsturē 9. Rēzeknes kōjnīku pulks ir īrakstējīs vīnu nu spūžōkom lopaspusēm. ceinādamīs pret Bermontu pi Reigas un Kūr-

9. Rēzeknes kōjinīku pulka karūgs ar latgaliskū pulka devizi: „Sorgoj Latviju!”

zemē, un vēlāk pīsadaleidams Latgolas atbreivō-
šonā.

Latgolas karaveiru ceīņu un uperu pīmiņai, kai
ari byudams Latgolas Partizanu pulka teišais gora
un tradiciju mantinīks, 9. Rēzeknes kōjnīku pulks
gūdam un ar lapnumu nese sovā karūgā latgaliskū
devizi: „Sorgoj Latviju!“

Aleksandrs Batņa

RŪBEŽU TRAGEDIJAS PĀDEJAIS CĒLIŅS

I

Kai ryugta ironija skaņ bīzūs vēstures sējumu autoru apģolvījumi, ka latvišu tautas etnografiskī rūbeži ir sakrytuši ar naatkareīgōs Latvijas vaļsts rūbežim.

Taidi naatbiļdeigi, pavērši apģolvījumi jau šod laseiti trymdas presē, un laseitōjim tī arvīn atģōdynōjuši svešas nazōles istōdeišonu sovā dōrzā. Ironiskais aspekts te ir tymā, ka vīnu nu lelōkajom myusu nacionalajom tragedijom, kas saisteita ar 1920. goda „etnografiskajim“ rūbežim, taidā veidā ir mēģinōts avaturiski aizpleivurōt un pōrvērst par naatbiļdeigi vīgla satura sybaritisku farsu. Ka tai raksteitu nazynōtōji, laji voi sveštautīši, tod tam varātu paīt vīglōk garum, napīgrīžūt vēreibas. Bet lyuk, diveju bej. profesoru: Edgara Dunsdorfa un Arnolda Spekkes 1964. g. publicātajā 16. g. s. Latvijas vēsturē, 706. lp. saceits: „Latviešu tautas dzīves telpa 16. g. simtenī visumā bija Latvijas patstāvības laika robežās.“ Jōvaicoj, kū autori ar tū gribējuši pōrlīcynōt — sevi voi laseitōjus? Paradokssals te jau tys vīn, ka tai apģolvōts par 16. godu symtu, kod latvišu apdzeivōtō telpa beja dauzejaidi cytaidōka un plašōka par Latvijas breivvalštī ītvartū teritoriju. Autori gon naaizmērst pīminēt (Dunsdorfa saraksteitajā vēstures daļā), ka daži latviši tymā laikā ir dzeivōjuši Pryusijā un kuršu Klaipedas apģobolā leidz Dancigai. Bet nikō napīmiņ par myusu vaļsts dīnvydaustrumu aizrūbežu un ni vōrda par latgalim un jūs dzeives telpas izplateibu austrumūs šymā godu symtā. Tai vīn rōdōs, ka autori ar nūklusēšonu byus gribējuši panōkt apstyprynōjumu un tycameibu sovam augstōk mynātam apģolvōjumam.

Tycameibas tam tūmār ir moz. Latgaļu cilts vēsture par šū laiku pateišam ir skūpa ar dokumentētīm materialīm, bet tūmār tei runoj ar faktīm, un ari — ar dokumentīm. Un šūs faktū volūda pīteikami atklōj un parōda, ka **latgaļu cilts dzeives telpa ni 16. g. s., ni ari 20. g. s. nav etnografiski sakrytuse un nasakreit ar 1920. g. nūvyktū Latvijas vaļsts rūbežu.** Laikā nu 16.—20. g. s. krīvu administrativūs istōžu dokumentūs, kartēs un zemes grōmotōs ir īroksti ar latgaļu apdzeivōtūs vītu un personu vōrdim nu taidim apgobolim, kuri pīdarēja pi latvišu senejom zemem, bet kuri nikod pēc tam nav bejuši itylpynōti Latvijas vaļstī. Šūs dokumentus ir pētejuši un aprakstejuši vairōki autori, sōcūt ar F. Kempī un B. Brežgo, bet vysjaunōkūs pētejumus ir publicējuši M. Bukšs („Latgaļu volūdas un tautas izplateibas problemas,“ 1961), B. Briška („Latgaļu vēstures materiali,“ Acta Latgalica I, 1965) un ari K. Stalšāns („Krievu ekspansija un rusifikacija Baltijā laikmetu tecējumā,“ 1966). Leidz ar L. Latkovska, O. Rupaiņa un vairōku cytu autoru publicējumim žurnalā „Dzeivē“, vysi šī pētejumi ir pīteikami nūzeimeigi, lai pamatōtisaceitu, ka bez tim objektiva Latvijas vēsture vairs nav dūmojama. Kai vēstures materiali par autentisku ziņu olūtīm tī vairs nav ni apejami, ni nūklusejami. Var tikai pasabreinhōt, ka — preteji profesionalūs vēsturnīku dzeivajai interesei par vēstures pyrmolūtīm, — myusu standartvēsturnīkus acim radzūt tautas etnografiskōs izplateibas nacionalōs problemas leidz šam moz interesējašas un tōļōk par Bīlenšteinu jī šymā laukā nav tykuši.

Vēstures fokuss beja pagrīzts cytā vērznī. Vysa nacionalōs vēstures pētniceiba breivvaļsts godūs gondreiz ar magisku spēku beja pīvārsta un īvērzeita uz lībīšu, kuršu un zemgaļu dižciļteiguma meklēšonu. Latgaļu austrumu rūbežam un etnografiskam tautas izplateibas vaicōjumam, kur lībīšu vītā dareišona vyscauri ar latgalīm, taida pīvilķšonas spēka nabeja. Tur vyss beja pamasts tai,

kai tys bejis „radeišonas dīnā“. Vysaidam vajadzeibas gadejumam beja standartformula ari gotova: vyss saskaņ — rūbeži, etnografija un tautas izplaitaiba; tikai volūda mozlīt nasaskaņ: vālamī daži „vīnōteibas“ vasara pīsītīni. Taidi vasara pīsītīniskaņ ari nu vēstures grōmotu autorim, kod jī apgolvoj, ka „latvišu tautas dzeives telpa 16. g. s. vysumā beja Latvijas patstōveibas laika rūbežūs.“ Tagad drusku tyvōk par tū.

Jo ari byutu bejis tai, ka jau 16. g. s. latviši byutu dzeivōjuši tikai vālokōs Latvijas vaļsts rūbežu telpā — kai tū vālatūs mynātōs vēstures autori — kai tod varātu izskaidrēt, ka Polockas archiveiskupijas dokumentūs nu 1618. goda ir īroksti ar taidim latgaļu personu vōrdim¹⁾ kai: Macāns, Žogota, Biruļs, Žolvāns, Lатыšs, Vuška, Cyrāns, Slūka, Grauba, Sylāns, Boltup, Lapin, Šyuban un d. c. Voi tod tī byutu rodušīs tikai 17. g. s. un pēc tam otkon pazuduši? Ūtrkōrt, tī naskaitamī daudzī latgaļu vītu vōrdi nu Polockas, Drysas, Sebežas, Ostrovas un Novgorodas apgobolim, kas mynāti krīvu dokumentūs un tō laika zemes kartēs, snāgdamīs tyukstūšōs, līcynoņ, ka taidi nūsaukumi nav rodušīs poši nu sevis, bez latgaļu cylvāku klōtbyutnes, kas dzeivōjuši uz šōs zemes.

Ar īroksim seviški bogōts ir teiši 16. godu symts, un var tikai vaicōt, voi ari tī latgaļu personu un vītu vōrdi, kas atsarūn Jōņa Brīsmēigō laika krīvu zemes grōmotōs (piscovyje knigi) nu Pliskovas, Novgorodas un Polockas apgobolim (B. Brežgo pētejumi), voi tī taipat napīdarātu pi taidim vēstures materialim, kas vēsturnīkim byutu jōzyna? (Piscovyje knigi, ir publicējuse krīvu geografu bīdreiba 1877. g.) Šūs īrokstu geografiskō karte Polockas apgobolā vīn uzrōda 475 latgaļu vōrdus, Vitebskas — 203, Drysas — 219, Sebežas — 194 un Novgorodas — 361, bet kūpskaitā par vysim austrumu apgobolim, kas tyvu pīasaslādz Latvijas rū-

---

¹⁾ O. Rupaiņs, „Lai Dīvs pīdūd grākus!“ **Dzeive**, 1955; 19. nr., 4. — 8. lp.

bežim, vairāk par 2000 latgaļu nūsaukumus²⁾). Šī skaitli pavadynoj dūmōt, ka pat tī vēsturnīki, kas myusu valsts rūbežu skaita reizē ari par etnografiskū rūbežu — jo jī byutu dzeivōjuši 16. g. symtā, — byutu varējuši bez gryuteibom nu Novgorodas ceļōt leidz Vitebskai, izteikūt ar latvišu volūdu vīn. Taida ir vyspōreja biļde pēc dažim vēl napiļneigim, sporadiskim pētejumim, jo materialu lelōkais daudzums par šū vaicōjumu pētnīkim pošreiz ir gryuti voi nav nimoz pīejams. Pi taidim apstōklim pētnīceibā īgyutais ir vēl vairōk vērtējams.

Un vysbeidzūt vēl vīns vaicōjums, kas navar palikt bez atbiļdes. Voi tod latvišu vēsturnīkim nikō nanūzeimōj ari taida, ni ar kū naattaisnojama nacionala indifereņce, kū piļōve myusu valdeiba 1920. g. dīnvydaustrumu rūbežu nūvalkūt, ka Drysas un Sebežas apriņkūs pamete krīvu pusē latvīšus, kas runōja dzeivū latgaļu volūdu un vēl 20. g.s. sōkumā — pēc godu symtim ilgō slavu spīdīņa — sastōdeja daudzū šūs apriņku apdzeivōtūs vītu nacionalū vairōkumu? — Jo tai ir, ka ari taidas vēstures realitates vēsturnīki var ignorēt, tod ar nūžālu jōsoka, ka **mums gon ir vēstures grōmotu saraksteitōji, bet mums nav vēsturnīku.**

Vēsturnīks nabāg nu faktim, bet sovu vēstures interpretaciju un slēdzīņus pamatoj uz faktū materiala. Starpeiba storp vēsturnīku kai zynōtnīku un vēstures interesentu ir taida, ka pyrmais roksta ar atbiļdeibu pret vēsturiskū patīseibu, cikom ūtrais zynōšonu napiļneiguma dēļ taidas atbiļdeibas najyut. Nadrūša orientēšonōs vēstures faktū un metodologiskūs principu pīlītōšonā jū vīgli nūvērza kaidas dominejušas tendences varā. Vēstures vītā tod rūnās „zynōtniska“ avanturisma propagan-da, kam kolpōjuši tikai **daži** vēstures fakti. Nalaimīgā kōrtā šei pādejō grupa sōc ījemt aizvīn vai-

²⁾ K. Stalšāns; Krievu ekspansija un rusifikacija Baltijā laikmetu tecējumā, J. Škirmanta apg. A.S.V.; 1966. g. Par golvonū olūtu šai Stalšāna publikacijai ir bejuse M. Bukša grōmota „Latgaļu volūdas un tautas izplateibas problemas”.

rūk vītas Latvijas historiografijā ar sevišķi izsacītu tendenci Latgolas vēstures ignorēšanā. Nu tō var sprīst, cik jīm bejis tōs intereses arī par Latgolas dīnvvdaustrumu rūbežīm!

Ar kū tod taidi vēstures grōmotu saraksteitōji pamatoj sovus uzskotus par latvīšu tautas nacionālim resp. etnografiskim rūbežīm?

Ni ar kū cytu, kai ar tū pošu vacū, germaņu tradicijā pikūptū legendu par 13. g. s. Livonijas rūbežīm un ar tikpat vacom, trarafētom, jau labi vīn apsyunōjušom formulom, ka „vysumā tys tai bejis“ un ka „Livonijas vaļsts rūbeži ir bejuši tymā laikā arī latvīšu tautas etnografiskī rūbeži.“ Rūbeži bejuši, prūtams! Bet kas bejis aiz rūbežīm? Voi tur arī bejuši latvīši? Voi vēsturnīki par tū ir pōrsalīcynōjuši? — Septeni symti godu latvīšu rokstūs uz tū nav bejis atbīldes! Legenda beja īmydzyņōjuse! Latvīšu zeme un tauta aiz svešinīku radeitīm Livonijas rūbežīm tyka aizmērsta. Pēc 700 godim nu turīnes sōka atskanēt teiri latvyski bolsi. Nūškērtī tautas bōrīni gribēja atsagrīzt un palikt pi sovas tautas. Ar sovom saimem, ar sovom sātom un zemem, ar pogostim, draudzem un aprīņkim. Bet tod jīm priškā pasasteidze pošu tautas brōli aizvīļkt tū slovonū 1920. goda rūbežu. Lai byutu klusums! . . . Lai mīrs!

Livonijas vaļsts eksistence — kai tū redzēsīm tōļōk — nav nikāids absolūtais pīrōdejums par latvīšu tautas etnografiskū un geografiskū resp. teritorialū izplateibu. Livonija beja vaļsts, kū radeja īkarōjumī. Cik tōli varēja īt krystneši un brunīnīki, ar karu vērzūtīs uz prišku, tik tōli aizavērzeja tōs rūbeži. Šudīņ vairs navajadzātu byut naskaidreibai par tū, ka Livonijas rūbeži beja veiskupijas un ordeņa varas, navys etniskī rūbeži. Livonijā tok ītylpa lībīši, kurši, latgali, zemgali un igauni, kas tūlaik tyka skaiteiti par atsevišķom tauteibom, bet rūbeži storp tom tauteibom nikod napastōvēja. Latgaļu zemes pat beja sadaleitas storp veiskupa un ordeņa varom tai saucamā „latvīšu golā“ un „lībīšu golā“. Livonijas vara nasain-

teresēja par sovu pavaļstņiku tauteibu, un etniskam principam nabeja nikaidas nūzeimes rūbežu nūsprausšonā.³⁾— Jo ņyu ir tai, ka (a) vōcu ordeņs, 13. g. s. nūvalkūt Livonijas rūbežus, nav ivārōjis nacionalū, bet varas principu, un (b) Latvijas-Pad. Krīvijas 1920. goda 11. augusta mīra leigumā ari natyka ivārōts nacionalais, bet aprīņku rūbežu administrativais princips, tod (c) palik atklōts vaicōjums: kaidis tod ir eisti bejis voi ir myusu tautas etnografiskais rūbežs? Tys ir trauksmaiņs vaicōjums! Dzeivas nacionalas pošapziņas patriotisks vaicōjums!

• Meklēšonōs pēc atbiļdes myusus nūvad otkon pi vēsturnikim. Myusus interesej zynōt, kū vēsturniki dūmoj par šū vaicōjumu, kai jī tū izskaidroj, kū pētej un kaidu jī dūd uz tū atbiļdi? Myusu ziņkōri pōrsteidz klusums. Jī nasoka nikō, napētej nikō, un naatbiļd nikō! Jī ar taidu vaicōjumu vīnkōrši nav nūsadorbōjuši; tys jim ir svešs, svešōks nakai vaicōtōjam. Jim tys nikod nav klivis par problemu, kai tys bejis, pīm., ar Kūrzesmes hercogisti voi Tobago solu. Ar vēsturi mums vysumā ir bejis tai, ka myusu archeologi pēc seņvēstures līceibom ir ceņteigi rokušis zam zemes; myusu vēsturniki beja dzili īsarokuši kuršu un libīšu archivūs; bet tō, kas beja **dzeivō vēsture vērs zemes**, tō naredzēja ni vīns, ni ūtrs. Tū īraudzeja vālōk karaveirs, pulkvedis R. Osis legionara gaitōs 1942. — 43. g., kod Sebežas, Osvejas, Saveiku, Rosicas, Drysas

---

Blokus karte rōda, ka Latvijas — Pad. Krīvijas rūbežs 1920. g. tyka nūvylkts navys pēc nacionalō principa, bet pēc aprīņku administrativō idalejuma. Īdzeivōtōju nacionalais sastōvs Drysas, Sebežas un Opōckas aprīņkūs natyka jemts vārā. Tūmār daudzī latgaļu apdzeivōtūs vītu nūsaukumi storp Latvijas breivvaļsts rūbežū un kartē radzamū plkv. R. Oša, kara laikā konstatētū, piļskolnu nūcītnōjumu liniju, ir drūši līciniki par šō apvyda etnologisku pīdareibu pi latgaļu cīļts zemem un Latvijas vaļsts.

---

³⁾ Latvju Enciklopedija, 2662. lp.

un Dzīsnas apgobolūs sasatya vaigu vaigā ar latvyski runojušim latgalim un atklōja dobā vasalu ryndu vacu nūcītnōjumu ar senejim latgaļu piļskolnim. kas, vārsti pret austrumim, veidōja latgaļu ciļts senejūs latvišu geografiskūs rubežus. Kod leidzeigas ziņas beja nōkušas ari nu daudzim cytim karaveirim par latvyski runojūsū myusu tautas daļu aizrubežā, varēja dūmōt, ka dzeivō vēstures liceiba dabeigi īness tikpat dzeivas pōrmaiņas ari myusu tautas vēstures etnografiskā interpretacijā. Tok na jau aizpōrsavēršonas voi aiz labvēleibas cara Krīvijā vēļ 1861. g. un 1912. g. Drysas un Sebežas aprīņkus pēc īdzeivōtōju nacionalō sastōva, skaiteja par Inflatijai resp. Latgolai pīdarūsom zemem. Bet — tai kai šī vēstures dzeivī līcinīki nabeja ni kurši, ni lībīši, bet beja latgali, tod atklōjums par symts latvišu caltajim piļskolnim un tyukstūsom latgaļu dveselem „viņā pusē“ ni pōrsteidze, ni aizkustynōja myusu konvencionalūs vēsturnikus. Tys, kai soka, naīsadarēja jūs interešu schemā, un jūs ignorance palyka naizkustynojama.

Bet tys labi īsadarēja krīvu schemā. Radzādami, ka Latvijas centralōs autoritates par latgalim nasainteresej, jī pēc kara sōka atdaleit nu Latgolas teritorijas pīrubeža pogostus un tūs par jaunu pīvinōt krīvu zemei. Jī taipat pasasteidze nūlikvidēt kotru latgaļu kulturalū ruseibu un latgaļu presi. Jī zyna, ka latgaļs baltīšu mēlē runōs „ar akcentu“, par tū tiks pīzūbōts, un dreizōk pōrīs uz „eistū“ — krīvu volūdu. Drupynōšona ir lelō rusifikācijas politika, un kod byus nūdrupynōta Latgola, nanūvēršami drups ari baltīšu nūvodi. Ka paliks vairs tikai Kolkas roga lībīši, tod rusifikācijas dorbs byus padareīts. Taidis ir kolonizatoru mērkis. Bet tō, likās, pa šai dīnai tikai navar saprast myusu „vienotās“ tautas politikī un vēsturnīki. Jī naaptver, ka Latgola leidz šam ir nasuse smogōkū nostu kai barjera pret slavyskū spīdīni.

Šymā ziņā jī atgōdinoj tūs pūļu panus, kas pēc Pūlijas sabrukuma 1939. godā, kai armijas oficiari

ar karaspāka atlikom beja meklējuši patvārumu Daugovpils garnizonā. Oculīcinīki stōsta, ka internēti oficeri atsasacejuši sēdēt pi vīna golda ar sovim karaveirim. Koč „panstvo“ beja sabrukuse, jī vēļ gribēja paturēt panu iluzijas! — Voi ari Latvija bez Latgolas taipat kai oficers bez armijas nav tikai iluzija?

II

Latgaļu nacionalōs izplateibas pētnīceibā leidz šam vairōk ir izmontōtas **dokumentētōs liceibas** (īroksti dokumentūs, statistika, kartes), bet daudz mozōkā mārā **dzeivu cylvāku liceibas** (atmiņas, nūvārōjumi, atstōstejumi). Obeji ir svoreigi olūti. Dokumenti un archeologija stōsta par laikim, leidz kurim pīmiņa vairs nasasnādz. Tī pastōsta, ka vītōs aiz rūbeža, kur seņōk dzeivōjuši latgaļu vacī tāvu tāvi un skanējuse latgaļu volūda, tagad dzeivoj jūs dālu dāli, bet tī vairs narunoj sovā melē, sovu volūdu pa daļai voi pīļneigi aizmērsuši un atsatōlynōjuši nu vacō cilts calma. Vēsturē tū biži apzeimōj par atsakōpšonu svešu tautu spīdīna priškā, kas eistīneibā dreizōk nūzeimōj navys pōrsavitōšonas kusteibu, bet pīsamārōšonu dominejūšim svešinīku dzeives apstōklim un naapzynnōtu atkrisšonu nu sovas tauteibas.

Bet ir ari cytaidas liceibas. (Leidz ar cylvākim tōs nūnōkušas pat emigracijā). Tōs līcynoj, ka par svešinīkim skaiteitī vēļ aizvīn runoj myusu volūdu, pīdar pi myusu tautas calma un skaita sevi par latvīšim, lai ari jūs dzeives vīta nav bejuse Latvijas teritorijā. Taidas ir dzeivu cylvāku liceibas nu Latvijas dīnvydaustrumu „aizrūbeža“, nu seņ-senejom latgaļu zemem, lai ari jūs bolsi ir nadrūši un dziļā tragisma pylni. Tī nōk nu Saveiku Koncānim; nu Osvejas Putynim, Trušulim, Grauzdovas, Daulgulim; nu Sebežas Bondarim, Loginim, Greblim; nu Drysas Beļānim, Meļlim, Grodevas, Bulim u. c. Tys, kū jī stōsta, ir — drama bez vōrdim. Pa reizēi tur redz tikai māmus skotus. Sōpes un nōves iz-

mysumu . . . Tī ir fragmenti nu aizlauztas un pōrlauztas dzeives. Kaidas tragedijas pādejaiss cēliņš!
Te dažas ainas nu šōs māmōs tragedijas.

Sōkums ari lelajom tragedijom bīzi ir idilisks. Sōcēs tys ar minēšonom un runōšonom par paradzamō rūbeža nūvilksōnu pyrms 45 godim. Kur eisti rūbežs īs? Kas paliks pi sovejim un kas nu sovejim tiks atdaleits? Cik tōli voi tyvu rūbežs byus nu sātas? Tō eisti nivīns vēļ tūlaik nazynōja. Seviški lela naskaidreiba beja apgobolūs ap Pūstini, Rosicu,⁴⁾ Drysu, Osyunu, Osveju, Landskoronu, Sebežu, jo te nabeja dabeigu nūrūbežōjumu ar upem voi azarim. Nabeja atškireibu ari vyscauri latgaļu pīdareibas īdzeivōtōju sastōvā. Tikai kod 1921. g. vaļdeibas īcaltī rūbežkomisijas veiri (doc. R. Akmentiņš, dir. P. Radziņš un topografs J. Baumanis) beja sovu dorbu divu godu laikā padarejuši un ar 25 dokumentu kastem aizbraukuši uz Reigu,⁵⁾ atstōjūt dobā nūspraustas rūbežzeimes, ļauds pa eistam aptvēre nūtykušōs pōrmaiņas. Vēļ pa klusom nūtyka dažu īdzeivōtōju, seviški radinīku, pōrbēgšona. Bet ka rūbežam byus tik liktineiga nūzeime, tū vēļ nivīns naparedzēja. Ar tū tūmār lelōs dramas preludija beja sōkusēs.

Kai vīnā tai ūtrā pusē nu jauna radeitim „rūbežim“ dzeivōja tī poši katōļticeigī latgali. Jī vīns nu ūtra ni ar kū naatsaškeire. Kai vīnas ciļts pīdareigajim jim beja vīnaidas parašas, tykumi un volūda. Par kaidim jūs beja īrakstejuši dokumentūs krīvu administratori — par latvīšim voi par boltkrīvim (boltkrīvu runu daži nu jim prota) — tō jī navarēja zynōt, navarēja īrokstus ari kontrolēt. Pogostu un aprīņu administratīvais īdalejums

---

⁴⁾ Rosicā 1920. g. beja Latgolas apgob. pōrvaldes prakā paleigsēdeklis (veris: Latv. konvers. vārdn. Reigā 1933. g. X sēj. 20220 — 23. lp.)

⁵⁾ Latvju Enciklopedija, 1346. lp.

beja krīvu dorbs. Vysumā ļaudim nabeja saprū-
tams taid apstōklis, ka aiz pavysam latvyskim po-
gostim, kai pīm. Landskoronas (Škaunes) un Osyu-
nas, ar 85—95 % latvišu idzeivōtōju, varēja tyu-
leņ sekōt krīvu voi boltkrīvu sādžas. Taidu tur na-
beja. Rūbeži te beja nūvyłkti mōksleigi, maldyno-
juši un nataisneigi. Vālōk tī kliva par nōves rū-
bežim.

Šūs ryndu autoram beja gadejīs byut Beresnes
bazneicas svātkūs 1941. goda 8. septembrī. Be-
resne atsarūn tikai dažus kilometrus nu Latvijas-
Krīvijas rūbeža, un 8. sept. te ir lelōkī bazneicas go-
da svātki Jaunovas Marijas pīdzimšonas gūdam.
Acim radzūt šei bazneicas tradīcija vēļ nabeja aiza-
mērsuse ari tim, aiz rūbeža nūškērtim latvišu ka-
tōlim, kas 20 godus beja izolāti nu sovas tautas.
Tagad kara apstōklūs pavārtū rūbežu jī pyrmū rei-
zi izmōtōja bazneicas apmeklēšonai lelōkā skaitā.
Jī beja sabraukuši ar saimem taidūs sovaidūs kol-
chozu rotūs, nu kō poši tai kai kaunējōs, radzūt cy-
tu bazneicōnu lapnūs pajyugus. Jau agri nu reita
jī pīpīļdeja pusi nu bazneicas, turūtīs vairōk kūpā
pa sevīm, kai tys ir rakstureigs pazamōtim un ap-
kryudeitīm cylvākim. Sova tryuceigō apgērba dēļ
ari pēc bazneicas jī moz rōdejōs uz oplōta, bet stei-
dzēs pi sovīm rotīm. Natryuka tūmār aizkustyno-
jūšu skotu, kod sasatyka seņ nasaredzējuši rodi un
kaimini, brōlāni un mōseicas. Jūs volūda beja skū-
pa, jī beja pīroduši klusēt. Atstumteiba un pōrdzei-
vōjumu sōpes beja losomas šūs cylvāku sejōs. Ar
jaunu cereību vōrdim:— „uz redzēšonūs!“ — jī kō-
pe sovūs rotūs, un smogī skrytuli aizrypōja uz jūs
senejom latgaļu sātom.

Atstumtī beja pagrīzuši sovus cereību skotus
pret dzimtines bazneicu tūrnim, pret zemi un tau-
tu. Bet voi jūs izmūceitōs cereibas tyka pīpīļdeitas?
Drausmeigs stōsts par nūtykumim, kas sekōja drei-
ži pēc tam, atbīld ar nažēleigu — **nā**.

Šys drausmeigais stōsts saistōs ar 1942./43. g. zīmas 'αυτοκράτην kod vōcu militarōs pōrvaldes vadeibā tyka izdareita aizrūbežas partizanu jūslas teireišona. Par tū ōrkōrteigi nažēleigū akciju lobōk zynōtu pastōsteit pīrūbeža īdzeivōtōji un oculīcinīki, kaidi, jōdūmoj, atsarūn ari rītumu pasaulī. Leidz šam par tū pavysam moz voi tikpat kai nīmoz nav raksteits. Šūs ryndu autoram ir zynomi divi taidi oculīcinīku stōsti, kas atstōsteiti tyuleņ pēc nūtykuma, par 40 km plotas aizrūbeža jūslas nūpūsteišonu un cylvāku sadadzynōšonu.

Kaida 65 godi vaca Ondrupines pog. zemnīka J. R. stōsts ir šaids:

„Tys beja kaidu dīnu ap Zīmassvātķim, kod beju aizbraucis uz Dagdas kōrtejū pīktdīnas tērgu. Nasaverūt uz munim godim, Dagdā mani policija mobilizēja vedējūs. Žāl beja pamest zyrgu, un es brauču leidza. Vajadzēja braukt caur Osyunu, tod uz Pūstiņas pusi, un kaut kur storp Pūstiņu un Indru pōrbraucem rūbežu. Braucem vēļ lobu gobolu tōļōk. Nōkušā dīnā sōcēs akcija. Policija un karaveiri apleņce lelōku apkōrtņi un meklēja pēc cylvāķim. Pōrmeklēja sādžas un mežus, nasaudzejūt nivīnu. Atrostūs cylvākus vedējim vajadzēja apsardzeibā aizvest leidz salaseišonas vītai, kas parōsti beja kaida lelōka pyune. Kod tai vysa apgaita beja pōrmaklāta, pret vokoru pyuni ar cylvāķim aizslēdze, aplēja pakšus ar petroleju un aizdadzynōja. Vaimaņas . . . guņs līsma . . . Kas tū ir spējeigs atstōsteit?! . . . Plēseigōkais zvērs navarātu byut nažēleigōks! Tai tys turpynōjōs dīnu nu dīnas, vasalu nedeļu, cikom jī redzēja, ka navaru vairs turēt, un atlaide da sātai. Uperi beja lelōkā vairumā vaci cylvāķi, sīvītes un bārni. Īkleidušūs partizanus jī daudz nadabōja, tī prota izbēgt. Atstōjūt sektoru, vysu nūdadzynōja pa teiram.

Sātā atbraucis, nedeļom ilgi vēļ navarēju ni ēst, ni gulēt, ni ari parunōt. Ocu priškā vys rōdejōs

guņš lismas un dzeivu cylvāku sadegšona. Nikod naaizmērsšu tū pajaunū mōti, kas beja nūvītōta munōs rogovōs un, lupotu veikšeiti iteitu, turēja rūkōs sovu zaidaini bārnu. Jei beja bōla nu bailem. Jōs lyupas drebēja, skaitūt lyugšonu; jei tū skai-teja tim pošim vōrdim kai mes — latgaliski. Tod varēju redzēt, ka jei beja par kaut kū izaškeiruse. Vairōkas reizes jei pōrkristeja sovu bārnu. Nūsavē-

„Nu lismom tū naglōbs nivīns!“

Mōkslinika J. Dekšņa zaimējums

re breidi, kod sorga acis beja pagrīztas uz cytu pu-si, un... izmete bārnu ceļmolas snīgā. „Dīvs žēleīgs!

Varbyut...“—bolsā izalauze nu jōs kryutim, un jei aizalēja osorōs. Sovu nanūvērsamū liktini jei zynōja. Tū jei navarēja grūzeit. Jei gribēja glōbt bārnu. Mōtes pādejō izmiseigō cereiba vēl beja, ka **varbyut** kaidš žēleigs cylvāks bērneņu paceļš nu snīga . . . Nu līsmom tū naglōbs nivīns!

Līsmōs pošai sadagūt, varbyut jai beja vīgļōk mērt, dūmojūt par bārnu snīgā . . .“ — nūbeidz stōsteitōjs.

Ūtrs stōsts par tim pošim nūtykumim kaida Ludzas bejušō policijas darbinika M. D. atstōstējumā ir šaids:

„Kod aizrūbeža jūslas teireišona un dadzynōšona tyvōjusēs Osvejai un īdzeivōtōjim tys acim radzūt vairs nabejis nūslāpums, nu kaidas kolna sādžas pretim militarom vīneibom izgōjis lelōks ļaužu pulks. Jī lānom nōkuši pretim dzižūt svātōs dzīsmes procesijai leidzeigā gōjīnī, nasūt priškā krystu, ar ilgus godus sātā saglobōtīmbazneicas karūgim. Pīgōjuši pi apbruņōtom vīneibom, jī vaicōjuši pēc latvīšim, un tod sacejuši:

— Mes naasam ni krīvi, ni komunisti. Mes asam katōli un latvīši! Apsažālojit par sovu tautu! Glōbit un saudzejit myusus!

Ni saudzēšonas, ni glōbšonas tūmār nav bejis. Izjāmumi ari ar jīm nav bejuši taiseiti. Vyss padīveigais latvīšu pulks tyka taipat, mašynpistōļu apsargeibā sadzeits pyunē, un jī tyka dzeivi sada-dzynōti reizē ar bazneicas karūgim . . .“

Nūbeidzūt šū eisū stōstu, stōsteitōjam acis palyka volgonas, un jys tōļōk vairs narunōja . . . Na-beja ari vairs kū saceit.

Tai beidzēs vīna nu drausmeigōkajom myusu aizrūbeža tautas daļas naaprokstamajom tragedi-

jom. Jī samoksōja ar sovom dzeiveibom par kaidu, nu jīm naatkareigu, vēstures tulkōjumā pīlaistu kļyudu par etnografiskom teritorijom. Teoretiski nu myusu vēsturnīkim par etnografiski „pareizu“ skaiteitais vaļsts dīnvydaustrumu rūbežs dramatiskā veidā praktiski izarōdeja par fiktīvu falsifikaciju un klīva par vīnas myusu tautas daļas nōves rūbežu. Tys beja jūs tragedijas pādejais cēlīns!

Voi ir kaidis, kas ir atbiļdeigs vēstures prīškā par šos myusu tautas daļas iznycynōšonu? Uparāts ir par daudz, lai apsamīrynōtu ar vīnaļdzeibas kļusumu! Karaveiri te reikōjōs pēc pavēles. Par vēsturi voi etnografiju jī varēja ari nazynōt. Vēsturnīki, sovukōrt, nav karōtōji un par militarom operacijom jī atbiļdeību uzajemt nagribēs. Bet vaicōjums ar tū nav atbyldāts! Un vaicōjums ir taidis, kas prosa pēc teišas un naizvairēigas atbiļdes! Kas tod ir atbiļdeigs?

Vaicōjuma saknē, prūtams, ir rūbežs un šō rūbeža teoretiskī radeitōji. Rūbežs nabeja militarū apstōkļu diktēts. Atbreivōšonas karā, kai zynoms, latvīšu un pūļu armiju karaveiri beja atbreivōjuši Sebežas, Osvejas un Drysas apgobolus kai latvīšu zemes ar latvīšu īdzeivōtōjim. Tod nōce teoretiskī rūbežu plānōtōji un naizprūtama Latvijas valdeibas labprōteiga atsasaceišona nu sovom teritorijom. Kaidi varēja byut īmesli? Par tū leidz šam, 45 godi pēc nūtykuma, nav dūts nikaidis oficialis izskaidrōjums.

Raudzeisim tū saskateit tō laika situacijā. Latvija tyka dybynōta na uz cytu tauteību pakļaušonas, bet uz sovas tautas etniski nacionalim principim un teritorijas. Jau pošā sōkumā valdeibai beja nu svora pavysam seiki vēsturiski, statistiski, lingvistiski un etnografiski dati par latvīšim. Ir pamats dūmōt, ka ari rūbežu vaicōjumā valdeiba byus konsultējuse specialistus un baļstejōs uz latvīšu vēsturnīku, volūdņiku un etnografu snāgtim materialim. Kaidi tī materiali varēja byut, tū mes jau redzējom. Tī beja, eisi savalkūt: Livonijas vaļsts un Livonijas rūbeži. Latviju vajadzēja redu-

cēt Livonijas rubežu itvorūs. Cytaidu vēsturisku voi etnografisku datu acim radzūt nabeja voi ari tūs nacēle gaismā. Jo pīskaita klōt vēl dažas šovīnistiskas ambīcijas, kai napatyku pret latgaļu teritorijas paplašynōšonu, tod taidu rubežu nūvīlķšonas dogmatiska „namaļdeīguma“ sakne kļust vēl lobōk saradzama. Vysa tō rezultatā 1920. godā rodōs liktīneīgais dīnvydaustrumu rubežs. Nūtykumi, kas sekōja pēc tam ,ir tikai šō akta sekas.

Myusu vēstures dogmatisms šymā ziņā ir bejis apbreinojami konservatīvs, lai nasaceitu antinacionāls. Gryuši isadūmōt kaidu cytu nacīju, kas pret sovas tautas pīdareīgajim ōrpūs rubežīm byutu vairōk vīnaļdzeīga voi pat ignoranta. Vēstures progresa naredzim ari nōkamajūs 20 godūs, kod kara apstōklūs 1941. g. isazeimēja dažu rubežu fleksibilitate. Leitovīši leidzeīgūs apstōklūs 1942. godā panōce sovu rubežu grūzeišonu, atgyunūt nu boltkrīvīm sovas teritorijas 3 apriņkus ar 200 000 īdzeivōtōjim. Latvīši tymā pošā laikā paleidzēja iznycynōt sovas tautas pīdareīgūs, kas, pēc vēsturnīku dogmas, „dzeivōja aiz Livonijas rubežīm.“ Vēstures pētnīceībā progresa naredzim ari šudīņ. Par tū līcynoj latvīšu jaunōkī vēstures izdavumi. Sovu kļyudeišonūs, ignoranci un „namaļdeību“ vēsturnīki pat mēģīnoj vysaidi attaisnōt. Prestīža dēļ! Ka taida jūs prestīža dēļ beja jōzaudej latvīšu etnografiskōs teritorijas un vairōkom tyukstūšom tautīšu par tū beja jōsamoksoj ar sovom dzeiveibom, tō vēstures raksteitōji na tikai najyut, bet izalīk, ka tō pat nazyna. Jūs nazynōšonu (taipat kai jūs šovīnismu) varīm tikai nūžālōt. Bet na attaisnōt! Un na pīdūt.

Tō navarēs pīdūt ari **vēsture!**

Kanadā 1966. g.

LATGOLAS PĒTEIŠONAS PĪNŌKUMI UN ĪSPĒJAS

(Prikšlasejums LPI sanōksmē 1966. g. 18. sept.
Toronto)

I

„Mes īgōjom kai dziļā mežā un sōkom saukt:
„Brōli, mūstītēs! Celītēs! Sōcīt jaunu dzeivi!“ un tau-
tīši sōka atsasaukt, kai kurais varādams: cyts atgōja
uz redakciju pasarunōt. cyts atsyuteja vēstuli, rak-
steitu ar druka burtim pēc piļneigōs lyugšonu grō-
motas parauga“¹⁾, cyts pīpraseja avīzi.

Taids beja sabīdryskō dorba sōkums Latgolā 1906.
g., eisi pēc smogō drukas aizlīguma atceļšonas. Div-
golvainais krīvu ērglis Latgolu beja turējis tymsā,
nabadzeibā un goreigā mīgā, un pa ilgom godu des-
mitem jys beja mūdri raudzejīs, lai nivīns šū tau-
tas mīgu natraucātu, lai nasarostu nikaida tautyska
aktivitate, lai nasarostu ni roksti, ni tūs sacarātōji,
lai tauta naapsazynōtu sevi un lai nasōktu praseit
pēc sovom tīseibom.

Bet nu 1905. goda šys vysu styndzynūšais un vy-
su apslōpejūšais drukas aizlīguma laiks beja pagō-
jis. Nu pyrmī patrioti un tautas darbinīki varēja sōkt
strōdōt sovā tautas dryvā, bet dryvas vītā jī sev
priškā atroda tikai dziļu mežu, eistu „terra incogni-
ta“. Tautas masa beja namōceita, tei sovā lobā na-
spēja dareit itiņnikō. Tai nabeja ari sova vērsslōņa.
Pa godu syntim tys beja izdaldāts un pōrtautōts. Vysi
muižinīki Latgolā beja cyttautīši, un ari vysš goreidz-
nīku vairums taipat beja svešinīki. Ap 1906. godu ir
bejuši tikai kaidi 5 — 6 vītejī, tautyski dūmojūši go-
reidznīki un ari laiceigūs spēku na vairōk. Prūtams,
bez jim beja vēl daži cyti izgleitōti un pōrtykuši tau-
tīši, bet jī beja voi ņyu pōrsatautōjuši, voi ari inde-
ferenti sovas tautas lītōs, un tōdēļ vysa tautas dryva
beja vīns vīneigs aizaudzis myuža mežs.

---

¹⁾ Parafrazējums nu avīzes GAISMA 1906. g. 17. nr.

Par šū dziļū mežu nasainteresēja nivīns pasaulī. Tīsa, daži goreigī tāvi beja sarakstejuši vīnu ūtru religiski audzynūšu rokstu, daži pūlu un leišu folkloristi te beja pirakstejuši vīnu ūtru pōsoku voi tautas dzīsmi (kai pīm., Veryho, Volters, Manteifeļs uc.), daži beja uzrakstejuši pa kaidam artikeleišam kaidā zynōtniskā vōrdneicā voi žurnalā²⁾, bet leidz nūpītinaī šō apgobola pēteišonai nabeja ticis nivīns. Jōjam vārā, ka ogrōk pyrmā kōrtā pēteja muižnīceibas un Bazneicas pagōtni, bet par pošu tautu beja pōrōk moza interese. Un bez tam te beja cytaida vēsture, kas beja jōpētej un jōapgaismoj, izejūt nu vītejom sakareibom. Te beja ari cytaida volūda, kas beja jōpētej nu pošas tautas. Te beja cytaida kultura, cytaida mōju ceļtnīceiba, cytaidas īrašas, jā, pat cytaida ļaužu mentalitate un psihologija.

Ar pavēršu pasavēršonu vīn te nikas nabeja ni izpētejams, ni nūskaidrojams.

Bet kas te vyspōri vareja kū skaidrōt voi pēteit? Vodūšō cyttautišu kai krīvu, tai pūlu politika nikaidu pētnīceibu te naveicynōja, jo kai vīnu, tai ūtru interese beja Latgolū pēc īspējas otrōk pōrtautōt. Un kotru masu ir vīglōk pōrtautōt, koleidz tei naapsazynoj sovas pīdareibas ni pi zynomas kultura, ni pi zynomas tautas kūpeibas, kū vīnoj sova vēsture un sovas tradīcijas. Tū labi apsazynoj vysi pōrtautōtōji, un tōdēļ ari ni pūli, ni krīvi, kurim Latgolā beja ļūti lels īspaidis, tōs lobā nikō nadareja.

Tōdēļ myusu pyrmūs tautas darbinīku acis ar lelom cereibom raudzejōs uz tautas brōlim Baltijā. Šī pādeji beja dzeivōjuši cytaidūs apstōkļūs. Jim beja sova vēsture, jim beja sovi vīteji lykumi, kas deve tīseibu lītōt dzymtū volūdu kai tautskolōs, tai ari pogostu valdēs un presē. Jim beja daudz ogrōk atcaltā dzimtnīceiba, un caur vōcu kultura īspaidu jī beja daudz ogrōk tykuši pi lobas tureibas un izgleitēibas. Prūtams, jim beja cytaida volūda un ticeiba,

---

²⁾ Pīlneigu pōrskotu par Latgolas pēteišonas vēsturyskū gaitu ir devis prof. B. Brežgo LATGOLAS ŠKOLĀ 1930. g. 3. nr., 49. — 58. lp.

pret jim rusifikacija nabeja ni tyvu vārsusēs tik bor-gi kai pret latgalim, un tōdēļ jī napazyna ari nikaida drukas aizlīguma. Vysa tō rezultatā jī kulturas ziņā stōvēja tōli priškā latgalim.

Latgolas darbinīki tū redzēja, saprota, un jī ce-rēja, ka tautas brōli is jim tolkā un jūs nakūptō dryva tiks otri apstrōdōta. Bet šōs cereibas nagribēja pisa-pildeit, jo pōrejim tautas brōlim vīnkōrši nabeja ni-kaidas interesēs par Latgolu. Pīm., kai nu pyrmajom avīzem radzams ³⁾, tod, lai gon beja jau rodusēs dūma par latgaļu un baltīšu tyvynōšonūs, tūmār baltīši par latgaļu sareikōjumim Pīterpilī nav interesējušis tik-pat kai nimoz. Ari par cytim Latgolas vaicōjumim jim ir bejis pōrōk moz interesēs.

Bet jo nu kolns naiť pi Muhameda, tod Muhameds it pi kolna. Tai ari šūreiz. Tautas vīneibas gora idvās-mōti latgaļu tautas darbinīki š. g. symta sōkumā seri-jom turēja prikslasejumus Reigā, t. s. Zineibu komi-sijas vosoras sapulcēs. Uz turīni brauce Fr. Trasuns, N. Rancāns, Fr. Kemps, brōli Skryndas, Fr. Smeļters, J. Kindzuļs u. c. Vysi runōja par tautas vīneibu, ceņtēs iinteresēt pazeit Latgolu, tū pēteit un tai pa-leidzēt vysaidūs ispējamūs veidūs. Jī runōja par kū-pejū Latviju, runōja par Latvijas trejom meitom, pi kam Latgolai labprōt pīskaiteja jaunōkōs mōsas un bōrineites lūmu, kaut ari patīseibā Latgola beja va-cōkō Latvijas mōsa voi pat poša Mōte Latvija. Bet tūreiz pēc prestiža nameklēja.

Ir nanūlidzams fakts, ka šim latgaļu darbinīku braucīnim uz Reigu beja ōrkōrteigi lela valstiski ideo-logiska nūzeime, bet kas tū tagad daudzynoj? Nivīnā grōmotā, kur ir runa par kūpejōs valsts idejas atteis-teibu, jyus šūs latgaļu nūpaļnu naatrassit! Tī ir atstōti aizmērsteibai.

Bet latgali sovu pīnōkumu beja darejuši kai vōr-dūs, tai dorbūs. Kas tautas apvīnōšonas un Latgolas pacelšonas lobā nabeja sasnādzams ar runom, tū lat-gaļu darbinīki ceņtēs panōkt ar rokstim. Tai pīm.

---

³⁾ Pīm., AUSEKLIS 1907 : 9 artikeļs par Muzikalōs bīdrei-bas sareikōjumim.

Fr. Trasuns baltīšu presē ir serijom devis rokstus par Latgolū, bet Kempss raksteja pat atsevišķas grōmotas. Pirmū taidu jys izdeve 1910. g. ar nūsaukumu „Latgalieši“, un ūtru — 1935. g. ar nūsaukumu „Latgales likteņi“. Obōš šamōs grōmotōs jys cik spādams ceņtēs apgaismōt Latgolū, ceņtēs dūt par jū pareizu priekšstotu, lai tautas brōli tū lobōk izprostu un lai jī respektātu latgaļu kulturu un Latgolas dabeigōs tīseibas.

Pīm. grōmateņas „Latgalieši“ īvodā (3. lp.) jys soka: „Sveštautīši par šū provinci ir vairōk interesējusīs kai poši latviši, tōpēc ari vōcu un pūļu roksti, lai gon **stypri tendenciozi**, tūmār daudz nūpītnōki kai pošu latvišu dorbi. Latviši leidz šam ir rakstejuši tikai avīzēs un dažūs žurnalūs. Ziņōjumus ir sytejuši moz izgleitōti korespondenti, un jī Baltijas publikai ir atklōjuši tikai dažu Latgolas piļsēteņu un cīmu timseibu, mōnticeibu un žyupeibu. Dziļōkas sapsrēšōnas par šenes apstōklim un ļaunūs parōdeibu īmeslim jim ir tryucis, un jī nav varējuši ni atklōt, ni ari pīteikuši motivēt latgaļu zamō izgleiteibas līmiņa, kai ari apgaismōt saimnīcyskō stōvūkļa eistūs pamatus.“

Taidi apstōkli beja 1910. g., kod izgōja augšmyntō Kempa grōmateņa. Taidi tī beja ari pēc tam, 1911. un 1912. g., un taidi tī beja ari 1913. g., kod latgaļu avīze JAUNAS ZIŅAS ar zynomu rezignaciju atzeimōja šaidas ryndas:

„Tikai pavasarūs Baltija drusku īdūmoj par Latgolū un nūsapyuš: „Kas zyn, voi tī latgališu puiši šūgod byus dōrgi, voi lāti?“ Avīzes pagyun šū saiminīku nūpyutu, papļōpoj par Latgolas timseibu un par sovu augstū kulturu, un otkon klusums leidz nōkūšajam pavasaram, leidz nōkūšajam kolpu vaicōjumam.“⁴⁾

Turpat JAUNAS ZIŅAS atzeimoj ari tū, ka tei lelō ceīņa, kaida 1913. g. beja nūtykuse storp latgalim un pūlim un kas beja atroduse stypru atbaļsi kai krīvu, tai i pūļu avīzēs, baltīšu presē beja palykuse pavyssam napamaneita.

⁴⁾ JAUNAS ZIŅAS 1913: 37.

Bet kai soka, ar vari mils nabyusi, un vysa lītu atteisteiba leidz Pirmajam pasaūļa karam tikai liku reizi aplīcynōja, ka latgalim par sevi ir jōgōdoj pošim un ka pošim jōteik golā ar vysim vaicōjumim. Bet nasaverūt uz tū, Pirmō pasaūļa kara laikā latgali vēļ dedzeigōk strōdōja pi tō, lai Latgola tyktu apvīnōta ar pōrejū Latvijū, paturūt sev tīseibas kūpt sovu volūdu un kulturu un veidōt sovu saimnīcyskū dzeivi.

Pirmō pasaūļa kara beigu pūsmys deve praktisku atrysynōjumu kai Latvijas zemu apvīnōšonai, tai ari sovas vaļsts nūdybynōšonai. Latgola nu beja īgōjuse Latvijas arenā. Bet voi jei ar tū klīva daudz vairōk pazeistama? Voi kaidis ceptēs jū tyvōk izpēteit un dziļōk saprast? Voi kaut kod beja mūdusēs kaida vyspōreja interese? Dīmžāl nā!

Gōja godi, un 1935. g., kod Kemps publicēja sovu ūtrū dorbu par Latgolū (kas taipat beja raksteits baltyski kai pyrmais dorbs, lai tū varātu pēc īspējas Laseit plašōkas apryndas), jys beja spīsts konstateit: „Latgolū vēļ ļūti moz pazeist pōrejā Latvijā. Latgola nacionali moz aktīva. Pat pošī latgali, seviški jaunōkō paaudze moz kū zyna kai nu sovas senejōs, tai ari nasenejōs pagōtnes, jo Latgolas apgobola vēsture myusu školōs nateik pīnōceigi izcalta“⁵⁾.

Tai tys beja leidz Latvijas naatkareibas sabrukumam, un tai tys turpynōjōs ari pēc tam.

Kaida vaca paruna soka, ka naboga draugi ir nabogi. Bez kaut kaidom dusemem un naida mums ir jōkonstatej, ka Latgola ir bejuse napēteita (atskaitūt augšā mynātūs seikumus) un taida ari palykuse. Nivīns myusu kaimiņs nav gribējis un varbyut ari nav spējis izcelt tōs kulturalōs bogōteibas, kas ir atrūnamas Latgolā un tōs pagōtnē. Latgola arvīn ir īgyvuse tikai tū īvēreību, kaidu īgyun nabogs, nūstōdūt jū sūplōk bogōtnīkam. Un lai jei byutu un palyktu par nabogu, tod daudz kur ir operēts ar puspatīseibom, ar nūklusēšonom un ari nazynōšonom, tai ka rezultatā jei ar vysu sovu daudzpuseīgū byuteību zynōtnes

⁵⁾ Fr. Kemps: Latgales likteņi, 5. lpp.

priškā ir padareita par kaut kaidu nanūzeimeigu cytu apgobolu pīkarini.

Šū pādejū apstōkli ļūti labi ir saredzējuši navīn vacōkī Latgolas darbiniki, bet ari jaunōkōs paaudzēs pōrstōvi. Pīm., vīns nu spējeigōkajim jaunōs paaudzēs filologim, Dr. J. Lelis, kaidā vītā šū situaciju raksturoj ar šaidim vōrdim:

„Zynūt tagadejū ritumlatvīšu lobas tautas daļas un voldūšōs filologijas skūlas nūstōju pret latgaļu lītōm, var drūši paredzēt, ka, latgalim tagad kapitulejūt bez nūteikumim, vysas tagad paustōs oplomeibas par latgaļu kulturu, vēsturi, volūdu utt., ari nōkūtnē nu vysim tyktu uzjimtās kai patīseiba.“⁶⁾

II

Konstatejūt šaidu intereses tryukumu atteiceibā uz Latgolū un Latgolas škeibū apgaismōšonu, es vēļreiz grybu uzsvērt un pasvītrēt, ka tys nateik dareits, lai mastu kaidu ānu uz tautas brōlim un radeitu naidu pret baltīšim, bet ka tys teik dareits tikai ar nūlyuku, lai mes zynōtu, kur mes atsarūnam un kas mums pošim ir jōdora.

Kas nacīnej sevis, tō nacīnej ari cyti. Ar kolpu runoj kai ar kolpu, un ar saiminīku ikvīns runoj kai ar saiminīku. Kolps arvīn gaida, kū pasaceis saiminīks, bet saiminīks pats uztur kōrteibu sovā sātā, un cyti respektēj jō izreiceibu. Ari latgaļu sātu respektēs ikvīns, jo tikai pošī latgali tamā spēš īvest kōrteibu un spēš pīspīst cytus sevi respektēt. Bet tys panōkams tikai ar naatlikamu dorbu: stōvēt par sovu seņču montōjumū, izceļt sovas tautas kulturalū pyuru un izceineit tam pīnōceigu vītu tur, kur teik nūlykti cyti leidzvērteigi kaimiņu pyuri.

Ar vōrdu pyurs es te dūmoju tōs kulturalōs vērtēibas, kuras ir minējis Dr. J. Lelis sovā augšmynātajā citatā, tys ir: latgaļu vēsturi, volūdu un pōrejū kulturu tōs vysplašōkajā nūzeimē.

---

⁶⁾ Sal. „Latgaļu darbeibas dokumentacija”, 253. lp.

Kū par šūs vērtēibu apgaismōšonu soka leidzšinejō latgaļu pētniceiba un kritika?

Reiz beja laiki, ka par Latgolū vareja raksteit, kū grib un kai grib. Ībyldumu nabeja nikaidu. Vālōk pyrmī ībyldumu cālōji beja Fr. Kemps, Fr. Trasuns, St. Vaikuļs uc., bet vysumā beja parosts, ka Latgolas ļauds kritizēja tikai pošu latgaļu rokstus, bet baltīšu roksti stōvēja it kai pavysam cytā sferā, kurim nandreikstēja pīsaskōrt. Un tys patīseibā beja ari dīzgon dabeigi: Latgolai vēļ beja pōrōk moz sovu akademiski izgleitōtūs spāku, tim vēļ tryuka vajadzeigōs erudicijas un, golvonais, jim tryuka tūs zynōtniskūs poziciju, nu kurom var runōt ar autoritāti. Nivīnā nu Latvijas zynōtņū nūzarem, atskaitūt teologiju, nabeja nivīna latgaļa, mōceibas spāka. (Jo kaidis nu latgalim beja ticis leidz profesora stažam, tod tys beja jau īgyuts prikslatvijas laikā.) Vīnkōršajam školōtōjam voi īrēdņam nabeja ari tōs patstōveibas, lai varātu ceineitīs pret taidim īskotim, kaidus paude universitate voi kaida cyta augsta īstōde. Tōpēc ari tai sauktajai Reigas školai, kū radeja un vadeja daļa mōceibas spāku, nabeja pat jōsastūp nikaida nūpītna kritika.

Taida kritika un patstōveigu uzskotu pausšona sōcēs krītni vīn vālōk, un tys nūtyka tryimdā, svešajōs zemēs, kod pamosam izzuda sovstarpejōs atkareibas saisteibas. (Šur tur taidas atkareibas pastōv vēļ tagad, bet tom patīseibā vairs eistynas vajadzeibas naredz; līkās, vyss īt uz inerces pamata.)

Taitod tikai tryimdā ir sōkusēs nūpītna Latvijas zynōtnes kritika. Latgaļu pētniki pamosam ir sōkuši uzrōdeit šōs zynōtnes tryukumus un klaidas. Par šim tryukumim ir bejis labi daudz rokstu DZEIVĒ un atseviškōs grōmotōs. Tys vyss, saprūtams, vēļ ir tikai īvods. Bet tys ir lobs un spraijs īvods, kaut ari vēļ tōli napiteikūšs, lai apgaismōtu vysus pastōvūšus tryukumus.

Pīm., atteiceibā uz Latvijas vēsturi, kaidu tū roksta tryimdā, latgaļu pētniku vīnbālseigais sprīdums ir bejis, ka Latgolas vēsture tur ir tikai uz vīnas lopas-

pusēs un ka tei nastōv nikaidā proporcijā ar pōrejūs apgobolu vēsturi.

Naapgryutynojūt klauseitōjus ar Latgolas vēstures problemas dziļumu un plašumu, es grybu te nūrōdeit tikai uz faktu, ka Reigas zynōtne, kai vacō tai jaunō, kai vōcu tai latvišu, kai piļsōniskō tai boļševistiskō, ir vīnaidi vaduse vīnu un tū pošu liniju — Latvijas vēsture bez Latgolas, nu kō ari šūs vēsturu laseitōjim rūnās dabeigais sacynōjums, ka Latgolai sovas vēstures vyspōri nabyutu bejis.

Lai izprstu tyvōk šū vēsturyskū paradoksu, mums ir jōteik golā ar vaicōjumu: kas tod vēsture eisti ir un kas ir Latvijas vēsture?

Konvencionali dūmojūt voi, lobōk saceisim, nadūmojūt nimos, var liktīs, ka taidis vaicōjums ir piļneigi liks voi ka taida vyspōri nav. Bet liita patiseibā ir daudz dziļōka, un pasauļa zynōtniki nibyut nav vīnōs dūmōs par tū, kas ir vēsture un kai tū definēt. Vīni vēsturi grib redzēt kai dažaidu karu un politiskūs pōrmaiņu chronologisku atstōstejumu. Tei tod ir tai sauktō politiskō vēsture. Cyti turpretim vēsturē grib redzēt **mōceibu par sabīdryskōs dzeives nūrisi un atteisteibu**. Šys ūtrais uzskots ir daudz tyvōks ari myusu apstōklim, un patiseibā, tikai izejūt nu šō veidūkļa, vyspōri ir īspējams raksteit kaut kaidu Latvijas vēsturi. Myusu tautas politika taču izabeidze jau 13. g. s. Pēc tam myusu tauta vairs navarēja lemt ni par karu, ni mīru, ni sev kaidu režimu izavēlēt, ni ari tū maineit. Eistas tautas tiseibas tyka atgyutas tikai 20. g. s. Bet voi storp 13. g. s. un 20. g. s. myusu tautai nabeja sovas vēstures? Beja, bet tei nabeja politiskō vēsture, tei beja tikai tautas eksistence, tautas kulturas, tautas dzeives un tautas ceņtīņu vēsture. Taitod ni mes, ni pōrejō Baltija nadreikst pīsasliit pyrmajai teorijai par ekskluzivu politiskōs vēstures prioritati, jo tod jau Latvijas vēstures vitā byus tikai Vōcijas, Krīvijas, Zvidrijas un Pūlijas provinci vēsture, bet na Latvijas vēsture.

Mums nav vacas vaļsts vēstures, bet mums ir vaca tautas vēsture. Un atteiceibā uz tautas vēsturi latgalim ir taidas pošas tiseibas pazeit sovu pagōtni

kai arī cytu apgobolu īdzeivētōjim. Bet kod ir runa par Latgolas vēsturi, tod teik rezonāts apm. tai: par Latgolu gōja tī poši kari, kas par cytim apgobolim, un Latgolā beja apm. tī poši režimi kai pōrejā Latvijā, un tōdēļ pīteik ar pōrejūs apgobolu apgaismōjumu vīn.

Bet tei ir dziļa un lela oplomeiba, tei ir lītu vērtēšona ar pilņeigi dažaidom māraklōm: dēļ sevis ar vīnu un dēļ cytim ar cytu māraklu.

Latgolai ir sova vēsture, un myusu pīnōkums ir tū ceļt gaismā. Mums ir jōapzynoĵ senō sovas tautas izplateiba. Te par paleigu ir myusu vītu vōrdi svešōs zemēs un atteiceigi izrokumi, par kurim ir dažaidas archeologu publikacijas. Tōļōk mums ir jōzyna tys, ka Latvijas vēsture sōcās ar senejōs Latgolas vēsturi, ar latgaļu zemu un vaļstu vēsturi (Kūkanōja, Gersikas, Tōlovas uc.). Senejōs latgaļu vaļstīs administrativō ikōrta un organizacija ir bejuse augstōka kai cytōs kaimiņu zemēs. Chronists Henriks latgaļu vaļstis sauc par „regnum“ (par kēneņvaļstim) koleidz atteiceibā uz jūs kaiminim jys litoĵ cytu vōrdu. Latgalim beja kēneni (reges), cytim tikai vacōkī (seniores). Tō laika izkūptajā rītumu terminologijā tur beja byutyska atšķireiba (pīm. zemgaļu Vestards nateik saukts par kēneņu).

Kod senejūs latgaļu politiskō vara tyka sagrauta, tauta paglobōja un konservativi kūpe tōļōk vacu, vēļ nu indoeiropīšu šyupuļa montōtū kulturu, pībyuvejūt tai klōt arī kristianisma slōni. Vōcu vēsturnīks Manfreds Helmans, nūslādzūt sovu grōmotu par latvišu zemem vydslaikūs, konstateĵ 7), ka Latgola ir latvišu nacijas pamats „Kerngebiet“, ka latgali ir vysmozōk mainejuši sovu dzeives vītu un dzeives formu un ka aizvēsturiskōs Latvijas izskotsmeklejams taišni Latgolā. Dažaidas Latgolas īpatneibas (kai dzeivi cīmūs utt.) jys uzskota navys par taidom, kas byutu rodušōs pādejūs godu symtūs, kai tū Reigas škola mōceja, bet gon ka tōs ir vacōks montōjums nu aizvēstures. Ar tū Helmans ir devis Latgolas resp. latgaļu vēstu-

7) M. Hellmann: Das Lettenland im Mittelalter, 244. lp.

rei napārtrauktu kontinuitāti nu aizvēstures leidz myusu dīnom.

Jo jau Latgolai ir sova vēsture nu tik senim laikim, tod vēl vairōk tai ir sova vēsture nu 16. g. s., kod tei nūkliva Pūlijas-Leitovas pōrvaļdē, un pēc, nu 18. g. s. beigom specialā krīvu pōrvaļdē, kas vylkōs leidz Pymajam pasaūļa karam. Es te uzsveru „specialū krīvu pōrvaļdi“, jo krīvu laiki Latgolā atsaškeire pošūs pamatūs nu tōs krīvu pōrvaļdes, kaida beja Baltijas guberņōs!

Bet ikvīna Latvijas vētsure, raksteita pēc Reigas tradicijom, vysas šōs augšmynātōs parōdeibas nu Latgolas, vēstures izdzēs un nūklus. Ari nūtykumus nu 20. g. s. kod Latgola patīši ir paveikuse vysim radzamus vēsturyskus dorbus pi Latvijas apvīnōšonas un nūdybynōšonas, Reigas škola taipat nūklus un aizmērst. Bet tōs ir lelas parōdeibas, kas prosa Latvijas vēstures revidēšonu un izlobōšonu.

Kas atsateic uz volūdu, tod ari tur dažaidu problemu ir na mozōk. Kai ogrōkō Latvijas vēsture izgōja uz tū, lai parōdeitu, ka tagadejī latgali naasūt teiši senejūs latgaļu pēcteči (un lai tū lobōk pasvītrōtu, tod senejim latgalim deve nūsaukumu „letgali“), tai ari volūdņiceiba izgōja uz tū, lai pīrōdeitu, ka tagadejō latgaļu volūda naasūt senejōs latgaļu volūdas teišais turpynōjums. Tagadejī latgali asūt latvišu, pūļu un krīvu maisejums un taipat ari jūs „izloksne“ — latvišu, pūļu un krīvu volūdu maisejums.

Ti beja smogi diskreditējumi, kaidus var izkonstruēt vīnmār un vysur, kur tikai litoj puspatīseibas, nūklusēšonas un kur dažaidas sekundaras detaļas generalizej pēc sovas patykas. Ši diskreditējumi beja taisēiti ar zynomu politisku nūlyuku, un tūs mērkis beja, lai nu tō rūkas, kas sevi sauks par latgali, pat suņš maizes najimtu. Tys ir fakts, kas ir jōkonstatej tikai tōdēļ, ka taidi īskoti tyka kultivāti ogrōk un teik kultivāti vēl tagad, kaut ari varbyut drusku pisar-dzeigōk.

Ari šai volūdņiceibas školai pyrmū reizi smogs trīcīņš tyka dūts tikai trymdā. Kaidōs grōmotōs un rokstūs tys ir losoms, tū zyna ikvīns šō vaicōjuma

interesents. Mums nu tō vysa ir svoreigi tikai konstatēt, ka šū kritiku ir akceptējuse ari daļa baltišu volūdņiku un ir atzynuse, ka pastōv napōrtrauktō sakareiba storp senejū un tagadejū latgaļu volūdu. Pōrprotumu nūvērsšonai te tūmār jōpībylst, ka senejai un tagadejai latgaļu volūdai nībyut nav jōbyut identiskom. Vysur taču dorbojās sova atteisteiba, bet šei atteisteiba ir pareizi jōpētej un jōizskaidroj. Ar prīcu var konstatēt, ka svoreigōkī pamati jau ir apzynōti, kas senejū latgaļu volūdu nūstōda kai leidzvērteigu komponentu pōrejūs baltu volūdu saimē jau aizvēsturē.⁸⁾

Kotraī tautai ir svoreigs tys, kas tai ir patstōveigs un originals. Ari latgaļu pyurā ir daudz patstōveigu un originalu lītu. Taidas patstōveigas parōdeibas ir na tikai vēsturē un volūdā, bet ari daudzōs cytōs kulturās nūzarēs. Pi šom nūzarem es šamā sakareibā, dīmžāl, tyvōk pasakavēt navaru, bet es tōdēļ nībyut nadūmoju, ka tom nabyutu sova pīteikuši lela nūzeime. Taida nūzeime ir kai tautas rokstim un apgērbim, tai ari mōjas kulturai un dažaidim mōkslinīciski darynōtim pīrkšmatim. Tur vysur Latgola ir atstōta pabērņa lūmā, napēteita, naapraksteita un zynōtniskajōs sakareibōs naparōdeita.

Apzynōt vysas šōs latgaļu kulturās byutyskōs parōdeibas, izceļt tōs un apgaismōt, tys ir pyrmā kōrtā pošu latgaļu pīnōkums. Bet kod šys pīnōkums reiz byus izpīldeits, tod tys skaisti kuplynōs ari vysas pōrejōs Latvijas zynōtnes pyuru.

III

Kod nu šaidā veidā asam konstatējuši Latgolas pēteišonas napīcīšameibu un ari dažaidu uzdavumu lelū daudzumu, ir napīcīšams pōrs vōrdūs minēt ari par Latgolas pēteišonas īspējom, kaidas tōs ir bejušas un kaidas tōs var byut nōkūtnē.

Šō temata sōkumā mes redzējom, par kaidu dziļu

---

⁸⁾ Storp cytu te var minēt: Dr. J. Lelis, *The Place of Latgalian etc.*

mežu tautas darbinīki runāja ap godu symtu maiņu. Tautas izgleiteibas limiņš ir bejis zams, un pētnīku tryukums ir bejis uz vysas linijas. Daži sveštautiši beja šū tū paveikuši, un šū tū vēlāk paveice ari poši latgali (kai pīm., Fr. Kempss, V. Seile, B. Brežgo, M. Apeļš uc.)⁹⁾. Bet tys nabeja daudz, un patstōveigu ceļu meklēšona vēl tikai sōcēs. Lai ītu patstōveigus ceļus, ir vajadzēiga breiveiba, bet breiveiba Latvijā beja tikai demokratijas laikūs. Te klōt vēl īt ari tys, ka, lai ari kaidi režimi Latvijā ir bejuši, Latgolas pētnīceibu tī nivīns nav veicynōjuši. Vysa pētnīceiba te ir bejuse tikai privata līta, privatu īspēju un privatu leidzekļu rubežūs. Šei pētnīceiba nikam un nikod nikaidu peļņu nav nasuse, bet ir prasejuse tikai uperus kai naudā, tai ari graudā, t. i., naatolgōtajā dorbā. Sovas zynōtņu akademijas tai kai slovakim latgalim nikod nav bejis.

Saprūtams, ka pi taidim apstōklim panōkumi nikod navar byut leli. Bet pi jau tai nalabvēleigajim apstōklim vēl ir jōpīskaita cyti svoreigi faktori, un prūti, traucējumi nu dažaidu režīmu puses. Jau Ulmaņa laiki Latgolas pētnīceibai beja nalabvēleīgi, bet tim sekojušō boļševiku okupacija tū paralizēja piļneigi. Vōcu okupacija Latgolas pētnīceibai deve zynomu breiveibu, bet tūmār ar daudzim īrubežōjumim. Pēc tam sekojūšō boļševiku okupacija Latgolas pētnīceibu otkon pōrvērte par malnu nakti. Un tys ari nav nikas jauns, jo, kai zynoms, jau trejdsasmytajūs godūs boļševiki nūlikvidēja latgalismu Krīvijā, pēc tam II pasaūļa kara laikā Latgolā tū mozlīt atjaunōja, lai, ūtrai okupacijai īlgstūt, tū otkon izdzāstu par jaunu. Tagad pi boļševikim dzimtinē nikaida Latgolas pētnīceiba napastōv un ari nadreikst pastōvēt.

Kōdēļ tai? Tys ir vasals vaicōjumu komplekss, bet eisūs vōrdūs līta ir šaida:

Atteiceibā uz Latgolu boļševiki ir atjaunōjuši vacū krīvu rusifikācijas politiku. Kod 1926. g. Krīvijā nūtyka tautu skaiteišona, tod tei uzrōdeja 185 tauteibas

---

⁹⁾ Sal. te B. Brežgo: Latgolas pēteišonas vēsturyska gaita, LATGOLAS ŠKOLĀ 1930: 3.

un etnografiskas grupas (vysmoz tai bolševiki lilejōs). 1963. g. tūs skaits jau beja reducāts uz 86¹⁰⁾. Leidz II pasaūļa karam Krīvija asūt izdavuse grōmotas 131 volūdā, bet pēc II pasaūļa kara jau tikai 66 volūdōs¹¹⁾. Taitod drukas aizlīgums tagadejā bolševiku Krīvijā ir īvasts 65 tauteibom un volūdōm, un rokstu volūdās tīseibu vairs nabauda 119 tauteibas resp. etnografiskōs grupas. Kam tys vyss vajadzeigs, nav tōli jōmeklej. Tei ir rupa mozūs tautu un etnografiskūs grupu pōrtautōšona.

Pi šom 119 pōrtautojamom nacionalajom vīneibom pīdar ari latgali. (Nu tyvōkim kaiminim jim apm. leidzeigā situacijā ir kareli). Atteiceibā uz pōrtautojamom nacionalajom vīneibom Krīvija ītur lūkonu, bet apm. vīnaidu politiku: ni jūs volūda, ni pagōtne, ni jūs kultura nav jōpētej. Vaļsts šū pētnīceibu naveicynoj. Bet ari privatō pētnīceiba te ir navālama, un tōdēļ ar partijas sankciju ari tū var apkarōt kai kaiteigu nacionalismu. Jo vaicōsi bolševikim, kōdēļ nateik izdūti latgaļu roksti un nikas nateik dareits Latgolas pēteišonas dryvā, tod parostō atbiļde ir: taida ir partijas linija, un partijas liniju nav vīgli grūzeit. Dzimtinē šovinisms pret latgalim tagad asūt 10 reižu lelōks kai Ulmaņa laikūs, un poša Latgolas nūsaukuma daudzynōšona jau pīdarūt pi nōves grākim. Pīm., mōkslas vēsturnīks J. Pujats, kas beja sarakstejis grōmotu par Latgolas keramiku, kaut ari tei nabeja latgaliski, tūmār kryta nažēlesteibā par „Latgolas daudzynōšonu“. Krīvijas bibliotekas ir bogōtas ar dažaidim olūtim atteiceibā uz jōs nacionalajom minoritatem. Bet grōmotas, kas atsateic uz iznycynojamūs minoritašu kulturu, nateik uz rītumim aizdūtas. Pīm., pa kaida ceļōjuma laiku Sōmijā apmeklēju Heļsinku universitates biblioteku. Tur ari dabōju dzērdēt, ka atteiceibā uz kareļu pētnīceibu Krīvijas bibliotekas

¹⁰⁾ Tyvōki olūti un dati ir grōmotā M. Bukšs: Die Russifizierung in den baltischen Ländern, 163. lp. un sek.

¹¹⁾ Pedagogičeskij slovarj, II, Moskva 1960, 756. lp. Nacionalajom minoritatem krīvu volūda ir klivuse par ūtrū dzymtū volūdu. Turpat Ped. slovarj.

naizsnādz ni grōmotu, ni fotostatu, ni ari kaidu mikrofilmu. Un kas ir mēginōjuši vōkt materialus atteiceibā uz latgaļu kulturu, ir pīdzeivōjuši tū pošu. Parostō atbiļde ir: „Net v biblioteke“, kaut ari ir labi zynoms, ka praseitō līta atteiceigā bibliotekā ir. Par tū ir na tikai lobi pīrōdejumi, bet pat vasali anekdoti.

Lītas lobōkai izprasšonai te ir jōpīzeimoj, ka nav līgts nu Krīvijas aizdūt uz rītumim publikācijas, kas ir izdūtas voi nu pyrms 1917. g., voi ari pēc 1945. g. Vyspōri boļševiki rītumnīkim ir nūstōdejuši tai, ka jī aizdūd vysu, un koleidz nav dareišonas ar iznycynojamom tautom, tys apm. ir ari spākā. Tikai atteiceibā uz mums tōs lītas ir pavysam cytaidas.

Tai nu iznōk, ka Latgolas pēteišona atsarūn dīzgon paradoksalā stōvūklī: olūtu vairums atsarūn Krīvijā, bet pētnīku vairums — rītumūs. Krīvijas archivi un bibliotekas teik apsorgōtas pēc lykuma: ni pats ēss, ni cytam dūs. Tys ir lels traucējums pētnīceibas sekmeigai izvesšonai.

Bet ari šys traucējums nav piļneigi paralizejūšs. Loba tīsa dažaidu olūtu un publikāciju ir ari rītumūs, un tī ir lītojami naīrūbežōti, tai ka myusu paaudzei te pīteik vėl ar atlykumu.

Myusu paaudzei varbyut ir cyts vėl lelōks traucējums pētnīceibas dorbā, un tys ir tys, ka vysim pētnīkim ir jōstrōdoj kaidis maizes dorbs, kam parostī ar pētejamū nūzari nav nikaida sakara. Pētnīceibai tod atlik laiks tikai ōrpus dorba stuņdem, un tō tod nav pōrōk daudz.

Bet ari tys nav absoluts kavēklis. Kam ir ideja, kam ir pīnōkuma sajjuta un dziņa atteiceigu dorbu veikt, tys tū ari paveic. Pīmāri tam ir vysapkōrt, un tys dūd cereibu ari nōkūtnei. Prūtams, ērteibu maklātōji te ir jōnūroksta zaudējumūs, bet tys taipat ir bejis ari leidz šam.

Cylvāki parostī nūsadorboj ar tū, kas jim pateik, un interesejās par tū, kas jim ir mīls. Taipat tū dora ari idejiskī darbinīki un zynōtnīki. Jī pētej un roksta par tū, kū jī mīļ, kam jī jyut leidza un kam jī jyut pīnōkumu paleidzēt. Tai tys ir bejis, un tai tys byus ari turpmōk.

Praktyski ikdinas cylvāki, prūtams, mādz saceit, ka ni nu dzejņikim, ni nu idejiskajim darbinikim tautai jau nikajds praktysks lobums nadateik. Tys ir pareizs vārōjums. Tikai jī aizmērst voi ari teišam izlaiž nu acim vīnu litu, un prūti: ka pasaulī tūmār nav nivīnas tautas, kas pastōvātu bez sovim dzejņikim, bez sovim idejiskajim darbinikim un zynōtnikim. Vysūs kritiskajūs laikūs jī ir tī, kas tautu īdvāsnoj, kas rōda ceļu, kas ar sovu gora zūbynu pōrvar šķēršļus un sagatavoj lobōku nōkūtni.

Tikai idejiski gora darbiniki ir tī, kas spēj īsadorbōt uz sova laika gaitu, apgaismōt tū un pīdūt tai vālamū vērzīni. Tikai idejiskī darbiniki ir tautas dryvas orōji, bez kurim tei ōtri palik par myuža mežu un poša tauta izneikst svešā vidē.

Raugūtīs nu šaidas myusu doromō dorba perspektives un vodūtīs nu šaidas myusu pīnōkuma izpratnes, mes varim drūši saceit, ka dēļ rodūšō dorba dzimtnes lobā īspējas beja un byus arvīn.

M. Bukšs

JEZUPS KINDZUĻS

un jō dorbs myusu tautas dryvā.

Mums ir bejis dīzgon daudz apdōvynōtu un ceņteigu tautas darbinīku, bet moz kuram nu jim ir uzcalts kaut kaidis pīminekleits, un vēļ mozōk mes jūs pazeistam kai cylvākus. Ari Jezups Kindzuļs ir vīns nu taidim moz pazeitajim, kaut ari jys vysu sovu myužu ir strōdōjis myusu dzimtines lobā, un vacōkō paaudze ar jū beja tykusēs voi kotru dīnu.

Kai tautas darbinīks J. Kindzuļs ir bejis vyspuseigs dažaidu pīnōkumu pilļdeitōjs tautas dryvā: jys ir bejis avižu leidzstrōdnīks, teatru reikōtōjs, organizaciju darbinīks, školōtōjs un rakstnīks, redaktors un politikis, jaunas

dzeives cālōjs un tautas tīseibu aizstōvs. Dažaidu sabīdryskūs pīnōkumu daudzums jū ir raustejis uz vysom pusēm, un ir gryšīpasaceit, kas ir bejuse jō sirdslīta. Ir vaca patīseiba, ka talants uzlik pīnōkumus, un likās, ka lelōkais pīnōkums, kū jys ir pilļdejis ōrpus sovas profesijas un vyspōrejē sabīdryskō dorba, ir bejuse rakstnīceiba. Nu tō ir jōsacynoj, ka šymā nūzarē jys byutu varējis dūt daudz vairōk, jo jys nabyutu tik pōrōk apkrauts ar cytim dorbim, un seviški jo jys nabyutu tik pōragri izrauts nu myusu tautas vyda. Bet — lai ari cik tragisks ir bejis J. Kindzuļa liktiņš, jys tūmār mums ir atstōjis īvārojāmu kulturalu

montojumu, un par tū jaunō paaudze var byut jam pateiceiga.

Par Jezupu Kindzuli, kurs kai rakstnīks saucās ČENČU JEZUPS, mes, zynom ļūti moz kū. Jō dorbi ir daudz vairōk pazeistami kai jō personeiba, un tai tys ir gondreiž ar vysim myusu atmūdas laika darbinīkim. Materialu vōkšona vēļ tikai sōcās, un lai Dīvs dūd, ka Latgaļu pēteišonas instituts sovu pīnōkumu pret dzimtini varātu gūdam izpīļdeit!

Atteice' bā uz J. Kindzuli mums pīejamōs ziņas pagaidom ir tikai šaidas:

Jys ir dzimis 1888. g. 4. (16.) apreli Drycānu pogosta Kūzmūs. Eisajōs biografijōs par jō bērneibu nastōv nikas. Jōdūmoj, ka tei ir bejuse leidzeiga vysim Latgolas bārnim, bet varēja byut ari cytaidi apstōkli. Ari kaidōs školōs jys ir gōjis, pagaidom nav zynoms.

Pyrmōs ziņas par jū sōcās nu tō laika, kod jys jau ir students Pīterpilī, kod jys īsasaista dedzeigajā tautas atmūdas dorbā, kod jys ir Pīterpiļs latgaļu organizaciju lūceklis, sabīdryskūs vokoru leidzreikōtōjs un pyrmūs avīžu leidzstrōdnīks. Tur mes jū īraugom caur tū mozū un aizkvāpušū lūdzeņu, kū mums dūd napiļneigi piejamī Latgolas vēstures olūti.

Latgaļu sabīdryskajā dryvā J. Kindzuļs taitod pasarōda eisi pēc drukas aizlīguma atceļšonas (1904). Dzeive Pīterpilī, kur jys studēja agronomiju, tod ritēja strauji un vātraini. Studenti ir vairōk interesējušis par tautas dzeivi kai par lekcijom, un universitate ir stōvējuse vairōk aizslāgta kai atvārta. Fr. Kempss ar Nikodemu Rancānu un Fr. Trasunu rōve uz prišku latgaļu jaunōtni, un tai dzeivē vajadzēja atrast sovu vītu, stōvēt uz sovom kōjom, raudzēitīs uz sovas tautas vajadzeibom un naaizplyust prūjom ar svešajom tautom. Tys beja tautas atdzimšonas laiks. „Mes īgōjom kai dziļā mežā,“ raksteja Kempss sovā avīze „Gaisma“, un sōkom saukt: „Brōli, mūstitēs! Atsasaucit! Sasadūdit rūkōs!“

Ar tautyskū atdzimšonu sōcēs grōmotu un avīžu izdūšona — prūtams, kaidi beja spāki, taidi rezultati — sōcēs ortografijas nūstyprynōšona, sovas volūdas apzeimōšona par literaru volūdu, sevis atzeišona un tautas skubynōšona

uz tū, lai tei pōrjam sovōs rūkōs kai sovu ekonomiskū, tai ari sovu kulturalū un sabīdryskū dzeivi, varātu pat saceit, ka šaurōkā mārūgā ari sovu politiskū dzeivi.

Taids ir parosti kotras tautas gōjņš uz augšu, kod tei ir atsamūduse, kod tei ir sōkuse apsazynōt sevi, sovas vaja-dzeibas un ari sovu nōkūtni. Tod sōcās drudžaiņš dorbs dadzeit nūkavātū, izlobōt pagōtnes tryukumus un ceļt, un veidōt jaunu dzeivi.

J. Kindzuļs, kai tys ir radzams nu šim vēstures olūtim, sabīdryskajā dzeivē nav bejis ni tōs vadeitōjs, ni ari jaunu ceļu lauzējs. Jys ir bejis tikai aktīvs leidzgaitnīks un atsauceigs paleigs. Leidz Pymajam pasaūļa karam jys strōdōja „Drywā“ un „Jaunajōs Ziņōs“, kur raksteja par dažaidim tautai vajadzeigim vaicōjumim.

Pymō pasaūļa kara laikā jys beja vīns nu Latgaļu paleidzeibas bidreibas dybynōtōjim dēļ karā cītušajim tautišim (1915. g.). Šei organizacija veice lelu sabīdrysku uzdavumu un pamozam izaveidōja par nūzeimeigu centru navīn teišajā paleidzeibas dorbā, bet ari dēļ vysaidim kursim, sanōksmem un cytim sabīdryskim vaicōjumim. Šei paleidzeibas bidreiba leidz ar Latgolas Tautas Komiteju beja divi svoreigōki pasōkumi vysā latgaļu sabīdryskajā dzeivē laikā pyrms Latvijas nūdybynōšonas.

Kod 1917. g. izacēle februara revolucija Krīvijā un mozajom tautom pasavēre plaši celi uz sovu kulturalū un šaurōkā nūzeimē pat politiskū pošvaļdeibu, kod sōcēs runa par Latgolas atdaleišonu nu Vitebskas un sovas pošvaļdeibas veidōšonu, tod J. Kindzuļs beja par vīnu nu 1917. g. apreļa kongresa reikōtōjim Rēzeknē.

Šymā laikā jū redzim īsaisteitu ari Rēzeknes Tērdzeibas školā, kas tūreiz beja vīneigō augstōkō mōceibas īstōde Latgolā ar sovīm skolōtōjim un vītejū tautyskū goru.

Kai aktivam tautas atmūdas laika darbinīkam J. Kindzuļam beja skaidrs, ka Latgola var saglobōt sovas tradicijas, sovu kulturu un sovu dvēseli tikai tod, kod tei byus pošā nūteicēja par sevi. Tōdēļ jys beja Latgolas tīseibu atzinējs, un 1920. g. pavasarī jō vadeibā vysu Latgolas aprīņku pōrstōvi vēļreiz nūlēme, ka Latgolai ir vajadzeiga sova plaša pošvaļdeiba ar taidom tīseibom, kaidas beja paradzātas 1917. g. apreļa kongresā un kū beja akceptējušas vysu

apgobolu Zemes padūmes tō poša goda 30. juliajā Reigā. Par tū ir runa Satvērsmes Sapuļces stenogramōs 1921. godā.

Īvēlejšūt Latgolas pagaidu zemes padūmi 1917. g., J. Kindzuļs beja izraudzeits par vaļdes lūcekli. Un kod 1918. g. 17. novembrī tyka sastōdeita Latvijas tautas padūme, kas dīnu vālōk proklamēja Latvijas naatkareibu, tod J. Kindzuļs klīva par Tautas padūmes lūcekli. 1920. g. aprelī nūtyka Satvērsmes Sapuļces vēlēšonas, un J. Kindzuļs figurēja Latgolas zemņiku partijas listē (tei beja J. Pabērža-Seiles un Rubuļa partija), un nu tōs jys tyka īvālāts Satvērsmes Sapuļcē. Tai ka šei partija beja lela, tod tai beja ari lels īspāids pi vaļdeibas. J. Kindzuļs šymā laikā ir bejis par ikšlītu ministra bīdri, Latgolas lītu departamenta pōrzīni un ari Centralōs zemes īreiceibas komitejas lūcekli. Cik leli jam ir bejuši nūpalni šymā atbiļdeigajā darbā, tys vēļ nav ni pēteits ni apcarāts, bet Satvērsmes Sapuļcē jam ir nanūlīdzami leli nūpalni.

Satvērsmes Sapuļcē, kai zynoms, tyka izceineitas smogas ceīņas vysūs Latgolas tīseibu vaicōjumūs, kai zemes, pošvaļdeibas, tai ari volūdas un cytūs vaicōjumūs. J. Kindzuļs te nav bejis taida vēriņa ceineitōjs kai obi slovonī Franči — Trasuns un Kempss, bet jys nav ari bejis par šōs ceīņas traucātōju, kai tys, pīm., beja ar J. Pabērzi un J. Trasunu. Kai parlamentarīts J. Kindzuļs ir bejis vyduvejs, jys ir runōjis moz, bet kotrreiz lītiški, labi argumenteiti un pōrlīcynojuši. Leidzeigi obejim Frančim jys nikod nav plēsīs ap personeigim vaicōjumim, bet tautas lītas ir aizstōvējis vysōs pozicijōs. Pīm., kod, apsprīžūt agrarreformas lykumu, kaidss beja izmetis tenku, ka latgalim naasūt nikaidu nūpalnu pi Latvijas atbreivōšonas un ka tōdēļ jīm asūt jōsasamīrynoj ar mozōku zemes normu, tod J. Kindzuļs spēceigi aizstōvēja kai latgaļu, streļņiku, tai ari Latgolas partizānu pulka nūpalnus. Ari cytōs saka-reibōs J. Kindzuļs īturējis styngru stōju par lobu latgalim. Tikai jō partijai nabeja skaidras, tōļredzeigas latgaliskas linijas.

Jau nu parlamentarīša pyrmajim godim J. Kindzuļs beja pīsaisteits pi latgaļu preses. Vyspyrms jys beja par redaktoru avīzei „Latgalīts“ (izgōja nu 1920—1926), tod „Latgolas lauksaimņika kalendarim“ (1924—1935) un ari žurnalam „Latgolas Zemkūpis“ (1925—1935). Bez tam jō vōrds

teik mynāts arī pi Fr. Trasuna avīzes „Zemņika Bolss“, bet seikōk ņei līta poŝlaik nav pōrbaudoma.

J. Kindzuļa darbeiba pi Latgolas lauksaimnīku audzy-nōŝonas un izgleitōŝonas ir ļūti lela. Ari pēc 1934. g. ap-vārsuma, kod pamozam tyka apturāta gondreiž vysa lat-gaļu prese, J. Kindzuļš kai irēdnis, kam beja vaci kontakti ar tautu, turpynōja byut par uztycamu Latgolas zemņika draugu un atbolstu.

Tai J. Kindzuļa dorbs tautas dryvā turpynōjōs leidz pat pyrmajai boļņeviku okupacijai, kod ņys mīreigais tautas darbinīks tyka izrauts nu tautas vyda un īmasts mūku kambarūs, nu kurīnes jys pazuda bez vēsts un kopa vītas leidzeigi daudzajim latgaļu darbinīkim, kū svešō vara aiz-dzyna pa Golgotas ceļu.

Bet nasaverūt uz tū ērņkeižu krūni, kū jys nu svešinī-kim sajēme par dorbu tautas dryvā, un nasaverūt uz jō pōragrū izrauŝonu nu tautas dryvas, jō gors tūmār dzei-voj storp sovīm tautiŝīm un runoj uz nōkuŝom paaudzem caur sovu atstōtū literarū montōjumumu. Nu tō dvēņ dzili patriotiska tautiŝa sirds, latgaliski sylta dvēsele un lela mīlesteiba uz dzymtū zemi.

Nu jō literarajim dorbim mums ir pīejams tikai vīns — t. i., „Pīters Vylāns“ — romans nu Latgolas atmūdas laikim. Romana veiklō volūda un skaistō literarō forma līcynoj, ka Čenču Jezups ir daudz strōdōjis rakstnīceibas dryvā un ka ņys romans nav jō vīneigais literarais dorbs. Bet par cytim dorbim dīmžāl nīkas nav zynoms, un arī ņys romans ir īraudzejis dīnas gaismu, pasateicūt tikai kaidai laimeigai sasagadeiŝonai. 1943. godā tū izdeve Vl. Lōcis Daugovpilī, un tō laika literarajā sacēseibā ņys dorbs īgyva pyrmū gūdolgu. Jau ņys vīn apstōklis līcynoj daudz kū, bet vairōk par vysu tūmār līcynoj ņys romans pats par sevi.

Sprīžūt pēc dažaidom detaļom, romans Pīters Vylāns ir saraksteits kaut kod Ulmaņa diktaturas laikā. Autors gon beja vodūneibas ideju pretinīks un sovā dorbā nīkur nī ar vīnu vōrdu nav slavējis diktatorysku īkōrtu; narunojūt nīmoz par kaut kaidu teiŝu voi nateiŝu kaida vodūņa sla-vēŝonu, tūmār pastyprynōtō latvīteibas daudzynōŝona un zemnīceibas idealizēŝona ir jau sova laika sabīdryskūs ideologiju atbaļss. Kai māms klusums ņam atbaļŝam vēļ

pīsavīnoj ari tys, kō autors namiņ, un prūti — latgaļu ceīņa par parlamentarismu Krīvijā.

J. Kindzuļs tāloj apstōklūs apmāram nu 1905. — 1907. godam. Tys ir laiks, kod Pīterpilī sōce dorbōtis pyrmō latgaļu sabidryskō organizacija, kod sōce izīt pyrmōs latgaļu avīzes, kod 1907. godā Pīterpilī tyka pījemti latgaļu pareizraksteibas principi un latgaļu runa tyka nūsaukta par literaru volūdu, kod nūtyka osa ceīņa par parlamentarisma īvesšonu Krīvijā, kod tyka nu tautas īvālātas un nu cara patvareigi atlaistas Dūmes, kod nūtyka parlamentarō sasaceļšona Vībrogā un kod reakcionarisms nūslōpēja navīn parlamentarisma tōļōkū izveidōšonu, bet ar smogom strōpem izdzēse kotru breivu dūmōšonu un pat kotru tautysku kulturalu dorbu. Vyss tys Kindzuļam beja tyvs. Vysam tam jys beja leidza dzeivōjis un leidza ceinejis. Bet kū varēja pasaceit? Pōrōk daudz kas beja jōnūklus, jo atteisteiba pēc 1934. goda Latvijā beja uz mota leidzeiga, kai pēc 1906. g. Krīvijā. Cenzura, parlamentarisma izskausšona, breivōs dūmas apspīšona, separatisma meklēšona, kur taida nimoz nabeja, latgaļu drukōtō vōrda iznycynōšona utt.

Stōtis šaidūs apstōklūs pi literara dorba radeišonas, kas rōdeitu navīn patīsas pagōtnes ceīņas, bet ari rehabilitātu un aizstōvātu latgaļu pozicijas un vēļ caltu gūdā tū „samaitōtū volūdu“, tys patiši beja vairōk kai riskants uzdavums. Te vīlu vajadzēja 10 reizes svērt un apsvērt, grīzt un grūzeit nu vysaidom pusem, un beidzūt pajemt tikai tū, pi kō navarātu pīsasīt. Tōpēc romana saturā J. Kindzuļs ir licis tikai sūda ekspedicijas darbeibu Latgolā, pyrmūs tautškolu atvēršonas mēginōjumus, paslavējis latgaļu preses svēteigū darbeibu tautā, raudzejis parōdeit pyrmūs ekonomiskūs bīdreibu radeišonu Latgolā un latgaļu sakarus ar Reigu, bet it seviški daudz vēreibas vēļtejis nacionalōs apziņas mūdynōšonai un nūstyprynōšonai un zemnicyskōs pošapziņas ceļšonai. Tikai jamūt vārā tū, kod dorbs ir sacarāts un kū autors tod dreikstēja un nadreikstēja saceit, mes saprassim, kōpēc ir rodušōs taidas napiļneibas un vīnpuseibas vīlas izvēlē. Un tūmār — ispēju rūbežūs — dorbs ir padareits lelyski, ir daudz kas atklōts nu tautas pagōtnes un ir radeita cīneiga pīmiņa aizgōjušim laikim.

J. Kindzuļa dorbs — Pīters Vylāns — ir vīns nu lobōkajim latgaļu romanim, ar bogōtu dūmu pasauli, skaistim tālōjumim (reizem ari pagarlaiceigim referējumim), kas ir nōkuši nu syltas sirds, nu lela patriota izjyutom ar tōļu dzeives konstruktora perspektivu. Literatūrā šaidus rakstnikus mādž saukt par pozitivistim, bet mums šys epitets vēļ jōpaplašynoļ ar tū, ka Jezups Kindzuļš beja ari lels tautas darbinīks, kam svešō vara pīškeire mūcekļa ceļu un ērškeižu vaiņuku. Tūmār vaiņuks palīk vaiņuks, un jō pīmiņa byus naizdzēšama.

Kaidā vītā Zenta Mauriņa ir sacejuse apmāram šaidus vōrdus: lai uzturātu sovu kulturu, ir jōnas leli uperi, ir vajadzeigi leli un nasavteigi ceineitōji, ir vajadzeigi idejas varūni. Jezups Kindzuļš ir bejis šaidis kulturas ceineitōjs, uperu nesējs un varūņš. Ari jō tālōtais Pīters Vylāns ir taidš pat gaismas nesējs un idejas ceineitōjs kai pats autors. Atvērīs provizorisku tautškolu Čypānu cīmā, Pīters Vylāns tymā strōdoļ na tikai par vēļti, bet ari paleidz īgōdōt ābeceš tim, kas soka, ka jim dēļ tō naasūt naudas.

Vālōk gon vīns nu „nabogim“ soka, ka jys varātu sovim bārnim nūpērkt 100 taidu ābeču, jo tikai jam byutu pōrlīceiba, ka tōš byutu vajadzeigas. Autors te tūmār narōda, ka jō Pīteram Vylānam šaida pōrlīcynōšona byutu izadavuse. Daudz kū jō Vylāns var izdareit, daudz kū pōrlīcynōt, bet pōrlīcynōt kotru, ka sova kultura ir napīcīšama, tys jam naizadūd. Un kai lai pōrlīcynoļ kulturas ziņā tukšu cylvāku, ka, pīmāram, izrakšteita vylnōne ir vēртеigōka kai narakšteita? Izrakšteita vylnōne taču nabeja ni syltōka, ni iztureigōka. Tod kam tys dorbs un kam tei tōļōkō uzauperēšona? Šymā ziņā autora vārōjumi ir bejuši dzili, un jūs patīseiba ir spēkā vēļ šudiņ. Pīmāram, Latgolas trimdinīks par sovu presi na reizi soka taipat kai tys cīma zemnīks Vylānam: es nūpērktu symts taidu izdavumu, jo tikai maņ byutu pōrlīceiba, ka tī ir vajadzeigi. Bet kaidai daļai taidas pōrlīceibas nav. Un tai lelō kulturas varūņu nosta ir jōnas tikai tim, kas šōš nostas vēртеību saprūt, un vēļ jōpasnādž dōvona ari atsolušim tautīšim, kai tū dareja tautas mūdynōtōjs, Pīters Vylāns. Bet ari P. Vylānam beja vaicōjums: cik ilgi myusu zemnīki kulturalā

ziņā byus auklejami? Kod tī poši sōks gōdōt par sovu kulturu?

Losūt Pīteri Vylānu, ikvīns var īgyut daudz bogōteigu atziņu un vārōjumu. Kas gribēs īgyut piļneigōku un plašōku skotu pōrkrivōšonas un pōrpūļōšonas vaicōjumūs, tam romans „Pīters Vylāns“ byus tikpat kai autentisks olūts. Šys dorbs taču ir un palik personeigu atmiņu un pīredzes tālōjums. Un kai taidis tys ir vīnreizeigs.

Mādz saceit, ka vēsture atsakōrtoj. Patīseibā — tei vysbīžōk teik tikai kopēta un atkōrtōta. Jezups Kindzuļs sovā romanā „Pīters Vylāns“ (nu 94. — 96. lp.) stōsta par pūļu puļcenim, kurūs pīsadaleja ari latgali. Interesanti atzeimēt, kū šaidūs puļceņūs mōceja, un prūti — leiši — latgali rodušis, saškoldūt pūļu tautu (kas nūtyka sakarā ar Pūlijas sadaleišonu nu 1772. — 1795. g.). Kotrs te pavībsnēs, pasasmīs un saceis — smikleigas mōceibas un vairōk nikas. Bet voi taidas pošas mōceibas godu desmitem natyka paustas nu Reigas? Pat profesori nasakautrēja apgolvōt, ka latgali rodušis, saškoldūt latvīšu tautu storp zvīdrim un pūlim 17. g. s. Kai pūli ogrōk jēmēs pi Leitovas un Latgolas pūliskōšonas, lai atgrīztu pi „eistōs tautas“, tai Reigas kungi jēmēs ap Latgolas „latvyskōšonu“ un atgrīzōnu pi „eistōs“ tautas — caur asimilaciju un pōrkrivōšonu. J. Kindzuļs beja lelyski saredzējis, kas un kai šōs akcijas izvede ap latgaļu atmūdas laiku, taipat kai mes tū redzim šudiņ, kas un kai grib pōrvīlkt nu latgalisma uz lellatvyskumu. Vīna daļa spāku ir tī poši kai tūreiz, tai tagad. Taitod teišam vēsture, kaut ari komiski, tūmār atsakōrtoj.

Romana daļa, kas myužam atsakōrtoj, ir ari jaunīšu mīlesteiba. Bet ari šymā ziņā autors ir pratis īlikt tik vīnreizejys psihologiskus apstōkļus, ka par tim var laseit ar lelōkū aizrauteibu. Ir tīsa, naizveidōts ir Elvīras roksturs un psihologiski moz pamatōta Pītera mīlesteiba pret jū, bet tūtīs pats Pīters un Stefa — tī ir kai dzeivi, granitā līti tāli, kuru ikšējais pasaulš un roksturi laseitōjam ir tik skaidri, ka pat šaubu moz, kai jī atteiceigā situacijā reikōsīs. Palik tikai vaicōjums, par cik ōrejī apstōkli jūs var izsist nu slīdem. Jaunīšu atteiceibas vysā romanā ir skais-tas un cālas, taišni taidas, kaidas tōs paraleli vaļdeja dzimtinē un kaidas tauta pīpraseja. Un mīlesteiba tōdēļ nabeja

nainteresantōka kai pi pikanteriju tālōtōjim. Jezups Kindzuļs taitod ir turējīs klasiskōs tradicijōs un vysu ir tālōjis ar syltu sirdi. Un kai pozitivists, jys ir bejis ari optimists. 560. lp. jys storp cytu soka apmāram tai: Cylvāka un sabīdreibas uzdavums ir īt uz prīšku, ceņstīs pēc piļneibas, pēc augstōkim mērķim. Un jo ari šymā gōjīnī uz prīšku pa laikam godōs sūļs atpakaļ, tod tys ir tikai garō ceļa leikums, pēc kura rūnās vēļ lelōks spors un drūsme īsōktū ceļu otkon turpynōt uz prīšku.

Cik zeimeigi vōrdi! Voi nūtykumi dzimtinē un pa daļai trymdā nav taidis sūļs atpakaļ, taidis normalōs atteisteibas leikums? Un voi pēc šō leikuma otkon naīs taisns ceļš uz prīšku?

Tys drūši byus! Lai tod mes, turādami gūdā Jezupa Kindzuļa pīmiņu, jamam dedzeibu, drūsmi un optimismu pi šō myusu tautas mūcekļa!

M. Bukšs

KRYSTS LATGAĻU TRADICIJĀS

Krysts ustobā.

Kotrā latgaļu sātā beja krysts, kū tagad sauc: krucifikss, bet senōk sauce: mūka. Krysts voi kristeņš, voi cytim vōrdim mūka voi mūceņa beja ustobas dybynā pi sīnas, pretim goldam. Pa obejom pusēm beja svātbiļdes. Tys krysts beja pīstyprynōts pi sīnas un taitod nakustynojams. Bez tam beja pōrnošojams kūka voi metala kristeņš voi mūceņa ar kōjeņu, kuru varēja nūvītōt pēc vajadzeibas. Parosti tys kristeņš stōvēja cīnejamā vītā: uz kumodes, voi uz lakteņas ustobas dybina kōktā. Bet svineigōs reizēs šū kristeņu nūvītōja uz golda un obejōs pusēs kristeņam aizdedze pa svecei. Taidas svineigas reizes beja: jo sātā beja gryutas slimeibas gadejums un atvede bazneickungu pi slymō, taipat bērēs un kōzōs. Bēru dīnā pyrms myrūņa izvadeišonas goldu apsedze ar boltu goldautu, nūvītōja kristeņu un aizdedze divi sveces. Vysi bērinīki ap goldu nūsamete ceļūs un skaiteja lyugšonas par myrušū, kod pādejū breidi pyrms aizīšonas kopu vītā myrušais atsaroda vēļ sovejūs tyvumā — sovā ustobā. Pēc myrūņa apglobōšonas, kod bērinīki atsagrīze nu kopim, otkon taidā pat veidā nūsamete ceļūs ap goldu un skaiteja pōtorus, šūreiz jau bez aizgōjēja — tikai palicēji vīn. Taipat beja ari kōzu gadejumā. Tiklab leigovas kai leigavaiņa sātā pyrms izbraukšonas nu sātas uz bazneicu, kur nūtyka laulōšona, vysi puļcējōs ap goldu. Uz tō beja kristeņš un divi sveces, uz greidas izklōta jauna, skaista saga, un uz tōs tupēja jaunais cylvāks — leigavaiņš voi leigova un apkōrt pīdareigī pōrejī gimines lūcekli, rodi un kaimini. Tyka kūpeji nūskaiteita eisa lyugšona un tikai pēc tam pīsa-cēle kōjōs: leigova voi leigavaiņš atsasveicyņōja nu

pōrejim un tod sādōs rotūs voi komonōs atkareibā
nu goda laika un devēs uz bazneicu.

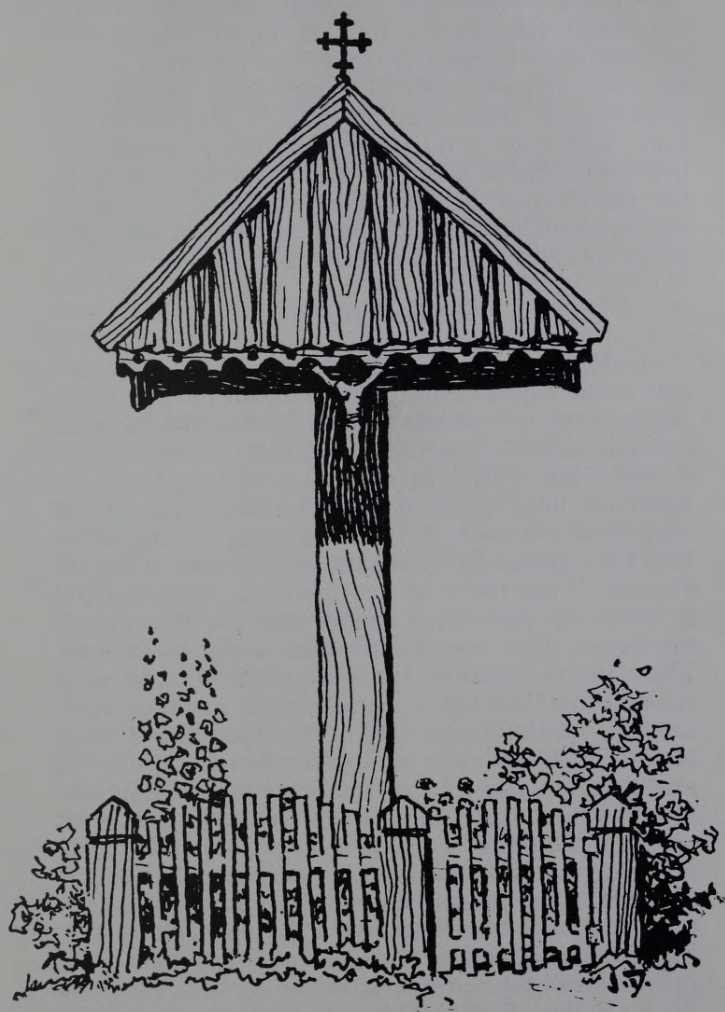
Patriarchalōs Latgolas sātōs kotru svātdines
reitu skaiteja kūpeju lyugšonu pyrms brūkastim.
Ari taidōs reizēs kristeņš beja uz golda. Golds beja
apsagts ar boltu lynu goldautu. Pōtorus skaiteja,
nūsamatuši ceļūs, un pēc pōtoru nūskaiteišonas
kotrys nūbučōja kristeņu. Dažōs giminēs, kur beja
mozi bārni, mōte vokorūs, bārnu gulēt nūlykdama,
mōceja pōtorus skaiteit, cytim vōrdim sokūt, skai-
teja pōtorus ar bārnu reizē. Pōtori sastōvēja nu
tam, ka bolsā nūskaiteja Tāvs myusu, Esi sveicy-
nōta, Gūds Dīvam un pošōs beigōs pīvinōja šaidus
vōrdus: „Paļdis Dīveņam par veseleibu, tāvam ar
mōti par maizi un eņgeleits lai stōv klōt.“ Un kod
bārns beja nūlykts gultā, mōte ar sovu rūku jū
vēļ pōrkristeja. Daudzi cylvāki beja paroduši mozu
kristeņu nosōt ap koklu kēdeitē voi smolkā aukle-
ņā. Dažim kristeņš beja pīvinōts pi škaplerim (ska-
pularim) un medaleiša, kū nosōja ap koklu.

Mozu bārnu vede kristeit uz bazneicu. Bet se-
ņōkais izteicņš beja navys vest kristeitu, bet: vest
pi krysta. Jo patiši bārnu vede uz bazneicu, kur
vīnā telpā, parosti zakristejā voi ari bazneicas vī-
nūs sōnūs beja svēteitō yudiņa trauks ar plotu
vērsu un tam tyvumā lels krysts, kur nūtyka bār-
na kristeišona.

Ar lelū krystu, kuru pajēme nu bazneicas, my-
rušais tyka izvadeits nu bērū sātas uz bazneicu un
kopim. Vōrdu sokūt, latgaļu tradicijōs cylvāka
myužs sōcēs un beidzēs ar krystu: kai mozu bār-
nu jū aizvede pi krysta, kur jū uzjēme kristeigajā
sadrudzeibā, un nu šō pasaulā aizejūt ar krystu jū
pavadeja uz myuža dusu.

Atsaceibas mōcūtis (tys ir katechismā) bārnam
pyrms pīišonas pi pyrmōs Svātōs Komunijas tyka
nūskaidrōts šaids jautōjums: „Kai var pazeit kris-
teigu cylvāku?“ Atbiļde: „Kristeigu cylvāku var
pazeit pēc krysta zeimes.“ Krysta zeime taitod ir,
tai sokūt, kristīša identifikācijas karte voi pasports,
kas aplīcynojo jō pīdareibu. Jo teicīni „krysta zei-

KRYSTS LATGOLĀ

Mōkslinika J. Dekšņa zīmējums.

Tuša.

me“ precizi tulkoj nu originalvolūdas, tys ir, nu seņebreju volūdas teicīņa: ath haclov, tod iznōk: aizsardzeibas zeime. Krysts ir aizsardzeibas zeime, kai taidu myusu seņči jū ir saprotuši, kai taidu jī tyka lītōjuši. Brīsmu breidī cylvāks pōrmat krystu, pīm., kod zibsnis nūzibsnej, lai pārkyuņs naīšper, kod draud kaida nalaime. Ar krysta zeimi cylvāks sōc dīnu un ar krysta zeimi aizīt nakts dusā, ar krysta zeimi sōc ēdīni un beidz, ar krysta zeimi sōc un beidz lyugšonu tiklab privati voi pulkā.

Krysts ōrpus sātas

Katōļu zemēs krystu var redzēt ōrpus sātas: ceļa molā, ceļu krystōjumūs, teiruma molā. Krystu ōrpus sātas var redzēt Bavarijā, Austrijā, Šveicē, Italijā, Leitovā, Latgolā un Pūlijā. Radzūt krystu ōrpus sātas, pīmāram radzūt tū caur viļciņa voi autobusa lūgu, palīk īspaidis, ka tu esi pazeistamā vītā un tōpēc rūnās mōjeiga sajuuta. Un tūmār līkās, ka Latgolā šei tradīcija beja vysškaistōka un krystam beja īrōdeita vyscīneigōka vīta. Bavarijā pīmāram var redzēt krystu pīstyprynōtu pi saimisteibas mōju jumtim: pi pyunes, škyuņa un pat klāva jumta voi sīnas un ceļa molōs, pīm. teiruma molōs nūvītōtī krysti ir zami, zamōk nakai cylvāka augums. Latgolā uz lauka nūvītōtī krysti beja augsti, tai ka cylvāks uz krystu vērūtīs ceļ acis uz augšu un navys verās uz leju, kai tys ir gadejumūs, kur krysts ir nūvītōts zamu. Krysta nūvītōjums atstōj lelu īspaidu. Latgolā tyka radzāti ļūti īspaideigi krysti: labi izstrōdōti, augsti, ar jumteņu pošā augšā. Vysīspaideigōku krystu, pīmiņu, tyku redzējis nu 1942.—1944. godam Pušmucovas draudzē, Korsovas un Ludzas lelceļa molā. Tys beja eists mōkslas dorbs, pi kura lobs amatnīks beja strōdōjis ilgōku laiku. Patīseibā krysts beja vasala kolekcija: tur beja trepes, vasars un vēļ cyti pīdarumi, kaidi byutu bejuši lītōtī Pesteitōju pīkaļūt krystā. Krysts latgaļu izpratnē ir apstōšonas vīta, kur vajaga golvu paceļt, nūceļt capuri,

krystu pōrmest, atdūt gūdu. Krystam cylvāks navar paskrīt garum, krystam navar paīt garum vīnaļdzeigi. Krysts ir kaut kas taid, kas cylvāku aptur un kaut kū atgōdinoj: ŗei zeme pīdar Dīvam, ŗei tauta atzeist Dīvu par sovu Kungu, ŗei tauta pasaļaun uz Dīvu.

Ōrpus sātas Latgolā krysti beja tūmār apdzeivōtu vītu un kultivātas zemes vydā. Taitod ceļamolā pi teiruma, ceļam krystōjumūs. Krystu nabēja ganeibōs, pļovōs un mežūs, bet vīnmār tyvōk cylvāka mōjūklam un tys ir tai īsavīsis nu senim laikim, ka krysts pīdar civilizātai un kulturālai videi, jo krysts runoj tikai uz cylvāku kai saprateigu byutni, navys uz dobu, kas dzeivoj pēc sova lykuma. Krysts pīdar cylvāku dzymumam, na dobai. Krysts kai cilvēcēs atpesteišonas symbols atsateic tikai uz cylvāku un navys uz dobu, kas ir zam cylvāka un apkōrt cylvākam. Krysta vēstejums ir dūmōts vīneigi cylvākam un ōrpus sātas, tys ir, apdzeivōtūs vītu storpā nūvītōtais krysts ir kai vīnōtōjs storp cylvākim. Kotrā sādžā beja vysmoz vīns krysts, lelōkōs beja divi: vīns vīnā un ūtrys ūtrā sādžas golā. Kod lelōs sādžas agrarōs reformas laikā sadaleja un saimisteibas izgōja uz vīnsātom, kūpejais sādžas krysts tūmār palyka kai vīnojūšs faktors. Cylvāki mēdze pulceitīs pi sādžas krysta, kas palyka vacajā vītā ari tod, kod daži saiminiki beja aizacāluši tōļōk. Svo-reigs nūtykums beja krysta īsvēteišona. Jo pīmāram vacais krysts jau beja nūpyvis voi ari jo kaidā vītā gribēja nu jauna pastateit krystu, tod tys tyka pagatavōts un nūvītōts, un kaidas svātdīnes pēcpusdīnā atvede bazneickungu, kas krystu īsvēteja. Tod pi krysta sasapulcēja vysi apkōrteji ļaudis un nūtyka dīvkolpōjums zam Dīva jumta — zylajim dabasim. Tyka dzīdōtas dzīsmes un skaiteitas lyugšonas, bet pēc tam beja mīlasts tō saiminīka sātā, uz kō zemes krysts beja nūvītōts. Vaļdeja sirsneiba, draudzeiba un kristeigais gors.

Maja vokori pi krysta

Tai ka Latgolā beja lelas draudzes un daudzim cylvākim bazneicas tyvumā nabeja, tod beja izaveidōjuse tradīcija, ka maja dīvkolpōjumi nūtyka atsevišķos apdzeivōtōs vītōs — sādžōs, jo lelō attōluma dēļ nu sādžom cylvākim praktiski nabeja īspējams kotru dīnu apmeklēt maja dīvkolpōjumus bazneicā. Vysā vysumā šei tradīcija vēļ nav nūskaidrōta, kod un kaidūs apstōklūs tei īsavise un izaveidōja, bet vīna līta ir piļneigi skaidra, ka tei tradīcija ir vaca, tautā īsasakņōjuse un īcīneita. Maja dīvkolpōjumi pi sādžas krysta ir pazeistami Leitovā un Pūlijā un dūmojams, ka nu turīnes šei tradīcija ir īgōjuse Latgolā. Piļsātōs un bīži apdzeivōtōs vītōs, pīm., mīstūs maja dīvkolpōjumi nūtyka bazneicā, bet tōļok nu bazneicas taidi tyka nūturāti pi krysta. Bavarijā šaida veida dīvkolpōjumi ōrpus bazneicas pi krysta ir piļneigi sveši. Izskaidrojams šys fakts byutu taidā veidā, ka draudzes ir mozas un bazneica ir sasnīdzama dažu minušu gōjīnī. Cytaidi tys ir Latgolā. Maja dīvkolpōjumus leišu volūdā sauc gegužes pamaldos, jo maja mēnesi leišu volūdā sauc gegužes menuo un pamaldos nūzeimōj „lyugšonas“.

Par maja vokora dīvkolpōjumim Latgolā ir jau rakstejuši cyti autori. Tei tradīcija beja pazeistama pa vysu Latgolu, atskaitūt krīvu sādžas, kur taidi dīvkolpōjumi beja sveši, cytaidi nabeja nivīnas latgaļu sādžas, cīma voi solas (kai nu kurā vītā tū sauce), kur maja vokorūs dīvkolpōjumi nabyutu nūtykuši. Lela lūma pikryta nūteiktam laikam. Prūti, puļcēšonōs pi krysta tikai vokorā ap saules rītu, voi ari eisi pēc saules rīta, jo pavasara vokori ir ilgi gaiši. Tim dīvkolpōjumim nabyutu tō īspaida, jo tī byutu reitā voi pūdīnōs. Aizejūšō dīna piškeire pavysam cytaidu nūskaņōjumu.

Lai ari maja vokoru dīvkolpōjumi beja pazeistami pa vysu Latgolu, tod tūmārkotrā vītā ar kaut kū drusku atsaškeire un šōs mozōs atškireibas ir ļūti interesantas un pamōcūšas, jo tōs licyņoj par myusu tradīciju daudzveideibu. Tōpēc šeit

apraksteišu, kai maja vokoru dīvkolpōjumi nūtyka munā dzymtajā sādžā Varakļōnu pogosta Bokōnūs, kur beja kaidas pīcpadsmit saimisteibas.

Maja vokoru dīvkolpōjumi pi sādžas krysta beja īcīneiti, tūs ļaudis gaideja, kod tyvōjōs maja mēness, apkūpe sādžas krystu, kas atsaroda pošā sādžas centrā, augstōkā vitā. Pyrmō sasapulceišona nūtyka maja priķšvokorā, tys ir, 30. aprelī. Dīvkolpōjumu īsōce vadeitōja ar krysta zeimi, kas nūzeimōja oficialu sōkumu, ar kuru vysas privatas un personeigas lītas teik pōrtrauktas un cylvāks īsaslādz kūpejā lyugšonā un sovu prōtu paceļ uz Dīvu. Taipat ar krysta zeimi kūpeju lyugšonu beidze, kas nūzeimōja atsagrīzšonu personeigā un privatā dzeivē un dareišonōs. Lyugšonā, jo tik vīn tei ir koncentrāta un eista, ir kai audience pi Dīva, un tōpēc izslādz vysas cytas nūdarbeibas un aizajemšonas.

Maja vokoru dīvkolpōjumim beja sova vadeitōja, parosti tei beja sīvīte, kurai beja lobs bolss un jei šū omotu voi pīnōkumu piļdeja godu nu goda, jo tik vīn slimeiba naaizkavēja voi nōve napasauce prūjom. Palaikam tei beja padīveiga persona, ar krītnu raksturu, kuru cyti cylvāki cīneja. Pyrmajā sanōksmē, tys ir, pyrmō maja priķšvokorā golvonais nūtyka tai sokūt jaunō perioda atklōšona, kū īvadeja ar dažom dzīsmem un lyugšonom un kotrys sev izvylka zeimi vysam mēnešam, kas jam voi jai uzlyka pīnōkumu, taipat tyuleņ izvylka zeimi nōkūšai dīnai. Zeimes vylka kai lūzes un nivīns nazynōja, kas tamā zeimē ir, kuru jys izvalk. Kaidu, zeimi izvylka, taida ari palyka. Nabeja runas par „apmaineišonu“ voi vilķšonu ūtru reizi, lai sev dabōtu cytu zeimi. Dīvkolpōjuma kōrteiba kotru vokoru beja apmāram vīnaida. Vysā vysumā dzīdōja tōs pat dzīsmes un skaiteja tōs pat lyugšonas, kur litānija Jaunovas Marijas gūdam beja naiztryukstūša daļa un nūslēdze ar klasiski skaistū dzīsmi: Loba nakts, o Jezu, Tu muna prīceiba, rūkōs Tovōs aizmigt grib Tova radeiba“. Uz maja dīvkolpōjumim nīkod nasanōce vysī cylvāki symt-

proceņteigi, bet var saceit, ka sanōce lelōkō daļa, voi vysmoz skaiteja tai, ka vīnam voi divejim nu sātas vajaga aizīt uz dīvkolpōjumu pi krysta. Pyrms īšonas pi krysta, kotrys nūsamozgōja, uzvyļka drusku lobōkas un teirōkas drēbes un na-gōja ar dorba drēbem, jo tys byutu nacīneigi. Lo-bōkōs drēbes myusu pusē sauce: bazneicas voi svāt-dines drēbes. Jo kaidu vokoru leja leits, tod sasa-puļcēja tamā sātā, kas beja tyvōk pi krysta, un dīvkolpōjumu nūturēja pēc apstōklim voi ņyū po-golmā pašalē, voi lelōkā ustobā. Bet vysā vysumā tys beja reši.

Pyrms sasapuļcēšonas pi krysta kotrā sātā paēde vakareņas, bet pēc maja dīvkolpōjuma gōja gulātu, jo dīnas dorbi beja izbeigti. Tod kotrā sātā īsastōja piļneigs klusums, bet jauni puīši jōja pī-guļā. Tai ka myusu sādžā nabeja tyvumā taidu plōvu, kur zyrgus ganeit par nakti, tod vajadzēja jōt zyrgus uz plōvom, kas atsaroda meža vydā un tys beja lobu gobolu nu sātas. Maja mēness beja kaut kas sevišks. Pōrōk daudz rūseibas un spora beja tamā mēnesī. Ap tū laiku jau zōle sōka augt leičūs, kurus īsildeja pavasara saule. Cikom vēļ go-nūs nadzyna, sīvītes ar lelim pologim gōja uz mežu un plēse zōles, kas auga meža pļaveņōs un izcēr-tumūs, jo tur klajas vītas globōja mytrumun un be-ja nu vysom pusem aizsorgōtas nu vējim, bet se-viški nu soltajim zīmeļu vējim, par dīnu saule pī-sildeja tōs vītas, tōpēc saauga vysaida zōle: sunei-ši, meža meikstī dodzi un ari greisli, kas sōkumā vēļ nabeja seviški oss. Tū zōli sīvītes plēse un ar nostom nese uz sātu un deve lūpim. Kod lūpus sō-ka dzeit gonūs, zōļu nesšona atkryta. Atnastōs zō-les labi smaržōja un piļdeja pogolmu ar pateikamu jaunō zaļuma smaržu. Pyrmō gonu dīna poša par sevi beja lels nūtykums: lūpi tykuši breiveibā nu aizgoldom un atraiseiti nu saitom skraideja, lakste-ja un prīcōjōs pa pogolmu, gūvis badejōs, lai nū-skaidrōtu sovu spāku un sasacanstu par vadeibu go-nompulkā dēļ vysas vosoras. Styprōkō gūvs uzva-rēja, pōrejōs jai grīze ceļu, jei ari apsazyņōja sovu

stōvūkli un tū cīneigi parōdeja: pyrmō gōja ganei-
 bōs un pyrmō atsagrīze uz sātu. Garu aprokstu va-
 rātu dūt par pyrmū gonu dīnu, par tradīcijom un
 nūzeimi, bet pītiks ar nūrōdejumu, ka tei dīna īva-
 deja jaunu saimnīcysku kōrteibu: lūpus vairs na-
 vajadzēja barōt nu rūkom, tī pōrgōja gona uzrau-
 dzeibā. Vokorā nūtyka rumuļōšona: gona aplīšona
 ar yudini, kas ir pōrpalykums nu senejō škeisteišo-
 nas īroduma, kas ir pazeistams pi daudzom tautom.
 Tū ir pazynuši senejī romīši un Romas dybynōtō-
 ja Romula vōrds ir vadams sakarā ar myusu vōr-
 du r u m u l a s , r u m u ļ ō t , jo Tibras upes kros-
 tūs ir nūtykuse rumuļōšona. Tōs pat saknes vōrds
 ir palicis vēļ vōcu volūdā Rommel, kas kai sugas
 vōrds nūzeimōj „yudiņa nūtaka voi ari leita gōze“,
 pazeistams ari kai uzvōrds. Rumuļōt mēdze ari orō-
 ju, kod tys pyrmū reiza izgōja ar orklu teirumā.
 Rumuļōšona nūtyka, kod jys atsagrīze pogolmā.
 Vīneigais veids, kai izbēgt nu šō napateikamō pī-
 dzeivōjuma, beja pēc īspējas dreizōk tikt ustobā.
 Ari māslu mēzējus un ōrdeitōjas mēdze rumuļōt
 māslu tolkā, kod junijā (ap Jōņa dīnu) māslus ve-
 de uz popīvi. Pi maja mēneša nūtykumim vēļ at-
 zeimejams ari tys, ka tod sōkōs dorbi teirumā un
 sakņu dōrzā. Cikom veirīši strōdōja pa teirumu,
 tikmār sīvītes teireja puču dōrzu: sakosa vacōs lo-
 pas un sausūs stublōjus, izērdynōja zemi, izteireja
 sausūs zorus, pōrstōdeja pučes, kas beja pōrstōda-
 mas un dōrzs tod atstōja pateikamu īspaidu: teirs
 un apkūpts, kur bryunū zemi dreiz aplkōs zaļums
 un zīdi. Meitas pa dīnu iznese ōrā un izkōre drē-
 bes nu teines voi pyura lōdes, lai saulē pōrkolstu,
 lai kūdes un pelējumi naīsamastu. Garō pavasara
 dīna pagōja gryutā dorbā un kai jau mynāts — pēc
 vakareņom dīnu nūslēdze ar lyugšonom un dzīs-
 mem pi sādžas krysta. Dzeive gōja pēc principa:
 ora et labora — lyudzīs un strōdoj. Maja mēness
 beja trauksmes un namīra mēness: nu snīga varas
 atsabreivōjuse doba trauktiņ traucēs ar sporu uz
 prišku un tikai vālōk vosorā it kai apzynojuť sovu
 uzvaru, pījēme lānōku gaitu.

Kūpā sajamūt par maja vokoru sanōksmem pi sādžas krysta, ir jōsoka, ka tys daudzōs paaudzēs latgaļu dzeivē ir bejis svoreigs faktors. Tys veidōjis raksturu, turējis kūpā un audzynōjis tautu. Pīmāram katōļu zemēs, kur maja dīvkolpōjumi nūteik tikai bazneicā un navys breivā dobā kaimiņu vydā, kas sanōk poši uz sovu iniciativu un piļneigi breivprōteigi, tur ari cylvāku raksturs ir cytaids. Kaimini vīns ūtra naredz un vīns ar ūtru nasasateik pa nedeļas vydu. Teikās tikai pi bazneicas reizi par nedeļu. Cīšōku un tyvōku sakaru nav. Nav ari vīsmīleibas un tyvas draudzeibas. Kotrys sovā saimisteibā dzeivoj kai cītūksnī. Latgolā taid gors ir piļneigi svešs. Latgaļu raksturu ir veidōjuši sabidryskī pasōkumi: maja vokoru sanōksmes, tolkas un tautas svātki. Vyspōri ir jōsoka, ka maja vokoru sanōksme beja pošu cylvāku rūkōs un tūs izadūšona atkareiga nu pošu daleibnīku uzjēmeibas un atsauceibas. Nivīns natyka spists voi mudynōts tōs apmeklēt, ni ari tyka bōrts par naapmeklēšonu. Tys beja atstōts kotra breivai grybai un maja mēneša sanōksmes pi krysta sovu nūzeimi ir atstōjušas trejōs nūzarēs:

1. Religiskā audzynōšonā,
2. Tautas tykumeibā un
3. Sabīdryski nacionalā laukā.

1. Religiskā ziņā maja vokoru dīvkolpōjumi cylvākim nese mīrynōjumu jūs gryutajā dzeivē. Aizmērsti un atstōti bez vadeibas un aizstōveibas kai mozi gunkureiši ji turējōs kūpā. Tys jim deve spēku izturēt un „cytu vaines pacīteigi panest“ kai beja raksteits vīnā nu tom zeimem, kuras cylvāki mēdze izvīlkt kotrai dīnai. Bez tam tei beja ticeibas aplīcynōšona Dīva taisneibai un Jaunovas Marijas aizgōdeibai. Religija ir jōpraktizei taipat kai cyti goreigī pōrdzeivōjumi un spējas, cytaidi sōc īryusēt un maja vokoru dīvkolpōjumi pi krysta tikai pastyprynōja šū religiskū praksi. Cylvākim ari vairōk nikō nabeja kam pīsakert kai sovom

tradīcijom, kū jī beja montōjuši nu sovīm tāvim. Jo uz maja vokoru dīvkolpōjumim gōja vacī un mozī bārnī un kod jī pīauga leli, jī turpynōja tōs pat tradīcijas. Taidā veidā tradīcijas tyka uzturātas dzeivas. Maja vokoru dīvkolpōjumi nūtyka bez goreidznīku pīsadaleišonas. Tauta pī krysta sasa-
puļcējuse beja dzeivō bazneica, kas beja moza skaitā, bet vīngobolaina un stypra gorā. Un prā-
vesti stōvēja tōli nu šom vīneibom tiklab attōluma kai ari interešu ziņā. Daudzajim nu jīm ryupēja vairōk lobi zyrgi un droškas un preferansa parti-
jas leidz vālai nakts stuņdei un jī jutōs naērti nabadzeigūs un nūvōrgušūs vydā. Bet tūmār šōs cylvāku grupas, šī puļceni iznese uz sovīm placim ti-
ceibu un tauteibu teiru un naskortu par speiti vy-
sim nalabvēleigim apstōklim.

2. Tykumeibas ziņā maja vokoru dīvkolpōju-
mim beja tei nūzeime, ka tī pastōveigi turēja go-
reigā mūdreibā. Tī audzynōja un nūstyprynōja
cylvāka raksturu, jo pīm., vysam mēnešam voi
atseviškai dīnai izvylktō zeime uzlyka mora-
līsku pīnōkumu, kura izpīļdeišona gulōs uz at-
teiceigas personas sirdsapziņas. Cylvāks pastōveigi
atsaroda nūmūdā par sovu reiceibu un apsazynōja,
ka vyss nav atļauts, ka ir lītas, kas ir aizlīgtas.
Myusu tautā beja augsta morale. Tur taču faktyski
napastōvēja taidas lītas kai lauleibu šķēršona, ōr-
lauleibas bārnī, aborti, laupeišonas un zōdzeibas,
ari tīsas un cītumi nabeja vajadzeigi. Bārnī nasa-
pretōja vacōkim, bet auga paklauseibā un kai sa-
ceja „ar dryuksti“, nabāga prūjom nu sātas. Dau-
dzom tautom ir pazeistami laupeitōju stōsti un lau-
peitōju dzīsmes: krīvim, vōcīšim, frančim, italīšim,
jaungrekim. Latgalim tys vyss ir piļneigi sveša lī-
ta. Zaglis beja lūti ļauns vōrds un pavysam reti lī-
tōts latgaļu volūdā. Kaidreiz lītōja vōrdū „grōbaļs“,
tai sauce cylvāku, kas bez ziņas pajam kaidus sei-
kumus. Jaungreku folklorā pīmāram ir tautas dzīs-
me Gero Demos (izrunoj: Jero Dimos — Vacais De-
moss, personas vōrds), kas sovā myužā bejis pa-
zeistams kai lels un brīsmeigs laupeitōjs un ari

kopā gulādams jys klausōs, voi pa ceļu na-
aulekšoj zyrgi, uz kurim skrīn laupeitōji un jys
prīcojās, ka vēl dzeivs ir laupeitōju gors. Kai dina
nu nakts stōv prūjom nu tō latgaļu tautas dzīsmes
ar sovu augstū morali, kur teik uzsvārta cīneiba
pret kotru dzeiveibas veidu; kūkam nadreikst lauzt
vērsyuni, jo tys kūku sakrūpļoj, gūvis nadreikst
meit kōjom zaļu zōli, bet gon kōrteigi apēst, jo sa-
meišona ar kōjom ir nacīneibas parōdeišona. Un tai
tys ir vyscauri myusu tautas uzskotūs. Tī nav vei-
dōjušis vīnā voi divejōs paaudzēs, tī ir veidōjušis
daudzu paaudžu tecējumā un tauta šūs uzskotus
svāti sorgōja un īvārōja. Cīneiba pret svātumu un
apziņa, kas ir atļauts un kasnaatļauts, kū cylvāks
dreikst un kō nadreikst ir rakstureigōki latgaļu
moraliskōs dzeives principi. Sorgōtīs nu ļaunuma un
grāka vairōk kai nu guņs un jo cylvāks sova vōju-
ma dēļ pīlaiž kaidu klaidu, pasoka ļaunu vōrdu,
īkreit dusmē, sōc bōršonūs voi aprunōšonu, maja
mēneša zeime, kuru cylvāks pats izvalk kai loteri-
jas lūzi, jam atgōdinoj nu tō sorgōtīs un byut
pastōveigā nūmūdā par sevi. Jo jys ir izsacejis
ļaunu vōrdu, tod jam tyuleņ jōnūžāloj.

3. Sabīdryski nacionalā laukā maja vokoru dīv-
kolpōjumi pī sādžas krysta ir vīnōjuši cylvākus,
styprynōjuši jūs draudzeibu un kūpeibas goru un
rēkinōšonūs ar ūtru cylvāku. Pīmāram, tī, kas
sanōce drusku ogrōk pī krysta, nasōce tyuleņ skai-
teit pōtorus un dzīdōt dzīsmes, bet gaideja, cikom
sanōce cyti un jo kaidis beja gryuti slyms, tod vysi
sanōce tamā sātā slymū apraudzeit un nūdzīdōja
kaidu Dīva dzīsmi pī slymō gultas. Tei ir stypra
kūpeibas apziņa: vīns ir nūmūdā par ūtru, vīna bā-
das ir arī ūtra bādas un vīna prīca ir arī ūtra
prīca. Bet pōri vysam tur breivi lītōja sovu vo-
lūdu. Zynoms, tei volūda beja drusku vacmūdeiga,
tei beja lyugšonu grōmotu un vacu cylvāku volū-
da, kur pīmāram skaiteja: „Tāvs myusu, kotrys
esi debesis“. Vōrds „kotrys“ tyka lītōts vacajā nū-
zeimē: „tys, kurs“, kai latiņu volūdā „quis“, ar lai-
ku tō vōrda nūzeime mainejōs un tys sōka nūzei-

mõt „kurs, kotrys“, kai pīmāram teicīnī: „Kotrys tū var izdareit“, kas nūzeimoj: „Kurs kotrys tū var izdareit“, voi: ikvīns tū var izdareit.

19. g. s. beja izdūta atseviška grōmateņa, kas saucēs „Kolpōšona par maja mēnesi“. Nu šos grōmateņas maja vokoru lyugšonu vadeitōjs voi vadeitōja jēme gobolus kotram vokoram. Taitod beja rūkas grōmota, pēc kuras vadejōs maja mēneša lyugšonōs.

Maja mēneša zeimes, kū cylvāki izvylka, pīsa-ceja bārnim dūt lobas pamōceibas, tys ir pīgrīzt vēreibu bārnū audzynōšonai un mōtei uzlyka par pīnōkumu vuiceit bārnim pōtorus, kas nūzeimōja nu golvas skaitamūs gobolus un tī beja dzymtajā dōrgajā mōtes volūdā, kuras skaņas bārnš jau beja pīradis dzērdēt šyupulī. Taidā veidā nūstasyprynōja volūdas tradicija un uzticeiba šai tradicijai, kas beja identa ar Latgolas sātas goru. Tauta dzeivōja sovu īpatneju dzeivi, poša par sevi, poša uz sovu rūku. Šūs mozūs grupu vydā beja vadeitōji, kas kotru maja vokoru ap saules rītu skandynōja vokora krāslā Dīva dzīsmes te vīnā, te ūtrā vītā pa vysu Latgolu kai vīns lels kors, aplīcynōjūt, ka tauta vēļ dzeiva un dzeivas ir tāvu tradicijas un dzeiva ir ticeiba. Krystā pīkoltais ar sovom pacal-tom kalsnejom rūkom svēteja citēju tautu, atgō-dyno jūt, ka tys, kas cīš kūpā ar Jū, pīdzeivōs uz-varu un tōpēc cīsšonas šymā saulē ir pōrejūšas un škītamās, tōs ir pōrbaudejumi uzticeibā. Kas vysam pīsalāgoj, vysam skrīn leidza, tam ari nav kō zaudēt. Zaudējums ir tikai tur, kur ir vērteibas ap-ziņa. Jo syvānam koklā ir uzkōrtas pērles, tod tys gluži mīreigi ar tom līn dubļūs un najyut nikaida zaudējuma. Syvānam leidzeigs ir kurs kotrys, kurs sovas mōtes volūdā naredz vērteibas, un tōpēc tū na tikai atmat, bet ari nycynoj. Tradicijom tautas myužā ir ļūti lels spēks, bet tikai tik ilgi, cikom šos tradicijas teik uzskateitas kai vērteiba, kai saite ar tāvu tāvim, kai dōrgums, kas ir jōcīnej. Tauta kai tauta, tys ir nacionala un etnografiska vīneiba dzei-voj tikai tik ilgi, cikom tei turīs pi sovom tradici-

jom. Tradīcijom ir lelōks spāks nakai kara īrūčim. Īrūči gon iznycynoj mīsu, bet gors turpynojo dzeivōt tamūs, kas palīk naskorti. Tauta teik īkarōta tikai tod, kod teik iznycynōtas tradīcijas. Boļševisms 1940. goda vosorā myusu dzimtinē īnōce kai iznycynōtōjs, kai totali destruktīvs spāks. Un kū boļševiki dareja vyspyrms? Nūzōgēja krystus ceļa molōs un sagōze sādžas krystus, lai nabyutu, pi kō puļcētīs nōkušajā pavasarī. Tamā vītā īdeve sorikonūs styureišus, kas kai lītūņa krysts uzagula uz tautas kryutim. Tyka atjemta kotra cyta izdeveiba cylvākīm sasapuļcēt uz sovu rūku, bez partijas uzraudzeibas. Seviški tys ir vēļ vairōk pasastyprynōjīs nōkūšajā okupacijā pēc 1945. goda: nav vairs nedeļas tērgu, atlaidu, tolku, kur cylvāki varātu byut breivi poši par sevi. Sakarā ar tū cylvāki ir vairōk īsarōvuši sevi: krysts ōrpus latgaļu sātas ir nūzudis, tys vēļ ir palicis uzticeīgu cylvāku sātā un sirdī, blokus ir nūglobōta dūma par breiveibu. Tōs ir kai palnūs apraustas ūgļisteņas, kas globoj sovu syltumu un gaida breīvu vāsmu, lai varātu īsadegt par breivi myrdzūšu guņteņu. Krysts ir bejis styprys faktors latgaļu tradīcijōs, tam ir lelōks spāks nakai traktoram un buldouzeram un tankam ar kōpuru kēdem un cikom vīn krysts pastōvēs latgaļu tradīcijōs un cikom vīn tauta byus uzticeīga savai pagōtnei un sovom gora vērteibom, tikmār pastōvēs tauta.

Pēc sajemtom ziņom nu dzimtines ir radzams, ka cytas īspējas cylvākīm sasapuļcēt un sasatikt nav kai tikai pīmāram bēru gadejumā. Tōpēc taidōs reizēs sabrauc rodi un draugi nu tōlīnes un svētej bēres pēc vacom īrašom ar psalmu dzīdōšonu un cytom lyugšonom un bēres tod svētej kuplā skaitā pa divi dīnas. Režims nu sovas puses sanōksmes, kurom ogrōk beja religīskis saturs, kai pīmāram kopu svātki, pōrvērš pa banālom un profānom sanōksmem ar bungom un revolucionarom dzīsmem. Tom tūmār nav izredžu nūsastyprynōt, jo tautā nav pīkrisšonas. Tauta tōs uztver kai kaut kū svešu un napījamamu. Tōpēc gluži nagrybūt pīmā-

ram bēres izavērš par tautas vīneibas demonstra-
ciju.

Daudz smogu un ilgu cīšonu un apspīšonu pe-
riodus pazeist myusu tautas vēsture, bet tautas
seikstums ir bejis lelōks nakai apspīdēju myužs.
Režimi nōk un aizīt, bet tauta dzeivoj un latgali ir
izturējuši vysaidus spīdīnus un pōrbaudejumus ti-
kai tōpēc, ka jī ir styngri turējušis pi sovom tra-
dicijom, jī ir puļcējušis ap krystu, kas ījam ļūti
centralu vītu storp latgaļu tradicijom.

O. Dzeņš

MAJA MĒNEŠA TRADICIJAS VŪRKOVAS POGOSTĀ

Myusu apkārtnē kotru vokoru, kod lūpus sadzyna sātā nu gonim, vysī puļcējōs pi krysta, bosom kōjom un teirom drēbem, navys ar tom drebem, ar kaidom gōja dīnas dorbūs. Pi krysta sagōja vysī, ari ganeņš, kas tikkū beja lūpus sadzinis. Pymō sasapulcēšona beja 30. aprelī, kod isōce maja mēneša dīvkolpōjumus, un pādejō sasapulcēšona beja 31. majā.

Pymajā vokorā kotrys sev izvylka zeimi dēļ vysa mēneša. Tamā beja raksteits kaidis pīnōkums, kuru cylvāks uzajam vysam mēnešam. Tī pīnōkumi beja dažaidi: nūskaiteit kotru dīnu zynomas lyugšonas, izdareit žālsirdeibas dorbus voi īvārōt kaidus īrūbežōjumus personeigā dzeivē. Kod zeime vysam mēnešam beja izvylka, tod kotrys vylka sev zeimi vīnai nōkūšai dīnai. Tū atkōrtōja kotru vokoru, cytim vōrdim, kotru vokoru pi krysta vylka kotrys sev zeimi dēļ nōkūšōs dīnas, kas jam uzlyka zynomu pīnōkumu. Tod vysī kūpā dzīdōja vairōkas goreigōs dzīsmes voi tai sauktōs Dīva dzīsmes, kai pīmāram: vesperes, Marija, Marija, por sauli spūdrōka, Mariju pasveicynōsim, ar eņgelim gūdynōsim, un vēļ dažas cytas. Kod vesperes un dažas cytas dzīsmes tyka nūdžīdōtas, tod vīna sīvīte skaiteja nu lelas pōtoru grōmotas atteiceigai dīnai pazeimōtu gobolu. Parosti taidi lasejumi beja nu nūdaļas: „Kasnūtyka Ļurdā“, bet pēc tam vēļ skaiteja pōtorus un Jaunovas Marijas litaniju un dzīsmi „Ūz Tovu glōbšonu steidzamīs“ (vālōkajōs lyugšonu grōmotōs tū sauce: Zam Tova pa - tvāruma steidzamēs), Kas grib Jumprovai Marijai dīnēt un dīvkolpōjumu nūbeidze ar dzīsmi: „Lobā nakts, o Jezu, Tu muna priceiba“. Šū dzīsmi dzīdōja kotru vokoru bez izjāmuma. Cytas dzīsmes pa

reizei tyka maineitas: vīnu vokoru dzīdēja vīnu un ūtru vokoru dzīdēja cytaidu dzīsmi, bet dzīsmē „Loba nakts, o Jezu, Tu muna priecība“, nikod naiztryuka. Pēc tam vysī pamazom izkleida uz sovom ustobom un devēs pi mīra. Jo kaidu vokoru gadejōs leits, tod sasapuļcēja pi krysta tyvōkajā sātā pogolmā un dīvkolpōjumu nūturēja pajumtē, vysparostōk tys nūtyka klēts priškā voi ari kaidas cytas ākas pajumtē, kur cylvāki varēja sasapuļcēt.

Dzīsmes dzīdēja, stōvādami kōjōs, bet litaniju un cytas lyugšonas skaiteja, nūsamatuši ceļūs. Dzīdēja lelī un mozi, vacī un jaunī, vysī bez izjāma. Vysī dzīsmem zynōja vōrdus un meļdiņu. Vīna sīvīte, kurai beja lobōks bolss, vadeja dzīsmes un lyugšonas. Vysī jai sekōja leidza labprōteigi un ar dedzeibu. Nivīnu navajadzēja mudynōt. Taidi maja vokoru dīvkolpōjumi nūtyka kotrā sādžā, ari tamōs sādžōs, kur puse īdzeivōtōju beja krīvi. Latvīši sagōja kotru vokoru pi krysta un nūturēja pōtorus. Lelōkōs sādžōs beja pat divi krysti, un pi kotra beja sovs puļceņš cylvāku, kas maja vokorūs skaiteja lyugšonas un dzīdēja.

Kod uz kaidu breidi pi krysta dzīdōšona tyka pōrtraukta, tod varēja dzērdēt kaimiņu sādžā dzīžūt un na tikai vīnā, bet pat divejōs un trejōs sādžōs, jo maja mēneša lyugšonas nūtyka vokorūs apmāram vīnā laikā. Klusā un mīreigā vokorā varēja dzērdēt un atškērt na tikai dzīsmes meļdiņu, bet pat vōrdus. Patīšam Latgolū var nūsaukt par svātu zemi. Nasaverūt uz gryuteibom un smogajim dīnas dorbim, cylvāki atroda par īspējamu un vajadzeigu sasapuļcēt pi krysta. Tū cylvāki dareja breivi, poši uz sovu rūku, bez mudynōjuma un atgōdynōjuma, ikšejō bolsa pamudynōti, gōja uz maja vokora lyugšonom. Maja mēneša vokori beja veļteiti Jaunovai Marijai. Maja vokora lyugšonas tautā beja īmīlōtas, cytaidi tōs nabyutu varējušas pastōvēt un acim radzūt tōs ir pastōvējušas paaudžu paaudzēs. Skaneigas dzīsmes Jaunovas Marijas gūdam maja vokorūs skanēja pa vysu Latgolū, un cylvāki dzīdēja nu sirds, un dzīšmu skaņas

nu cylvāku lyupom cēlēs uz dabasim kai vyroka dyumi, lai sasnāgtu dabasu augstumus un nūitu pi Dīva Mōtes, kam šī vōrdi beja veļteiti. Tai tys beja, kod lyudzemēs sovā zemē un sovā mēlē. Gri-bātūs vaicōt, voi vēļ skaņ Latgolā maja vokorūs dzidōšona pi sādžas krysta? Voi taidi vēļ ir? Bet ari tim, kas ir tykuši breivajā pasaulī, nav vairs ispējas turpynōt šū skaistū dzimtines tradiciju, jo latgaļu tradiciju iznycynoj tī, kas uz sovom kryutim nas krysta zeimi, bet kam pošim sirdī nav ni Dīva, ni krysta.

Krysti maja mēnesī beja appuškōti ar svaigim zaļumim un zīdim. Par tū ryupējōs padīveigas sīvītes. Bīži vīn ap krystu beja iztaiseits žūgs, apkōrt tam auga kryumi un pučes. Tōs pat sīvītes, kas apkūpe krystu kotru maja vokoru, tū apkūpe pa rei-zei ari vosorā: nūlyka svaigus zīdus, un apkōrt iz-revēja nazōles.

Viktors Cybuļskis

MAJA MĒNEŠA LYUGŠONU KĶRTEIBA
NAUTRĀNU POGOSTĀ

Pādejā apreļa mēneša vokorā ļaudis sasapuļcēja pi krysta. Šymā vokorā dzīsme nadzīdōja, bet gon kotrys izvylka sev zeimeiti, kur beja raksteits, kas kuram byus jōpylda pa vysu maja mēnesi, taipat izvylka zeimeiti nōkūšai dīnai. Tod vysi nūskaiteja trejs pōtorus. Pi dažim krystim tamā vokorā skaiteja Ružu krūni, un ar tū šō vokora sasa- puļcēšona beidzēs.

Nōkušajā dīnā, tys ir, pyrmajā majā pi krysta cylvāki sanōce ap saules rītu, izvylka zeimeites nō- kūšai dīnai. Tod vīns nu klōt asūšim, kam lobōk veicēs volūda, skaiteja atteiceigu, šai dīnai para- dzātu pamōceibu ar eisu lyugšonu un tod sōka dzī- dēt dzīsme Jaunovas Marijas gūdam: Mariju pa- sveicynōsim; Tevi sveicynojam, Marija cīneiga; O Marija, Tu lilija un cytas. Nūslāgumā vysod kai pādejō dzīsme tyka nūdīdōta Loba nakts, o Jezu, Tu muna prīceiba. Sei dzīsme nikod naiztryuka. Pošōs beigōs vēļ nūskaiteja trejs pōtorus, un ar tū dīnas kōrteiba beja izsmalta. Tai tys atsakōrtōja kotru vokoru vysu maja mēnesi. Pēc lyugšonom vysi vēļ palyka kaidu laiceņu pi krysta, apsarunō- ja par dīnas gaitom un dorbim, un tod izkleida kotrys uz sovu sātu, lai dūtūs uz nakts dusu, bet pīguļnīki, uzlykuši uz placim deči un nakts guļas drēbes, aizgōja uz kryumim, kur par nakti ganejōs zyrgi.

Ir jōpīzeimoj, ka vōrds „pōtori“ tyka lītōts pa- vysom specialā nūzeimē, prūti, kai vīns lyugšonu kompleks: atskaiteit vīnu reizi Tāvs myusu, Esi sveicynōta un Gūds Dīvam, skaitejōs vīns pōtors, divi pōtori taitod nūzeimōja šū lyugšonu komplek- tu taidā pat kōrteibā atkōrtōt divi reizes un t.t.

Tiklab vysam mēnešam, kai ari kotrai dīnai be- ja dīvpadsmīt zeimes. Raksteits beja tikai uz vīnas papeira puses, un tōs tyka vylktas kai lūzes, jo ni-

vīns nazynōja, kū jys izviļks. Jo sasapuļcējušūs beja vairōk kai divpadsmīt, tod vysas zeimes, kod tōs beja izvyļktas, tyka otkon salaseitas un tyka dūtas izviļkt tim, kas vēļ nabeja izvyļkuši. Tai tys gōja, cikom kotrys sev beja izviļcis zeimi. Tōpēc dažim cylvākim gadejōs vīnaidas zeimes, cytim vōrdim sokūt, jīm tyka uzlykti vīnaidi pīnōkumi.

Zeimes vysam mēnešam.

1. Kod pīnōks laiks ceļtīs nu mīga, tyuleņ bez kavēkļa celīs un nūsametis ceļūs nūskaity vysus pōtorus vīnā pajēmīnī.

2. Sevkurā dīnā par vysu mēnesi atskaiti septeņas reizes Tāvs myusu, Esi sveicynōta un vīnu reizi Es tycu uz Jumprovas Marijas gūdu.

3. Par vysu mēnesi kas svātdines ej uz bazneicu un izklausi svātu misi un Jumprovas Marijas svātbīldes priškā septeņas reizes nūskaity Esi sveicynōta un septeņas reizes pasumynoj zemi.

4. Par vysu mēnesi kas dīnas atskaiti pīcas reizes Tāvs myusu un Esi sveicynōta, un vīnu reizi Es tycu uz pīcim Kunga Jezus Kristus cērtumim.

5. Par vysu mēnesi sorgojīs lōdētīs un valnu pīminēt. Un jo pēški gadeitūs kaidu lōstu pasaceit, tyuleņ nūsametis ceļūs nūskaity vīnu reizi Esi sveicynōta.

6. Par vysu mēnesi na tikai brandīņa, bet ari ols un veina nadzer.

7. Par vysu mēnesi sorgojīs nu malōšonas un jo gadeitūs pēški samalōt, tod tyuleņ atskaiti vīnu reizi Tāvs myusu.

8. Par vysu mēnesi trešdinēs ar pīnu naēd.

9. Par vysu mēnesi sorgojīs nu aprunōšonas kaut par mozu lītu.

10. Par vysu mēnesi sastdinōs naēd brūkastis un dīneškas, reitiškas un vakareņas var ēst.

11. Par vysu mēnesi pyulejīs svātdiņom pavuiceit bārnus pōtorim un atsaceibom un jo esi mōte, tod kas svātdines vuici sovus bārnus pōtorim.

12. Pyulejīs par vysu mēnesi vīnu reizi īt pi grāku syudzēšonas un nu vysas sirds nūžālōt par sovīm grākim.

Zeimes sevkurai mēneša dīnai.

1. Reitā, pusdīnēs un vokorā ar cīnu un gūdu atskaiti Kunga eņģeļs pasveicynōja.

2. Atskaiti septeņas reizes Tāvs myusu un Esi sveicynōta par Jumprovas Marijas kolpim.

3. Caldamīs nu reita un īdams gulātu atskaiti trejs reizes Tāvs myusu un Esi sveicynōta Marija izstiptom rūkom.

4. Sorgojīs par vysu dīnu Dīva vōrdu napatīši volkōt, bet jo pēški gadeitūs pasaceit Dīva vōrdu navītā, tod tyuleņ sysdams kryutīs soki: „Muns Dīvs, atļaid munus grākus!“

5. Kod īraudzeisi kaidu halobu lītu, tyuleņ atgrīz acis molā un soki šūs vōrdus: „Dīvs Kungs, sorgoj mani nu grāka!“

6. Atļaid nu sirds dybyna vysim sovīm īnaindīkim.

7. Par myrušim Jumprovas Marijas kolpim nūskaiti Rūžu krūni, voi pīcdesmit reizes Esi sveicynōta Marija, pīcas reizes Tāvs myusu un vīnu reizi Es tycu.

8. Krystā gulādams atskaiti pīcus pōtorus.

9. Jo kas tev gryutu vōrdu pasaceis, klusom pacīt un Dīvam uperej.

10. Par vysu dīnu nasaver uz tū pusi, kur ciši gribīs vērtīs.

11. Dorbu smagi strōdoj un tū vōrdu soki: „Dīvam par gūdu“.

12. Sorgojīs par vysu dīnu nu bōršonōs un lōdēšonōs.

Tiklab vysam mēnešam dūmōtas zeimes, kai ari vīnai dīnai dūmōtas zeimes globōjōs pi vīnas personas. Parosti tei persona beja maja vokoru lyugšonu vadeitōja. Zeimes stōvēja pōtoru grōmotā aiz vōka. Nivīns natyka spīsts voi mudynōts vilkt zeimi vysam mēnešam voi atseviškai dīnai. Kotrys tū dareja uz sovu breivu grybu un taitod piļneigi labprōteigi uzaļēme zeimē raksteitūs pīnōkumus. Kai-
du zeimi kurs izvylka, taida ari palyka.

Dr. Dr. V. Mickāne

KLEJOJŪŠĪ SOVAIDNĪKI

Gorā un mīsā slymī ir bejuši, ir, un, likās, vīnmār byus naatjamama daļa cylvāku kūpeibā. Ļaužu izaturēšona pret šim dzeives pabērnim ir bejuse dažaida. Vēsture stōsta par laikim, kod krūpli bārni tyka vīnkōrši iznycynōti. Gorā slymī, kas beja uzskateiti kai ļaunō gora apsāstī, tyka mūceiti un lānom nūnōvāti.

Ļaužu nūstōju pret sabīdreibā praktiski nade-reigim cylvākim nūsoka šūs ļaužu dzeives uzskoti un ļaužu ticeiba cylvāka pōrdabiskai vērteibai. Kaut cylvāks nav spējeigs ražōt praktiskas vērteibas, jō poša pōrdabiskō vērteiba tūmār pastōv. Respektejūt šū pōrdabiskū vērteibu, mes respektejām un asam īcīteigi pret sovīm potencialim - īspējāmim tryukumim. Nūnīvojūt vōjōkūs, mes nūnīvojam daļu nu sevis. Izsmejūt ūtra tryukumus, mes mēģinojam pōrvarēt bailes par leidzeigim tryukumim sevī.

Muns nūlyuks beja dzērdēt nu pošim tautīšim par Latgolas ļaužu izaturēšonu pret gorā vōjajīm, gorā slymajīm un sovaidnikim laikā storp Pymū un Ūtrū pasaulā karu. Pymrs nakai rokstu par „klejojūšim sovaidnikim“, par kurim maņ tyka stōsteits un kurus es poša pīmiņu, es vyspōrejūs viļcīņūs pastōsteišu īdalejumu:

Pymā grupā ir cylvāki, kuru prōta atteisteiba ir palykuse ļūti zamā liminī. Jī palik vysu myužu „bārna prōtā.“ Jī var byut mīrmīleigi un nakaiteigi. Tautā pazeistami nūsaukumi beja: plōnprōteni, muļkeiši, vīntīseiši voi ari nu slavu volūdas pōrjimtūs vōrdūs: duraceni, sprostī. Šī ir gorā atpalykuši voi gorā defektivī.

Ūtrā grupā ir cylvāki, kurim sōkumā ir normala, kaidreiz pat augsta inteligeņces pakōpe, bet, cīšūt smogus pōrdzeivōjumus, jī pīdzeivoj tai sauktū „nervu sabrukumu“. Jī pazaudej spēju pareizi iz-

vērtēt ikdienas dzīvi. Daži stōsta nūtykumus, kas parostim cylvākim izaklausa piļneigi napareizi, nasaprūtami un naidūmojami voi, vinkōrši sokūt, troki. Ši cylvāki ir zaudējuši sakarus ar realū dzīvi. Jī dzīvoj sovā idūmu pasaulī, kaunās ar sovīm idūmōtim īnainīkim un draudzejās ar idūmōtim draugīm. Var gadeitīs, ka kaidis nu realim cylvākim kļūst par jūs idūmu īnainīku. Ši ir psihotiki.

Trešā grupā ir cylvāki, kam ar realū dzīvi ir normalas saites, bet jī cīš nu dvēseles pōrdzeivōjumim. Uz ōrpusi tys var izapaust kai pastyprynōta juteleiba, kaškeiba, pōrlīceīga kōrteibas mīlestība, voi pat lela ōrejō padīveiba. Tī pīdar neurotiku grupai.

Symptomu ir naaprokstomi daudz, un tī var pasarōdeit dažaidōs variacijōs. Smedziņu īvaiņōjumi, pat vysmozōkī, var radeit na tikai kreitamōs kaites, bet ari dažaidus traucējumus jyutu dzīvē. Vīna līta jōpatur prōtā: muļkeits un gorā slymais nanūzeimōj tū pošu. Ir zynoms, ka daži pasauļa slovonī un gudrī cylvāki ir slymōjuši ar gora slimeibu. Zynoms ir ari, ka lela daļa muļkeišu ir nūdzeivōjuši, nivīnam nauzkreitūt, kai „navaineigi bērneni“ vysu myužu. Slimeiba var pasaslyktynt, un trešōs grupas slymī var pōrīt ūtrā grupā. Slimeibas procesam turpynojuītīs, cylvāks var pazaudēt prōta spējas un kļūt leidzeigi muļkeišam.

Tikai moza daļa nu gorā slymajim atsarūn slimīneicōs. Tys ir fakts vysōs valstīs, un Latgola nabeja izjāmums. Cik daudzi nu gorā slymajim atsarūn ōrpus slimīneicom, atsakaroj nu slymō symptomim, bet vēļ vairōk nu apkōrtnes ļaužu uzskotim par gorā slymajim. Vīlu šam dorbam jēmu nu atsauceīgūs tautīšu stōstīm un nu sovom atmiņom.

Nūsaukumi.

Gorā slymī natyka apzeimāti slimeibu vōrdūs, jo slimeibu nūsaukumi tautā nabeja pazeistami. Daudzi ir saukti jūs kristeitūs vōrdūs, bīži pamozynojamā formā, pīmāram: Antuseite, Saverkeņa,

Kārleits. Kaidreiz tyka pilykts ari vītas nūsaukums: „Špītales Tekleite“ utt.

Interesanti ir vōrdi, kas dūti, vodūtīs nu slymō ōrejīm symptomim. „Mōkuļu viļcējs“ ir bejis lūti dryumas dobas un naruneigs, gōjis caur dzeivi, īteits skumēs kai mōkuļš. Jys peļnejis iztyku, nosōdams mīsteņa ļaudim yudinī. Jō nūsadorbōšona, drūši vīn, deve ideju nūsaukt šū skum'ū nūmōktū cylvāku par „mōkuļu viļcēju“.

„Svātais Jōneits“ gōja apkōrt, stōsteidams par sovīm pīdzeivōjumim, ejūt uz agrū mišu adventa laikā. Kai ticis jys uz piļskolna, tai vodōtōjs klōt. Gōjis, gōjis, bet nikur tōļōk par piļskolnu naticis. Kaidis bolss sōcis kārdynōt: „Svātais Jōneit, svātais Jōneit, vot i natiksi uz bazneicu, vot i natiksi uz bazneicu!“

„Laimes Jōneits“. Jys beja ar vysu apmīrynōts. Staigōja apkōrt par ubadzeņu. Nasasyudzēja. Izaļka pīteiceigs un laimeigs.

„Kēneš“ volkōjis medalim un pučem apkōrtu mēteli. Ļaudis jau nu tōlīnes jū pazynuši, un bārni saukuši: „Kēneš īt! Kēneš īt!“ Ir lūti īspējams, ka jys pats sevi sovā idūmu pasaulī turēja par kēneņu. Nav zynoms, voi jys kaidam tū beja sacejis. Jō apgērbs līcynōja par jō naprōteigom idejom.

„Lōcis“ dzeivōjis, apaudzis ar garim motim un bōrdu. Braukōjis rotūs apkōrt, napīgrīzdams vēreibas ni dīnai, ni naktei. Kod uzgōjis mīgs, turpat rotūs ari izagulējis un tod turpynōjis sovu klejōjumu. Jō volūda sastōvējuse nu burtyskas atkōrtōšonas, kas jam ticis saceits. Pīmāram: „Kai tevi sauc?“ Atbiļde: „Kai tevi sauc?“ — „Kur tu brauc?“ Atbiļde: „Kur tu brauc?“ un tt.

Tautas minējumi par slīmeibas voi sovaideību cālūnim.

Nūbailes lyktas pyrmajā vītā. Kaidis puisis sajucis prōtā pēc tam, kod jū cyti cīma puīši īspīduši vīnu pošu kambarī un vysaidi pīdraudējuši par tū, ka jys gōjis uz tō cīma meitom. Kaida sīvīte sō-

kuse trokōt un jū vajadzējis aizvest uz slimineicu, kod jūs sātā izacēlis guņsgrāks. Cyta sīvīte saju-kuse prōtā pēc izvarōšonas.

Kauns, apsmīšona ir mynāti daudzūs gadeju-mūs. Izsmīšona cytu cylvāku priškā ir uzskateita par ļūti smogu īvaiņōjumu cylvāka goreigai byutei-bai. Kaidis veirīts sajucis prōtā, navarādams panest ļaužu izsmikli jō lelōs padīveibas dēļ.

Dzeršona un izdareibas dzārumā. Vīns puisis, tikkū īdzēris, tai sōcis staigōt uz rūkom. Tys ir uz-skateits par īmesli jō sajukšonai prōtā.

Smogs fizisks īvaiņōjums. Kaidis veirīts kaušo-nā sagrizis rūku un tei bejuse jōnūjam. Nu tō lai-ka jō prōts nav dorbōjīs pareizi.

Golvas īvaiņōjums. Interesanti ir minēt, ka na pats golvas īvaiņōjums ir uzsvārts, bet gon nūbai-les, kas saisteitas ar nalaimes gadējumu.

Īdzimteiba. Jo vairōki mōjiniki voi radinīki be-ja gorā slymi, tod ļaudis dabeigi sprīde, ka slimei-ba beja īdzymta un pōrgōja nu vīnas paaudzes uz ūtru.

Īsamīļōšona uzdūta par īmesli pōris gadejumūs.

Lela dūmōšona par Dīvu nūvaduse kaidu prō-ta sajukumā.

Nūlōdēšona. Nūlōdāti ir palykuši vōjprōteigi.

Nabadzeiba un mōjinīku slykta izaturēšona nū-vaduse kaidu gora aptymsōšonā.

Tautā ari beja ticējums, ka gorā slymūs stō-vūklis pasaslyktyņōja voi ari uzalobōja sakarā ar mēneša fazem: pylnā mēnesī jī jutōs cytaidi nakai tukšā mēnesī.

Kas tyka dareits dēļ šim klejojušim sovaidnīkim.

Tikai ļūti namīreigī, kas apdraudēja cytus voi sevi, tyka vasti uz slimineicu dēļ gorā slymajim. Lelōkō daļa tyka turāti gimines vydā, pīcīsti un aizstōvāti pret apkōrtnes ļaužu kritizeišonu. Slāpti cik varāti slymō vōjumi un sovaideibas. Zynomas ir gryuteibas, kaidas pīdzeivōja jaunīpracātōs sī-vas mōjōs, kur dzeivōja sevī īsavylkušōs „ciotkas“ un „dziadzkas“.

Jo stōvūklis palyka slyktōks, pīdareigī sōka vērtis pēc paleidzeibas. Sādžōs beja pa cylvākam, kurs ar sovu personeibu īdvēse gorā vōjajam cylvākam uzticeibu. Šaidi cylvāki, kaut ari bez kaidas specialas izgleiteibas, ar sovu personeibu vīn varēja nūmīrynōt uzatraukušūs.

Šur tur vēl varēja atrast tai saucamūs „breinumu doktorus“. Jī mozōk nūsajēme ar padūmu dūšonu. Jī deve „nūrunōtū“ priķšmatu, kai pīmāram, maizes gorūzu voi yudini. Tū tod gorā slymajam vajadzēja īdūt teiši voi ar īmōneišonu.

Tī, kurim nabeja pōrōk stypru gimines saišku, kleida apkōrt. Daži staigōja kai ubadzeni. Kas skaitēja pōtorus, tyka labprōt uzjimti, dūtas naktsmōjas, pabarōti un vēl leidza īdūts. Taidi, kas naskaitēja pōtorus īgōjuši mōjōs, tyka uzlyukōti ar aizdūmom un nu jīm pat beidōs. Daži klejōtōji labprōt stōsteja dīvainus stōstus par sovīm vojōtōjim, kū klauseitōji uzjēme kai uzjautrynōjumu. Ir apraksteits gadejums, kur kaidis slymais tyka kaitynōts ar svīlpōšonu voi lītojūt izteiciņus, kas šū slymū cylvāku ļūti uztrauce.

Špitales voi ubogu mōjas bazneicu tyvumā deve pajumti daudzīm sovaidnīkim, kurim nabeja gimīņu, kas jūs grybātu pīturēt. Tur jōs (es zynu tikai špitales, kur dzeivōja sīvītes) dzeivōja ļūti saspīstūs apstōkļūs. Nasaverūt uz lelū fiziskū tyvumu, kotra nu jom vede izoleitu dzeivi, beja pasauļs par sevi. Tys nabeja tikai gadejums, ka špitales atsaroda bazneicu tyvumā. Katōļu bazneicas nūzeime Latgolas cylvāku dzeivē beja ļūti lela. Pi bazneickungim grīzēs pēc padūma dažaidūs sadzeives vaicōjumūs. Dabeigi, ka pi jō gōja syudzētis, jo navarēja sadzeivōt ar kaidu saimes lūcekli. Syudzētis bīži gōja poši nasaskaņu cālōji, tikai apsyudzūt cytus, pīskaitūt cytim sovus poša tryukumus.

Bazneickungu stōvūklis beja naapskaužams. Nabeja psihiatru (ōrstu, kas dzīdynoj gorā slymūs), kur bazneickungs varātu aizsyuteit gorā īdrogōtū cylvāku. Psichoanalīze (gora parōdeibu

pēteišona) nabeja pazeistama. Zamapziņa, kurā sakņojās jyutu problemas, tyka ignoreita voi ari uzlyukōta par vysa ļauna cālūni un apspīžama.

Zynoms, ka pōrōk stypra vysu zamapziņas dziņu apspīššona ļūti bīži roda dažaidus jyutu dzeivnes sarežģejumus, kas padora cylvāku par krūpli jyutu dzeivē.

Pilņeiga dziņu apspīššona nav īspējama. Cylvāks, kas ījam golvā, ka jam jōsasnādz pilņeiba, apspīžūt vysas dziņas, mūkōs ar vaiņas apziņu un apgryutynoj bazneickungu, ejūt bīži pi grāku syudzes. Bazneickungim ir vajadzeigas pamata zynōšonas jyutu procesa atteisteibā, lai zynōtu eistū vōrdu, kŭ saceit jyutu dzeivē sasaškŭbejušam cylvākam. Tūs laiku bazneickungam beja jōsavoda nu sovas dzeives gudreibas un profesionalom zynōšonom. Amerikā tagad bazneickungim ir pītamas psichoanalitiski orientētas studijas. Tys jim paleidz nŭvērteit problemu un izaškērt, kas doroms, lai atvīglōt sova draudzes lūcekļa problemas. Katōļu bazneickungs beja vysnŭzeimeigōkais psychoterapists Latgolā. (Psychoterapists mēginoj ōrsteit gora slimeibas bez kaut kaidu zōļu lītōšonas.)

Bazneica ari deve lelu patvārumu un mīrynōjumu tim, kas jutōs atstōti, izstumti un apsmīti cytur. Katōļu bazneicas lŭma Latgolas ļaužu dzeivē beja ļūti lela.

Jei paleidzēja pacīst vysaida veida tryukumus. Varbyut kaidreiz trauceja progresu, bet lobais pōrsnādz tryukumus.

Sirsneigs paļdis sekojūšim tautīšim, kas atsasauce uz munu aicynōjumu un pastōsteja sovas atmiņas par klejojušim sovaidnīkim. Paļdis prof. L. Latkovskam, kungim: Al. Čačam, J. Placinskam un O. Laizānam, kuņdzei J. Bukšei un Dr. Zirnim.

PAR LATVIŠU ROKSTIM

Tradicionāli latvišu drukotā literatūra teik datēta ar 1585. gadu, kad iznāca pirmais katehisms latvišu valodā. Gutenberga pirmā drukotā beibeile iznāca 1448. gadā. Tātad bija pagājis gadsimts, kamēr iznāca pirmais katehisms latvišu valodā. Ir nu jautājums, vai leids katehisma izdošanai latvišiem grāmatas nē nav drukātas, vai tās ir drukātas, bet ir gējušas bējā un nav uzaglobējušas. Kai daudzom tautom, tai arī latvišiem vacokō drukotā literatūra ir gērigō literatūra: katehismi, lyugšonu grāmatas un goboli nu Svātajim Rokstim. Vēl lobu laiku pēc tam, kad iznāca pirmās gērigās grāmatas, nēkaida laiceiga literatūra nāpasarōdeja. Tōpēc ir tradicionāli pējēms, ka leids tam valōda un tautas sacerējumi — folklorā — pastōvēja tikai mutes tradicijā — gōja nu paaudzes uz paaudzi. Bet vysumā jautājums par rokstim ir skotoms daudz plašōk. Roksti ir nē tikai drukāti vai raksteiti ar ruku ar alfabeta zēimem, bet arī izsaceiti ar symbolim, zēimem un zēimējumim. Tōpēc plašōkā nūzēimē pi rokstim pēdar arī tys, kū parosti sauc par ornamentim vai izgēznōjumim. Taidi ir atrūnamī apgārba gobolūs: dviļūs, goldautūs, sagōs, cymdūs un pērstinēs. Beja irodums izraksteit veirīšu vērsējūs kraklus: seviški kraklu prišku un apkakli. Tys pastōvēja ikš tam, ka tur tyka izšyuti dažaidi ornamentī ar sorkonim un zylim digim. Tyka lītōtas arī cytas krōsas: zaļš un dzaltons. Kai ornamentim, tai arī krōsai beja dziļa symboliska nūzēime. Pēmāram: zaļa dzaltona krōsa nūzēimōj myužēibu. Zaļš ir dzeiweisba krōsa: zaļa skujeņa, zaļš bryuklynōjs, zaļa paegle. Tōpēc skujeņa audumā vai adejumā izsoka tū pošu dūmu: myužēibu pastōveibu, uzticeibu. Dzaltons ir myužēibas krōsa, jo tei ir saules krōsa:

Myužam saule debesīs, na myužam i tāvs māmeņa.
(Tautas dzīsmē). Uz kopim myusu seņči stōdeja
dzaltonōs nūrītneites, kas izsoka tūpat dūmu: dzei-
ves turpynōjumu aiz nōves sliksņa. Tiklab orna-
menti (roksti), kai ari krōsas izsoka kaidu dūmu.
Cyta līta, voi mes vairs spējam tū pamatdūmu vy-
sā piļneibā atšifrēt, jo ir pazuduši daži storppava-
dīni un daudz kas gōjis aizmērsteibā.

Lai ari pyrmōs grōmotas latvīšim ir drukōtas
vōcu laikūs, tod tūmār raksteišona un vysa ar tū
saisteitō terminologija nav aizjemta nu vōcu vo-
lūdas, bet ir pastōvējuse jau seņ pyrms vōcu inōk-
šonas latvīšu zemē. Jo atskaita taidus vōrdus kai
skreiverš, skreiverēt, kas ir pamatā latiņu vōrdi,
inōkuši caur vōcu volūdas starpniecību, sal. lat.
scribere, tod var saceit, ka vōcu volūda latvīšu
rokstu terminologiju nav īspaidōjuse. Cytaidi tys
ir bejis ar tehniskim un tērdznīceibas terminim:
myurs, myurēt, myurinīks, myurmaņš, ēvele, var-
stats (vōcu Werkstaette), pletizers (gludeklis) —
lejas vōcu volūdas vōrdi. Tys izskaidrojams ir tai-
dā veidā, ka vōcu inōcēji vyspōri beja vairōk saim-
nīcyski orientēti nakai gora kulturas laukā. Uz tū
jau nūrōda pīmāram krūga terminologija: krūgs,
skrūze, stodola, brandīns, šmūrēt (ilgstūši dzert,
vōcu schmoren „cept“, jo krūgā, kur nūtyka dzer-
šona, nūtyka ari cepšona, jo parosti zam vōrda
šmūrēt saprota gaļas cepšonu; žyupōt nu vōcu sau-
fen. Bet taida līta kai skūlu dybynōšona un rokstu
izplateišona pi vōcu inōcējim napastōvēja. Izglei-
teiba beja tikai voldūšōs škiras privilegija.

Rokstu mōkslu latvīši ir pazynuši jau pyrms
vōcu inōkšonas, un šeit ar vōrdu roksti ir dūmōti
na tikai ornamentu un izgreznōjumi, bet ari burtu
roksti.

Ap vōcu inōkšonas laiku Latvijā, tys ir, 12. g. s.
sōkumā Eiropā beja pazeistami šaidi alfabeti: ebre-
ju, greku un latiņu. Zīmeļu tautom beja izaveidō-
jis sovs rokstu pajēmīns, tai saukti rūņu roksti,
Vōcijā atsateisteja gotiskais raksteišonas veids, kas
Latvijā īsavīse reformācijas laikā. Ap tū laiku jau

beja izaveidojis slavu alfabets, tam pamatā greku, latiņu un ebreju alfabets, jo slavu volūdās beja skaņas, kuru apzīmēšanai nabeja burtu ni greku, ni latiņu alfabētā, bet beja ebreju alfabētā, piem., š burts. Julijs Cezars Gallišu karu aprakstus min, ka kelti lietojūt greku alfabētu. Ari tagadējais keltu vai iru alfabets ir atsateistejis greku alfabeta īspaidā.

Ebreju alfabets ir izarōdejis ļūti parūceigs dažaidu volūdu vārdu izsaceiņonai, jo tur roksta tikai leidzskanus, bet patskanus „pīdūmoj“, tōpēc tamā volūdā frazi: „Es grybu ēst“, roksta tai: s grb st. Ebreju vai faktyski seņebreju alfabētā ir raksteiti dažaidu volūdu teksti, ari šū boltu dīnu tamā alfabētā iznōk laikroksti, žurnali un grōmotas teik drukōtas jidiš (vōcu volūdas dialekts) un spāņu volūdā (tūs sauc sfardit). Cytim vōrdim sokūt: vōcu un spāņu volūdas vōrdi teik drukōti seņebreju alfabētā.

Jo latvīšim jau pyrms vōcu īnōkņonas beja pazestami taidi jēdzīni kai grōmota (gruomota), tod nav dūmojams, ka jim nabyutu pastōvējušas kaidas rokstu zeimes. Vōrds grōmota pi latvīšim nūzeimōja vēstuli un vacī cylvāki tū vōrdu arvīn paroduši lītōt taidā nūzeimē. Tys pamatūs ir greku vōrds: grammata — daudzskaitļa nominatīvs vidējā kōrtā, kas tulkōjumā var nūzeimōt tikdaudz kai: „roksti, tys, kas ir uzraksteits“. Nu greku volūdas tys vōrds ir īnōcis vairōkōs slavu volūdās un tōļōk latvīšu volūdā, nu tōs pat saknes ir atvasinōts vōrds gramatika. Uz tō vōrda izplatejumu nūrōda ari tys fakts, ka tys ir īnōcis igauņu volūdā: raamat (igauņu volūdā vōrds navar sōktīs ar dīvejim leidzskanim, tōpēc šō vōrda sōkumā g atkryta). Biblioteku igauņiski sauc: raamatukogu, pi kam kogu nūzeimōj „sapuļce, sakūpōjums, bors, sabīdreiba“. Raamat igauņiski taipat kai latvyski grōmota nūzeimōj vēstuli un grōmotu.

Dzeivinīka pyusli tautā sauc par grōmatnīku, nūsaukums ir cēlis taidā veidā, ka pyušlam īkšejō puse ir kai „izraksteita“, tys ir: naleidzona, červe-

ļaina. Bez tam par grōmatnīku sauce arī cylvāku, kas nūsadūd grōmotu laseišonai un kas prūt raksteit.

Par cyukas rokumim mēdze saceit, ka tī ir roksti. Pimāram. rudiņūs pēc tupeņu (kartupeļu) nūrakšonas tamā teirumā, kur tupeni beja auguši, laide cyukas, kuras tur roka un meklēja vēl zemē palykušūs tupeņus. Par taidu teirumu saceja, ka tys ir izraksteits, litojūt tū vōrdu ar taidu pat nūzeimi kai „izrakņots“. Ir jōjam vārā, ka raksteit un rakt ir vīnas saknes vōrdi, jo senejais roksts beja iskrōpējums, igravējums kaidā citā priksmatā: bārza tōsī, kūkā, akminī voi metalā. Myusu vōrdi raksteit, roksts, nu kam darynōti jaunvōrdi: rakstnīks, rakstnīceiba, ir vīnas saknes vōrdi ar leišu formu rašyti (raksteit), raštas (roksts) rašalas (tinte) un cyti atvasynōjumi, tepat pīdar leišu forma rakstas „kopu kūpeņa“, zeimojās: „tys, kas izrokts, tys, kas sarokts“. Ir nu zynomas filologiskas gryuteibas ar k skaņas izskaidrōjumu: voi tei ir primāra voi sekundara. Taidi vōrdi ar sekundaru k skaņu (tys zeimoj, ka tei skaņa ir inōkuse valōkā laikā) ir vōrdi riksts, kas ir saleidzynojs ar leišu rieštas, tod: pērsts, pērstines (adejums), lejas latvīšu volūdā p i r k s t s (ar sekundaru k skaņu) lubōnīšūs tū vōrdu izrunoj pirsts, seņslavu volūdā perst.

Jo latvīšu tautas dzīsmes miņ „raksteitas komonas“, tod skaidrys, ka te ir dareišona ar ornamentim, kas ir iġrīzti kūkā. Taidi ornamentī, iġrīzti kūkā, beja ļūti populari Latgolā. Taidi beja atrūnami uz trauku, dorba reiku un mōjsaimisteibas pīdarumu rūkturim un vyspōri vērspuses, pīm., uz kūklem, zyrga sokom, sprēžamim ratenim, sprēšleicom, teitovom ,mastovom, aužamim stōlim, bišu strūpim, starainim orklīm, pyura lōdem, teinem un skreinem, pyuru mārīm un cytim mōjsaimisteibas pīdarumim .

Runojūt par grōmotu un raksteišonu vēl ir jōpīmiņ, ka tautā pastōvēja uzskots, ka bārnim vajaġa ēst cyukas grōmatnīku un smeceri, lai „byutu

lobs raksteitōjs“. Un tōpēc, kod rudiņūs kōve cyukas, tod taišni pyрмаjam mīlastam ,kuru Varakļōnūs sauce par abādu, vōreja taišni šūs gobolus: grōmatniku un smeceri (šņukuri).

Vēļ ir jōpimiņ, ka vōrds roksts nūzeimōja ari ritmu, tōpēc rudiņūs ar sprygulim kyule rokstā. Jo rokstu kaidis traucēja, tod tys padareja dorbu cytim gryutu. Roksta voi ritma iturēšona beja īsakļaušona universalajā pasaūļa kōrteibā, un, kas īvārōja voi sorgōja šū kōrteibu, tys beja sekmeigs un drūšs, cytim vōrdim: kōrteibas īvārōtōju sorgōja kōrteiba. Tys ari saskaņ ar romišu principu: Serva ordinem et ordo servabit te — sorgoj kōrteibu un kōrteiba sorgōs tevi.

Roksts ir vīnaidu īspaidu periodisks atkōrtōjums. Rokstā kyule ar sprygulim, rokstā cylōja airus (Varakļōnūs saceja ierklus) laivā, rokstā gōja dzeives gaita dīnu nu dīnas. Tōpēc roksts myusu tautai beja pazeistama līta. Tys beja daļa nu pasaūļa kōrteibas, jo dzeivē vyss nūteik rokstā: rokstā viļņoj azars un rudzu teirums, rokstā pukst cylvāka sirds, rokstā cylvāks elpoj, rokstā it cylvāka sūli. Rokstā sekoj dīna un nakts, un goda laiki. Rokstā sekoj cylvāku paaudzes.

Vacs motivs par grōmotom un rokstim ir uzaglobōjis tautas pōrsokōs, prūti, pōrsokā par kaču un suni. Pēc tōs pōrsokas senejūs laikūs suņa un kača lūmas ir bejušas taišni ūtraidas: kačam vajadzējis it gonūs un sorgōt lūpus, tōpēc vajadzējis panest leitu, vēju un vysaidu slyktu laiku, bet suņš dzeivōjis pa ustobu syltumā un kēris peles. Suņa tīseibas bejušas īraksteitas lelā grōmotā, kuru jys pi sevis globōjis. Bet vīnu reizi, kod suņš bejis ustobā aizmidzis, kačs tū grōmotu nūzadzis nu suņa, un nu tō laika suņam vajadzējis it gonūs, bet kačs varējis mīreigi dzeivōt syltumā pa ustobu. Tōpēc pa šai dīnai suņš dzanās pēc kača, lai jam atjemtū sovu pazaudātū tīseibu grōmotu.

Šei pōrsoka mums atklōj divi lītas:

1. Tautas skaidrōjumu, kai ir cēlis naidis storp suni un kaču, kas palicis kai paruna, kuru attei-

cynoļ uz nasaticeigim cylvākim, par kurim soka: Nasateik kai suņs ar kaču, voi ari: dzeivoļ kai suņs ar kaču.

2. Ka myusu seņčim ir bejis pazeistams jēdzīņs par tīseibom, kas raksteitas grōmotā, voi kai saceitu: tīseibu kodekss. Taitod ir pastōvējušas tīseibu grōmotas, kas ir ryupeigi globōtas, un kō pōrznōšonā ir tīseibu grōmota, tam ari pīdar tīseibas. Tai ka grōmotas jēdzīņs ir īnōcis nu Bizantijas, tod var ari sacynōt, ka varēja tīseibu kodeksi pastōvēt jau pyrms vōcu īnōkšonas Latgolā.

Raksteišonu grōmotā pīmiņ vairōki latvīšu tautas motivi. Pīmāram kōzu dzīsmēs: „Dzīsmē muna kai dzīdōta, na tei muna saraksteita. Bej kundzeni, kas raksteja leļajā i grōmotā.“ Cyts tautas teicīņs: „Puiši kunga grōmotā, meitas cepļa caurumā.“ Nu šim pīmārim ir skaidrys, ka grōmotas pīdar „kungam“ un ka tikai kungs prūt raksteit. Tys ir skaidrys nūrōdejums uz dzymtbyušonas īkōrtu. Kungi beja sveši, un jūs rūkōs un reiceibā beja grōmotas. Bet tai ka grōmota ir vacōks vōrds nakai dzymtbyušonas laiki, tod ir skaidrys, ka grōmota bez raksteišonas navarēja pastōvēt, un tōpēc ir pamats sacynōt, ka leidz ar grōmotu ir sekōjis ari kaut kaidis raksteišonas veids. Un kaidi byutu varējuši byut tī burti, ar kaidim myusu seņči pyrms vōcu īnōkšonas ir īpasazynuši, tod atbilde ir tikai vīna: tōs varēja byut tikai seņslavu alfabeta zeimes, kas latvīšu skaņom beja pījamamas. Novgorodā ir atrosti roksti, uzraksteiti uz tōsim, un storp tim ir bez slavu (krīvu) volūdā uzraksteitim tekstim ari teksti, uzraksteiti sōmu volūdā, litojūt tūs pat seņslavu alfabeta burtus. Tōpēc ir gluži dabeigi, ka latvīšu teksti varātu byut uzraksteiti ar seņslavu alfabeta zeimem. Un ir jōpījam, ka taidi teksti voi ņyu ir gōjuši zudumā, voi vēļ nav atrosti. Bet pamatdūma ir skaidra: grōmotu myusu seņči jau ir pazynuši pyrms vōcu īnōkšonas, un taitod vajadzēja byut pazeistamom ari rokstu zeimem. Prof. A. Švābe jau 1948. godā publicēja pētejumu, kurā beja nūrōdeits, ka 1208. godā latgaļu vo-

lūdā (īvārōsim termiņu: na dialektā, bet latgaļu volūdā) ir bejis uzraksteits tiseibu kodekss ar 27 pantim, bet 1272. godā uzraksteits kuršu un zemgaļu kodekss ar 27 paragrafim. Šōs tiseibas ir uzaglobōjušas pōrrakstejumā vōcu volūdā.

Atteiceibā uz materialu, uz kaida raksteja, varātu minēt dažus pīmārus nu tautas tradicijom. Par raksteišonu uz vērša ōdas Varakļōnūs beja pazeistams šaids nūstōsts. Uz bazneicas durovom sēžūt valns un nūvārojūt cylvākus, kas īnōk bazneicā: voi jī īt nūpītņi, voi runōdamīs, gryusteidamīs un smīdamīs. Jys pīrokstūt uz lelas vērša ōdas vysus tūs, kas nanūpītņā veidā: smīdamīs, gryusteidamīs un jūkōdami īit bazneicā. Taipat jys nūvārojūt ari tūs cylvākus, kas īgōjuši bazneicā, kai jī uzavad. Jo kaidis uzavad nacīneigi un nanūpītņi, tyuleņ jys pīrokstūt tō cylvāka vōrdu. (Acim radzūt jam vysu cylvāku vōrdi ir bejuši zynomi). Bet reizi gadejīs tai. Bejis daudz nanūpītņu cylvāku un valns bejis ļūti aizjemts. Jys rakstejis un rakstejis, un beidzūt jam pītryucis vītas uz vērša ōdas. Tod jys sōcis pats stīpt tū vērša ōdu, lai paplašņōtu telpu, uz kō raksteit. Bet tū pamanejis kaidis cylvāks un pasasmējis par valnu, kas tai ļūti pyulējīs ar ōdas stīpšonu. Valns nu tō ļūti sasadusmōjis un pazudis. Šei pōsoka nūrōda, ka raksteišona uz vērša ōdom myusu tautā ir bejuse pazeistama vysmoz pošā principā. Taidu centru, kur raksteišona nūtyka, zynoms, nabeja daudz. Taidi beja muižōs, klūsterūs, pi bazneicom un pogostūs, kod taidi izaveidōja. Ir jōdūmoj, ka myusu seņču pilīs pyrms vōcu īnōkšonas jau ir pastōvējuse kaida raksteita dokumentacija. Bet seviški raksteišona ilgi pyrms drukas atrasšonas pastōvēja pilšātōs sakarā ar tērdznīceibas un ryupnīceibas atteisteibu un kod izaveidōja organizāta sabidreiba: cunfetes, gildes un t.t.

Runojūt par dokumentaciju, navar paīt garum birkom un tōs napīminēt. Birkas beja parosts nūsarēkinōšonas veids saimnīcyskūs darejumūs, pīmāram, kod magazejas klētī nūdeve labeibu voi

kod deve ōdmiņam apstrōdēt voi, kai saceja, „izgērēt“ vušku ōdas dēļ kažukim (sal. vōcugāren, Gärung „raudzēt“). Birku litōšona Latgolā pastōvēja vēl leids pat jaunōkim laikim. Birkas atvītōja kvītes. Tys beja vīnkōršs, bet reizē ari uztycams un drūšs nūsarēkinōšonas veids. Birkā tyka īgrīzta zeimes, kas izsaceja skaitļus, cik, pīmāram, pyuru labeibas voi cik ōdu tyka nūdūts. Birka tyka izgatavōta divejūs eksemplarūs: ar vīnaidom zeimem. Vīnu birku paturēja labeibas voi ōdu sajēmējs, ūtru labeibas voi ōdu nūdevējs un vālōk, kod nōcēs sajemt labeibu voi ōdas atpakaļ, tod birkas vīnkōrši saleidzynōja. Birkas nūsaukums nōk nu bārza nūsaukuma skandinavišu volūdōs: b i r k a. Ar birku stōv sakarā bērkovs, kas ir svora vīneiba: desmit pudu (desmit reizes pa četru desmit mārceņas). Ka birka nūzeimōja porōda zeimi, uz tū jau nūrōda izteicīņs: dzeivōt uz cyta birkas, tys ir, uz cyta rēkina. Tys zeimoj: taiseit porōdus un pošam namoksōt, bet likt cytam samoksōt. Tōpēc izteicīņs „uz cyta birkas“ īgyva nūzeimi: dareit kaut kū uz ūtra atbiļdeibas. Birka ir kūpejs vōrds latvišu un slavu volūdōs. Tys vōrds ari ir īgōjis igauņu volūdā: pirk ar nūzeimi „nūja, kōrts“. (Igauņu volūdā vōrdi navar sōktīs ar b). Birkas kai nūsarēkinōšonas veids ir pazeistamas ari pi cytom tautom. Rumāņu volūdā tū sauc rabos, kas ir īnōcis nu ungaru volūdā rovas (izrunoj: rovaš), kas sovukōrt ir atvasynōts nu darbeibas vōrda: roni, rovak „īgrīzt“. Ka īgrīzšona senatnē nūzeimōja dokumentēšonu resp. īvēreibas cīneiga nūtykuma paturēšonu atmiņā, uz tū jau nūrōda fakts, ka rūbežs un rūbs ir vīnas saknes vōrdi, jo rūbeži tyka atzeimōti ar rūbim kūkūs, cytim vōrdim: kūkā īcērta rūbu un tai tys gōja nu vīna kūka uz ūtru. Cytaidi dobā beja gryuti voi pat naišpējami uzturēt rūbeža līniju, jo tei aizauga ar kryumim un kūkim. Bet kūkā īgrīztais rūbs palyka uz ilgōkim laikim un pēc tim rūbim tod varēja nūteikt rūbeža līniju. Ir vēl cyti izteicīni, kur rūbs figurej kai māra vīneiba un kai dokumentacija. Pīmāram, ir pazeistams teicīņs:

Dzert leidz rūbeņam. Tys zeimoj ģturēt māru dzeršonā. Jo nūteik kaut kas naparosts, kū ir vērts paturēt atmiņā, tod soka: „Ģgrīz rūbu“. Leidzeigi tam ir izteiciņš „aizsīt mozgu“, lai naaizmērstu. Ģgrīzšona kai rūbeža linijas nūteikšona ir palykuse ari vōrdā die Grenze un krīvu granica, kas ir vīnas saknes vōrdi un radnīceigi ar myusu vōrdu grīzt, grīzums, grīzejs. Pūļu granica „rūbeža“. Dažūs gadejumūs ari lelōki akmini nūdarēja kai rūbežu zeimes, nu tam, pīmāram, pūļu volūdā: kamien graniczny „rūbeža akmiņš“.

Pyrms vōcu ģnōkšonas Baltijas telpā jau beja ģsaspīduse Bizantijas kultura un kristeigō ticeiba, cik plašā mārā, tys ir cyts jautōjums. Bet myusu vacōkī kristeigōs religijas termini ir napōrprūtami nōkuši nu Bizantijas caur slavim, pīm., zvons, grāks, gavēņs, svāts, svātki, svēteit, bazneica, neđeļa un nedeļas dīnu nūsaukumi.

Slavu zemēs sasatya Bizantijas un Romas kultura ģspaidi. Tūs storpā ir nūtykuse sacēņseiba un ceīņa. Lai ari obi centri: Bizantija un Roma sludynōja kristianismu, tod tūmār sovūs pamatūs tōs beja divi dažaidas ideologijas un divi dažaidas kultura: greku un romišu kultura. Tiklab vīnas kai ūtras strōvas izplatejums gōja gon mutes vōrdim, gon ari ar rokstim. Tōpēc nav dūmojams, ka Bizantijas kultura ģspaidis myusu seņču vydā byutu bejis tikai mutes tradicijā vīn un ka tai saukti kiriliskī roksti nabyutu bejuši pazeistami. (Konstantins ar pasaukumu Filosofo, saukts ari Kirils, izveidōja slavu alfabetu nu 38 zeimem, un pēc jō tod ari tūs rokstus nūsauce par kiriliskim rokstim, nu tam ari kiriliskais alfabets. Tys rodōs deveitō gođu symta ūtrajā pusē). Kai uz rakstureigu pīmāru šeit var nūrōdeit uz pūļu vōrdu kosciol „bazneica“, kas nōk nu latiņu castellum „cītūksnis“, jo vyds laikūs bazneicas beja cītūksni un ūtraidi: kotrā cītūksnī beja ari bazneica. Ungaru volūdā bazneicu sauc templum taipat kai latiņu volūdā. Tys ir

skaidrys nūrōdejums uz Romas kulturas izplatejumu austrumu Eiropas vērziņi. Atteiceibā uz raksteišonu kiriliskim burtim ir vēl jōsoka, ka druka aizliguma laika sekas beja monomas vēl Pirmō pasaūļa kara laikā, kod latgali, isaukti cara armijā, uz sātu vēstules sovejim raksteja — latgalisku tekstu kiriliskim (krīvu) burtim. Ilgu laiku beja pastōvējuse tendence latiņu alfabetu pilneigi izspīst un atvītōt ar kiriliskū (krīvu) alfabetu.

NU VĒSTURES

Jo jamam vārā faktu, ka Romas imperijas rubežūs dzeivēja ļūti daudzas un dažaidas tauteibas, tod byutu pavysam nagudri dūmōt, ka storp tom nabeja nivīnas tautas, kas byutu myusu seņčim radnīceiga.

Pošu romišu, tys ir, dažaidu senejōs Italijas ciļšu: osku, umbru, latiņu un cytu ciļšu radnīceiba ar baltu tautom ir pazeistams fakts. Bet tūs radnīceiba jau ir tōļōka, jo ciļšu sasadaleišona ir nūtykuse dažas godu tyukstūšas pyrms Kristus. Bet šymā gadejumā dūmojam par Romas imperijas rubežim dažus godu syntus pēc Kristus dzimšonas, un šymūs rubežūs tod varēja dzeivōt myusu seņčim daudz tyvōkas ciļtis nakai īpriķš mynātōs senejōs Romas valsts ciļtis. Pymā kōrtā uz senejū radnīceibu nūrōda volūdas dati, pīm., ovis — aita, sus — syvāns, bus, bovis — gūvs, sol — saule, mensis — mēness, lux (nūzeimōj gaisma) — lauks, tys ir, gaiša, saules apspeidāta vīta, gaudere (prīcōtis) — gavilēt un daudz cytu vōrdu un jēdzīņu. Mums ir kaidis ducis kūpeju tīsisku jēdzīņu, kas piļneigi sakreit ar latiņu tīsyskajom formulom. Pīmāram mes sokom: sprīst tīsu, latiniski: ius dicere; jo tīsu procesā teik iznasts lāmums, ka pōrmaiņu nav, tod latvišu terminologijā soka: pa vacam, latiniski: antiquo. Vīnā vōrdā tyka izsaceits tīsas sprīdums.

Myusu radnīceiba īt vēļ tōļōk, un tys atsateic uz dīnas un Dīva vōrda etimologiju. Dīna un dies ir vīnas saknes vōrdi taipat nakts un nox, gen. noctis, taipat Deus un Dīvs ir vīnas saknes vōrdi, bet tī nav vīnas saknes ar dies — dīna. Deus un Dīvs ir vīnas saknes ar vōrdim: dives „bogōts“ un divitiae „bogōteiba“. Ka Dīva jēdzīņa pamatā ir nūzeime bogōteiba, uz tū jau nūrōda parostōs formulas, ar kaidom cylvāks pi Dīva grīžās: „Dūd, Dīvs! nadūd, Dīvs!“ voi pamozynōjuma forma: „Dūd, Dīven! nadūd, Dīven!“ jo dūt var tikai tys,

kam kaut kas ir, kas volda par montu un krōjumim un kam ir spēks un vara dūt.

Latīņu volūdā, sevišķi dzejā vārds *beatus*, kŭ parosti saprūt ar nūzeimi „svātlaimeigs“, nūzeimōj „bogōts, tureigs“. Ari taida dūmu gaita ir saprūtama: svātlaimeigs, apmīrynōts ir tys, kam vyss ir, kas pats ir naatkareigs, un tai ka pōrticeiba cylvākam pīškir naatkareibu, tod tys jēdziņs vareja vīgli īgyut taidu nūzeimi kai: laimeigs, svātlaimeigs, svēteigs.

Vārā jamams ari tys fakts, ka slavu volūdōs *Diva* nūsaukums ir *Bog*, kas ir pajemts nu irāņu volūdās *Baga* un ir vīnas saknes vārds ar taidim vōrdim kai: bogatstvo „bogōteiba“, bogatyr „stipriņiks“, pūļu zbože „labeiba“, jo labeiba sastōdeja bogōteibu; kam beja labeiba un lūpi, tys beja bogōts cylvāks. Taipat ari germaņu volūdōs *Gott* (angļu *God*, norvegu *Gud*, zvīdru *Gud*), lejas latvišu izteiciņs „*Dīvam žāl*“, kas latgalim ir piļņeigi svešs, ir īnōcis nu zvīdru volūdās, kas burtyski atbylst zvīdru teiciņam: *Gudi klagat*; ir vīnas saknes vārds ar jēdzīni *Güter* „monts, bogōteiba“.

Par dažu myusu vōrdu sakaru un radņiceibu ar latīņu volūdu vēļ piļņeigas skaidreibas nav. Taidis vārds pīmāra dēļ ir agrys, lītas vārds agristes, — ūgu nūsaukums, agrejūs tupeņus sauc par agrainem, ir ari agrejī mīži, kas vosorā agri nūsagatavoj. Šū vōrdu var saleidzynōt ar sanskrita formu *agram*, kas nūzeimōj sōkums. Bet voi tam ir kaidis sakars ar latīņu ager „teirums“, nu kam nōk vōcu das *Acker* „teirums“ un angļu *acre* „zemes plateibas mārs — akrys“, tys ir vēļ jōpētej. Latīņu ager „teirums“ nōk nu vōrda ago, agere, actum „dareit, strōdōt“, bet senōtnē strōdōt un zemi kūpt beja identi jēdzīni, jo vyssvoreigōkais dorbs tyka dareits teirumā un teiruma dorbus sōce agri nu reita, cikom vāss laiks. Tōpēc radņiceiba storp šim jēdzīnim ir piļņeigi īspējama. Ir vēļ jōpīzeimōj, ka myusu tautas izpratnē vārds strōdōt tyka atteicynōts tikai uz dorbim teirumā un tōpēc beja synonymis vōrdim art un ecēt. Vārds strōdōt, pareizā

latvišu volūdā natyka atteicynōts uz dorbim mežā voi pļovā, bet tikai uz dorbim teirumā.

Ir pamats dūmōt, ka Romas imperijas rūbežūs pēc Kristus dzimšonas ir dzeivōjušas myusu seņčim radnīceigas cil̄tis. Jo ari vēļ nav nūskaidrōta nacionalō un etnografiskō pīdareiba taidom cil̄tim, kuras pazeistam tikai pēc vōrda un kuras pīmiņ, pīmāram, Julijs Cezars kai: Latoviki, Latobriģi, tod jau teiši cil̄ts nūsaukums vīn roda aizdūmas, voi te nav dareišona ar kūpejim un radnīceigim seņčim, jo cil̄šu nūsaukuma leidzeiba taču nav tikai najauša sasagadeišona. Un jo jau pījamam, ka Romas imperijas rūbežūs dzeivōja myusu seņčim radnīceigas cil̄tis, tod nav ari izslāgta varbyuteiba, ka kaidis nu šūs cil̄šu pīdareigim varēja izakuļt uz augšu un tikt lelā postenī. Te nu byutu dareišona ar cylvāku voi cylvākīm, par kurim parosti soka „augsti veiri nu zamas kōrtas“. Na vysai tōlā pagōtnē — cara laikūs daži myusu tautiši tyka pi lelas tureibas un augsta stōvūkļa, un jūs nacionalō pīdareiba pi sovas tautas nikai naizapaude. Daži sovu izceļsmi nūlīdze, lai nakaitātu sovai karjerai, cytīm sova izceļsme beja nasvareiga, jo nacionalō apziņa beja vōji atteisteita voi tōs nabeja pavysam. Kōpēc gon „augsti veiri nu zamas kōrtas“ nabyutu varējuši byut ari Romas imperijas laikūs? Nu vēstures mes zynim, ka daži imperatori beja pavysam nu zamas un meiklainas izceļsmes.

Šymā sakareibā ir jōnūrōda uz vīnu vysai rakstureigu gadejumu, kur varim meklēt pavadiņus myusu seņču rodu rokstim. Taidis ir Austrumu Romas imperators Justinians, kas izacēle jau sova tāva brōļa Justina laikā Bizantijā (483—565). Jō attāls mozaikā ir uzaglobōjis Ravennā nu 547. goda. Jys ir pazeistams kai lobs organizators un spējeigs administrators, ar jō gōdeibu ir savōkti romišu lykumi, īstōžu un valdinīku edikti, kas pazeistami zam nūsaukuma Justiniana kodekss un kas palyka par tīsiskōs ikōrtas pamatu daudzom Eiropas tautom, ir cēlis ari lelas ceļtnes, pīm., svātōs Sofijas baziliku. Vysōs lelōkajōs enciklope-

dijos par jū ir raksteits, ka jys nav bejis ni romīts, ni greks, bet tauteibas ziņā pīskaiteits pi slavim voi germanim. Itališu enciklopedijā par jū ir saceits „di umili e oscuri origini“ — nu zamas un tymsas izceļsmes. Justinianu dzymta ir cālūsēs Ilirijā, un nu tōs dzymtas ir nōkuši vairōki īvārojami cylvāki. Dzymtō vīta Ilirijā, kas ir tagadejō Jugoslavija, teik saukta Tauresium. Justiniana dzymtais uzvōrds pyrms nōkšonas pi varas ir bejis UPRAUDA. Ni slavu, ni germaņu volūdōs nav taida vōrda kai Uprauda, bet gon tikai baltu volūdōs: upes rauda, kai latvišim pa šai boltai dīnai ir uzvōrdi Upeslōcis, Upesleja, Bebruleja. Taipat slavim un germanim nav taida vōrda kai tauris, kas ir senējais vērša nūsaukums, nu kam mums ir tauriņš, taure, taurineits, darbeibas vōrds taurēt, jo taures taiseja nu vērša roгим un tamōs pyute voi taurēja, kod gribēja kaut kū paziņōt, vērst uzmaneibu voi kara gadejumā sacelt trauksmi, sal. Blaumaņa dzejūli Tōlovas taurātōjs.

Mums ir ari vītu vōrdi, atvasynōti nu tōs pat saknes: Taurupe, Tauriņš, Nītaure. Tōpēc ari Justiniana dzymtōs vītas nūsaukums — latinizētō forma — Tauresium nūrōda uz sakarim ar baltu tautom. Leišu volūdā taure nūzeimōj dzeramais trauks, kauss, jo taidi senōtnē tyka pagatavōti nu vērša roгим. Mums ir darbeibas vōrds sasataurēt, kas nūzeimōj, sasaveļt, sasaruļlēt, pīm.: bārza tōss kolstūt sasataurej — sasaveļ leidzeigi kai rogā. Tys nu nūrōda, ka šei vōrdu saime ir vaca nu plaša. Turcijā kolnu grāda ir Taurus, kas ir montōts nu senējōs Taurijas nūsaukuma, kas beja vīnas Mozazijas provinces nūsaukums. Taurida vītas nūsaukums Dīnvydu Krīvijā pi Kryma. Turina (Torino) — piļsāta Italijā, tōs seņōkais nūsaukums ir Taurina.

Justiniana tāva vōrds ir bejis Istok, kam var meklēt sakaru ar latvišu vōrdu iztaka. Lai ņyu kai, ir pamats dūmōt, ka Justiniana dzymta pīdar pi myusu tōlim rodim.

L. L.

VĒSTURYSKAS PĪZEIMES

Izrokumi Daugovas solā. Latgaļu un lībišu sakari.

Mortiņsolā tyka izdareiti izrokumi 1966. goda vosorā, jo sakarā ar spāka stacijas byuvi ir paradzāts, ka tei apkōrtne applyuss.

Atrokta kopsāta apmārain 0,3 ha plateibā, bet tei ir bejuse lītota vairōkus godu symtus un myrušī apglobōti tyvu vīns pi utra. Ir ispējams, ka tur ir apglobōti ap3000 myrušūs. Chronikas snīdz ziņas par Mōrtiņsolu un tōs īdzeivōtōjim, kas ir bejuši lībīšuciļtei pīdareigi. 1197. godā veiskups Bertolds tur īsvēteja pyrmū kristeigū kopsātu. Tamā vitā apsamete ari mūki un vōcu īceļōtōji. Lībīši ir grībējuši veiskupu nūgalynōt un bazneicu nūjaukt. Storp apglobōtajim ir pēc pogōnu un kristeigūs rituala guldeiti cylvāki. Tim ir dūti priksmatī leidza kopā, lai varātu dzeivi tur turpynōt: ūgleites, dorba reiki, rūtas lītas. Storp priksmatim ir atrosti naži, soktas, pīkareni, gradzyni un naudas goboli. Kūpskaitā atrosti pavysam kaidi 800 dažaidu priksmatu. Daži izstrōdōjumi īt atpakaļ uz 5.—6. g. s. pēc Kr. Bogōtōki apglobōjumi — vērtēigōkim pīdarumim ir tyvōk bazneicai.

Ar lībīšim kaimiņūs ir dzeivōjuši latgali godu symtim. Ikškiles tyvumā ir Rāznu kopu kaļneņš, kur ir apglobōti latgali.

Ap vōcu īnōkšonas laiku vysa Vydzeme beja latgaļu zeme, atskaitūt pošu jjurmolu, kur dzeivōja lībīši. Latgali un lībīši ir dzeivōjuši kaimiņūs godu symtim, un pādeji nu latgalim ir aizjāmuši daudz kulturas jēdzīņu, golvonā kōrtā tūs, kas atsateic uz zemkūpeibu, kai: syksna, slūta, pīns, cērvs, sari, zērnī, sīns, cymdi, ols. Šī vōrdi ir sastūpami tiklab sūmu kai īgauņu volūdā un jōdūmoj, ka pyrms tūs nu latgalim ir patapynōjuši jūs kaimini lībīši. Pēc latvīšu vōrdneicas vōrds reja, asūt sūmu izceļsmes vōrds. Bet tod nu ir jōvaicoj, kū

tod sūmi tamos rejos kalteja, jo jim nabeja lauksaimniecibas kulturas, napazyna labeibas, jo, pim., taidi vordai kai rudzi un lyni ir aizjemti nu latgalim. Ari maizes vordu sūmi un igauni ir aizjāmuši, igauniski leib, kas ir vinas saknes ar myusu klaips, krīvu chleb un gotu hlaif. Igaunu volūdā vārds navar sōktis kl, tōpēc k skaņa tyka atmasta. Eistineibā lita ir taida, ka reja ir vacs myusu pošu vārds un ir radnīceigs ar latīņu r e s „monts“, sanskrita volūdā tys pat vārds nūzeimoj: „montu kambars“, jo labeiba senatnē sastōdeja montu un reja labeibu kalteja, ari turēja, jo cylvāki ir dzeivōjuši rejōs. Taitod reja nav nikajds sūmu tautu vārds, bet pīdar tai tautai, kurai ir augstōka zemkūpeibas kultura. Pōrnūvodu volūdņiki daudz myusu kulturas vēteibas ir izdalejuši cytom tautom, nūlīgdami tōs myusu seņčim; igaunu volūdā rukis, nu latgaļu rudzis (rudzi), augusta mēnesi igauni sauc ruki-kuu „rudzu mēness“, latgali pazeist „rudzu plōvi“. Ir ispējams, ka igaunu vārds palju — „dauz“ nōk nu myusu vārda spali, jo pim., latgalim ir teicīns „kai spaļu“, lai izsaceitu daudzumu, jo spali sakreit lelā daudzumā; igaunu volūdā vārds navar sōktis ar sp, tōpēc s skaņa vārda sōkumā atkryta. Daudzom tautom lela skaitļa voi daudzuma jēdzīns ir atsateistejis nu taidim jēdzīnim kai „skudru pyulis“, „tyucs“, „bišu saime“.

Rakstureigi, ka igauni Lītovas nūsaukumu ir aizjāmuši nu latgalim, prūti igauniski: Lītav, sal. latgaļu uzvōrdu Lītaunīks, sādžas nūsaukums Lītaunīki. Pi aizjēmtim vōrdim pīdar vēļ igaunu kaus nu latgaļu kauss „dzeramais trauks“, krīvu kovš, tōļōk kuvšin; kīrn „pīna trauks“, latgaļu kērne voi čērne.

Ir ari latgali aizjāmuši jēdzīņus un vōrdus nu lībīšim, sal. kōzas, kas nōk nu lībīšu kozi „saday-nōšona“, kozilane „leigavainis“, pi kam latgalim sakreit vārda vokalisms ar lībīšu un igaunu vōrdim, cikom lejas latvīšu volūdā ir a skaņa o skaņas vītā. Nu vārda zērns, zērni — igaunu hernes; igaunu volūdā ir kaidu desmit atvasynōjumu, kas nūrōda,

ka tys ir vīns nu vacōkim patapynōjumim; zē-
ni kai vosoras labeiba pasadeve Igaunijas klima-
tā. Kūpā ar kōzom stōv ari laulōšona, kas ir aiz-
jemts nu lībīšim, sal. igauņu laulaa „dzīdōt“, jo
laulōšona tyka pavadeita ar dzīdōšonu, laulu „dzīs-
me“, laulatama „izdareit laulōšonas ceremoniju“,
latgaļu vacais vōrds tam beja vaiņukōt, kai tys ir
palicis krīvu volūdā: venčatj. Kōzu dzismes dau-
dzynoj vaiņuku un vaiņuka nūjemšonu. Vaiņuks
myusu seņču kōzu tradicijōs ijam radzamu vītu.

Pi latgaļu valsts pīdarēja ari Tōlova, kuras ad-
ministratīvais centrys ir bejis Vydzeme. Tōlovas
vōrdā ir meklejams zemes sugas nūsaukums. Tys
vōrds ir radnīceigs ar sanskrita tala „zeme, zemes
vērskōrta, mōls“, ari keltu volūdā radnīceiga forma
nūzeimōj mōlu. Tys ir piļneigi tycami, jo ir para-
leli nūsaukumi kai Smiltene, Mōlkalne. Tai tulko-
jūt Tōlovas vōrdu myusu dīnu volūdā, varātu sa-
ceit, ka tei ir M o l a i n e. Bez Tōlovas ir vēl pali-
cis vōrds Pītōlova, kū krīvi sauce Pitalova un Lat-
vijas sōkumā, nasaprūtūt tō vōrda vacumu un nū-
zeimi, dūmōja, ka tys ir krīvu vōrds, tōpēc ar stei-
gu pōrsauce par Jaunlatgali, it kai kaut kur byutu
kaida Vaclatgale, bet ari tys nūsaukums apnyka un
tū vītu pōrsauce par jaunu par Abreni. Baltynovas
pogostā ir cīma nūsaukums Abrines (tikai daudz-
skaitlī). Taipat Baltynovas pogostā ir cīma nūsau-
kums Bylgas, kas ir saleidzynojams ar Pībolgu.
Vyspōri jōsoka, ka Latgolā un Vydzemē ir daudz
kūpeju vītu vōrdu, ir kūpejs dzeives veids, mōju
nūvītōjums un cytas parašas, jo kai Vydzemi, tai
Latgolu ir apdzeivōjuši vīnas tautas pīdareigi —
latgali.

Leonards Latkovskis

LATGAĻU VĒSTURE, ATTĀLŌTA MŌKSLĀ

Ir vairōki veidi, kai pasnigt vēsturiskus nūtykumus. Vīns veids ir vīnkōrši tūs atstōsteit, kai tys ir bejis, ni pīlikūt, ni atjamūt. Taidā gadējumā teik konstatēti tikai vēsturiski fakti. Pi taidas pīejas turīs vēstures zynōtne.

Tai vēsture teik pasnigta skūlōs, tai tei ir losoma skūlas grōmotōs. Ir vīns cyts vēsturisku nūtykumu pasnīgšonas veids, prūti, mōkslā. Un tys var byut tiklab sacerējumā voi attālōts gleznā, voi skulpturā. Vēsturisks romans nav vēstures rūkas grōmota. Tei ir vēsturisku nūtykumu pasnīgšona mōkslas veidā, dūdūt dzeivu tālōjumu laseitōjam. Vēsturiska romana autors vēsturiskūs nūtykumus izlaiž, tai sokūt, caur sovu „gora prizmu“, savōcūt faktus nu vysim īspējamim olūtim un pasnīdzūt gleznainā veidā, tai ka laseitōjs tūs redz sovā gorā kai nūtykumus sovu ocu prīškā.

Tys pat sokams ari par vēsturisku poēmu voi eposu. Ari tur kaidis vīns ivēreibas cīnejams nūtykums teik izcalts un parōdeits skaistā dzejas formā un jo tei dzejas forma ir labi izadavuse, tod tū na tikai ir pateikami un vīgli laseit, bet var ari labi prōtā paturēt.

Tei ir vēsturiskō epika. Kas ir lasejis, pīmāram, Tolstoja romanu Kars un mīrs originalā, tys byus ivārōjis, ar kaidu ceņteibu autors ir attālōjis vēsturiskus nūtykumus, kaidūs seikumūs jys ir īsalaidis; pīm., apraksteidams kaidas personas smaidu, jys seiki uzskaita, cik un kaidā vērzīnī ir gōjušas grumbeņas tō cylvāka lyupu kakteņūs, kod tys smaidis beja dabeigs un kod tys beja mōkslōts un pīspīsts, voi ari apraksteidams, pīmāram, generala Kutuzova rūku ōdu un pērstu veidōjumu. Tolstojam ir bejuse vasala biblioteka ar grōmotom, kas atsateic uz tū laikmatu — Napoleona gōjīni uz Krīvijū 1812. godā un uz tom personom, kas tamā nūtykumā jēme daleibu. Pyrms sova romana rak-

steišonas jys ir ilgi un ryupeigi studējis vysus tūs nūtykumus un tōpēc ari jō attālōjums ir ļūti pama- teigs. Bet pōri vysam tur ir radzams autora lelais talants: spēja un mōka reikōtīs ar vōrdim. Šū ga- dejumu pīminēju tikai ilustracijai, lai nūrōdeitu uz faktu, ka mōkslinīks ir sovā ziņā kai bite, kas sa- vōc materialus nu dažaidim olūtim un sevī pōrstrō- doj, un pasnādz gotovu, izkristalizētu un vīnvei- deigu.

Kai lita ir stōvējuse ar latgaļu vēsturi? Myusu rakstnīks Ontōns Rupaiņs ir uzrakstejis vairōkus vēsturiskus romanus, vīns nu lobōkim ir jō pāde- jais publicātais dorbs „Tauta grib dzeivōt.“ Tur attālōta latgaļu ceīņa par kulturalū un nacionalū

Ontons Rupaiņs

eksistenci. Ontōna Rupaiņa dorbbim pīsavīnoj rakst- neicas kuņdze Helenas Laurinovičas-Pronevskas dorbi; vīns nu tim ir jau publicāts: „Grymstūšōs saleņas“ un ūtrs dorbs tūp: „Pasauļs līsmōs.“ Tur teik attālōti ar Latgolu saisteiti nūtykumi pyrms Pyrmō pasauļa kara un kara laikā.

Gleznīcībā leids šam ir bejuši Latgolas skotu tālējumi, bet ka kaids byutu teiši pīsavērsis Latgolas vēsturei un parōdejis Latgolas vēstures nūtykumus krōsu volūdā, tod pyrmū reizi tū mes redzim pi myusu mōkslinika Ontōna Zvīdra. Cikom daudzējī rakstnīki un gleznōtōji, kas nōkuši nu

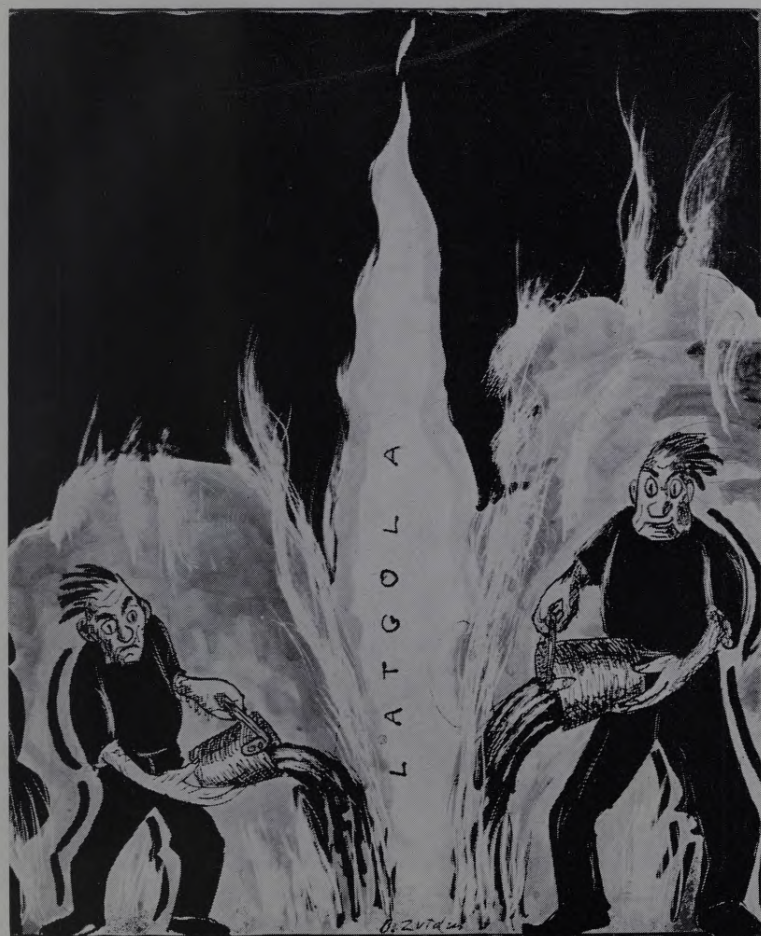
Latgolas sātas, ir aizgōjuši zvejōt svešūs yudiņūs, tīkmār mōkslinīks Ontōns Zvīdris meklej sev īrūsmi gora ražeibai Latgolas pagōtnē. Par jō dorbbim, kam motivi jemti nu Latgolas vēstures, ir jau raksteits „Dzeives“ 74. nr. sakarā ar jō dorbu izstōdi pagōjušō goda augustā. Storplaikā ir jau rodušis vairōki jauni dorbi ar Latgolas vēstures motivim: Jersikas būjā eja, Birutas ceīņa ar bruninīku, Dorbs un nadorbs — latgaļu fabula, Vacaistāvs taisa nortu (teiklu), Vēsture sprīž tīsu, Olūta aizbērēji. Padūmā mōkslinīkam ir vēļ cyti temati nu Latgolas vēstures. Klusi un nazynomi latgaļu va-

Olūta aizbērēji.

rūni: mōtes un tāvi sovā ikdīnas dzeivē, un dāli teirumā voi kara laukā, un meitas ar savu tykumu iznese smogu apspīšonas nostu un nas vēļ šū boltū dīnu. Jī ir peļņējuši, ka tyktu padareiti namērsteigi talōjūšā mōkslā.

LĪSME, KURA CAUR DZĒŠONU KĻYUST LELŌKA

Nivīna tauta bez varūnim nav pastōvējuse; tauta nāpastōv nu olgōdžim un stōmučim, bet nu ceineitōjim, kas zyna, par kŭ jīstōv, un kas spēj upepus nest. Tim tod ari vajaga īrōdeit pīnōceigu vītu

Jersika lismās

literatūrā un gleznīcībā. Šymā vērzīnī mes apsveicam mōkslinīku Ontōnu Zvīdri un vēlejam jam bogōtus panōkumus.

VĒSTURE ATSAKĀRTOJ

Ceiņa par sovas volūdas tīcībom 1911. un 1912. g. un tagad

Atsarībšona par taisneības meklēšonu pi Vatikana Te pasnādzam vīnu ivodrokstu nu „Jaunūs Ziņu“ 1913. g. 27. nra ar vērsrokstu „Patīseības atklōšona“. (Par „J. Z.“ redaktoru tod beja Vladislavs Rubuļs).

PATĪSEĪBAS ATKLŌŠONA

Pādejā laikā pa Latgolu teik izplateitas volūdas, ka „Jaunūs Ziņu“ izdevēji un redaktori aiz personeigim aprēķinim ir nūsprīduši pyulētīs, lai bogōtōkōs Latgolas draudzes tyktu atdūtas bkgim latvīšim. Taidu runu izlaidēji ari stōsta, ka „J. Ziņu“ redaktori asūt gōjuši pi archiveiskupa V. Kļučinska un sovas praseības īsnāguši ar rokstu, lai zynomas draudzes tyuleņ tyktu atdūtas zynomim vītejim bazneickungim.

Pi tō klōt vēļ ļaudim teik īstōsteits, ka „J. Ziņu“ redaktori asūt socialīsti voi masoni, Bazneicas un ticeības īnaidnīki, kas graunūt bkgu autoritati, izplēšūt ļaudim ticeības goru un vadūt tautu uz pazusšonu. Ari „Drywa“ sovā š. g. 18. nrā skaidri un gaiši pasludynōja, ka „Jaunas Ziņas“ asūt bezdīveigu cylvāku laikroksts, kas pyulejūtīs tautu atvīļkt nu katōļu ticeības utt.

Bet tys vyss ir oplomeiba un nataisneiba.

Mes leidz šam laikam bejom pusleidz klusejuši un tikai ar vōrdim sevi aizstōvējuši. Mes pīlaidem, ka taidas volūdas ir izsautkas caur ocu mirkļa sakorsumu un reliģiskū dedzeibu, un ka tys vyss korstums dreizi nūrims. Tōdēļ mes turējom cīneibu uz myusu pretinīkim un saudzējom goreigōs vērseības autoritati. **Bet tagad mes redzim, ka „Jaunūs Ziņu“ apkarōšona un tautas darbinīku apmalōšona ir nūsprīsta ar soltu un apdūmeigu prōtu.** Tōdēļ mes gribim sevi aizstōvēt tautas acīs un nūjimt masku nu tim cylvākim, kuri, slāpdamīs aiz Bazneicas un ticeības aizkora, vad sovu personeigu lītu un gryb atsarībt sovim personeigim pretinīkim.

Zamōk mynāti fakti lai izskaidroj tū naskaistū reicei-

bu, kaidu ir pīlaidis arciveiskups V. Kļučinskis pret latvīšu tautu un jās darbinīkim.

1911. g. decembrī Pīterpiļs latgali īsnēdze lyugumu Svātajam Tāvam. Sovā peticijā latgaļu darbinīki aprōdeja, ka arciveiskups nu Pīterpiļs ir aizcēlis prūjom vysus latvīšu bazneickungus, ir izmetis jūs volūdu nu Goreigō seminara un lelōs Latgolas draudzes pametis pūlu rūkōs, caur kū vītejō volūda teik apspīsta bazneicōs.

Svātajam Tāvam adresātais lyugums beja īsnāgts caur arciveiskupa rūkom, kai tys ir pīspaceits Bazneicas lykumūs.

Jō eksceleņce arciveiskups šū lyugumu nūsyuteja īkšlītu ministram un leidz ar tū taisēja denunciaciju uz vysim pasarakstejušim, nūsaukdams jūs par Bazneicas un vaļsts īnainīkim. Šys denunciācijas roksts īsnēdzējim ir zynoms: tys īkšlītu ministram ir īsyuteits 1912. g. 1. februārī ar Nr. 667.

Īsnēdzēji, radzādami, ka J. eksc. arciveiskups bez vysaidas īmesles atdūd pasarakstējušūs latgaļus pasauleigōs varas rūkōs, apvaiņōdams tik brīsmēigūs nūzygumūs, raksteja Svātajam Tāvam jaunu lyugumu 1912. g. aprēļa mēnesī un lyudze Jō Svēteibu, lai atļau arciveiskupu Kļučinsku saukt kai pi goreigōs, tai ari pasauleigōs tīsas par sovu ļaužu apmalōšonu.

Lyugums otkon tyka īsnāgts caur arciveiskupa rūkom. Jō eksceleņce Kļučinskis laikam nabeja gaidējis, ka latgali tik drūši sōks aizstōvēt sovu gūdu kai Bazneicas, tai vaļdeibas priškā, un meklēja ar latgaļu darbinīkim sarunas.

Latgalim tyka syuteits aicynōjums, lai jī izlosa delegatus, ar kurim varātu runōt par šō streida nūkōrtōšonu. Latgali syuteja Gr. Muktu-Kvederu un V. Kropu, kurus pījēme veiskups Ceļaks un vede sarunas arciveiskupa vōrdā. Nu sovas puses jys beja aicynōjis ari divejus bazneickungus-latvīšus. Veiskups J. Ceļaks lyudze īsnēdzējus pajimt sovu lyugumu atpakaļ, bet mynātī delegati atsaceja tū dareit. Tod veiskups grīzēs pi klōtasūšim bazneickungim un lyudze, lai jī īspaidoj delegatus, ka tī pajimtu syudzeibu atpakaļ un nasauktu arciveiskupa pi tīsas, pīsūleidams arciveiskupa vōrdā, cik īspējams, izpīļdeit lat-

višu lyugumus. Bet obi mynātī bazneickungi, gūdam sokūt, prikslykuma napijēme.

Myusu delegati šymā tērdzeibā nimoz naīsalaide. Jī pastōveja uz sova, ka arciveiskupam šys lyugums jōsyuta uz Svātū Tāvu.

Šys fakts nav nūlīdzams, jo ir nūpītņi un drūši licinīki.

Taitod patīseiba rōda, ka navys latgaļu darbinīki gri-bēja nu goreigōs vērseibas izdabōt dēļ sovīm bkgim seviškas vītas, bet goreigō vērseiba gribēja atsapērkt nu napa-teikamajim lyugumim ar dažu vītu pīdōvōšonu latvīšu baz-neickungim.

Vysas tōs naskaistōs runas par latgaļu pasauleigajim tautas darbinīkim ir izlaistas ar nūdūmu: pazamynōt jūs ļaužu acīs un atrībt tim drūšsirdeigajim darbinīkim, kuri nasabeida pūlu goreigajai vērseibai pasaceit acīs taisneibu par latgaļu aplaisšonu (t. i., atstōšonu nūvōrtā).

„Jaunōs Ziņas“ nav ni socialistu, ni masonu avīze. Pa-sauleigōs lītōs „J. Z.“ styngri turīs pi vaļsts lykumim un Bazneicas dareišonōs meklej tō, kū latgali meklēja sovūs lyugumūs uz Sv. Tāvu, tys ir, lai latgaļu goreigōs vajadzei-bas tyktu apmīrynōtas tai, kai tū pīsoka taisneiba un ka-tōļu Bazneicas lykumi. Pret pošu ticeibu un Bazneicu „J. Z.“ nikod nagōja un nagryb īt. „J. Z.“ tikai smōdej tū, kas ļauns dorōs storp bazneickungim. Un smōdej tōdēļ, ka gryb, lai tī ļaunami izgaist, lai īsastōj eista kristeiga dzeive.

Vīneigais apvainōjums ir tys, ka „J. Z.“, raksteidamas par M. Olūteņa pōsokas valnu, asūt apgōzušas dogmatu ari par eņgelim. Bet ari šys apvainōjums tagad atkreit: „Drywa“ š. g. 18. nrā pasludynōja, ka tys valns bejis na kas cyts, kai žeids ar paunu. Tū pošu gribēja pīrōdeit ari „J. Ziņas“, tys ir, ka tur nabeja nikaida valna.

Skaidri radzams, ka tagadejōs runas par „Jaunajom Ziņom“ kai par socialistu un ticeibas īnaidņiku laikrokstu, ir rodušis nu tō, kas beja raksteits arciveiskupa vēstulē uz īkslītu ministri. Kod ministris mynātajai arciveiskupa de-nunciacijai napatīcēja, tod vysa tei malōšona tyka pagrīzta uz cytu pusi: mali tyka palaisti storp Latgolas bazneickun-gim un ļaudim .

„Jaunas Ziņas“ 1913: 27.

LATGAĻU IZDEVNĪCĪBAS SARAKSTE AR GOREIGŪ
VADEIBU.

BOESLAS SLOSKANS
ÉVÊQUE TITULAIRE DE CILLIUM
ABBAYE DU MONT CÉSAR
LOUVAIN (BELGIQUE)

Luvenā, 1966. goda 30. decembrī

Gūd. laikr. „Latgolas Bolss” izdevējam
VLADISLAVAM LŌČA kungam
Diamanstrasse 1,
8 München 54,
Deutschland.

Gūdōtais Izdevēja kungs!

Vyspōri un seviški šō goda pādejūs mēnešūs laikroksts „Latgolas Bolss” taidā mārā apsmej un apkaroj myusu Veiskupus un myusu trimdas bazneicas vadeibu, ka tō turpmōka aboneišona ir pret jūs gūdu. Tōpēc lyudzam mums atsyuteit abonementa rēkinu par laiku leidz 1966. godam īskaitūt, un ar 1967. goda 1. janvari mes pōrtraucam šō laikroksta aboneišonu.

Jyusu

† Boeslavs Sloskans, veiskups.

Mons. Kazimers Ručs
Kortestraat, 14
Leuven, Belgien

JŌ EKSCLEŅCEI VEISKUPAM BOESLAVAM SLOSKĀNAM
un
REV. MSGR. KAZIMERAM RUČAM
BEĻGIJĀ.

Ar šū izsoku munu sirsneigōkū pateiceibu par Jyusu kūpejū vēstulī nu pagōjušō goda 30. decembra, Kas atsateic uz pōrmatumu, ka laikroksts „Latgolas Bolss” vyspōri un seviški 1966. goda pādejūs mēnešūs taidā mārā apsmītu un apkarōtu myusu veiskupus un myusu trymdas Bazneicas goreigū vadeibu, ka turpmōkō abonēšona byutu pret jūs gūdu, tod lai atļauts drusku paanalizēt

apstokļus, un mes redzēsim, ka šys apgolvājums ir napatīss pōrmatums.

1. Mes naasom ni pret ticeibu, ni ari „goreigū vadeibu.” Mes nikur nakritizejom goreigū vadeibu kai „goreigū vadeibu”. Bet par nūžālōšonu mes asom bejuši palaikam spīsti, pat izprovocāti, **izasaceit par goreigōs vadeibas laiceigū politiku**, jo tei ļūti sōpeigi ir skōruse un arvin vēļ skar latgaļus. Un par šū laiceigū politiku es lydzu atļōvi drusku parunōt.

2. Goreigō vadeiba jau dzimtinē izaturēja „ar mieru un saprotošu toleranci” pret Ulmaņa apvārsumu, un pīsadolūt šō apvārsuma valdeibā tei klīva par leidzatzīldeigu par tim spaidim, kaidus šys režīms vērse pret Latgolu un latgalim.

3. Goreigōs vadeibas negativō stōja pret latgalim ir turpynōjusēs pa vysu trymdas laiku. Neitrals ir bejis vīneigi myrušais veiskups A. Urbšs.

4. Trymdā goreigō vadeiba ir atzīldeiga par tū, ka

- a) latgalim natyka dūti raidejumi nu Vatikana radio, kaut gon laiks palyka naizmontōts, un ka taidi natyka dūti ari nu Voice of America,
- b) ka nu Vatikana radio natyka pōrraideits nivīns dīvkolpōjumys latgaliski, kaut gon pēc tō praseja latgali un tū atļōve enciklika „Exsul Familia”,
- c) veiskupu gonu roksti latgaļu preseī nikod nav pīsyuteiti, kaut gon jau cara laikūs taidus latgalim deve veiskupi, sveštautīši,
- d) ka latgali uz sovīm īsnāgumim, ar kurim jī praseja pēc latgaļu volūdas tīseibom dīvkolpōjumūs, nikod nav sajamūši atzīlde,
- e) ka nikaidi latgaļu goreigī roksti kai pīm. Evangeliji un lyugšonu grōmotas natyka pīlaisti par litojamim dīvkolpōjumūs un ka latgalim nav dūta misale,
- f) ka latgaļu volūda ir aizlīgta kongresūs un cytā publiskā Lītōšonā (verīs pīm. atreferējumu „Laikā” par Ruča dūtim nūrōdejumim Toronto), lai gon šei volūda sovā laikā beja par valsts volūdu Latgolā un Latgolas bazneicōs un taida tei Latgolas bazneicōs ir vēļ tagad.

5. Par šū pret latgalim naiciteigū un naideigū politiku latgali ir bejuši spīsti šod un tod izasaceit voi ari publiski paustōs oplo-meibas atspākōt. Šū patīseibas lobā un sadarbeibas gorā saceitū vōrdu mums tagad Jyus pōrmetit kai goreigōs vadeibas apkarōšonu un apsmīšonu. Tys nasaīt ni ar eistineibu, ni ar patīseibu, bet tys varbyut sakreit ar dzērdātū devizi, kū beja sacejis vīns nu veiskupim, ka „politikā vysī leidzekli atļauti”. Mes turpretim grybātu pastōvēt uz tū, ka ari politikā ir **atļauti tikai kristeigi mora-**

liski un gūdeigi leidzekli. Jā, latgali ir prasejuši pēc sovas volūdas lykumeigajom tiseibom, bet voi tei ir apsmišona voi apkarošona? Un bez tam tei nīceigō kritika, kaida ir bejuse pret goreigōs vadeibas **laiceigū politiku**, tūmār nastōv nikaidā proporciā ar tom slaves dzismem un naskaitamajim pozitivajim rokstim un biļdem, kas ir bejuši par lobu Bazneicai, goreidznīceibai un Bazneicas vēsturei! Voi tys vyss aizmersts? Un kū latgali, kas ir taidi pošī katōli kai kūrzemņiki un taidi pošī patrioti kai pōreji latviši, lai soka par tū, ka leidzšinejūs raidejumūs nu Vatikana radio jūs kulturalais dorbs ir bejis totali nūklusāts tikai tōdēļ, ka tys publicāts latgaliski. Kū latgali lai soka par tū, ka pat žaidu šōvēji nu myusu goreigōs vadeibas ir tykuši izvērzeiti pi Vatikana apbolvōšonai kai prikszeimeigi katōli, kod otkon nivins nu tim latgaļu darbinīkim, kas publicejas latgaliski, nav ticis taidā veidā pagūdyņōts. Pat goreidznīki, kas trymdā ir publicejušis latgaliski, nivins nav ticis paaugstynōts. Voi tei nav vīnpuseiga, pret latgalim vārsta, naideiga stōja?

6. Goreigōs vadeibas negativajai nūstōjai pret latgalim ir ari vēļ vīns imeslis, vīns vacs lozungs par tū, kas vaļdeis? „Vaļdeis voi nu goreidznīki, voi laiceigi.” 1954. godā msgr. Ručs, cīmōdamis pi manis, tū parafrāzēja tai: „Redzēsīm, voi vaļdeis teologi, voi filologi!” Bet mes te varim paskaidrēt, ka mes ni uz kaidu siļdeišōnūs pi Vašingtonas zalta pūdim napretendejom un ka ari ni pēc kaidas vaļdeišonas nasadzanom. Mes tikai gribim kolpōt tautai un apspīstajai dzimtainei, lai saglobōtu sovu volūdu, lai atdūtu tautaj jōs pagōtni un lai caltu gaismā tū kulturas pyuru, kū myusu seņēi mums ir atstōjuši kai montōjumu. Pi šō mērka pītyktu vītas strōdēt (un ari byutu jōstrōdoj placu pi placa) navīn „filologim”, bet ari teologim, jo ari jī vysur sevi skaita par tautas kulturas nesējim.

7. Mes vīnmār esīm pyulējušis, lai storp goreigū vadeibu un tautu byutu saskaņa un sadarbeiba. Atteiceibā uz tū sovas īskotus es izsaceju vēstulē, kas 1962. goda 31. martā beja adresāta Jysu ekscolencai, un 1963. goda rudinī gon es, gon prof. Leonarda Latkovskis, gon ari Mikelis Bukšs caur prof. A. Novicku syutejoīm garas un plašas vēstules par tū, kai nūdybynōt saskaņu storp latgaļu presi un trymdas goreigū vadeibu. Magistra M. Bukša vēstule ir publicāta jō grōmotā „Atmiņas un atziņas” 493. — 497. lp. Tur mes uzsvērem, ka kotrai sadarbeibai ir vajadzēja leidzvērteiba. Šū leidzvērteibas bazi ir atzinis ari II Vatikana koncils, runōdamis par dialogim. Bet myusu goreigō vadeiba vysūs mums sōpeigajūs vaicōjumūs ir izrōdejuse dialogu vītā tikai ignoranci. Pat vēļ vairōk: pret vodūšajim latgaļu darbinīkim ir dzeitas intrigas pa kļu-sū pusi, apmōksōti anonimūs vēstūļu bori, atrunōti ļaudis nu latgaļu preses abonēšonas, un pagōjušā godā Toronto msgr. Ručs izgōja pret latgalim jau tik tōli, ka sōka jūs nūmalnōt atklōti kongresā un draudzū sapulcēs, bet te atsadyure pret eistu tautas pretesteibu. „Latgolas Bolss” te nav vaiņeigs. „Latgolas Bolss” tur nikaidu demonstracijū nareikōja, bet demonstrācijas gon reikōja kongresa reikōtōji pret tim, kas īsadrūšynōja praseit, kai byus ar latgaļu

volūdas tīseibom dīvkolpōjumūs? Sū vaicōjumu atkōrtōja ari „Latgolas Bolss”, un es beistūs, ka tauta praseis pēc tō atkōrtōšonas ari nōkūtnē.

8. Tōpēc, cīnejamī goreigōs apryupes vadeitōji, raudzeisim sa-prast, ka šymā nacionalpolitiskajā vaicōjumā, kaidis ir latgaļu vo-lūdas vaicōjums, mums tūmār byus jōsait uz pōrrunom kai leidzei-gam ar leidzeigu. Mes nasamaisom goreigōs litōs, bet te ir runa par nacionalpolitisku un vaļsts tīseibu vaicōjumu, un te Jums byus jō-respektēj demokratiskōs tautas tīseibas. Es vēļ reizi uzsveru, ka te nav ni goreigōs vadeibas apkarōšona ni apsmīšona, bet ir tikai praseiba pēc sadarbeibas vīnā laiceigōs politikas vaicōjumā. Lyu-dzu napōrgrīzt tū ni par karu pret Bazneicu, ni ticeibu!

Mes atzeistom, ka Bazneica ir vajadzeiga mums un myusu tau-tai, un taipat mes tycom, ka ari mes esim vajadzeigi Bazneicai un myusu goreigajai vadeibai. Tōpēc mes sagaidom, ka myusu gorei-gō vadeiba myusus turpmōk naapkarōs tik tyvredzeigi un partejiski vīnpuseigi, kai tys ir bejis leidz šam. Myusu tauta, myusu tautas pagōtne un myusu volūda mums ir svātas litas, un mes lyudzom go-reigū vadeibu respektēt ari tū ar taidu pošu „mieru un saprotošu toleranci”, ar kaidu tei leidz šam ir respektējuse myusu apkarōtōju tīseibas.

Tikai taidā veidā mes varim nūdybynōt mīru un sasapras-šonu un kūpeigim spākim kolpōt Dīvam un myusu izmūceitajai tautai.

Dziļā cīneibā un padeveibā
Jyusu

Vladislavs Lōcis

P/s Latgaļu izdevnīceibas
direktors reikōtōjs.

PS. Pilykumā Jyusu praseitais aprēkins par leidzšinejū abonemen-ta laiku.

*

Minchenē, 1962. g. 31. martā.

Jō Eksceleņcei veiskupam Boleslavam S l o s k ā n a m Beļģijā.

Nūroksti „Latgaļu izdevnīceibas” padūmnikim.

Jyusu Eksceleņce!

Ar lelu gondarejumu un prīcu izlaseju Dz. B. Jyusu aicynōju-mu lyugtīs par Sv. Tāvu un jō nūdūmim. Taipat ar lelu prīcu ari

sajēmu Sv. Tāva karteņu ar lyugšonas tekstu ūtrajā pusē. Šaida lyugšona Bazneicas vīneibas un kristeiģō gora uzturēšonai ir lelyskys paleiģs.

Bet losūt šū lyugšonu, taipat kai cytus trymdas goreiģūs rokstus, daudzim ticeiģim latgalim tei izsauc dziļu saryugtynōjumu, jo latgalim tei nav latgaliski. Ar tū Jyusu aicynōjums jau nasasnēģs mērka. Trymdas goreiģi roksti nav tymā volūdā latgalim, kaidā tōs 10 000 latgaļu, kas ir trymdā, ir lyugušis dzimtinē. Nu vysim Latvijas katōlim trimdinīkim taču 90 % ir latgali, un tikai 10 % byutu bejuse vajadzēja tei volūda, kurā Jyusu Eksceleņce šū lyugšonu ir devis. Taitod lyugšona ir dūta tikai 10 % un pōreji 90 % ir nūbeideiti molā. Kōpēc vēļ arvinu nu Latvijas goreiģōs vadeibas puses nūteik latgaļu ignorēšona un jūs apspīšona? Kōdēļ atteiceibā uz latgalim resp. 90 % Latvijas katōlim trymdā nateik ivārōti „Exul Familia” nūteikumi? Kōdēļ trymdas veiskupu gonu roksti nikod latgalim nateik dūti latgaliski, lai gon Latvijas goreiģōs vadeibas prikšģōjēji godu symtim taidus ir dāvuši latgaliski, iskaitūt ari pādējū metropolitu Springoviču? Kōdēļ vysmoz daļa nu raidejumim nu Vatikana nateik dūti latgaliski? Kōdēļ trymdas divkolpōjumi preteji dzimtainei ari latgalim nateik dūti latgaliski.

Ti vysy ir vaicōjumi, kas latgaļu sabīdreibā ir daudzķōrt cylvōti ar ryugtu saryugtynōjumu. Ir skaidrys, ka šymūs vaicōjumūs Vatikans nav pareizi informāts, un tōdēļ es grīžūs pi Jyusu Eksceleņces kai latgaļa un latgaļu litu ķōrtōtōja Eiropā ar lyugumu, atrast ispēju, kai nūvērst latgalim nūteikušōs pōresteibas.

Mums vysim ir lobā atmiņā kai Jyusu Eksceleņces tai ari veiskupa J. Rancāna roksti latgaļu vaicōjumūs gon dzimtinē 40-tajūs godūs, gon trymdā ap 50-tajim godim. Tod Jyusu roksti aizstōvēja latgalim dūtōs tiseibas Latvijas valsti. Latgaļu volūda tod beja ūtrō valsts volūda. **Latvju tauta ir vīnōta un ir vīnōjusēs uz šō divvolūdu principa.** Nav cytas lykumeiģas vīneibas kai tikai uz divvolūdu pamata. Kas apspīz un latgalim atmat latgaļu volūdu, kai tū tagad dora komunisti okupātajā Latvijā, tys nūlīdz elementārōs myusu tautas tiseibas, tys navys vīnoj tautu, bet tū tikai škeļ. Par lelu nūžālōšonu un sirds sōpem ari trymdas katōļu saimē šōs vīneibas nav, jo goreiģōs vadeibas nūstōja ir vīnpuseiģa un pretlatgaliska. Es dūmoju, un tai dūmoj daudz, ka pi Mōtes Bazneicas nadreikstātu byut ni priviligētūs, ni atstumtūs, ni apspīstūs. Ari jo iziti uz vairōkuma principa, kas nav nikaiģds demokratiģas ideāls, kod mozōkō tiseibas nateik respektātas, ari nu vairōkuma principa Bazneicas volūdai latgalim trymdā beja jōbyut latgaliski?

Nu apspīdēju puses ir dzērdāti ībyldumi, ka latgali saprūt baltyski. Bet tys pat jōsoka ari par baltīšim — jī saprūt latgaliski. Vēļ vairōk: kai latgali, tai baltīši saprūt tagad trymdā ari cytas volūdas. Izejūt nu volūdu saprasšonas veidūkļa, nabyutu vajadzēja ni vīna. Bet lyugšonōs un dzīsmēs, kai tū teologi ir uzsvāruši, par saprasšonu svoreiģōkas ir jyutas. Jyutas sylda un dūd goreiģū pōrdzeivōjumu, un tū vyslobōk kotrys var panōkt sovā volūdā. Tōpēc beja napīcišams ari atdzeivynōt vacōs latgaļu goreiģōs dzīsmes

daļa, un nalosa arī trymdas baltyskūs goreigūs rokstus, un tai latgali it uz vītejūs cyttautīšu draudzū bazneicom. Tei ir parōdeiba, kas nacionali jau ruinej. Jaunō paaudze vairs vyspōri nāpidarēs latvīšu draudzem. Voi tod beja vērts trymdas latvīšu katōļu goreigai vadeibai latgaļu vacū paaudzi ryugtynōt ar latgaļu volūdas naatļaušonu šymā pōrejas laikā?!

Es lyudzu Jyusu Ekscelences pīdūšonu, ka ar šim smogajim vaicōjumim grīžūs pi Jyusu dēļ tūs atrysynōšonas. Bet dōrgais Eksceleņce, tycat maņ, un tū Jyus zynit pats nu saskares ar tautu, ka šī vaicōjumi nav tikai muni vaicōjumi, bet vysas tautas. Jyus redzīt, cik daudz trymdā ir saraksteits un izdūts latgaļu grōmotu bez kaidas paleidzeibas nu ōrpuses, un Jyus redzīt, cik **moz** trymdā ir izdūts baltysku katōļu grōmotu ar vysu paleidzeibu nu ōrpuses. Nu tō Jyus varit sacynōt, kaida šymūs vaicōjumūs ir tautas gryba un nūstōja: tei latgalim ir napōrprūtami latgaliska.

Mes, trymdas latgali, zynim, ka trymdas goreigō vadeiba ir autonoma dizgon sovā reiceibā (cytaidi jau navarātu naivārōt „Exul Familia”), un tōdēļ mes tycom, ka šūs augšmynātūs vaicōjumu atrysynōšona ir pilneigi atkareiga nu Jyusu lobas grybas ivārōt latgaļu volūdas tīseibas voi arī tōs nūdūt, lai mēginōtu iznycynōt, kai tū okupantu vara dora dzimtinē, aizlīdzūt latgaļu volūdu skūlōs, presē un sabīdryskūs istōdejumūs. Bet dzimtinē tūmār Bazneica stōv tautas pusē un tur latgalim dīvkolpōjumi nūteik latgaliski. Cerams, ka tū tai dareis arī myusu goreigō vadeiba trymdā.

Dziļā cīneibā un padeveibā

Jyusu

VI. Lōcis

Latgolas dāls

VOI LATGALI KATŌLI APKAROJ SOVUS VEISKUPUS ?

„Latgolas Bolsa“ 714. numerī izlasēju veiskupa B. Sloskāna un monsiņjora K. Ruča paziņojumu VI. Lōčam: „Vyspōri un seviški šō goda pādejūs mēnešūs laikroksts „Latgolas Bolss“ taidā mārā apsmej un apkaroj myusu Veiskupus un myusu trimdas bazneīcas vadeību, ka . . .“ 3 reizes nu vītas izlasēju šū paziņojumu, nūpītni pōrdū-mōju un beigōs tai skumeigi un bēdeigi palyka ap dūšu. Faktyski — šys pazinōjums atsateic uz vysim latgalim ka-tōlim (ar latgalisku stōju), tōpēc, ka „Latgolas Bolss“ ir latgaļu katōliskō avīze, kura aizstōv latgaļu intereses un tī-seibas, latgaļu volūdu, tradīcijas un tai tōļōk.

Veiskupa Sloskāna un monsiņjora Ruča paziņojums ir napamatōts apvaiņōjums latgalim, ka latgali katōli apsmītu un apkarōtu sovus veiskupus. Jī nav tik ļauni, un tys nav latgaļu dobā. Latgali katōli cīnej un mīļoj veiskupus kai Kristus apostolu pēcnōcējus, Dīva vōrdu sludynōtōjus un pasauļam mīra nesējus. Latgali katōli cīnej un klausā veiskupus, kod tī runoj un mōca ticeibas un morales lītōs. Bet kod veiskupi sprīž un lem par laiceigim nacional-poli-tyskim jautōjumim, tod ari latgali uzskota, ka ari jīm ir tīseibas un pīnōkums saceit sovu vōrdu, sovas dūmas šamōs lītōs latgaļu tautas lobā. Veiskups B. Sloskāns un monsiņjors K. Ručs sovā pazinōjumā uzsvēre: „ . . . seviški šō goda pādejūs mēnešūs . . .“ asūt nūtykuse tei apsmīšona un apkarōšona taidā mārā . . .

Bet tikai pēc monsiņjora K. Ruča vizitācijas ASV un Kanadā, un pēc jō uzastōšonas latvīšu katōļu kongresā To-ronto, nūtyka tei: „seviški un taida mārā veiskupu apsmī-šona un apkarōšona“. Latgali katōli gaideja monsiņjora K. Ruča īsarasšonu, un cerēja, ka jys kai trymdas latvīšu ka-tōļu goreīgūs lītu vadeitōjs nūskaidrōs un nūkōrtōs sasō-pejušū jautōjumu atteiceibā uz latvīšu katōļu dīvkolpōju-mu volūdu un tai tōļōk, bet sagaideja pavysam pretejū.

Monsiņjora K. Ruča nataktska uzastōšona latvīšu ka-tōļu kongresā Toronto, un napamatōti apvaiņōjumi vārsti

pret latgalim, beja tys ģmeslis, kas izsauca pretreakciju (roksti un karikatūras, es personeigi asmu pret taidom karikaturom). Bet kai tur lai ni beja nabeji, tūmār veiskupam navajadzēja tik stypri apsavainot un ari apvainot latgaļus katōļus, bet lobōk vajadzēja padūmōt: kai tū lītu lobōt un nūkōrtōt. Vysā pasaulī pastōv taida (izjamūt diktaturu zemes) „mūde“, ka pat solidā un katōliskā presē (avīzēs un žurnālūs) īvītoj rokstus un karikatūras ministrim un valsts prezidentim, pat mynūt jūs vōrdus un īvītojūt jūs foto attālus. Bet jī nīmoz nauzatrauc: pasaver, palosa pasasmej, nūlik molā, un ar tū tei līta izabeidz. Bet jo jī jyt, ka tei kritika ir pamatōta, tod nūpītni pōrdūmoj un jam vārā.

„Latgolas Bolsā“ karikatūrōs nabeja mynāti vōrdi, nabeja foto uzjāmumu, nabeja runas par ticeibas, un morales lītom, par veiskupim kai taidim, bet vineigi par trymdas latvīšu katōļu goreigōs vadeibas napareizū nūstōju pret trymdas latgaļu katōļu tiseibom. Tys jau beja tys golvoņnais ģmeslis „Latgolas Bolsa“ kritikom par trymdas latvīšu katōļu goreigōs vadeibas nataisņeigū reiceibu. Trymdas latvīšu katōļu goreigō vadeiba uzskota, ka vysī konfesionalī goreigī jautōjumi, kai ari laiceigī nacional-polityskī un tai tōļōk, pīdar tikai goreigōs vadeibas kompetencei, un ka laiceigajim lajim tur nabyutu nikaida leidzrunōšona. Bet jo tūmār kaids uzadrūšņoj pasaceit sovus uzskotus un dūmas, kas nasakreit ar jūs dūmom, tod taidus uzskota par veiskupu apkarōtōjim.

Myusu laikūs katōļu Bazņeica caur pāvestu enciklikom, Bazņeicas koncīlim un vysaidim dialogim ar kristeigim un nakriškōnim un pat bezdīvim meklej sasaprasņonu un mīru. Veiskupi sovōs diecezēs pyulejās pīvīlkt lajus Katōliskā apostolata akciņā, pat aicņnoj jīm daleibu diecezes pōrvaldes dzeivē un tai tōļōk. Bet mes moza sauveņa trymdā latvīšu katōļu, navarim sasaprast sovā storpā un sadzeivōt mīrā. Tys ir ļūti bēdeigi!

Par šū lītu, myusu trymdas latvīšu katōļu goreigai vadeibai jau seņ vajadzēja nūpītni padūmōt un objektivi ar mīlesteibu pīit pi šō sasōpejušō jautōjuma un sovā gonomā pulkā īnest mīru un mīlesteibu. Latgali katōli vairōkas reizes beja grīzušīs pi sovās goreigōs vadeibas ar lyugumim: izklauseit un īvārōt jūs taisņeigas un pamatōtas praseibas,

bet goreigō vadeiba naatroda par vajadzeigu pat atbildeit uz jūs lyugumim, napīgrīze tam nikaidas vēreibas, bet vīnkōrši ignorēja. Goreigō vadeiba varbyut uz tū myusim pasaceitu tai: latgaļu vairōkums ir apmīrynōti ar myusu reiceibu trymdā un klus, bet kū jyus gribit, ko jyusim vajag? Uz tū mes dūdom taidu paskaidrōjumu: par nūžālōšonu, latgali 20 godu trymdas dzeives laikā ir sasaškāluši trejōs daļōs. Kō tys nūpalns? Sōkumā tai nabeja.

Vīna latgaļu daļa nūsmōdeja sovu mōti Latgolu, aizalīdze jōs vōrda, volūdas, tradiciju un aizgōja pi svešim. Taidi aizgōjēji sōka muldēt: „Ar latgali bez tulka es navaru sasarinēt. Nagudrys byutu tys, kas mōcātu sovus bārnus runēt latgaliski“ un t. t. Taidim aizgōjējim voi pōrbēdzējim tagad ir kauns un nagūds atsazeit par latgalim. Jī nūsmōdeja sovu volūdu un aizgōja pi svešim, un tī sveši jūs napījēme. Un kas jī tagad ir? Ni latgali ni baltīši, bet nazkaidi kōrklu latvīši.

Nazkod Latgolā pūļu kungu (muižinīku) laikā dažs latgaļš ticis pi kunga par puisī, kučerū voi meža sorgu, aizalīdze latgaļu volūdas un runōja „žargonā“ pūļu un latgaļu volūdas maisējumā, un taidus latgali sauce par kōrklu poļakim.

Ūtrō latgaļu daļa tagad ir spīsta bazneicā lyugtīs un sabīdreibā runēt baltyski. Un jī soka: „A kūža mes padareisim? Goreidznīceiba spīž. Mes nagribim neistīs ar goreidznīceibu un tōpēc klusejom un cīšom.“ Un tai jī bazneicā lyudzās un sabīdreibā runoj „literarā“ volūdā. Nu taidas volūdas smejas i baltīši i latgali. Voi nabyus tikai jūs volūda tei, par kuru saceja monsiņjors K. Ručs Toronto kongresā: „Nav ni Kūrzemes, ni Vydzemes, ni Latgolas volūdas, bet ir tikai vīna eistō latvīšu volūda.“ Laikam tod tei ari byus eistō literarō baltīšu-latgaļu samaiseitō žargona volūda?

Trešō daļa latgaļu, kuri nasakaunej sovas mōtes Latgolas latgaļu volūdas, nasabeist publiski runēt sovas mōtes volūdā un turētīs pi sovas latgaļu tautas tradicijom. Tī ir eistī latgali, ar stōju, veira pōrlīceibu un stypru mugorkaulu. Taidi latgali nasaškūba uz vysom pusēm kai azara

nīdres, bet īt taisnu veira ceļu. Jī soka: myusu seņči sym-
tim godu beja vojōti un vōrdzynōti par sovu volūdu un
mes, jūs eistī dāli gribim īt jūs pādūs: cīneit, miļōt, aiz-
stōvēt latgaļu volūdu un tradīcijas. Tū pīsoka Dīvs, Baz-
neica un vasals cylvāka prōts.

Mes, latgali, stōvim par sovas mōtes volūdu un tīsei-
bom. Mes gribim lyugtīs bazneicā sovā volūdā, tai kai tys
beja dzimtinē. Mes gribim, lai myusu volūda byutu respek-
teita Latgolas sabīdreibā un presē. Mes nagribim apsmīt
un apkarōt veiskupu un goreigū vadeibu, un tū mes nado-
rom, bet mes ari nagribim byut apsmīti, apkarōti un nūstō-
deiti pabērņu lūmā!

ATTEICEIBĀ UZ VĒSTULEM...

Sakarā ar munu rokstu „Dzeivē“ (1967:82), kas saucās „Latvijas apvīnōšonas kongresi kai Satvērsmes pamatu licēji“, maņ ir pisyuteitas vairōkas vēstules, kurōs ir izsa-
ceiti dažaidi veidūkli, irūsynōjumi un vaicōjumi. Prīcōda-
mīs par interesi, kaidu tautīši šam rokstam ir parōdejuši, ar
šū izsoku pateiceibu par vēstulem un lyudzu pīdūšonu, ka
atbiļdi dūdu publiski. Maņ likās, ka tei vairōk der preses
slejom kai privatom vēstulem.

Vīns nu pyrmajim vaicōjumim ir bejis: kōpēc runa
ir bejuse par „apvīnōšonas kongresu“ atceri, bet na par
vīna poša Rēzeknes kongresa pīmiņu? Cyti taču asūt ru-
nōjuši tikai par vīnu kongresu, bet es — par vairōkim, un
voi sakarā ar tū naasūt mozynōta Rēzeknes kongresa nū-
zeime?

Muna atbiļde uz tū ir šaida:

Apsavīnōt var tikai divi partneri, bet na vīns. Jo mes
raugomēs uz vīnu pošu Rēzeknes apreļa kongresu izolāti,
mes tod daudz kō naizprūtam nu 1917. goda nūtykumim
un šū pošu kongresu nu „apsavīnōšonas“ pasōkuma mes
pōrvēršam par „pīsavīnōšonas“ kongresu. Vīns partners
var tikai izsaceit sovu gataveibu par „pīsavīnōšonu“ ūtram,
var izsaceit nūteikumus, var lyugt uz pōrrunom, bet apsa-
vīnōt var tikai divi leidzeigi partneri, kod obi nūsasāst pi
vīna golda un paroksta „apsavīnōšonas aktu“.

Jamūt vārā kaut voi taidu vysvīnkōršōkū, bet ari vys-
vacōkū „apsavīnōšonas aktu“, kaidis ir cylvāku lauleiba,
napīteik ar vīnas puses gataveibu vīn. Sovs „jā“ ir jō-
soka ari ūtrai pusei. Napīteik tikai ar salaulōšonu vīn, bet
ir jōroksta un ar līcinīkim jōparoksta ari sova veida akts.
Taidi raksteiti akti ir pazeistami vysmoz divi ar pusi tyuk-
stūšas godu. Un tys ir tōpēc, ka juridiskōs atteiceibas tū
prosa. Ari vysaidi cyti darejumi, kas nūteik storp divom
pusēm, teik kōrtōti ar rakstisku leigumu. Prūtams, daudz
kas teik dareits uz mutisku nūrunu pamata. Šaidas mutis-
kōs nūrunas seviški popularas beja pi raksteitnapratējim.
Bet vysaidi vaļststīsyski leigumi — tī arvīn ir bejuši rak-
steiti. Tī ir bejuši pat akminī kolti voi atlīti skaidā bron-

zā, lai paaudžu paaudzes zynōtu, kas ir nūlamts un kai šī lāmumi globojami.

Atteiceibā uz Rēzeknes apreļa kongresu ir jōsoka, ka tys ir izvasts tai, ka tur **nikaida nūleiguma nav!** Tur ir izsaceita tikai vīnas puses vēlēšonōs. **Tur ir izsaceiti pīsavīnōšonas nūteikumi**, un pīdavom tī poši ir vōji formulāti. Ir tīsa, ka klōt beja Z. Mejerovics un J. Zālītis kai Vydzemes zemes padūmes pōrstōvi. Bet nu dokumentim nikur nav radzams, ka jī byutu bejuši kaut kas vairōk kai vīsi, ka jī byutu bejuši īsaroduši ar Vydzemes zemes padūmes pylhvarom, tīseigi pīsavīnōt kaut kaidim nūteikumim un tūs paraksteit.

Fr. Kemps kaidā Satvērsmes Sapuļces runā saceja, ka jys pīprasejis, lai augstī kungi Vydzemes padūmes vōrdā paroksta aktu, ka jī akceptej tūs apsavīnōšonas nūteikumus, kaidus Rēzeknes kongress liks priškā. Jō praseibu kongresa vadeiba uzskatejuse par nadiskutejamu, debatēm nadavuse vōrdu, un jys ar sovu frakciju aizgōjis.

Teišam byutu bejis interesanti redzēt, voi Mejerovics ar Zālīti taidu aktu byutu parakstejuši, voi nā? Bet pēc Kempa aizīšonas Rēzeknes kongresā nivīns jim taida nāpraseja, u: Kemps vālōk ar pylnu tīseibu šū labi dūmōtū „apsavīnōšonas“ kongresu sauce par pīsavīnōšonas kongresu. (Taidu terminologiju jys lītoj sovā grōmotā „Latgales likteņi“.)

Rēzeknes kongresa vēsturyskō lūma pastōv īkš tō, ka tys dareja zynomu sovu grybu pīsavīnōt Vydzemei un fiksēja dažus Latgolas tīseibu nūteikumus. Šō kongresa tryukums ir tys, ka jys namēginōja ceineitīs par Latgolu kai atsevišku guberņu, namēginōja apzynōt vysus latgaļus un nasarēkinōja ar ļūti lela cytaidi dūmojūša vērziņa īskotim.

Voi, vērtējūt kongresu kritiski, uz reizi mozynojās ari tō nūzeime? Es personeigi tai nadūmoju. Vīnolga, cik šymā kongresā ir pīsadalejuši, nikaida tautas nūbolsōšona jau tei nabeja, bet golvonais — **kas ir fiksāts? Kaida ir bejuse tautas gryba? Un voi tys tautas grybu atspūguļoj?**

Kongresam ir vērteiba tikai kai tautas grybas izpau-dējam. Bet byus pōrspeilāti saceit, ka tys syntproceņteigi sedze tautas grybu.

Tī, kas aizgōja nu kongresa, tautas grybu sedze varbyut

vēl vairāk! Tōpēc ari nu tautas tiseibu veidūkļa mums nav vajadzeibas slēpt šū aizīšonu voi ari tū nūzōkōt, kai daži tū nagūdeigi dora! Voi Kempa frakcija aizgōja, voi naaizgōja, tys navsvoreigi. Svoreigi ir tys, **ka tei stōvēja par tautas tiseibom un stōvēja styprōk kai kongresā palykušō daļa.** Tys mums ir jōzyna un jōnūvērteji!

Ka kongress beja vīnpuseigi sasaukts, tur vairs nav kō diskutēt. Tūmār, kai oculicinīki roksta, ari pi šaida vīnpuseiga kongresa sastōva Kempa frakcijai ir bejuse vys-moz catūrtdaļa pīkritēju.

Tys nūzeimoj: jo ari Kempa frakcija byutu palykuse, sovaidōks šō kongresa iznōkums nabyutu. Bet ar tū varbyut byutu bejis teišs pīrōdejums, ka ar tū tiseibu mozumeņu, kū kongress paredzēja, it kai vysy byutu bejuši apmīrynōti. Bet caur aizīšonu ir fiksāts, ka beja daļa, kas gribēja lobōku Latgolas tiseibu nūkōrtōjumu. Un kōpēc par tū klusēt? Un kōpēc ļaut šūs tiseibu ceinei-tōjus nūmalnōt?

Tai ka vysaidōs atcerēs pastōv naslāpta tendence nu Rēzeknes kongresa lāmumim izstreipōt un nūklusēt vysus latgaļu tiseibu fiksējumus, tod, pīmiņūt tikai Rēzeknes kongresu vīnu pošu, mes teikam nūstōdeiti arvīn uz šaurōka un vōjōka pamata, kas nu vīnpuseiga pīsavinōšonas kongresa teik pōrvārsts par beznūteikumu kapitulācijas kongresu.

Voi mes varim sasamīrynōt ar šaidu vaicōjuma nūstōdejumu? Nikod nā!

Dzeivē ir jōsasamīrynoj na ar vīnu vīn blēdeibu, bet tod ari zyna, ka tei ir blēdeiba, un tai uz tū ari verās. Nūklusejūt par Rēzeknes kongresa lāmumu ratificēšonu, mes tikai paleidzam vyltōt vēsturi.

Navar pīminēt Rēzeknes kongresa lāmumu par latgaļu tiseibom, namiņūt ari vysu Latvijas apgobolu apvīnōtō kongresa Reigā 1917. g. 30. julijā. **Šys ir eistais Latvijas apvīnōšonas kongress.** Te daleibu jēme vysu treju Latvijas apgobolu: Vydzemes, Kūrzemes un Latgolas (Zemgale te kai apgobols nafigurej un tai ari nav zvaigznes Latvijas gērbūnī) un te pagaidu vaļdeibas jau apstyprynōtōs zemes padūmes, nu te kai leidzeigs ar leidzeigu izlēme apsavīnōšonas nūsacejumus, ītverūt tur latgalim Rēzeknes kongresā rezervātōs tiseibas. Te ir Rēzeknes kongresa lāmumu

ratifikacija, kas itylpst kūpejā deklaracijā par Latvijas (autonomijas) pamatim. Šī pamati tyka pisyuteiti Krīvijās pagaidu vaļdeibai, un kai dokuments tī ir daudzķōrt un daudz kur publicāti (ari vyltōti, lai nūklusātu latgalim pī-sanōkušōs tīseibas). Naminēt šō kongresa nūzeimōj: nūlīgt pošim sovu tīseibu olūtus!

Tōpēc es sovā rokstā runōju par kongresim daudzskaitlī, jo mums vīnaidi svoreīgi kai tīseibu olūti ir obi šī kongresi. Tai tū ir saprotuse ari Jurdža fonda vadeiba, kas mōkslinīkam Trūpam ir lyuguse izveidōt atteiceigu plakatu un postmarku ar obu kongresu tekstim par latgaļu volūdas tīseibom .Voi nu šī teksti pateik, voi napateik, bet nu latgaļu tīseibu veidūkļa tūs beja vērts minēt.

Tai sauktais decembra kongress Rēzeknē beja jau komisaru sasauktais kongress. Par nacionalū vaicōjumū un religiju tys narunōja. Tī asūt tikai buržuju izdūmōtī saukli „dorba tautas škaļdeišonai“. Par Latgolas guberņas izveidōšonu kongresa komisari nagribēja ni dzērdēt, bet jī lyka priškā nūlemt: atdaleit Latgolu nu Vitebskas guberņas un pīvīnōt Vydzemes guberņai. Tai ka Kerenska vaļdeiba tō nabeja izdarejuse, tod tagad tū izdareja Lenina vaļdeiba. Voi tam kaida nūzeime, tei ir cyta līta. Bet fakts palīk fakts, ka Latgolas statusa Rēzeknes apreļa kongress nabeja pōrgrūzejis, bet administrativōs pōrgrūzeibas sōcēs aiz decembra kongresa, kuras galeigi nūkōrtōja Latvijas atbreivōšonas īrūču vara.

Cytim Baltijas kongresim, kaidu 1917. godā ir bejis na mozums, taidas vaļststīsiskas nūzeimes kai Rēzeknes apreļa kongresam un Reigas jūlija kongresam nav. Tōdēļ ari mums nav svoreīgi, cik tūs ir bejis un kur tī ir bejuši. Tī latgaļu tīseibas ni ceļ, ni mozynoju un ari obu augšmynātūs kongresu nūzeimi nagrūza.

Katastrofalu lyuzumu latgaļu tīseibōs un volūdas vaicōjumā nese Latvijas 1922. goda Satvērsme. Lai gon augšmynātī kongresi Satvērsmes pamatus beja jau lykuši, tūmār Satvērsmes Sapuļce tūs ignorēja un latgaļu tīseibas vairs naratificēja.

Prūtams, vōrda lauzēji te beja baltīši, bet zynoma vaiņa kreit ari uz pošim latgalim. Vyspyrms Fr. Trasuns šō godu symta sōkumā pī baltīšim radeja īskotu, ka ni latgaļu volūdas kūpšona, ni literatura šamā volūdā nav vajadzeiga.

Vālōk, ap Latvijas sōkumu jys šū ūskotu radikali mainēja — beidzūt beja sapratis tautas grybu un spīdini, — bet jō ogrōkō politika beja daudz kaitējuse. Tagad jys kai Latgolas kristeigūs zemniku frakcijas vadeitōjs ar Latgolas ļaužu partijas pōrstōvi Kempī rūku rūkā ceinejōs par latgaļu tīseibom, bet atsadyure kai pret myuru. Lelō latgaļu zemniku frakcija ar Valeriju Seili, J. Pabērzi un St. Kambalu uz šū Kempa un Trasuna ceīņu vērēs caur pērstim un jim aktivi napaleidzēja. Rezultats beja tys, ka nu 1917. goda 30. juliņā ratificātom tīseibom Satvērsmē natyka īraksteits nikas. Tyvredzeigajim politikim pītyka ar tū, ka tyka „nokārtota latgaļu izloksnes pareizrakstība“ un šei „izloksne Latgalē pielīdzināta valsts valodai“. Tū sauce par „volūdas vaicōjuma“ nūkōrtōšonu.

Tagad boļševiki, īvazdami jaunu drukas aizlīgumu dzimtinē, prīcā berzej rūkas, jo ari „buržuiskō Latvijas vaļdeiba latgaļu volūdai asūt davuse tikai dialekta stastusu“.

Prūtams, Latvijas demokratijas laikā latgalim de facto beja volūdas tīseibas, bet šōs tīseibas juridiski beja fiksātas tik slikti, ka tōs beja īspējams pamosam graut un iznycynōt. Tōdēļ ari tōļredzeibas tryukums ir jōkritizej!

Par vysom šom bezgaleigajom ceīnom gon par, gon pret latgaļu tīseibom kaut cik sistematisku pōrskotu es asmu devis monografijā par Kempī, kas tagad manuskriptā ir gotova un gaida uz drukōšonu. Ceru, ka šī sarežgeitī vaicōjumi tur byus apgaismōti plašōk, dziļōk un vyspu-seigōk.

Prof. Leonards Latkovskis

LATGAĻU UZVĒRDI UN PALAMES

Kod 1927. godā sōču pēteit atsevišķas Latgolas pogostu izlūksnes: Varakļōnu, Atašīnes, Skaistas un Leivōnu un kod Latvijas Folkloras krōtuves uzdavumā vōču materialus latvišu apvydu vōrdneicai nu 1927.—1929. godam, rodōs interese vōkt, pēteit un saleidzynōt vītu un personu vōrdus. 1940. godā nūdevu vairōk nakai 1000 Latgolas vītu vōrdus uz atsevišķom karteitem Folkloras krōtuvē. Kars īsōktū dorbu pōrtrauce, bet nūdūms tū kaidreiz turpynōt dzili gulēja sirdī. Kūpš 1951. goda emigracijā un tōli nu dzimtīnes asmu šū dorbu uzsōcis nu jauna un paraleli strōdōjis pi Latgolas vītu vōrdim un latgaļu uzvōrdim un palamem.

Vōrdim ir cišs sakars, vīnolga, voi tī teik lītōti sugas, voi īpašvōrda nūzeimē. Dažus vōrdus mes lītojam tikai sugas vōrda nūzeimē, pīmāram: golds, mōja, rūka, dažus vōrdus lītojam obejaidi: kai sugas vōrdus un kai īpašvōrdus, pīmāram: akmiņš, lozda: Akmiņš, Lozda, cytus tikai kai īpašvōrdus, pīmāram: Kempš, Laizāns, Trasuns; sugas vōrda nūzeime tim jau ir pazuduse. Tiklab vītom, kai personom dūtī vōrdi ir vīna daļa nu myusu tautas vēstures. Vītu un personu vōrdi papyldynoj vyspōrejū vēsturi, tōpēc tī nikaidā ziņā navar byut atdaleiti nu vyspōrejōs vēstures. Cytim vōrdim sokūt, navar uzraksteit vyspuseigu un objektīvu Latvijas vēsturi, ignorejūt myusu vītu un personu vōrdus. Tōpēc šōs divi nūzares: vītu un personu vōrdi ir ļūti ciši saisteiti sovā storpā, jo mums ir vītu vōrdi, kas ir cālušis nu personu vōrdim, un ūtraidi — personas ir montōjušas sovus uzvōrdus nu vītu vōrdim. Tūmār šymā rokstā apsavērsim tikai personu vōrdus un vītu vōrdim pī-saskōrsim tikai napīcišameibas gadejumā, kur personu vōrdam un vītu vōrdam ir vīna izceļšme.

Pyrms nakai stōjamēs pi personu vōrdu seikōkas analizes, ir jōizdora divi lītas:

1. Jōnūskaidroj pamatprincipi un 2. terminologija.
1. Pamatprincipi ir formulejami šaidā veidā:
  - a) Vōrdi ir vacōki par uzvōrdim, cytim vōrdim runo-

jūt, pyrms nakai zynoms vōrds tyka lītōts īpašvōrda nūzeimē, tys ir pastōvējis ar sugas vōrda nūzeimi, tōpēc kotram īpašvōrdam pamatā ir kaida sugas nūzeime.

b) Vōrds ir nūzeimes nesējs, bet vīnam un tam pat vōrdam dažaidūs laikūs var byut dažaida nūzeime voi ari vīnā laikā, bet dažaidōs vītōs var byut dažaida nūzeime.

c) Nav vōrdu bez nūzeimes.

d) Personu vōrdi paleidz nūskaidrēt dzymtas vacumu, izplateibu un vyspōr tautas kusteibu vēsturyskajūs laikūs. Pi šūs pamatprincīpu nūskaidrōšonas un ilustrēšonas atsagrīzsim tōļok šymā rokstā.

2. Tauta gon lītōj dažaidas formas: uzvōrds, pavōrds, pavōrde. Šymā rokstā konsekventi tiks lītōta tikai forma uzvōrds un palame. Pi tam latgaļu uzvōrdi ir raksteiti latgaliskā formā, pēc īspējas tai, kai izrunōti tautā. Bez tam uzvōrds nūzeimōj oficialu resp. dokumentūs lītōtu formu. Bet Latgolā kotram bez oficiala vōrda ir vēļ vīns voi divi naoficiali vōrdi voi pasaukšonas, — tī ir mōju vōrdi voi mōju grupu vōrdi, voi palames. Taidi naoficiali vōrdi ir giminei voi dzymtai, voi ari tōs atseviškam lūceklam. Bez tam oficialais vōrds teik lītōts reti, tikai oficialūs gadejūmūs, tys ir, kod ir dareišonas ar īstōdem, cikom apkōrtnē gimine ir pazeistama pēc mōju vōrda voi pēc palames. Lai mynātū paskaidrōtu, jimsim vīnu pīmāru. Varakļōnu pogosta Bokōnu sādžā beja mōju grupa, kurā pīdarēja četras saimnīceibas; vysom četrom giminēm, kas cālušōs nu kūpeja seņča un kas beja rodi sovā storpā, uzvōrds beja Naglis, bet vysā apkōrtnē nivīns uzvōrdā jūs nasauce. Vysas četras gimines beja pazeistamas pēc vīna kūpeja mōju vōrda Jaudzemi, un, jo runōja par kaidu atsevišku cylvāku, tod klōt pi šō mōju vōrda lyka tōs personas krystamū vōrdu, pīmāram: Jaudzemu Francis, Jaudzemu Stanislavs, Jaudzemu Zuzona un t. t., un kotram beja skaidrys, par kaidu personu ir runa. Bet bez tam vysom šom četrom giminēm beja vēļ vīna kūpeja pasaukšona, gon mozōk pazeistama, prūti: Buzuli. Nivīns nazynōja pasaceit, nu kurīnes tys vōrds beja cēlīs un kū tys nūzeimōj, bet taida pasaukšona pastōvēja. Īspējams, ka ar tū pīvōrdu beja atnōcis tys vīns kūpejs seņcis, kura četri dāli sadaleja kūpejū saimisteibu četrōs daļōs un izveidōja jaunas četras gimines. Ir zynoms, ka tys kūpejais seņcis ir nōcis nu Zepu

sādžas un tai kai beja apsametis jaunā un naistrōdētā vītā, tod īsaukts par Jaudzemi (Jaunzemi), jo vōrds zeme beja synonims vōrdam teirums, uz kŭ nŭrōda teicīni: art zemi, apsēt zemi, ecēt zemi (sal. popularŭ teicīni „Aparit zemi rudinī!“), jo vōrds zeme natyka atteicynōts uz pļovom, mežu voi ganeibom. Zeme nŭzeimōja teirumu, un zemnīks beja tys, kas kŭp un apstrōdoj teirumu, tōpēc seņōk Jaudzems (Jaunzems) ir nŭzeimōjis tŭ pošu, kŭ vālōk jaunsaiminīks Latvijas agrarreformas laikā. Bez tam īvārōsim, ka mōju vōrdi palaikam ir tikai daudzskaitlī, tai-tod, pīmāram, Jaudzemi.

Bet vėl jōpīmiņ, ka vīnai nu četrom giminem beja atsevišķs vōrds, prŭti, giminī sauce: Vikterīši, jo vacaistāvs beja bejis Viktors. Tai nu iznōk, ka kŭpskaitā tai giminei beja četri vōrdi, voi četras dažaidas pasaukšonas: Naglis (oficialais uzvōrds īstōdēs), Jaudzemi, Buzuli, Vikterīši. Šei ir ļŭti rokstureiga parōdeiba. Kai tei ir skaidrojama, tys ir cyts jautōjums. Tur var byut tikai daži minējumi, prŭti: myusu seņčim ir bejuse interese vīnam par ūtru, kaimini ir pastōveigi uzmaneiti, nŭvārōti un, jo kaut kŭ taidu sevišķu nŭvārōja, tod izaplateja volŭdas, naslave, rodōs palames. Vōrdu sokŭt, sabīdryskō kritika, kai tagad mes saceitu, turēja cylvākus pastōveigā uzmanēbā un mŭdreibā un naļōve tim nŭit naceļūs. Vīns ūtru uzmaneja, nŭvārōja un izsaceja sovu sprīdumu, kas pasarōda dažaidōs pasaukšonōs, īskaitŭt palames. Šō apstōkļa pozitīvō nŭzeime ir bejuse tei, kai prof. P. Smits dŭmōja, ka pi latvišim naatsateisteja laupeitōju bandas, kai tys beja pi germanim un slavim. Ari beztīsyskōs dzimtnīceibas apstōkļūs un tryukumā (kod boda apstōkļūs ēde palovas, sayrušūs calmus, nōtres un cytu zōli, kŭku jaunaudzes) etiskā ziņā cylvāki tŭmār palyka gŭdeigi un ar augstu morali. Apziņa, kŭ cylvāks dreikst dareit un kŭ nadreikst, kas pīsaklōj un kas napīsaklōj, ir mārakla tautas moralei, un tei ir bejuse myusu seņču styprō puse. Tōpēc myusu uzvōrdu, pasaukšonu un palamu pēteišona mat gaismu uz svoreigu kulturvēsturysku un sociologysku apstōkli, prŭti, uz tautas etiskŭ un moralŭ stōju. Myusu seņčim ir pīmytuse ļŭti lela interese uz zemi, mozōka interese uz yudinī, jo yudinim dŭtī vōrdi ni tyvu nauzrōda tŭ dažaideibu un bogōteibu kai vōrdi, kas dŭti mežim, mežu gobolim un at-

sevišķom vītom: teirumim, uzkaļnenim, lejom un īlejom, pļovom un ganeibom. Mes asam nūvārōjuši, ka pasaulī dažōs vītōs leli zemes goboli, lelas saimisteibas ir pazeistamas tikai pēc vīna vōrda, vysbīžōk pēc poša īpašņika vōrda, un tei saimisteiba var byut tyukstūšom akru plaša. Muna tāva saimisteibā, kas sōkumā beja tikai septeni hektari lela, pēc agrarreformas četrupadsmit hektaru, beja pazeistami vysmoz četrupadsmit atsevišku vītu nūsaukumi. Zynoms, tī nūsaukumi beja pazeistami tikai šaurā aplūkā — dažu gimīņu storpā, tūmār tī pastōvēja un tī licyņōja par myusu tautas interesi par zemi, par mīlesteibu uz kuru kotru atsevišku vīteņu, pēc principa: „meilam bārnam daudz vōrdu“. Blokus interesei un uzmaneibai uz zemi myusu seņčim ir pīmytuse interese un uzmaneiba uz ūtru cylvāku, uz kaimīni. Tys pasarōda ari personu vōrdūs resp. cylvākim dūtajūs vōrdūs un pasaukšonōs. Pasaukšonas vysā vairumā deve na jau poši, bet tikai kaimīni.

Trejs faktori ir ītekmējuši myusu seņču saimņicyskū un sabīdryskū dzeivi godusymtim ilgi: bazneica, krugs un muiža. Bet pyrmī divi faktori uzvōrdūs tikpat kai nīmoz nav atspūguļōti, atskaitūt varbyut vīneigi pasaukšonu Pōtarnīks (Varakļōnūs), kas pazeistama ari kai mōju vōids cylvākam, kas bazneicā vadeja pōtoru skaiteišonu. Kōpēc tys tai ir nūtīcis, tur varātu byut tikai atseviški minējumi un hipotezes, prūti: bazneica pōrstōvēja goreīgū un abstraktū pasauli, moraliski un etiski veidōja cylvāka roksturu un ītekmēja tautas dūmōšonu, kas pasarōda folklorā, bet taču stōvēja tōli nu ikdīnas, un latvīts ir praktyski orientāts cylvāks ar styngru nūslicī uz konkretū un realū (sal. parunu: Lobōk zeile rūkā nakai mednis kūkā); utopijas un pasaula lōpeišona, un abstrakti spekulējumi latvīšam ir sveši. Šei konkretō un praktyskō orientācija pasarōda ari uzvōrdūs. Pret krūgu myusu tautai nu laika gola ir bejuse negatīva nūstōja; krūgu turātōji beja svešinīki, un tī beja pi kotrim kristcelim voi ari yudiņa ceļa atpyutas vītōs, pīmāram, uz Daugovas, kur apmaīneja posta zyrgus un atsapyute ceļōtōji. Latvīts pēc sovas dobas ir konservatīvs, mīļoj palīkt vīnā vītā un na labprōt maina dzeives vītu. Mums beja cylvāki, kas beja nūdzeivōjuši ilgu myužu, bet nabeja bejuši tōļōk par kaimīņu pogostu, kur aizbrauce reizi par godu voi vairōkim godim uz atlaidom voi goda

tērgu. Krūga apmaklātōjs jau beja nycynōjuma vōrds, sal. teicīni „Krūga brōls“. Krūgs gon figurej vītu nūsaukums, bet na uzvōrdūs. Lai nu kai tys byutu bejis, bazneica un krūgs uzvōrdu dūšonā lūmu nav spēlējuši. Cytaidi tys ir ar muižu. Muiža beja saimnīcysks un administratīvs centrys. Dzimtnīceibas laikā cylvāka myužs lelā mārā pagōja muižā. Cylvāks muižai pīdarēja, muižā strōdōja, pī muižas beja pīsīts, nu muižas bāga, bāga nu borgim kungim un kaut kur mežā, svešā vītā apsamete uz dzeivi. Muižas teirumi un muižas īpašumi beja kai plaši yudini, un atseviškas zemnīku saimīsteibas beja tikai kai mozas saleņas pa storpom. Tys ari pa daļai izskaidroj tū faktū, kōpēc Latgolā sādžas daudzōs vītōs sauc par solom, jo sola ir na tikai yudiņa apskolōta sausa zeme, bet ari cylvāku mitekli, mōju puduri, kū apjam meži, pūri un muižas pļovas. Tōpēc sola ir kultivāta vīta, apdzeivōta vīta, kur ir civilizāta un organizāta vīneiba. Sādža ir samārā jauns vōrds, pēc izceļsmes leišu vōrds un īsavīsis tikai Latvijas naatkareibas laikā. Sādžas vītā tyka lītōti cyti trejs vōrdi: sola, cīms (vīnas saknes vōrds ar vōrdu kaimiņš) un dzeraune. Pādejais ir Latgolā vysbīžōk izplateits. Aiz pōrprotuma tys vōrds teik uzskateits kai patapynōjums nu krīvu volūdas derevnja (sādža) un teik vasts sakarā ar derevo (kūks), kam tūmār nav nikaida sakara. Tam vōrdam pamatā ir tei poša sakne kai vōrdam dryva, kū Latgolā dažaidi izrunoj: dryva, dierva, nu tam vītu vōrdi: Diervonīši, Drivinīki, Driveni un uzvōrds Diervinīks, Dziervinīks, Drivenš. Tōļōk tys vōrds ir radnīceigs ar vōrdu deirōt un atbylst dūmu gaitai — plāsums, jo dryva beja jaunīstrōdōta zeme resp. izplāsta un mežam atkarōta plateiba labeibas kuļtivēšonai. Tōpēc nav nikaida pamata dūmōt, ka vōrds dzeraune byutu krīvu patapynōjums, taišni ūtraidi: krīvu volūdā tys ir īnōcis nu latvīšu volūdas, un, d skaņu palatalizejūt, rodōs dz skaņa, tōpēc dzeraune nav vys nōkuse nu tam, ka „cylvāki apsamete kūkūs vai kūkūs dzeivōja“, bet tōpēc, ka, apsamazdami mežā, jī īreikōja teirumu vai plāsumu vai īvede civilizāciju. Mežā jau cylvāks navar eksistēt, jo tur naikōrtoj teirumu, kur audzēt labeibu.

Muižā beja ryupnīceibas centri: tur dadzynōja dagveinu, dareja olu, gērēja ōdas, muižōs beja audēji resp. vēveri, ūglu dadzynōtōji, nu kam nōk cīma nūsaukums Ūgri-

niki (Viļānu pogostā) nu vacōkas formas Ūglinīki, jo r un l mainōs, pīmāram: Kōkaļs un Kōkars, ari: skrūders un skrūdeļs; dadzynōja dorvu, nu kam nōk Darvinīki, muižā vōce palnus un tūs syuteja uz piļsātom stykla ryupnīceibai. Dažaidas ryupnīceibas nūzares, dorbi un omoti, un pīnōkumi, kas stōvēja sakarā ar muižu, ir atstōjuši dziļus pādus uzvōrdūs. Bet pi šō temata vēļ atsagrīzsim turpmōk šymā rokstā.

Ir vēļ jōnūrōda uz trejim cytim vēsturiski svoreigim apstōklim, kas spēlējuši lūmu latgaļu uzvōrdu atteisteibā:

1. Svešas nacionalas grupas, kū latgali ir asimilējuši: venti un igauni. Ventu volūdas pādi ir vītu nūsaukumūs un uzvōrdūs: Kuprova, Osyune, Osugols, Opsa, Osveja. Kuprovas vōrdā ir meklejams senejais nōtres nūsaukums vendu volūdā: kopriva, kr. kropiva; kai uz paraleli var nūrōdeit uz Nautrānim, kam pamatā ir nōtres vōrds latvišu izcēsmes. Baļtinovas vōrdā ir sakne balt-, kas mainōs ar blat-, blato ar nūzeimi pūrs, sal. Pūrmali, un Osyunes vōrdā ir meklejama sakne asp-, latvyski apse, vendu volūdā osa, krīvu osina.

Borkovas pogostā ir Osugola sādža, kas ir jōsaprūt kai Apšugola sādža, un tur ir uzvōrds Osyunīts. Acim radzūt vendu cilts atliķas ir dzeivōjušas storp latgalim dažaidōs vītōs; leidz ar laiku tōs piļneigi asimilējōs. Bez tam latgali ir asimilējuši lelōku daudzumu igauņu. Igauņu kolonijas ir dzeivōjušas Lubōna baseinā, uz kū nūrōda upu vōrdi: Pededze „Brīžu upe“ (igauniski Pōd-jogi), Lisiņs nūzeimōj „pītaka“, Ūja — „strauteņš, upeite“. Plašas igauņu kolonijas latgaļu vydā ir dzeivōjušas vēļ 19. g. s. vydā Ludzas apriņķi ap Cyblu, Pyldu, Nērzu, Istalsnu. Vēļ 19. g. s. ūtrajā pusē vairōkōs Ludzas apriņķa katōļu draudzēs dīvkolpōjumi nūtyka divejōs volūdōs: latvyski un igauniski. Pōrpalykums nu tom kolonijom ir storp cytu šaidi uzvōrdi: Ikaunīks, Poikāns, Pujats, Puisāns, Soida, Soikāns, Terve, Teivāns, variacijā: Teilāns, Zeps. Un vītu vōrds Istalsna laikam nūzeimōj tikdaudz kai „apmetne, apdzeivōta vīta, kur cylvāki nūsamatuši uz dzeivi“.

2. Pēc principa Cuius regio, eius religio: kaidis kungs, taida ticeiba, ir veidōjušis ari uzvōrdi. Pēc vyspōr pījimta uzskota, Latgolā ir valdejuse pūļu muižniceiba. Tys ir pareizi tikai pa daļai. Jau tai sauktō pūļu muižniceiba dažā

ziņā pēc sovas izceļsmes nabeja pūliska: pīmāram, grafu Borchu dzymta beja vōcu izceļsmes nu Reinzemes, pīdarējuse pi Bruninīku ordeņa un pūļu laikūs pōrsapūļojuse; krīvu vaļdeišonas laikā dažas šōs dzymtas atvases jau beja pījāmušas pravoslaviju un ījēme augstus posteņus vaļdeibā. Borchu dzymtai pīdarēja leli īpašumi Varakļōnūs, Stērnīnē, Atašinē un Borkovā. Sapiehu dzymta beja leišu voi boltkrīvu izceļsmes. Ari Plateri un Zibergi beja vōcu izceļsmes. Bet lai nu kai, voldūšō muižnīceiba beja pūļu, tōpēc ari gluži dabeigi, ka tys napalyka bez ītekmes uzvōrdūs. Nu ūtras puses, kūpš 18. g. s. beigom resp. pēc pādejōs Pūlijas sadaleišonas un pēc krīvu varas nūsadybynōšonas Latvijā pūļu muižnīceibu sōce aizvītōt krīvu muižnīceiba, un seviški tys nūtyka apvydūs ap Viļaku, Bolvim, Baļtinovu, kur tyka nūmatynōti krīvi, vīteji latviši tyka mudynōti pōrīt cara ticeibā un tyka pīraksteiti ar krīvyskim uzvōrdim. Vasalas muižas tyka sadaleitas saimisteibōs, un uz tom tyka nūmatynōti krīvi. Tai rodōs, pīmāram, blokus latvišu Styglovai krīvu Styglova Mērdzīnes pogostā, bet Styglova beja kaidreizejō veiskupa rezidence, eists latvišu centrys.

3. Pūļu muižinīki Latgolā ir īvaduši un nūmatynōjuši vasalas sādžas boltkrīvu un ari leišu. Taidas sādžas Varakļōnu pogostā beja Ļovōni un Pušči. Leišu kolonijas beja Cyskodā un Skaistā. Lela daļa nu tim jau beja asimilējušīs ar latgalim. Ticeiba te spēlēja lūmu, jo īnōkušais elements beja vīnas ticeibas ar voldūšū vairōkumu. Bet cytaidi tys beja ar krīvim, tiklab vacticeibnikim kai pravoslavim, kas turējōs izolāti sovā storpā. Latvyskī sādžu nūsaukumi kai Obeliški (Varakļōnu pogostā) un Nōtres (Vydsmuižas pogostā), kur īdzeivōtōji beja krīvi, nūrōda, ka latviši nu tom sādžom ir tykuši izspīsti. Latgolā ir bejušas nūmatynōtas krīvu nūzidznīku kolonijas. Vīna taida ir bejuse Kapeņu pogostā, pastōvējuse 19. godu symtā leidz dzimtnīceibas atceļšonai. Cara īrēdnis ir dzeivōjis jūs vydā, kuru jim ir vajadzējis klauseit. Jim ir bejis nūligts atstōt tū vītu, bet pēc dzimtnīceibas atceļšonas cara īrēdnis ir aizbraucis un nūmatynōti jau ir aklimizējušīs.

Uzvārdu maiņa

Laikā nu 1935.—1939. godam pastāvēja tendence mainēt vai latviskāt uzvārdus; šys viļņs skōre ari Latgolū, tūmār na seviški lelā mārā. Tendence beja atsabreivōt nu nādailskaneigim vai nalatviskas izceļsmes uzvārdim, it kai uzvārds byutu patriotisma aplīcynōjums. Ar vīglu rūku sarōve saites ar sovu izceļsmi, jo uzvārds, lai tys kaidš byutu, ir kūpeja saite ar seņčim un ciļti. Par tū, zynoms, var byut dažaidas dūmas, bet fakts nu ir tys, ka uzvārdu maiņa nūtyka, kas lelā mārā apgryutynōš genealogijas pēteišonu.

Uzvārdu maiņa ir nūtykuse ari vēsturyskajūs laikūs. Šeit tikai nūrōdeišu uz pōrs faktim. Liudānu sādžā, Kapeņū pogostā (sādža rūbežojās ar Aglyunas bazneicas īpašumim), kur vysim īdzejvōtōjim pagōjušā godu symtā ir bejis vīnāids uzvārds Liudāns, vysi ir pīdarējuši pi Liudiņišku muižas, uz kurīni vajadzējis īt klausōšs, un acim radzūt sādžas nūsaukumam, īdzejvōtōju uzvōrdam un muižas nūsaukumam ir vīna izceļsme. Vēļ pyrms dzimtnīceibas atceļšonas Liudānu sādžā dzejvōjis kaidš Vinca Liudāns; jys bejis precējīs, bet, kod pyr mō sīva nūmyruse, jys pajēmis ūtru sīvu nu Bēku sādžas, un sīvai ir bejis uzvārds Bēkis; nu tō laika tys saiminīks sev pīrakstejis uzvōrdu Bēkis, lai byutu dažaideiba un lai atsaškērtu nu cytim Liudānim; tai kūpš tō laika Liudānu sādžā ir nūsadybynōjuse Bēku dzymta, kas pastōv pa šai dīnai, bet faktyški tei ir tōš pat senējōš Liudānu dzymtas turpynōjums ar cytu uzvōrdu. Tymā pat Liudānu sādžā pēc dzimtnīceibas atceļšonas dzejvōjis kaidš īgōtnis nu Jōsmuižas pogosta ar uzvōrdu Pūdžs. Jam bejuši trejs dāli. Vacōkais dāls palicis dzejvōt mōjōš, bet divi jaunōkī pagōjušō godu symta beigōš aizbraukuši uz Pīterpili, atmatuši sovu agrōkū uzvōrdu Pūdžs un pījāmuši jaunu uzvōrdu: Seimanovs. Pēc revolucijas jī atsagrīze tāva mōjā un ari Latvijas laikā turpynōja sauktīs Seimanovi. Tai iznōce, ka vīnas gimines lūceklim beja divi dažaidi uzvōrdi. Taidi gadejumi ir bejuši vairōki, kur vīnas gimines pīdareigajim ir bejuši dažaidi uzvōrdi. Tys nūtyka ari uzvōrdu maiņas laikā 1935.—1939. godā, kod vīns brōļš mainēja uzvōrdu, bet cyti brōli nomainēja un turpynōja sauktīs vacajā uzvōrdā.

Cik vaci ir latgaļu uzvārdi

Pēc tradicionālō uzskota, uzvārdi asūt dūti, kod atcēle dzimtnīceibu un kod cylvāki īgyva tīseibas. Bez šaubom 1861. goda februara manifests, kuru pasludynojūt, cylvāki ir raudōjuši prīcas osorom, īnese lelas saimnīcyskas un tīsyskas pōrmaiņas, jo, pīmāram, ir zynoms, da dažus godus pyrms dzimtnīceibas atceļšonas vīns muižinīks Viļānu pogostā divejus brōļus ir apmainejis pret medeibu suni, un tī cylvāki izjimti nu gimines un aizvasti prūjom pi sveša kunga. Šam uzskotam, ka uzvārdi dūti ar dzimtnīceibas atceļšonu, ir tikdaudz pamata, ka tod patīši ir nūtykuse cylvāku īvesšona sarokstūs, bet ir piļneigi napareizi dūmōt, ka cylvākim leidz tam nabyutu bejis pasaukšonu. Kaut kai jau jī tyka saukti: voi nu pēc vītas, palames, voi ari jau pēc kaida pijimta cilts vōrda, jo tū pīrōda jau dokumenti. Pūlijas muižu revizijas dokumentūs jau ir sastūpami uzvārdi nu 16. g. s. Ir īspējama ari taida varbyuteiba, ka daudzūs gadejumūs uzvārdi beja tim, kas pīdarēja pi muižas resp. piļs un kas ījēme jau omotus, cikom muižai pīdareigī ļaudis, kas dzeivōja atseviški, tys ir, atsevišķōs un nūmaļōs saimisteibōs, beja bez oficiali pīraksteita uzvōrda. Uz tū nūrōda vīns fakts vacajūs pūļu dokumentūs, kur pi muižas ir uzskaitaits inventars un cylvāki pēc uzvōrda, bet tōļōk ir mynāts, ka pi taidas un taidas muižas ir taidis un taidis skaits „dym“, kas nūzeimoj: „dyumi“; cylvāki dzeivōja rejōs, un kotra apdzeivōta vīta beja vīns „dyums“. Tei beja vīta, kur kyupēja dyumi, kur dzeivōja cylvāki, strōdōja un ražōja. Tōpēc „dyums“ beja synonims saimisteibai voi giminei. Tei tod beja muiža ar tik un tik dyumim, kas nūzeimōja: ar tik un tik zemnīku saimisteibom.

Tautā pastōvēja teicīņs: Puiši kunga grōmotā, meitas cepļa caurumā. Tai kai zemi pēc vītejim lykumim montōja tikai veiriši, tod veiriši ari tyka īvasti kunga grōmotā, bet meitas vyspōr natyka skaitaitas.

Jauns faktors, kas nūsadybynōja Latgolā ar dzimtnīceibas atceļšonu, beja zemes vīneiba, kū muižinīks deve vīnam saiminīkam, tei tyka saukta učas̄ta (kr. učas̄tok). Šōs zemes vīneibas plateiba ir svōrstejusēs nu 20 leidz 80 desetinom zemes. Mozōku saimisteibu par 20 desetinom

nabeja, tei ir saukta ari mozō uĉastka, jo lelō ir bejuse divi reizes lelōka, prūti: 40 desetinas, un 80 ir ĉetras reizes 20 voi divi reizes 40. Jimsim vārā, ka 40 ir centralais skaitlis krīvu skaiteišonas sistemā (pudā 40 mārceņas, tōļok 60 ir trejs reizes pa divdesmit, jo daudzas lītas teik rēkinōtas pa 60, kŭ sauc: kopa, kai rēkinoj stotus teirumā un pēc kopu daudzuma aprēkinoj ražu, pa kopom pōrdeve ūlas un t. t.); 40 ir tik svoreigs skaitlis, ka krīvu un daudzōs cytōs volūdōs tam ir atseviškys vōrds: sorok, kas nasekoj cytu skaitļu vōrdu sistemai. Senejā hindu religijā ir pastōvējuši 40 sakramenti. Bet īsalaisšona seikumūs šymā tematā myusus aizvastu pōrōk tōli nu golvonō temata. Mozōkas zemes vīneibas beja, pīmāram, Varakļōnūs: 20 desetinas saimisteibā; pa 80 desetinom saimisteibā ir bejis Viļakā un Baļtinovā, tai ka uĉastkas lelums ir bejis ļūti dažāids. Ari tys nav nŭskaidrōts, kōpēc tys tai ir bejis: voi tys ir bejis atkareigs nu muižinika deveibas, voi dūdamōs zemes plašuma un cylvāku skaita resp. nu golvom. Fakts nu ir tys, ka tei dažāideiba ir pastōvējuse. Uz vīnas uĉastkas zemes ir nūmatynōta vīna saimisteiba, un vālōk, kod pīauga dāli, tod tū zemi sadaleja leidzeigōs daļōs, un dālu dāli daleja tū tōļok, tōpēc tōs šņures resp. apstrōdojamōs zemes strēmeles beja šauras un ar kotru jaunū paaudzi tōs klīva šaurōkas. Vīnai uĉastkai beja vīns uzvōrds, bet, jo kaidis nu dālim izgōja īgōtņūs, tod jys sovu uzvōrdu īnese cytā sādžā. Vōrdam uĉastka latvišu volūdā nav ni tulķōjuma, ni kōrteiga atvītōjuma. Agrarreformas laikā Latvijā mērniki uĉastkas mēdze saukt par lustracijom, bet ar sādžu sadaleišonu vīnsātōs, tys termins sōce izzust nu lītōšonas. Vēsturyskais fakts ir tys, ka nu vīnas uĉastkas izauga mōju grupas atkareibā nu dālu skaita ar kūpeju uzvōrdu un kūpeju mōju vōrdu; vīnas uĉastkas īdzeivōtōji beja rodi sovā storpā.

Tom saimisteibom, kuru zemes plateiba beja 20 desetinas, muiža beja, tai sokūt, palykuse zemi porōdā un tom saimisteibom beja servituta tīseiba, kas pastōvēja ikš tam, ka zemniki dreikstēja ganeit lūpus uz muižas īpašuma un salaseit krytušu molku mežā. Seviški pyrmais punkts par tīseibom ganeit beja naskaidrys un beja pastōveigu kildu, pōrprotumu un tīsōšonōs objekts. Atseviškūs gadejumūs tys beja atkareigs nu muižinika un mešsorga. Zemniki lū-

pus dreikstēja ganeit tikai mežā un pūrā, na jaunā voi sātā mežā, na jaunaudzē, bet tikai vacā un lelā mežā, kur zam lelim kūkim beja daudz pakrēšļa un syunas, bet moz zōles; taipat nadreikstēja ganeit lūpus pļovōs pyrms sīna pļaušonas, bet tikai pēc sīna nūvōkšonas uz ataugušas zōles. Beja pļovas, kurōs pavysam beja nūligts ganeit lūpus. Tai ka tys beja sōpeigs jautōjums, jo zemniki uz mozas zemes plateibas navarēja izturēt lūpus, bet saskare ar muižu bīži nūzeimōja tīsōšonūs, tod ir gluži dabeigi, kod 1917. godā, pēc revolucijas kaidam zemnikam beja jautōts, kai jys saprūt breiveibu, tys beja atbiļdējis: „Var ganeit gūvis, kur pateik, un cērst molku, kur pateik.“

Pēc vacu cylvāku atmiņom, kod muižas zemes ir pōrmēraitas, asūt bejis lels pōrtykas tryukums, un par sīru, svīsta cybu voi ūlu kurveiti mērnīks īmērējis vasalu saimisteibu. Ir ari bejuši taidi gadejumi, ka zeme asūt pīdōvōta, bet naasūt bejis cylvāku, kas tū jam. Sādžas izauga nu īpriķš mynātom učastkom. Jo beja tikai vīna poša učastka, tod tū saiminiku sauce par učastniku, un taidas ari pastōvēja labi ilgi un kaut kaidu apstōkļu dēļ natyka sadaleitas; golvonom kōrtom tys nūtyka tōpēc, ka gimīnē nabeja vairōku dālu, kas sadola tāva zemi. Zemi dolūt, nūtyka ari kildas un streidi, tōpēc ir palicis izteiciņs: „Voi mums kaida tāvu zeme jōdola?“ tys nūzeimoj: mums nav dybynōtas īmesles streidam. Taipat sīvītes sovā storpā mēdze saceit: „Lai streidōs puīši! — tim jōdola tāvu zeme.“ Jo učastku sadaleja uz pusem — storp divim brōlim, tod tūs sauce par pusinīkim. Pusinīki Varakļōnūs ir pazeistami kai mōju vōrds. Vyspōr zemes daleišona ir davuse vēļ šaidus mōju vōrdus: Trešdaļniki, Catūrtdaļniki, Sastdaļniki. Sādžu veidōja vysmoz divi učastkas; beja lelas un mozas sādžas; sādžas lelums, kai redzim, beja atkareigs nu učastku skaita, bet učastku nūdybynōšona atteiceigā vītā ir bejuse atkareiga nu kuļtīvejamōs zemes plateibas; pīmāram, pūrainōs un zamōs vītōs sādžas ir mozas, jo moza beja kuļtīvejamōs zemes plateiba, bet augstōkōs vītōs beja gluži ūtraidi — atsateisteja lelōkas sādžas. Kuļtīvejamū zemi sadaleja tai: pi kotras mōjas beja augļu un sakņu dōrzs, pōrejais teirums beja sadaleits šņūrēs voi strēmēlēs. Ganeibas un pļovas beja kūpejas vysai učastkai voi dažōs sādžōs ganeibas un sīnam pļaunamōs pļovas beja

kūpejas vysai sādžai. Sīna pļovu kotru godu sadaleja ar kōrti atteiceigōs daļōs, kuras taipat sauce par šņūrem; kod sīns beja nūvōkts, tod otkon pļova pōrgōja kūplītōšonā un tur ganeja lūpus. Lūpus taipat ganeja kūpā voi nu pēc učastkom, voi vysa sādža kūpā, un gonūs gōja pa divi goni, kas mainejōs pēc kōrtas, tōpēc beja gonu dīna un breiva dīna. Breivū dīnu Latgolā sauce par vaļas dīnu. Šys apstōklis ir radzams ari uzvōrdūs un vītu vōrdūs: Vaļaskolns (naapstrōdōts un vacainē atstōts uzkaļnešs, izplateits uzvōrds Vydzemē) un Vaļpīters (uzvōrds). Vaļa nūzeimōja „breiveiba“; pīmāram, ir vaļas voga, kurā nikas nateik stōdeits.

Dzimtnīceibas laikā cylvāki beja saisteiti pi zemes, bet izarōda, ka jau ari tod ir bejuši breivi cylvāki, kas nav gōjuši muižā kolpōtu; tī īsaukti Leimani, kas pasaglōbis vītu vōrdūs un uzvōrdūs: Varakļōnūs ir Lelūs un Mozūs Leimaņu sādža, un Leimanis ir pazeistams uzvōrds. Varakļōnūs uzraksteju šaidu tautas dzīsmi, kū pasaceja munas vacōsmōtes (nu tāva puses) mōsa apmāram 90 godu vacumā, 1928. godā:

Es beju lelō Leimaņa meita,
Maņ beja lelō sudobra sokta,
Kuri vēji pyute, tī žvadzynōja,
Kuras tautas jōja, tōs zadynōja.

Zadynōt nūzeimōj sveicynōt. Pretstotā Leimanim ir Veipi, kas ir bejuši nabrevī cylvāki. Varakļōnūs ir Veipu sādža un uzvōrds Veips, Daugovpiļs aprīnkī ir Vīpes pogosts. Tys ir germaņu izceļsmes vōrds, radnīceigs ar angļu fief „lēņu zeme“. Breivī cylvāki ir baudejuši kusteibas breiveibu un ari materialā ziņā bejuši tōli priškā. Atteiceibā uz īdzeivōtōju kusteibu dzimtnīceibas laikā ir jōsoka, ka tei tūmār ir nūtykuse, un prūti, šaidu apstōklū dēļ:

1. Poši muižiniki ir cylvākus pōrvītōjuši, ir īvastas un nūmatynōtas vasalas sādžas, pīmāram, nu Pūlijas. Pamats taidai pōrvītōšonai varēja byut tendence īdzeivōtōjus izratynōt nu bīži apdzeivōtas vītas uz ratōk apdzeivōtu vītu voi ari vajadzeiba pēc vairōk dorba spāka.

2. Muižiniki cylvākus ir pōrdavuši voi apmainejuši uz cytom muižom.

3. Muižinīki ir lykuši apsaprecēt cylvākim, kas jimti nu attōlōkim apgobolim.

4. Cylvāki ir poši bāguši nu borgim kungim un meklējuši labvēleigōkus apstōklus.

5. Pēc karim ir nūtykuse cylvāku kusteiba, cylvāki ir slāpušis mežūs un pūrūs un bāguši tōļōk nu celim, un kod vīnā vītā cylvāki ir bejuši izkauti voi aizbāguši, tod tamā vītā ir inōkuši ļaudis nu cyturīnes un apsamatuši. Kars vīnmār cylvākus izkleidynoju un sajauc. Palik kara gyustekni uz dzeivi jaunā vītā.

6. Cylvāki ir bāguši, izavaireidami nu kara klauseibas, kas beja 25 godus ilga.

7. Dabeigais pīaugums praseja pēc izaplateišonas. Tys ir, pīmāram, radzams Lubōna baseinā. Slāpdamīs nu karim, varbyut ari nu muižas vagarim, cylvāki ir atroduši patvārumu Lubōna baseina mežūs, kur atsateisteja solas — cylvāku apdzeivōti puduri, kai, pīmāram, Vydsola, Sola, Kozusola, Salinīki, kas beja dabeigi izolātas un aizsorgōtas vītas, dažūs goda laikūs pilneigi nasasnādzamas, un nu turīnes, cylvāku skaitam pīaugūt, nūtyka izaratynōšona uz cytom vītom, kas beja mozōk apdzeivōtas. Nūtyka izaratynōšona vērzinī prūjom nu Lubōna.

8. 19. godu symtā Krīvijas cars ir pōrdevis 40 000 latgaļu Persijas šacham, un tūs cylvākus ir kerstējuši cara irēdni. Tōpēc cylvāki ir slāpušis mežūs un pūrūs: pa dīnu dzeivōjuši pūrā, bet pa nakti apkūpuši sovas saimisteibas. Par tū atmiņas beja uzaglobōjušas Bykovas pogostā. Ir vītā vēļ pīminēt šaidus faktus: cars Feodors 1593. godā izdeve lykumu, kas aizlīdze tērgōtīs ar krīvu vērgim, bet tūtīsu īteice „jimt un pārkt latvīšus, leišus, mordvīnus un tatarus“, un sakarā ar tū ir nūtykušas vērgu deportācijas nu Latgolas. Zīmeļu kara laikā cars Pīters I ir licis „sagyusteit naideigūs latvīšus un syuteit kai amatnīkus uz Azovu“. Storp 400 sagyusteitim amatnīkim ir bejuši breivi pilšōni un pat muižinīki. Zynoms, tys pyrmom kōrtom atsateic uz Vydzemi, bet varēja tiklab ari skōrt Latgolu. Bez tam ir zynoms, ka Pīterburgas ceļšōnai ir aizsyuteiti 20 000 cylvāku, tys beja 18. g. s. pyrmajā pusē.

9. Pēc dzimtnīceibas atceļšonas cylvāki poši labprōteigi ir davušis uz pilšātom peļņā, vysvairōk uz Pīterburgu.

Tol̄ok ir j̄on̄ur̄oda uz dažom gryuteibom latgaļu uzv̄or-
du p̄etn̄iceibā.

Muižu archivi, kas saturēja ziņas par īdzeiv̄ot̄oju sa-
st̄ovu, lelā mārā ir iznycyn̄oti, daži ḡoja b̄ujā jau 1905. go-
dā, bet vysvair̄ok Pyrm̄o pasauļa kara laikā un revolucijā.
Ir zynoms, ka dažu muižu, p̄imāram, Varakļ̄onu, archivi
tyka īpak̄oti un, karam s̄ocūt̄is, aizsyuteiti uz P̄uliju, p̄o-
rejsais tyka izputyn̄ots 1918. un 1919. godā. Dažas muižas
tyka n̄udadzyn̄otas ar vysim archivim. Taipat ari pogostu
archivi c̄ite revolucijas laikā. Latgaļu uzv̄ordus ir p̄irak-
stejuši sveštautiši: kr̄īvi voi p̄ūli. Volūdas nazyn̄ot̄ji v̄igli
izdora klaidas raksteibā voi ari uzroksta p̄ec sovas volūdas
fonetikas principim. T̄op̄ec n̄utyka daudz̄s gadejum̄s lat-
galisk̄us uzv̄or̄du p̄okr̄iv̄ošona voi p̄orp̄ūļ̄ošona, jo na cy-
taidi, tod vysmoz p̄ikarūt svešas volūdas golūt̄ni. P̄imāram,
īrokstūt jaunp̄idz̄ymuš̄o v̄or̄du metrikas gr̄omot̄s p̄ec kr̄ī-
vu volūdas lykuma uzv̄or̄du raksteja daudzskaitļa gene-
tivā. Tai, p̄imāram, Samušu bārn̄s tyka p̄iraksteits kai
Samušov (kas ir kr̄īvyski daudzskaitļa genetivs), un vāl̄ok
nu š̄o kr̄īvu daudzskaitļa genetiva radeja latv̄išu v̄inskaitļa
nominativu: Samušovs, it kai tys byutu jauns uzv̄or̄ds, bet
pat̄iseibā tys bolst̄os tikai uz p̄orprotuma. Taipat ari Ikau-
niku bārn̄s tyka p̄iraksteits Ikovnikov un t. t. V̄erteigas zi-
ņas var dūt vaci cylvāki, un Latgolā taidu, kas sasn̄dze
80—90 godu vacumu, beja pulka, t̄umār na kotram taidā
vacumā ir vairs skaidra atmiņa, un p̄i tam nabadzeibā n̄ū-
sp̄istūs cylvāku atmiņas ir eisas, t̄os nasasn̄dz̄ t̄oli. Vaci
cylvāki vairs nap̄imiņ sovu dzimšonas godu. Tikai t̄i, kas
kaut kai goreigi vyngryn̄oj̄os, īsamōceja laseit un uzturēja
gora mūžeibu, saglob̄oja atmiņas nu sovas jauneibas.

Uzv̄or̄di ir p̄etejami p̄ec saleidz̄ynojam̄os disciplinas
principim, un ir j̄omeklej sakareiba ar taidim pat voi lei-
dzeigim uzv̄or̄dim p̄i cytom tautom. Uz taidu v̄īnu parōdei-
bu jau ir j̄on̄ur̄oda tyuleņ, pr̄ūti, t̄i ir uzv̄or̄di, daryn̄oti ar
-a: Briška, Rēpša, Rimša, Trēpša, Trōkša, Sauša, Styuka,
Skuba un t. t. Uzv̄ordus, daryn̄otus ar -a, sastūpam jau
p̄i senejim rom̄išim: Catilina, Galba, Nasica, Publicola,
Scaevola, Seneca. Šei tradicija ir tik stypra, ka uzv̄or̄di ar
-a ir pasagl̄obuši v̄eļ šū boltu d̄īnu itališu volūdā un pa
ratam ari spānišu volūdā. Ari leišim ir uzv̄or̄di ar -a, p̄imā-
ram: Bukša, Briška, Rimša. Daudzim latgaļu uzv̄or̄dim ir

paralelas formas Leitovā. Izarōda, ka uzvōrdi ar -a ir vīni nu vacōkim un izsoka kolektīvu jēdzīni, taitod ir apzeimējuši cīļti voi dzymtu resp. organizātu sabīdreibu. Šamā sakareibā ir jōmiņ vēļ reizi dižcīļteigō pūļu dzymta Sapieha, kam pīdarēja vairōkas muižas Pūlijā, un Tereze Sapieha beja pādejō Varakļōnu muižas īpašneica. Šei dzymta četru symtu godu laikā ir davuse vaļsts veirus, kulturas darbinīkus un goreidznīkus; Krakovas archiveiskups, kardināls Odums Sapieha, beja šōs dzymtas pēctecis 20. g. s. Sprīžūt pēc formas, kai uzvōrds darynōts, tam ir jōbyut baltu izceļsmes. Tautas forma beja Sapega, bet boltkrīvu izrunā Sapieha. Cyta dižcīļteiga dzymta beja Sanguška.

Blokus uzvōrdim ar -a ir ari mōju vōrdi ar -a, pīmāram Kaukas. Kauka ir latvišim un leišim kūpejs mitoloģisks jēdzīņš, kaidis nu mōjas gorim. Kauka jau ir mynāts 16. g. s. leišu rokstu pīmineklūs. Leivōnūs tū formu izrunoj: Kouka, un mōju vōrds ir Koukas, nu kam aiz pōrprotuma rodōs dzeļzēļa stacijas nūsaukums Kūkas. Kauku mōjas ir Varakļōnu pogostā, Ōžiniku sādžā.

Pēc tradicionālō uzskota uzvōrdi, darynōti ar -iski voi -ski, ir pūļu izceļsmes, kai pīmāram: Bukovskis, Latkovskis, Rutkovskis. Daudzi pīdēkli kaidreiz ir bejuši patstōveigi vōrdi, taidis ir bejis kaidreiz ari -ski, kam pamatā ir sengermaņu pamatvōrds whiski, kas ir nūzeimōjis organizātu cylvāku sabīdreibu, cīļti voi dzymtu, kam beja sova lykumeiga īkōrta; tai, pīmāram, gumwhiski ir nūzeimōjis „senatori“, taitod tys ir germaņu un navys pūļu izceļsmes vōrda atvasynōšonas veids. Latkovsku uzvōrds ir sastūpams 17. g. s. Vislas telpā, un kaidis Anton Latkowski ir bejis Ludzas dekans ap 1818. godu. Latkovsku uzvōrds ir sastūpams tikai Varakļōnūs un Dagdā; vysi Varakļōnu Latkovski beja tyvōki voi tōļōki rodi sovā storpā, bet nabeja zynoms, ka tīm byutu kaida radniceiba ar Dagdas vōrda brōlim. Pūlijā tys uzvōrds ir izplateits. Baltyskōta forma ir sastūpama leišu uzvōrdūs, pīmāram, Baranauskas, Galvanauskas, Pranauskas.

Atteiceibā uz latgaļu uzvōrdū nūzeimi tod ir jōsoka, ka tī ir dolomi šamā ziņā divejōs grupōs: skaidras nūzeimes un naskaidras nūzeimes vōrdi. Ir pulka uzvōrdū, par kuru nūzeimi nav divu dūmu, pīmāram: Augustāns, Kōrklys, Lazdāns, Slūka, — tī vysi ir naapstreidamas lat-

vyskas izceļsmes vārdi; nu ūtras puses ir naskaidras nūzeimes uzvārdi: Joksts, Pīzāns, Pīzeļs, Zlēmete. Šī ir tikai daži. Taidu ir labi daudz. Lai tūs nūzeimi nūskaidrētu, vēļ priškā stōv lels pētnīceibas dorbs. Daži taidi uzvārdi pēc sova darynōjuma izaklausā latvyski: Motyvāns, Mortukāns, Mukōns, bet nav vairs sugas vārda, ar kū tūs varātu saleidzynōt. Tōpēc naskaidrim uzvārdim pamatā ir voi nu vaci un aizmērsti vārdi, kaidi provincialismi, voi arī tī ir svešu tautu vārdi, īpaši tōļōku un mozōk pazeistamu tautu vārdi. Latgolā ir pazeistams uzvārds Jozāns, bet Jozan ir pazeistams uzvārds arī Japōnā. Daži vārdi uzrōda apbreinojamu seikstumu un pastōv gluži izolātā veidā. Pīmāram, Osyunes pogostā bārnu sauc: bers, daudzskaitlī beri, cytur Latgolā soka: bārns, daudzskaitlī bārni. Norvegu volūdā: barn, daudzskaitlī barna; barna barna norvegiski nūzeimōj: bārnu bārni, latgaliski: bārnu bārni, leišu bernas „puisis“. Bet islandīšu volūdā bārnu sauc gluži taipat kai Osyunē: ber (latvīšu volūdā tam vārdam ir veirīšu kōrtas vīnskaitļa nominativa golūtne s). Kapeņu pogostā ir izplateits uzvārds Bērnāns. Pēc tautas etimologijas tys asūt atvasynōts nu bārna vārda. Tūmār tam uzvārdam nav nīkaida sakara ar bārnu; tys ir atvasynōts nu krystamō vārda Bernhards, kū Latgolā izrunoj: Bierneits (gen. Bierneiša), un Bērnāns ir patronimiks (nūsaukts pēc tāva vārda) kai daudzi cyti.

Latgaļu uzvārdi pēc sovas izceļsmes ir īdolomi šaidōs grupōs:

1. Uzvārdi, kam sakars ar muižu, ar dažaidim omotim un dorbim muižā: Bryuvers, Kaļva, Kaļvs, Klīdzējs, Kučers, Rejnīks, Stabuļnīks, Skarbinīks (pūliski skarbnik: montzinis), Skrūders, Skrūderāns, Strumpnīks, Šidlovskis (sedlinīks, pūļu šidla, krīvu šilo „eilyns“), Vēvers, Vainods, Voits un variācijas: Voiteņš, Voitkāns, Voitukāns.

2. Uzvārdi, darynōti pēc tāva vārda (patronymica): Augustāns, Bērnāns, Ignatāns, Jōnāns, Joniškāns, Jurāns, Jurkāns, Jurdžs, Jurgeits, Jurovs, Meikulāns, Mičulāns, Mičuleits, Ondžs, variacijā: Andžāns, Ontužāns, Odumāns, Pīterāns, Stepulāns (Stefans). Te pīdar Laurinovičs, Lukaševičs — Laura un Lukasa pēcnōcēji.

3. Uzvārdi, darynōti pēc mōtes vārda (matronymica): Dōrtāns, Īvulāns, Madaļāns, Mōrāns.

4. Uzvārdi, atvasināti no dzīvnieku vārdim: Bolūds, Dzeņs, Eriēls (senējais ērgļa nūsaukums), Blusa, Biusanovičs, Ceiruļs, Čakšs, Gaileits, Krauklis, Lapseņa, Lōcs, Lōcāns, Skudre, Slūka, Strods, Stykōns, Stykuts, Vonogs, Vylks, Vylcāns, Viļcuks, Viļceņš, Vōvere, Začs, Začaste, Zeile, Zeileite, Zvērbuļs. Šamā sakareibā arī jomiņ uzvārds Iubuļs, pazeistams Leiksnā un Kolupā, kuru roksta dažādi: Jubuļs, Yubuļs, pamatā iubele: meža bolūds.

5. Uzvārdi, kam sakars ar augu pasauli, iekaitūt kulturaugus: Auzāns, Auzeņš, Čācs (kekaris), Dubrovskis (ūzuls), Kōrklys, Lazdāns, Lozda, Linužs, Pabērzs, Rudzāts, Rudzeits, Ūzuleņš, Ūzuļniks.

6. Svešas izceļsmes uzvārdi, kam pamatā austrumu tautu vārdi: Baška (turku volūdā golva, priekšniks, vacōkais, Baš-bakān turku volūdā ir ministru prezidents, nu tam ceļojūšs vārds bašlaks — filca golvas apsaga ceļotōjim zīmā „kapuce“), Džiguns, Kindzuļs (duncis), Karakāns (kara — altajīšu volūdās nūzeimōj „malns“ un sastūpams taidūs vītu vārdūs kai Karakorum „malnais akmiņš, t. i., akmiņūgles“) Sarguns.

7. Uzvārdi, kas cālušis nu tauteibu vārdim: Čygōns, Lītaunīks, Ikaunīks, Krivāns, Kursīts, Kurseits, Kurtiīšs, Zvīdris, Zvīdreņš, Višku pogostā ir Šveds voi Švede, Turks.

8. Uzvārdi pēc nūsadorbōšonas un omota: Medinīks, Dzērkaļs (dzērnovu kalējs), Mežkaļs (meža) kalējs resp. kūka apstrōdōtōjs, jo medis seņōk nūzeimōja kūku, nu tam izteiciņš: pagatavōts nu vysa meža, tys ir, nu vīna kūka), Ratnīks.

9. Uzvārdi, kas cālušis nu vītu vārdim voi stōv sakarā ar pōrsavitōšonu: Kempis (Vydzemē Kempu pogosts), Rancāns (dzymta inōkuse nu Rankas Vydzemē), sal. ar vōcu Ranke, Rankin, lejas vōcu volūdā rank nūzeimōj „schlank“. Pēc cytas variācijas Rancāni nōkuši nu Sebežas apkōrtnes, jo tur leideiģi vītu nūsaukumi. Skrynda (īceļōjuši nu Skrundas un apsamatuši Leiksnā), Reidzāns (pazeistams Viļānu pogostā), tys, kas cēlis nu Reigas. Zvejsaļniks, vītu vārds Zvejsola.

10. Leišu izceļsmes uzvārdi: Kudeika, Kūdīks (bārns),

Paukšte (putnys), Vaikuļs, Vaičuļs, (vaikas „bārns“), Vanagelis (vanadzeņš), Misjūns.

11. Salykti uzvārdi Latgolā nav sevišķi izplateiti. Pyrmū vītu storp saliktinim ījam tī, kam ūtrajā daļā ir vārds acs: Baltacs, Koklačs, Laupacs, Leikačs, Malnačs, Sleipačs. Cyti saliktini, kam ūtrajā daļā „sola“, pīm., Dūcalīts, Kascalīts resp. Kassalīts (kozu salitis), Lipsalīts. Cyti salykti uzvārdi: Līpudrivīts, Priževuits (Prižu voits, voits „uzraugs“, sal. vōcu Vogt, pamatā latiņu advocātus), Solaszemņiks, Zvejsaļņiks. Šamā sakareibā ari mynami dubulti uzvārdi: Kozuļ-Kaža, Mukts-Kveders (Kveders nōk nu krystamō vārda Teodors), Kucenkeirs, Staņka-Puisāns, Strods-Sērmais, Strods-Eisāgs (Eisāgs-mōju vārds Varakļōnūs, Eisāks ar k — mōju vārds Bukmuižā).

12. Dažaidas nūzeimes un izceļsmes vārdi: Kuņdzeņš, Meļkers, Kušners, Smeļters, Škapars, Pizičs, Puntyužs, Puncuļs, Puzāks, Turlajs un t. t.

13. Uzvārdi, kas cālušis nu palamem. Dažūs gadejums nav iespējams nūviļkt rūbežu storp uzvārdu un palami. Ir jōdūmoj, ka dažas gimines ir bejušas pazeistamas ar kaidu pasaukšonu voi palami, un vālōk tei ir pīraksteita kai oficials uzvārds, pīmāram: Gruduļs, Mozuļs, Veceļs, Zylpaušs. Vyspōri, vārdi, atvasynōti ar pīdēkli -eli, ir nīvojamas nūzeimes voi ari pamozynojāmī vārdi, bet pamozynojāmō un nīvojāmō nūzeime stōv tyvu; tepat var minēt neivojamōs nūzeimes verbus: dīdelēt, jōdelēt, sprīdelēt, staigalēt. Par gruduli Varakļōnūs sauc cylvāku, kas runoj zamā bolsā un naapmīrynōti („grudynoj“). Ir pazeistams uzvārds Pokuļs un Rokuļs, bet voi tim byutu kaida neivōjuma nūzeime, tys vairs nav nūsokoms. Varbyut kaidreiz taida beja. Mežaļs, Madžuļs un Zīmeļs nav neivōjuma vārdi. Mežals, Madžuļs stōv sakarā ar senejū kūka nūsaukumu: medis, nu tam ari uzvārds Mežiniks. Igauņu volūdā mezinik (kas ir patapyņōts vārds nu latvīšu volūdas) nūzeimōj bitiniks, jō bites dzeivōja kūkūs. Par palamem ir uzskotomi uzvārdi, kai: Koklačs, Kaulačs, Leikačs, kai palame (na uzvārds) ir pazeistams Būzacs (cylvāks izbūztom acim).

Dažas vyspōrejas pīzeimes pi latgaļu uzvōrdim.

Nav nivīna uzvōrda, kas byutu pazeistams vysā Latgolā. Kotrys uzvōrds ir lelōkā voi mozōkā mārā lokals un izolāts. Kotrā pogostā ir vīns voi divi voldūši uzvōrdi, kas dūd pogostam zynomu nūkrōsu, pīmāram, Varakļonūs Strods, Broks, Borkovā Mōļņiks, Tūmeņš, Atašinē Staleidzāns, Kapeņūs Verza, Bērnāns. Aglyunā Valainis, Daukšta, Viškūs Greiža, Putāns un t. t. Tys licynoj par faktu, ka myusu seņči vysumā ir moz pōrsavītōjuši un dzeivōjuši pēc styngri nūškērtom dzymtom. Dzymtas ir tūrējušos kūpā zam tāva autoritates, un precējušis bārni ir dzeivōjuši kūpā. Uz tū nūrōda plaša un labi izkūpta radnīceibas terminologija, kur kotrai radnīceibas pakōpei ir sovs vōrds, kas tagad jau lelā mārā ir aizmērsti voi moz pazeistami vōrdi: ītaļa, dīvers, mārša, svaine. Daži nu dzymtas radnīceibas vōrdim ir klivuši par uzvōrdim: Znūteņš un Brōlišs, un Osyunes pogostā ir uzvōrds Švāgris.

Dzymtu turēja kūpā tāva autoritate, kas beja piļneiģi patriarchala un kurai ir leidzeibas ar romišu paterfamilias. Vēļ ap 1930. godu Latgolā beja gimines, kur kūpā dzeivōja trejs voi četras paaudzes un pōri par trejdesmit cylvāku zam vīna jumta. Izīšona uz vīnsātom lelā mārā šū tāva autoritati mozynōja, jo lelōs dzymtas sasadaleja mozōkōs vīneibōs, un tōs kliva naatkareigas par sevi. Var apgolvōt piļneiģi pamatōti, ka sādžu sistema veicyņōja dzymtas styprumu un turēšonūs kūpā, cikom izīšona uz vīnsātom dorbōjōs taišni pretejā vērziņi. Dzymtas golvas — tāva resp. vacōtāva autoritate mozynōjōs. Uz dzymtas styprumu un tāva autoritati nūrōda tūs uzvōrdu daudzums, kas atvasynōti pēc tāva vōrda; kai redzim, tod Jurs ir bejis vyspopularōkais vōrds storp latgalim, jo nu tō ir vysvairōk atvasynōjumu: Jurāns, Jurkāns, Jurdzs, Jurgeits (-ša), blokus tam var stōtīs tikai Mikeļs, pi latgalim Meikuls, nu kura taipat kai nu Jura vōrda ir vairōki atvasynōjumi: Meikulāns, Mičuļs, Mičuleits (-ša), Mičulāns. Tei nav nikaida najaušeiba, ka Jurs un Mikeļs ir dāvuši vysvairōk uzvōrdu atvasynōjumu, bet šymā apstōklī var saredzēt svoreiģu vēsturysku faktu, un prūti: Jura dīna (23. aprelī) kai saimnīcyskō goda sōkums, kod nūtyka gonu, strōdnīku, rentnīku, pusgryudnīku un cytu saleiģ-

šona resp. saimnīcyskūs leigumu slēgšona, pōrsaceļšona uz cytu dorba un dzeives vītu, nu kam ir palicis izteicīns „jurgi“, un Mikeļa dīna kai saimnīcyskō goda nūslāgums, strōdnīku atlaisšona un olgas izmoksas, kai tautā pastōvēja teicīns: „Nu Jurgim leidz Mikelim“, kas ītvēre vosoras dorba sezonu. Mikeļa dīnu svēteļ 29. septembrī daudzōs vītōs ir Mikeļu tērgi, kur ļaudis sabrauc nu plašas apkōrtnes. Ar Jura un Mikeļa dīnu stōv sakarā ari vēļ kaut kas cyts, kas nu kulturvēsturyskō veidūkļa ir ļūti rokstureigi. Krīvu volūdā ir divi darbeibas vōrdi: podjegeritj un podkuzmitj, kas nūzeimōj „pīkrōpt, apmōneit“ voi, kai tauta soka, „apvest ap styuri“. Tys nu ir cēlis tai, ka obi darbeibas vōrdi ir darynōti nu krystamim vōrdim Jurs (kr. Jegor) un Kosma (krīvyski Kuzma). Ap Jura dīnu nūtyka leigumu slēgšona un acim radzūt ari pīmōneišona, un ap Kosmas dīnu (pēc katōļu tradicijas 27. septembrī, bet pēc pravoslavu tradicijas 17. oktobrī) nūtyka olgas izmoksas un sezonas strōdnīku atlaisšona; ari tod ir praktizāta pīmōneišona. (Kosma un Damians beja divi brōli, kristianisma mūcekli nu Arabijas Diokleciana laikā). Latvišu tradicijā nikō tamleidzeiga navar maneit, kur byutu nūrōdejums uz leiguma napīldeišonu voi nagūdeigu praksi. Blokus Mikelim kai saimnīcyskō gōda nūslāgumam latvišu tradicijā ir ari Mōrtēni (pēc katōļu tradicijas 11. novembrī).

Tai kai Jura un Mikeļa dīnas ījēme taidu svoreigu vītu myusu seņču saimnīcyskā dzeivē, tod nu tim divim krystamim vōrdim ir ari vysvairōk atvasynōtu uzvōrdu formu, cikom nu cytim krystamim vōrdim ir tikai pa vīnam voi divim: Adamāns, Jōnāns, Joniškāns, Pīterāns, Pōvulāns, nu dažim krystamim vōrdim nav nīmoz atvasynōtu uzvōrdu; pīmāram, populari krystamī vōrdi Latgolā ir Stanislavs, Boleslavs, Vladislavs, bet atvasynōti uzvōrdi ir tikai nu Vladislava: Ladusāns. Tys ir izskaidrojams taidā veidā, ka tī vōrdi beja gryuti izrunojami pynlā formā, un tauta lītōja vīneigi pošu darynōtas eisōkas formas, pīmāram, Vladislavu tauta sauce par Ladusi, nu tam ari uzvōrds Ladusāns. Kai uz rokstureigu pīmāru var nūrōdeit uz uzvōrdu Jerumāns, kas nōk nu krystamō vōrda Heronims, kū tauta izrunoj: Jerums. Nu krystamim vōrdim uzvōrdi teik darynōti ar pīdēkli -āna, taipat kai latiņu volūdā un iz-

soka pīdareibu pi dzymtas, zemes voi piļsātas. Un šys uzvōrdu darynōšonas veids ir styprys un vacs pavadiņš, kas saista myusu seņčus ar romišim. Bārni klauseja tāvam, dzeivōja un strōdōja kūpā un nu tāva montōja tradicijas un vōrdu. Kotrai dzymtai beja sova pasaukšona, kas kliva par oficialu uzvōrdu, jo tei tyka īvasta metriku voi pogosta grōmotā, bet blokus tai pasaukšonai pastōvēja ari vēļ cytas pasaukšonas, kas, kai redzējom, varēja byut vairōkas, un tōs pastōvēja tikai mutes tradicijā. Tom pasaukšonom varēja byut dažāids sōkums. Pīmāram, myusu dzymtu (Latkovskus) apkōrtnē pazyna tikai pēc mōju vōrda Lesnīki, jo kaidis nu vactāvim Varakļōnu muiža beja bejis par meža sorgu, bet tai kai nu reizi vōrds beja īgōjis tautā, tod tys ari pastōvēja, bet ni muns tāvs Pīters, ni vacaistāvs Pōvuls nabeja mežsorgi, taitod mežsorgs ir bejis kaidis tōļōks seņcis. Dūtam nūsaukumam ir ilgōks myužs nakai cylvākim, paaudzes nōk un aizīt, bet vōrdi palik. Seņōkūs laikūs uzvōrds ir uzskateits par gluži mozsvoiegu lītu un ir bejis piļneigi vīgli pīraksteit kaidu grib uzvōrdu, tōpēc ir gadejumi, kur divim brōlim, kas cālušis nu vīna tāva un mōtes, ir dažāidi uzvōrdi. Taidis gadejums ir bejis 19. g. s. vydā Makašānu pogostā, apdzeivōtā vītā Kozudaunē. Tāvs nūmiris, un palykuši mozi bārni, storp tim divi mozgadeigi dāli. Tāva uzvōrds ir bejis Pujats. Bārnim nūzeimōts par aizbiļdni vacōkōs mōsas veirs, pēc uzvōrda Čakšs. Kod vālōk dāli pīauga, apsaprecēja un sadaleja tāva zemī, tod atroda, ka pogostā jī pīraksteiti ar uzvōrdu Čakšs. Vīns nu dālim Jezups paturēja šū uzvōrdu, kai beja pīraksteits pogostā, bet ūtrys dāls Francis paturēja sova tāva uzvōrdu: Pujats. Tai izauga tōļōk diveju brōļu gimines un jūs pēcnōcēji ar divejaidim uzvōrdim: Čakšs un Pujats.

Dažā sādžā volda tikai vīns uzvōrds, kas ir 20—30 giminem. Nav šaubu, ka tī vysi ir cālušis nu vīna seņča. Gimines beja lelas, beja pa 12 voi pat 14 bārnu giminē, bet caurmārā 6—9 bārni. Jo ari vysi 12 voi 14 bārni naizdzeivōja, jo dažī myra mozi, tūmār izdzeivōja 8 voi 9. Tai kai precējōs pōrsvorā 30 godu vacuumā (veirīši, un sīvītes 25 godu vacuumā), tod nu vīna pōra nōce, saceisim, 9 pēcnōcēji, un nu šim 9 bārnim nōkūšajūs 30 godūs jau varēja byut ap 80 pēcnōcēju. Tai ir izskaidrojama parōdeiba, ka dažī

uzvārdi ir vairāk izplateiti un daži mozōk, jo dažas gimines ir bejušas vairāk dzeives spējeigas un otrōk pīaugušas nakai cytas gimines. Šamā sakareibā ir jōnūrōda uz vīnu rokstureigu faktu. Pūļu muižu sarokstūs nu 1690. goda lelajā Bēržgaļa pogostā, kas snādzās apmāram nu Rēzeknes leidz Kōrsovai, ir bejušas tikai sešpadsmit saimnīceibas, kas, kai jau agrōk mynāts, tyka sauktas „dyumi“ (dym). Tur ari mynāts uzvārds Soltan. Soltāns ir pazeistams uzvārds Latgolā, un šys jau ir skaidrys nūrōdejums, ka uzvārdi ir pastōvējuši jau seņ pyrms dzimtnīceibas atceļšonas. Un jo uz teritorijas, kas snādzās vairōk nakai 20 km garumā, beja tikai 16 apdzeivōtas vītas, tod tys līcynoj, ka zeme ir bejuse pavysam ratai apdzeivōta, tōpēc ir saprūtams tūs vacūs cylvāku apgolvōjums, kas soka, ka zemes beja daudz, bet nabeja cylvāku, kas tū jam. Bet nu daudzbārnū gimīnem tauta otkon dreīž pīauga. Ir zynoms, ka 18. g. s. dažom Bēržgaļa pogosta dzymtom ir bejušas lelas zemes plateibas. Un tī, kam beja lelas zemes plateibas, beja ari tu-reiģi un tī nakolpōja kungim.

Blokus tāva krystamam vōrdam ari mōtes krystamais vōrds ir devis uzvōrdū atvasynōjumus, zynoms, gon mozōk. Ir mōju un sādžu nūsaukumi, kas ir atvasynōti nu sivīšu krystamim vōrdim. Varakļōnu pogostā ir mōju vōrds Mōrāni, Aglyunā ir sādžas nūsaukums Madaļāni un ari uzvārds Madaļāns, Vydzemē ir Madliena, kam pamatā ir Mozazijas piļsātas nūsaukums Magdala, nu tam īpašvōrds: Magdalenus, Magdalena, izaplatejīs caur kristeigū ticeibu. Ka mōtes un navys tāva vōrds ir jimts par pamatu uzvōrdam, var izskaidrēt tikai taidā veidā, ka mōte tamā dzymtā ir bejuse īspaideigōka nakai tāvs. Jo mōte beja vairōk pazeistama apkōrtnē nakai tāvs ar sovu uzjēmeibu un īspaidu pī kaiminim, tod parosti bārnus sauce pēc mōtes, pīmāram, „tys ir Anes dāls“. Šyma apstōklī navar saredzēt ni mozōkū nīvōjumu, ka bārnī ir saukti pēc mōtes un navys pēc tāva, bet skaidri var saredzēt apstōkli, ka aktīvōk un uzjēmeigōkō persona giminē ir izacāluse ari kai vodūņs sabīdreibā, tēi persona ir respekteita un klivuse populara. Tāva vara un autoritate ir moņoma na tikai atteiceibā uz bārnim, bet ari uz sīvu, jo parosti sīva beja pazeistama pēc veira vōrda, pīmāram: Jōnīne, Pīterīne, Pōvulīne, kas nūzeimoj: Jōņa sīva, Pītera sīva, Pōvula sīva.

Šaids atvasynōšonas veids ir ļūti vacs, sastūpams jau pi romišim, pīmāram, Nerine (pi Vergilija). Barni ir nūsaukti mōtes vōrdā ari taidūs gadejumūs, kod tāvs ir miris agri, pamazdams mozus bārnus, kas uzauga mōtes aizgōdeibā. Bāрни apkōrtņē tod beja pazeistami pēc mōtes vōrda, pīmāram, Īvas bāрни kliva Īvulāni, un Madaļas bāрни — Madaļāni, un vālōk šū pasaukšonu pīraksteja pogostā kai oficialu uzvōrdu.

Daži uzvōrdi ir moz izplateiti, storp taidim ir mynami: Asāns, Budže, Edarcāns voi Edarcāns (Franča Trasuna mōtes uzvōrds, laikam atvasynōts nu Edvarta), Ketrāns, Nipers, Staudžs, Veitka. Ari tys ir vēļ nanūskaidrōts jautōjums, voi nu tōs byutu ičelōjušas dzymtas nu kaut kurīnes, voi ari pastōvējušas ilgōku laiku, bet napīaugušas skaita ziņā kaut kaidu apstōkļu dēļ: voi nu ir bejis moz dālu tamōs giminēs, voi tī palykuši nasaprecējuši. Tys pēc byuteibas ir interesants un svoreigs jautōjums: dzymtu pīaugšona un paneikšona, kas vairs nav šō roksta uzdevums. Tikai varim konstatēt faktu, ka dažas dzymtas strauji pīaug, dažas paneikst, neikuļoj un pazyud (izmērst). Kai dzimsteibas ceļā cylvāki montoj fiziskōs un goreigōs spējas, tai ari montoj slimeibas, kas idzymst ļūti regulari un kas spēlej lūmu pi dzymtas paneikšonas. Lels bārnuskaits šaidā giminē nav svoreigs faktors. Myusu kaimiņūs beja vīna gimine ar septenim bārnim: seši dāli un vīna meita. Mōte myra ar dylūni, bet nivīns nu bārnim nadzeivōja ilgōk par pylngadeibu, apmāram 21—23 godu vacumā palyka vōjprōteigi un myra, gimine pilneigi iznyka. Pi idzymtom slimeibom pīdar dylūņs (tuberculosis), vōjprōteiba un cytas goreigas slimeibas un polyposis intestinalis familiaris (polipi un augūni leļajōs zornōs un analā kanālī, kas idzymst ļūti regulari un parosti beidzās ar vēzi apmāram 40—50 godu vacumā). Jo idzymst rūkas un kōjas pērstu un nogu forma, ocu krōsa un seikas sejas linijas, tod idzymst daudzas cytas fiziskas un goreigas īpašeibas, kas individu tyvynoj kaidam tyvōkam voi tōļōkam seņčam. Nu šō veidūkļa jamūt, uzvōrdu studija ījam svoreigu vītu cilšu genealogijā. Tautas dzeivais spēks ir īguļdeits veseleigā un styprā giminē; cilšu genealogija myusu tautā ir tikpat kai napēteita, jo vysumā tauta beja nūspīsta nabadzeibā un timseibā, un tōs rodu

rokstim nivīns napīgrīze vēreibas. Raksteita vēsture beja tikai valdinīku giminem: karalim un muižinīkim, bet na dzymtcylvākim, kurdreikstēja pōrdūt voi apmaineit pret fiziskom lītom. Un tūmār, jo myusu tauta ir izdzeivōjuse un napazuduse kara, mēra un boda laikūs, un ari zam pōrtautōšonas spīdīņa, tod tys ir nūticis tikai pasateicūt veseleigom un styprom giminem, caur kurom decimātō tauta atsajaunoj. Jugoslavijā ir vīns mīstenš, kū sauc: Mīmice ar 500 īdzeivōtōjim, un vysim jim ir tikai vīns uzvōrds Mīmica, tī vysī ir cālušīs nu vīnas gimines. Apstōkli vēļ sasagadeja tai, ka latvīšu zemes aristokratija nabēja eisti zemkūpeibas aristokratija, bet lelā mārā degenerējūšīs bruninīku (karōtōju) pēcteči, kas uz zemnīceibu vērēs ar nycynōjumu tiklab vōcu, kai pūļu tradicijā; jo pūļu muižinīks pīsaskōre dorba reikam, tod tyuleņ skrēja mozgōt rūkas un ari vosorā nosōja cymdus. Beja skaidras pazeimes, ka tei ir aizejūša sabīdreiba, kurai vairs nav nōkūtnes. Zemnīks myusu zemē klīva par nīvōjuma vōrdu (bauers, būris, chlop), cikom Vōcijā zemnīks (der Bauer) beja gūda titūls.

Gimine ir sabīdreibas pamatšyuna; jo atseviškas šyunas ir vasalas, tod vasals ir organs un vyss organisms, un ūtraidi: jo šyunas sōc degenerētīs, tod agri voi vālu būjā aizīt vyss organisms. Šyunom ir regenerācijas spāks, uz kura pamata organisms atsajaunoj, sakūpoj spākus un iztur. Biologijas nūzare pētej šyunu atsajaunōšonu un tei mōca par organisma dzeivōt spēju un iztureibu. Arvīnu jauni atklōjumi šymā vērzīnī īnas kaut kū jaunu, kas tyvōk apgaismoj dzeiveibas procesu. Pīmāram, 1962. godā divi japōnu zynōtnīki Wada un Omachi ir atroduši, ka cylvāka organisma atsajaunōšona ir koncentrāta oknōs, šyunōs, kurom ir divi kūdūli; šūs šyunu skaits cylvāka oknōs 24 stūņžu laikā svōrstōs un maksimumu sasnādz 2-jōs stuņdēs pēc pusnaktim. Tys ir biologijas lykums. Paraleli varim redzēt ari cylvāku sabīdreibā. Styprī un vasalī dzymst tikai nu styprim un vasalim. Šū princīpu ir zynōjuši senejī romīši, kai tys jau ir izsaceits pi Horatija: Fortia nascuntur fortibus et bonis (Styprī dzymst nu styprim un lobim). Tikai styprī un vasalī spēj atsajaunōt. Dzeives drauga izvēlēšonā myusu seņči beja ļūti uzmaneigi. Pastōvēja princips: meklēt ilōpu pēc drēbes (vīnāids socialais

stōvūklis), bet vysvairōk vērēs, lai byutu „nu lobim ļaudim“ un lobu veseleibu. Latvišu ideals beja ūzuls un līpa: piūši kai ūzuli, meitas kai līpas, ūzulim un līpom nese uperus (zīdu), lai upera nesējam byutu taidas pat īpašeibas kai ūzulam un līpai. Īvārōsim, ka ūzuls un līpa ir kūki, kam vysratōk ir caurs vyds.

Nav šaubu par tū, ka daudzas myusu dzymtas ir ļūti vacas, ir arī īspējams, ka tōs ir bejušas pazeistamas ar dažaidim vōrdim; kai uz pīmāru var nūrōdeit uz uzvōrdu Jaudzems, kas ir skaidrys nūrōdejums, ka tys ir jauns uzvōrds un ka tei dzymta taču ir pastōvējuse pyrms tam un drūši vīn jau kaut kaidis nūsaukums voi pasaukšona tai dzymtai beja. Tikpat labi tys atsateic uz cytim uzvōrdim, kas ir dūti pēc omota voi vītas nūsaukuma. Tys jau nūrōda, ka uz uzvōrdu ir jōsaver kai uz kaut kū, vālōk īgyutu. Šamā sakareibā nūrōdeisim uz pōrs vacim uzvōrdim, kas cālušīs nu vītu nūsaukumim, tī ir Sameņš un Trūps. Viļānu pogostā, Maltas upes krostā ir Sameņu sādža, bet tei sovu nūsaukumu ir dabōjuse nu kolna, kū sauc: Sameņu kolns, nu kura ir pōrradzama tōla apkōrtne un kas seņōk ir nūdarējis kai tautas svātku un sapuļču vīta, golvonom kōrtom tur ir svynāti Jōņu svātki. Tys ir ļūti vacs vōrds, kam radnīceigas formas ir sanskrita, greku un germaņu volūdōs ar nūzeimi: kūpeiba, sapuļce, sanōksme, sal. ar vōcu beisammen, zusammen, die Sammlung. Jōņu svātкус myusu seņči ir svētejuši tikai atklōtōs un pi tam nūmaļōs vītōs uz kaida uzkaļneņa, kur dadzynōja skrytuli, kas symbolizēja myužeibu un saules kusteibu pi debesim: īvārōsim, ka sanskrita volūdā ir surya-ratha „Saules rotī“ (surya — saule, r skaņa ir agrōkōs l skaņas vītā). Sameņu vōrda sugas nūzeime ir gon pazuduse, bet pasaglōbuse vītu vōrdā un uzvōrdā Sameņš. Tōļōk pa Maltas upi uz leju, Bykovas pogostā ir Leigauņu kolns nūmaļā un vīntuļā vītā, kur seņči ir leigōjuši Jōņu svātкус. Trūps kai uzvōrds ir pazeistams Vydsmuižas un Borkovas pogostā. Uzvōrds cēlīs nu vītu vōrda resp. nu sādžu nūsaukuma uz Maltas krosta, kas ir Maltas Trūpi un Meža Trūpi. Tur ir tō vītu vōrda un uzvōrda sōkums. Tys vōrds ir radnīceigs ar greku trepein „pagrīzt“ un tropos „pagrīzīņš“, nu kam nōk arī volūdas tropi voi pagrīzīni, vōrda lītōšona ar pōrnastu nūzeimi: Daugaveņa, mōmuleņa; Peile

azarā, aste ōrā — meikle — atminējums, povōrneica pūdā, kurai kōts atsaspīž uz pūda molas. Bez tam greku volūdā tropos nūzeimōj ari dzeives veidu un roksturu, jo roksturs ir dažaidi cylvāka pagrīzīni. Maltas Trūpi ir sōkumā nūzeimōjuši „upes leikumi un pagrīzīni“, jo teišam tamā vītā Maltai ir leikumi un attakas, senģuļtnes, un Meža Trūpi ir nūzeimōjuši: „Meža strēmeles“. Vōrdu trūps sugas vōrda nūzeimē lītōja ar nūzeimi „strēmele, pūsmys, gobols“, pīmāram, par šņūru teirumu saceja: „teirums trūpim vīn“. Kod vōrda pamatnūzeime ir izbōlējuse un vairs nav skaidri zynoma, tod tū vōrdu jau sōc lītōt ar dažaidu nūzeimi, lelōku tīsu ar atvasynōtu nūzeimi.

Nūslāgumā par latgaļu uzvōrdim var saceit sekojušu:

1. Uzvōrdi atklōj daudz kulturvēsturysku faktū.

2. Uzvōrdu studijas atklōj svoreigus datus par dzymtu vacumu, kusteibu un dzeivōt spēju. Styprai giminei (dzymtai) daudz vacu rodu.

3. Uzvōrds un nacionalitate nav identas lītas resp. pēc uzvōrda na vīnmār var nūteikt nacionalitati. Uzvōrds ari nav patriotisma aplīcynōjums. Ir byutyski mozsvoreigi, kai cylvāks roksta sovu uzvōrdu, bet svoreigi ir, par kaidu jys sevi atzeist, kaidu volūdu runoj, kaidai ideologijai sekoj un kaida ir jō fiziskō un goreigō produktivitāte. Ir Latgaļu vydā dzymtas ar nalatvyskas izeļsmes uzvōrdu, kas runoj skaidru volūdu un sevi atzeist pa latvīšim, kas ari nikod cytaidi nav bejuši kai tikai latvīši (latgali un latvīši šymā gadejumā ir idents jēdzīņs).

4. Uzvōrdi ir taida vōrdu grupa, kam ir tendence sašņiņgt, kļut izolātim un pat tapt kamatiski napareizim. Seviški cylvāki ar vōju volūdas izjyutu uzvōrdus sakrūpļoj, garōs zilbes saeisynoj, diftongus pōrvērš par monofongim, pīmāram, uzvōrdūs: Broks, Kotans, Počs teik izrunōta o skaņa kai vōrdūs: vosora, vokors, cikom pareizā tautas volūdā tī skanēja tai: Bruoka, Kuotāns, Puočs. Pi latgaļu uzvōrdu sakrūpļōšonas vaineigi ir svešas tauteibas pogosta skreiveri, kas naspēja voi nagribēja, voi nimoz nasainteresēja par pareizas formas uzraksteišonu. Tai Osyunes pogosta dokumentūs figurej uzvōrds Spila, cikom tautā pazeist tikai formu Speila; tōpēc dokumentūs sastūpamōs formas ir jōpōrbauda un jōsaleidzynoj ar tū, kai tauta izrunoj atteiceigu formu. Seviški tys atsateic uz dif-

tongu un garūs zilbu izrunu, kaidas napastōv ni krīvu, ni pūļu volūdā, pēc kuru principa latgaļu uzvōrdi ir pīraksteiti. Aiz tōs īmesles rodōs napareiza interpretacija, pīmāram, nu mynātō latgaļu Trūpa iztaiseja krīvu trup (ar nūzeimi: myrūņs, beigts kermiņs).

5. Pulka latgaļu uzvōrdu pamatnūzeime nav nūskaidrōtā, jo sugas nūzeime ir zuduse voi aizmērsta, voi ari tī ir svešas izceļsmes vōrdi.

PALAMES

Kai jau pats vōrds nūrōda — palame ir atvasynōta nu vōrda lomōt ar pridēkli pa-, kas izsoka irūbežōjumu, ir pasaukšona, kas cylvākam ceļ naslavi. Te, zynoms, var byut ļūti dažaidas nianses: navaineiga pasaukšona sūplōk oficialajam uzvōrdam, voi ari tur var byut jau saradzama ļauna gryba ūtru cylvāku nūpeļt, nycynōt, pazamōt, izsmīt, nūnīvōt. Jo palame beja dūta tāvam, tod tei pōrgōja ari uz bārnim. Reti kurai mōjai voi giminei nabeja palames. Beja palames, kas nabeja dzalūšas; beja ari ūtraidi — palames, kas ļūti pazamōja. Kotrys zynōja sovu palami, tiklab tū zynōja ari cyti tyvōkā apkōrtne. Daži par sovu palami nimos nauzatrauce un nasadusmōja, jo jūs acīs pasauce palamē. Cyti otkon ļūti dusmōjōs un jēme ļaunā, jo jūs pasauce palamē. Beja gadejumi, ka pīkōve tūs, kas pasauce palamē, bet bārni un sīvītes raudōja un turējōs pretim ar osorom acīs pret tim, kas jūs pasauce palamē.

Kam beja palames? Vysvairōk nabogim un dzeives pabērnim, sovaidnikim, bet ari taidim, kam beja uzkreitūši defekti roksturā voi uzavesšonas ziņā. Daudzūs gadejumūs palames cylvākus nūstōdeja ļūti naērtā stōvūklī. Pīmāram, beja gadejumi, ka kaidu tōļōku rodu voi kaiminī sauce tikai pēc palames un bārni tō cylvāka eistō vōrda nimos nazynōja. Kod taidis cylvāks īsaroda cimūs, tod bārni aiz nazynōšonas tū cylvāku uzrunōja pēc palames un nūstōdeja naērtā situacijā sovus vacōkus un ari cīmeņu. Beja ari vēļ cytaidi gadejumi. Varakļonūs par pamatškolas pōrzini beja vydzemniks Ābeltiņš, cylvāks, kas mīļōja humoru; reizi, kod rudinī kaida meitine īsaroduse pi pōrziņa pyrmū reizi, lai pīsaraksteitu, tys jai jautōjis: „Kai tevi lomoj?“ Ar tū jys beja dūmōjis eistū uzvōrdū. Bārns tū-

mār vylcynōjis ar atbiļdi, un školās pōrziņš vēļ reizi jau-
tōjumu atkōrtōjis. Tod meitine kaunādamōs un sorkdama
pasacejuse: Casnāgs (tai Varaklōnūs sauc kiplūku, un tei
bejuse ļauna palame). Školās pōrziņš tū ari pīrakstejis, ni-
kō ļauna nanūjauzdams. Bet kod jys klasē izsaucis školnī-
ku vōrdus un storp tim ari pīraksteitū palami, tod vysa
klase sōkuse skali smītis, un tikai tod tys pōrprotums ir at-
saklōjis.

Palaikam palamē sauce tikai aizmugurē, tys ir, cylvā-
kam nadržēt. Dzērēt palamē sauce tikai, kai jau my-
nāts, aiz pōrprotuma un nazynōšonas voi ari ar teišu nū-
lyuku cylvāku pazamōt un nūnycynōt, kas nūtyka streidūs
un dūsmēs.

Jo daži uzvōrdi ir izteiksmeigi, tod jo vairōk izteik-
smeigas ir palames. Tamōs pasarōda osprōteiba, humors,
tautas spēja uzkert un reagēt uz tryukumim un ačgōrnei-
bom. Daudzas palames ir rodušōs teiri najauši, tom sōku-
mu ir devis kaids najaušs gadejums voi nūtykums, tōpēc
cylvāki zynōja īmesli, kōpēc zynomō palame ir tykuse
dūta. Daudzom palamem īmesle ir aizmērsta, tys nūzei-
moj, ka tōs ir rodušōs agrōkūs laikūs. Cik ilgs myužs pala-
mem, tys nav nūsokoms. Palames mādz dūt bārni vīns
ūtram, bet tōs izzyud, tikleidz školās sūls ir atstōts. Ilgōk
pastōv tōs palames, kas dūtas pīaugušim; tōs ilgst cylvāka
myužu un dažūs gadejumūs tōs pōrgōja uz bārnim. Kai jau
tyka nūrōdeits, dažūs gadejumūs palames ir klivušas par
oficialim uzvōrdim. Tōpēc, styngri jamūt, nav byutyskas
starpeibas storp palami un uzvōrdu. Tōpēc varim runēt par
vacom un jaunom palamem, un patiseibā ir jōsoka, ka pa-
lames nikod naapsastōj. Kai dzeive vysā dažaideibā un
daudzpuseibā īt uz prišku, tai leidza īt ari gaišōs un ānai-
nōs puses, un tōs ir atspūguļōtas palamēs.

Palamu devējus sauce par palamu rōvējim: tī beja at-
seviški individi, kas tū dareja, kas dareja īvaiņōjumu cylvā-
kā gūdam, syta bryuci cylvāka dvēsēlē, kas čyulōja un
nasadzeja un kas kotru reizi, kod tei tyka atkōrtōta, ōtkon
uzplēse vacū rātu. Naīsalaisim diskusijōs par šō jautōjuma
moraliskū pusi, kai tys beja savīnojams ar Dīva bauslei-
bom. Beja jyuteigi un dīvbējeigi cylvāki, kas nikod sovā
mutē najēme ļauna vōrda, kas nu ļauna sorgōjōs vairōk
kai nu guņš un kas pret ūtra cylvāka jyutom izaturēja ar

vyslelōkū smolkjyuteibu. Bet varbyut tys jau ir cylvāka dobā, ka pret ļaunū cylvākim ir dzērdeigōkas ausis nakai pret lobū, kai tū izteiksmēigi ir izsacejis rakstnīks Pura-puke: „Runoj ļaunu par ūtru, un tovs klauseitōju pulks augs augumā, bet, jo runōsi lobu, tod paliksi vīns pats.“

Palamu dūšona beja pōrdrūšs un naapdūmōts sūls nu tūs puses, kas tōs izgudrōja. Daudzā ziņā tōs natyka jīmtas pōrōk nūpītni, tyka dūtas vīglprōteigi, jyutu īspaidā. Tureiba un pošapziņa pavadynoj nīvōt tū, kas palicis atpakaļ. Tys princips jau izsaceits tautas dzīsmē, „Bojōrs krūzes naizdzēre, ka naboga naapsmēja.“

Tagad ilustracijai minēsīm dažus pīmārus:

Varakļōnūs vīnu jaunu un švītu puisī sauce par Mamzali, kas nōk nu franču mademoiselle „jaunkuņdze“, kas sovukōrt nōk nu latiņu mea domicella, nu: mea domina „muna kuņdze“; vīnu strauju un īdūmeigu cylvāku, kas ōtri dzyna zyrgu un cauri tērgim skrēja kai vējs, sauce par Vēja kupču; vīnu paputējušu saiminīku, kam beja „stykla“ jumti (cauroji), sauce par Agronomu. Baļtinovas pogostā moza auguma veiru sauce par Grošu, vīnu cytu cylvāku tymā pat Baļtinovas pogostā sauce: Syltīs (sylvtais), jo jys zīmā staigōja, vīgli gērbīs, plykom, atpūgōtom kryutim. Vydsmuižas pogostā vīnu veiru sauce: Reveļs, jo jys nosōja revolveri un pats beja druknys un moza auguma; jō bārnus sauce par Revelānim. Bēržgaļa pogostā aušeigu cylvāku sauce: Auška un lānu, naattapeigu cylvāku sauce par Ausaini. Vēļ cytas palames: Cērpiņš, Sūdzeite (bejis tīsnesis; Jōsmuižas pogostā ir uzvōrds Sūdņīks, kū tauta izrunōja: Sūdņīks, jo kaids nu seņčim bejis tīsnesis), cylvāks, kas runōja seikā baļseņā, tyka saukts Čaukste, un vīns, kas strauji un ōtri runōja, tyka saukts Čačyns (parosti par žogotom soka, ka tōs čačynoj). Vairōkūs pogostūs (Bēržgaļa, Varakļōnu) ir palame Drystans; tai sauc nanūpītnu cylvāku voi vēja grōbekli. Bēržgaļa pogostā ir šaidas palames: Neikuļs (paneicis saiminīks), Neiveļs (nūvōrdzis, paneicis), Tūvers (rasnys cylvāks), Požogs (gars, kalsnejs cylvāks; par požogu sauc garu kōtu, tīvu kūku, kū lītoj badeišonai), Opūgs (par opūgu sauc pyuci un ari cylvāku izbūztom acim, tōpēc Opūgs ir tys pats, kas būzacs), Nanūzs (naspēceigs, vōrgs cylvāks). Zvērgzdiņes pogostā ir palame Japoncs, jo tys cylvāks bejis krīvu

un japōnu karā, jō bārni saukti Japoncāni. Cyta palame ir Zōpers (izrunoj: zuopers; par zōperi sauc aizparātu ūlu, nu kuras naizaškiļ cōļs, nadereiga ūla).

Daudzas palames ir darynōtas ar pīdēkli -l-, kas vyspōri teik litōts nīvōjuma nūzeimes vōrdu atvasynōšonai, pīmāram: snaudulš, grōbaļš (zaglis, kas pajam seikus priķšmatus), raudulš (rauduleigs cylvāks), ir ari uzvōrds Raudulš, kas ir cēlis nu palames; gaļas pāpuļš ir cylvāks, kas ļūti miļoj ēst gaļu; takaļš ir cylvāks, kas kleist apkōrt, klaidūņš; zynoms, ir ari vasala grupa vulgaras izceļsmes vōrdu, kas teik litōti kai palames. Tai kai ir sugas vōrdi, kam pēc pošas byuteibas ir tikai neivojuša un negatīva nūzeime, pīmāram, klepers (vōjš zyrgs), dīdeļņiks (klaidūņš), ōmreja (rejeigs cylvāks, tys ir salykts vōrds, pyrmajā daļā ir sakne, kas sastūpama sanskrita volūdā: āmas „jāls, zaļš“, greku ōmōs ar taidu pat nūzeimi: „navōreits, jāls, zaļš“, taitod ōmreja nūzeimōja eistu barbaru, kas ād zaļu un navōreitu voi nacaptu), tai ir ari īpašvōrdi, kas zynomā atvasynōjuma veidā īgyun neivōjuma nūkrōsu. Tys atsateic uz deminutivim voi pamozynōjuma vōrdim, kam ir divi gluži pretejas nūkrōsas: mīlynōjuma un neivōjuma nūkrōsa; jo tys atsateic uz mozu bārnu, tod izsoka mīlynōjumu, jo atsateic uz pīaugušu, tod tur jau var saredzēt ari neivōjuma nūkrōsu. Lai nu kai tys byutu, krystamī vōrdi kaimiņu storpā tyka vysvairōk litōti deminutiva formā: Andriveits un Anduleits (sal. Plūdoņa Mazā Anduļa bērņibas atmiņas, r un l skaņas mainōs), Bōrbaleņa, Agateņa, Jōneits, Jūreits, Zuzaneņa un t. t. Šei ir vyspōreja parōdeiba, un te nūvilkt rūbežu storp mīlynōjumu un neivōjumu ir naišpējami, jo faktyski tys ir atkareigs nu izjyutas un nūskaņōjuma, ar kaidu atteiceigū deminutiva formu izrunoj. Bet fakts nu ir tys, ka runōtōja apziņā ir starpeiba, voi soka: Pīters, voi: Pītereits. Nu dažim krystamim vōrdim ir darynōtas krūplainas formas ar neivōjuma nūzeimi, kas teik litōtas kai palames; pīmāram, nu Augusta ir neivōjuma forma Auzeņa (Auzeņa nav nu auzas; tai neivojuši sauc Augustu), nu Stanislava ir neivōjuma forma Tencs (-ča), nu Katrīnes — Trīne, nu Jākuba ir Jaška, ir uzvōrds Jaškāns, kas cēlis nu palames; nu Brigītas — Grīta. Bet deminutiva formas teik darynōtas ari ar pīdēkli -uka, pīmāram: večuks, dāluks, meituks. Voi ari

šim atvasynojumim kaidreiz byutu bejuse neivōjuma nūzeime, ir gryuti nūsokoms, īspējams tys ir. Ir daži uzvōrdi, darynōti ar šū pīdēkli: Piļpuks, Viļčuks, Boļuks, Stasjuks, Vaļuks ir deminutivi nu Boleslavs, Stanislavs un Valentins.

Nūsļāgumā: Uzvōrdi sūplok vītu vōrdim ir pagōtnes līcinīki. Palmes un cytas naoficialas pasaukšonas līcynoņ par tautas vitalitati, osprōteibu un atteiceibom pret sovu apkōrtni. Latgalim un leišim ir pulka kūpeju uzvōrdu (Skuba, Rimša), ir kūpeji uzvōrdi ari Latgolā un Vydzemē: Balcers, Beitāns, Bogdāns, Bridis, Strods. Latvyskas izceļsmes uzvōrdi ir ari ōrpus Latvijas teritorijas, pīmāram, Pūlijā ir uzvōrds Balmuta, taipat kai Minskas tyvumā ir vīta Piļokalne un cara Nikolaja II vīna ministra vosoras rezideņce ir atsaroduse vītā, kas saukta Kolnaberže.

(Tyvōk par šom lītom varēs palaseit grōmotā, kas ir sagatavōšonā: Latgaļu uzvōrdi, palames un dzymtas.)

1. Prof. B. Brežgo. Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atceļšanas 1861—1914. Latvijas vaļsts izdevniecība, 1954.

2. Franciszek Bujak. Wendowie na wschodnich wybrzeżach Bałtyku. Instytut Bałtycki, Gdansk-Bydgoszcz-Szczecin, 1948.

3. M. Bukšs. Pīzeimes par senejūs latgaļu resp. latvīšu volūdu. Vl. Lōča izdevnīceiba. Traunstein, 1948.

4. M. Bukšs. Vacōkī rakstnīceibas pīminekli. Vl. Lōča izdevnīceiba. 1952.

5. Albert Dauzat. Les noms de personnes. Les noms de lieux. Payot, Paris 1946.

6. Kluge. Etymologisches Woerterbuch der Deutschen Sprache.

7. Preobrazhensky. Etymological Dictionary of Russian Language 1951.

8. Privatā ceļā informaciju ir snāgušas šaidas personas: A. Batņa, Vl. Bojārs, B. Briška, A. Budže, V. Cybuļskis, A. Čačs, J. Dyure, P. Ikaunīks, K. Krusts, O. Latkovskis, Vl. Lōcis, J. Grišāns, MIC, A. Jūsts, A. Mazurs, J. Mozga, dek. D. Myuriniķs, A. Pleišs, P. Priževoits, T. Puišāns, O. Rupaiņš, J. Rudovičs, Fr. Teirumnīks, J. Trūps, Msgr. J. Veļkme, Fr. Zeps un B. Žiļvinskis.

L. Latkovskis

VĒCU VĒRDI LATGAĻU VOLŪDĀ

Bīži vīn rokstūs un sarunā ir izskanējuse dūma, ka latgaļu volūdā ir īplyuduši daudzi krīvu un pūļu vārdi un na tikai vārdi, bet pat vasali teicīni kai, pīmāram: īt pi spoveds (izdareit grāku syudzēšonu). Tys ir lelā mārā pareizi, ka sveši vārdi ir īplyuduši; pīmāram, latgaļu lyugšonu grōmotas mudžēt mudžēja ar pūļu vārdim, kai koronka, cnota, lāska, pažitkys, spadzivōšonōs, nūceja (ce-reiba, nu pūļu nadzieja) un daudz cyti. Tī vārdi īplyuda dažaidūs laikūs un pa dažaidim celim: caur lyugšonu grōmotom, goreidznīceibu, kas beja pūļu izceļsmes un vōji pōrzynōja vītejū volūdu, caur muižu resp. caur dažaidom omota personom, ar kurom latgalim beja sakars, taipat ari caur pūļu tauteibas īdzeivōtōjim, kas beja Latgolā apsamatuši. Taipat īmesli, kōpēc taidi vārdi īsavīse, var byut dažaidi. Vīns nu tim ir cylvāku dzeišonōs pēc mūdes, gryba byut modernim un kaut kai izaceļt. Tī cylvāki sovā roksturā ir vīgli cylvāki un nūdora daudz pūsta, jī pīvozoj volūdu ar vysaidim sōrmim nu molas. Taidim cylvākim ir vōja volūdas teireibas un pareizeibas izjyuta. Taidā veidā nūteik vōrdu un formu jaukšona, nu kō cīš volūdas teireiba, pareizeiba un dailums.

Cyts īmeslis, kōpēc sveši vārdi īsavīse, ir apstōklis, ka nōce jauni jēdzīni un priksmati, kas latgalim leidz tam beja sveši. Seviški tys atsateic uz techniskim nūsaukumim, ryupnīceibu un amatnīceibu. Jemsim taidus vōrdus kai skryuve, varstats, bryuzs. Pīmāram, olu dareja kotrā latgaļu sātā, bet tū dareja tikai sovom vajadzeibom, jo tys beja svātku mīlasta naatjamama sastōvdaļa, pret kuru izaturēja ar lelu cīneibu un gūdbejeibu, jo latgaļu izjyutā ar olu saistejōs svātuma jēdzīns. Bet bryuža ols klīva par tērga precī, un tai senejais cīns pret olu nūsleidēja. Bryuzs ir ryupnīceibas īstōde, tei ir fabrika, kur ražoj precī vairumā tērga vajadzeibom. Ir ļūti rokstureīgi, ka lela daļa īvozōtu vōrdu taidni zeimōjās uz dzeršonu, un tys vyss

komplekss, kas saistīts ar krūgu un bryuzi, gulēs kai smoga nosta uz jau tai nūspīstīm latgaļu placim un palyka par tautas pūstu. Te ir dūmots tys ļaunums, kū nese krūgs un dzeršona.

Vyspōrejūs vilcīņūs pasakavēsīm pi vōcu vōrdim latgaļu runā. Ari vōcu vōrdi taipat kai pūļu vōrdi latgaļu runā ir īnōkuši dažaidūs laikūs un pa dažaidim celim. Vārātu tū jautōjumu jemt vēļ plašōk un runōt par germaņu volūdu patapynōjumim latgaļu runā; taidā sakarā tod jau mums byutu jōskar jautōjums par myusu seņču sakarim ar germanim pyrms vōcu īnōkšonas. Tys byutu temats plašam pētejumam, lobs temats kaidam diploma dorbam. Ir vēļ lels jautōjums, voi senejim latgalim ir bejuši teiši sakari ar senejim normanim, voi varbyut senejūs normaņu īspaidi sasnēdze latgaļus tikai caur cytu cilšu starpnīceibu. Jo jamam vārā taidus vōrdus kai silke, vodmola un zeids, kas atsateic uz tērdznīceibas priksmatim, tod tī varēja tikpat labi izaplateit ari storp tom ciltim, kam nabeja teiša sakara ar normanim (vikīngim, skandinavišim). Ir skaidrys, ka taidis vōrds kai škiutis atsateic uz zvīdru laikmatu un pyrms tam nav bejis pazeistms. Taitod tys īsavīse tikai pēc 1621. goda.

Latgalim ir bejis sakars ar Reigu jau nu poša sōkuma, un Reigas īdzeivōtōju sastōvā blokus libīšim un vōcim ir bejis ari latgaļu elements. Tai vōcu vōrdi sōka īsavīst jau samārā agri. Tōpēc varim runōt par agrajim vōcu patapynōjumim, un pyrmā kōrtā te ir religiskōs terminologijas vōrdi: eņgeļs, vyroks, eļne, jumprova un cyti. Pi vācim patapynōjumim pīdar vōrds smōdēt (vydsvōcu smāden). Cyti vōcu izceļsmes vōrdi ir īnōkuši vālōk un pa dažaidim celim, kai redzēsīm vālōk, loba daļa caur pūļu volūdu pūļu vaļdeišonas laikā. Te ir bīžōk pazeistamūs vōrdus saroksts, kas teik lītōti latgaļu runā:

amatnīks, omots

brandīņs un brandavīns

baireits (īpaša ols suga, nu vōrda bavarīts), nu tam ari baireiša buca. Tys nūzeimōja: īpaši loba buca ols, lai ari tys ols beja sātā dareits. Tys beja ols, kas jamams kai paraugs.

Bryute un bryugōns pīdar pi kōzu un lauleibu terminologijas, kas ir izspīduse vacus latvišu vōrdus. Tai-

da terminologija atsateisteja Reigā, kur beja jaukts īdzeivotāju sastāvs: libīši, vōcīši un ari latgali. Pi izspīstim vacim vōrdim pīdar: leigova un leigavaiņs, kuru lītōšona sasamozynōja. Latgolā vēļ pazyna formas: jaunive un jauničs un jaunū pōri sauce par jauničim. Tī ir vōrdi, kas atsateic tikai uz nūteiktu laiku un nūteiktu gadejumu. Pi senejōs latgaļu preceibu terminologijas pīdar vēļ šaidi vōrdi: vadakla, znūts, ponōksni, vedēji, vakaraiņs, vakaraine, mest pogostu. Cytaidi īsavīse libīšu: laulōt, lauleibas, kōzas, un vōcu vōrdi, kas tiks mynāti tōļōk šyma rokstā. Te pīdar ari taidis vōrds kai ļuste un ļusteigs, ļustētīs, kas ir īnōkuši nu vōcu vōlūdas. Ir pazeistamas pōrs tautas dzīsmes, kas miņ šūs vōrdus, tōs nav seviški vacas:

Ļusteigs tāvs ar mōmuleņu,
 Dāls nūkēre cilaveņu.
 Tei nabeja cilaveņa,
 Tei bej dāla leigaveņa.

Cytur dzīdōja tai:

Ļusteigs tāvys, mōmuleņa:
 Dāls nūgyva cilaveņu;
 Na tei beja cilaveņa, —
 Tei bej' dāla līgaveņa.

Ļuste, ļuste jaunajim.
 Kaida ļuste vacajim?
 Tik vīn ļustes vacajim
 Kai nu jauna kažuceņa.

bryuzs, -ža

bryuvers (pazeistams ari kai vītu vōrds un uzvōrds)

bryuvēt

daņcs, -ča

dancmaņs (-ņa)

doncōt

krūgs

krūdzinīks,

krūga brōļs — nīvōjuma vōrds dzārōjam.

ļuktes — Par ļuktem sauce dyumu vodu voi vodus, ustobas ceplī, izmyurātus nu ceglim, kas gōja horizontali un vertikali un sasavīnōja ar škūrstīni. Saleidzy-nōt var ar holandīšu vōrdu lucht — gaiss, vōcu Luft.

skrūze

Slyms ir vacs patapynājums nu lejas vōcu voludas slim ar nūzeimi: „vōjs, nūžālojams“, nu tam vōcu schlim un angļu klim „vōjs, nīceigs“, var ari nūzeimōt: slaidis. Latgalim nu tō ir vairōki saliktini un atvasynōjumi: slymōt, saslimt, izslymōt, pōrslymōt, nūslymōt, pīm.: „divi nedēlas nūslymōju“, sliminīks, slimineica, slimneica, slimeiba, slimeigs. Bet blokus vōrdam slyms ļaudis lītōja negaciju pi vōrda vasals un par slymu cylvāku saceja: navasals, nu tam ari pazeistamas cytas formas kai: naveeseleigs, naveeseleiba, naizvasals (tys, kas nav seviški vasals); naveeseleiba ir veseleibas tryukums. Taipat lai izsaceitu preteju jēdzini lobam, pilyka negaciju un saceja: nalobs, leidzeigi: gords un nagords un cyti pīmāri. Ir pamats dūmōt, ka senejais apzeimējums slymam beja „navasals“, kuru atvītōja slyms, gluži taipat nalobu atvītōja slykts. Verbalā nūzeimē lai izsaceitu naveeseleibu, lītōja vōrdu sērgt, sasērgt, nu tam lītas vōrds sōrga, kas ir vīnas saknes ar vōcu die Sorge un angļu Sorrow „skumes“ un sorry „žāl“.

muturs (skryuvei)

Slaucamō guņš — ir burtysks tulkōjums nu vōcu Fegefeuer, pi kam forma atvasynōta nu pyrmatneja verba slaukt, kas tyka lītōts ar nūzeimi: slauceit. Sal. tautas dzīsmi: Rūzem kaisu ustabeņu, tautu dāla gaideidama, kad atnōce dīvereits, slauku rūzes paguļtē. Cīšamōs kōrtas divdabis -ama- izteic īspēju un leidzekli. Tōpēc slaucama guņš nūzeimōja „guņš, kurai ir spāks slauceit, teireit“. Saleidzynōjumam var minēt tautas dzīsmi: Pīci brīži maņ arami, sešas stiernas eejamas. Tys zeimōj: brīži, ar kurim var art un stiernas, ar kurom var ecēt.

Vacajōs lyugšonu grōmotōs beja teikts: „Caur slaucamas guņš degšonu dūd mums grāku atlaisšonu!“

Dažūs Latgolas apvydūs teiciņš slaucama guņš nabeja pazeistams. Tamā vītā saceja: Teireklis, kas ir tulkōjums nu latīņu Purgatorium.

smēkēt (atvītōja vōrdu peipēt)

smekēt (atvītōja vōrdu garšōt, pagaršōt)

skryuve

skryustāgs (dorba beņčs ar dorbynojamu skryuvi)
spēle, spēlētis, spēļmaņš

stodola

špāss (jūks)

špāsöt (jūköt)

špāseigs (jūceigs)

šmuks (gleits, skaists)

špacirēt

špacirs

Ir pazeistama tautā ari forma cīrēt, kas nōk nu vārda špacirēt. Pimāram, vīns ūtram vaicoj: „Kur tu cīrēsi?“ Cīrēt nūzeimōj stolti it. Ari vārds stols ir īnōcis nu vōcu volūdas, sal. stolz. Lītas vārds — stoltums.

škyuņš

škōde

škōdniks (tys, kas izdora škōdi)

Šeļma — maigs nīvōjuma vārds, bez ļaunas nūzeimes: palaidnis, nautzycams cylvāks, vōcu Schelm ar nūzeimi „razgaļs“.

Škūrstiņš pīdar šai pat vārdu grupai, kas īnōcis nu germaņu volūdom. Saleidzynōt var ar holandīšu vārdu schoorsteen, norvegu skorstein, zvīdru skörsten izrunoj: skūrsten. Zvīdru forma ir tyvōka latvīšu izrunai. Myusu seņču apkurynojamom telpom nav bejis dyumu vodu, uz tū jau nūroda šī patapynōtī vōrdi: luktes un škūrstiņš. Tūs īvede, ustobas byuvejūt; rejai un pērtēi nabeja dyumu voda leidz pādejam laikam. Myusu seņču apkurynojamai telpai dyumi izgōja caur aizbōžamu un atveramu caurumu grīstūs un caur vīnu mozu aizsaunamū lūdzeņu vīnā sīnā.

šmūrēt (nūsadūt ilgstūšai dzeršonai, nu vōcu schmoren „cept, sutynōt“)

šmūrātōjs (dzārōjs)

šmūrēšona (ilgstūša dzeršona)

šņabis, išņabōt (drusku īdzert)

šņeps (vōcu Schnepfe, kaida putnu suga, cytaidi tū sauc ari par leita putnu, kaida slūku pasuga), putnys ar garu kņōbi, pazeistams ari kai uzvārds.

šņūre (ar nūzeimi „aukla“ un ari kai zemes plateibas apzeimējums: šņūre teirumā, sīna šņūre pļovā, jo kū-

pejōs pļovas pyrms pļaušonas samēreja šņūrēs.)
tok nu vōcu doch, pīm.: „Es tok tev jau saceju.“
varstats (dorba beņcs amatņikam, tys pat kas skryustāgs,
īnōcis caur pūļu volūdu, sal. warsztat)
vōgyuzs (-ža) (pajumte, kur atstōja rotus)
zīpes, zīpōt, zīpainš, sazīpōt, pīzīpōt, zīpineica (auga nū-
saukums, kura lopas un stublōju saberžūt, īgyun gli-
cerinam leidzeigu, bīzu škidrumu, lītōja mozgōšonā).
Zīpinīks — mōju vōrds Varakļōnūs.

Nav šaubu, ka daži nu mynātim vōrdim īr īnōkuši
caur pūļu volūdu, jo pūļu volūdā ir vairōki symti patapy-
nōtu vōcu vōrdu, pīmāram, pūļu sarunas volūdā ir taidš
vōrds kai szpacer (pastaiga) un isc' na szpacer — īt pastai-
gōt. Sovūs pamatūs tys ir latiņu vōrds: spatium (telpa),
spatiāre (staigōt), nu tam angļu space — telpa.

Taipat taidš vōrds kai škōde, škōdnīks ir īnōcis caur
pūļu volūdu, sal. pūļu szkoda, kas patīseibā vacš patapy-
nōjums nu germaņu volūdom, sal. norvegu skade „zauđē-
jums“, vōcu Schade.

Vacajōs lyugšonu grōmotōš ir atrūnama taida fraze
kai Dīvs, pasaulā š k a p a r ā t ō j s ar nūzeimi: radeitōjš,
kam pamatā ir germaņu sakne, un var saleidzynōt ar nor-
vegu skape „radeit, veidōt, dareit“ un skaper „radeitōjš,
veidōtōjš“ un nu tam nōk uzvōrds Skapars, kas ir nūzei-
mōjis amatņiku, meistaru. Tepat ir mynami ari vēļ daži
cyti vōrdi kai: streičš, streičēt (asynōt izkapti), stričš, stri-
čēits, šnitkavōt ar vīnu nūteiktu nūzeimi: sagrīzt kōpustus
ar kōpustu ēveli, nūtyka rudīnūs, nu tam šnitkavōtī kō-
pusti pretstotā vasalom gaļveņom, kas beja salyktaš ku-
bulā. Tepat pīdar pletīzers (gludynojamais dzeļzs), kas pēc
formas vystyvōk stōv holandišu formai ijser „dzeļzs.“

Apgārba nūsaukumi pīdar pi mūdes vōrdim. Tī ceļoj
nu vīnas tautas pi ūtras kūpā ar tim priķšmatim, kū jī
apzeimoj. Te pīdar taidi vōrdi kai bikses, iuzas (vōcu Hose,
lejas vōcu Huse), zečes, peļdes (vōcu Falten), pīm.,
brunči voi lyndraki ar peļdem, valoni (lūki), ūdere (vōcu
Futter), špices, krāga. Te pīdar ari cyti mūdes priķšmati
kai: kemmes, birste, brošas. Patapynōtūs mūdes vōrdu sta-
tistiski pētejumi varātu dūt interesantus nūvārōjumus: ku-
ra dzymuma — veirišu voi sīvišu — apgārbu nūsaukumūs
ir vairōk patapynōtu vōrdu. Nu tō tod ari varātu sprīst

par dzeiņonūs pēc mūdes. Kas vairōk dzynōs pēc mūdes — veirīši voi sīvītes? Vyspōrejī nūvārōjumi līcynoj, ka vairōk patapynōtu nūsaukumu ir sīvīšu apgārba gobolim. Un tōpēc ir skaidrys, ka veirīši naīnese myusu volūdā taidus teicīņus kai zeida šalles, jo jī nabeja tī, kas par tom jyusmōja.

Te pīdar ari mūdes vōrdi, kas atsateic uz apgārbu: blūze, jaka, kopka, kleita, lyndraki (Linen Rock) aube (vocu Haube), sīvīšu golvas saga, mice — ari sīvīšu golvas saga, kas parosti saisteita ar lauleibom. Kod leigovai nūjēme vaiņuku, uzlyka mici, tei beja lynu auduma drēbe ar divejom pynom, kuras saseja zam zūda. Mice cīši apjēme golvu. Pēc senejom īrašom, pracātai sīvītei napīstōvēja staigōt plyku golvu, jo staigōšonu plyku golvu voi valejim motim uzskateja kai izlaideibas pazeimi; jo kaida tai dareja, tod jei tyka saukta par „vējainu“ un na reizi jai nōcēs dzērdēt pīzeimes nu cylvākim.

Kōzōs, parosti kōzu ūtrajā dīnā nūtyka mičōšona. Tei beja vasala ceremonija. Leigovai nūjēme vakaraine vaiņuku un uzlyka golvā mici. Tū ceremoniju pavadeja atteiceigas kōzu dzīsmes, un pēc mičōšonas jaunō sīva vysim izdaleja olu un sīru. Tū sauce par mičōtu sīru, jo beja sakars ar mičōšonas ceremoniju. Bez tam muzykants spēlēja dejas, un jaunō sīva izdancynōja vysus klōtasūšūs, golvonā kōrtā vacūs cylvākus. Ir vajadzeigs uzsvērt mičōšonas ceremonijas eistū nūzeimi: jaunō sīva ar šū ceremoniju teik īvasta vacūs cylvāku kōrtā, un pēc latgaļu izpratnes pi vacim cylvākim pīdarēja pracātī. Tikleidz cylvāks apsaprecēja, jys palyka par vacu, cikom nasaprecējušus uzskateja par jaunim ari tod, jo jī jau beja labi vīn godūs. Tōpēc mičōšonas ceremonijā pyrmā kōrtā pīsadaleja vacī cylvāki, kuru skaits tagad pīauga par vīnu. Un tai ka leigova (jaunō sīva voi, kai Latgolā sauce, j a u n i v e) beja spēceiga un izneseiga, tod jei spēja dancī nūkausēt vacōkūs cylvākus.

Nav šaubu, ka mičōšona ir sveša tradicija, īnōkuse nu vōcīšim leidza ar kristeigū ticeibu un jōdūmoj, ka aizvītōja kaidu latvīšu īrašū. Kai svešas īrašas īsaspīž, par tū ilustracijai minēšu gadejumu nu jaunōkōs vēstures.

Jaunaglyunā (bejušajā Kamencas muižā, apmāram

trejs km nu Aglyunas) beja sīvīšu gimnazija. Tās oficialais direktors beja Dr. Aloizijs Broks, kas beja arī Aglyunas gimnazijas direktors. Na kotru dīnu jys tur beja, tōpēc faktyskō gimnazijas vadeiba atsaroda cytas personas rūkōs. Tei skūla beja ordeņa mōsu rūkōs: mōsas nu Nabadzeigō Jezus Bārna (die Schwestern vom armen Kinde Jesus), tōs beja austrītes, un vadeitōja beja mōsa Paulīne; tei beja energiska, uzjēmeiga un ļūti voldūneiga sīvīte, kas prota terorizēt latvītes — skulōtōjas, kas beja beigušas Latvijas universitatī. Jei nabeja studējuse vēsturi, un tyka apgolvōts, ka jai vyspōri naasūt universitates izgleiteibas, bet tikai kaidu augstōku kursu izgleiteiba. Tūmār mōsa Paulīne mōceja vyspōrejū vēsturi un Latvijas vēsturi myusu jaunōtnei. Jōs stōja pret latgaļu tradicijom beja nycynojūša, un nikaidas latvīšu rūtaļas un laika kavēkli natyka pīkūpti, bet dažaidi vōcu resp. austrišu laika kavēkli. Jei vadeja skūlu ar styngru rūku un tyka uzskateita par gimnazijas inspektrisi, jo faktyski vysu Jaunaglyunas gimnazijas pastōvēšonas laiku nūteikšona beja jōs rūkōs. Vēstures mōceišonu jei paturēja sev tikai tōpēc, ka naīsadrūšynōja tū atļaut mōceit laiceigam cylvākom, lai „ar breivdūmeibu un moldu mōceibom nasamaitōtu jaunōtni“. Beja jau arī latvītes klūsterī, zynoms, bez izgleiteibas, tōs strōdōja tikai pa klāvu, teirumim un dōrzim, jo klūsteram pīdarēja prōva saimisteiba.

Vōcu dzīsmes un tradicijas vaļdeja tamā skūlā. Vīna nu taidom tradicijom, kas vītejūs apstōklūs īgyva plašōkus apmārus, beja svātō Nikolaja tradicija — Sant Nikolaus, 6. dec. Vīna nu izdareibom beja šaida. Kod vysi daleibnīki sasapuļcēja zālē pēc procesijas gōjīņa, tod ceremonijas vadeitōja saujom svīde konfektes pa greidu, bet tai, lai tōs bērtu zam krāslim, sūlim un beņčim, un meitinem tod vajadzējas uz celim leist pēc tom konfektem. Kautrei-gōs, kas nagribēja dareit pazamōjuma, tyka borgi nūrōtas. Tei tradicija tyka atkōrtōta godu nu goda, un kas zyna, jo tys byutu turpynōjīs ilgōk, varbyut tei tradicija byutu nu Jaunaglyunas gimnazijas sīnom izgōjuse tautā. Taču, pīmāram, Zīmassvātku egleite ir tipiska vōcu priekškristeīga laikmata tradicija un Latgolā beja sveša leidz 1920. godam un īsavīse caur skūlom. Dekans St. Vaikuļs kai kritiski un patstōveigi dūmojūšs cylvāks trejsdasmytajūs

godūs izasaceja: „Egleite Zimassvātkūs palik par dogmatu.“

Ūrzemņiki Latvijā beja lelā īvēreibā. Vysi latvišu kokla kungi ir bejuši sveši, bet vēl ļaunōki par svešajim ir bejuši sovi cylvāki, kas tykuši pi varas. Klaušu laika gors pi daudzajim ir palicis pa šai dīnai: ceļu pagrīzt svešajam kungam un sovejū gryust molā. Lai ir šeit atļauts pīzeimēt, ka gryusšona molā nu ceļa kungu laikūs ir nūtykuse burtyski. Na tikai kōjiniki, bet ari vazumniki ir gryusti nu ceļa molā, kod kungs braucis garum. Tī laiki, kod latviši vīns ūtram paškeire ceļu, aizgōja ar breiveibas zaudēšonu. Pēc tam daži tyka uz prišku, skrīnūt kunga droškai pa prišku un gryužūt sovejūs nūst nu ceļa. Tai jī izpeļneja sev labvēleibu.

Beigōs vēl ir jōpizeimoj, ka pi svešu vōrdu īvozōšonas sova lūma ir pikrytuse ari žeidim. Latgolas mīstūs jūs beja labi daudz 40—80 % nu vysim īdzeivōtōjim. Jī nōce nu dažaidom zemem un vērzīnim, dažu Latgolas žaidu seņči beja dzeivōjuši Spānijā, Francijā un Ungarijā. Tī īnese dažaidus svešus elementus. Vīns nu žaidu īnastim vōrdim ir brēce ar nūzeimi: tauteiba, kōrta, pamatā tam ir franču vōrds branche „zors, nūzare, omots“, nu kam nōk angļu branch ar leidzeigom nūzeimem, var nūzeimōt ari kaidas īstōdes nūdaļu. Žeidi mēdze vaicōt: „Kaidas jys brēces?“ tys zeimoj: kaidas jys tauteibas? un sovejūs jī sauce: „Myusu brēces“ un latvišus, kod runōja uz tim, jī skaiteja kai „jyusu brēces“. Izškireiba storp „myusu brēces un jyusu brēces“ beja dažaida tauteiba resp. nacionala pīdareiba.

Pi žaidu īvozōtim vōrdim pīdar ari vōrds cymas vai cymuss. Parosti tys nūzeimōja kaut kū gordu, vyspōri gordumu. Bet beja tam vōrdam ari gluži konkreta nūzeime, prūti: cymas beja sutynōti kartupeli, burkōni un gaļa. Tys beja barojūšs un gordš ēdīņš, īcīneits storp žeidim. Pamatā tam, jōdūmoj, ir garšvīlas nūsaukums, kū vōcyski sauc: der Zimt, Zimmet, garšvīla, kuru īgyun nu kaida auga myzas. Tys ir malajišu vōrds, kas caur greku un latīņu volūdu nūklīva Vokoreiropas tautu volūdōs, un vyspōri kai garšvīlu nūsaukums tys pīdar pi ceļojūšim vōrdim. Vyspōri ir jōatzeimoj, ka žeidi mīļōja lītōt daudz garšvīlu.

Pi žaidu īnastim vōrdim pīdar ari vēl šaidi vōrdi: re-

bes ar nūzeimi „dareišonas, veikala un tērdznīceibas dareišonas“. Tys sovūs pamatūs ir seņebreju volūdas vōrds, rebbach, rebbes, ar nūzeimi „peļņa, inōkums, lobums, īgyvums“. Pazeistami izteicīni: „Kai rebes?“ — „Švakas rebes.“ — „Lobas rebes.“ — „Kai šudiņ rebes?“

Nu vōcu volūdas, īspējams, ka caur žeidim ir inōkuši vōrdi: slykts un švaks, sal. vōcu schlicht „vīnkōršs“ un schlecht „vōjs“, taipat schwach „vōjs, naspēceigs, nastyprys“. Nu formas švaks beja ari tautā pazeistama lītas vōrda forma: švakmaņs „naspēceigs cylvāks“. Bet cylvāki, kas grīze vēreibu uz volūdas teireibu, šaidus vōrdus naliōja.

Zynoms, mynātī vōrdi nav vaci, bet tī līcynoj par volūdas pastōveigu augšonu un veidōšonūs. Tei nīkod nāpstōj. Jo volūdu pīleidzynojam upei, tod tai ir sovas pītakas — lelōkas upeites un mozi strauteni, kas ir izlūksnes un tautas volūda, un tōs pītakas nas gon teiru yudīni un kuplynoj kūpejū teirū straumi, gon ari nas vysaidus pījaukumus, pīmaisejumus un dyuņas dažreiz pavysam nu tōlim apvydim.

Kamaši. Pi ceļojūšim vōrdim, kas inōkuši nu vōcu volūdas, pīdar k a m a š i. Tī Latgolā teik saukti par puszōbokim, vōcu die Gamasche ar nūzeimi: getras. Ceļojūšim vōrdim dažaidōs vītōs ir dažaida nūzeime. Tam vōrdam pamatā ir dzeivinīka nūsaukums: die Gemse (Antilope rupicapra), Vyds Eiropas antilope voi kolnu koza. Pazeistams dzeivinīks Alpu apvydā. Camox pyrmū reizi mynāts latiņu tekstūs nu 448. g. pēc Kr. Nu tam itališu camozza, spānišu camuza, katalonišu gamussa, franču chamois, nu tam ari nōk pazeistamōs turistu vītas Chamonix nūsaukums Monblana (Mont Blanc) pīkōjē, reto-romāņu chamotsch, tirolīšu gams, bavarišu gams, seņaugšvōcu gamiza. Pēc byuteibas tys vōrds ir salykts nu divejom saknem: pyrmajā daļā ir naindoeiropīšu (vorindogermanisch) vōrds kam, kas nūzeimoj „akmiņš“, ūtrajā daļā ir indoeiropīšu nūsaukums brīžam, voi ōžam — hirus, hiruz, hircus, kas ir vīnas saknes vōrds ar latvišu zyrgs (senejī dorba zyrgi beja mozi). Tōpēc tys vōrds pēc sovas nūzeimes ir saleidzynojsams ar vōcu Steinbock „akmiņa ōzs“. Tys tod atsateic uz tom dzeivinīku sugom, kas dzeivōja Alpūs un

kuras vēl tagad var nūvārēt, kai tās, veikli balansejūt, lāc pōri aizom nu vīnas klipts uz ūtru. Tō dzeivinika ōda īgyva lelu vērtību sovas kvalitates dēļ. Nu tās pagatavōja zōbokus, cymdus, syksnas un dažaidus cytus ōdas izstrōdōjumus. Kai uz paraleli var nūrōdeit uz ōdas škiras nūsaukumu juchta, kas ir vušķas voi aitas ōda. Tam pamatā ir ungaru vōrds juh „vuška“.

LATGAĻU SVEICĪNI

Sasasveicynōšona, sasateikūt ōrā voi iējūt svešā sātā, taipat atsasveicynōšona, aizejūt prūjom, pīdar pi sadzeives formom, kurom ir lykuma spēks. Tī ir naraksteiti lykumi, kuru pōrkōpējs gon nateik sūdeits, bet teik uzskateits kai svešs elements, ar kuru nav kūpejas volūdas.

Sveicynōšona un sveicīņa atjemšona pīdar pi elementarōs piklōjeibas, un tei ir kai vīnojūša saite cylvāku storpā. Dzeives īrašas un atzeiti pajēmīni ir kūpeibu uzturūšais faktors, un tys cylvāks, kas tōs īrašas atzeist un tom sekoj, tautas apzeimējumā ir „sovs cylvāks“. Ar tū ir kūpeja volūda. Kas tōs īrašas naivēroj, ir svešs. Jo vairōk ir kūpeju un vīnojūšu saišu, jo tyvōkas ir cylvāku atteiceibas. Tōpēc pastovūšūs tradīciju īvārōšona ir kūpejūs saišu uzturēšona. Tys ir sabīdryskōs kulturas pamats. Vōrdam kultura ir pavysam 145 definīcijas, un vīna nu tom, vysbīžōk litōta fraņču sociologu apryndōs, ir: la culture est la force conservatrice — kultura ir uzglobojūšais spēks. Kai, pīmāram, mads, sōļs un ryugtums (apeini) uzgloboj uztura vīlas, lai tōs pasorgōtu nu bījōšonōs, tai ari sabīdryskō kultura pasorgōja cylvāku kūpeibas lūcekļus nu saēršonas.

Reto-romaņu volūdā vōrds cultura nūzeimoj: zemkūpeiba, jo zemkūpeiba ir vīna nu vacōkajom kulturom. Aizīšona nu sovas kulturas ir leidzeiga aizīšonai nu sovas tautas un tauteibas. Aizīšona nu sovas kulturas nūteik tod, kod individs atmat tōs normas, kuras ir īvārōjuši jō seņči. Tys nūteik caur jauktom lauleibom, kuru pēcnōcēji jau aug cytaidā gorā. Bet tys nūteik ari atseviška individa dzeivē, kas nasajyut pīteikūši saisteits ar tom normom un vērteibom, pi kurom tik naatlaideigi ir turējušis jō prikshteči, un tamā vītā pījam cytas normas un vērteibas, kas ir pīlneigi svešas tai videi, kurā tys individs ir uzaudzis. Aizīšona nu sovas kulturas un leidz ar tū ari nu sovas tautas sōcās ar šaubeišonūs par tōs kulturas vērteibom. Tam sekoj pīlneiga vīnaļdzeiba, atsaļšona un atkrisšona. Jo šeit runojam par kulturu un tautu, tod ir vītā skaidri nūrōdeit, ka šī divi jēdzīni nav škirami.

Nav kulturas bez tautas, lai gon ir tautas ar ļūti zamu kulturu. Tūmār, lai ari cik primitīva tei kultura byutu kai, pi nomadu tautom, tūmār tom jau ir sovas sadzeives normas un jūs dzeivi regulejūšas saites, kas uztur kūpeibu. Kultura nav taida līta, kuru kaidam var idūt kai dōvonu voi kū cylvāks pats sev varātu pīspraust nu ōrpuses kai rūtas litu. Kultura ir jōimontoj, tai vajaga īaugt un izaugt pošā cylvākā.

Seviški svoreigi ir izprast dūmu, ka kultura ir kolektīvs jēdzīns, tei pīdar tautai resp. cilētei voi kaidai cytai cylvāku kūpeibai, kas tū ir radejuse un uztur. Atsevišķys cylvāks ir tikai pakuplynōtōjs šymā laukā, bet, jo jys mēginōtu raut jaunus ceļus, kai upe plyudūs dažreiz raun jaunu guļtni, jys reikōtūs pret vysas kūpeibas interesem un byutu uzskateits kai atkritējs.

Sveicīņa padūšona un atjemšona ir sabīdryskōs kulturas pamats, un tū myusu seņči ļūti styngri īvārōja. Pi sveicynōšonas pīdar na tikai vōrdū voi teicīņu izrunōšona, bet ari zynoma darbeiba. Sveicynōšona tyka saprosta kai gūda atdūšona un gūda pōrōdeišona. Pīmāram, garum krystam ejūt voi braucūt, cylvāks nūjēme capuri, taipat ari, ejūt garum bazneicai, veirīši nūjēme capuri un sīvītes palīce golvu. Tei beja sveicynōšona. Mozs bārns vacōkam cylvākam, seviški tys zeimōjās uz rodīm — uz tāva un mōtes brōlim un mōsom, — pīgōja klōt un pabučōja rūku, nikō narunōdams. Tod tei persona, kam tys gūds tyka parōdeits, saceja: „Dīvam, Dīvam!“ Tys zeimōj, ka tys gūds pīdar Dīvam. Tei beja sveicīņa padūšona un atjemšona. Bez tam vēļ ir jōjam vārā, ka vacōki cylvāki — tāvs ar mōti, taipat ari cyti vacōki cylvāki tyka uzskateiti kai Dīva nūlykti priksnīki un vadeitōji, kurim vajaga klauseit un kurus vajaga gūdynōt, tōpēc tī bārni, kas gūdynōja vacōkūs cylvākus, reizē gūdynōja ari Dīvu un Jō īstōdeitū kōrteibu. Pi sveicynōšonas pīdarēja ūtras personas nūbučōšona, kū vaci cylvāki sauce par sumynōšonu. Tū parosti pīkūpe sovā storpā pracātas sīvītes: pracātas radineicas, sasateikūt un škirūtīs, vīna ūtru nūbučōja uz vaiga.

Goreidznīku vīnmār sveicynōja: „Lai byus pagūdynōts Kungs Jezus Kristus!“ un, tū sveicīni atjamūt, saceja: „Lai myužeigi myužam!“ Beja padīveigi cylvāki, kas ari cytōs reizēs, pīmāram, īidami svešā sātā, lītōja tū pošu

sveicīni. Beja pazeistama arī šo sveicīņa eisōka forma: „Lai byus Jezus gūdynōts!“ un sveicīns atjemts ar vōrdim: „Lai myužeigi myužam!“

Vysusvātōkū Sakramentu cylvāki pagūdynōja, nūsamatūt ceļūs. Tai tys beja bazneicā un ōrpusē. Jō, pīmāram, bazneickungu vede pi slymō ar Vysussvātōkū Sakramentu, tod, sateikūt gōjēju voi braucēju, bazneickungs pazvaneja ar zvanēņu, un cylvāks nūsamete ceļūs un atdeve gūdu arī tod, jo tys beja dubļūs un snīgā. Nūsamesšona ceļūs beja savinōta ar golvas palikšonu.

Taidi sveicīni kai: Lobreit! lobdīn! lobvokor! vacōkūs cylvāku volūdā un irāšos tikpat kai napastōveja. Šaidi sveicīni īsavīse jaunōkūs laikūs ar svešim īspaidim. Bet pazeistams beja sveicīns „Ar lobu nakti!“ Kod cīmeņš vokorā gōja uz sovu sātu, tod palicējim jys aizīdams nūvēlēja: „Ar lobu nakti!“ un jam uz tū taipat atbiļdēja: „Ar lobu nakti“. Taitod latgaļu sveicīni beja ļūti dažaidi, atkareigi nu laika, apstōklim un nu personom, kam sveicīni deve.

Cylvāku pi dorba tiklab ōrā kai ustobā latgali sveicy-nōja ar pazeistamū dīvpaleigu, saceidami: „Dīvs, paleidz!“ un uz tū atbiļdēja: „Paļdis!“ Ir pazeistama tautas dzīsmē:

Orōjs ora ceļa molā,

Divpaleiga grybādams.

Strōdojūt pļovā voi teirumā, dīvpaleigu mēdze dūt tik tōli asūšam cylvākam, cik tōli pi normalim apstōklim un parostā bolsā izrunōtu sveicīni varēja sadzērdēt. Varbyut kaidreiz arī drusku pacaltā bolsā deve sveicīni. Pazeistamim cylvākim dīvpaleigs beja sarunas uzsōkšonai, kam sekōja atpyutas breidis. Svešam cylvākam padūtais dīvpaleigs beja tikai sveicīns, un nikaida tōlōka saruna natyka uz-sōkta, bet tūmār paīt garum strōdojūšam cylvākam un napa-dūt jam dīvpaleiga skaitejōs napīklōjeigi. Tū skaiteja par lepneibas pazeimi. Lepneigus cylvākus namīļōja. Par taidim beja šaida tautas dzīsmē:

Lapna meita, na bogōta,

Tei ar manim narunōja;

Kas gūdeiga mōtes meita,

Sacyn ejūt, zadynōja.

Sacyn nūzeimōj „garum“ un zadynōt nūzeimōj „sveicy-nōt“.

Beja īpaši sveicīni atsevišķim dorbim un reizem. Pī-māram, ka īgōja kaidā ustobā, kod saime beja pi golda un ēde, kai saceja, jo gadejōs īit ēdiņa reizē, tod īgōjējs sa-ceja: „Dīvs, svētej!“ un kaidis nu vacōkim pi golda svei-cīni atjēme, saceidams: „Ar svēteibu.“ Cytūs apvydūs sa-ceja: „Dīvs gaus!“ un atbiļdēja „Ar gausu.“ Jo saimineica mete audaklu, īnōcēja ustobā saceja: „Eisu apmest, garu nūaust!“ un audakla metēja atbiļdēja, „Paļdis!“ Jo saimi-neica neja svīstu, kaiminīne, jo gadejōs īnōkt ustobā taidā reizē, saceja: „Pykā, mōlā, pykā, mōlā!“ Tys beja vēlē-jums, lai svīsts labi saītu pykā un nasaītu „lelajā“. Iztei-cīns „sagōja lelajā“ nūzeimōja, ka svīsts palyka druponōs un atsevišķūs piceņūs un nasagōja vīnā pykā. Tōpēc saīt lelajā nūzeimōja „byut atsevišķi, nasaturēt kūpā“, tōpēc tū teicīni litōja ari atteiceibā uz kildu. Jo, pīmāram, kaidi divi cylvāki sagōja naidā un jūs storpā rodōs bōršonōs un nasaskaņas, tod par jim mēdze saceit: „Sagōja lelajā.“ Bēržgaļa pogostā, jo īgōja ustobā svīsta neišonas laikā kaidis kaimiņu sātas cylvāks, tod īnōcējs (īnōcēja) svīsta ne-jējai saceja: „Dīvs, paleidz mōlus mest!“

Ir bejuši vairōki vēvēlējumi maizes meiceitōjai. Šeit ir vīns gadejums, kuru pastōsta Viktors Cybuļskis (1964. goda 17. apreli datētā vēstulē):

„Atmiņā ir palicis vīns gadejums. Tys beja 1920. go-dā. Īnōkūt myusu cīma vīnā mōjā, kurā cylvāki vīnmār mēdze puļcētīs, redzēju, ka sātas saimineica, vacō Tekle, meiceja maizi. Reizē ar mani ustobā īgōja ari muns kūms nu tō pat cīma, un jys, uzrunōdams maizes meiceitōju, sa-ceja: „Meici leidz pošam kvašņas dybynam! Jo vairōk mei-ceisi, jo byus brīdūšōka.“ Par kvašņu sauce maizes baļvu. Bez tam maizes meiceitōjai ir dūts vēļ šaidis sveicīns: „Vaškum īt!“ un meiceitōja atbiļdēja: „Atvāzdama.“ Bet vysparostōk maizes meiceitōjai saceja: „Dīvs, paleidz!“ un meiceitōja atbiļdēja: „Paļdis!“

Šō sveicīņa vacōkō forma ir bejuse pavysam cytaida. Tei ir dzērdāta Baļtinovas pogostā storp cylvākim, kas be-ja dzymuši ap 1820.—30. godu. Jo saimineica meiceja mai-zi un tamā breidī īgōja vacōks cylvāks, tod tys maizes mei-ceitōjai saceja: „Ījauškom īt“. Blokus formai ījovs beja forma ījouškas voi ījauškas, kas beja maizes īraugs; jo maizes īraugs beja styprys, tod maize labi auga, ījovs cēlēs

un, kod ģjovs jau beja sasacēlis leīdz baļvas vērsam un sa-
plaisōjis grōveīsim, teī beja zeīme, ka maīze ir meīcoma.

Tai nu formas „Ījauškom īt“, nasaprūtūt vōrda pa-
matnūzeīmes, rodōs forma vaškum īt, ir jōdūmoj, ka beja
kaidreīz vīdeja forma vaškōm. Uz paraleli var nūrōdeit pi
ols raudzēšonas: kod mīles beja īlyktas un ols sōka lānom
augt, tur beja vairōki teīcīni. Pīmāram, vīns taidš teīcīņš
beja: „Ols sāmoj“. Tys zeīmoj: tysi bryunō ols masa ku-
bulā pōrsaklōj ar mozom puteņom, kas olam pīškir sēr-
mu krōsu. Kod ols sasajam jau spēceīgi augt un ceļās ar
lelom putom, tod mēdze saceit: „Ols putom īt, putom ce-
ļās“ voi ari lītōja teīcīni: „Ols staigoj.“ Tōpēc ryugūšas
maīzes voi augūša ols kubula darbeība tyka uztvarta kai
dzeīva darbeība. Vyspōri ir jōjam vārā, ka sveīcīņu un nū-
vēlējumu formulas beja ļūti lakoniskas: nadaudzūs vōrdūs
beja īzsaceīts daudz satūra.

Īpaši sveīcīni beja pi ols dzeršonas. Ir jōjam vārā
fakts, olu nadzēre vīns cylvāks. Ols dzeršona vīnmār beja
sabīdryks nūtykums. Tōpēc ari tur pastōvēja sabīdreībā
pījemtas normas. Olu dzēre pasaveselejūt. Tai ka vyspa-
rostōkais sveīcīņš pi ols dzeršonas beja: „Byus vasals!“
un atbīlde: „Dzer vasals!“ tod tōpēc pasveīcynošonu pi ols
dzeršonas sauce par pasavasalošonu. Tōpēc ari vīns ūtru
mudynōja: „Pasavasaloj un īdzer!“ Olu daleja voi nyu pats
saiminīks, voi ols puiss un pi tam pa saulei: nu reitīm uz
vokorīm voi ari pa sējēja rūkai: kai sējējs svīž sāklu. Un
tai myusu seņči ari sovūs laika kavēkļūs īvārōja myužeīgu
pasauļa rytmu un kōrteību un namīļōja, un napīlaide na-
kōrteību.

Teīcīņa vītā: „Byus vasals!“ dažūs apvydūs saceja:
„Uz veseleības!“ un taipat ari atbīldēja: „Uz veseleības!“

Taidu sveīcīņu kai: „Prīceīgus Zīmāssvātkus un laīmeī-
gu jaunū godu!“ voi „Prīceīgas Leldīnas!“ latgali seņōk na-
pazyna. Pi tam Zīmāssvātkus sauce tikai par Svātkīm. Uz
Zīmāssvātkīm, gatavōjōs ar lelu nūpīneību, ar gavēni un
klusumu, taipat ar dīvbeībeību un klusumu tūs sagaīdeja.
Laīceīgas īzprīcas: īšona ēygōnūs un dažāīdas rūtaļas nōce
tikai turpynōjumā. Taipat dzīmšonas dīnas un vōrda dīnas
natyka svēteītas, cylvāki beja tryukuma nūspīsti, tōpēc ari
nikāīda dzīmšonas dīnas voi vōrda dīnas svinēšona nanū-
tyka. Var mīnēt vīneīgi Jōņa dīnu un Pītera dīnu, kuras

tyka atzeimōtas kai tautas svātki; tod leigōtōji īsaroda pi Jōņa un Pītera un apleigōja jūs ar vaiņukim un dzīsmem. Ir jōpīmiņ, ka dažūs Latgolas apvydūs sveicīņus sauce par paklonim, un jo, pīmāram, kaidis tōļōks cīmeņš gōja uz sovu sātu, tod saceja: „Aiznes paklonus uz sātu!“ Čechu volūdā paklon nūzeimōj dōvona, jo sveicīņs jau pastōvēja dōvonas pasnēgšonā. Ari pi latgalim ar vōrdu pakloni apzeimōja dōvonu. Pīmāram, pēc kōzom, kod cīmeni brauce uz sātu, kōzu sātas saimneica, cīmeņus izvadeidama, jim īdeve kaut kū leidza, kū aizvest sētnīkim (tim, kas nabeja varējuši kōzos īsarast), un tū dōvonu sauce par paklonim. Parosti tī pakloni sastōvēja nu kaidim kōzu gordumim, lelōku tīsu boltmaize (peirāga gobols), sīra kaņcs voi kaidi soldumi, voi gordi capumi. Cytaidi sveicīņus, kurus aizejūšam cīmeņam deve leidza uz sātu, sauce: Lobas dīnas. Saceja: „Aiznes lobas dīnas!“ (pi tam minēja personas vōrdu). Škirūtīs cylvāki vīns ūtram saceja: „Ar Dīvu!“

Sirsneigi cylvāki škirūtīs vīns ūtram saceja:

„Ar Dīveņu!“

Beigōs navar paīt garum teicīnim, kurus navar teiši uzskateit kai sveicīņus, bet kuri tūmār tyka mynāti kai loba nūvēlējumi voi ari kai cīneibas izrōdeišona. Te pīdar šaidi teicīni: „Lai aug lels!“ voi „Lai aug lela!“ Tai saceja par jaunpīdzymušu bārnu, kod uzzynōja. „Lai jam (jai) loba veseleiba!“ Tai saceja par cylvāku, kas vēļ ir dzeivs, un kas beja izpaleidzējis. Taipat saceja: „Lai jam (jai) Dīvs paleidz!“ Tī beja pateiceibas aplīcynōjumi par izdareitu labvēleibu. Ar taidu pat nūzeimi lītōja teicīni „Lai jam (jai) Dīvs aizmoksoj!“ un tū atteicynōja tiklab uz dzeivim kai uz myrušim. Myrušūs pīminēja ar cīneibu: „Lai jam (jai) myužei-gu dusēšonu!“ voi ari „Lai myužei-gu dusēšonu!“ un tod sekōja tōs personas vōrds.

Ir dereigi atzeimēt, ka sveicīņu izsaceišonai latgali lītoj darbeibas vōrdus ar konkrētu nūzeimi: padūt dīvpaleigu, atjemt dīvpaleigu, aizsyuteit lobas dīnas voi aiznest lobas dīnas, sal. tautas dzīsmi: „Aiznes munai mōmuleņai symtu lobu vakareņu!“ Šūs konkretas nūzeimes darbeibas vōrdu lītōšona (pōrejūšas nūzeimes vōrdi ar papīldeitōju akuzatīvā) ir izskaidrojama taidā ziņā, ka tū latgali uztvēre kai realu faktoru, kura īdarbeibu cylvāks izjyut. Dīvpaleigu padeve taipat, kai padeve rūku, jo rūkas dū-

šona ir sasasveicinōšonas veids, un tei ir teiri konkrēta līta.

Veseleibai cylvāka myužā ir izšķirūša nūzeime; jo ir veseleiba, tod ari vyss pōrejšis ir. Tōpēc redzim, ka taidi vōrdi kai veseleiba un vasals ir vīnas saknes vōrdi ar krīvu veselyj „prīceigs“ un pūļu wesoly „prīceigs“, wesele kōzas, jo tikai vasals cylvāks var pa eistam prīcōtīs, bet na slymais. Tōpēc lobas veseleibas nūvēlējums ir lūti pazeistams, kai tys ir radzams nu īprīkš mynātim sveicīnim pi ols dzeršonas. Jo apraudzeja slymu cylvāku, tod, aizejūt nu jō, saceja: „Nu veselejīs!“ Tei ir pavēles forma, kas nūzeimoj: „Palīc vasals!“ Taipat, kod cylvāks škaudōja, latgali saceja: „Uz veseleibas!“ un atbīldēja: „Paļdis!“ bet cytūs apvydūs taidā gadejumā saceja: „Dīvs, paleidz!“ un škaudātōjs atbīldēja: „Paļdis!“

Kai radzams, vysas latgaļu pasveicynōšonas formulas nav vīnaida vacuma. Loba daļa nu tom ir īsavīsuse ar kristeigū ticeibu, un dažas formulas ir tulkōtas, pīmāram: „Lai byus pagūdynōts Kungs Jezus Kristus!“ Atbīlde: „Lai myužeiģi myužam“. Pamatā ir latiņu formula, lītōta katōļu Bazneicā: „Laudetur Jesus Christus!“ Atbīlde: „In saecula saeculorum!“ Tys pat pi vōcīšim: „Gelobt sei Jesus Christus!“ atbīlde: „In Ewigkeit! Amen!“ Tei pat formula ir pazeistama pi pūlim un leišim caur kurim tei īsavīse pi myusu seņčim.

Varātu pasaceļt jautōjums: kaidus sveicynōšonas vōrdus lītōja myusu seņči prīkškristianiskā laikmatā? Ir jōdūmoj, ka sveicīns: vasals, ir vīns nu vysvacōkim latgaļu sveicīnim. Tys atbylst latiņu sveicīnim: Salve un Vale, kas obi nūzeimoj: „Esi vasals, esi styprys!“ Romīši sasateikūt saceja Salve un škirūtīs saceja Vale. Latgali tiklab sasateikūt, kai škirūtīs saceja: „Vasals!“ Sasateikūt kaidreiz mēdze vōrdu „vasals“ atkōrtōt, tōpēc saceja: „Vasals, vasals!“ ar tū izsaceja sajyusmu un prīcu par tikšōnūs ar tū cylvāku, ar kuru beja lelōka un tyvōka draudzeiba. Aizejūt mēdze pīvinōt vōrdū: palīc. Tōpēc škirūtīs voi atsasveicynōjūt saceja: „Nu to palīc vasals!“ un uz tū atbīldēja: „Nu vasals!“ Ari slavu volūdōs ir tei pat formula, kuras pamatnūzeime ir „loba veseleiba“, pīm., krīvu zdorov. Forma: sveiks, kas ir pazeistama pi leišim un lejas latvīšim, pi latgalim nav populara.

Kai mynāts, seņōk latgali ir lītōjuši vōrdu zadynōt, ari zodynōt ar nūzeimi „sveicynōt“. Leišu volūdā nu tōs saknes ir vairōki atvasynōjumi: žadinti „mudynōt“, žadas „runa“, žadejimas, žadīnys „sūlejums“, žadintuvas „mūdynōtōjs stuņdinīks“, žodis „vōrds“, žādinti „uzrunōt“. Tōļōk volūdnīcyski šū sakni žad- var saleidzynōt ar taidim vōrdim kai gotu gatwo, nu kam nōk latvišu patapynōts vōrds gatve „īla, aleja“, angļu gate „vōrtī“, kas sovūs pamatūs ir atsateicis uz muti un dūmu gaitas ziņā ir saleidzynojams ar latiņu os, oris „mute“ un orare „runōt, lyugt“, nu tam orator, oratio, un cyti atvasynōjumi. Cylvāks sovas dūmas, ilgas, izjyutas un vēlēšonōs izsoka ar muti. Interesanta dūmu nūzeime ir ītvarta vōrdā zadynōt, kas sovūs pamatūs ir nūzeimōjis divi lītas: uzrunōt un pamudynōt. Uzrunōšona ir sakaru uzturēšona ar cylvāku. Labvēleigs un draudzeigs cylvāks uzsōc sarunu, tys ari sveicynoj un pasoka uz mudynojušu vōrdu, bet ļauns cylvāks šņōkdams īt garum. Tys ir oss kai pūra zōle, kai greislis, tys var tikai īvaiņōt. Sveicynōšona un pamudynōšona ir ļūti tyvi jēdzīni, jo tī teik izsaceiti pavēles formā. Un pavēles pamatnūzeime ir p a m u d y n ō j u m s. Tōpēc taidas formas kai: „Vasals! byus vasals! palic vasals! dzer vasals! Dīvs, paleidz!“ ir pavēles formas, kas izsoka pamudynōjumu; tei beja uzruna, kas izsaceja labvēleibu sasateikūt un škirūtīs.

Pošōs beigōs vēļ ir jōnūrōda, ka Latgolas vacī cylvāki izavaireja lītōt vōrdu sveicynōt, sveicīni, jo tū vōrdu saprota tikai religiskā nūzeimē, kai tys pasarōda lyugšonā: Esi sveicynōta, Marija. Tōpēc vōrdim „sveicynōt“ pīkryta religiska nūzeime, un laiceigā nūzeimē lītōja vōrdu pasavasalōt, tys zeimoj: nūvēlēt ūtram cylvākam lobu veseleibu.

Latgali vīns ūtru uzrunōja krystomā vōrdā un tū tod pīvīnōja pi sveicīņa formulas, bet it īpaši krystomais vōrds naiztryuka pi ols dzeršonas, kod uzrunōja, pīmāram: „Byus vasals, Pīter!“

J. Širina papyldynājums:

Tagad, pēc tik daudzim godim navaru nūteikti pīminēt un pasaceit par uzrunu pi ols dzeršonas: „Byus vasals, Pīter voi Jōņ!“ Munōs ausīs palykuse gon uzruna drusku sovaidōkā formā. Maņ likās, ka uzrunōja tai: „Byusi vasals, Pīter!“ un tod es atsaceju: „Dzer vasals, Jōņ!“ voi „Veseleibā!“ voi „Uz veseleibas!“

Cyti veirīši pēc uzrunas „Byusi vasals,“ atbildeja: „Dzer, Pīter, pīcā!“ voi „Dzer pīcā!“ voi „pīcā!“

Šys augšā pasaceitais atsateic uz Bēržgaļa pogosta dīnvdrītumu styuri, tys ir, ap Odumovas un Lobōržu apvydim.

J. Širins

Pīzeime. Sakarā ar sveicynōšonu daži vōrdi nu Preiļu pogosta.

Muna mōte — lai jai myužeiga dusēšona! — školā nabeja gōjuse, laseja tikai pōtoru grōmotā un vysu sovu myužu nūdzeivōja tymā pošā cīmā. Jōs volūdā „Jis padeve lobdīnu“ nūzeimōja: jys pasaceja: „Lai byus pagūdynōts Kungs Jezus Kristus!“ Atbilde uz tū beja: „Myužeigi myužam!“

Voi dzērdāts, voi laseits (kas tū lai pasoka!) ir šys sveicīns ari rytmā: „Lai byus Jezus gūdynōts!“ Jo īnōcējs ustubā šaidu sveicīni ir padevis, bet nivīns jam naatbīld (var byut, ka ustubā nivīna nav), tod īnōcējs tōļōk soka: „Svāta Mōra atjāmōja.“ Dīva gūdynōšonas sveicīns naatjīmts navar palikt: jo naatjam cylvāki, tod lai atjam svātō Mōra, tys ir, Jaunova Marija.

Kod saime pi golda ēde, tod īnōcējs saceja: „Dīs, gaus!“ Ādōji jam atbīldēja: „Ar gaus.“ Jo šaidā reizē īnōcējs nabeja uzmaneigs voi ari teišu prōtu pasaceja: „Dīs, paleidz!“ tod jam atbīldēja: „Ka Dīs paleidzēs, i tevi apēsim.“ Prūtams, tys tyka saceits pa jūkam, un tod vysim beja lela smīšonōs un zūbōšonōs.

Vōrdu „Dīvs“ pi myusu vīnskaitļa nominatīvā izrunō-

ja bez v skaņas: Dīs (gen. Dīva, dat. Dīvam utt.). Kas grōmotu volūdas ītekmē skaņu v šymā vōrdā gribēja īspraust, tam iznōce navys Dīvs, bet Dius (ar u un eisu i). Šaidai izrunai tautas volūdā beja sovas atskaņas:

Dius, Dius,
kas tōs zius gius?

Skaņu v izrunā mete ōrā ari vōrdūs: tāvs un gūvs (tās, tāva, tāvam utt; gūs, gūvis, gūvei utt.).

Sovā dzymtajā cīmā asmu dzērdējis tautas dzīsmu, kurai pādejī vōrdi beja: zodynōt i zodynova. Kaidas beja īpriķšējōs trejs ryndas, napimiņu.

Sveicīņs pi ols dzeršonas preilīšūs beja: „Byus vasals!“ Atbiļde: „Dzer vasals!“ Pošūs jaunōkajūs laikūs ir dzerdāta ari atbiļde: „Priķā!“ bet šys pādejais vōrds ir īnōcis nu cyturīnes, jo preilīšu forma šam vōrdam ir prīca. Pret kū pasavasalōja, tam snīce nōkušū glōzi. Jo, pīmāram, saceja: „Pīter, byus vasals!“ tod nōkušū glōzi beja jōdzer Pīteram, un jys vasalōjōs tōļōk.

J. Placinskys

L. Latkovskis

BIBLIOGRAFISKS RATUMS

ir lyugšonu grōmota, kas pīdar Jurkānu gi-
minei Londonā, Kanadā.

Grōmotas tituļa lopa:

Lyugszonas
ap dzieywoszonu
K. Jezu Chrysta
un

Kolposzonas par
Mienesi Mai
da Jumproway
Maryay
taypat
da S. Franciszkam

XAWIERAM
Par diewieynion dinom
un Lyugszonas

da wysaidim swatim. Pazwaleyszonay Wiersiniku
izdrukawatas

POLOCKA

Pi Baznickungu JEZUITU
1801 goda

Pādejō lopas puse grōmotai ir 82, bet tōs vēļ nav grōmotas beigas. Teksts beidzās ar 30. maja lyugšonom. Cik lopas pušu šai grōmotai ir bejis, tys nav nūsokams pēc grōmotas tagadejō stōvūkļa, bet sprīžūt pēc titula lopas, redzim, ka bez maja mēnešam veļteitom lyugšonom tur vēļ ir bejušas lyugšonas „da S. Franciszkam XAWIERAM par diewieyniom dinom un lyugszonas da wysaidim swatim“. Taitod tur ir bejuse sv. Franciškam veļteita novenna un lyugšonas uz cytim svātim. Ap tuveni var sprīst, ka grōmotai vajadzēja byut tyvu pi 200 lp.

Pi šeit mynātō teksta ir īsīti kūpā vēļ cyti divi dažaidi teksti, kas atsašķir ar burtu tipu: napil-

neigs teksts nu 91. līdz 110. lopa pusei. 110. lopa puses beigās sōcās: LITANIA DA S. JURA NUMUCIEYTA BORYŅU UN UBOGU GLOBIEIA. Nu šōs litanijas ir tikai trejs īvoda ryndas un te teksts izabeidz. Pēc šō 20 lopa fragmenta nav nūsokams grōmotas tituļs, drukōšonas laiks un vīta, bet sprīžūt pēc ortografijas un volūdas, tei varātu byut tūs pat tāvu jezuitu sastōdeita, kas ir sastōdejuši tū lyugšonu grōmotu, kuras tituļa lopa ir jau citāta. Bez tam vīnā sējumā ar īpriķšejim tekstim ir īsīta vēļ vīna bazneicas dzišmu grōmota, kurai tituļa lopa ir pazuduse, bet sōcās ar pyrmū lopa pusi, kur ir DZISME uz swatuTRYADIBU. Šei grōmota beidzās ar 122. lopa pusi, kurai sekoj satura rōdeitōjs uz četrom lopa pusēm. Pādejōs lopa puses vyspōri ļūti cītušas: pādejūs lopa pušu lejā lobais styurs ļūti nūdilis.

Pādejōs divi dzīsmes šymā krōjumā ir šaidas: DZISMIE ap Breynumim Swata Jzydora (120. — 121. lp.): „O lels swats oroys Jzydors breynigays“ un DZISMIE ap niknieybu pasaulā. Šōs dzīsmes teksts būjōts, beidzās 122. lopa pusē ar Amen. Šys dzišmu krōjums satur taidas dzīsmes kai: Gloria, Credo, Tantum ergo, Agnus DEI. Vysas tōs dzīsmes ir tulkōtas nu pūļu un latiņu volūdas. Daudzom dzīsmem ir uzdūts bolss: kay (tod teik mynāta atteiceiga pūļu voi latvišu dzīsmē, kuras bolss resp. meļdiņš vysim beja labi pazeistams).

Taitod te eistineibā ir dareišona ar trejim dažaidim tekstim voi trejom dažaidom grōmotom, kas ir bejušas īsītas vīnā sējumā, jōdūmoj, parūceibas lobā, grōmotas lelums 8 x 13 cm. Lopa pušu lelums vysim trejim tekstim vīnāids. Vysā vysumā teksts, kas ir uzaglobōjis, ir labi salosams.

Īvoda ir veļtejums pūļu volūdā Dorotejai Šadurskai, kurai izsaceiti cyldynōjuma un pateiceibas vōrdi, jo jei acim radzūt ir samoksōjuse par grōmotas drukōšonu, jo turpat īvodā ir saceits: „Tu sovim padūtajim latvišim atstōsi myužeigu pīmiņu, jo jī šū grōmotu dabōs par veļti“. Taitod šei

lyugšonu grōmota ir par breivu izdaleita. Kaidi beja īmesli, kōpēc tāvi jezuiti beja īinteresēti grōmotu cylvākim izdaleit par breivu, par tū var byut tikai minējumi un prūti: cylvāki beja tryuceigi un grōmotas beja dōrgas, tōpēc varbyut tikai ļūti naddaudzī byutu varējuši sev atsaļaut grōmotu nūpēkt. Ūtrkōrt, lai styprynōtu katōļu ticeibu un aizkavātu luteranisma izplateišonu. Acim radzūt vajadzēiba pēc goreigas literaturas ir bejuse ļūti lela.

Pyrmajā lopas pusē latvišu teksts sōcās ar: DIWIPACMIT LYUGSZONU. Te byus daži teksta paraugi:

„Ap mozu dzieywoszonu Kunga J. C. kotras war skaytit ikdin nu zimas swatkim da Gramnicai (leidz sveču dīnai 2. februārī).

Diws uz ratawoszonas munas iziwieris, Kungs uz paleygu munu pasysteidzis. JEZU Tiew nu Jumprowas pidzymuszam, ar Tawu un Swatu Goru gūds lay byus myužu myužam. Lyugszona pyrma: O Swats berninsz JEZU kotrys essi grybieis nu debesim nukopt uz pasauli un caur Swatu Goru ijemts iksz misas Swatas Jumprawas MAYRAS (drukasklaida) naessi smodieis palikt por cylvaku del lauzu atpesteyszonas, apsižalois por mums.“

„MOCIBA (14. — 15. lp.) ab kolposzonu da Jumpraway MARYAY.

Tey kolposzona na nyuleatsarodos, bet sienieia ir. Pa cytom molom nu sienieim laykim wysi tū kolposzonu dareia: Weyskupy, Baznickungi, itu kolposzonu teyce, daudz wuycieja un poszy paleydzieja: Tyma tikwim Latwiszu mola nabeja radzama ayz to, kad pa latwyskam nabeja raksteyta. Pidar tod mums tay darit, kay citi kataliki: por lobu itu kolposzonu turet un Jumpraway MARYAY gudu aatud. Swata Baznica ayz wysu Swatu wayrok Jumprawu MARJU gudynoj. Del to pastatia kas dinas skayteyt: Engels Kunga nu reyta, ab pusdinas un wokora. Pa utram pastateia kas niedelas sasdini uz gūdu Jumprawas MARYAS un del to mes sasdini gawam. Pidar tod izlasieyt kaydu mie-

Salīdzinot ar Latvijas Nacionālās bibliotēkas
o grāmatu un rokrakstu zinātniskās nodaļas eks.
L1 1) noskaidrots, ka rakstā aprakstītajā eks.
tiski ietilpst tikai divi izdevumi:

1. "Lyugšonas ap dzieywoszonu K.Jezu Chrysta.." Polockā, 1801

2. "Dzīsmes svātas.." Polockā, 1801 (ar 234.lpp.
ēto teksta sākumu "DZISME uz svatu TRYADIBU".

Ar atšķirīgo burtu tipu iespiestās 91.-110.lpp.

.234.lpp.augšā) ietilpst pirmajā grāmatā -

tu garnitūras maiņa radusies taupības nolūkos,

atlikušo tekstu varētu ietilpināt vienā

snē.

J. Jisica
30.III 92.

nesi par godu del Jumprawas MARYAS. Tys mie-
nies ir wysuloboks May, del pawasaris layka, kad
ir pricigs: bo Jumpraway MARYAY pateik kol-
poszona, jo ir ar pricu bez waris.“

„Pyrma dina Maja. Mociba: ab godoszonom:
Kaydas godoszonas pidar kab byutu pi myusu.

Godoszonas pidar kab byutu pi myusu ab Da-
basu walstibu: Bo del to Diws mums radjia, kab
mes myużam byutumiem Debasis Un napidar
mums tōs witas pricigas ayzmierst un ab ziemi
ūkwin godot“. (23. lp.)

„Kay dorgs layks. Layks tay ir dorgs kay cals
Debes: bo mes tyna layka warim ayzpelnieyt Da-
basu walstibu. Layks ir eys, bo na gara myusu
dzieywie. Napidar tod gaysynot layku ar oplomim
dorbim .Layks mums ir nu Diwa duts del dwese-
les, napidar tod meklet roskoszas misas“ (31.—32.
lp.).

Vyspōrejī nūvārōjumi un komentari par tekstu:

Tekstā lītōta pūļu ortografija, y ir lītōts j vitā:
layks, kay. Forma esi ir konsekventi raksteita ar
divejim s: essi. Ziļbu garums ir apzeimāts ar „jum-
teņu“ (ō), pīm. ar tū, ar Tāwu, gūds, bādom. Bet
na vysī garumi ir apzeimāti, pīm. dwesele, glob.

Raksteiba nav gluži konsekventa, pīm. piem
un pijem, Piestitoys un Pesteitojs, ap un ab. Go-
lūtnes: -iba, -ica, -insz, pīm. Taysniba, jiure mi-
libas, bierninsz, baznica. Palatalizacija izsaceita ar
i skaņu, pīm. maizie, uzz, s un c palatalizācijas zei-
me ir lykta vērsā kai apostrofs.

Vacas formas: wiszkin ar nūzeimi: seviški, cī-
ši, lelā mārā. Vōrds piļsāta nafigurej, tamā vitā
ir lītōts vōrds: mīsts pēc pūļu miasto, cacyn nūzei-
moj „garum“, cytur pazeistama forma: s a c y n ,
pamatā ir vōrds sekōt, nu tam: secynōt, sacynōt, se-
kojūšs un cyti atvasynōjumi. Vaca forma ir diwi-
pacmit. Vysumā raksteiba ir fonetiska: raksteits kai
izrunoj un kai dzērd.

Vālamōs izteiksmes formas: byutumiem, byutu-
miat, dzieywotumiem, dzieywotumia, pador, kab

es Tiewi milotum. Pagōtnes formu darynōjums ar -ova (-wa): dzieywowa, nosowa, godowa, waycowa, pokutowa (tys ir: gondareja par grākim).

Ir lītōtas rakstureigas divdabu formas: Tiew gudiga siwits pakal eiama ir Jumprawa MARYA. Seit: eiama = tei, kas īt, ejūša.

Atgrīziniskūs formu lītōšonā nav konsekvences, ir radzams, ka tōs formas jau ir jukušas, vīnā formā lītōtas divi reizes s skaņas, kas pīdar atgrīziniskai formai, pīm. pasaprowieyos (vajadzātu byut: pasaprowēja), apsižalois (vajadzātu byut: apsažāloj).

Apskotamī teksti ir īnasuši vairōkas puļu formas: tawarysz, ayzkworowa (saslyma), klesztorniks, kaydukolwiek (latvīšu un puļu vārda salykums), dzwonnica (zvonu tūrnis), ratawōt (glōbt) rozkosza, godoszona (apdūmōšona). Ir arī dažas lrukās klaidas, tūmār na seviški daudz. Paradīze šymūs tekstūs teik saukta par Raju, pīm. natrenc mums nu Raja. Ir interesanti atzeimēt, ka forma mums, nūtaļ teik lītōta dativa un akuzatīva nūzeimē, pīm. izpestiey mums želigi. Pi atzeimejamom tradīcijom pīdar zemes pabučošona pēc lyugšonas, šaidu tradīciju vaci ļaudis pīkūpe arī jaunōkajūs laikūs. Pīmāram maja mēneša dīvkolpōjuma kōrteibā ir nūsaceits: „Kolposzona byus szudin: Atskayt treys reyzis Sweicynota un uz tūs vordū: Jezuyt un Marya pabuczoy ziemi“.

Trešōs personas vītņika vōrds jys, ir raksteits: is.

Volūda, kaidā šī teksti ir sastōdeiti un nūdrukāta, teik saukta latvīšu, un cylvāki, kam tei grōmota dūmōta, ir latvīši. Taitod napōrprūtami latgali tamā laikā ir saukti latvīši. Cik tōli geografiski ir snēdzis tō vārda izplatejums, tys ir pavysam cyts jautōjums.

Varātu ceļtīs jautōjums: uz kaidas latgaļu apakšizlūksnes mynātūs tekstu raksteiba ir baļsteita, jo taču grōmotas sastōdeitōji beja pūli, kas latvīšu (latgaļu) volūdu mōcejōs nu tautas. Par šū jautōjumu byutu jōdora speciali pētejumi. Jezuitu noms resp. jūs rezidence ir bejuse Pušā (Rezy-

dencya Puzanska Societatis JESU), bet ar tū vēl nav saceits, ka šymūs tekstūs litōta izruna ir jemta nu Pušas izlūksnes. Tiklab varēja byut, ka grōmotas autors voi autori pyrms varēja byut dzeivōjuši cytā vītā Latgolā. Tikai ryupeigi saleidzinojūt grōmotā litōtū raksteibu un Latgolas izlūksnes, kas gondreiz kotrā draudzē beja cytaida, varēs igyut drūsus pīturas punktus par tū izlūksni, uz kuras grōmotas teksts ir baļsteits. Kai pīturas punkts šeit varātu nūdarēt dažas rakstureigas formas, prūti: ostoini un deveini (pīmāram Varakļōnūs, Vydsmuižā un Stērninē soka: ostoni, deveni), taipat tekstā ir litōta vītņika vōrda pyrmōs personas forma: as (ar meikstynōjumu resp. palatalizaciju: as'). Šymā vōrdā dažōs Latgolas izlūksnēs izrunoj skaidru s un cytōs meikstu resp. palatalizātu: as un as'.

Taipat ir īspējams, ka šeit apskateitī trejs tekstu fragmenti nav baļsteiti uz vīnas izlūksnes, bet uz dažaidom, seviški tys pasarōda goreigūs dzišmu grōmotā, kur jau ir drusku cytaida volūda, kur pīmāram pasarōda negacija: ne, pīm. teicīni: „Tymsā neradzātā“ (= naradzātā tymsā). Daudzskaitļa nominativa o- calmu vōrdu golūtne ir -y, pīm. kau-ly, waydy (= kari).

Pošā pyrmajā apskotamajā tekstā, kura pylna tituļa lopa ir dūta šō roksta sōkumā, ir dūta maja mēneša dīvkolpōjumu kōrteiba. Tōpēc tei grōmota ir uzskotama kai maja mēneša rūkas grōmota.

Tur ir dūta pilņeiga kōrteiba, kai vadeit maja mēneša dīvkolpōjumus, kurus pi sādžas krystim nūturēja poši cylvāki bez bazneickunga pisadaleišonas. Kotram taidam dīvkolpōjumam beja sovs vadeitōjs resp. vadeitōja. Tur ir ari dūts „značku“ teksts divejom ailem. Tys zeimoj: vīna zeime (značka) vysam mēnešam un kas tū izvylka, tam ari tū vajadzēja pildeit vysu mēnesi, bez tam vīna zeime (značka) beja kotrai dīnai. Tū izvylka vokorā maja dīvkolpōjumā dēļ nōkušōs dīnas. Bet vysa mēneša izvylka, īvodūt maja dīvkolpōjumus, kas

beja pyrmō maja priekšvokorā resp. pādejā apreļa vokorā.

Nūslāgumā šymā eisajā pōrskotā par šū latgaļu literaturas ratumu ir jōsoka, ka atskaitūt volūdu, kas ir latgaļu volūda, kuru autors sauc par latvišu volūdu, kas ir archaiska — taida, kaidu tamā laikā tauta ir runōjuse — uzraksteita pēc pūļu ortografijas principim ar pūļu vōrdu pīmaisejumu, vyss pōrejšais tur ir latgaļu goram, vēsturei un tradicijom svešs. Kai jau grōmotas autors ir nūrōdejis, tod ari maja dīvkolpōjumi latvišu zemē ir bejuši sveši un tī ir īvasti, jo cytur tī jau ir bejuši pazeistami. Kod šei tradicija ir īvasta, tys ir cyts jautōjums. Svešs ir tōs grōmotas saturs, jo tys atsateic uz nūtykumim kaut kur prūjom, svešōs vītōs, par kurom cylvākim nabeja nikaida priekštota, kas dēļ jim beja kaut kas mistisks. Tur nav nikō kūpeja ar latgaļu vēsturi, goru un tradicijom; filozofija par „dzeives nikneibu“ un vērszemes vēsteibu nīvōšonu ir latgalim piļneigi sveša līta, jo latgaļu dzeives gudreiba pauž optimistisku pasauly uzskotu un dziļu cīneibu pret vysu radeibu — pret dorbu; dorbs ir latgaļu tykums, uz kū jau nūrōda vōrds natiklis, kas nūzeimōj sliņki, kam nav dorba tykuma, un dzeives prīca un dzīsme kotram gadejumam, ar kuru pōrvarēt gryuteibas, jo myusu seņčim dzīdēt un dzīdēt voi dzeidynōt beja kūpejšais vōrds.

Uz apskotamūs tekstu svešu volūdu un saturu nūrōda kaut šaids vīns pīmārs:

„Sirds vysaidu oluts cnotu“ (pūļu cnota — tykums), kur byutu vajadzējis saceit: sirds ir vysaidu tykumu olūts.

Nasaverūt uz vysu tū, mynātūs tekstu kulturvēsturiska un filologiska nūzeime ir ļūti lela. Tī teksti ir pētejami nu dažaidim veidūklīm: volūdas, stiļa un kulturvēstures. Tōpēc tim tekstim, kas ir savōkti apskotamajā sējumā, ir palikūšā nūzeime.

Beigōs šūs ryndu autors izsoka sirsneigu pateiceibu kungam un kuņdzei Jurkānim par grōmotas aizdūšonu pētnīceibas nūlyukūs.

T. Puisāns

LATGAĻU RŪTAĻAS

Bārnu rūtaļas Ludzas apriņķa Zvērgzdines pogostā,
Muižiniku sādžā.

Šymā rokstā apraksteitōs rūtaļas beja pazeistamas mūnā dzymtajā pusē leidz 1940. godam.

Solikōšona

Sei rūtaļa byuteibā pastōvēja divejōs darbeibōs: pasaslēpšonā un meklēšonā. Rūtaļā varēja pīsadaleit nairūbežōts bārnu un jaunišu skaits. Rūtaļu varēja pīkūpt kotrā goda laikā, parosti ōrpusē, pīsadolūt obeju dzymumu bārnim, tys ir: pīsadaleja puikas un meitines. Saprūtamu apstōkļu dēļ tūmār rūtaļa tyka pīkūpta tikai vosorā, lobā laikā.

Rūtaļa sōcēs ar rūbežu nūsprausšonu, ōrpus kurom nabeja atļauts meklēt paslāptuvi. Pasaslēpšona ōrpus nūspraustajim rūbežim izslēdze rūtaļas daleibņiku nu rūtaļas. Rūtaļas rūbežūs islēdze tyvōkūs kōrmus, lai byutu pīteikūši vītas, kur slēptis. Šū rūtaļu navarēja pīkūpt atklōtā laukā voi mežā.

Nōkūšais dorbs beja nūteikt „soliku“, tys ir, rūtaļas centralū vītu teiši geografiskā nūzeimē. Pēc tam tyka nūrunōts, voi solikōšona nūtikis ar izpērķšonu, voi bez tōs. Izpērķšonas jēdzīņš kļyus skaidrys rūtaļas nūrisēs aprokstā.

Solika sorgōšona beja vysnapateikamōkais dorbs vysā rūtaļā, tōpēc ari sorgu izvēle nūtyka pēc vasalas ceremonijas. Jo bārnu resp. rūtaļas daleibņiku beja daudz un pasaslēpšonas rajons lels, tod solika sorgōtōjūs atstōja divi rūtaļas daleibņikus, un tod parosti rūtaļa nūtyka ar izpērķšonu. Nu solika sorgim tys praseja lelu uzmaneibu, attapeibu, ōtrumu, un leidz ar tū tys sagōdōja daudz jautreibas. Turpretim, jo bārnu skaits beja mozs, tod soliku sorgōja tikai vīns rūtaļas daleibņiks un ari pasaslēpšonas rajons beja mozs.

Izvālātais rūtaļas vodūņs nūstōdeja vysus daleibņikus vīnā ryndā apkōrt sev un pats, stōvādams centrā, sōka skai-

teit, rōdūt ar pērstu uz kotru daleibņiku pēc kōrtas, izrunōdams vōrdus, kurim nabeja nūzeimes, bet tikai rytms:

„Vīneņa, ūleņa, rigū, ragū, sastaga, mastaga, syla-gaiļa jakuļa, kukuļa, kamaņa, diliņa, dipss.“ Tys rūtaļas daleibņiks, kas sajēme vōrdu „dipss“, dreikstēja atstōt īryndu, un jam navajadzēja byut par pyrmū solika sorgōtōju. Skaiteišona turpynōjōs, cikom palyka pōri tikai divi. Tod tim ari beja jōbyut par solika sorgōtōjim.

Soliks varēja byut mōjas pakšs, stobs, akmiņš voi kaidš cyts saradzams un vīgli pīejams priķšmats. Solika sorgōtōjim tod beja „jōguļ“ saspīžūt golvas kūpā, aizspīžūt acis ar rūkom, lai naradzātu, uz kuru pusi pōrejī rūtaļas daleibņiki dūdās, un lai dūtu jim pīteikuši daudz laika pasaslēpt. Kod vysi beja pasaslāpuši un apkōrt nivīna rūtaļas daleibņika vairs nabeja, tod solika sorgōtōji attai-seja acis un sōka vērtīs apkōrt. Tod sōcēs meklēšona.

Kotrys atrostais rūtaļas daleibņiks beja „jōnūsolikoj“, tys ir: sorgōtōjam vajadzēja pyrmajam pīskrīt pi solika, uzsist solikam ar rūku, nūsaukt atrostō rūtaļas daleibņika vōrdu un izkligt vōrdu „solik“. Pyrmī divi atrostī beja nōkūši divi solika sorgōtōji. Pōrejūs rūtaļas daleibņiku, kas vēļ nabeja atrostī, uzdavums beja šūs divejus izpērkt. Jo nivīns izpērktš natyka, tod šī pyrmī divi palyka par solika sorgōtōjim. Jo rūtaļas daleibņiku beja mozōk un beja tikai vīns solika sorgōtōjs, tod pyrmais atrostais rūtaļas daleibņiks palyka par solika sorgōtōju. Izpērķšona nūtyka tod, kod pi solika pyrmais pīskrēja navys solika sorgōtōjs, bet gon cyts rūtaļas daleibņiks; tod vysi, kas jau beja atrostī, skaitejōs izpērkti. Varēja ari gadeitīs, ka pats beidzamais rūtaļas daleibņiks izpērka vysus. Uz taidu izdeveibu gaidēja solika tyvumā labi nūsaslēpis daleibņiks, kas ōtri izleida nu sovas paslāptuves un pyrmais pīskrēja pi solika nakai solika sorgs; taidā veidā jys klīva par rūtaļas varūni. Taidi gadejumi nūtyka, jo solika sorgōtōji, meklejūt pōrejūs rūtaļas daleibņikus, aizgōja par tōli nu solika. Rūtaļas nūlyuks beja paturēt tūs pat solika sorgōtōjus cik vīn īspējams ilgi. Jo jī (voi jys) nabeja pīteikuši veikli un uzmaneigi, tī sorgōja soliku daudz reizes pēc kōrtas. Rūtaļu atkōrtōja vairōkas reizes, cikom vīn jim palyka voi cikom nūgura un rūtaļa apnyka.

Kukuškōšona

Materialī leidzekli, kas beja vajadzēigi šai rūtai, sastōvēja nu apmāram trejs metri gara dēļa ar drusku pacaltu viņu golu. Uz šō pacaltō gola tyka stōvus nūlykta „kukuška“. Par „kukušku“ sauce konusveideigi nūtāstu kūka gobolu apmāram 15 cm garumā un 5 cm diametrā rasnōkajā golā tai, lai, nūstōdeita uz dēļa, nasagōztu uz sōnim.

Šei beja puiku rūtaļa, un parosti tur pīsadaleja pīci zāni. Viņam nu jim vajadzēja byut „ganeitōjam“. Ganeitōja lūma tyka uzskateita kai vysnapīcīšamōkō. Četri puikas, apsabruņōjuši ar apmāram divi metri garom vāzom, kotrys pēc kōrtas ceptēs nu desmit metru attōļuma īsist par „kukušku“, laižūt vāzu nu rūkom. Jo kukuška kaut kur aizlidōja, tod ganeitōjs skrēja pēc kukuškas un sitējs — pēc sovas vāzas. Kurs pyrmais atsagrīze atpakaļ, tys beja uzvarātōjs. Bet jo kaida nu sitējim mastō vāza natrōpeja kukuškai voi ari aizlidōja tōļōk par kukušku, tod mynātōs vāzas īpašniku varēja izrūceit cyti. Beidzamais sitējs saucēs rūceitōjs. Tam beja atļauts sist par kukušku nu tyvōka attōļuma, apmāram septeni metri. Jo jys kukušku kaut kur aizsyta, tod sōcēs skrīšonōs: ganeitōjs skrēja pēc kukuškas un vāzu īpašniki — kotrys pēc sovas vāzas. Jo ganeitōjam beja īspēja atskrīt ar kukušku atpakaļ pyrmajam un, uzsytūt uz dēļa, nūklīgt: „Ku-kū!“ tod tys, kas atsaroda vystōļōk laukumā, klīva par ganeitōju, un tai rūtaļa turpynōjōs. Sitēji voi vysmoz vīns nu jim dažreiz beja tik veikli, ka ganeitōjam vajadzēja strōdēt ilgi, cikom jys tyka laukā nu sovas napateikamōs lūmas.

Gyustōšona

Šymā spēlē varēja pīsadaleit naīrūbežōts bārnu daudzums, parosti tikai puikas. Spālātōji sasadaleja divejōs grupōs: vīni saldati un ūtri — gyusta sorgōtōji. Uzdavums beja sajemt vysus saldatus gyustā. Gyustekņu nūmetne beja apzeimōta ar riņķa līniju, kas īrūbežōja nalelu laukumu. Gyusta sorgōtōjim beja jōnūker kotrys soldats, jōpajam aiz apakles un jōnūvītoj gyustekņu nūmetnē. Fiziski pretētīs nadreikstēja. Saldati varēja tikai bēgt, izavaireit un sovus gyustā sajemtūs brōļus izpērkt. Izpērķsonu iz-

dareja ar slapynu pīskrišonu pi sagyusteitajim un ar pīsisšonu kaidam nu tim ar rūku. Taidā pošā veidā breiveibu nūdeve tōļok nu vīna uz ūtru, un vīns breivais varēja izpēkt vysus nabreivūs vīnā momentā, jo tikai jī paspēja izbēgt. Izpērcējs varēja ari pats īkrist, naizglōbis nivīna.

Rypōšona

Šei beja jau pīaugušūs puiku spēle. Beja vajadzeigs samārā lels spēks, lai opola kūka golam nūgrīztu rypu aizsystu kaidu 30 voi 40 metru tōli. Rypōšona nūtyka, tai sokūt, vīns pret vīnu. Spēlē pīsadaleja divi daleibnīki, kotrys sovā laukuma golā. Smogas vāzas (mīti) tyka litōtas, lai vīnā vērzīnī rypojušu rypu na tikai apturātu, bet ari lai tai dūtu preteju vērzīni. Spēle varēja turpynōtis pēc patykas ilgi. Precizi sytūt, rypa mārōja ceļu nu vīna gola uz ūtru daudzās reizes.

Pūdōšona

Spēle varēja sōktīs ōtri un izabeigt ōtri, pīsadolūt nāirūbežōtam bārnu skaitam. Īsytūt vīgli ūtram spēlātōjam ar rūku un nūsaucūt: „Pūds!“ nūzeimōja: pīkōrt nateiru pūdu, nu kura varēja tikt vaļā tikai taidā pat veidā, tys ir, panōkūt cytu rūtaļas daleibnīku, uzsytūt tam ar rūku un nūsaucūt: „Pūds!“ Šei rūtaļa beja ļūti kusteīga, praseja daudz skrīšonas, un lela pīkšrūceiba beja tim, kas prota ōtri skrīt un veikli izavaireit ar straujīm pagrīzīnim uz sōnim.

Miačukōšona

Šei spēle praseja lelu izveiceibu un precizitati. Spēlātōji sasadaleja divejōs daļōs, un vīnmār tyka gōdōts, lai lobōkī natyktu tikai vīnā grupā, bet lai lobōkī spēļmani byutu apmāram vīnaidi sadaleiti obejōs grupōs. Sporta cīneitōjs, kas pazeist amerikāņu beizbolu, saprass daudz lobōk ari miačukōšonu, jo pamatprincips ir tys pat. Miačukam (meikstai gumijas bumbai), mastai gaisā, tyka systs ar vāzu; tōs lidōjums un atsagrīzšona atpakaļ nūteice laiku, kurā „piļsātas turātōji“ varēja nūskrīt zynomu attōļumu,

lai atjaunotu tīseības atkārtot tū pošu darbeibu. Spālātōju vīna grupa saucēs „piļsātas turātōji“ un ūtra grupa „ganeitōji“. Ilga ganeišona nūzeimōja izveiceibas tryukumu, turpretim „piļsātas turātōji“ vadeja un nūteice spēles gaitu. Spēlē varēja pīsadaleit tikai puikas.

Idealōkais spēles daleibnīku daudzums beja desmit — pa pīci kotrā grupā. Labi atteisteiti un veikli spālātōji varēja pōrvērst miačukōšonu par akrobatikas meistardorbu. Spēle sōcēs tai: divi lobōkī miačukōtōji tyka nūzeimōti par „mōtem“, tys ir, par sacēņseibas grupu vadeitōjim, vīnkōrši tōpēc, lai tī obi lobōkī spēlmani nabyutu vīnā komandā. Pēc tam ari pōreji daleibnīki sagōja pōrus pēc vīnaidim spēku samārim. Kotrys pōrs sev izvēlēja voi nūrunōja slapynus vōrdus un nōce pī „mōtem“, kur stōdejōs priškā. Pīmārām, divi puikas sev izvēlēja šaidus vōrdus: akmiņš un kūks, guņš voi yudiņš un, aizgōjuši pī „mōtem“, nūsauce: „Kū tu gribi, kūku voi akmini?“ Vīna nu „mōtem“ nūsauce dzērtātū vōrdu, nazynūt, kuram puikam tys pīdar. Tod tō pījēmtō vōrda turātōjs aizgōja pī tōs „mōtes“, kas nūsauce jō vōrdu, bet ūtraispuika aizgōja pī „ūtrōs mōtes.“ Tai izaveidōja divi grupas ar samārā vīnaidim spēku samārim. Kod šōs divi spālātōju grupas beja izveidōtas, tod nūtyka „piļsātas“ izlūzēšona. Tū parosti dareja ar lūzes (birkas) viļkšonu. Miačukōšonai vysizdeveigōka vīta beja lela, leidzona pļova. Taisnā vērzinī tōļumā miačuku varēja sist, cik tōli vīn tys beja īspējams, bet, aizsytūt bumbu zynomam rūbežam pōri uz sōnim, nūzeimōja pazaudēt „piļsātu“.

„Piļsātu“ pazaudēt varēja ari tod, kod miačuks, uzsysts gaisā, tyka nūkarts rūkōs, nasasnādzūt zemi. „Piļsātas“ vysparstōkō pazaudēšona nūtyka ar tai sauktū „sasōleišonu“. Spēles laukumā, apmāram 30 voi 40 metru at-tōļuma nu „piļsātas“ tyka nūvylhta izskraideišonas linija. „Piļsātā“ un aiz šōs linijas „piļsātas“ turātōjs beja naizskarams. Neitralajā teritorijā valdeja ganeitōji. Jo vīnam nu „piļsātas“ turātōjim, skrīnūt cauri neitralajai jūslai, tyka īsyysts ar miačuku, „piļsātā“ skaitejōs pazaudāta, lūmas storp spēles grupom tyuleņ mainejōs. Šū darbeibu, tys ir, trōpeišonu ar miačuku sauce par „sōleišonu“. „Piļsātā“ varēja tikt pazaudāta, izpērhta un otkon pazaudāta dažū sekunžu laikā. Pēc „sasōleišonas“ ganeitōji mo-

mentā ceptēs pasaslēpt aiz vīnas nu šom linijom. „Piļsātas“ turātōji par miačuku varēja sist tikai vīnu reizi, atskaitūt pošu beidzamū, kas saucēs izrūceitōjs. Tam beja atļauts sist trejs reizes. Tam nūlyukam kai beidzamū sitēju atstōja vīnmār lobōkū sitēju, lai tys varātu izrūceit cytus. Lai atjaunōtu tiseibas sist, beja jōnūskrīn nu vīnas linijas leidz ūtrai cauri neitralajai jūslai. Šei darbeiba nasagōdōja nikaidas gryuteibas, jo miačuks pēc sitīņa aizlidōja tōli prūjom. Tod pītyka laika aizskrīt un atskrīt atpakaļ uz „piļsātu“. Bet lela veikleiba beja vajadzeiga taidā gadejumā, jo miačuks atsaroda ganeitōju rūkōs neitralajā jūslā. Taidā gadejumā izasorgōšona nu „sasōleišonas“ praseja lelu izveiceibu. Lela izveiceiba beja vajadzeiga ari miačuku nūkert un izvīst tam spālātōjam, kuram „sasōleišona“ beja vysizdeveigōka. Īsist miačukam ar vāzu nabeja nīmoz tik vīnkōrši. Jo bumbas pasvidējs nōce nu ganeitōjim un tam beja atļauts taiseit vysaidus trikus, lai izmōneitu veļteigu un nasekmeigu sitīni ar vāzu. Vōrdu sokūt, miačuka pasvīdēja interesēs beja, lai sitējs miačukam natrōpeitu. Sitējs varēja ari atsateikt sist miačukam, gaidūt lobōku pametīni, bet, jo vāzas vērzīņš iztaseja apmāram 180° lelu leņki, tys nūzeimōja, ka „piļsātas“ turātōjs ir sitis un, lai atjaunōtu tiseibas sist, jam beja jōizskrīn cauri neitralajai jūslai uz prišku un atpakaļ. Sitēji miačukam ari lelōkū tīsu natrōpeja. Tūmār ari beja taidi spēļmani, kas reti kod miačukam natrōpeja. Taidi spālātōji vīnmār tyka cīneiti, un jim vīnmār beja vīta komandā. Nikaidas punktu sistemas nabeja, bet uzvarātōja skaitejōs tei puse, kas ilgōk un bižōk turēja „piļsātu“ sovōs rūkōs. „Piļsātas“ turēšona skaitejōs gūda vīta spēlē, ganeišona nivīnam napatyka, jo tei beja zama vīta spēlē. Kai jau mynāts, „piļsātas“ turātōju un ganeitōju pozicijas ļūti ōtri mainejōs, un tī beja lobi spēļmani un varūni, kas spēja „piļsātu“ ilgōku laiku nūturēt sovōs rūkōs.

Miačukōšona nu styurim

Šamā spēlē varēja pīsadaleit tikai ostoni daleibnīki. Nūvyłka kvadratu un tamā nūstōja divi spālātōju komandas, kotrā par četri spālātōji. Vīnas komandas lūceklī nūstōja kvadrata styurūs, kotrā styurī pa vīnam spālātōjam,

un ūtras komandas četri spālātāja nūstāja kvadrata ikšpusē. Kvadrata lelums apmāram 20 x 20 metru. Spēlēt dreikstēja tikai ar meikstu gumijas bumbu voi, kai tū parosti sauce, miačuku. Spēles byuteiba pastōvēja veiklā pīspēlē, precizūs metiņūs un veiceigā izavaireišonā nu sitinim. Miačuks atsaroda styuru turātōju rūkōs, un jūs uzdavums beja mest miačuku tai, lai ar tū trōpeitu kaidam spālātōjam laukumā. Ūtrō grupa pīlītōja vysu izveiceibu, lai nu trōpejumim izasorgōtu. Tam, kuru bumba trōpeja, beja jōatstōj laukums, bet, jo metiņs beja nasekmeigs, tys ir, jo nivīnam natrōpeja, tod atteiceigajam styura turātōjam beja jōizastōj nu spēles. Tai tys turpynōjōs, cikom laukumā palyka tikai vīnas puses spālātōji. Tī tod ari skaitejōs kai uzvarātōji. Vyss beja atkareigs nu veiklas miačuka pīspēlēšonas nu styura uz styuri un nu veiklas skraideišonas uz pretejū pusi. Styura turātōjs dreikstēja pōrskrit nu vīna styura uz ūtru, jo atteiceigais styurs beja breivs, bet miačuku jys dreikstēja svīst tikai nu styura, nadreikstēja miačuku svīst pōrskrīnūt. Jo kaut vīns nu styura turātōjim palyka pōri, pādejam laukuma veiram atstōjūt laukumu, spēle sōcēs nu gola, uz styurim palyka vacō komanda. Bet jo slyktūs trōpejumu dēļ kaut vīns laukuma komandas lūcekļis palyka pōri, tod tūmār lūmas mainejōs. Šei spēle pīrōdeja, ka izveiceigi puikas un ōtri lidojūšas bumbēnas beja izšķirūšais apstōklis spēlē. Uzvarēja tei puse, kas prota labi trōpeit voi veikli izavaireit nu svīdīņa.

Redakcijas pīzeime: T. Puisāna apraksteitōs spēles beja pazeistamas ari Varakļōnu pogostā, atsaškeire tikai dažūs seikumūs terminologijā un spēles nūteikumūs. Pīmāram, spēles sōkumā, lai izšķertu, kam sōkt spēli, skaiteja šaidu rytmisku panteņu, kur vōrdim nabeja nūzeimes: Vīneņa, ūtreņa, ragū, raks, četraka, matraka, kļukū, kļukss. Kuram rūtaļas daleibņīkam kryta „kļukss“, tys beja sōcējs. Beja pazeistams ari ūtrys taidis rytmisks panteņš: Eni, beni, bumadzeni, čorni, gorni, propetā, tam-tam, tilitam (variantā: telegram), butka, pace, rogu, gnēze. Kam kryta „gnēze“, tys beja sōcējs.

Tū rūtaļu, kuru Zvērgzdinē sauc par soliku, Varakļōnūs sauc par drypatu. Nūteikumi vīnaidi. Pošu vītu resp.

soliku sauce par „sātu“, kur nūtyka pīsišona un atrostō rūtaļas daleibnīka vōrda izsaukšona. Pīsytūt pi „sātas“ un izsaucūt atrostō rūtaļas daleibnīka vōrdu, maklātōjs resp. atradējs saceja divi reizes: „Drypatā, drypatā.“ Parosti drypatu spēlēja sātas pogolmā voi rejas un kula tyvumā. Lai dūtu rūtaļas daleibnīkim pīteikūši laika nūsaglobōt, tod maklātōjs aiztaiseja acis un bolsā skaiteja leidz divdesmit, pa tū storpu vysī nūsaglobōja, un, kod jys beja beidzīs skaitēišonu, tod gōja maklātu. Jo kaids tyvumā pasaslēpis daleibnīks pyrmais pīskrēja un pīsyta pi „sātas“, un izsauce „drypatā, drypatā“, tod tys minēja maklātōju vōrdu, un tys zeimōja, ka maklātōjam otkon vajadzēja palikt sovā vītā un rūtaļa sōcēs nu jauna.

Miačukōšonu Varakļōnūs sauce par laptu. Ungaru volūdā lapta nūzeimoj: bumba, un jōdūmoj, ka tys ir ceļojūšs vōrds un tei spēle ir pazeistama pi vairōkom tautom apmāram ar vīnaidim nūteikumim. Šymā gadejumā starpeiba tei, ka Varakļōnūs beja divi riņki. Tī obi pīdarēja „piļsātas“ turātōjim. Vīnā riņkī stōvēja sitējs un riņka molā — bumbas padevējs. Lai atgyutu tīseibas otkon sist bumbai, vajadzēja aizskrīt leidz ūtrajam riņkam un atskrīt atpakaļ uz „piļsātu“. Lobs sitējs varēja izpērt cytus sitējus, kam nabeja laimējīs īsist bumbai un aizskrīt nu „piļsātas“ leidz ūtrajam riņkam un atpakaļ uz „piļsātu“. Komandas saucēs: „piļsātas“ turātōji un (bumbas) givēji. Jo givējs sagyva bumbu gaisā, pyrms nakai tei nūkryta zemē, tod tū sauce par „sveci“, jo bumba nōce lejā taišni kai svece.

Tamōs spēlēs, kur tyka lītōtas vāzas, zynoms, meitines napisadaleja, bet tikai puikas. Šaidōs spēlēs, lai izškērtu, kam sōkt (tys ir, kurai komandai sōkt), lītōja šaidus divejus pajēmīņus. Vīns pōrs spēles daleibnīku — pa vīnam nu kotras komandas izgōja atseviški, un vīns pasvīde gaisā sovu vāzu, ūtrys tū sagyva ar rūku un tod pēc kōrtas vīns pēc ūtra lyka plaukstas leidz pat augšai; kas sajēme vāzas golu, tam vajadzēja sōkt spēli. Jo gadejōs, ka vāzas gols beja eiss, vōrdu sokūt, naiznōce sajemt ar vysu plaukstu, bet tikai ar vīnu voi divejim pērstim, tod vāzas turātōjam, taidā stōvūkli turūt vāzu, jū vajadzēja apgrīzt ap golvu vīnu reizi riņkī un, jo vāza jam naizkryta nu rūkas, jys skaitējōs vinnējīs, tys zeimoj, ka jys beja spēles sōcējs. Bet jo,

vāzu grīžūt ap golvu, tei izsleidēja nu rūkas, tod jys palyka par zaudātōju, un ūtrōs komandas spālātōjs beja spēles sōcējs.

Ūtrys veids, kai nūteikt, kam sōkt spēli, beja šaids: Taipat divi spēles daleibnīki pa vīnam nu kotras komandas izgōja atseviški un svīde vāzas. Bet vāzu svīsšona nūtyka īpašā veidā, prūti: vīnu vāzas golu turēja lobajā rūkā, tys ir, tikai vīgli pīturēja nu vērsa, bet vāzas lejas gols beja uzlykts uz lobōs kōjas lelō pērsta. Tod vāzu labi īšyupōja gaisā un ar kōjas spēku svīde uz prišku. Puikas parosti beja bosom kōjom un vāzas īšyupōšonā uz kōjas lelō pērsta beja labi īsavyngrynōjuši. Kurs sovu vāzu tōļok aizsvīde, tys skaitejōs spēles sōcējs. Tai šaidi pajēmīni veicyņōja tiklab rūku, kai ari kōju veikleibu, un kotram gribējōs byut storp vinnātōjim. Vinnēšona paceļ gora stōvūkli un veicyņoj varūneibu.

L. L.

VĒĻ PAR KUKUŠKŌŠONU

Kod es spēlēju „kukušku“ ap 1919. leidz 1923. godam, tod, maņ likās, spālātōju skaits nabeja īrūbežōts, „Kukuška“ beja apmāram 15 cm gara un apmāram 7 cm diametrā, un obi goli tai beja vīnaidā rasnumā. Sist par kukušku beja pateikami gon tod, kod par tū varēja labi trōpeit; tod kukuška aizlidōja lobā attōlumā; kod tei lidōja pa gaisu, tod pateikami beja uz tū nūsavērt.

Kukuškas pīnesējs dažreiz dīzgon ilgi navarēja nu kukuškas pīnesšonas napateikamō stōvūkla atsabreivōt, un jys skraideidams dažreiz labi vīņ pikusa.

„Ganeitōjam“ voi kukuškas pīnesējam beja tīseibas mest kukušku nu kotra attōlumā uz dēli; jo jys beja ar kukušku par dēli trōpejis, cikom kukuškas sitējs ar sovu vāzu vēļ nabeja dēļa golam garum paskrējis, tod „ganeitōjs“ kukuškas sitēju beja „aizsītis“; un tagad vacais ganeitōjs nu napateikamō stōvūkla beja atsabreivōjis, un aizsystais kukuškas sitējs palyka par „ganeitōju“.

Bet varēja byut ari tai, ka kotrā sādžā beja drusku sovaidōki nūteikumi un spēles veids.

Augšā uzraksteitais atsateic uz Bēržgaļa pogosta dīnvydrītumu styuri ap Odumovas un Lobōrža apvydu sādžom.

J. Širins

2. pīzeime. Munā dzymtajā pusē, Preiļu pogostā, pazyna solikōšonu; tys saucēs t r y p a t s.

Mes sytom ari k u k u š k u ; vāzas, ar kū sytom, beja apmāram metru garas.

Rypōšona ari beja pazeistama. „Ripelēsīm!“ aicynōja draugs draugu. Gōja vīns pret vīnu voi partija pret partiju: izveiceigōkais l a i d e r i p e l i , bet cyti paleidzēja tū nūturēt, kod tei nōce nu pretinika puses. Ripeli dreikstēja laist pret pretiniku tikai nu tōs vītas, kur tei beja apturāta voi poša apstōjuse.

Pūdōšona beja pazeistama školā, tikai pīsystais nasa-sauce vys pūds, bet s u n e i t s.

Vysas pazeimes rōda, ka m'āčukōšonu myusu zemē īnasuši krīvi. Pi myusu bumbēņa, kū syta, saucēs m e - č u k s (krīvu mjačik „bumbēņa“). Reši kod tei beja eista gumijas bumbēņa, kas, svīžūt tū pret ustubas greidu, lēce leidz grīstim. Jo taidas nabeja, tod satyna un saseja lupotas vajadzēigā lelumā. Bumbēņas vītā labi nūderēja ari meiksta pīpe. Vōrds „spēle“ natyka litōts. Parostais aicynōjums beja: „Sissim mečukā!“ Vāza, ar kū syta, saucēs l a p t a . Vīta, nu kurīnes syta, saucēs g o r o d s (krīvu gorod „piļsāta“). Kas beja sitis, vīna olga, voi mečukam trōpejis, voi nē, tam, lai dabōtu tūseibas otkon sist, vajadzēja aizskrīt nu goroda leidz maslai un atskrīt gorodā atpakaļ. Koleidz jys skrēja, jū dreikstēja s ō l e i t . M a s l a beja akmiņš voi zemē īsprausts kūks ar dōržeņu apleik nūteiktā at-tōļumā nu goroda. Maslas dōržeņš beja zemē īvylka riņka liniņa. Kas stōvēja tymā dōržeņā, tō nadreikstēja sōleit. Pōrejais sakreit ar originalaprokstu.

Kod vajadzēja nūsaceit, kam rūtaļu sōkt, tod skaiteja vīnu nu šaidim pantenim:

Vīneņa, ūteņa, teteņa, veteņa, šķibiru, vibiru, simteņš,
Mörteņš, teiļū, t' u k s !

Eni, beni, bubadzeni,
tam, tam, tiligram,
utka, putka, ceis, g n e i s !

Anku, dranku, drilli, drū,
četri Petri, pabikū,
amus, damus, rikidamus,
itam britam lobais ļ o v s.

Ar pērstu uz rūtaļas daleibņikim rōdeja, skaitūt tikai
uzsvārtōs ziļbes, pīmāram: vīneņa, ūteņa; eni, beni, bu-
badzeni; četri Petri, pabikū. **J. Placinskys**

Vladislavs Bojārs

GUNDAGU AUGI

PURYNI

Purynus bērzgališi izrunoj ar cītu y, prūti: **pu-ryny**. Puryni pīdar guņspuču resp. gundagu dzymtai, kuru botanikas taksonomijā sauc par **Ranunculaceae**. Tei ir lela zōļaugu dzymta, jo tamā teik ītylpynōtas vairōk nakai 35 giņtis ar vairōk nakai 1500 sugom. Angliski šū dzymtu sauc par Crow-foot Family; vōcyski — par Familie Hahnenfussgewächse; krīvyski: Ļutikovye. Nu itūs gundagu augu dzymtas 35 giņtim Latvijā ir atrūnamas sovvalā augušūs 14 giņšu vairōk nakai 40 sugu, kūpā skaitūt, bet izslādžūt dōrzā audzejamōs pučes, kaidas, pīmāram, ir peonijas. Ītei ir lela dzymta augu, kas ir zōļaugi, lokstaugi, ratōk sastūpami nu tim kūksnaini augi. Tim ir parosti bezkrōsaina sula, bet ļūti kūdeiga un pat indeiga. Vysi gundagu dzymtas augi ir indeigi. Zīdu uzbyuvē tim parosti ir daudz kauslapeņu (polypetaliae), voi arī tūs nav pavysam (apetaliae). Kauseņš zīdim parosti ir taidā pat krōsā, kaidis ir vaiņuceņš. Zīdūs auglineicas ījam augšejū stōvūkli; kauslapeņu, vaiņūka lapeņu un auglineicu ir daudz voi nalels skaits, bet pēdejūs skaits var byut arī tikai vīna viņ auglineica. Taidu gadejumu ir moz, kur zīdā ir atrūnama vīna viņ auglineica (Gynoceum). Tōs ir parosti nūteikti izveidōtas un nikod nav saaugušas kūpā.

Zīdi ir veidōti regulari voi arī var byut naregulari, tys byutu: kōrtņi voi arī nakōrtņi. Kauslapeņu var byut 3—15. Vaiņūka lapeņu: 2—15 voi arī daudz, kai tys ir radzams pi kultivātim augim peonijom puču dōrzūs.

Putekšņlapeņu (Androceum) skaits ir nanūteikts, tūs ir cīši daudz, tōpēc zīda formulā Androceum lik symbolu: bezgaleibas zeimi; cīši reši ir tōs sugas, kur zīdim putekšņlapeņu skaits ir tikai dažas lapeņas. Augli parosti ir sausas pūgaļas; tī

var arī būt sākļom leidzeigi sēkļeni voi arī ūgas, kaidas ir, pīmāram, valna grōbekļeišim *Actaea L.* giņts sugom. Latvijā nu šōs giņts ir atrūnams ānainūs mežūs tikai ***Actaea spicata L.*** Augļim sākļas parosti ir ar moz bareibvīlom voi tōs nav pavysam, un tei ir nūvītōta zam embrija, kas ir mozs; albu-meņš kai bareibvīla ir ļūti cīts. Lopas parosti ir dažaidi un pat smolki sadaleitas, kai tys ir radzams, pīmāram, pi yudiņa gundagom ***Batrachium Dumortier*** giņts sugōs. Latvijā nu tom ir sastūpamas divejas sugas: ***Batrachium circinatum Sibth.*** un ***Batrachium aquatile E. Neyer.*** Lopu stubli parosti ir dažaidi grumbōti, ir arī opoli veidōti, pi pamata var būt arī vysaidu izaugumu pīlykumi. Taida ir te pīmynātō dzymta, kas ir ļūti plaša; dažas sugas satur pusnarkotiskas vīlas, kas ir indes. Taida, pīmāram, ir atrūnama kūrpeišu augūs, kas ir ōrstnīcyski augi; audzej arī dōrzsūs kai skaistuma pučes. Latvijā nu tom sovvaļā aug divi sugas: ***Aconitum napellus L.*** kuras sauc vēļ par uzpērstēnim, un arī ***Aconitum Lasiosomum Rehb.***

Gundagu dzymtas augi ir vīngadeigi voi arī daudzgadeigi zōļaugi, voi augi ar kūksnainim stublim. Aug kai nu sākļom, tai arī nu bumbulim, sulleigom voi pasausom saknem. Gundagu dzymtas augim *Ranunculaceae* nūsaukums ir pajimts pēc leidzeibas ar abinīku vardivi, kas dzeivoj gon yudinī, gon arī uz sauszemes. Pajimts ir vōrds nu latiņu vōrda ***eanunculus***, deminutivs ***nu rana***, vardive voi varde resp. vardiveite, vardeite. Šū nūsaukumu itim augim ir devis romīts Plinijs (*Caius Plinius Secundus*), kurs ir dzimis Zīmeļu Italijā 23. godā pēc Kr. un ir miris 79. godā, vulkana *Vezuva* dorbōšonōs laikā. Plinijs, vulkanam izvardūt, nūvārōjis tō krateri, izvyrdušūs lelūs dyumus un brīsmeiģūs mōkuļus un tai arī ir aizģōjs būjā. Samārā nagarōs sovas dzeives dīnōs jys ir sarakstejis daudz grōmotu. Vīna nu tom ir ļūti īvārojama kai vēsturyska grōmota, kas teik saukta par ***Historia Naturalis***. Patīseibu sokūt, nu daudzajim jō dorbim itei grōmota ir vīneigi uzaglobōjuse. Plinijs nu so-

vas dzymtās tāva sētas jau agrā jauneībā ir devīs uz Romu studēt. Jys ir styngri mōcejis tur gramatiku Apiona skolā. Plinijs ir apmeklējis arī Afriku, ir bejis Egiptē un beidzūt nūklivis Grekijā. Ir ticis pajimts soldotūs un kai karaveirs ir dinējis armijā, kas tūreizejūs laikūs asūt atsaroduse Vōcijā. Tur jys arī asūt ticis paaugstynōts par komanderi kavalerijas pulkā. Militarūs operaciju periodā jys asūt pat aizceļojis leidz Baltijas jyurai (Mare Balticum). Sakarā ar tū ir skaidrys, ka Plinijam nav bejuse sveša arī myusu zeme. Vēsturnīki prūt tai stōsteit, ka Plinijs asūt sarakstejis vairōk nakai 2000 sējumu. Sovu dobu **Historia Naturalis** jys asūt sarakstejis pēc ilgōkim nūvārōjumim 77. godā, kura arī vīneigō ir uzaglobōjuse. Jōdūmoj, ka jō grōmotas aizgōja bījā reizē ar jū. Grōmotas un dokumenti arī tyka aprokti Vezuva guņu palnūs un sārā, jo jō mōja asūt atsaroduse natōli nu Vezuva pakōjas. Pēc cytas versijas ir tai, ka Plinijs asūt aprokts sovā mōjā, Vezuvam izmatūt ōrā nu kratera akmiņus, palnus un lavu un vysu apkōrtni iznycnojūt. Jys asūt tod dinējis jau flotē, kura atsaroduse 79. goda 24. augustā pi Misenum. Jō dorbs **Historia Naturalis** asūt atsaradis rŭkrokstūs pat leidz 1469. godam. Par tū asūt konstatēts, ka tū sarakstejuši apmāram kaidi 500 atsevišku autoru, bet tūs Plinijs asūt sakŭpōjis vīnā, taitod tys ir kai zynōtnisku rokstu krōjums. Vyduslaikūs nu tōs grōmotas asūt pagatavōtas kopijas, un myusu dīnōs vēl asūt uzaglobōjušas apmāram kaidas 200 kopijas. Nu Romas imperijas laikim leidz pat 19. godu symta sōkumam itei grōmota beja kai vyslelōkais studiju pamats biologijā. Plinijs beja lels vēsturnīks, apraksteitōjs, faktu, nūvārōjumu kŭpōtōjs un zynōtnīks, botanikis. Jys beja arī lels draugs sovā laikā imperatoram Vespasianam. Ir bejis ilgōku laiku par prokuroru, aizsytueteis uz Spāniju; asūt apmeklējis arī Belgijas fraņčus un ir bejis daudzōs cytōs zemēs. Nu itō ir skaidrys, ka senėjai Latvijai ir bejuši sovi sakari arī ar Romu, ar romišim resp. ar Romas imperiju, un tōpēc kultur-

vēsturē ir atrūnamas dziļas padas, arī volūdā taipat ir daudz kūpeju vārdu un tūs pārveidōjumu.

Myusu pūru augi, kas kai vīni nu pyrmajim sazīd agrūs pavasarūs ar spylgtim, kai guņs līsmes, dzaltonim zīdim, ir puryni; arī purynu nūsaukums pajimts nu vōrda pūrs. Puryni **Ranunculaceae** dzymtas giņšu skaitā ir itvarti **Caltha L.** giņtī. Vysā pasaulī **Caltha** gintī, ir itylpynōtas kaidas 16—20 sugas. Vīna nu tom aug arī Latvijā, myusu pusē Latgolā arī. Tei suga ir **Caltha palustris L.** Purynim stubli parosti aug puscylī, zōļaini, un augšējā daļā tī ir zoraini; lopas tymsi zaļgonas un speideigas, it kai vōreigi ōdainas; stubļu zamaškejōs lopas ir parosti sirdsveideigas, bet vērsejōs leidzeigas nīrem resp. leidzeigas eikšim. Puryni parosti sazīd jau agri pavasarī. Vysvairōk zīdēšonas laiks ir maja un jūnija mēneši. Atrūnami augūt pa oporim, pūrim, pūrainom pļovom, upu leičim, pūrainim kryumōjim, lizertim, lelōkūs yudiņainūs grōvūs. Puryni mīļoj vairōk atsagtu vītu, un tī tōdēļ naaug pa pūrainū mežu bīzūknim.

Pēc agronoma J. Bicka „**Latvijas augu noteicējs**“ (Izdots un drukāts Cēsis un Rīgā, 1926. gadā, O. Jēpes apgādībā) ir zynoms, ka itī pūra augi **Caltha palustris L.** Latvijā teik saukti vysaižōk: purenes; purvainītes; pluncenes (Dobelē); cūkauši (Dundagā) bulbuki (Vecsaulē); bullenes (Bauskā); govpurņi un c. Bet Bēržgaļa pogostā, kai te rokstā teik mynāts, tūs sauc par purynym.

Caltha L. giņts sugas augus angliski sauc par Marsh-Marigold; Kvebekas fraņči purynus parosti sauc par Populage. Vōrds **Caltha** pajimts nu greku vōrda calathos un latiņu calathus, kas nūzeimoj: traucenš, kryuzeite, tōpēc arī angliski sauc par cup. Un eistūs purynusvar atrast Kanadā, Ontario Provincē, aug arī munu Rundāles mōju tyvumā, Angliski eistūs purynus vēļ saukuļoj vysaidūs vōrdūs; „Cowslip“, King-Cup, May-Blob un kvebekiši kai Souci D' Eau.

Puryni parosti aug zīmeļu maronūs klimatu regionūs, tys ir, īslādzūt kai **Caltha palustris**, tai

ari pōrejōs 16—20 sugas. Eistī puryni parosti aug zīmeļaustrumu Amerikā. Puryni vēļ aug ari soltūs jūslu zemēs, bet parosti tī nav atrūnami subtropiskūs un tropiskūs, korstūs jūslu zemēs. Aug ari Vōcijā; vōcyski tūs sauc par **die Sumpfdotterblume** voi vīnkōrši par **die Dotterblume**, un vītom ari Latvijā tūs sauc par **spurnām** .

Puryni ir kukaiņzīžu augi, jo tūs apputekšņoj skaistas dzaltoneigas myusas, kuras pīdar kukaiņu dzymtai **Syrphidae**. Purynu stubli ir ar tukšim vydim, bez serdem. Latgolā aug tikai vīna purynu suga, bet cytur tūs aug vairōk .Pīmāram, Amerikā, tys ir, Zīmeļu Amerikā bez sugas *Caltha palustris* L. aug vēļ **Caltha natans Pall**; tī ir yudinī auguši un pelduši puryni. Zīdi ļūti seiki; lopus nīrveideigas un mozas, kas kūpā ar stublim peļd pa yudiņa vērsu; zīdu krōsa ir bolta, voi zīdi var byut ari raibi. Aug parosti oporūs, deikūs un pūraiņōs azaru, jyuru, leiču un upu pīkrastēs. ASV un ari Kanadā nu *Caltha palustris* L. varianti ir: **Caltha palustris var. flabellifolia** un vēļ ari **Caltha palustris var. radicans**. Itei forma ir ļūžņojūša sova staipeiņgō ļūžņojūšō stubļa dēļ.

Vēļ te ir jōpastōsta par cytim purynim resp par mozpurynim, kuru parosti naskaita par purynim. Tī pīdar giņtei **Ficaria Dillenius**. Nu itōs giņts purynim Latvijā aug tikai vīna suga, un tei ir: **Ficaria verna Hudson**. Itai sugai parosti stubli zamaškejōs daļōs aug ar seipulenim; stubli staipeiņgi i guluši; lopus ir cīši speideigas, nīrveideigas, sirdsveideigas; zīdi ir dzaltoni taipat kai lelajim purynim, bet cīši speideigi. Sakarā ar tū itūs mozpurynus sauc ari par yudiņa gundagom. Sazīd agreiņejūs pavasarūs, bet parosti maja un jūniņa mēnešūs taipat kai lelpuryni. Aug parosti pa mytrim, ānainim mežim, kryumōjim, un ir ari biži sastūpami. Mozpurynus saukuļoj ari vēļ par vēja purynim. Agronomus un botanikis J. Bickis sovā augu nūteicejā apzeimej tūs ar vairōkim nūsaukumim, prūti, mazpurenītes; vēja karenes (Dundagā); sviesta zāle (Liezere); tūkuma zāle; snaudošā gundega,

jo tim ilgi zīdi plaukst. Amerikā naaug. Ir moza giņts kas aug tik Europā. Nūsaukums radīs pēc sakņu bumbuleišim leidzeigim vīgu ūgom; cytur tōs vēļ atteiceigi vīgom leidzeigu bumbuļu dēļ sauc par bumbuļu gundagom. Bet tōs nu gundagom resp. *Ranunculus L.* atsašķir ar tū, ka gundagu zīdim parosti ir 5 kauslapeņas, bet mozpurynim zīdi ir tikai ar 3 kauslapeņom; augli ir izpūrkštas, tys ir, sabōrkšteitas taidas īpatas, seikas, maigas pūgaleites, kaidu parosti gundagom voi ari lelpurynim iztryukst. Te *Ficaria verna Hudson.* sugas pyrmais vōrds roksturoj šū augu tai, kai tam saknes resp. sakņu bumbuleiši, zemē augūt, atgōdinoj vīgu ūgas (*Ficus carica*) augli (**Moraceae** dzymtas augi), bet ūtrais vōrds ari apzeimej latinu volūdas vōrdu: *vernus*, kas pīdar pavasaram resp. pavasareigs.

Purynim seviški praktyskas nūzeimes nav, jo tī napīdar sīnaugim, jo ir plotlopi; tī pēc nūzīdēšonas pavasarī, vosorai sōcūtīs, „sakolst“, auglim atsaisteitūt. Kur pavasarūs, tim augūt un zaļojūt pūrainōs vītōs un vēļōk zīžūt spyļgtim dzaltonim zīdim, tī cīši pīvalk cylvāku uzmaneibu, tur, turpretim vosorā, zōlei, smylgom saaugūt, nu purynim narēdz it nikō. Tī īsaraun zemē, sovūs suleigūs stubļu daļōs, nūbrīdynūt augļus-pūgaleites.

Puryni ir nūteikti pūru voi pūrainūs pļovu un pūrainūs yudiņa baseinu apmaļu socialī lokstaugi, jo aug parosti sabīdreibōs un pi tam oikalagiski tim pīmārōtōs un izdeveigōs augsnōs. Lūpi, kod tī agrūs pavasarūs teik dzeiti gonūs, tūs sūleiguma dēļ, ād purynus itiņ labi. Tai it seviški gūvis mīļoj sabrist oporūs, kur aug puryni, un tūs plyuc un ād pylnom, gordom mutem, jo cytas zōles vēļ nav tik labi saaugušas, vēļ ap tim laikim ir paplykas lūpu ganeibas. Gūvis ari pīvalk šī dzaltonim zīdim sazīdušī puryni taipat kai cylvākus. Zyrgi gon parosti naād purynu, vīneigi tī ād tūs lobōk nakai gūvis, kod ir sapļauti un sakaltāti sīnā. Senejūs laikūs Latgolā beja ļaudim taidis īrodums saplyukt, saraut pa pļovom purynus i nostōs nest uz sātu, lai tur tūs, salyktus kotlūs, uz plītas guņs sasutynōtu un vālōk,

vokorā, kod lūpi sadzeiti sātā, izbarōtu pīna devējom gūvim; parosti deve ēst sutynōtūs purynus tikai slaucamom gūvim, lai tōs vairōk dūtu pīna, jo dēļ pōrejīm lūpīm saimīneicas ī goni naspēja tik daudz saplyukt un sanest sātā ar nostom, lai byutu tūs gona dēļ vysīm lūpīm. Puryni samārā ir kūdeigi un pat indeigi augi, kai jau gundagu augi, tōpēc ari lūpi izavaira tūs ēst. Purynus, pat sapļautus vosorā sīnā, cik viņ tūs sakoltušūs lapeņu un stubļu var atrast, gūvis nu sīna izrušynoj ōrā, un atstōj naāstus kūpā ar sīna truku.

Vladislavs Bojārs

IZMĒRSTŪŠŌS VABALES (MELOE PROSCARABAEUS) LATGOLĀ

Izmērstūšos vabales (*Meloë proscarabaeus*) Latgolā parasti teik sauktas par „meikstom vabalem“, tōpēc ka tōs ir sovaidōkas nakai pōrejōs cītūs spōrnu vabales. Cītūs spōrnu vabales zoologijas specialajā nūdaļā par kukainim teik sauktas Coleoptera (nūsaukums nōk nu divejim greku vōrdim: koleon — maksts un pteron = spōrns, taitod „makstspōrnaini“, tys ir, kukaini, kam spōrni kai makstis). Pi Coleoptera pīdar vairōk nakai 200 000 sugu. Šymā lejajā sugu skaitā itylpst ari meikstūs vabaļu suga: *Meloë proscarabaeus*. Šom meikstajom vabalem, cikom tōs veļ beja atrūnamas Latgolā, tauta beja davuse dažaidus vōrdus. Bēržgaļa un pa daļai ari Kōrsovas pogostā tōs sauce par malnajom vabalem un par maja vabalem, jo tōs parosti pasarōdeja maja mēnesī. Prūtams, tōs nikaidā ziņā nadreikt sajaukt ar cytom maja vabalem, kuras ari vēļ sauce par ūzula vabalem, jo tōs ir ļūti kōreigas uz ūzulu lopom. Vōcyski tōs sauc zar Maikāfer (maja vabales) un angliski — par May beetle. Pareizi, tōs gon pasarōda pavasarī, jau maja sōkumā, bet dažim godim tōs ari aizakavej dažaidu nalabvēleigu apstōkļu dēļ. Sakarā ar tū tōs angliski sauc ari par June beetle voi June bug. Tōpēc entomologijā izšķir tōs kai „lopu ēdējas“ resp. Phyllophaga un ari Melolonthinae ar ginti Melolontha, kas ir parostōs bryunōs ūzula vabales voi maja vabales. Šūs ūzula vabaļu dzymta ir Melolonthidae.

Meikstōs vabales voi ari sauktōs maja vabales parosti pasarōda tikai agrā pavasarī resp. maja mēnesī, kod zemniki ar zemi, kai runoj: ar cyļu un sagatavoj tū sēšonai. Meikstōs vabales vōcyski sauc der Maiwurm voi Oelkaefer, kas ir *Meloë proscarabaeus* sugas vabales. Kai tys radzams nu vōcu nūsaukuma, tōs sauc par „eļļas vabalem“, jo tōs parosti kaidu kairynōjumu voi brīsmu breižūs atdola sovaidu eļļainu škidrumu. Pēc sova dzeives veida meikstōs vabales ir slynkas un lānas, tikkū var parōpōt. Sakarā ar tū mums ir jōzyna, ka jōs izavēlej rōpōšonai na

kaidus rugōjus, kyuļus, bet plykas, nūmeideitas stygas teirumā voi sātā, ari pa dōrzu stygom tōs rōpoj. Tōs sovu zylgonūs saulē vyzuļojūšūs apgārba krōsu dēļ ir uzkreitūšas un vīgli īraugamas. Sova lelō slynkuma dēļ tōs ari nabāg un tōpēc ari ir vīgli salosomas. Jom eistu spōrnu nav, lai gon tōs teik sauktas par cītspōrnu vabalem. Spōrnu vītā tom ir tikai taidas apakšējūs spōrnu plēveites, lisonas, kas nikod navar izaveidēt pīteikūši spēceigas, lai nūdarātu lidōšonai. Šaidas kermaņa uzbyuves un lānōs dobas dēļ šōs vabales nav laupeitōjas, kai soka, gaļas ēdējas, jo vysī laupeitōji dzeiviniki ir izveiceigi, mudri, spēj ōtri uzbrukt un pasaslēpt. Šōs vabales ir augu ēdējas voi ar latiņu vōrdu herbivori. Tōs spēj sasnēgt augu stubļus un lopus un tōpēc nu vegetācijas vīn pōrteik. Taida dzeives veida un barōšonōs dēļ šī kukaini cīši izavaira nu vysim kukaiņu ēdēju dzeivīnikim. Meikstōs vabales, kod tos teik aizkōrtas, tyulen atdola eļļai leidzeigu škidrumu, berzejūt sovas meikstōs kōju lūceitovas. Šys škidrums kolpoi kai aizsardzeibas leidzeklis. Šū škidrumu slacynojuūt, meikstōs vabales aizbīde prūjom kukaiņu ēdējus dzeivīnikus, tai sokūt, aizdzan sovus nōveigūs īnaindņikus. Šūs meikstūs vabaļu kōpureni parosti īsamatynoj kamaņu un bišu perekļūs voi kūzulūs, kur šī kōpureni ļaun sevi īviļkt, kod tī izašķil nu ūleņom, lai kamaņu voi bišu perekļūs, kai sovōs mōjōs, kūpā ar saiminīku kļyutu par parazitim voi likēžim. Tur šī kōpureni pamozom izaveidoj par tai saucamim Triungulum voi agrajim kōpurim, kod socās atteisteiba par pīaugušu vabali. Sakarā ar tū, ka pīaugušōs meikstōs vabales atdola īpašu bīzu dzaltonu eļļainu škidrumu, šōs vabales angliski sauc Oil beetle.

Vyspōri ir jōsoka, ka šūs meikstūs vabaļu dzeives veids ir ļūti napiļneigi izpēteits. Latvīšu zynōtniskajā literaturā par tom nikas nav raksteits, taipat ari Latvju Enciklopedijā tōs napīmiņ. Taipat nav nikas raksteits par šūs vabaļu deraigumu kai par jūs kaiteigumu. Tūmār šei vabaļu suga pīdair pi izmērstūšom, jo vēļ nav pāvysom izmyrušas. Pīmāram, ap 1910. voi 1915. godu zynomōs vītōs Kōrsovas un Bēržgaļa pogostā tōs vēļ varēja atrast agrajūs pavasarūs nalelā daudzumā — tai pa divi voi trejs, bet ap 1920. un 1930. godu vairs navarēja sameklēt nivīnas. Nu tō ir jōsacynoju, ka meikstōs vabales sova dzeives veida dēļ un

barošonās dēļ ir aizgājušas būjā un Latgolas entomologija (mōceiba par kukainim, nu greku entoma — kukaini nu logos — mōceiba, zynōtne) ir klivuse par vīnu kukaiņu su-gu nabadzeigōka. Ir īspējams, ka maiņas klimatā un augu vaļstī ir atstōjušas nalabvēleigu īspaidu uz meikstajom vabalem, un varbyut šei vabaļu suga naspēja pīsamārōt jaunajim apstōklim.

Seņōk Latgolā meikstūs vabaļu ir bejis daudz. Tys ir zynoms nu vacūs cylvāku nūstōstim. Myusu mōtes maja mēnesī izmontōja šōs meikstōs vabales dēļ želvom voi sā-tas zōlem. Meikstūs vabales salaseja kai īpaši dōrgu atro-dumu, tōs dzeivas salyka butelē. Tur vabales kustādamōs atdaleja daudz dzaltonō eļļainō škidruma. Pēc kaida laika vabales nu buteles izvylka ōrā, bet uz dzaltonō škidruma uzlēja vērsā brandīni. Tod šū škidrumu lītōja kai ōrstnī-ceibas leidzekli pret dažaidom kaitem. Sātas vajadzeibom izlītōja ari vysu vabaļu kermīni, prūti, vabales salyka bu-telē un vērsā uzlēja spirtu voi brandīni, un vabales tamā izšķeida. Meikstūs vabaļu kermiņus izšķeidynōja spirtā seviški tod, kod tōs vareja atrast tikai reši, kod navarēja atrast pīteikūši daudz meikstūs vabaļu lai nu tom dabōtu pīteikūši daudz dzaltonō eļļainō škidruma. Meikstūs vaba-les Latgolā ir lītōtas ōrstniceibā paaudžu paaudzem.

Tei beja, prūtams, tikai mōjas ōrstnīceiba, un tai tū meikstūs vabaļu dzaltonū syuronomu lītōja atšķaidātu voi nu spirtā, voi šņabī. Šūs želvu zōļu, kai tōs parosti senejūs laikūs sauce, pīmāram, Bēržgaļa pogostā, atšķaidejumu iz-lītōja obejaidi: ikšeji dzerūt i ōrēji, rātas, vōtis, skrombō-jumus vīgli mozgojūt, pēčōk apsīnūt ar lupateņom. Vaine beja lelum lelō tik tei, ka meikstūs vabales varēja dabōt ti-kai apmāram maja mēnesī un pa tam kai ļūti ratu dōrgu-mu. Šōs malnōs meikstūs vabales beja palelas. Pīaugušōs vabales lelums beja eikša (pērsta) lelumā un bez druskas eikša garumā. Varēja atrast tōs tikai agri nu reitim voi ari sylvus vokorūs. Tōs lēni rōpōja pa Gonu celenim, teiru-mu stygom, plykōkim, bezzōļainim teirumim Šī malnī, lelī bambuli sevišku vēreibu saisteja puikim, kas ari tūs kruši vīņ īraudzeja un salaseja. Kod atnese uz sātu un at-deve mōtem, tōs zynōja, kai tūs izlītōt, kas ar tom do-roms.

Nūslāgumā ir jōsoka, ka daudz var vuiceitīs nu dobas,

tōpēc meikstūs vabaļu *Meloë proscarabaeus* izmēršonas pī-
mārs ir bez sova gola pavuicūsš. Šymā konkrētajā gadeju-
mā tōs ir roksturojamas kai mīrmīleigi dzeivinīki, kas aizīt
būjā, naspādami pretētīs dzeives nalabvēleigim apstōklim,
naspēj izbēgt, nī karōt ar sovim īnaidnikim. Napīlneigas
aizastōvēšonas vīn napīteik, ir napīcīšami īrūči resp. ker-
miņa spējas uzbrukt pretinīkam vyspyrms, cikom tys
gudroj voi apsagyun, lai uzbruktu sovam laupejumam.
Byutu izpēteiti vysī dzeives apstōkli, jūs barōšonōs, vairō-
šonōs un izmēršonas eistī cālūni. Bet šī faktori ir aizgōju-
ši aizmērsteibā kūpā ar izmērštūšū vabaļu sugu. Tōpēc te-
mats par meikstajom vabalem dreizōk jau pīdar palaioen-
tomologijai, tys ir, zynōtnei, kas pētej izmyrušōs dzeivinī-
ku sugas.

Šymā dorbā autors ir izmontōjis sovus nūvārōjumus,
pīredzi un pētejumus.

Kanadā, 1966. goda oktobrī.

Vabales nūsaukuma etimologija.

Vabales nūsaukums teik dažaidi izrunōts vabale, va-
bule, vabūle, vabuole, vabaļš (kai veirīšu kōrtas vōrds lei-
dzeigi vōrdam voguls), ir ari pazeistami dažaidu vabaļu
sugu nūsaukumi: tupēņu vabale, māslu vabale, saules va-
bale, yudiņa vabale, maja vabale, ūzula vabale. Radnīceigs
tys vōrds ir ar leišu vabuolas, žemaišu volūdā vabole, ju-
odvabalis (malnō māslu vabale), seņaugšvōcu wibil „kō-
purs“, seņaugšvōcu darbeibas vords weban „napōrtraukti
kustētīs prūjom un atpakaļ“, krīvu veblica „tōrpeņš“,
angļu wabble un wobble „kustētīs, šyupōtīs“ un īpašeibas
vōrds wabbly, wobbly „šyupojūšš, kusteigs“. Taitod nav
šaubu, ka vabale sovu nūsaukumu ir dabōjuse nu sovas na-
miteigas kusteibas, pi kam šei kusteiba nav styngra, bet
ļūdzeiga. Pi tōs pat vōrdu grupas pīdar ari voguls un vo-

guleņš, pi kam vabale ir vacōks vōrds nakai voguls, jo pādeja is ir cēlīs disimilacijas ceļā nu formas vobuls.

Vabale voi Vabaļs Latgolā ir pazeistams kai uzvōrds un vītu nūsaukums, ari gūvim teik dūts vōrds Vabale, parostī malnom, opoleigom gūvim. Tautas ticējumūs un nūvārōjumūs vabali skaita kai drūšu pavasara vēstnesi: kod jau pasarōda vabales, tod vairs nabyus solnu nu var sōkt stōdeit dōrzōjus un sēt teirumā. Pyrmōs vabales pamona na uz zemes, bet dyucūt gaisā, kod tōs, smogi lidojūt, sa- viļņoj gaisu maja vokorā. Tod jau ļaudis ar paļōveibu sa- ceja: „Jau vabales dyuc, jau pavasars klōt.“ Kai ceiruļs be- ja pyrmais pavasara vēstnesis un licinīks aizejūšai zīmai, tai vabale aplīcynōja piļneigu jauna goda laiku — pava- sara īsastōšonu, kod sōcās pavysom cyti dorbi un cyta saimnīcyska kōrteiba zemnīka dzeivē.

Leonards Latkovskis

L. Latkovskis.

DAŽU VĒRDU SKAIDRĒJUMI

Bačs — Pi ceļojūšim un aizjemtim vōrdim, kam sakars ar apgārbu, pīdar myusu vōrds bačs, lejas latvišu baķis. Latvišu vōrdniecā pi tō vōrdair mynāts „aus dem Germanischen“, bet tyvōk nav nūrōdeits, pi kaidas vōrdu saimes tys pīdar. Pamatā ir vyds angļu vōrds *batch*, *bathe*, angļu sakšu *backen*, kam pamatnūzeime ir *cept*, sal. vōcu *backen*, angļu *bake* „cept“, nu tam der *Baecker*, die *Bäcker* un cyti atvasynōjumi, jo pošā pamatā vōrds *batch* ir nūzeimōjis maizes daudzumu, kas teik izcāpts vīnā pajēmīnī. Tys beja maizes daudzums, kas tyka izraudzāts vīnā baļvā, un kukuļu skaits, kas tyka izcāpts vīnā ceplī. Myusu volūdā tū vōrdu tod varātu tulkōt ar vōrdu *cepīņs*. Mums taidi kolektīvas nūzeimes vōrdi ir: virīņš (tys, kas teik izvōreits vīnā reizē), vōrs — *ols* daudzums, kas teik dareits vīnā pajēmīnī, vōrds ir atvasynōts nu vōrda *virt*, vōreit; zvejniku terminologijā ir vōrds *volksna*: *zyvu* daudzums, kū izvalk vīnā teiklu vīlcīnī; *volksna* nōk nu vōrda *viļkt*. Kod nu vōrdam *batch* (baķis, bačs) pamatnūzeime sōka izbōlēt un tōs vairs cylvāki skaidri naizprota, tod tū vōrdu sōka lītēt atteiceibā uz kuru kotru masu voi daudzumu kai vīnu nadaleitu vīneibu, un tai tys vōrds ir atteicynōts uz audumu, cikom tys ir nagrīzts. Taitod ir *vodmolas* bačs, *pologu* bačs, *goldautu* bačs un t. t. Gryuti byus nūskaidrēt vōrda bačs *vacumu* myusu volūdā, voi tys byus īgōjis reizē ar *vodmolu*, kas ir aizjemts vōrds nu skandinavišim, voi ari vālōk, bet līta ir skaidra, ka tys vōrds pīdar tērdznīceibas terminologijai, leidzeigi kai mynātais vōrds *vodmola*, bez tam būmeļš (kūkvylna), kartūņš, zeids, mančesters un bukstins (Bostonas audums). Bačs taitod ir nūaustas, vēļ nasagrīztas un našyutas drēbes daudzums vīnā gobolā, sateits opols. Pazeistams tys vōrds ari leišu volūdā: bāķis „paka“. Nu bača deminutivs ir bačeits, gen. bačeiša. Ceņteigom saimīneicom (audējom) beja leli drēbu bači. Bačus deve ari pyurā leigovai, izejūt pi veira. Lelōku tīsu tī beja jōs pošas austī bači, kurus lyka pyura lōdes (skreines) dybynā.

Saskys, pokuļš, začs — Dažu dzeivinīku vōrdi seņōk

ir bejuši tabū (aizlīgti vārdi, kas nav saucami, bet pīmy-nami tikai aprokstomā veidā vai pījimtā vārdā). Pi taidim ir pīdarējuši lōcs, cyuška un ari začs. Eistū vōrdū beidōs minēt, jo ticēja, ka, saucūt tū dzeivinīku eistā vōrdā, jys tyulen byus klōt un nūdareis kaidu ļaunumu. Aiz tōs īmesles tim dzeivinīkim rodōs vairōki nūsaukumi. Žačs ir bejis tabū tōpēc, ka tys ir uzskateits kai ļaunas zeimes ne-sējs, vyspōri kai ļaunuma vēsteitōjs. Tōpēc začam ir dūti vairōki vārdi, pīm.: garausis, lipainais. Vōcu der Hase, Haas. Angļu, dāņu un zvīdru volūdā zači sauc hare, kam pamatā ir bejuse nūzeime „lēcējs“ (der Springer) un var saleidzynōt ar sanskrita vōrdū sasati „jys lāc“), senpryušu sasins „začs“, kas ir vīnas saknes vōrds ar myusu sasku. Krīvu volūdā bez vōrda zajac, začam ir vēl ūtrys vōrds — serjak „palākais“.

Baļtinovā sasku sauc par p o k u l i, un vōrds saskys tur beja īnasts nu ōrpuses caur skūlu, grōmotom un avīzem.

Greku volūdā zači sauc: lagōs un latiņu volūdā: lepus, leporas, nu kam nōk zača nūsaukumi dažaidōs romaņu volūdōs, sal. fr. lievre, sp. liebre, it. lepre. Rokstureigi ari tys, ka italīšu un spāņu volūdā začs ir sīvīšu kōrtas vōrds. Pēc A. Meillet dūmom (Dictionnaire etymologique de la langue latine) lepus, leporis pīdar Vydsjyuras tautom un nav indoeiropīšu vōrds. Lai ari indoeiropīšu seņči ir dzeivōjuši taidā apvydā, kur zači ir pazeistami, tūmār nav kūpeja nūsaukuma, un tys ir izskaidrojams taisni ar tū faktū, ka zača vōrds beja tabu un kai ļauna vēsteitōjs tys ir saukts dažaidūs vōrdūs, golvonā kōrtā pēc kaidom ōrejom īpašībom. Začs ir baileigs, nu tam ari začapostola kai nīvōjuma vōrds mozdūšeigim cylvākim. Ar tū sakarā stōv tautas pōsoka, kas skaidroj, kōpēc začam pōrškalta lyupa: nu zača sasabeiduse varde un bāguse prūjom; tys jam izsaucis le-lus smīklus, un smejūtīs jam pōrpleisuse lyupa. Ar ļauna vēsteišonu stōv sakarā teicīņs: „Začs par ceļu pōrskrēja“, kas zeimoj naveiksmi. Cytaidi začs ir pazeistams kai augleibas symbols. Nu tam Leldīnu začs.

Spyga, dem. spidzeņa — cyukas aste. Pi kam vōrds spyga parosti tyka atteicynōts tikai uz nūkautu cyuku resp. uz gaļu, kod, runojūt par dzeivu cyuku lītōja vōrdū a s t e. Spyga ir cyukas aste ar nalelu gaļas gabaleņu klōt.

Cyuku kaunūt, gaļu sadaleja gobolūs, un tī beja: vyduči, placi un gūrni, un nu astes gola izdaleja nalelu četrstyu-rainu gabaleņu, kuru sauce par spygu. Spygu kūpā ar cytu gaļu īsōleja un apžōvēja, pakōre uz ustobas vērsa zam jumta jumta kraškōs: gaļas kōršonai nūvītōti kūki storp jumta kōrtim. Spygu taupeja vīnam specialam gadejumam, prūti: mīžu sējas laikam. Kod pavasarī beidze sēt mīžus, tod saiminiks saceja saimineicai: „Vajaga vōreit spygu, lai aug lelas vōrpa.“ Spygas vōreišona nūtyka šaidā veidā. Saimeica vōreja bīzuputru nu mīžu ozbora (putrōmim) un pyrms ozbora bēršonas pūdā labi vīn apvōreja spygu — vysu tū pataupeitū gaļas gobolu ar cyukas asti. Kod spyga beja apvōreita, tod turpat pūdā bēre klōt ozboru tikdaudz, lai iznōktu bīzuputra. Kod putra beja gotova, tod izvylka spygu, sagrīze mozūs gabaleņūs, un saime ēde bīzuputru ar spygas gaļu. Spygu vōrejūt, bīzāputrā pīvyra taukums, tōpēc tei putra beja gorda un barojūša. Vōrdu sokūt, ar spygas vōreišonu atzeimēja mīžu apsējeibas. Jo gadejōs, ka spygas pavasarīvairs nabeja, tod tū aizvītōja kaidys cyts cyukas gaļas gobols, kas tyka vōreits bīzāputrā. Zynoms, jo saimeica dūmōja, ka spygas vīn saimei nāpītiks, tod pūdā bez spygas īlyka veļ kaidu cytu žōvātas cyukas gaļas gobolu. Spygas vōreišona beja tradicija, tōpēc teiciņs „vōreit spygu“ beja ar ritualu nūzeimi kai tehnisks termiņs. Tōpēc naatkareigi nu tō, voi faktyski pūdā beja spyga, voi nā, mīžu apsējeibas pavasarī tyka atzeimātas ar spygas vōreišonu bīzāputrā. Spygas vītā varēja byut ari kaidys cyts žōvātas cyukas gaļas gobols.

Vōrdu spyga (spiga) miņ latvišu vōrdneica, bet nadūd izskaidrōjuma. Šys vōrds pīdar vīnai vōrdu saimei ar latiņņu spica „vōrpa“. Varro R. R. 1 482 „Rustici ut acceperunt antiquitus vocant specam“. Zimeļitalijas dialektūs beja tendence i izrunōt plašōk un tōpēc tur i vītā izrunōja e, sal. taidus vōrdus kai: timeo un temeo, timor un temor. Vōrdam spica ir paralelas formas spicus un spiculum. Bez tam spica nūzeimōj ari greidas musturi, kai atsevišķi dēleiši salykti, kas izveidoj skujeņu, kas ir leidzeiga vōrpai. Skujeņa kai roksts voi musturs ir pazeistams latvišu audumūs un adejumūs. Skujeņai un vōrpai ir ōrējō leidzeiba, tōpēc ari vōrda pamatnūzeime sait kūpā. Latiņņu spica ir radnīceigs ar spina, kas nūzeimōj

ērška osumu. Tōpēc tys vōrds vyspōri nūzeimōj osumu, osu golu. Nu latiņu spicum nōk fraņču eki „vōrpa“ un vōrpai leidzeigs ornaments, itališu spiga un spānišu espiga „vōrpa“. Pi šōs pat vōrdu saimes pīdar ari leišu spyglys „egles voi prīdes skuja“, spigliuočiai „skuju kūki“ spigliuotas „skujaiņs, oss, dzalūņaiņs“.

Taitod myusu vōrds spyga pīdar zemkūpeibas terminologijai un ir synonyms vōrdam vōrpa, un spygas (astes) vōreišona mīžu apsējeibom symbolizej senejōs kulta izdareibas, lai jaunōs ražas vōrpas byutu kuplas kai cyukas astes. Bez tam aste sovā veidōjumā atgōdinoj vōrpu. Sa-leidzinošonai var vēļ minēt, ka myusu aste un vōcu der Ast „zors“ ir vīnas saknes vōrdi. Aste jau ari atgōdinoj zoru.

Ogers „ērzeļs“ īnōcis nu pūļu volūdas ogier ar taidu pat nūzeimi. Pamatā turku vōrds, bet Latgolā īnōcis nu pūļu volūdas, sal. pūļu ogier „ērzeļs“.

Ūbroka kule — kule, kurā turēja zyrga bareibu tōļōkam izbraucīnam. Ūbroks beja auzas, mīži voi mistris — viki un cyti graudi, maiseiti kūpā. Tōļōkā izbraucīnī, zyrgu atpyutyņojūt, tam pakōre golvā ūbroka kuli.

Drycānūs — atšķiru kule.

Kešele — auklu pynums, kurā lyka sīnu tōļōkam izbraucīnam voi ari kuru lītōja sīna nesšonai nu pyunes uz klāvu. Apkōrtbraukojuši žēidi lītōja kešeles. Pībōztu kešeli varēja aizvilkt ar auklu, lai sīns naizbērtu.

Škesteņa — gara kōrteņa ar vīnu nūtāstu molu, kuru lītōja jumta jumeišonai. Šys vōrds pīdar vīnai vōrdu saimei ar taidim vōrdim kai: škērst, skērstele (drēbei, škārsōt, škārs, škadārns, skōrdele, „leita gōze, kod yudiņs napōrtraukti plyust“, pīm.: „leits lei arskōrdeli“, „nu jumta tak ar skōrdeli“. Tai ka vōrda saknē var mainētis r un l, tod pi tōs pat vōrdu saimes pīdar: skolōt, skols, škelēt, tō pamatnūzeime ir bejuse: atdaleit. Skolojūt nūteik atdaleišona, pīm., yudiņa straume izskoloj upes krostus, leita gōzes izskoloj pīkaļnes, aizskoloj zemi. Tōļōk radnīceigi vōrdi

krīvu volūdā šcelok „sōrms“, kŭ lītoj skolōšonai, šceločinij „sōrmainš“, uščeļje „aiza, grova“ — izskolōta vīta. Pēc Preobraženska, tys vōrds veidōjīs skandinavišu volūdu īspadā, sal. zvīdru skōļja „mozgōt, skōļjning „mozgōšona“, norvegu skylle, skylling ar taidu pat nūzeimi. Ka savīnōjums sk krīvu volūdā pōrsavērš par šč, uz tū nūrōda vōrds jaščik „kaste“, kas ir patapynōts nu zvīdru asker, „ūsis“, seņgermaņu askr. Nu kūka nūsaukuma tys vōrds pōrgōjīs uz trauku, kas tyka pagatavōts nu ūša kūka un nūzeimōja: „bļūda“. Ūša kūks cīts un iztureigs, kod labi apstrōdōts, ir ļūti gluds. Latvišu tautas dzīsmes miņ ūša laivas. Vōcu Asch „trauks“, zvīdru ask „kaste“, seņaugšvōcu asc „laiva“, sal. Ūša laiva, tei nūgryma dybynā. Tai ka krīvu volūdā vōrds navar sōktīs ar a, tod priškā tam pīlyka j un iznōce jaščik. Saleidzynōjumam var minēt taidus vōrdus kai jabloko „ōbeļš“ un jagoda „ūga“, kur vōrda sōkumā patskaņa priškā ir pīlykts j.

Utrics, -ča (Varakļōnūs); utrecs, -ča (Naurānūs), utrecs, -ča (preilīšūs). Latvišu vōrdneicā mynāts bez izskaidrōjuma: wer unterentwickelte Geschlechtsorgane hat, ein Tier mit einer Hode, Schimpfwort. Parosti šū vōrdu atteicynoj tikai uz ērzelim, kam tikai vīns pauts. Parosti taidus kastrēja; vaislai nadereigs. Nūžālojams kukaiņš. Seksuali namīreigs. Lītōts kai nīvōjuma vōrds.

Vōrda izceļsme naskaidra: varātu byut vadams sakarā ar latiņu uter, utrum „vīns nu divejim“, voi ari sakars ar krīvu utroba, „vādars, dzemde“ un pūļu wantroba „oknas“. Tycamōks likās pādejais skaidrōjums.

L. Latkovskis.

CEĻOJUŠĪ UN RATI VĒRDI LATGAĻU VOLŪDĀ

Koldris, koldrys, koldurs — Latgolā vatāta saga, priekšmats un nūsaukums inōcis nu pūļu volūdas — koldra ar nūzeimi „vatāta saga voi ari ar putnu spolvom piļdeita saga“. Latgolā tys vārds izaplateja caur muižu un pūļu goreidznīceibu. Sovūs pamatūs tys ir ceļojūšs vārds, kam sōkums ir latiņu volūdā: *culcita*, *culitra* ar nūzeimi „matracis voi maiss, kurā pībōzta vylna voi spolvas, litōts gulēšonai“. Latgolā vārds *koldris* pīdarēja pi bogōtu cylvāku terminologijas, kas varēja atsaļaut sev īgōdōt vatātas sargas voi piļdeit tōs ar putnu spolvom. Latiņu volūdā ir vēl nu šō vārda atvasynōjumi: *culcitula*, *culcitella*, *culcitarius*, *culcitosus*. Nu tam itališu *coltre*, *coltrone*, *coltrice* „saga, pagatavōta nu spolvom“ un spānišu *colcedra*, *colchom* „matracis“, keltu forma *colcaid* „saga, matracis“, senfraņču volūdā nu XII g. s. vārds *culchad* ar nūzeimi „guļas vīta, maiss, uz kura guļ“.

Dažōs Latgolas izlūksnēs, kur l velarizej, tur tys ir pōrsavērtis par u un tū vōrdu izrunoj: *koudrys*, *koudra*, *koudurs* (lītoj kai veirišu un kai sīvišu kōrtas vōrdu). Latvišu vōrdneicā vārds *koldris* nav uzņemts.

Sprīžūt pēc skaņu veidōjuma, jōdūmoj, ka pūļu volūdā tys vārds ir inōcis nu itališu volūdas, jo itališu vārds *coltre* ir vystyvōks pūļu formai *koldra*.

Nu latiņu formas *culcita* ir cālusēs angļu forma *quilt* „nu spolvom pagatavōta saga“.

Tule, tuļs — Latgolā leigovas tārps, smolks, bolts audums, kuru lītoj kai pleivuru lauleibas ceremonijā. Tule apsadz leigovas golvu un kleitu leidz pošai zemei. Tule — leigovas pleivurs. Tuli taitod vīna persona — leigova — lītoj tikai vīnu reizi myužā. Pēc kōzom tū uzgloboj un, jo godōs kōzas rodūs voi kaidai tyvai draudzinei, tod leigova jaunu tuli napērk, bet lītoj tū pošu, kas ir bejuse kaidreiz lītota. Tei pošā tule var tikt lītota vairōkas reizes, jo tei teik uzglobōta. Zynoms, tules ir dažaidas kvalitates un dažaida dōrguma. Tōs leigovas, kas navarēja atsaļaut nūpērkēt dōrgu tuli, iztyka ar vīnkōršu marli. Tuls ir ceļojūšs

vārds, sal. franču tulle, angļu tulle, tulle embroidery. Pošā sōkumā tules Vokoreiropā tyka tamburātas voi adeitas. Vōcu der Tüll „feines, etzartiges Gewebe“. Šō drēbes gobola nūsaukums ir cēlīs nu piļsātas vōrda Tulle Francijā, nu tam nōk tullerie — darbneica voi fabrika, kur smolkus audumus pagatavoj, tullier — smolku audumu ryupnīceiba, tulliste — smolku audumu ryupnīks, uzjēmējs un pagatavōtōjs. Taidōs darbneicōs pagatavōja ari smolkus teikleņus, kurus sīvītes lītoj uz golvas motu saturēšonai voi ari uz sejas un pi capurem. Nūsaukums cēlīs nu piļsātas vōrda Tulle Francijā, kas ir vīnas provinciē golvas piļsāta — šū provinci sauc Corrēce, kas ir šaurā īleijā, kuru izveidoj divi upes (1954. godā beja 19 400 īdzeivōtōju). Piļsātas nūsaukumam pamatā ir latiņu vōrds tutela — sardze, uzraudzeiba, aizsardzeiba, drūšeiba, sal. latiņu tu, tor, tutus, „drūšs“.

Župona — nanūteiktas nūzeimes vārds, apzeimoj sašyutu drēbi resp. apgārba gobolu, var nūzeimōt: svōrks, kleita, jaka, garōks svōrks, kas snīdzās leidz celim. Ceļojūšs vārds, pamatā senfraņču gipe, gipon (ar pīdēkli -on atvasynoj vōrdus, kas izsoka priķsmata palelynōjumū), cytaidā raksteibā: jupe, jupom. Franču volūdā jupe nūzeimoj: gars sīvīšu vylnas svōrks, jupon — vērssvōrks. Franču volūdā īnōcis nu arabu džuba. Pēc dažu volūdņiku dūmom, nu tam nōk krīvu vārds šuba (kažuks). Francijā tradicionali jupe nūzeimoj kleitu voi bruņčus, kas snīdzās nu jūstas vītas leidz pus kōjai voi zamōk, atkareibā nu mūdes. Nu tam atvasynōjums: jupière skrūders, kas pagatavoj sīvīšu kleitas (jupes). Nu franču volūdas tys vārds īgōjis vōcu volūdā, seviški bavarīšu volūdā: die Jupe, die Juppe „Frauenrock“, Šveicē tys pat vārds nūzeimoj apakšsvōrku, Austrumu Vōcijā: Joppe, das Jüpchen „Kleinkinderjäckchen“, ir pazeistama ari forma Jupon (izrunoj — žipon) ar nūzeimi apakšsvōrks. Nu vōcu volūdas šū vōrdu īnese Latgolā, jōdūmoj, žeidi.

T. Puisāns.

VACI UN RATI LATGAĻU VĒRDI

Dyuksts — zama dyuņaiņa pļova. Zama vīta pļovā, kur sasalosa yudiņš un ilgi turīs, pat naizkolst leidz vosoras vydam. Tōpēc dyuksts ir staigna vīta, kur pīmāram, lūpi, ejūt pōri, var īguļt. Šys vōrds ir uzaglobōjis daudzūs vītu vōrdūs un uzvōrdūs, pīm.: Dyužgols, kas ir cēlis nu diveju vōrdu savylkuma: Dyukstes gols. Varakļōnu pōsta Bokōnu sādžā mōju vōrds Dyukstāni, mozsaimniks, kas dzeivōja staignas pļovas molā. Aglyunas pogostā Daukštes — sādžas nūsaukums un uzvōrds, te diftongs yu mainōs ar au. Saleidzynōšonai var minēt taidus vōrdus kai: saut un syuneitīs. Saun maizi ceplī. Uz maizes lōpstas salyktus kukuļus saun ceplī. Cylvāks syunejās kaut kū dareit, tys zeimoj: jys snīdzās. Saut un syuneitīs ir vīnas saknes vōrdi taipat arī dyuksts un Daukšte.

Mārga — jaunova, napracāta sīvīte, sal. leišu merga „jaunova“, mergele „meitine“. Latgolā šys vōrds jau skaitējōs tikpat kai izgōjis nu lītōšonas. Tys ir sastūpams meiklē: mārgu izvad, krāslys palik. Atminējums: sīnu nu skaudzes aizvad, bet padibine palik. Tauta vēļ šod tod runōja par mārgu godim. Tys zeimoj pylngadeibu, kod sīvīte ir precejama. Teicīņš „mārgu godi“ atsateice tikai uz sīvītem.

Mārgu sola ir vītas nūsaukums Cyrma azarā. Par tū ir raksteits Cyrma azara teikā „Cyrms“, Dzeives 66. nrī.

Mēru kopi — tai saucēs skaists skuju kūku mežs. Kai šam mežam rodōs taidš nūsaukums, tō nivīns navarēja izskaidrēt. Muna mōte reiz īsaminēja, ka tur mēru laikūs asūt globōti cylvāki.

Gūbyns ar šū vōrdu tyka apzeimōta pūraiņa vīta natōli nu Cyrma azara. Tyku dzērdējis, ka vacōki cylvāki ar vōrdu gūbyns apzeimōja arī cytus pūrus, bet tūmār šō vōrda sugas nūzeime sōka izzust un palyka tikai kai vīna pūra nūsaukums resp. kai vītas vōrds.

Syls — ir vacs latvīšu vōrds. Tai sauce jauktu kūku

mežu turpat Cyrma azara krostā. Varakļonūs par sylu sauc tikai prižu mežu un vyspōri tikai skuju kūku mežu. Lopu kūku voi jauktu mežu nasauce par sylu. Syls beja masivs skuju kūku mežs. Seikōku skuju kūku mežu sauce par sileņu. Sileņš beja skuju kūku jaunaudze.

Rajs ar nūzeimi paradize ir vacs un rats vōrds. Tō vōrda izceļsme vēļ nav nūskaidrōta. Daži volūdņiki tū vōrdū vad sakarā ar sanskrita vōrdū rās „lobums, monts“ rāyis „dōvona, bogōteiba“, tōļōk tū vōrdū saleidzynoļ ar latiņu rēs „monts, vara“. Pēc Preobraženska dūmom, leišu rojus un latvīšu rajs, raja ir īnōcis nu slavu volūdōm: nu pūļu voi krīvu volūdas. Īspējams, ka pi tōs pat vōrdū grupas pīdar ari reja, jo rejā turēja labeibu, kas beja monts un vadams sakarā ar senejā mitologijā mynātū dīveibu Rhea un latiņu cilts mōti Rhea Silvia, kam taitod pamatnūzeime ir bejuse: monts, bogōteiba, laime, piļneiba, pōrticeiba.

Pi šōs pat vōrdū saimes Preobraženskis pīskaita sanskrita vōrdus: rāti, rāsati „jys pīskir, dūd, atvēleļ, dora bogōtu“.

Vacōs lyugšonu grōmotas napazeist vōrda paradize, tys ir jauns vōrds, tūtīsu lītoj tikai vōrdū rajs, pīm., dzīsmē:

Nu raja, skaista mīsta,
izdzeita ir sīvīte
dēļ ōbuļa ēššonas,
caur valna davesšonas.

Soliks ir slēpšonōs spēle Zvērgzdines pogostā, kū Varakļonūs sauc par drypatu. Šō vōrda nūzeime vēļ nav nūskaidrōta. Dūmoju, ka tys ir vacs latvīšu vōrds, kaidu myusu pusē beja pulka. Nu vōrda soliks ir ari atvasynōjumi: solikōt, solikōšona. Nadūmoju, ka tam byutu slaviska izceļsme. Drycānūs beja na drypata, bet gon trypata.

Bērzgaļa pogostā ir strauta nūsaukums **Gogs, Goga strauts**, kura nūzeime taipat nav nūskaidrōta.

Pizeime. Vēstures profesors MacMaster Universitatē Kanadā, runojūt par Indiju, ļūti bīži lītōja šaidū izteicīni: „British ‚Raj‘ of India“. Vōrds „Rajs“ lītōts imperijas nūzeimē. Taitod „Rajs“ ar nūzeimi — vaļsts, imperija ir pazēistams ari tagadeļjōs Indijas īdzeivōtōļim.

KŌZU TRADICIJAS LATGOLĀ

Vinkōrša cylvāka dzeivē kōzom pīdarēja prīceiga, bet reizē arī ļūti nūpītna nūzeime. Divi cylvāki saisteja sovus myužus kūpā uz lobu un ļaunu. Pēc lauleibom oltora priškā, veirīts un sīvīte metaforiskā nūzeimē klīva vīna mīsa un dvēsele kūpejom bādom un prīcai.

„Kū Dīvs savīnōjis, tō cylvākam nabyus škērt!“ mōceja katōļu Bazneica. Obejim partnerim dzeivim asūt, laulōtīs dreikstēja tikai vīnu reizi myužā. Nāziņa par nōkūtni īdvēse svineigu nūpītneibu voi pat tragismu. Bet tai kai jaunī cylvāki izavēlēja vīns ūtru kūpejam myužam breivi un napīspīsti, tod nātryuka arī jautreibas.

PRĪKŠKŌZU VOKORS

1. Jauneča sātā

Tōļōki lyugtī cīmeni sabrauce prīkškōzu voko-rā, īvodūt jautru un svineigu nūskaņu. Tai kai tōli vīsi cīmojās reši, tī tyka vysvairōk gaideiti, cīneiti un uzmaneiti. Vālōk vokorā tim pīsavinōja arī tī rodi, kas dzeivōja kaimiņūs, lai, tai sokūt, „puškōtu agli“. Kaut gon nikaidas agles mōjēs nabeja un nīkas arī natyka puškōts, bet šys prīkškōzu vokors jauneča sātā saucēs: agles puškōšonas vokors. „Agles puškōšonas“ jēdzīņam munā bērneibā vairs nikaidas nūzeimes nabeja. Tōpēc izskaidrēt tō navaru, bet sarunēs litōts tys tyka daudz. Vyss vokors aizritēja svineigā nūskaņā un pōrrunēs pi ols glōzes, kai tys ir vīnmār, tōlim rodīm sasateikūt.

2. Jaunives sātā

Ari šeit tōļōki cīmeni sabrauce prīkškōzu voko-rā. Veirīšu vīsim pīsaklōja uzaturēt kaut kur prūjom nu „gūda gola“ ustobā. „Gūda gols“ beja, tai sokūt, rezervāts vaiņuka puškōšonai. Tur puļcējōs

jaunives tyvokos draudzines, lai puškotu vaiņuku. Vaiņuks parosti sastovēja nu veļuma voi šķidrauta, kas snādzās jaunivei nu golvas leidz zemei, un nu tō poša veļuma izveidots, ar mirtem un cytim svaigim zaļumim rūtots krūneits, kas sedze jaunives golvu.

Vaiņuka puškōšonu izdareja jaunas, vēļ nāpracātas meitines, pošai jaunivei sēžūt klōt un nadorūt nikō. Prūtams, pa vaiņuka puškōšonas laiku nāpōrtraukti skanēja dzīsmes. Vaiņuka puškōšona beja, tai sokūt, tikai sīvīšu līta. Cikom pošu vaiņuka puškōšonu izdareja tikai dažas nāpracātas meitines, tod pi dzīšmu dzīdōšonas jau pīsadaleja mozi, leli, vaci un jauni. Jo lelōks beja dzīšmu dzīdōtōju pulks, jo lelōks gūds pīdarēja meitinei, izejūt tautōs. Vaiņuka puškōšonas vokorā lyugtu cīmeņu beja moz, bet saiminīks un saimineica pīcōjōs par kotru, kas atnōce. Šō vokora daleibniku daudzums rōdeja, cik lelu gūdu īmontōjuse jaunive, dzeivōdama storp sovīm kaiminīm. Vokora dzīšmu repertuarā ītylpa tikai tautas dzīsmes, parosti skumeiga satura, dūdūt pamōceibas un breidynōjumus jaunovai, izejūt tautōs. Par dzīdōtōju pacīneišonu ar olu un uzkužamīm ryupējōs mōjas saiminīks un saimineica.

K Ō Z U D Ī N Ā

Izvadeišona uz bazneicu

1. Jauneča sātā

Tai kai lauleibas beja bazneicas līta, tod tradicijas paude momenta vīnreizeju nūpītneibu teiri kristeigā gorā. Kōzu reitā, apmāram divi stuņdes pyrms braukšonas uz bazneicu, jauneča sātā sōka puļcētīs kōzu draudze, t. i., tī, kas pavadeja jauneči uz bazneicu. Vysu šū draudzi kūpeji apzeimōja ar vīnu vōrdu: brōlinīki. Pajyugi puškōti gon ar krōsaiņom papeira lentem zīmā, gon ar svai-

gom pučem vosorā. Skaistas sagas sedzēs pōri lineikom vosorā un komonom zīmā. Kotram zyrgam ap koklu rūtōjōs ōdas jūsta, kurai vysapkōrt pīstyprynōti zvōrguli voi zvaneni. Uz kōzu mōju steidzēs ari stōmuči. Lai gon jī nabeja lyugti, mōjas ļaudis vīnmār prīcōjōs, tūs radzūt lelā skaitā, jo tys nūzeimōja gūdu saiminīkam un jō sātai. Tyuleit ari sōcēs tautas dzīsmu skandynōšona.

Pyrms izbraukšonas uz bazneicu, svineiga ce-remonija nūtyka pi goldim, kas beja skaisti klōti un puškōti, bet bez ēdinim un dzērinim. Uz golvonō golda, parosti svātbiļžu styurī, varēja redzēt nūvītōtu kristeņu un uz greidas paklōtu sagu. Pīnōceigā attōļumā nu sagas puļcējōs vysa kōzu draudze, gotovi braukšonai uz bazneicu. Pēc tam, krysttāva un krystamōtes pavadeits, īnōce jaunečs, gērbīs lauleibas tār-pā. Breiteņu pastōvējis ar seju pret krucifiksu, jys nūsamete ceļūs, lai skaiteitu pādejū jauneibas lyugšonu. Blokus jam, kotrys sovā pusē, uz ceļgolim ījēme vītas jō tāvs un mōte. Draudze īsōka dzīdōt kaidu Dīva dzīsmi. Jo jaunečs nikaidas specialas vēlēšonōs nabeja izsacejis, tod parostō dzīsmē šymā gadejumā beja Sv. Trej-adeibas gūdam, bet uz jauneča vēlēšonūs tei varēja byut ari kaida Bazneicas svātō dzīsmē: Sv. Ontōna, Jezupa voi kaida cyta, kura vōrdu jaunečs kai bārns beja sajēmis pi Įstyprynōšonas Sakramenta. Vysi trejs palyka uz ceļgolim tik ilgi, cik kom dzīsmes panteni izskanēja. Pēc tam jaunečs dreikstēja uzrunōt dažūs vōrdūs sovus draugus un kaimiņus, kas sasapuļcēja, lai leidz ar jū, saceitu ardivas jō jauneibai. Tautā pastōvēja uzskots, ka leidz ar precēšonūs aizgōja ari jauneiba. Runa parosti beja ļūti eisa. Pateiceiba vysim par draudzeibu un ari lyugums pīdūt pōresteibas, jo jys kaidam byutu sovā jaunekļa dzeivē taidas nūdarejis. Šytaida veida uzrunas ļūti bīži pavysam izpalyka.

Tod, krystamōtei vodūt, vysa kōzu draudze sādōs pi goldim. Jaunečam pa labi sēdēja jō krystamōte. Pēc vītu ījemšonas pi goldim, tyka īsōkta kaida Dīva dzīsmē, parosti: „Dīvs, myusu glōbējs

un styprums . . .“ Pēc šīs dzīsmes izskanēšonas uz golda sōka nōkt krūzes ar olu, glōzes un vīgli uzkūžamī. Kam patyka, tys varēja kaidu glōzi izdzert, bet lela dzeršona tyka uzskateita par napīklōjeibu, un jaunečs dzērini nadreikstēja aiztikt. Pēc ols pasarōdeišonas uz goldim, sōcēs tautas dzīšmu dzīdōšona. Dzišmu beja tik lela dažaideiba, ka šeit tōs vysas navar uzskateit. Minēšu tikai pyrmū panteņu, ar kuru sōcēs garō dzišmu rynda, kas turpynōjōs napōrtraukti, cikom vysī pajyugi atstōja pogolmu:

Kō tī zyrgi, kō tī roti
Školda munu pagaļmeni?
Dīva zyrgi, Laimas roti
Saules dāli vedējūs.

Pi golda sēdēšonas ilgumu nūsaceja krysttāvs. Bazneicā vajadzēja īsarast pyrms lelō Miša, kas sōcēs divpadsmīt stuņdēs dīnā. Tei beja krysttāva atbiļdeiba, lai kōzu draudze nanūkavātu Misi. Jaunečam atstōjūt sātu, pi ōra durovom jū sagaideja tāvs un mōte, lai dūtu jam pādejū jauneibas svēteibu.

Pajyugu daudzums kōzōs līcynōja par saiminīka bogōteibu, jo bogōtam un cīneitam cylvākam vīnmār beja ari daudz rodu. Pajyugu ryndu sauce par „vārtini“. Vysu vārtini vadeja krysttāva un krystamōtes pajyugs, aiz jim brauce jaunečs. Krysttāvam aizbraukt priškā nūzeimōja puicysku uzavesšonu voi pat smogu apvaiņōjumu, par kuru vēļ ilgi pēc kōzom apkōrtnes cylvāki nūsūdūši pōrrunōja.

2. Jaunives sātā

vysas ceremonijas beja taidas pošas kai jauneča sātā, jo atskaita vaiņuka uzlikšonu. Vaiņuku jauni-vei golvā uzlyka napracātais brōļs ar boltim cymdim rūkōs. Brōļs palyka mōsas tyvumā pa vysu ceremonijas laiku. Vaiņuka nūstyprynōšonu sovukōrt veice tōs pošas meitines, kas tū puškōja īpriekšēja

vokorā. Jaunive nikod nauzrunōja klōtasušūs. Pō-rejōs ceremonijas tōs pošas, kai jau apraksteits. Dī-va dzīsmes, kas tyka dzīdōtas, vysas beja veļteitas Jaunovas Marijas gūdam. Jaunives leidzbraucēji uz bazneicu saucēs ponōksnīki. Laulōšona nūtyka parosti tōs draudzes bazneicā, pi kuras pīdarēja jau-nive.

Pēc kōzinīku izvadeišonas, obōs sātōs sōcēs stō-muču laiks. Kai pateiceibu par leidzdaleibu un dzīsmem, saiminīks vylka laukā buceņu ols un sai-mineica gōdōja uz kūžamūs. Zīmas laikā stōmuči sādōs pi goldim uz sovu īrūsmi, jo šymā breidī sā-ta pīdarēja jim. Vosorā, jo jim patyka, varēja jimt vītas kaida kūka pakrēsli, dōrzā uz paklōtom sa-gom. Šys beja vysjautrōkais un sirsneigōkais brei-dis vysā kōzu laikā. Kotrys beja mīls cīmeņš, kotrys varēja ēst un dzert tik, cik jim beja atvā-lāts. Jo saiminīks izarōdeja par skūpu, tod natyka uzskateits par napīklōjeibu jam atgōdynōt, ka skū-pums naatsamoksoj. Tū izdareja ar zūbgaleibom voi ar kaidu jautru dzīsmi. Stōmuči tūmār, pa lelō-kai daļai, apsamīrynōja ar tū, kū jim atvēlēja. Šy-mā breidī izlēme ari plānus par gūda vōrtu ceļšo-nu, un gūda vōrtu krōšņums, prūtams, beja atka-reigs nu saiminīka deveibas. Obas puses šōs attei-ceibas apsazynōja, kaut gon par tū nivīns narunōja.

BAZNEICĀ

Bazneicā obas puses īsaroda apmāram ap tū pošu laiku. Laulōšona un tai saucamais „lelais roksts“ pyrms lauleibom nūtyka pēc lelō Miša. Par līcinīkim asistēja obu pušu krysttāvi. Jaunive pīspraude puči pi lobō placa sovam jaunečam, un kotra podruška izpuškōja brōlinīku, tikai brōlinīks puči nosōja pi kreisō placa uz kryutum. Brōlinīka pīnōkumūs ītylpa pārkt kaidu mārceņu soldonumu sovai podruškai. Tei podruška tod jam ari palyka pa vysu kōzu laiku.

Brōlinīka puče sastōvēja nu divom boltom zei-

da lentem, apmāram pīcpadsmīt centimetru garumā un nu moza krūneiša, kuru veidōja miršu zareni voi cyti ōtri naveistūši zaļumi. Svoreigs nūsacejums beja tys, ka darynōtōja beja poša podruška, parōdūt sovu skaistuma gaumi.

K Ū Z A S

Pēc lauleibom vīnōtō kōzu draudze devēs uz jaunīves sātu. Braucēju vārtini vadeja jaunīves krysttāva un krystamōtes pajyugs, braucūt priksgolā. Ūtrais pajyugs vārtinē vyzynōja jauneča krysttāvu un krystamōti un trešajā brauce jaunsaululōtī. Pēc tam kai nu kurais. Tī, kam pīdarēja lobōki zyrgi, ceņtēs tikt tyvōk vārtines priksgolam. Nūtyka nalelas, draudzeigas saceņseibas. Lobs zyrgs nūzeimōja prestižu.

Gūda vōrti jau beja uzcalti sātas tyvumā. Vosorā tūs rūtōja zali lopu kūki un zīmā otkon zali skuju kūki. Vōrtus nūsprūstōja kōrts. Sagaideitōju saime puļcējōs pi vōrtim ar muzykantu priksgolā. Krysttāvam pībraucūt, jō pajyugu apstōdynōja kōrts gūda vōrtu priškā un aiz tim cylvāku pulks. Sōcēs kaulēšonōs par samoksu vōrtu taiseitōjim. Parosti vyss beidzēs ar sūlejumu sagōdōt žbanu ols. Tei beja moza olga par lelajom pyulem, bet tys nabeja svoreigōkais. Svoreigōkais beja cylvāku kūpeibas aplīcynōjums, kur kotram ir sova vīta.

Vārtinei braucūt pogolmā, muzykanti spēlēja maršu, cyts dzīdōja, cyts klīdze, cyts vīnkōrši taisēja trūksni, dauzūt kaidu skōrda trauku. Naizpalyka ari šaušonas, jo pi rūkas pasagadeja kaidš šaunmais īrūcis. Šys beja prīceigs nūtykums, un kotrys izrōdeja sovu prīcu, kai tik vīn varēja.

Trūkšni nūryma, kod jaunsaululōtūs pajyugs nūsastōja mōjas durovu priškā. Tur jūs sagaideja jaunīves tāvs un mōte ar krucifiksu rūkōs. Pēc pōrkristeišonas un krucifiksa nūbučōšonas obi jaunsaululōtī devēs uz mōjas durovom. Šymā breidī sōcēs dzīsmē:

Pesteitōjs dzyma pasaulam eistais,
Profets profetu, breineigi skaistais,
Kurs nu yudiņa veinu
Padareja ar breinu
Mistā Galilejas.

Un tai tōļok. Šos dzīsmes vōrdi īvadeja patīsū kōzu sōkumu, atgōdinojūt vysim, ka pats Kristus pīsa-daleja kōzōs Galilejas Kanā, pōrvēršūt yudini par veinu.

Pēc eisa breiža vysī bazneicōni sādōs pi lau-leibu golda, kas beja bogōteigi klōts ar ēdinim un dzērīnim. Gūda vītā sēdēja jaunsalaulōtī. Jaunivei blokus vītu ījēme jaunives krystamōte un jaune-čam otkon — jō krystamōte. Ceremonijas vadeja jaunives krysttāvs, sēžūt golda pretejā pusē, pre-tim jaunajam pōram. Tod pi golda vede kotrys brōlinīks sovu podrušku: brōlinīki jauneča pusē, ponōksnīki — jaunives pusē. Milasta sōkumu īva-deja eisa lyugšona voi kaida Dīva dzīsmē, tū nūsa-ceja ceremoniju vadeitōjs — krysttāvs. Sōcēs ēs-šona, dzeršona un leidz ar tū ari apdzīdōšona.

Paruna soka: „Kōzōs ari akmiņš veļās.“ Tys nū-zeimōja, ka kōzōs dreikstēja īt vysī, aicyntī un ari naaicyntī, t. ir, stōmuči, tikai naaicyntā cylvāka pīsasēsšona pi golda tyka uzskateita par lelu na-gūdu. Stōmuču kōzōs beja daudz vairōk kai aicy-nōtūs cimeņu. Ustoba beja pylna.

Ustobas vydā puļcējōs apdzīdōtōjas. Tōs parosti beja kaimiņu sīveņas ar lobim bolsim un lelom dzīšmu zynōšonom. Kotrys kōzu draudzes lūceklis atseviški tyka apveļteits ar dzīsmem. Kai pyrmō nōce jaunives krystamōte un tai pēc kōrtas vysī, ryndu nūslādzūt ar jaunū pōri.

Apdzīdōšona īsasōce ar Dīva vōrda pīminēšonu:

Lai byus Jezus gūdynōts! —

Tei pyrmō volūdeņa.

Pyrmōk Dīvu pīminēju,

Tod palaižu volūdeņu.

Lai roksturōtu apdzīdōšonas nūrisi, minēšu dažas dzīsmes, kas leidz šam vēļ naizdzēsami palykušas

atmiņā. Apdzīdōšonas jāga pastōvēja vōrdu spēlē un atjauzeibā, litojūt tikai divas melodijas. Melodijas uzņemtas skaņu lentā un, kūpā ar cytom Latgolas melodijom, tiks nūdūtas publicēšonai, jo rasis īspējameiba.

Krystamōtes apdzīdōšona parosti sōcēs ar šaidu panteņu:

Nadūmōju, nagōdōju
Šitik stoltu krystamōti:
Ar gūdeņu ēde, dzēre,
Ar gūdeņu parunōja.

Samoksa par apdzīdōšonu tyka izdareita ar soldonumim, naudu, voi ari ar glōzi ols kotrai dzīdōtōjai. Ōtra samoksanūzeimōja ari eisu apdzīdōšonu. Kam apdzīdōšona patyka, tys ar moksōšonu kavējōs un leidz ar tū dabōja dzērdēt vairōk zūbgaleibu. Pēc moksas sajimšonas apdzīdōšona nūsaslēdze ar šaidu panteņu:

Paļdis i, krystamōt,
Par davumeni!
Dīvs tev i atdūs
Šō golda golā.
Ņyu mes i krystamōt
Ar vali liksim,
Ceļsim i Ontōnu
Lelajā gūdā,
Lelajā gūdā
Lelajā slavī.

Šeit jau sōcēs ūtra melodija:

Var pazeiti tū Ontōnu
Lel-bogōta tāva dālu:
Lobi svōrki mugorā,
Skaņ naudeņa kārmanā.

Tys Ontōns līlējōs,
Ka jam zalta stuņdinīki,
Veize, auklas kārmanā,
Vot jam zalta stuņdinīki.
Kū tī muni cōli losa,
Pa ustobu staigōdami? —

Ontōnam, brōleišam,
Utu kule pabyruse.
Nasalidz tu, Ontōn,
Ka ar mani nagulēji!
Vylks ar jāru pōri skrēja,
Kod mes obi gulējom.
Ontōnam lela bōrda,
Pylna utu pīauguse,
Cik gribēju mutes dūt,
Lein kai valni peikstādamas.

Jo apdzīdōšona sōka īsaviļkt pōrōk ilgi un moksa
vēļ arvīnu nanōce, tod tyka dzīdōts šaids paņteņš:

Tu, Ontōn, valna bārns,
Kō tik ilgi namoksoj?
Jo moksōsi, to moksoj! —
Myusus gaida cyta līta.

Sīvīšu kōrtas kōzineicu apdzīdōšona nūtyka taidā
pošā gorā. Seit minēšu dažus pīmārus:

Nu mes i Ontōnu
Ar vali liksim,
Ceļsim i Mariju
Lelajā gūdā;
Lelajā gūdā,
Lelajā slavī.

Mes sovai Marijai
Slyktu dzīsmu nadzīdōsim,
Lobōkōs viņ dzīdōsim,
Pa vīnai laseidamas.

Skaistōka Marija
Par vysu draudzi:
Pučeite zīdēja
Daguna golā.

Skaisti beja brōlinīki,
Skaisti vysī ponōksnīki,
Kod atbrauce myusu Maņce,
Vysa sāta nūspeidēja.

Kur, Maņceit, krōsu jēmi,
Ar kū byudus maļavōt,
Rēzeknē, kabakā,
Vaca žyda kadakā.

Vaicōja Maņceite:
„Kur puisu pyune?“
Voi okla, naredzi?
Teiruma golā!

Zynu vaini Maņceitei,
Ņyu stōsteišu pasaulam:
Tova mōte maņ sacēja,
Ka tev tōšu vēdereņš.

Krysttāva apdzīdōšona jau beja svineigs nūtykums. Sōkums vīnmār beja slavejūšs, bet beigas — kai kuru reizi. Šeit daži pīmāri:

Dūd, Dīveņ, i Jezupam
Kas svātdines krysttāvūs! —
Gūdā gōja gūda veirs,
Škeļtiņ šķēle volūdeņu.

Var pazeit i tū Jezupu
Itiņ brangu saiminīku:
Lobi svōrki mugorā,
Skaņ naudeņa kārmanā.

Jezups brauce krysttāvūs,
Sīvu slēdze teineitī.
Atsavēle pakaļ i,
Kaunu vīņ i padarēja.

Es pazynu tū Jezupu,
Jaunu meitu bryukētōju,
Vysas pupas izbrodōja
Munu kozu dzonōdams.

Tai tys gōja nu personas uz personu, nūslādzūt ryndu ar jaunū pōri, kas tyka apdzīdōts tikai kai pōris, navys kotrys atseviški.

Apdzīdōšonu nūslādzūt, vysy vīnōjōs kūpejā dzismē. Svineibas pi lauleibas golda ilga vysmoz sovas pōris stuņdes. Aizīt nu golda, pyrms apdzīdōšona beigusēs, tyka uzskateits par nagūdu. Tys ari nikod nanūtyka. Gryuteibas kaidreiz rodōs ar vōrda uzzynōšonu, jo cīmeņš pasagadeja nu tōlīnes. Tod dzīdōtōjom krysttāvs ar krystamōti nōce paleigā, bet dažreiz ari jīm nasaveice. Taidam gadejumam beja paradzāts sovs paņteņš:

Dūd, Dīveņ, i tautu dālu
Ar vōrdeņu gūdynōt!

Kuram vārdu nazynōjom,
Tū par ruņci kristējom.

Apdzīdōšona izavērtē par lelu priķšnasumu, kur dzērkstēja osprōteiba, jautreiba un smikli. Šys priķšnasums beja spontans, namōkslōts un sir-sneigs. Nivīns apdzīdōšonu najēme ļaunā, vīnkōr-šō tauta mōcejōs smītīs poša par sevi. Jautreiba un jūki rōdeja sovu religiskū apziņu, gūdeigumu un loba vēlējumus.

Vysas kōzu gūdeibas, prūtams, saistējōs ari ar dejōšonu, uz kuru saplyuda jaunōtne nu prōvim attōlumim. Par muzyku un telpom beja gōdōts, un kotrys cīmeņš laipni gaideits.

Ūtrā dīnā pēc brūkastim jaunives krysttāvs reikōja tai sauktū „vyspōrejū pogostu“. Uz tū at-nōce jaunives draugi un kaimini, kas kōzu draudzē napīsadaleja, lai, izvodūt meitini nu sova vyda, tai zīdōtu kaut kū cīma kukuļam. Zīdōjumu varēja dūt kai naudā, tai ari „graudā“. Jaunives jaunei-bas draudzines lepōjōs, uzlikūt uz škeiva skaistu cymdu voi zeču pōri. Ar pateiceibu tyka pījimts vyss, kas jaunō pōraturpmōkā dzeivē varēja nūde-rēt: dvīli, pologi, sagas un t. t. Prūtams, nīkas nu šō monta nabeja pārķts, bet gon čaklu rūku da-rynōts.

Pēc vyspōrejō pogosta pyura vedēji sōka taisei-tīs uz aizbraukšonu. Pyura vedēji sasastōdeja nu vacōkim cylvākim, parosti „svōtim“, kurim skai-tejōs gūds īteikt jaunajam pōram vīnam ūtru. „Svōtu“ padareišona beja vacu parašu atlikas, kod jaunīšu sapazeistynōšonu un savesšonu kūpā iz-dareja starpnīki. Munas bērneibas laikā vēļ eksis-tēja tai saucamī „teicēji un peļōtōji“, bet dzeives drauga izvēlē teikšonas vairs tim nabeja. Svōtim, teicējim un peļōtōjim pīdarēja humora pylna va-cu tradiciju lūma. Tū zynōja vysi, bet vysvairōk par jim ironizēja jaunō paaudze. Bet kōzu gadeju-mā tim pīdarēja nūteikta lūma.

Pyura „lūceišona“ vēļ beja pavysam nūpītna līta. Garajūs zīmas vokorūs jaunās meitines puļ-cējōs kūpā, lai vakarātu. Šymūs vokorūs reti kod

pīsadaleja jauni puisi. Tī, tai sokūt, beja meitiņu vokori, kur varēja dzērdēt daudz smīklu, daudz runošonas un zeilēšonas. Čaklōs rūkas, prūtams, nabeidze strōdēt. Adeišona, aussōna, vērpšona un šyušona — vyss pīdarēja pi lītas, un pyura smogums beja atkareigs nu vodmolas bākim pyura dybynā. Vysi garūs godu audumi, adejumi un šyvu-mi nūsavītōja skapī voi skreinē. Šūs priksmatus tod ari pīvōce pyura vedēji. Leidz ar pyura vedējim aizbrauce ari muzykants.

Sys gadejums tyka savīnōts tikai ar jūkim un jautreibu. Dzīdōtōji beja sovā vītā, kas skubynōja „laupeitōjus“ pazust, slavādami mōseņas čaklumu un pyura smogumu. Par nūžālōšonu, nu šō gadejuma nivīna dzīsme vairs nav palykuse atmiņā, kuru šeit varātu uzraksteit, napīlikūt nikō nu sevis. Tū ari nadareišu, kaut gon dzišmu beja ļūti daudz.

Dažas stuņdes pēc pyura vedēju aizbraukšonas, ceļā taisejōs ari kōzu draudze nu jaunives uz jau-neča sātu. Zyrgi tyka jjugti un pajyugi puškōti. Mozim bārnim daudz beja dorba, mēginojūt aizbraucējus izjūkōt. Tī ceņtēs savōkt vacus pūdus, dzeļžus un cytu nadereīgu montu un pīsīt tū zam pajyugim tai, lai braucūt tī taiseitu trūksni. Sēdekļus piļdeja akmini, skrytuli pīsīti, ar vōrdu sokūt, tyka pīlītōts vyss, kū tik viņ apmāram desmit voi pīcpadsmīt godu vaca bārna prōts varēja izdūmōt. Šei nūdarbeiba ļūti patyka zānim, tī jau beja dorbā nu poša reita. Tū zynōja ari aizbraucēji, tōpēc vysom varbyuteibom gatavōjōs. Izdeveiba beja radeita zānu sacēņseibai ar pīauguším atjauteibā un izdūmas dažaideibā. Obas puses sorgōjōs, lai nanūdaraitu ļaunu. Pīmiņu gadejumu, kod kaida kōzinīka pajyugam tyka pōrgrīzti grūzi. Šū gadejumu apkōrtnes cylvāki ilgī pīminēja, vaineigū atroda un jam tū ar ryugtumu un izsmīkli pōrmete.

Kod jau zyrgi beja sajyugti, kōzu draudze sādōs pi goldim. Uz tim nōce ols krūzes un vīgli uzkūžamī, bet nikas daudz natyka āsts. Ceļūtīs nu golda nūtyka „mōseņas zagšona“. Tikleidz kōzu

draudze sōka atstēt goldu, kaidis veiklys zāns īsa-
spīde storp jaunivi un jauneči, obus izšķirūt. Tam
tyuleit pīsavīnōja cyti, izstumūt jauneči nu aiz-
gaļdes, cikom jaunive palyka uz vītas. „Mōseņas
zagšonu“ izdareja leigovas jauneibas draugi un
draudzines, kas, tai sokūt, sovu jauneibas ceļu
leidzgaitneicu nagribēja tik vīgli atdūt. Jo jaunečs
šū saprota kai tradiciju, vyss beidzēs pacylōtā gora
stōvūklī. Jam vajadzēja sovu jaunū sīvu izpērkt,
un nikas vairōk natyka ari gaideits, kai tikai kaida
krūze ols. Pēc jautras vōrdu izmaiņas kurā jaune-
čam vajadzēja parōdeit sovu atjauteibu, leigova ty-
ka atbreivōta. Sōs pīcas voi desmit minutes beja ari
pādejōs jaunajai sīvai sovu jauneibas draugu vy-
dā. Šymā breidī osoras ritēja pōri daudzom sejom,
prūtams, jaunivi īskaitūt.

Nōcēs vārōt ari gadejumus, kod jaunečs, nasa-
prozdams tradicijas, sasadusmōja, atklōti izrōdūt
napatyku. Taidā gadejumā raudōtōja beja tikai
jaunō sīva. Tai kai ar dusemem nivīnu navarēja
ībaideit, jaunečs sevi parōdeja nu slyktōs puses.

Muzykants jau beja aizbraucis ar pyura vedē-
jim, pylna vaļa palyka dzīdōtōjim. Aizbraucēji sa-
jēme tikai nīvojuša satura dzīsmi:

Pa ceļu, pa ceļu
Nagūda gosti,
Susekļu zagli,
Krējuma kraiški!

Nu šō breiža ceremoniju vadeibu pōrjēme jau-
neča krysttāvs. Jys brauce vārtines priķšgolā, aiz
jō jaunives krysttāvs ar krystamōti, tod laulōtais
pōrs un pēc tam vysi pōrejī. Tai kai kōzu vīsi be-
ja īdzāruši un cytaidi jautrā gora stōvūklī, šymā
braucīnī otkon nūtyka mozas zyrgu skrišonōs sa-
cīkstes; prūtams, krysttāvam aizbraukt prišķā na-
dreikstēja.

Jauneča sātā

Tai kai vysa kōzu gaita beja īpriķš izplānōta, kōzinīku atbraukšonas laiks apmāram beja zynoms. Gūda vōrti uzcalti, sagaideitōji sasapulcējuši. Pirmī isaroda pyura vedēji. Tī tyka sagaideiti ar zūbgaleibom un ironiskom dzīsmem:

Pyuru vad, pyuru vad,
Kuce tak pakalī,
Kai kucei natecēt,
Kucalāni pyurenī.

Sorgīs, sorgīs, mōteiceņ! —
Nūsiss tevi vedekleņa:
Drēbu vōli paslāpuse
Sova pyura dybynā.

Pyura skreines nūvītōtōji ustobā runōja par tō vīglumu voi arī par piļņeigi tukšu kasti.

Kōzinīkim sabraucūt, svinēšona sōcēs nu gola: lauleibu golds, apdzīdōšona, dejōšona un tōs pošas tradīcijas, kas jau ir aprakšteitas. Sovaideibas pasarōdeja tikai ūtrā dīnā.

Ūtrajā kōzu dīnā jauneča sātā tyuleit pēc brūkas-tim sekōja „lélais pogosts“. Nu beja laiks kōzu draudzei zīdōt jaunō pōra vajadzeibom. Darbeiba pošā par sevi saucēs: „pogosta mesšona“. Ceremonijas vadejā jauneča krysttāvs. Šymā breidī, školōtim cylvākim pasarōdūt tautā, tyka saceitas runas, kas jau beja lels modernizējums. Pēc kaida laika sekōja „vyspōrejais pogosts“. Jauneča draugi un kaimīni deve kaut kū arī nu sovas puses. Munas bērneibas dīnōs „pogostā mesšonai“ jau beja vairōk ceremoniala nūzeime. Sīvas un meitīnes rōdeja sovas rūkdorbus, kuri naudas vēртеībā nikod natyka pōrrēkinōti. Pīmiņu gadejumu, kod obeji saiminīki — leigovas un leigavaīņa tāvi, uzskateja sevi par tik bogōtīm, ka vysī „pogosti“ tyka pasludynōti kai navāلامي, tūmār krysttāvi tūs sareikōja. Vyss, tai sokūt, pīdarēja pi lītas.

Pēc „pogostīm“ sekōja vaiņuka nūjemšona. Vaiņuku jaunīvei ar sovom rūkom nūjēme jaunečs,

pasnādzūt tū pōri goldam sovai mōtei. Veira mōte uzseja jaunajai sīvai golvā parostū golvas lakateņu. Šū ceremoniju pavadeja dzīsmē:

Redz, kur prīca,
Redz, kur prīca,
Nu meitines
Bōba tyka!

Dzīdōtōjas beja pracātas sīvas. Leidz ar šū kōzu oficialō daļa beja beigusēs. Vysi sōka gatavōtīs uz aizbraukšonu. Četras dīnas pavadeitas svineibōs. Natryuka gadejumu, ka svinešona turpynōjōs ari pīktaajā dīnā, bet tei beja tikai saiminīka vīsmīleiba, kas cīmenim nikod nalyka saprast, ka tim jōbrauc prūjom.

Kōzu svineibas napīdarēja tikai divim cylvākim vīņ. Precēšonōs beja tikai īmeslis, kas sacēle kōjōs vysu apkōrtni. Tur beja vīta lyugtajam cīmeņam, kotram stōmučam, mozam, lelam, vacam un jaunam. Nu vīnkōršim cylvākim praseja uzastōšonu publikas priškā. Jī tyka ari vārtāti, slavāti un kritizāti. Vysa nūtykumu gaita ritēja spraiģi, dabeigi un napīspīsti. Tur nabeja īmōceitu darbeibu un vōrdu, tur nabeja ari mōksleigas prīcas. Kōzu gadejumā apkōrtnes cylvāki pasarōdeja kai vīnōta saime prīcā. Jaunsalaulōtī varēja byut drūši, ka šei saime jūs naaizmērss ari bādōs. Taida varātu byut kōzu vuspōrejō nūzeime vīnkōršas tautas dzeivē, kod cylvāki ar augstōku izgleiteibu vēļ beja ratums.

EISŌS KŌZAS

Eisūs kōzu gadejumu kai bārns asmu vārōjis tikai vīnu reizi, tōpēc ari navaru golvōt par tradiciju vuspōrynōjumu. Tur es redzēju tipiskas sovaideibas, kas tūmār byutu jōnūdūd pagōtnes pētnīku apskotam. Eisūs kōzas nūzeimōja tryuceibu, tōpēc ari nivīns tōs labprōt nareikōja, jo apstōkli uz tū teiši naspīde. Atškireiba īsazeimōja kōzu priškšov-

korā. Vaiņuka puškōšona jaunives sātā sōcēs agri un bez likom ceremonijom, pēc tō tyka klōti goldi. Tai kai apkōrtnes cylvāki zynōja, ka tōs ir tikai ei-sōs kōzas stōmuču saplyuda labi daudz, jo vokors saistejōs ari ar dejōšonu. Vokorā uz jaunives sātu atbrauce jaunečs ar sovim vystyvōkim pavodūnim. Tī vysi tyka aizturāti kaut kur pogolmā voi cytā kaidā ustobā, cikom ponōksnīki sasāda pi goldim. Pošu jaunivi nūslēpe zam golda. Tod ībraucējus jaunives tāvs vede ustobā. Aiz tāva pa prišku sū-ļōja jauneča krysttāvs, tod jaunečs un pēc tam jō pavodūni. Kōzu ustobā īsastōja piļneigs klusums. Natōli nu goldim, īnōcējim priškā nūsastōja jau-nives krysttāvs un borga bolsā nūpraseja:

„Kas jyus asat un kō jyus te meklejat?“

Jauneča krysttāvs uz tū atbīdēja:

„Mes asam gūdeigi ceļaveiri, meklejam nakts-mōjas soltā zīmas laikā un ari irbeiti, kas mums paspruka un īskrēja šymā sātā.“

Tai sōcēs dialogs. Asmu pōrlīcynōts, ka taidi be-ja tradicionali īvoda vōrdi, jo jauneča krysttāvs izarōdeja ļūti vōjs debateitōjs. Jaunives krysttā-vam nabyutu bejis nikaidu gryuteibu nūstōdeit īnōcējus naveiklā situacijā. Stōvūkli tūmār glōbe jauneča brōļs, kas jau beja beidzis dažas školas un atsaroda vaļsts dīnastā. Disputs turpynōjōs kaidu pusstūdi. Tū šeit navaru atstōsteit. Beidzūt jau-nives krysttāvs atsazyna, ka taida irbeite tūmār ir īskrējuse, tikai jys šaubūtīs, voi tei ir tei eistō. Tod atsadzeivōja ari jauneča krysttāvs un lyudze tū irbeiti parōdeit. Cyta monta navajagūt, bet sovu tūmār nagrybūt cytim atstōt. Jaunive pa šū laiku beja tupējuse aiz golda un jai golvu sedze goldau-ta mola, par kū ryupējōs jōs divas jaunōkōs mō-sas. Jaunivei pasarōdūt, īnōcēji vīnbaļseigi atzyna, ka tei ir tei poša irbeite; leidz ar tū ari sōcēs kō-zu svineibas.

Cylojūt bērneibas atmiņas, šys nūtykums spylgti iznērst ocu priškā. Varbyut tōpēc, ka tys ir vīneigais, varbyut tur ir ari cyti īmesli, kuru vēr-teibu kai bārns navarēju saprast. Vīnkōrša tauta

beja radejuse sovu akademiju, kur dzeives gudreibā ryudeitī prōti varēja sasatikt un parōdeit sevi publiski atjauteibā un vōrdu spēlē. Dialoga laikā ustobā vaļdeja absoluts klusums. Klauseitōji napalaide garam nivīna vōrda. Par šū gadejumu cylvāki vēļ ilgi runōja, slavejūt jaunives krysttāva gudreibu.

Kōzu nūrise pēc tam beja parostō, tikai ar tū starpeibu, ka nu bazneicas kōzinīki brauce teiši uz jauneča sātu.

ATKŌZES

Par šū gadejumu nabyus daudz kū stōsteit. Nīkaidu ceremoniju nabeja. Atkōzes nūtyka pirmajā sastdīnē pēc kōzom, kod jaunsalaulōtī atsagrīze jaunives sātā kai cīmeni. Goldā tyka calts pōrpalykušais kōzu ols un kūpā ar tyvōkim rodīm aizvadeits jautrys vokors.

T. Puisāns

1. pīzeime. Apraksteitōs kōzu parašas vēļ beja spēkā Latvijas breiveibas godūs Ludzas apriņka Zvērgzdines pogostā.

2. pīzeime. Grybu grīzt laseitōja uzmanēibu uz vacu terminologiju:

1. „Agles puškōšona“ — vōrdi bez nūzeimes, kas tradiciju volūdā tūmār beja sasaglobōjuši.

2. „Pogostā messona“ — labprōteiga nūdavu dūšona resp. jaunlaulōtūs apdōvynōšona.

L. Latkovskis

SENEJĪ LATGAĻU ĒDĪNI

Ēdīni taipat kai daudzas cytas dzeives nūzares ir padūti maiņai. Lai gon ēst un sevi uzturēt cylvākam vajadzēja vysūs laikūs, tūmār kai ēdīni pagatavōja un kai jū sauce, tys ir atkareigs nu vairōkim apstōklim un tōpēc ar laiku mainejōs. Ir ēdīni, kuru pagatavōšona un nūsaukums ir pazuduši. Vīns nu taidim apstōklim, kas ispaidōja ēdīņa pagatavōšonas un nūsaukuma maiņu voi pat izzusšonu, ir gavēns. Seņōk ivārōja lūti styngru gavēni nu palnu dīnas leidz pošom Leldīnem. Dorba dīnōs pīna nadeve pat mozim bārnim, jau nimum narunojūt par gaļas ēdīnim. Tōpēc rodōs dažaidi ēdīni un jūs nūsaukumi, kas pīdarēja tikai gavēņa laikam. Dažaidi senejī latgaļu ēdīni — jūs nūsaukumi un pagatavōšonas veids jau ir apraksteits. Bet tūmār ir ari uzīti vacu cylvāku sarunā taidi senejī latgaļu ēdīni, kas leidz šam nav apraksteiti, un lai tī napazustu piļneigi aizmērsteibā, tod tī ir jōaproksta. Te pīdar šaidi trejs gavēņa ēdīni.

Saladuka. Vasalus rudzu gryudus sadīdzēja, pēc tam izkaļtēja un rupi samola. Pēc tam tūs myltus vōreja yudinī, cikom iznōce pabīzs vyurms, leidzeigs keiseļam voi marmeladei. Tam beja labi vīn soldona garša. Saladuku ēde vīnu pošu voi kūpā ar rupu maizi. Tys beja irosts gavēņa ēdīns, daži tū ēde ari ar pīnu.

Šō ēdīņa nūsaukumam ir sakars ar vōrdu soldons. Latgolā ir pazeistams vōrds salynōt, kū litoj olu dorūt. Salynōt nūzeimōj aplīt īsolu ar vōrūšu yudini kubulā. Yudinī izškeist cukura vīlas, kū īsols satur, un nu tam tys škidrums palik soldons. Salynōšona ir īsola aplīšona ar vōrūšu yudini. Pi tōs pat vōrdu saimes pīdar ari vōrds ī s o l s, kas ir „caur dīdzēšonu īsoldoni padareiti miži“, nu kurim dora olu.

Latvīšu vōrdneicā ir mynāts vōrds salabuka nu Bērzaines, kas asūt „eine Speise aus Wasser, Sirup oder Zucker und saurem Brot“. Ir jōpījam,

ka Vydzemē pazeistamō salabuka ir tei pat sala-
duka un pīdar pi senejim latgaļu vōrdim.

Pi tōs pat vōrdu saimes pīdar verbs pasoldynōt,
kas nūzeimōj „padareit soldonu“. Sal. ls. saldokas
„īsoldons.“

Stuļkis. Stuļki pagatavōja šaidā veidā: smolki
samoltus voi beidalātus zērņu myltus pamosam
bēre vōrūšā yudinī un pastōveigi maiseja, cikom
sabīzēja. Tod lēja blūdōs voi škeivūs un atdzysy-
nōja, sagrīze škēlēs un ēde, aplejūt ar lynsāklu
eļļu voi svīstu. Gavēnī, zynoms, lītōja tikai lynsāklu
eļļu, bet na svīstu. Tōs škēles beja pīteikūši styn-
gras, jo tōs varēja pajemt rūkā. Stuļki ēde tiklab
syļtu, kai ari soltu. Tys beja garšeigs un barojūšs.
Nu dažom škēlem cylvāks jutōs seits.

Latvišu vōrdneica miņ darbeibas vōrdu stulkēt,
nu Saikovas ar nūzeimi „essen, stopfen“. Tai ka ari
šys vōrds ir pazeistams tikai latgaļu zemē: Vydze-
mē un Latgolā, tod ir jōpījam, ka tys pīdar pi va-
cajim latgaļu vōrdim taipat kai īpriks mynātais
vōrds saladuka voi salabuka. Pi kam forma sala-
buka var byut vīnkōrši pōrsaraksteišonas voi pōr-
saklauseišonas klaida.

Uboga asnis. Nūsaukums alegorisks: tū ēdīni
sauce par asni tōpēc, ka tys atgōdynōja asni ar
sovu tymsi sorkonū krōsu, un par uboga ēdīni sau-
ce tōpēc, ka tū ēde tryuceigi cylvāki un gavēņa
laikā. Nasaverūt uz sovaidu nūsaukumu, tys labi
garšōja. Kod bārni izdzērda tū nūsaukumu, jī sa-
ceja: „Es naēšū“, bet kod pagaršōja un atzyna,
ka tys ir garšeigs, tod aizmērsa nūsaukumu un
ēde ar gordu muti.

Uboga asni pagatavōja šaidā veidā. Sorkonōs
bītes (batviņus) izvōreja un nūmyzōja, pēc tam sa-
grīze škēlēs un salyka vōreitā yudinī, kas beja at-
dzysynōts rōms. Tod tamā škidrumā vēļ ilyka da-
žas maizes gorūzas dēļ skōbuma un ryugšonas. Tū
škidrumu turēja mōla pūdā un pēc kaidom 24 stuņ-
dem tys beja lītōjams: garšōja soldoni īskōbs. Strē-
be nu blūdas kai zupu ar karūtem, pikūzdami mai-
zi. Cytōs vītōs tū ēdīni vīnkōrši sauce par batvi-
nim. Tys beja īmīlōts gavēņa un godsdaļu ēdīns.

B. Briška

LATGOLĀ DZĪDĒTĀS HIMNAS

Par himnom sauc slavynošonas dzīsmes kaidai organizacijai, istōdejumam, nūtykumam vai personai par gūdu. Vyslelōkō organizacija politiskā plōksnē ir vaļsts, tamdēļ vysvairōk pazeistamas ir vaļsts himnas resp. slavynošonas dzīsmes vaļstei kai politiskam istōdejumam vai ari tōs politiskajam vadeitōjam par gūdu. Taipat ir religiskas himnas, veļteitas Dīva, Vysusvātōkōs Trejadeibas, Dīvmōtes un svātūs gūdam. Var byut ari „laiceigas“ slavynošonas dzīsmes, veļteitas atsevišku nūtykumu vai īvārojamu laiceīgūs personu gūdynošonai.

Šūs riņdeņu nūlyuks ir pasakavēt pi Latgolā dzīdōtom himnom pādejūs symts godūs (19. g. s. ūtrajā pusē un 20. g. s. pyrmajā pusē).

I.

Politiskōs himnas

Nabyudama politiski patstōveiga, Latgola pādejūs symts godūs ir bejuse spīsta akceptēt tai uzakuņdzējušūs ōrvaļstu politiskōs himnas. Leidz 1917. goda februara revolucijai Latgolā tamdēļ skanēja monarchistiskōs Krīvijas himna:

„Bože, Carja chrani!
Sīļnyj deržavnyj
Carstvuj na slavu nam,
Carstvuj na strach vragam
Carj pravoslavnyj.
Bože, Carja chrani!“ etc.¹⁾

(Žukovska vōrdi, Ļvova muzyka)

---

¹⁾ Chernjaev, N. I. Neobchodimostj samoderžavija dlja Rossii, 1901. goda izdavums, 360. lp.

Eisu periodu, storp 1917. goda februari un oktobri, Latgolā teik skandynōtas republikaniskajā Krīvijā uz vaļsts himnu pretendejušos dzīsmes:

A. Marseljeza — P. L. Lavrova krīvu volūdai un apstōklim pīlāgōtō Francijas vaļsts himna un nūsauktō par „Strōdnīku Marseljezu:

Rabočaja Marseljeza.

Otrečjomsja ot starogo mira,
Otrjachnjom ego proč s našich nog.
Nam vraždebny zlatye kumiry;
Nenavisten nam carskij čertog.
My pojdjom k našim stražduščim bratjam,
My k golodnomu ļudu pojdjom;
S nim pošļjom my zlodejam prokļatja,
Na borjbu my ego povedjom.
Vstavaj, podymajsja, rabočij narod!
Vstavaj na vraga, ļud golodnyj!“ etc.²⁾

B. Dzīsmē ar Baļmonta vōrdim un Grečaninova muzyku:

„Gimna Svobodnoj Rossiji.
Da zdravstvujet Rossija,
Svobodnaja strana.
Svobodnaja stichija
Velikoj suždēna.“ etc.³⁾

1917. goda, aprela-maja latgaļu kongresā Rēzeknē, kurā tyka lamts par Latgolas politiskō un teritorialō statusa izkōrtōšonu nōkūtnē, ir dzīdōta Marseljeza un Dīvs, svētej Latviju! ⁴⁾

1918. godā Latgolā atsarūn vōcu okupācijas karspāks. Tam leidza ir atnōkuse Vōcijas nacionalō himna:

---

²⁾ Boļšaja sovetskaja enciklopedija, 1955. g. izd., 35. sējums, 429. lp.

³⁾ Teksts jimts nu 1917. godā izplateitōs postkarteites.

⁴⁾ Sal.: Latgolas pagaidu zemes padūmes ziņōjumu Rēzeknē, 1917. g.

„Deutschland, Deutschland, über alles
Über alles in der Welt,
Wenn es stets zu Schutz und Trutze
Brüderlich zusammenhält.
Von der Maas bis an die Memel,
Von der Etsch bis an den Belt,
Deutschland, Deutschland, über alles,
Über alles in der Welt!“ etc.⁵⁾

(Hoffmann v. Fallersleben, 1841).

Taisneiba, 1918. godā ari Vōcijā beja nūtykuse revolucija, un Vōcijas austrumu rūbežs beja tōli pōri Memelei, kas šos himnas skaļumu stypri kļusynōja. Bet nav jōaizmērst, ka, cik ilgi dzeivōs vōcīši, tik ilgi, kaut voi apslāptā un nūspīstā stōvūklī, dzeivōs ari šei himna.

1919. godā Latgolā volda Krīvijas komunistiskais režīms, un tam leidza īsarūn ari nu franču revolucionarim patapynōtō Internacionale, pīlāgōta krīvu vajadzeibom un izraudzeita par komunistu partijas un Krīvijas vaļsts himnu:

„Vstavaj, prokljatjem zaklejmjonnyj,
Vesj mir golodnych i rabov.
Kipit naš razum vozmuščennyj,
I v smertnyj boj vesti gotov.“ etc.⁶⁾

Laikā nu 1920. leidz 1940. godam Latgola ir Latvijas (demokratiskōs un diktatoriskōs) sastōvdaļa, kamdēļ litoj Latvijas nacionalū himnu:

„Dievs, svētī Latviju,
Mūs' dārgo tēviju,
Svētī jel Latviju,
Ak, svētī jel to!“ etc. ⁷⁾

(Baumaņu Karļa vōrdi un muzyka).

---

⁵⁾ Teksts jimts nu Braunšveigas karaveiru dzīšmu krōjuma (6. dzīsmē). Drukōšonas laiks un vīta nav nūsokama.

⁶⁾ Boļšaja sovetskaja enciklopedija, 1953. g. izd., 18. sēj. 282 a).

⁷⁾ Lai atskan dziesmas. (Ņujorkā) Grāmatu Draugs, 1955. g., 9. lp.

Šei himna beja atdarynōta nu Baumaņu Kārļa (1834—1904) sacarātōs un jō poša ari harmonizātōs religiozi-romantiskōs dzīsmēņas: „Dievs, svētī Baltiju!“

Te jōatzeimōj, ka Latvijas naatkareibas diktatoriskajā pūsmā (1934—1940) oficialū vaļsts himnu sōka konkurēt V. Plūdoņa „Dziesma brīvai Latvijai“:

„Lai līgo lepna dziesma
Tev, brīvā Latvija!
Kā sauli uzlēcošu
Sirds Tevi sveicina.“ etc.⁸⁾

Navar paīt garom, naatzeimejūt, ka cara laikā Latgolā izkaiseiti dzeivōja ari nacionali nūskaņōti pūli, seviški nu muižnīceibas apryndom, un naatkareīgōs Latvijas laikā (1920—1940) daļa latgaļu pōrpūlōtōs jaunōtnes („kōrklu pūli“) studēja Viļņas pūļu universitatē Pūlijā, kur vaļdeja spraiga pūļu propaganda. Obas šōs grupas Latgolā, slāgtā sabīdreībā mēdze teiksmynōtīs ar Pūlijas nacionalū himnu:

„Jeszcze Polska nie zginęła
Kiedy my żyjemy,
Co nam obca przemocwzięta,
Szablą odbierza my.“ etc.⁹⁾

Smogu godu, 1940—1941, Latgola atsarūn Padūmu Savīneibas okupacijā, un tōs okupanti otkon nasaskūpoj ar Internacionales skandynōšonu, bet blokus tai sōc jau izavērzeit, tai saucamō „Plašōs dzimtines dzīsmē“:

„Široka strana moja rodnaja,
Mnogo v nej polej, lesov i rek.

---

⁸⁾ Latvju Dziesmas. (Indianapolis, Ind.) Apgāds Akadēmiskā Dzīve, 1966. g. izd., 18. lp.

⁹⁾ Shav, Martin. National Anthems of the World, 1963. g., 295. lp.

Ja drugoj takoj strany ne znaju,
Gde tak voľno dyšet čelovek.“ etc.¹⁰⁾

Šōs dzīsmēņas pamudynōti, latgali Krīvijū sōc saukt par „Plašū dzimtinī“ zūbgaleibas dēļ, sakarā ar nūtykušajom izsyuteišonom uz Sibiriju vēr-dzeibā.

Pēc tam uz trejim godim, tys ir, 1941—1944, krīvus Latgolā nūmaina vōciši, un tautai ir jōīpa-sazeist ar nacionalsocialistiskōs Vōcijas himnu, Horsta Veseļa (Horst Wessel) sacerējumā:

„Die Fahne hoch! Die Reihen dicht geschlossen,
SA marschirt mit ruhig festem Schritt.
Kameraden, die Rotfront und Reaktion erschossen,
Marschieren im Geist in unsern Reihen mit.“ etc.¹¹⁾

Ar 1944. goda ūtrū pusi Latgola otkon nūklyust Krīvijas okupacijā, un tōs īdzeivōtōji ir spīsti vļķt leidza krīvim jūs jaunū himnu:

„Sojuz nerušimyj respublik svobodnych
Splotila naveki Velikaja Rusj.

Da zdravstvuet sozdannyj volei narodov
Edinyj mogučij Sovetskij Sojuz!

Slavsja Otečestvo naše svobodnoje,

Družby narodov nadjoždnyj oplot!

Znamja sovetskoje, znamja narodnoe

Pustj ot pobedy k pobede vedjot!“ etc.¹²⁾

Internacionale nyu ir atstōta par krīvu kom-partijas himnu, bet kompartija ir Krīvijas vadeitō-ja, kamdēļ partijas himna spēceigi konkurej ofi-cialū vaļsts himnu, un tautai tōs ir jōdzīd obejas!

Taidā kōrtā symtu godu laikā latgali ir dzīdō-juši voi dzērdējuši dzižam, turpat voi duci dažai-du tautu politiskūs himnu voi himnom leidzeigu dzišmu kai tulkōjumā, tai originalvolūdā. Bīži vīn nazynōdami teksta, himnas laikā tī vīnkōrši ir

¹⁰⁾ Tekstu tod vysim vajadzēja zynōt nu golvas.

¹¹⁾ Reitmann, Erwin. Horst Wessel, Leben und Sterben, 1933. g. izd., 41. lp.

¹²⁾ Shav, Martin ... 1963. g. 362. lp.

stōvējuši klusu voi platejuši muti bez skaņas izdūšonas. Nav tryucis šom himnom ari parodiju ar eisti „suleigim“ tekstim. Šōs parodijas latgali bīži vīn oficialajōs reizēs dyukuši leidza sveštautišu originalim.

II.

Religiskōs himnas

Pādejūs godu symtūs Latgolā ir dominējuse vīna ticeiba — katōlicisms. Tamdēļ ari goreigōs katōļu dzismes sovā saturā ir palykušas vīnas un tōs pošas, ar pōrmaiņom vīneigi ōrejā formā, jo tōs tyka pilāgōtas progresejušai latgaļu volūdai. Dažas nu šom goreigajom dzīsmem beja īgyvušas tautas vypsōrejū pīkrisšonu un tyka skandynōtas ari ōrpus oficialōs bazneicas dzīdōšonas, taidā veidā īgyudamas tautas lyugšonas voi tautas religiskōs himnas statusu.

Taidas beja:

A 45. psalms, tautā saukts par

„Dīvs myusu glōbējs“:

„Dzismie Utro

Dīvs myusu globieys un styprums

Paleydzatoys myusu ikszan badas layka,

Todiel mes nasibieysim kad pasīkustynos

Zieme un poris kolni iksz sirds jures.“ etc.¹³⁾

Vālōk, modernizātajā volūdā šys psalms skanēja:

„45. psalme.

Dīvs ir myusu Glōbējs un Styprums: * Jys ari ir drūšs paleigs vōrgūs, kuri mums uzamōc borgi.

---

¹³⁾ Pilniejga gromota lyugszonu uz gudu Diva Kunga ... Wilna, Noma taysieszonas gromotu A. Dworca, 1857.

Tōdēl mes nasabeisim, ari jo zeme gōztūs: * un pat kod kolni bruktu jjurā.“ etc.¹⁴⁾

Bazneicōs šū 45. psalmu parosti dzīdōja svātdīnōs, tūleņ pēc Suplikācijas (Svātō Dīva), bet ōrpus bazneicom latgali sovōs sātōs un teirumūs tū skandynōja pi ikvīnas izdeveibas kai pretstotu politiskūs varu un politiskūs himnu bīžai maināi, pastreipojūt myužēigō Dīva varonumu.

B. Dzīsmē Aglyunas Dīvmōtes gūdam

Šū dzīsmi, kuru ogrōk sauce: „Jumprava swata“ bet vālōk: „Jaunova svāta“ uzskateja kai Bazneicas himnu Latgolā, jo Jaunova Marija tyka uzskateita par Latgolas patronu. Ogrōk šōs dzīsmes pyrmais pants un vērsroksts skanēja:

„Dzīsmie da wyssuswatokay Jumprawai Maryay.

Jumprawa swata! Aglyunas Baznica,
Ar spudru Gudu dor daudzuma pricas:

Ciltc dud licieybu; Infladyas molas.

Swoyt Zelestieybas; tur nu Tew bez golas,“ etc.¹⁵⁾
Vālōk šei poša dzīsmē skanēja modernōk:

„Jaunova svata Aglyunas bazneica!

Ar sovu spaku dori daudz mums pricas.

Cilts dud liceibu, ka latvišu mola

Daudz želesteibu jam nu tev's bez gola.“ etc.¹⁶⁾

Pret šaida veida „Jumprawas swatas“ moderni-zēšonu ir atrūnami ībyldumi: 1857. goda teksta „Infladyas molas“ vōrdi 1945. goda tekstā ir atvītōti ar „latvišu mola“, kas naasūt identiski jēdzīni, jo par „Infladyu“ resp. Inflantiju sauce ogrōk vīneigi Latgolū, un ari Aglyunas Dīvmōte

---

¹⁴⁾ Lyugšonas un dzīsmes katōlim, pēc Prelata St. Vai-kuļa sakōrtōjuma, ūtrys papyld. izdavums Bayern, Reichach, Vl. Lōča izd., 1945.

¹⁵⁾ Pilniejga gromota ... Wilna, 1857.

¹⁶⁾ Lyugšonas un dzīsmes ... 1945. g.

tyka uzskateita vīneigi par Latgolas patronu, bet na vysas „latvišu molas“ resp. Latvijas patronu.¹⁷⁾

Vysumā tūmār jōsoka, ka ūei dzīsmē vairōk skanēja bazneicōs, bet ōrpus bazneicom, tautā īsaskņōja tikai vyduveji. Tū apszynojuť, Bazneicas vadeiba it kai atvītōšonas nūlyukā pazeimōja Latvijas katōlim par himnu cytu Jaunovas Marijas dzīsmi — „Ved myus pi Dīva,“ — kuras pyrmais pants un pīdzīdōjums skaņ:

C. Ved myus pi Dīva

(Latvišu katolu himna)

Ved myus pi Dīva, ak Marija!
Bez tō mes dzeivōt naspējam,
Jo Viņu milot vīnmār beja
Eists priks un laime cylvākam.
Tū lyudzam, meilō mōte,
Nu vysas dvēseles!
Ak debeseigō majestate,
Ak jaukums skaistais pasaules!

(Divi reizes) etc.¹⁸⁾

Šei oficialō latvišu katōļu himna skanēja kai bazneicōs tai ari ōrpus tom — publiskūs katōļu sareikōjumūs un sanōksmēs — naatkareigōs Latvijas laikā. Trymdā šōs himnas baltyskais variants vēļ reizem teik dzīdōts, bet latgaļu variantu goreidznīceiba jau ir izskauduse.

Dzimtinē leidz Pyrmajam pasaūļa karam tūmār vyslelōkū pīkrišsonu beja īgyvuse vokora dzīsmē, ar kuru latgali nūslēdze maja mēneša dīvolpōjumu pi cīma krysta un kura tautā beja pazeistama ar nūsaukumu: Lobō nakts:

---

¹⁷⁾ Sal. ar M. Bukša pīzeimi Dzeives 80. num., 14. lp.

¹⁸⁾ Lyugšonas un dzīsmes ... 1945. g.

D Wokora dzismie

Bols: kay Dobranoc o Jezu.¹⁹⁾

Loba nakts o Jezu! Tu muna miliba,
Rukos Towos ayzmigt gryb towa raddiba,
Lay es naturu cytu sapyniu,
Nika ar miali lai napiminiu,
Kay tiewi o muns Jezu!“ etc.²⁰⁾

Šei sešu pantu resp. 30 rindeņu garō dzīsmie beja ļūti imīļōta. Latgolā tamā laikā vēļ beja cīmu īkōrta un ikvīnā cīmā beja krysts, pi kura cīma ļaudis sasapuļcēja maja mēnesī kotru vokoru, nūturēja tradicionālū dīvkolpōjumu un tū nūslēdze ar „Lobū nakti“. Tai ap saules rītu, gondreiž vīnlaiceigi šei dzīsmie skanēja nu vysu cīmu krystim. Vālais celinīks maja vokorā dzērdēja vairōkas dzīdōšonas uz reizi. Dzīdōšonas skaņas sakustynōja vysu dobu un ari tūs cylvākus, kuri iztryuka pi sova krysta — tī parosti pīsavīnōja kaida cyta krysta tōļumā atskaņūšai dzīdōšonai. Tod skanēja vysa katōļticeigō Latgola, un dzīdōšonā vīnlaiceigi pīsadaleja burtyski vysa tauta.

Maja mēnešam izabeidzūt, apklusa ari dzīdōšona pi krysta, bet „Loba nakts“ turpynōja skanēt atseviški sātōs leidz nōkušajam majam, vītvtōm pat kotru vokoru.

Publiski dzīdōtō „Loba nakts“ beja Latgolas skaistais breinums, eista tautas himna, kura majā, vīnlaiceigi spēja sakustynēt vysu zemi un saisteit tōs īdzeivōtōjus breineigā dzīdōšonā. Tei pakōpiniski apklusa pēc Pyrmō pasaula kara (tai ap 1921. — 1930. godu). Apklusšonai beja divi īmesli:

a) Naatkareīgōs Latvijas laikā vysī Latgolas cīmi tyka sadaleiti vīnsātōs, zemņiku sātās izklei-

---

¹⁹⁾ „Lobōs nakts“ meldija latgalim beja labi pazeistama; šys nūrōdejums dūmōts bazneickungim-sveštautišim.

²⁰⁾ Pilniejga gromota ... Wilna, 1857.

dynōtas pa vysu cīma zemi voi pat pōrvītōtas uz tōlajim servitutim, pīgrīzumim un jaunsaimestebom. Krysts palyka vīntuli stōvādams cīma vacajā vītā ari maja mēneša vokorūs ...

b) Vesperes draudzes bazneicōs parosti nūtyka samārā agri, seviški svātdīnōs, kamdēļ „Loba nakts“ eisti nāisakļōve pōrejūs lyugšonu saturā. Vysumā „Loba nakts“ pakōpiniski tyka apklusynōta, un latgali palyka bez kaidreiz tik īcīneitōs himnas — mīram, milesteibai, lobam ...

III.

Voi mums ir kaida seneja tautas himna ?

Runōt par oficialu latgaļu tautas himnu nav īspējams, jo latgalim vīnkōrši nav bejis taidas suverenas varas nesējas īstōdes, kura šaidu himnu varātu pazeimōt. Varbyut kaidreiz senōtnē ir bejušas — kas tū lai zyna? Bet dažas popularas tautas dzīsmes ir ar sabīdrysku raksturu un teik sabīdreībā bīži dzīdōtas.

Munuprōt, latgali vysvairōk skandynoj tautas dzīsmi:

Lobs ar lobu sasatyka, Leigū!

Steidzās mani aprunōt, tra-la-la-la-la!

Ka es moza augumeņa, Leigū!

Maņ pošai i bāda beja, tra-la-la-la-la!

Soku vōrdū — meži skaņ, Leigū!

Speru sūli — zeme reib, tra-la-la-la-la! ²¹⁾

Šei dzīsmēņa, pēc pavērša skatejuma, ir kaidas moza auguma personas atsavaireišona nu aprunōtōjim un atsasaukšona uz sovīm veicamīm dorbīm, kuri gyun vyspōreju atzineibu. Dziļōkā uztvērē lat-

---

²¹⁾ Teksts nūsaklauseits varakļōnīšūs 1920. godā.

gali šeit saredz vysas tautas liktini. Vyspyrms tī izsoka nycynōšonu par sovīm leļajīm kaiminīm (krīvim, pūlim, vōcīšim), kuri tūs vīnmār ceņšās pīškībt, pakļaut, izmontōt un vōrdzynōt . . . Vōrdi: „Lobs ar lobu sasatyka“ te saprūtami taidā pošā nūzeimē kai tautas parunā: „Obi lobi — bōz tik maisā!“ ar tōļōku nūvēlējumu: „un ved uz pūru sleicynōtu!“

Sleicynōšonai pūrā šeit jōpīit nu divejīm pa-sauļa uzskotim:

a) pogōniskō un b) krīsteigō.

A) Ir nūrōdejumi, ka dažas pogōnu tautas ir uperējušas cylvākus — lajus un prīsterus — ar sleicynōšonu pūrā. Dānijas muzejūs asūt atrūnā-mas cylvāku atlikas, kuri uparāti dīvim un nūgu-lējuši kūdras pūrā 2000 godu.²²⁾

B) Ticeigī latgali sleikšonu pūrā resp. pūra dyu-nā uzskateja par vysdrausmeigōkū nōves veidu, leidzeigu nūkļyūšonai taišni eļnē ar vysu mīsu, jo pūrs sovus uperus naizdeve — preteji yudinim, kuri sleikūņus vīnmār izmete krostā apglobošonai parostā kōrteibā.

Tamdēļ šōs dzīsmēņas pyrmōs divas riņdeņas uzskotamas par nalabvēļu atvairišonu, nūvēlejūt tim pūru . . .

Nōkušajōs divōs riņdeņōs latgali nūžāļoj sovu mozas tautas stōvūkli, jo tai vīnmār ir jōbyut sa-gatavōtai uz lelōkūs kaimiņu pōresteibom.

Bet pādejōs divejōs ryndōs otkon atskaņ latgaļu apjēmeiba ar vōrdim un dorbim pīrōdeit un parō-deit, ka tautas vēртеibu izsoka navys tōs kvanti-tate, bet gon kvalitāte.

Taidā skatejumā šei šķītami navaineigō tautas dzīsmēņa pōrsavērš par prettrīcīni latgaļu nycy-

---

²²⁾ Sal. V. Glob: Die Schläfer im Moor, München 1965.

nõtõjim un slavynõšonas dzĩsmi sovim veikumim, pretendejõt uz tautas himnas statusu.

Himnu parodiju tekstũs nav meklejama seviška literara vërteiba. Ari tũs teksti ir maineigi. Bet tom ir lela politiska nõzeime, kai pretesteibas zeimei pastõvušai vaļsts ikõrtai — tamdēļ parodiju izplateitõji un litõtõji parosti teik uzskateiti par vaļsts ikõrtas grõvējim un teik vojõtĩ. ²³⁾

---

²³⁾ Vĩna nu vysmaigõkom, cara laikā dzērdātom himnas parodijom:

Bože, Carja brani!
Skvernyj deržavnyj
Carstvuj na skuku nam,
Carstvuj na smečh vragam,
Carj pravoslavnyj!

Marseļjezas pyrmõs divi riņdeņas skanēja pavy-
sam jũceigi:

Otrečjomsja ot serogo myla
I ne budem my v baņu choditj.

Plašõs dzimtines dzĩsmes vĩna nu parodijom ska-
nēja:

Široka strana moja rodnaja:
Mnogo v nej niščich i vsej.
Ja drugoj takoj strany ne znaju,
Gde boļše lagerov, čem v nej ...

SARMATIJA

EISS KŪPSAVYLKUMS

1.

Sarmatija kai vaļstiska vīneiba ir pastōvējuse nu 4. godu symta pyrms Kristus dzimšonas (pēc cýtīm olūtīm nu 2. g. s. pyrms Kr. dz.), kod pārjēme varu nu sev radnīceigas cilts — skitim, leidz 4. g. s. pēc Kr. dzimšonas, kod jūs uzvar hunni. Vaļdeišonas ilgums rēkinojams apmāram 700 godu.

Šōs vaļsts rūbežstobi ir bejuši:

- a) rītumūs — Vislas upe un Donavas upes lejas gols;
- b) austrumūs — Volgas upe;
- c) dīnvydūs — Malnō un Kaspijas jyura un
- d) zīmeļaustrumūs — Oceanus Sarmaticus — Sarmatu okeans (Baltijas jyura).

Sarmatija teik uzskateita par daudzu tauteibu un daudzu volūdu vaļsti. Dīnvydūs vysvairōk teik daudzynōtas šaidas cilts resp. tauteibas: jazigi, roksalani (boltī alani) un sarmati, kuri teik uzskateiti par vodūšū cilti. Antu cilts teik sadaleita divōs kōrtōs: Acarag — Antes, saukti ari par „breivim sarmatim“, iranišu ciltskūkam pīdareigi, un Limig-Antes, breivūs sarmatu vērgi, slavi. Tod vēļ pi Sarmatijā itylpstūšom uzskota šaidas cilts: aorsi, siraki, siracini, aspurgiani, oseti (aslanu pēcteči Zīmeļkaukazā), ugri, seņpnyuši, leitoviši un litte (Lettgali resp. latgali). Pādejōs trejs baltu cilts teik uzskateitas kai sarmatu ciltskūkam pīdareigas. Bez tam teik mynāti ari venedi voi vendi kai rītumslavu resp. pūļu pīrkšteči.

Sarmati pēc izceļsmes teik pīskaiteiti iranišu ciltskūkam, īnōcēji nu austrumim, boltōs rases, motu krōsa malna un blonda. Tārpi leidzeigi persīšu tārpi.

Moz ir ziņu par sarmatu valsts ikōrtu. Teik my-
nāti divi varianti jūs valsts ikōrtai:

1) valsts vara pīdarējuse v a c ō k ū s (bojāru,
baronu) padūmei, un kēneni bejuši tikai šos pa-
dūmes lāmumu pildeitōji, un

2) leidezīgi iranišijas, sarmatim bejuši kēneni
pēc feodalōs monarchijas parauga, ar irūbežōtu
autoritāti.

Valsts varas emblema — ērglis.

Apbruņōjums: vara voi važu bruņas, lūks ar
bultom, zūbyns un škāps.

Karaspāks: jōtniki (kavalerija) ir bejuši kara-
spāka nūzeimeigōkō daļa. Tī ir bejuši bruņōs un
drōšu pynuma mēteļūs itārpti un bruņōti ar garu
škāpu un garu dzelža zūbynu. Ari zyrgi ir aizsor-
gōti ar drōšu pynuma sagu. Jōtnīka un zyrga bru-
ņōjuma kūpsvors ir bejis lels. Sarmatu jōtnīki litō-
ja sadlus, kas sagōdōja tim pōrōkumu par rītumu
(romīšu un greku) jōtnīkim, kuri sadlu napazyna.

Kara mōkslā sarmati pīkūpe persīšu tradicijas.

Dīnvydu daļā itylpstušōs sarmatu cīltis vīnmār
beja gataveibā atvaireit romīšu uzbrukumus voi
ari ibrukt tūs teritorijā. Tyka izceineiti daudzi
kari ar maineigom sekom. Bet romīši nikod nav
ikarōjuši vysu Sarmatiju. Gluži preteji — dažas
sarmatu cīltis, pīsavīnojūt barbarim, beja aktivas
leidzdaleibneicas Romas imperijas sagraušonā.

Sarmatijas zīmeļaustrumūs baltu cīltis atspīž
sōmu-ugrus (libīšus, igauņus) nu Daugovas zīmeļu
vērziņi un sasnādz 20. g. s. pazeistamū igauņu-lat-
višu etnografiskū rūbežu, atgyunūt atpakaļ ari
ogrōk Mare Lubanicum — Lubōna jyuru, nu ku-
ras tagad pōri ir palykušas tikai nīceigas atlikas ar
nūsaukumu — Lubōna azars.

2.

BIBLIOGRAFIJA (DALEJA)

1. Anderson. J. G. C. The Eastern Frontier un-
der Augustus — Cambridge Ancient History, vol.

X, chapter IX, 265. — 267. lp. Cyti autori tymā pošā X sējumā, veris 356., 366., 367., 714., 775., 783., 804., 805. un 830. lp.

2. Boļšaja sovetskaja enciklopedija. Moskva, Gosudarstvennoe naučnoje izdanie „B.S.E.“, 1955. g., 38. sēj., 118. un 119. lp.

3. Cambridge Ancient History, IX sējums, 227., 228. un 233. lp.

4. Cambridge Ancient History. Cambridge Univ. Press, 1939. g., XII sējums 139., 163., 321., 328. un 334. lp.

5. Cambridge Medieval History. Cambridge, 1923. g., IV sēj., 183. un 184. lp.

6. Enciklopedičeskij slovarj. Sankt-Peterburg, 1896. g., 35. sēj., 53. un 54. lp. (Mare Lubanicum).

7. Encyclopedia Americana. 1956. g. izdavums. 24. sēj., 304. un 305. lp.

8. Fischer, Ant., Carl. Erklärung der skythisch-sarmatischen Namen und Wörter aus der ungarischen Sprache. Berlin, Süsserott, 1917, 2 sējumi.

9. Giles, Peter. The Peoples of Europe — Cambridge Ancient History, II sēj., II nūd., 32. un 33. lp.

10. Gwatkin, H.M. Constantine and His City — Cambridge Medieval History, New York, MacMillan, 1911. g., I sēj., 19. lp. Cyti autori tymā pošā sējumā, 67., 71., 200., 211., 213., 229., 235., 253., 349., 358., 360. un 471. lp.

11. Harmatta, John. Studies on the History of the Sarmatians. Budapest, Pázmány Péter Tudományegyetemi Görög Filológiai intézet, 1950.

12. Minns, E. H. The Scythians and Northern Nomads — Cambridge Ancient History, III sēj., 9. nūd. 192., 194., 197. un 205. lp.

13. Minns, Ellis, H. Scythians and Greeks. Cambridge University Press, 1913., g., 11., 12., 27., 37., 39., 45., 47., 68., 70., 74., 84., 106., 113., 115., 117. — 121., 124., 125., 127., 187., 232., 281., 455., 518.—520., 586., 613. un 614. lp.

14. Pares, Bernard. A history of Russia, 4. izlob. izdavums. New York, Knopf, 1944. g., 9. lp.

15. Peisker, T. The Expansion of the Slavs —

Cambridge Medieval History, II sēj., 14. nūd., 427., 428. un 432. lp.

16. Ptolemaeus, Claudius. The Cosmography. Bologna, Edward Lynam, 1477. Octava Europe tabula un Secunda Asiae tabula.

17. Rostovzeff, M. A history of the Ancient World. Oxford, Clarendon, 1926.—1927. 2 sējumi (tulkējums nu krīvu volūdas). I sēj., 363. un 371. lp.; II sēj., 222., 234., 237. un 239. lp.

18. Rostovzev, M. Iranians and Greeks in South Russia. Oxford, Clarendon, 1922. g., 33., 34., 39., 107., 113.—146., 156., 174.—210. un 231. lp.

19. Rostovzeff, M[ichail Ivanovich]. The Sarmatae and Parthians — Cambridge Ancient History, XI sēj., 3. nūd., 91.—103. lp. Cyti autori tymā pošā sējumā, 3., 80., 85. un 87. lp.

20. Rutkis, J. Latvijas ģeografija. Stokholmā, apgāds Zemgale, 1960. g., 124.—126. un 688. lp. (Lubōns).

21. Sobolevskij, A. Einige Hypothesen über die Sprache der Skythen und Sarmaten. Archiv für slavische Philologie. Berlin, Weidmann, 1905. Band 27, 240.—245. lp.

22. Tompkins, Stuart Ramsay. Russia through the ages; From the Scythians to the Soviets. New York, Prentice Hall, 1940. g., 735.—736. lp.

23. Vernadsky, George. Ancient Russia. New Haven, Yale University Press, 1943. g., 2., 6., 8., 49., 51., 52., 67., 73., 74.—121., 127., 180. un 201. lp.

24. Vernadsky, George. The Mongols and Russia. New Haven, Yale University Press, 1953. g., 4., 10., 98., 101. un 108. lp.

25. Vernadsky, George. The Origins of Russia. Oxford, Clarendon Press, 1959. g., 15., 16., 56., 57., 58., 60., 62., 63., 69., 70. un 80. lp.

26. Zeps, Valdis J. Latvian and Finnic Linguistic Convergences. Bloomington, Indiana University, 1962. g., [42.] lp.

INTONACIJU ATŠKIREIBA

STORP INSTRUMENTAĻA UN CYTU LŪCEJUMU GARAJOM GOLŪTNEM ZĪMEĻLATGAĻU (t. i., tōlovišu) DIALEKTĀ

1. Kai kotram gramatikas pazinējam zynoms, myusu volūdas instrumentaļš tagad sakreit vīn-skaitlī ar akuzativu un daudzskaitlī ar dativu. Sovu funkciju ziņā instrumentaļš ir vīns nu bogōtōkajim lūcejumim, un nav šaubu, ka senejūs laikūs tam ir bejuse sova speciala golūtne. Šū dūmu seviški pastyprnoj tys, ka instrumentaļš voda ļūti daudz prepoziciju un ka zīmeļlatgaļu dialektā tam ir sova intonacija vysōs garajōs pronomenu un nomenu golūtnēs (līt vōrdūs, adjektivūs, numeraļūs, participūs un ari adverbūs, kas cālušis nu instrumentaļa).

2. Kaidim nomenim un pronomenim ir garōs golūtnes instrumentali?

Daudzskaitlī šymā lūcejumā garas golūtnes ir vysim vōrdim, pīm.: ar tāvīm, mōtēm, brōlīm, akminīm, klētīm, oļym, boltīm, malnīm, vīnīm, divīm, trejīm, tīm, jīm, kurīm, myusīm, jyusīm utt.

Vīnskaitlī gara golūtne ir tikai vīnzīļbeigim pronomenim un īpašeibas vōrdim ar nūteiktū golūtni. (Eisa golūtne vīnskaitlī taitod ir vysim lītu vōrdim, īpašeibas vōrdim, skaitļu vōrdim un vīnai daļai vītņikvōrdu. Pīm.: Lobs ar lobu sasatyka. Tāvs ar dālu, mōte ar meitu, es ar sovu ļaudaveņu. Ar kuru kotru dīnu byus kas jauns.)

3. Garōs instrumentaļa golūtnes vīnskaitlī ir šaidim pronomenim: kas ar kū, tys, tei — ar tū, jys, jei — ar jū, kurais, kurō — ar kurū. Ka vītņikvōrdam kurs, kura pastōv ari nūteicamō forma, tū storp cytu aplīcynoļ ar kaida pazeistama tautas dzīsme? „Īšu pōri par upeiti, jimšu, kurō mutes dūs.“ (Tai tū dzīd I latgaļu skaņu platē.)

4. Instrumentaļa garajā golūtnē intonacija ir

lauzta. Vīnskaitļa akuzatīvā un daudzskaitļa datīvā tīm pošim vōrdim golūtne ir **stīpta**. Pīm.: Čūci, muna ļaudaveņa, uz munōm i rūceņōm! Munōm rūceņōm dorba natryukst. Tū cylvāku es pazeistu. Ar jū ir prīca runōt. Tīm cylvākīm pīdar gūds un slave, uz tīm var vīnmār pasaļaut. Jau kurū reizi es tev soku: „Kod tu īsi uz dorbu?“ Ar kurū rūku tu ēd — lobū voi kreisū? Dečam vīnaidi apšyun kai lobū, tai kreisū pusi. Lobīm ļaudīm loba slave, slyktīm slykta volūdeņa. Dāls, naturi draudzeibas ar slyktīm cylvākīm! Kū tu soki! Verīs, ai (ar) kū tu runoj! Jōsasmej, kū jys pārks un par kū jys pārks. Paleidzēt nabogīm ir vacs tykums, bet nīvīns nagrib draudzētīs ar nabogīm. Kod cyndīm leli caurumi, tī jōaizlōpej (uz tīm jōlik īlōpi), bet jo kaidis „strōdoj kai ar cyndīm“, tod tys dorbu dora slikti. Vaca paruna soka: ar svešōm rūkōm tikai ūgles grōbt. Rudzīm kolni, mīžīm lejas, bitēm zali ūzuleni. Breižīm leist, breižīm saule speid. Vītōm sauss, vītōm slapnis. Vīnīm dūd, ūtrīm atjam. Jys naīt ni ar vīnīm, ni ar ūtrīm. Preci pōrdūd kopōm; ļauds īt pulkīm. Nosojamīm zōbokīm zūles cauras. Ar nosojamīm zōbokīm vēļ īļgi var staigōt. Ar gūdejamōm drēbēm navar leist klāvā, — tod gūdejamōm drēbēm byus gols.

Jōivāroj, ka ari dzīšmu melodijōs izapauž instrumentaļa lautzōs golūtnes. Te ir daži pīmāri nu pazeistamō dzīsmem: Ap tevīm i veiri sēd kai rasnī ūzuleni. Da vōrtīm i nadajōju, iztak mīlō raudōdama. Bērneni, muni bērneni kai tī meža bolūdeiši: ap manīm i skeidas losa, ap manīm i vužynoņ. Prūtams, dzīšmu modulešona ir atkareiga nu vīteņōs izrunas, bet es šōs golūtnes uztveru kai lauztas.

5. Raugūtīs pēc golūtņū intonacijom, izarōda, ka tōs prepozicijas, par kuroņ parostī teik saceīts, ka tōs aiz sevis prosa vīnskaitļa akuzatīvu voi daudzskaitļa datīvu, patīseibā stōv tikai ar instrumentali kai vīnskaitlī, tai i daudzskaitlī, jo tū tai aplīcynoņ lautzōs golūtnes. Pīm.: Kū jys par tū soka? Jys soka, ka ar dīgīm nav aršonas, ka uz vystas

kōjōm ustobas nastōv. Uz kuru pusi jys nūgōja? Uz tū pusi. (Vaicōtōjs nav sadzērdējis un atvaicoj vēl reizi: Uz kurū pusi jys nūgōja? Es jau saceju — uz tū pusi. (Vītņīkvōrdam „kurs“ pirmajā gadējumā golūtne ir saeisynōta.) — Par cik pōrdevi? — Par pīci rubli. — Glupi izdarēji: par pīcīm rublīm taida lūpa nadabōt.

6. Instrumentaļš ir radnīceigs ar latiņu ablatīvu. Ablatīva funkcijas ir bejušas ļūti plašas, un interesanti, ka instrumentaļam ar prepozīcijom ir apmāram taida poša lūma myusu volūdā.

7. Augšā mynātō intonacīju atšķireiba leidz šam volūdnicyskajā literaturā nikur nav daudzynōta (nav ni Endzelīna gramatikā, ni cytūs baltologu rokstūs). Cik plaši šei parōdeiba ir izplateita dzeivajā tautas volūdā, tys vēl ir jōpētej. Maņ personeigi tei ir pazeistama nu Baļtinovas pogosta. Nu dzimtīnes tūmār ir ziņas, ka tei asūt napēteita Zīmeļlatgolas dialekta parōdeiba.

VIĻAKA - MARNAUZA

Latgolas apceļotāja uzmaneibu Viļakā saisteja vēsturiskās piļsdrupas uz azara solas. Pēc Livonijas sadaleišonas veiskupa un ordeņa storpā, Viļaka tyka īdaleita Reigas arciveiskupijā. 1295. godā trešais pēc kōrtas Reigas arciveiskups Joannes de Vehte uz Viļakas azara solas uzcēle nūcītynōtu Marijas klūsteri Marienhausen. Ar laiku šys vōrds tautas volūdā pōrsaveidōja par Marnauzu, kas tyka lītōts blokus vōrdam Viļaka. Latvijas naatkareibas godūs vōrds Viļaka tyka bīžōk lītōts, taipat tyka lītōti obi vōrdi vīns ūtram blokus: Viļaka-Marnauza.

Sōkumā Marnauza ir bejuse militara nūmetne, kas vā-lōk, ar muizās nūsadybynōšonu un katōļu bazneicas uzceļšonu, izaveidōja par cīmu.

Marnauzas azara solas plateiba, uz kuras atsarūn piļsdrupas, napōrsnādz 2 desetinas. Solu škārsoj grōvis. Solas austrumu daļa apauguse ar kryumim, rītumu daļā arvīnu vēļ radzamas senōs Marnauzas nūcītynōjumu atlikas, kaut ari jau stypri nūordeitas byuvmaterialim. Nu azara rītumu krosta leidz solai beja uzcalts tylts, kura pāli zam yu-diņa beja saradzami vēļ 20. g. s.

1509. g. arciveiskups Kaspars Linde atjaunōja un nūcītynōja klūsteri. Dažas godu desmites vā-lōkklūsteri pōrveidoja par nūcītynōtu rūbežpili, kai vīneigū arciveiskupijas zemēs. Brandenburgas markgrafs, pādejais Reigas arciveiskups, pēc krystnešu lelmeistara Gotharda Ketlera parauga, vysu plašū zemi ar nūcītynōtom pilim nūdeve Pūlijas kēneņa Sigizmunda Augusta aizbīldnīceibā. 1559. godā Dynaburga, Rēzekne un Ludza pōrgōja Pūlijas reiceibā, bet pēc vysas Inflatijas pīvīnōšonas Pūlijai klīva par pādejōs īpašumu.

1569. godā Marnauzas pili apleņce krīvu karaspāks. Piļs garnizonā tod beja pa lelōkai daļai leitoviši. Garnizonu komandēja Jōņs un Aleksandrs Poļubinski. Drušsirdeigi karōtōji navīn atsyta uzbrucējus, bet vojōja tūs leidz Izbor-skas piļsātai, kuru tricīnī ījēme un sajēme gyustā daudz karaveiru, storp tim vodūni Naščokinu. 1577. godā Moskva ījēme Marnauzu, nūpūsteja cītūksni un piļs īmitņikus aizvede gyustā. Pēc Pūlijas karavodūņa un kēneņa Stepōna Batorija uzvaras par krīvim un 1582. goda nūleiguma, Pū-

lija nu jauna atgyva Marnauzu un nasakavējūt nūdybynō-ja šeit atsevišku starostiju (apriņki). Piļs tyka atjaunōta un styprī nūcitynōta.

Pamīra nūslēgšonas breidī storp Pūliju un Krīvijū, Marnauzas pilī atsaroda 7 ielgoboli, 8 haubices un 2 mor-tiras. Nūpūsteitū pili atjaunōja, un tei kliva par Marnau-zas starostu rezidenci.

1598. godā par starostu beja Nikolajs Suchodoļskis, bet jau pēc dažom godu desmitem šū karaliskū dominiju, arvīnu kai starostiju, piškeire Jōnam Chodkevičam, kurs te ļūti reti dzeivōja. Pūlijas republikas laikūs Marnauzas starostija moksōja 6456 zlotus nūdavōs un 800 zlotus kai karaliskūs muižu lītōšonas nūdavu par lobu zīmas militarūs nūmetņū uzturēšonai.

Marnauza kai rūbežpiļs zvīdru kara laikā vairōkkōrt smogī cīte. 18. g. s. sōkumā, Lelajā zīmeļu karā, pili piļ-neigi nūpūsteja. Pēc tam piļs uz azara solas vairs natyka atjaunōta. Mynātā laikā par Marnauzas starostu un leidz ar tū ari par Marnauzas muižas īpašņiku beja Jurs Hyl-zens. Jis muižas mōju uzcēle azara austrumu krostā, kur tei pastōvēja leidz beidzamam laikam. Jurs Hylzens beja kēneņa Augusta II kambarkungs, kas sovu dzeivi nūslēdze Gdanskā (Dancigā) un apglobōts Olivijas klūstera bazneicā pi Dancigas. Vīns nu jō dālim uzcēle jam skaistu pīmi-nekli. Kūpš tō laika Marnauza ir kai Hylzenu dzyntas mon-tōjums.

Jura Hylzena dāls Jōņs Hylzens, pazeistamais Inflan-tijas chronists, vēļ jauns byudams, tyka apstyprynōts par Marnauzas starostu. 1744. godā kēneņš Augusts III īvēlēja jū par Inlantijas kambarkungu, kas piškeire Marnauzas starostam tīseibas pīsadaleit senata sēdēs. Pēc pūļu kungu paroduma, Jōņs Hylzens pi kēneņa panōce privileģijas, kas paredzēja jo dālim pyrmtīseibas uz starostu omotu Mar-nauzā. Kod Jōņs Hylzens atsasaceja nu Porchovas, Bras-lavas piļsātom Leituvā un nu Marnauzas Inlantijā, Mar-nauzu montōja jō jaunōkais dāls Justinians (voi Justyns) Hylzens, kas dīnēja kai generalmajors Pūlijas Leitovas re-publikas armijā. Justyns Hylzens beja kai Inlantijas kņazistes pōrstōvs kēneņa vēlēšonōs seimā un paraksteja pā-dejō pūļu kēneņa Poņatovska īvēlēšonu na tikai kai Min-skas vojevoda, bet ari kai Marnauzas starosta. Dažus mē-

nešus pyrms nōves Justyns Hylzens atsasaceja nu Marnauzas starostas pīnokumim, bet leidz sova tāva Jōņa nōvei dzeivōja šeit. Jōņs Hylzens apglobōts Dagdā.

Kūpš šō laika Justyns Hylzens, Maltas komanders un pādejaiss Marnauzas starosta, pōrsacēle sovā tāva miļzeigūs latifundiju centrā — Dagdas pili, kur pēc 11 mēnešim — 1778. godā nūmyra. Justyns Hylzens napaspēja nūstypry-nōt sovam dālam tiseibas uz Marnauzas starostiju.

Pēc Pūlijas pyrmōs sadaleišonas, Marnauza ar vysom pōrejom starostijas muižom kai karalisks īpašums pōrgō-ja carīnes Katrinas II īpašumā. Katrina II Marnauzas sta-rostijas muižas uzdōvōja vīnam nu sovim favoritim, nū-palnim bogōtam augstmaņam Jelaginam. Pēc Jelagina nō-ves jō atraitne nūdeve sovas tiseibas uz Marnauzas zemem sovam znūtam Buturlinam, kura gimine vairōkkōrt dzeivō-ja Marnauzas īpašumā. Marnauzas starostijas īpašumā itylpa navīn Marnauzas muiža, bet ari apkōrtejōs muižas, kai Bolvi, Kūdupe, Škilbāni, Baļtinova, Dagda, Malnova, Ruskulova u. c., kuru kūplateiba pōrsnēdze 163 776 des. Vysu šūs īpašumus Buturlini vēļ pyrms 1820. goda pōr-deve Simonam Horožanskam. Horožanskis, navarādams ap-saimnikōt tik lelu plateibu. Marnauzu un Ruskulovu nū-deve grafam Teodoram Kelleram. 1824. godā Marnauzu īgyva Ignats Lipskis. Pēc jō nōves Marnauza pōrgōja kai montōjums uz jō jaunōkū dālu, vālōkū maršalu, Jōni Lip-sku. Pādejaiss īvārojami pavairōja muižas īnōkumus. Pēc jō nōves muižu montōja jō meitas kai nadolomu īpašumu. Marnauzas muižas zeme sastōvēja nu aramōs zemes un pļovu — 3000 desetinu, naapstrōdōtōs zemes un mežu — 33 435 desetinas, kūpā 36 435 desetinas.

Natōli nu azara un muižas ākom atsarūn uzkolns, uz kura beja īreikōta senejō kopsāta. Senōtnes pētniks, archeologs Ž. Glogers izdareja šymā kopsātā izrokumus un tur atroda daudz bronzas rūtas lītu un dzeļža izstrōdōju-mu, prūti: 15 bronzas gradzynus, 60 zvaneņus un pakareņus, 10 rūkas sprādzes, vairōkas kokla rūtas, dažaidas pū-gas, daudz kēdeišu, vyzuļu, stykla pārļu vysaidā lelumā un krōsā. Taipat atroda vairōkus symtus boltu glīmežvōku, kaidus tymā laikā lītōja kai naudu Indijā, Tibetā un Su-danā. Tod beja īrodums glīmežvōkus, uzvērt dīgā un likt myrušai sivītei leidza kopūs. Karaveiru kopūs atroda škā-pu dzeļža smailles un kara cērvus.

Marnauzas mīstā tod beja pōri par 200 īdzeivōtōju ar 28 mōjom, katōļu bazneica, īdaleita Ludzas dekanatā, ar 4862 dvēselem. Vacōkō katōļu bazneica calta 17. g. s.

Ir uzaglobōjis interesants un vēртеigs veiskupa Krišto-pa Šembeka ziņōjums pāvestam Klemensam XI 1714. go-dā par Inflantu diecezes stōvūkli. Nu šō ziņōjuma jēmu tikai tōs ziņas, kas atsateic vīneigi uz Marnauzas draudzi. Nu veiskupa Šembeka latiņu volūdā raksteitō ziņōjuma pā-vestam radzams, ka dažas sādžas ir mežūs, storp pūrim un ir napiejamas. Leidz dažom sādžom var nūkļyut vīneigi zī-mā, kod pūri aizsolst, leidz cytom — tikai pa teirumūs nūlyktom bolkom. Nadrūši ir šī meža celi naapdzeivōtā nūmalē. Lai šūs ceļus apītu, bīži jōmeklej tōli apkōrtceli. Rudīnūs vātras nūgōzti kūki aizsprūstōja ceļus. Sausō goda laikā te plūsejōs leli guņsgrāki, nūdorūt lelus zaudējumus.

Mynātais dryumais veiskupa tālōjums aizkustynōja pāvestu Klemensu XI. Jis ar nunciija starpnīceibu īspaidō-ja tūreizejū Marnauzas starostu, kambarkungu Juri Hyl-zenu, kurs 1716. godā pamateigi atjaunōja Marnauzas katō-ļu bazneicu un atteiceigi apgōdōja ar karūgim, svātbiļdem un liturgijas pīdarumim. Vālōk, Inflantijas kastelana-pōr-vaļdnīka un Marnauzas starostas, Jōņa Hylzena laikā, pasa-teicūt vītejō prāvesta Januškeviča pyulem, augšmynātōs, 1716. godā atjaunōtōs bazneicas vītā 1748. godā tyka uz-calta lela kūka bazneica. Šōs bazneicas skotu, uzjimtu nu dobas 1794. godā, snādz Jōņs Brotse VII sējuma 171. kartē ar nūsaukumu „Sammlung verschiedener Livländischer Monumente etc.“ 19. g. s. beigōs ari šei lelō kūka bazneica draudēja sabrukt. Rodōs projekts tōs vītā ceļt myura baz-neicu, kas kolpōtu godu syntim. Tod Lipsku vadeibā taida ari tyka izcalta.

Par jaunōs myura bazneicas ceļšonu ryupējōs muižas īpašnika Jōņa Lipska meitas. Vacō kūka bazneica atsaroda Viļakas cīma dīnvydrītumu dalā, un nu muižas uz baznei-cu beja jōit cauri vysam mīstam. Storp bazneicu un muižu, ūlneicas molā atsaroda sinagoga, kas ļūti napatyka muiž-neicom. Kaidu vokoru jōs ataīcynōja muižas dōrzinīku ar kaidim septenim styprim puišim, deve jīm spani branda-veina dūšas uztaiseišonai un pa nakts tymsumu lyka nū-jaukt sinagogu. Reitā tōs vairs nabeja, tikai peizaki, rogi un cyti sinagogas svātumi mātōjōs pa īlu. Muižneicas vālōk

īdeve žeidim jaunu zemes gobolu sinagogas ceļšonai — patīli nu īlas.

Jaunū myura bazneicu muižneicas uzcele cīma zīmeļu daļā, skaistā egļu kaļneņā, preti muižas līpu alejai, lai nabutu jōstaigoj cauri žeidiskajam cīmam.

Draudzes lūceklī sōkumā atsaturēja apmeklēt jaunū bazneicu, jo beja pakleidušas baumas, ka tod vajadzēsūt moksōt par bazneicas ceļšonu.

Vacajai bazneicai policija nūslēdze durovas un aizeimūgōja ar valdeības zeimūgu. Muižneicom īnōce ziņas, ka vacū katōļu bazneicu nūdūmōts nūdūt pareizticeigim. Muižneicom tys ļūti napatyka, un jōs reikōjōs taipat kai ar sinagogu. Tikai pi bazneicas nūjaukšonas rodōs gryuteības: nivīns naīsadrūšynōja kērtīs pi krysta. Bet kai lai nūjauc bazneicu, nanūgōžūt krysta vērs tōs? Beigōs vīnōjōs krystu nūgōzt vysī kūpā. Pēc krysta nūgōžšonas bazneicas nūjaukšona gōja ōtri. Bet nu pīnōce durovas ar cara zeimūgu uz tom. Nivīns naīsadrūšynōja pi tom kertīs klōt. Beigōs ari šū jautōjumu veikli atrysynōja: atstōja tikai steņderes ar cara zeimūgu apzeimūgōtom durovom tymōs.

Pyrmō pasaūļa kara laikā muižas piļs tyka nūpūsteita. Latvijas naatkareības laikā pili pōrbyuvēja un īreikōja gimnaziju. Muižas saimnīceības ākōs īvītōja vērsmežnīceibu.

Tod Viļaka beja lelōkais „cīms“ Latvijā ar 1582 īdz. (59 % latv., 29 % žaidu un 8 % krīvu). Viļaka-Marnauza pōrsnēdze 19 pilsātu īdzeivōtōju skaitu, sōcūt ar Zylupi un Pļaveņom, beidzūt ar Durbi un Lejascīmu. Viļakā beja 313 mōjas: pogosta noms, garnizona kazarmas, mīrtīsa, vērsmežnīceiba, mežkūpeības škola, gimnazija, pamatškola, slimneica, aptyka, Rōmas katōļu un pareizticeigūs bazneica, 2 sinagogas, ap 10 veikalu, vējdzērnovas un kīgeļneica. Viļakā-Marnauzā satak 10 lauku celi un 5 lelceli: nu Abriņes, Kōrsovas, Bolvim, Līpnas un Vacumu stacijas, kas atsarūn 7 km. nu cīma.

J. Šķirmants

Olūti: G. Manteuffel — MARYENHAUZ, īspīsts „Słownik Geograficzny” izdūts nu Bronisława Chlebowskiego, 1893. godā, Waršava;

Latviešu konversācijas vārdnīca;

K. Apīnis — Latviešu pilsētu vēsture.

B. Brežgo — Latgales pilsētu vēsture.

Vacōkūs viļakišu nūstōsti.

LEIVŌNU POGOSTS

Leivōnu pogosts 41 km gārumā, sōcūt nu Neicgaļa, leidz Vīpes pogosta rubežom, stīpas pa Daugovas lobū krostu. Leivōnu pogosts Daugovas kreisajā krostā saīt rubežos ar Dignōjas un Rubenes, bet Daugovas lobā krostā ar Vīpes, Ungurmuižas, Atašīnes, Rudzātu, Vōrkovas, Kolupa un Neicgaļa pogostu. Pogosts itylpst Lubona azara leidzonumā, ir bogōts ar pūrim, mežim un staignom pļovom. Plateibas ziņā Leivōnu pogosts ir vīns nu lelōkim Latgolā, bet ari nabadzeigōkim lauksaimnīciski izmontojamās zemes ziņā. Tikai napylnus 50 % nu vysas pogosta plateibas var skaiteit par lauksaimnīceibai dereigu zemi. Nu šos plateibas, lauksaimnīciski izmontojamās zemes, pusi sastōda pļovas un ganeibas. Caur pogostu tak Dubna ar pītakom: Freimanku un Ūsu, un Nereteņa ar pītaku Atašu. Augleigōka zeme ir sastūpama Daugovas un Dubnas krostūs, bet loba zeme Atašas krostūs, seviški Salīšu, Gruguļu un Vuškōrnīku sādžu rajonā. Slyktōkō zeme ir Nereteņas baseinā. Upe ir aizauguse, aizsērējuse, pavasarūs un rudīņūs nu pūrim tamā satak daudz yudiņu, kas aizplyudyņoj pļovas, ganeibas un pat teirumus. Lelōki pūri: Gaina, Beiru, Kōršinīku, Mōsānu, Daukstu, Kolnapūrs, Skrebeļu, Pītermuižas, Krīvu, Steku un cyti. Lelōkī azari: Garais, Sylovu un Īsalnīku. Pirms komunistu okupācijas 1940. godā Leivōnu pogostā dzeivōja ap 7800 idzeivōtōju, nu tim 80 % latvīšu, 19 % krīvu un 1 % pūļu. Pēc ticeibom: Romas katōļu, 74 %, ļuter. 6 %, vacticeibnīku 18 %, pareizticeigūs 2 %. Pogostā beja 1620 saimnīceibas. Pogostā sādžu nabeja, — beja palykuši tikai sādžu nūsaukumi —, vysi dzeivōja vīnsātōs. Administratīvā ziņā pogosts beja sadalets 4 nūvodūs: Jaunōsmuižas, Leivōnu, Rožanovas (ari Rūžupes) un Jersikas. Pogosta padūme, pogosta pašvaldeibas augstōkais organs, sastōvēja nu 21 tautas vālāta lūcikļa. Pogosta vaļde, pogosta pašvaldeibas izpyldorgans, sastōvēja nu vaļdes priķsēsža un 4 vaļdes lūceklim — nūvodu vacōkim. Pogosta pašvaldeibas revizijas komisija sastōvēja nu 3. bet pogosta tīsa nu 5 lūceklim. Pogostā vysas saimnīceibas beja idaleitas desmitēs, kuras apkolpōja desmitnīki-pogosta vaļdes ziņneši. Desmitnīka pinōkumus

pēc kōrtas klaušu kōrteibā izpīļdeja vysī attīceigas desmites lauksaimnīki.

Desmitnīki sovōs desmitēs iznōsōja pogosta vaļdes apkōrtrokstus un izziņōja pogosta vaļdes reikōjumus. Pogostā dorbōjōs 13 pamatskūlas, Latgolas kulturveicynōšonas b-bas „Saule“ nūdaļa, Latvijas katōļu jaunōtnes b-bas, divi rajonu ōrsti, divas vacmōtes, 4 dzērnovas, 11 veikalū, 2 Romas katōļu bazneicas, vīna luter. bazneica un daži vac-ticeibnīku lyugšonu nomi.

Leivōnu pogosta organizācijas un pasōkumi: **Leivōnu krōj-aizdavu sabīdreiba** ir dybynōta 1910. godā. Tōs dybynōtōjs beja Leivōnu draudzes prāvests, bkgs Vitalijs Treibšo. Sabīdreiba 1912. godā Leivōnūs, blokus pogosta nomam izbyuvēja lelu divu stōvu kīgeļu mōju. Apakštōvā beja telpas divim veikalim, bet ūtrā stōvā-telpas birojim un dzeivūklīm. 1913. godā uz šū mōju pōrsacēle Latvišu lauksaimnīku ekonomiskōs sabīdreibas Leivōnu nūdaļa un atvēre veikalū. Veikalā varēja pērkt vysas lauksaimnīceibā napīcīšamōs mašinas, mōksleigūs māsļus un cytas preces. Aiz krōj-aizdavu s-bas jaunōs ākas, pogolmā atsaroda bejušōs pogosta klētis voi, kai tod tōs tyka sauktas, magazīnes klētis. Krōj-aizdavu s-ba mynātōs klētis nūpērka un pōrbyuvēja par veikalū nūlyktovom. Vērs nūlyktovom, ūtrā stōvā izbyuvēja sareikōjumu zāli ar 500—600 sādvtim, skotuvi un cytom blokus telpom. Zāli atklōja un nūdeve tautas litošonā 1913. godā. Svīneigā zāles atklōšonas aktā ar plašu dzīsmu programu pīsadaleja Leivōnu katōļu draudzes kōrs un atseviški dzīdōtōji voi grupas nu apkōrtejim korīm. Apvīnōtō kora versdirigents beja Leivōnu katōļu draudzes ērgelnīks Šteinbergs. Svīneigū aktu īvadeja ar „Dīvs, svēteļ Baltiju!“ Sareikōjums beja kupli apmaklāts. Beja pōrpīļdeita zāle un blokus telpas, kūpā ap 1000 apmaklātōju. Pymō pasaūļa kara laikā Krōjaizdavu s-bas telpas stypri beja cītušos. Pēc kara, Latvijas pastōvēšonas laikā vysas telpas atjaunōja un tamōs nūvītōja: Leivōnu patārātōju b-bas kooperatīvu, Kroj-aizdavu s-bu un Leivōnu guņsapdrūšynōšonas b-bu. Krōj-aizdavu s-ba voi tai sauktō Andryva Veigura banka apkolpōja Leivōnu pogostu un pīļsātu (ogrōk mīsteņu), Rudzātu, Vīpes pog. un pa daļai Vōrkovas un Dīgnōjas pogostu. Latvijas pastōvēšonas laikā Krōj-aizdavu s-ba Leivōnūs uzturēja un vadeja divus

lynu pījimšonas punktus. Krāj-aizdavu s-bas telpās un veikalūs tyka izplateita latgaļu avīze „Dryva“, latgaļu kalendari, žurnāls „Zemkopis“ un grōmotas par lauksaimnīceibu; bet Latvijas pastōvēšonas laikā: latgaļu kalendars „Latgolas lauksaimnīks“, grōmotas par lauksaimnīceibu un lauksaimnīceibas žurnali. Latvijas breivvalsts laikā krāj-aizdavu s-bā bīdru skaits snīdzēs pōri 1000. Krāj-aizdavu s-bu nu tās dybynōšonas dīnas leidz komunistu okupacijai 1940. godā vadeja Andryvs Veigurs nu Leivōnu pogosta Veiguru sādžas.

Leivōnu lūpu pōrraudzeibas bīdreiba ir dybynōta 1911. godā. B-bas dybynōtōjs un īrūsynōtōjs beja bkgs Vitalijs Treibšo. Sōkumā b-bā par bīdriem ir sastōvējuši tikai sekojuši lauksaimnīki: Ontōns Aizpūritis, Odums Laivacums, Pīters Mukts, Jezups Ūrsminīks, Odums Dabars, Odums Zeļčāns un Andryvs Veceļs. Tyuleņ pēc b-bas nūdybynōšonas, rudinī Leivōnūs, katōļu draudzes mōjā b-ba sareikōja pyrmūs lūpkūpeibas un pīnsaimnīceibas kursus. Kursūs, storp cytu, demonstrēja krējōšonas mašīnu (separatoru). Kursi beja labi apmaklāti. Prikšlasejumus kursūs laseja „Latviešu lauksaimnieku Ekonomiskās s-bas“ agronomi-specialisti. B-bas darbeiba izaplateja trejūs pogostūs: Leivōnu, Vīpes un Rudzātu. B-bas sekmeigū darbeibu pōrtrauce Pyrmais pasaulā kars. Pēc kara b-bu atjaunōja 1923. godā, un tei oficiāli ir registrāta ar nūsaukumu „Orōja spāks“. Sadarbeibā ar Latgolas lauksaimnīceibas b-bu savīneibu, vālōk ari ar Latvijas lauksaimnīceibas kameru „Orōja spāks“ veice lelu dorbu lūpkūpeibas atteisteibas dryvā. Pyrmom kōrtom uzlobōja lellūpu vītejū sugu. Pōrraugomōs saimnīceibas lītderēibas lobā, jamūt pēc nūvodim, sadaleja 5 rajonūs. Pī pyrmō rajona pīdarēja Turku un Gruguļu sādža ar apkōrtejom saimnīceibom; pī ūtrō — Spēleskeiru, Kucenkeiru un Zundaru sādža; pī trešō — Bucenīku un Išaļnīku sādža; pī catūrtō — Ancānu, Švirktu, Mōļnīku, Mōlukolnu, Soltumu un Dzalbu sādža un pī piktō — Jersika, Staris, Neicinīku un Spriču Vacumu sādža. Kotram rajonam beja sovs lūpkūpeibas instruktors-pōrraugis. B-ba īreikōja sugas lūpu vaislas stacijas, nūvītojūt pī lauksaimnīkim sugas buļļus un gūvis. Pyrmais sugas buļlis Leivōnu pogostā ir nūvītōts 1923. godā. Pyrmūs godūs, pošā darbeibas sōkumā b-ba golvonū vēreibu pīgrīze L.

sorkonraibajim, bet 1930. godā pōrgōja uz L. B. (bryunajim) sugas lūpim. L. B. tyka atzeiti par vērteigōkim sugas lūpim. 1940. godā Leivōnu pogostā jau pastōvēja daudzas sugas lūpu vaislas stacijas ar vairōk kai 20 L. B. sugas buļlim un vaislas gūvim, daudzōs saimniceibōs beja teirasneigōs L. B. sugas gūvis ar lūti lobu pīna ražu.

1938. godā slaucamūs gūvu caurmāra svīsta raža godā snēdzēs leidz 181 kg. Leivōnu pogosta L. B. sugas gūvis „Nipra“ ar 366 kg un „Barba“ ar 346 kg goda svīsta ražu beja Latgolas rekordistes. Na mozōki panōkumi beja zyrgkūpeibā, cyukkūpeibā, aitkūpeibā un putnkūpeibā.

Leivōnu lauksaimniceibas bīdreiba ir dybynōta 1923. godā Leivōnūs. Bīdreiba sovas pastōvēšonas laikā ir atteistejuse aktīvu darbeibu. Bīdreibā par bīdrim beja vairōki symti lauksaimnīku. Pi b-bas pastōvēja mašīnu kūplītōšonas punkts, darbōjōs mōjtureibas un dōrzkūpeibas sekcijas. Mašīnu kūplītōšonas punktā, storp cytu, beja sekojušas mašīnas: speciali orkli nakultivātu zemu sastrōdošanai, kultivatori, ar zyrga spēku dorbynojamōs ciņu nūleidynojāmōs lōpstas, labeibas škirojāmō un sāklas kūdynojāmō mašīna, cukurbīšu un mōksleigu māslu sējmašīna un cytas.

Pagosta pamatskūlōs un lauksaimnīku sātōs, kur beja lelōkas telpas, b-ba reikōja prikslasejumus zemkūpeibā, biškūpeibā, dōrzsaimniceibā un tyka sareikōti daži divu nedēļu kursi mōjtureibā. Pymī mōjtureibas kursi ir sareikōti Dabaru sādžā, ūtri — Zundānu pamatskūlā un treši — Gruguļu sādžā. Mōjtureibas kursi beja labi apmaklāti, caurmārā ar 45—50 apmaklātōjom. Kursu apmaklātōjom kotru dīnu vajadzēja pagatavōt 2—3 paraugmaļteites. Kursu apmaklātōjas vajadzeigūs produktus sanese nu sovom sātōm. Kursi parosti nūsaslēdze ar svineigu nūbeiguma aktu. Zundānu pamatskūlā nūslaguma aktā, pīmāram, bez kursu apmaklātōjom un lektorim pīsadaleja ari Latgolas lauksaimnīku bīdreibu savīneibas vadeitōjs Jezups Kindzuļs. Mōjtureibas kursūs mōceja ari rūkdorbus. Kotru godu reikōja zemnīku dīnas, kas parosti nūtyka Leivōnu krōjaizdavu sabīdreibas leļajā zālē. Lektori ir bejuši kai nu Reigas, tai vīteji Latgolas agronomiskī darbinīki. 1937. godā Leivōnu lauksaimniceibas b-bas reikōtōs zemnīku dīnōs pīsadaleja Zemkūpeibas ministrs J. Birznieks. B-ba ir reikōjuse lauksaimniceibas ražōjumu un lūpu izstōdes uz vītas

Leivōnūs voi pogosta rūbežōs. Leivōnu pogosta lauksaimnīki ar sovīm lūpim un ražōjumim ir pīsadalejuši Latgolas lauksaimnīceibas ražōjumu un lūpu izstōdēs Rēzeknē. Leivōnu pogosta lauksaimnīki par sovīm ražōjumim Latgolas izstōdēs biži vīn ir sajāmuši pyrmōs gūdolgās, seviški lūpu audzātōji un zōļōju kultivātōji. B-ba ir reikōjuse lauksaimniku ekskursijas uz cytim Latvijas nūvodim, seviški uz tim, kur beja lobi gonompulki, labi īreikōti zōļōji-ganeibas un moderni klāvi. Leivōnu pogosta lauksaimnīki ir apmeklējuši ari Latgolas radzamōkōs paraugsaimnīceibas: Malnovas un Vydsmuižas lauksaimnīceibas un Vyšku dōrzsaimnīceibas skūlu saimnīceibas. B-ba ik godus reikōja zemes aršonas un zyrgu skrīššonōs sacīkstes. Leivōnu pogostā ōtrim sūlim gōja uz prišku ganeibu un zōļōju kuļtivēšona, kas styprā mārā veicynōja lūpkūpeibas atteisteibu. Lobi sasnāgumi beja ari gryudkūpeibā un dōrzkūpeibā.

Leivōnu pogosta pīnsaimniku sabīdreibas. Pyrmō pīnsaimniku s-ba „Tureiba“ dybynōta 1924. godā Syltōs Govōrtines Zundānūs ar krējōšonas punktim Tūrku un Gryguļu sādžā. Pīnōtovai nabeja ni pīmārōtu telpu, ni īreiču, tōpēc pyrmōs škiras svīstu gryuti beja pagatavōt. S-bai ar laiku Leivōnu piļsātas rūbežōs pīškeire 3 ha lelu zemes gobolu, uz kura izbyuvēja modernu kūppīnōtovu. Kūppīnōtovas izbyuve un ikōrtōšona izmoksōja 72 000 latu. Ar jaunōs ākas izbyuvēšonu Zundānūs palyka tikai krējōšonas punkts. Bez jau pastōvūšim krējōšonas punktim taidi vēļ tyka atvārti. Upu Stykōnūs, Dubnas Švirkstūs, Neicinikūs, Jersikā un divi krējōšonas punkti Dignōjas pogostā, Daugovas kreisajā krostā. Ūtrō pīnsaimniku s-ba ir dybynōta Leivōnūs. Vēļok, pēc jaunōs ākas izbyuves šei s-ba apsavinōja ar Zundānu pīnsaimniku s-bu, paturūt kūpeju nūsaukumu „Tureiba“.

Trešu pīnsaimniku s-bu „Rūžupe“ nūdybynōja Rožanovā uz brōļu Saļceviču zemes. S-bas vajadzeibom izcēle modernu āku ar modernu ikōrtu. Pīnsaimniku s-bai „Ružupe“ daži krējōšonas punkti atsaroda ari Vōrkovas pogosta rūbežōs.

Leivōnu patārātōju b-ba „Pašpaleidzeiba“ dybynōta 1920. godā. B-ba divas reizes likvidējōs un otkon atsajau-nōja, bet tod leidzekļu tryukuma un lelas konkurences dēļ darbeibu vajadzēja pōrtraukt. Tikai 1924. godā Leivōnu po-

gosta pašvaldeība un organizācijas sazeimēja vajadzeigū kapitalu respektīvi uzajēme atbildeību, sameklēja lobus darbinīkus, un b-ba otkon atjaunēja darbeību. B-bas golvonais veikals atsaroda Leivōnūs, bet pīci veikali-nūdaļas — uz laukim. B-bas veikalūs varēja nūpērkt vysu, kas lauksaimnīkim beja vajadzeigs: sōcūt ar seikprecem, beidzūt ar lauksaimnīceibas mašinom. B-ba atvēre divus lynu pījemšonas punktus, kai ari labeibas, sāklas un cytu lauksaimnīceibas ražōjumu īpērķšonas punktus. 1939. godā „Pašpaleidzeibas“ preču apgrūzejums pōrsnēdze 1 miljōnu latu, kas deve prōvu peļņu. Patārātōju b-bas „Pašpaleidzeibas“ sēdeklis ar veikalu un nūlyktovom atsaroda Leivōnu krōj-aizdavu s-bas telpōs.

Leivōnu pogosta meliorācijas sabīdreibas. Leivōnu pogosta rūbežōs dorbōjōs vairōk kai 20 meliorācijas sabīdreibas, kurom, izjamūt Nereteņas meliorācijas sabīdreibu, beja tikai vīteja rakstura nūzeime. Lelōkū tisu projektūs paradzātī meliorācijas dorbi tyka izvasti leidz golam. Pīmāram, Daukstu, Sīna, Kolna, Mōsānu, Kōršinīku (ari Kōršu) un Beiru pūru nūvodgrōvi, kas, kūpā jamūt, beja vairōkus desmites km gari, tyka izrokti un pat ūtru reizi izteireiti.

Leivōnu kooperatīvs „Spirta bryuzis“. 1938. godā Leivōnu, Vīpes un Dignōjas pogosta pašvaldeibas, Leivōnu piļsātas pašvaldeība un organizācijas sazeimēja vajadzeigū kapitalu un nūpērka vītejū spirta bryuzi, kas leidz tam neikuļōja. Spirta bryuzis tyka tod vadeits uz kooperatīvim pamatim. Sōkumā ražōja 300 000, bet kara godūs 600 000 litru spirta godā.

Leivōnu pogosta pašvaldeibas aptekai koncesija dabōta 1925. godā. Apteka dorbōjōs ar lobom sekmem. Pogosta tryuceigim īdzeivōtōjim zōles izsnēdze par breivu, bet cytim — pret pazamynōtu mōksu. Apteka kotru godu deve teiru peļņu-atlykumu, kū izlītōja cytu pasōkumu atbaļsteišonai.

Leivōnu guņsapdrūšynošanas bīdreiba ir dybynōta 1921. godā. Pirms komunistu okupācijas b-ba beja uzkrō-

juse ap 60 000 latu lelu kapitalu. Bīdri pēc pīcu godu sastāvēšonas b-bā moksōja pusi nu premijas, bet pēc 8 godim premiju nimoz namoksōja, tū sedze ar uzkrōtō kapitala procentim. Latgolā āku apdrūšynōšonai pastōvēja Latgolas āku guņsapdrūšynōšonas apvīneiba, bet Leivōnu pogostam beja sova pastōveiga āku pret guni apdrūšynōšonas b-ba, kaidu Latgolā beja tikai dažas.

Leivōnu Sabīdreiba „Straume“ dybynōta 1920. godā ar vairōk kai 1000 bīdrim. S-bai Leivōnu piļsātas rūbežōs, Dubnas upes lejas golā pīdarēja ar yudiņa spēku dzanamō elektriskō spēkstacija, kūku apstrōdōšonas, vodmolas un vylnas apstrōdōšonas īreices un veļces. Spēkstacija apkolpōja Leivōnu piļsātu, bet beja paradzāts izbyuvēt elektreibas linijas uz laukim. Jau dorbōjōs Dignōjas linija. Vysus nūdumus pōrtrauce komunistu okupacija.

Leivōnu pogosta kulturveicynōšonas dorbam, lauksaimnīceibas organizacijom un pasōkumim pamati likti jau pyrms Pymō pasaulis kara. Goreigō vērseiba 1900. godā par Leivōnu Romas katōļu draudzes gonu icēle bazneickungu Vitaliju Treibšo, kurs pēc īpasazeišonas ar apstōklim draudzē tyuleņ aktivi īsasaisteja saimnīcyskōs dzeives ceļšonā un kulturas veicynōšonā. Bkgs. V. Treibšo nūorganizēja Lūpu pōrraudzeibas bīdreibu, Leivōnu krōj-aizdavu sabīdreibu, vacōkūs skubynōja bārnus syuteit skūlōs, sagatavōja pymūs b-bu vadeitōjus un darbīnikus. Bkgs V. Treibšo mōēja nasadzeit pēc gūda, personeigim lobumim, bet saticeibā un sadarbēibā ceļt materialū labklōjeibu un kuļturu, kas nese leivōnišim lelu svēteibu. Lelu lūmu pogosta atteisteibā spēlēja 4 kl. piļsātas skūla, kas tyka atvārta 1909. godā, kuru apmeklēja un beidze lelōks skaits pogosta jaunišu. Latvijas breivvaļsts laikā Leivōnūs dorbōjōs komercskūla. 1911. goda privatā kōrtā īsasōce (kaut lāni) sādžu sadaleišona vīnsātōs. Galeigi sādžu sadaleišonas dorbs izabeidze pyrms 1930. goda. Latvijas sōkumā Leivōnu pogostā jau beja dizgon prōvs skaits izgleitōtu cylvāku, kas pašaizlīdzeigi strōdōja pogosta un vaļsts izveidōšonas un atteisteibas dorbā. Daudzi Leivōnu pogosta jauniši Latvijas pastōvēšonas laikā īgyva vydsskūlas voi augstskūlas izgleiteibu. Te nav nūlyuks uzskaitēit vysus tūs, kas ir beiguši skūlas. Taipat nabyus īspējams minēt vysus prikszeimeigūs

lauksaimņikus, kas ar savu centību beja nūstōdejuši sovas saimniecības un leidzdarbījōs pogosta organizacijōs. Bet ir jōnūsauca pirmi dorba dareitōji, organizaciju dybynōtōji, vadeitōji, tai sokūt, Leivōnu pogosta pirmi pioneri. Tī byutu: jaunōtnes audzynōtōjs, bkg Dr. Izidors Ancāns, bkg Alberts Ancāns, sabīdryskys darbinīks Izidors Aizpūrīts, mērnīks Jezups Ancāns, skūlōtōjs un prikszeimeigs lauksaimnīks Donots Ancāns, pašvaļdeibu darbinīks Aloizs Budže, sabīdryskais darbinīks Elijašs Budže, pašvaļdeibu darbinīks Ontōns Dabars, Zemes bankas darbinīks Jonīks Dabars, skūlōtōjs un prikszeimeigs lauksaimnīks Ignats Dabars, skūlōtōjs Andrejs Driksna, skul. un pašvaļdeibu darbinīks Eduards Dimants, skūlōtōjs un sabīdryskais darbinīks Izidors Gercāns, krōj-aizdavu s-bas darbinīks Pīters Gercāns, skūlōtōjs Aleksandrs Gerlaks, jaunōtnes audzynōtōjs bkg Jōns Jedušs, sabīdryskais darbinīks Aloizs Īsaļnīks, rakstnīks bkg Jurs Kārkle, Zemes bankas un sabīdryskais darbinīks Jōns Kantinīks, skūlōtōjs un prikszeimeigs lauksaimnīks Ontōns Kucenkeiris, skūlōtōja Antonina Kvedere, bkg. Līpnīks, skūlōtōjs un sabīdryskais darbinīks Ontōns Līpnīks, pašvaļdeibu darbinīks Donots Lōčkōjs, rakstnīks un sabīdryskais darbinīks Ģregors Mukts-Kveders, sabīdryskais darbinīks Jōns Mukts, sabīdryskais darbinīks Jōns Malnācis, skūlōtōjs un sabīdryskais darbinīks Jōns Peisinīks, skūlōtōjs Pōvuls Pōvōrs, bkg Jōns Romanovskis, skūlōtōjs un sabīdryskais darbinīks Ontōns Rudzāts, agronoms Jōns Skrebeļs, pašvaļdeibu darbinīks Andrejs Švirksts, vērsinīks Jurs Švirksts, skūlōtōjs Eduards Trapša, skūlōtōja Marija Urkīte, skūlōtōjs Aloizs Vaivods, skūlōtōjs Jōns Vaivods, agronoms Ignats Veigurs, skūlōtōjs un sabīdryskais darbinīks Ontōns Vōrpsalīts, skūlōtōjs Izidors Vucyns, bkg Ontōns Veceļs, skūlōtōjs Izidors Zeps, sabīdryskais darbinīks Aleksandrs Zundāns, sabīdryskais darbinīks un lauksaimnīks Izidors Zeļčāns un cyti.

A. Budže

APDRŪŠYNŌŠONA PRET GUNI

Valsts un pašvaldeību, bet it sevišķi pošu īdzeivōtōju interesēs ir sajemt premiju nūdagušūs āku atjaunōšonai. Valsts ar lykumu beja uzlykuse pašvaldeibom par pīnōkumu raudzeitīs, lai vysas ākas byutu apdrūšynōtas pret guni. Pastōvēja divi apdrūšynōšonas veidi: 1. obligatoriskais un 2. papyldus, tys ir, breivprōteigais. Obligatoriskais āku apdrūšynōšonas veids atsateice uz vysom ākom naatkareigi nu tō, voi āku īpašniks gribēja ākas apdrūšynōt, voi nā. Obligatoriskōs āku apdrūšynōšonas gadejumā premiju aprēkinōja nu āku minimalōs vērteibas, un, jo kas gribēja ākas apdrūšynōt par lelōku summu resp. par maksimalū vērteibu, tys tū varēja dareit breivprōteigi, par šaidu darejumu moksojūt lelōku nūdovu. Ari par obligatoriskū āku apdrūšynōšonu vajadzēja moksōt, bet šōs nūdovas nabeja lelas. Breivprōteigi varēja apdrūšynōt ari laukus, sējumus, augļu dōrzus pret dobas pūstejumim: plyudim, krusu un vātrom.

Latgolā uz laukim āku apdrūšynōšonu kōrtōja Latgolas āku guņs apdrūšynōšonas apvīneiba, bet piļsātōs — apdrūšynōšonas sabīdreibas.

Latgolas āku obligatoriskōs guņs apdrūšynōšonas apvīneiba.

Latgolas āku obligatoriskōs guņs apdrūšynōšonas apvīneibu nūdybynōja Latgolas pogostu pašvaldeibas un tai uzticēja, lai Latgolā vadeitu un kōrtōtu āku apdrūšynōšonas lītas. Iniciatori, kas beja dažu pogostu pašvaldeību pōrstōvi, izstrōdōja apvīneibas statutus, āku apdrūšynōšonas premiju un nūdovu likmes un todsasauce vysu pogostu pašvaldeību pōrstōvu pylnsapuļci. Latgolas pogostu pašvaldeību pylnsapuļcē pīsadaleja pa vīnam pōrstōvam nu kotra pogosta, golvonā kōrtā tī beja pogosta vaļžu priķšsēži. Pēc vyspuseigom pōrrunom sapuļce apvīneibas statutus ar mozim papyldynōjumim un grūzejumim vīnbaļseigi pījēme. Vyspōrejūs viļciņūs Latgolas āku obligatoriskōs apdrūšynōšonas statuti paredzēja sekojūšu:

Apvīneibas augstōkais organs ar lemšonas tīseibom ir pogostu pašvaldeību pōrstōvu pylnsapuļce; sapuļcē ar bolsa

tīseibam dreikst pīsadaleit pa vīnam pōrstōvam nu kotras pogosta pašvaļdeibas, pylnsapulcē nūsoka apdrūšynōšonas premiju un nūdovu likmes, ivēlej apvīneibas vaļdi un revizijas komisiju, kotru 3 lūcekļu sastōvā; apvīneibu voda vaļdes lūceklis — reikōtōjs; pylnsapulce sasaucama reizi godā, bet apvīneibas vaļdes sēdes nūturamas pēc vajadzeibas. Apvīneibas vaļdes sēdekļis atsaroda Rēzeknē, bet apvīneibas nūdaļas resp. agenturas: Rēzeknē, Daugovpilī, Ludzā un Abrinē. Guņsgrāku gadejumā zaudējumu nūvērtēšonai uz vītas izbrauce kaidis nu apvīneibas vaļdes lūceklim resp. aprīnka nūdaļas vadeitōjs, pīsadolūt pa pōrstōvam nu vītejōs pogosta pašvaļdeibas un policijas, kai ari guņsgrākā citušais āku īpašniks. Jī vysi kūpā sastōdeja zaudējumu nūvērtēšonas komisiju. Vajadzeibas gadejumā zaudējumu nūvērtēšonas komisijā vēļ pīaicynōja byuvnīceibas specialistu. Šei komisija nūvērtēja zaudējumus un sastōdeja aktu, kuru vysi komisijas lūcekli paraksteja. Apvīneibas vaļde aktu caurskateja bez kavēšonōs un citušajam izmoksōja apdrūšynōšonas premiju.

Latgolas āku obligatoriskōs guņs apdrūšynōšonas apvīneiba sovā pastōvēšonas laikā izaveidōja par vīnu nu lēlōkom saimnīcyskom organizacijom Latgolā. Bez pōrtraukuma apvīneibu vadeja bejušais Satvērsmes Sapulces lūcekļis Pīters Zadvinskis. Uzkrōtī leidzekli, un taidi kūpā ar apvīneibas nakustamu īpašumu snēdzēs leids 1,5 miljona latu, naaizplyuda naceļus, bet palyka Latgolā un pošu latgaļu rūkōs. Apvīneibas vaļdes birojā un agenturōs strōdōja tikai latgali.

1934. g. vaļstī nūtyka apvārsums, reizē ar tū leidzeigi cytom Latgolas organizacijom īsasōce pakōpiniska apvīneibas likvidacija. Vaļdeibas nūlyuks beja koncentrēt vysu varu un ari kapitalu sovōs rūkōs. Beidzūt 1936. godā sekōja formals nalykumeigōs vaļdeibas reikōjums par šōs apvīneibas likvidēšonu. Par naudas leidzeklim, apvīneibai pīdarūšim nakustamim īpašumim un inventaru vajadzēja sastōdeit aktu, un vysas vērteibas beja jōnūdūd vaļdeibas reiceibā. Ar šū laupeišonas aktu Latgola zaudēja 1,5 miljona latu, kuri nikod Latgolai atpakaļ atdūti natyka, un šys latgaļu kritnais un saimnīcyski dzeivōt spējeigais pasōkums nikod vairs natyka atjaunōts.

A. Budže

DAŽI LATGAĻU LEIDZSKANI

b ltg. fonem. sistemā figurej kai baļseigais slēdzēns lyupeņu grupā. Pamatvōrdūs ltg. **b** atbylst baltu **b** (IE **bh** un **b**; pādejō bejuse ļūti rata skaņa, kam gryuši atrast lo-bus pīmārus), sal. ltg. **byut**, leit. **būti**: skr. **bhū**-.

b' pasarōda ltg. izrunā tikai uz fonetiskō līmiņa akus-tiski augstu patskaņu priškā, pīm., **grōbit** [gruōb'it'], bet gramatiski tam nav nūzeimes, jo vōrda beigōs, kur mor-fologiski byutu īspējami **b** : **b'** pretstoti, ltg. morfofonema-tika piļāun tikai nabaļseigus leidzskanus un tōpēc **-b** : **-b'** pretstots saplyust ar **-p** : **-p'**, pīm. jys **glōb** /glōp/ : tu **glōb** /glōp'/.

c ltg. fonem. sistemā ir nabaļseigs berzenis zūbiņu grupā. Tō izeļsmes olūti ir dažaidi. Pamatvōrdūs **c** radīs nu baltu **k**, kur tam vēsturiski sekōjis akustiski augsts patskanis voi **j**, sal. ltg. **catūrts** : leit. **ketvirtas**, ltg. **braucu**, **brauc'**, **brauc**, **brauce** : leit. **braukiū** (nu balt. **braukjō**), **braukia**, **braukē**.

c' ltg. sistemā ir gramatiski nūzeimeiga skaņa (fone-ma), lai gon tagadejō ortografija uz tū nareagej. **c'** ir na-baļseigs palatalizēts berzenis un atsašķir nu **c** kai nu napa-latalizēta un nu **č** kai nu piļneigi palatala berzeņa. Vīgli palatalizētōs skaņas ltg. sistemā sastōda plašu grupu un šaidas storp tom ir gramatiski nūzeimeigas: **s'** (gram. pretstotā: **s**, **š**), **c'** (: **c**, **č**), **t'** (: **t**), **p'** (: **p**), **v'** (: **v**), **m'** (: **m**) un **r'** (: **r**). Vacaajā ltg. ortografijā vīglō palatalizacija teik apzeimōta ar apostrofai leidzeigu zeimi aiz atteiceigō leidz-skaņa, kai tū ari dora slavu volūdōs, kas lītoj latinu alfa-betu. Tagad šū zeimi jau lītoj ari internacionali linguistis-kas zynōtnē un tam pošam nūlyukam — vīglōs palataliza-cijas apzeimōšonai.

c' tagad atsateista automatiski nu **c**, jo tam sekoj augsts patskanis, sal. **capu** [capu]: **cepe** [c'æp'æ], bet vōrda izska-ņa **c** : **c'** izmaiņai, kai jau mynāts, ir morfofonematiska nū-zeime: jys **brauc** : tu **brauc'**.

Tai ka ltg. izrunā eistajim leidzskanim jōkļyust na-baļseigim, vōrda izskaņā, **-c** un **c'** tur nōk ari nu formom

ar morfoloģiskū **-dz** un **dz'**, sal. **beidzu**; jys **beidz** /beic/, tu **beidz** /beic'/; **radzu** : jys **redz** /r'æc'/[; **dadzis** /dac's/, utt.

Tagadējā ltg. izrunā **-c** un **c'** rūnās ari vēl nu šaidim skaņu savīnōjumim: **-ts**, **-ds** kļūst par **-c**, pīm., **lats**, **lads** obi izrunojami kai /lac/; **-t's'**, **-d's'** kļūst par **-c'**, pīm., **pats** /pac'/, **brids** /bric'!/ un **-ns**, **-ņs'** kļūst par **-nc**, **-ņc'**, pīm., **gons** /gonc/, **rudis** /rudic'/'.

Vairuma izlūksnēs ari prepozīcija **at** un atgrīziniskais **-sa-** saplyust par **aca-**, sal. **at-sa-grīzt** /acagrīs't'/'.

č ltg. sistema ir nabaļseigais palatalais berzenis, kas ir gramatiskā pretstotā kai palatalizētajam **c'**, tai ari napa-latalizētajam **c**. č izceļsme latv. volūdā nōk nu dažaidim olūtim. Pamatvōrdūs č nikod navar byut par saknes pyr-mū leidzskani. Kur tys kai taidis pasarōda, tur vōrds voi nu ir ar onomapoetisku nūzeimi (**čāčynōt**, **čeikstēt**, utt.), ar naskaidru etymoloģiju (**čupa**, **čyulōt**), voi ari ir skaidrs īnō-cejs, pīm., **kips**/čips (l.l. **ķipis**), **četri** (č- šymā vōrdā ir slavisms, kas izspīdis latv. **cetri**, sal. ltg. **catūrts**, l. l. **ce-turts**). Ari vōrdi ar namainamu č saknes izskaņā ir aizjā-mumi, pīm., **leceit**, **streičēt**, **beņcs**, **kačs**. Parosti, jo taidi aizjāmumi ir latv. kūpvōrdi, tymūs ltg. č atbylst l. l. **ķi-pis**, **striķēt**, **beņķis**, **kaķis**), kas ir tymā dialektā relatīvi jauna skaņa.

Zynomōs ltg. izlūksnēs jaunōka sloņa īpašvōrdi, kas izskaņ ar **-c's'** un deklinējami pēc ja-calmu parauga, pī-samāroj palatalajim a-calmim, sal. **Mac's'**: **Mačs**, **Lōc's'**: **Lōčs**, utt.; šei parōdeiba nūvārōjama ari cytas izskaņas īpašvōrdūs, sal. l. l. **Sproģis** (ja-calms): ltg. **Sprūdžs** (/sprūčš/, palat. a-calms), **Peksis** (/peks's'/'/, zāna vōrds): **Pekšs** (uzvōrds), utt.

Ltg. pamatvōrdūs č rūnās palatalajōs deklinacijōs un konjugacijōs izmaiņā ar **c'** un teišā kontrastā ar **c**, sal. **lōc's'**: **lōča**, **brauču** : **braucu** utt.

d ltg. sistemā ir baļseigais slēdzenis zūbiņu grupā. pamatvōrdūs ltg. **d** reflektej baltu **d** (IE **d**, **dh**) : ltg. **des-mit**, leit. **dēšimt**, skr. **daša**; ltg. **dyumi**, leit. **dūmai** : skr. **dhūma**.

d' ir sastūpams automatiski augstu patskaņu prīškā, bet šei parōdeiba ir tikai uz fonetiskō leimiņa, jo **d** : **d'** na-

dūd gramatiskūs kontrastus. Vārdu beigās **-d** un **-d'** kļūst par **-t** un **-t'**: šūgod /šūgot/, tu gryud /gryût'/ utt.

dz ir ltg. sistemā vīna skaņa, lai gon mes tū rokstom ar 2 Burtim (V. Zeps tū roksta kai z). Ltg. fonematikā **dz** ir gramatiski nūzeimeiga skaņa un vairōkōs īpašībōs, izjamūt balšēigumu, tei ir paralela c skaņai. Pamatvōrdūs ltg. **dz** cēlis nu baltu **g** vēsturiski augstu patskaņu voi **-j-** priškā, sal. ltg. **dzeivs** : leit. **gyvas**, ltg. **dzardams** : leit. **gėrdamas**, ltg. **dzyma** : leit. **gīmė**, ltg. **radzu** : leit. **regiū** (balt. **regjō**) utt.

dz' pasarōda automatiski augstu patskaņu priškā, bet tur tam nav gramatiskas nūzeimes. Vōrdu izskaņā **-dz** : **-dz'** saplyust ar **-c** : **-c'**; pīm., jys **beidz** /beic/ : tu **beidz** /beic'/.

dž ltg. pamatvōrdūs navar byut saknes pyrmō skaņa taipat kai **č**, tikai **dž** ir vēļ rešōk sastūpams onoma-poetiskūs darynōjumūs (**džadžynōt**, **džiņkstēt**) un ari aizgyutu vōrdu ar sōkuma **dž-** nav pōrōk daudz. Atseviškūs vōrdūs sōkuma **dž-** var ari „pasavōjinōt“ uz **ž-**, pīm., **džeibt/žeibt** (l. l. **ģibt**), **džadžynōt/žažynōt** utt. Aizgyutūs vōrdūs, kur Lejas latvišim ir **ģ**, latgaļu izlūksnēs bīžōk lītoj piļneigi depalatalizētu **g** nakai palatalu **dž**, sal. l. l. **ģīmis** : ltg. /geims/ (**džeims**), l. l. **kuģis** : ltg. **kugis** utt.

Ltg. pamatvōrdūs calma beigu **dž** rūnās izmaiņā ar **dz'** (**beidžu** : **beidzi**) un nūsastōj teišā kontrastā ar **dz** (**beidžu** : **beidzu**), tōpēc ltg. sistemā ari **dž** ir gramatiski nūzeimeiga skaņa.

Vōrda izskaņā **-dž** skaņai jōpōrsavērš par **-č**, bet tikai ratus pīmārus var sameklēt atseviškōs izlūksnēs (vokativs nu **Sprūdžs** ir **Sprūdž** /spruč/).

LATGAĻU LITERARŌS VOLŪDAS IZCELSME, VĒSTURE UN NŪZEIME

Prof. Dr. Jezupa Leļa referats Toronto

Naasmu nōcis kaut kŭ reklamēt voi izceļt ōrpus dabeigajom proporcijom. Nagrybu ni ar vīnu ari streidētis par kaut kaidom kulturpolitiskom dogmom.

Temats nav „kontroversals“ — taidis tys kļūst tikai tim, kas grib kaut kŭ runōt, eisti napazeistūt faktus.

Šymā referatā grybu runōt par interesantu, īpatneju un svoreigu tematu — latgaļu literarū tradiciju.

Interesantam tam byutu jōbyut jau, pyrmkōrt, tōpēc, ka par tū tik moz runoj un dzērd. Ūtrkōrt, tys skar zynomas myusu volūdas problemas un literaturas vēstures aspektus, taitod daļu nu myusu tautyskō kūpmontōjuma un ļūti byutisku daļu, jo latgaļu literatura ir vairōkus godu symtus vaca, tei veidōjuse Austrumlatvijas goreigū seju un saglobōjuse šū apvydu napōrtautōtu. Vysbeidzūt interesants šys temats varātu byut ari tōpēc, ka, tū pazeistūt, pasaplašynoju ari vyss myusu latvyskuma jēdzīns, jo šei literarō tradicija atspūguļoj vasalu myusu nūvoda tautas dzeivi, pasauļa skatejumu un ceņtīņus. Es dūmoju, ka vysi maņ pīsavīnōs, jo es saceišu, ka, jo mes varātu atrast kaidu latgalīti, kas ļūti moz voi nīmoz napazeitu vydsdialektā rodušūs latvišu literarōs volūdas sasnāgumus un vēsturi, jō jēdzīns par pošu latvīteibu byutu ļūti šaurs un napiļneigs. Tū pošu formulu var apgrīzt ari ūtraidi un saceit, ka, napazeistūt latgaļu literarōs tradicijas un vēsturi, jēdzīns par pošu latvīteibu taipat kļūst šaurs. Starpeiba varbyut ir napazeitō materiala daudzumā, na pošā tezes principā.

Par īpatneju šū tematu var saukt tādēļ, ka taida ignorance teišam pastōv; vēl vairōk — daudzi tū apzineigi kultivējuši un jūprūjom kuļtievej. Nimoz nasaceņšūt īpasazeit ar faktīm, mēģinoj izsaceit absolutus spridumus, kas parosti ir ļūti nivojūši. Daudzas myusu literaturas vēstures latgaļu literarū tradiciju napīmiņ pavysam un, jo tū tūmār dora, tōs nūzeimi mēģinoj kaut kai aizskaidrōt prūjom, īspējami nadaudzōs frazēs.

Šys ir dīvaiņš schizofreniskō stōvūklis. Mes vōcam etnografiskū materialu vysūs nūvodūs, mēģinojam nu tō izlūbeit byutiski latvyskū un tū īlikt vysas tautas kūppyurā, bet šei latvyskūs īpatneibu mīlesteiba it kai apsastōj, kod sasateikam ar volūdas īpatneibom un literarū tradiciju, kas vīnā nūvodā sovaidōka nakai pōrejūs.

Volūda ir vysbyutiskōkō tautas dvēseles izpaušme, un literatura runoj tyvōku un vysteišōku volūdu nakai vysas cytas mōkslas. Tī latgaļu literati, kas mēģinōjuši sova nūvoda latvyskumu izsaceit latgaliski, taitod vysteišōkā veidā, palykuši cytūs nūvodūs napazeiti un jūs snāgumi nav īgōjuši tautas kūpejā pyurā.

Latgaļu literarōs tradicijas tōdēļ ir vysim latvīšim svoreigs temats jau īpriks aprōdeitūs īmesļu dēļ vīn. Vyspyrms, voi tys kaidam pateik, voi nā, latgaļu literaturas vēsture ir daļa nu vysas latvīšu tautas nacionalō montōjuma, taipat kai Latgolā atrostōs senōs tradicijas, latvyskī roksti, tautas dzīsmes, melodijas un cytas etnografiskōs vērtēibas. Ūtrkōrt, par speiti vysim mēģinōjumim latgaļu literarū tradiciju „aizskaidrōt prūjom“ voi ignorēt, tei tūmār ir eksistējuse un jūprūjom pastōv — ir jōlik zynomas pyules, jōpatērej enerģija, lai tū apkarōtu, jo poša nu sevis jei izneikt nadūmoj. Un varbyut taišni ūtraidi: tikkū spaidi un sankcijas teik naīdarbeigas, latgaļu literatura it kai atdzymst nu jauna un turpynoņ pastōvēt. Šys ir vīgli pōrbaudams fakts pādejūs pōris godsymtu vēsturē. Parostī argumenti pret latgaļu literarū tradiciju ir šaidi:

1. Kas nūtyktu jo mes vysi sōktu raksteit kotrys sovā izlūksnē.

2. Latgaļu izlūksne ir naizkūpta, tai nav ni grammatikas, ni ari vēsturiska pamatōjuma.

3. Latgaļu resp. augšzemņiku, dialekts ir jauna parōdeiba, izacēlis nu vydsdialekta slavu ītekmē.

4. Latgaļu rokstus un runu pōrejim latvīšim ļūti gryuši saprast.

5. Latgaļu literarōs tradīcijas turpynōšona ir politisks separatisms.

Kas ir volūda, dialekts, izlūksne? Nav absolūti drūša kriterija, kas ir „volūda“, „dialekts“ un „izlūksne“. Var tikai nūteikt relativas radnīceibas pakōpes. Leitovīšu un latvīšu dialektu storpā ir lelōkas izškireibas nakai skandinavu un slavu „volūdōs“. Dažas tyvu pogostu izlūksnes Latvijā atsašķir vairōk nakai lelkrīvu un ukraiņu dialekti. Jo Ukraina kļyutu naatkareīga vaļsts, tur lītōtais dialekts oficiāli tyktu atzeits par volūdu. Zīmeļu un dīnvydu italim, runojūt sovūs dialektūs, nav īspējams sasaprast. Gryuši ir sasaprast Frīzijas un Virtembergas vōcišim. Ari jūs atškireibas sauc par dialektim, turpretim kaidis cyts zīmeļvōcu runas veids, kas atsašķir nu Frīzijā runōtō tikai tikdaudz kai latvīšu volūdas divas izlūksnes, oficiāli saucās holandišu volūda. Leidzeigas dīvaineibas at-rūnamas vysā pasaulī, un tūs izskaidrōjums meklejams nalingvistiskajūs faktorūs, kas sasajaukuši nacionalu un politisku vīneibu veidōšonā.

Lingvistiska runas veidu škirōšona ir īspējama, bet tai var byut tikai relativas, na absolutas mārauklas. Apskotūt zynomu runas veidu elementu un sistemu sastōvu, var konstateit dažaidas radnīceibas pakōpes zynomu, tyvu vīns ūtram stōvušū lingvistiskūs vīneibu storpā. Saleidzynojūt tagad sastūpamūs elementus ar agrōkajūs laikūs pīraksteitajim, var izsekōt zynomōs „volūdas“ voi „dialekta“ vēsturei. Saleidzynojūt vairōku radnīceigu runas veidu tagadni ar vēsturiskū elementu, var panōkt atteisteibas pakōpu konstatējumu,

põrmaiņu īnesēja mehanismu izskaidrojumu un pat kūpejõ prototipa rekonstrukciju. Lai pi vysim šaida veida konstatējumim palyktu litišks, navys fantazijas minējumu pamats, tī ir jõpanõk ar zynõtniski izveidõtom un põrbaudeitom metodem. Bīži vīn, seviški mēginojūt īsaspīst pavysam tõlā pagõtnē, vysas rekonstrukcijas kļust vairõk tikai formulas, kas lajam nikõ nastõsta, bet tikai atteiceigūs volõdu specialistim.

Pyrms ļaudis kliva par zemkūpim, jī sõkumā beja klejõtõji, goni. Kai zynom, ari šudiņ nūmodu civilizācijas pakõpē vysim zynoma veida runas lītõtõjim ir lela kusteibas breiveiba. Jī izkleist plašā teritorijā un pastõveigi sasaskar cyta ciļts ar cytu dažaidõs kombinacijõs, taidā veidā gryuši izaveidõt pat atseviškom izlūksnem. Bet tikkū tauta atmat klejõtõju dzeives veidu un īsõc primitivu laukkūpeibu ar kusteibas breiveibas īrubežõšõnu, kai ari kotrys geografiskais škērslis kai upe, pūri, voi kolnu grādas kļust par škērsli sakaru uzturēšõnai, tai ar laiku kotrā taidā nūvodā atsateista sova izlūksne.

Laika gaitā, ļaudim sasavairojūt un izplēšūt sovu dzeives telpu, ari lingvistiskõs izškireibas pamosam pasadzilinoj un rūnās vēļ nu jauna klõt. Sokūtnejoj volūda vysu laiku sasaškolda tõļõk: sõkūtnejoj izlūksnes kļust par dialektim un vālõk par volūdom un pat volõdu grupom. Tymā pat laikā kotrai jaunizveidõtai vīneibai rūnās ari jaunās apakšvīneibas. Šaida sasazorõšõna, prūtams, nikod navar byut simetriska, jo nalingvistiskī apstõkli vīnmār īsajauc. Jaunais dzeives veids, tehnologija un kulturās atteisteiba īnas cytus faktoros, kai seiku nūvodu apsavinõšõna lelõkõs politiskõs vīneibõs izveidoj nacijas.

Balti pīdar Indo-Eiropīšu saimei. 19. g. s., apzynojūt daudzõ volõdu materialus un izveidojūt saleidzinojamõs metodes, atsaklõja, ka lelais vairums Eiropas volõdu un vairõkas volūdas Dīnvydazijā, nu Gangas leidz Eufratai var atvasynõt nu vīna senejõ, vairs naeksistejušõ prototipa, kū šudiņ sauc

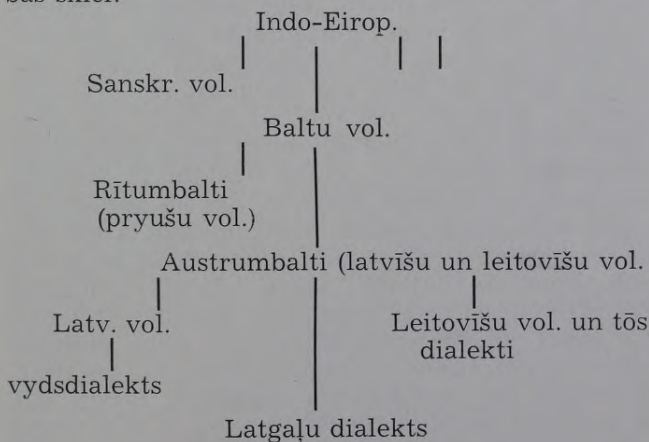

par Indo-Eiropīšu pyrmvolūdu. Dūmoj, ka Indo-Eiropīšu pyrmtauta izaveidōjuse apm. 7000 — 3000 godus pyrms Kristus.

Volūdņiceibas faktori rōda, ka Indo-Eiropīši sōkumā beja nūmodi, tōdēļ godu tyukstūšu tecējumā jim varbyut ir bejušas vairōkas pyrmdzimtines. Taipat volūdu materiali rōda, ka pyrms galeigōs izkleiššonas Indo-Eiropīši dzeivōjuši ilgu laiku mārōna klimata jūslā, jo vysōs volūdu grupōs atrūnam kūpejus nūsaukumus taidas jūslas florai un faunai, taipat ari soltūmam, snīgam un zīmai. Jau pyrms izkleiššonas Indo-Eiropīši īsamōcejuši primitivu zemkūpeibu, sōkuši pazeit metalus un izveidōjuši vairōkas izlūksnes. Vystycamōkō likās tei teorija, kas pījam, ka pādeļō ilgstušō Indo-Eiropīšu apsamesšonas vīta pyrms izkleiššonas ir bejuse Karpatu kolnu apkaimē. Tys izskaidroj, kōdēļ vysaidu geografiskūs šķēršļu pynū Eiropu un Mozaziju ir gondreiž piļņeigi ījāmušas Indo-Eiropīšu tautas, kuras pīdar 8—9 dažaidu volūdu grupom, kurpretim Azijas plašumūs sastūpamas tikai divas grupas. Ar Karpatu kolnim kai fokalū punktu, nu tō kai stori uz vysom pusēm izkleist tagadejūs Indo-Eiropīšu tautu prikšteči. Uz dīnvydim aizīt Indo-Irāņu pyrmciļts, tymā vērzinī dūdās ari izmyruši tokhari. Mozazijā nūsamat heti, lidzīši un armeni. Vydsjyuras austrumu daļu vairōkūs viļņūs okupej helleni (greki). Balkanus pōrjam seneji ilirīši. Pa Apeninu pussolu nu Venecijas leiča leidz Sicilijai aizīt italiku ciļts. Kelti pajam vysu Centraleiropu un britu solas. Germaņu pyrmseņči teik īspīsti Skandināvijas un Jutlandes pussolōs, un balti izaplēš pa vysu Vydskriviju leidz Moskvai un gar Baltijas jyuru, apmāram nu Štetines leidz Reigai. Balti nu Karpatim ir gōjuši eisu ceļa gobolu un spīdušīs reši apdzeivōtōs zemēs, kurōs ir mytuši sūmu-ugri, pavysam cytas volūdu saimes lūcekli, kas vēļ ir bejuši primitivā medinīku un zvejņīku pakōpē. Ap 1000 godu pyrms Kr. vysas Indo-Eiropīšu ciļtis jau atsarodušas še mynātajōs vītōs.

Lai gon archaioloģijas un volūdņiceibas jaunōki pētejumi licynoĵ, ka balti kaidreiz ir izaplatejuši nu Baltijas jyuras leidz Volgai, kod jī myusu eras 1. un 2. godu tyukstūšu maiņā pasarōda uz vēstures skotuves tagadejōs Krīvijas teritorijā, Moskas, Smolenskas un Orlas gubernjōs, vairs sastūpam tikai vīnu baltu cilti — galindus, kuri jau 11. — 12. g. s. pazyud, nūmōkti slavu jyurā. Pōrejōs chronikōs baltu tautas vairs sastūpamas tikai ap Baltijas jyuru. Te chronikas aproksta pryušus un jūs apakšciltis: jatvingus, sembus, pamežanus, pagudus, un t. t., leitovišu un latvišu ciltis: kuršus, zemgaļus, latgaļus un sēļus. Vysas šōs chronikas ir svešinīku, — bīži vīn mums naideigu, — uzraksteitas, tōdēļ tōs jōlosa vīnmār kritiski. Taipat tōs nav lingvistikas studijas, bet politiski traktati.

Var pījimt, ka kotrā baltu nūvodā jau pastōvējis atšķireigs runas veids, bet kaidš bejis aizvēsturiskūs baltu lingvistiskais sadalejums, kod jim vēl vīnim pošim pīdarēja vysa Austrumeiropa, nav vairs nūsokams. Var zēimēt šaidu volūdu atteisteibas skici:

Atlykušajōs Pībaltijas baltu volūdōs rokstu pīminekli darynōti ļūti vālu. Pymī roksti pryušu

volūdā pasarōda ap 1400. godu, leitovišu 1507. g. un latvišu tikai ap 1585. g. Sōkumā tōs raksteja svešiniki ar ļūti vōju volūdas prasmi. Pryuši tyka piļneigi pōrtautōti 18. g. s. un nu jūs volūdas sasaglobōja tikai ap 1000 vōrdu. Tūmār ari šī klaidainī un nadaudzī agrī rokstu pīminēkli mums ir ōrkōrteigi svoreigi. Tī mums atklōj vīnu baltu (pryušu) volūdu, kū cytaidi mes vairs napazeitu, ari ļaun konstateit vairōkas pōrmaiņas, kaidas pādejūs godu symtūs nūtykušas vēļ dzeivajōs baltu volūdōs.

Nu saleidzynojamōs volūdņiceibas veidūkļa baltu volūdu grupa sasadola Austrumbaltu un Rī-tumbaltu apakšgrupōs. Šī sadalejumi atsateic tikai uz Pībaltijas tautom, kas vēļ sasaglobōjušas pēc 1400. g., bet vairs apdzeivōja tikai vīnu pīktū daļu nu bejušajom baltu zemem.

Austrumbaltu grupu sastōda latvišu un leitovišu volūdas ar sovīm dialektīm. Nu aizvēsturiskim laikim pastōv divi leitovišu (augštaišu) un (žemaišu) ležzemņiku dialekti. Latvišu volūdā ari ir divi aizvēsturē sōkušīs dialekti — augšzemņiku (latgaļu) un ležzemņiku, kas školās grōmotōs teik saukts par vydsdialektu, kam pamatā ir senejūs zemgaļu runas veids. Pōrtautōtūs libīšu apvydūs izaveidoj izlūksnes jau vēsturiskajūs laikūs, kū školās grōmotōs sauc par tāmņiku voi ventiņu dialektu. Tāmņiku voi ventiņu dialektā nav nikō taida, kū navarātu teiši atvasynōt nu vydsdialekta, kurpretim latgaļu un vydsdialektam ir daudzas senōtneigas baltiskas izlūksnes, kas tōs sasaista ar cytīm baltu runas veidīm. Austrumbaltu grupai pīdar ari senejō kuršu volūda. Lingvistiski tei ir tyvōk stōvējuse latvišu nakai leitovišu volūdai. Īkļauti vīnā politiskā vīneibā ar latvišīm, (Livonijas vaļstī un Kūrzesmes hercogistē), kurši pīsamārōjuši latvišu runas veidam, un šudiņ Kursas runu var saukt par vydsdialekta izlūksnem. Senejī sēli ir atseviška latgaļu politiska vīneiba, jo vysi mēginōjumi atrast sēļu volūdas īpatneibas ir bejuši nasekmeigi. Te eisā roksturōjumā nav īspējams uz-mest pat vyspōreigu Indo-Eiropīšu pyrmvolūdas

un baltu volūdu rokstureīgūs elementu dažādeību skici, jo tei izavērs kai lūti sarežģeita formula, jo tai nalyktu klōt plašus paskaidrōjumus un daudzus pīmārus nu dažaidom volūdom. Nivīnas volūdas formas vairs nasaskaņ ar Indo-Eiropīšu pyrmvolūdas formom. Svoreīgi ir redzēt, cik daudz kotra jauna runas versija paturējuse nu pyrmvolūdas pyura. Balti nu tō ir vairōk saglobōjuši par cytom tautom. Gotu volūda, kura ir vysarchaiskōkō germaņu grupā un pīraksteita 4. g. s. pēc Kr., jau tod ir bejuse vairōk modernizāta nakai latvišu volūda šudiņ. Latviši vēļ runoj volūdu, kū archaisma ziņā var saleidzynōt ar klasiskū latiņu volūdu, un leitovišu volūda senōtneigūs formu ziņā var byut saleidzinojama ar sanskrita un seņgreku volūdas pīmineklīm, kas rodušis 1500. — 400. g. pr. Kr. Pryušu volūda ir bejuse vēļ senōtneigōka.

Vysi volūdas materiali kaut kū mums stōsta: baltu vītu vōrdi zemēs, kur baltu tautas vairs nav atrūnamas, līcynoņ par myusu ciļšu izplateibu senōtnē, vōrdu aizjāmumi un aizdavumi seviški, jo tūs var ītvert chronologiskā seiceibā, nūrōda uz sakarim ar cytom tautom, taipat jaunvōrdi byus signals cytaidōkai kulturas īvērzei. Bet tys vyss ir tikai skelets, ku var apaust ar mīsu vēstures un archaiologijas fakti, navys romantiskas vizijas voi improvizācijas. Latvišu volūdas šaurōka lingvistiskō identifikācija Indo-Eiropīšu volūdu saimē ir pīdareiba austrumbaltu apakšgrupai, un tymā sazeimejam pīcas vīneibas, nu kurom trejs: kurši, zemgali un latgali izveidōjuši tagadejū latvišu volūdu. Voi šōs pyrmvīneibas lingvistiski sauc par volūdom, dialektim voi izlūksnem un etnografiski par tautom un ciļtim, šudiņ vairs nav svoreīgs jautōjums, jo tī vysi ir relatīvi jēdzīni. Nu tim laikim mums tryukst rokstu pīminekļu, lai varātu runōt par atsevišku runas veidu īpatneibom vairōk nakai pavysam vyspōreigā veidā, izejūt golvonā kōrtā nu vālōkūs godsymtu un tagadejūs izlūkšņu materialim.

Kai zynom nu vēstures, vysas trejs mynātōs lat-

vyskās vīneibas 13. un 14. g. s. zaudēja politiskū naatkareibu un reizē ar tū ari sovas pyrmōtnējōs identifikācijas, tam leidza gōja ari runas veidu pōrkōrtōjumi. Kurši, zemgali un latgali kūpā ar sōmu-ugru volūdu saimes lūceklim libīšim un igāunim tyka iklauti vōcu Livonijas vaļstī un pōreji austrumbalti — leitoviši apsavinōja poši sovā vaļstī. Leitoviši pajēme ari senejōs Kursas, Zemgales un Sēlijas dīnvydu nūvodus, un tur šudiņ ļaudis runoj leitoviski. Austrumu latgali, kuri naītylpa Livonijas vaļstī, palyka krīvu dominacijā un ari pamosam pōrsatautōja. Pōreji balti, dzeivōdami Livonijas vaļsts rūbežūs, izveidōja tagadejū tautu un volūdu. Vyslelōkō lūma tagadejōs latvišu volūdas veidōšonā ir bejuse senejūs zemgaļu runas veidam. Šys runas veids īsaspīde Kursā un asimilēja kuršu runu. Augšzemniķu dialekts ir senejūs latgaļu runas veida moderns turpynōjums, un tymā ir daudz senōtneigu pazeimu un izoglosu, kas tū teiši sasaista ar vysim pōrejim baltu runas veidim. Tū runoj vysā Austrumlatvijā: Austrumvydzemē, Augšzemgalē (Sēlijā) un vysā Latgolā. Vydsdialekts sevī ir saglobōjis vairōk senatneigōs morfologijas, bet latgaļu dialekts ir saglobōjis vairōk archaismu. Latgaļu volūdā var izškert 3 dialektus:

1. Daugovas voi Sēlijas dialekts,
2. Centrallatgolas dialekts,
3. Zīmēlatgolas un Malīnes dialekts.

Pyrmō grōmota ir saraksteita Centrallatgolas dialektā: katolišķu dzišmu grōmota 1730. g. un ūtrō 1753. g. Evangeliju grōmota. Šymōs grōmotōs ir jau izkūpta volūda un tom moz ir svešvōrdu. Tōdēļ gluži dabeigi var vaicōt: kas ir bejis aiz šom grōmotom? Tei varātu byut vēļ vacōka latgaļu literarō tradicija. Šei pādejō grōmota vēļ aizspēj pādejūs latgaļu volūdas skaņu pōrsamaineišonu. Uzsvārtajōs ziļbēs ī un ū jau klivušas par ei un yu. Tod nōk vēļ grōmotas, kai „Eisa mōceiba“ un eisas lyugšonas, kuras ir izdūtas 1768. g. un Dzīsmes svātas 1786. g.

Teik saceīts: kas nūtyktu, jo kotrys raksteitu sovā izlūksnē? Latgali naroksta kotrys sovā izlūksnē, bet latgalim ir vacas literarōs tradicijas, gramatika, pareizraksteiba, literaturas vēsture. Drukas aizlīgums ir vystymsōkais laiks latgaļu un leitovišu vēsturē, kurs beja jōpōrciis latgaļu tautai. Drukas aizlīgums tyka īvasts, lai paōtrynōtu tautas pōrkrīvōšonu.

Te mes redzim interesantu ainu: nivīna namudynōta, bez kaut kaidas sovstarpejōs sasazynōšonas tauta poša pōrjēme sovōs rūkōs sovu rokstu liktini un tōļōkveidōšonu. Šys apstōklis, šei latgaļu tautas gora izpaušme vysdryumōkūs laikūs, vēļ leidz šam nav bejuse ni eisti izprosta, ni apgaismōta. Goreidzniceibas aizgōdeiba faktiski izabeidz un nūteik **tautas atmūda pagreidē**. Lai tūmār latvyskō gaisma naizdzystu, rodōs mōjmōceibas un kodeksu fazes. Latgolā napastōvēja analfabetisms, kaidu tū mādz īsadūmōt. Ļauteni beja gon tymysi vyspōrejōs zineibōs, bet tūmār jī prota laseit lyugšonu grōmotā un sovus burtus raksteibā jī litōja drukas burtim leidzeigus. Kod ņyu nabeja nikaidas īspējas uzturēt gora gaismu, tod tys pats zemes orōjs vokorūs un naktīs pi sveces voi skola gaismas ar rūku, kai mōcādams, pōrraksteja lyugšonu un cytas grōmotas. Na tikai pōrraksteja, bet ari radeja originaldorbus. Literarō tematika drukas aizlīguma laikā stypri pasaplašynoju, saleidzynōjumā ar īpriķšejū goreigū literaturu. Mōtes pi rate nim sprāzdamas mōceja sovus bārnus laseit grōmotā. Tei beja vīneigō škola. Prūtams, tymā pat laikā pastōvēja krīvu školas, bet tymōs nabeja vītas ni latvyskam goram, ni latvišu volūdai. Drukas aizlīguma laikā rodōs pat, varātu saceit, sovi leli dzejnīki kai Andryvs Jūrdžs un cyti. Andryvs Jūrdžs pōrraksteja lyugšonu grōmotas, lai taidā kōrtā tōs paglobōtu nu izniceibas, lai saglobōtu latvyskū gora gaismu. A. Jūrdžs raksteja dzejas, kaut ari jam nabeja nikaidu paraugu, uz kū atsavērt. Jō dzeja licynoju, ka, jo jam byutu bejuši lobōki apstōkli, jys byutu lels dzejnīks klivis. Tymā pat lai-

kā pōrejūs Latvijas nūvodūs dzeive ritēja pylnā sporā. Tur jau beja latvišu školās un īspējas mōceitīs.

Tur jau varēja rastīs un ari jau rodōs latvišu inteliģence. Kotrys dareja, kŭ vīn varēja, lai tyktu uz augšu. Ari latgali dareja, kŭ varēja īspēju rūbežūs sovas vystym-sōkōs apspīsteibas laikā, lai napazaudātu latvyskŭ gora gaismu. Tys myusim byutu vīnmār jōpatur vārā, runojūt par Latgolū un latgalim. Andryvs Jŭrdžs, strōdōdams pi skola gaismas, myuža beigōs zaudēja ocu gaismu pavysam. Kod nu 1865. g. leidz 1905. g. pōrejā Latvijā beja nacionalōs jaunrades uzplaukuma laiki, Latgolā beja vystym-sōkōs apspīsteibas laikmats. 40 godu ilgajā drukas aizlīguma laikā volūdas teireiba beja cītuse un taipat beja cītis stils.

Latvišim nōkŭtnes izredzes un īspējameibas ir bēdeigas. Latgaļu literatūras tradicijas ir turpyno-jamas, un vajadzēiba pēc tom ir ļūti lela: ir napī-cīšami vajadzēigs apzynōt un savōkt, kas ir palicis nŭvōrtā. Latgaļu literatūras tradicijas mums nōk tikai par svēteibu. Mums tik pat napīcīšami vāja-dzēigs vysaidus atklōtūs nīvōjumus atspākōt, jo Latgola nav tukšs nŭvods, lai muļkeibas vālōk nātyktu uzjemas par patīseibu. Tī, kas kavej latgaļu literatūras vēsturei kļyut par daļu nu latvišu li-teratūras vēstures, pošī mōksleigi ir radejuši sepa-ratisma problemu, kuras cytaidi nabyutu. Mōk-sleigi radeitō separatisma vītā ir jōsakoncentrej uz zynōtniskŭ īvērzi. Kai redzim, nīvīns naīt paleigā atspākōt nīvōjumus, tōdēļ bez idealizēšonas latga-lim pošim sevi ir jōpaceļ zynōtnes gaismā. Latga-lim ir pōrōk lels montōjums, tai ka varim byut lapni uz tū.

Liktiņam labpaticis, ka šudiņ ari saimnīcyskō baze ir izpŭsteita. Šudiņ Latvijā saimnīcyski vysī ir vīnaidi, tōdēļ ir jōsalīdej myusu goreigō baze. Pymais salīdējuma pŭsmys ir jau pīpīldeits: vydsdialekta rokstu volūda ir klivuse par vaļsts volūdu. Tagad vairs nabyutu turpyno-jama vacō

nūstōja tikai paroduma pēc. Tagad mums jōsaker pi tūs vēртеibu saglobōšonas, kas palykušas ōrpus šōs standartā — vaļsts volūdas. Vēsturē in daudz pīmāru par nycynōtūs un tōļōk nakūptūs volūdu izmēršonu (pryušu volūda ir izmyruse). Ar latgaļu rokstu tradiciju zaudēšonu mes **nakļyusim vīnōtōki**, bet gon tikai **nabadzeigōki**. Seviški mozai tautai eisredzeigums, vīna olga kurā laukā, var byut liktineigs. Storp lelajim tautu slapkovom Austrumeiropas vēsturē parosti ir apm. 500 godu atstarpe (nu Čingishana leidz Stalinam). Varim cerēt, ka latvišu tauta, palykuse dzeiva, vēļ dzeivōs vysmoz 500 godu.

Kai ņyu redzējom, tod jau aizvēsturē ir izaveidōjušas myusu divas tradicijas, kuras kai montōjumu esim pōrjāmuši mes. Na jau tikai mes vīn esim pagōtnes pyura maņtiniki, bet ari tōs paaudzēs, kas vēļ nōks pēc mums. Nav tikdaudz jōsabeist, ka par latgalim paustōs muļkeibas nōkušōs paaudzes pījims bez kritikas (jo latvišu tauta pastōvēs), jōsabeist nu tō, ka nu latgaļu kulturas nabyus ni vīna dasmytō daļa sasaglobōjuse nu vēртеibom un īpatneibom, kas varātu byut saglobōtas. Šauri dūmojuši, tī, kam stuņdiniki ir kaut kur apsastōjuši pagōtnē, dūmoj, ka latgaļu volūda mums nav vajadzeiga, jo obas volūdas asūt leidzeigas. Šūs leidzeibu skaidrōjumūs varātu saceit, ka Moskova ir cālusēs nu „moz + kova“ voi kai sōļs ar cukru izskotā leidzeigi, bet byuteibā pavysam kaut kas cyts.

Nalaime jau ir tei, ka myusu perspektive ir pōrōk eisa, tōdēļ vysnakauneigōkā veidā apkarojam tū, kas ir myusu. Tauta reiz patiši sasalidēs un atzeis par latvysku un sovu vysu, kas ir bejis, ari latgaļu volūdu un jōs literarōs tradicijas. Par myusu eisredzeigu ideologiju muļkeibom nōkamōs paaudzes tikai smīsīs, un vēsture napidūs vīnas tautas montōjuma daļas teišu palaisšonu aizmērsteibā.

Latgalim ir kaida skaista tradīcija, tei ir tolku tradīcija. Ar tolkom tyka padareiti daudzi smogi lauku dorbi. Ari tautas dzīsmēs tolkas ir bogōteigi apdzīdōtas. Ari tagad, jau seņ vajadzēja sōktīs tolku laikim latvīšu vysas tautas dryvā, na tikai vīnas daļas, navys apsakarōt, bet īt tolkā, atrast un izceļt myusu tautas montōjumu vysā piļneibā. Tod mes kļusim daudz, daudz bogōtōki, un jo bogōtōki, tod dabeigi ari daudz styrōki.

Atreferējis O. Zvīdris

DAŽI VOLŪDAS VAICOJUMI

ALFABETS

Aflabets ir symbolu sistēma, kas mēģinoj at-tālēt volūdas skaņas fonētiski precizā un ekono-miskā veidā. Alfabetam, kūr mes lītojam šudīn, ir vairōku tyukstūšu godu gara un sarežgeita vēsture un aizvēsture. Sumerā, Egiptē (un arī Kretā) ļauds īsōka raksteit ar ideogramom (atsevišķim symbo-lim dēļ kotra resp. jēdziņa) un nūnōce leidz ziļbu rokstam (ar atsevišķim symbolim dēļ kotras fone-tiski atšķireigas ziļbes). Lai gon egiptīši beja tyku-ši leidz piļneigi fonētiskim symbolim gondreiž kotrai jūs volūdas skaņai jau ļūti agri (piromidu teksti jau satur šōs fonētiskōs zeimes), seņegiptīšu volūdas daudzī homonimi piļneigi fonētiskas rak-steinbas praktiskū nūzeimi sevišķi naizcēle; tōpēc rī-tumsemitim pīdar apzineigais tōļōkais sūļš uz fon-etisku symbolu atteisteisonu. Jī radeja alfabetu vysom sovas volūdas konsonantalom skaņom. Nu semitim (laikam foinikīšim) šū raksteinbas veidu pōrjēme greki (kas juku laikūs storp 11. un 9. g. s. pr. Kr. beja aizmērsuši agrōk lītōtū ziļbu rokstu, Kretas „Linearu B“). Greki pīmārōja vairōkas jūs volūdai navajadzeigas leidzskāņu zeimes patskāņu apzeimēšonai un paturēja burtim sagrūzeitus se-mitiskus nūsaukumus (**alef** kļyva par **alpha**, **beth** — par **beta** utt., nu kō myusu vōrds **alfabets**). Daudzas greku piļsātu vaļsteņas un apgoboli iz-veidōja sovas alfabeta variācijas, nu kurom t. s. „rītumgreku alfabets“ beja vysplašōk pazeistamais Italijas greku kolonijōs. Tys kļyva par modeli etrusku alfabetam, kurs vairōkōs versijōs tyka so-vukōrt kopēts pa vysu Centralitaliju, un tys ir pa-matūs arī Romas resp. latinu alfabetam (nu etrus-kim nōk arī fonētiskōki burtu apzeimējumi, kurus vēļ tagad lītojam: ā, be, kā, el, utt.). Ar nādudz

jaunynōjumim romīši pīmārōja etrusku alfabetu sovas volūdas praseibom, un latinu alfabets šudiņ ir vysvairōk izplateitais raksteibas veids pasauli. Blokus t. s. „monumentalō styla“ (lelajim) burtim, jau agri izaveidōja rūkroksta burti un nu tim beidzūt tagadejī mozī burti. Tagadejūs myusu burtu formu modeli (parostī burti — „romīšu“ un kursivī — „italīšu“) izakristalizēja 15. g. s. beigōs Zīmeļitalijā un nu turīnes izaplateja pa vysu pasauli. Modernō latinu alfabeta lelōkō priksrūceiba ir tei, ka tō zeimes ļūti skaidri salosomas un nav sajaucamas sovā storpā. Seviški tū mādz saceit par kursivajom zeimem.

Vydslaiku beigōs nūsastabilizēja latinu alfabeta zeimu skaits. Vālōkūs godu syntūs, kod nūtyka šō alfabeta pīmārōšona gondreiž vysim Zīmeļu un Rītumu Eiropas vernakularim, navajadzeigī simboli gon ir tykuši atmasti, bet jauni burti nav vairs izgudrōti. Tagad, jo kaidas volūdas skaņas navar apzeimēt tikai ar parostajim burtim, tim parosti pīvīnoj kaut kaidas atškreibas zeimes.

Ari modernais ltg.lit. volūdas alfabets radīs taidā veidā. Diakritiskōs zeimes (garumzeimes un meikstynōjumi), kaidas mes lītojam pi latinu alfabeta, ir salaseitas nu dažaidim olūtīm. Tūmār ar vysom taidom zeimem ltg. alfabets nav fonetiski precīzs. Tys piļneigi voi daleji ignorej vairōkas gramatiski svareigas skaņu īpašeibas. Ignoreitas resp. fonetiski naprecīzi attālōtas teik ari vysas skaņas, kas vōrdā padūtas automatiskim (asimilācijas voi morfofonematikas) lykumim. Kai redzēsīm vēļōk, šei pādejō teņdeņce ir pozitīva, navys negatīva parōdeiba alfabeta funkcijā.

Ltg. lit. volūdas symbolu atteiceiba pret dialektā lītōtom skaņom un tūs aktualū klōtbyutni vōrdūs parōda šam paragrafam sekojušō tabula. Tai ka ltg. dialekta literarō versija bejuse sōkumā bazeita uz Dīnvydlatgolas apakšdialekta izlūkšņu izrunu, šys apakšdialekts ari te pījimts par normu, bet bez tam dūti ari komentari par cytu dialektu izrunas saskaņū ar raksteibu, bet šī komentari atsateic tikai

uz vyspōreigom fonologiskom parōdeibom, kas nav izolētas tikai nadaudzūs atsevišķūs vōrdūs; pīmāram, tabula nareagej uz vōrda 'gaisma' izrunu ar -ei-, 'kaids' — ar -ei- voi -ō-, 'byut' — ar -yi- utt., jo tīm nav nikaidas voi ļūti šaura apjūma fonologiskō lykumeiba.

Paskaidrōjumi pi sekojušōs
tabulas:
(Verīs 344.—348. lp.)

Tabula īdaleita 4 slejōs ar paskaidrōjumim pi kotras.

Teik lītōtas kvadratīkovas, [ ], un diagonalīkovas, / /. Kvadratīkovōs īlyktōs skaņas ir analizejamas tikai uz fonetiskō līmiņa bet diagonalīkovōs īlyktōs skaņas ir jau uz fonematiskō voi morfofonematiskō līmiņa resp. tūs preciza uzraksteišona un atškēršona nu cytom skaņom ir gramatiski ļūti nūzeimeiga.

Atdolomō zeime pyrms skaņas, (pīm., /-c/) nūzeimōj, ka komentars uz šū skaņu atsateic tikai tod, kod tei ir vōrda beigu pozicijā; dolomō zeime pēc skaņas (pīm., /c-) te nūzeimōj, ka komentars atsateic uz šū skaņu, kod tei nav vōrda beigōs; skaņa īkovōs bez dolomōs zeimes nūzeimōj, ka komentars atsateic uz šū skaņu vīnolga kurā pozicijā.

V pyrms skaņas pīm. / Vi /, / Vī /) nūzeimōj, ka komentars atsateic uz šū skaņu, kod tei ir divskanī kai ūtrais elements.

Cypari nu 1 leidz 3 apzeimōj golvonūs latgaļu apakšdialektus: 1 — dīnvydlatgaļu (uz kura baļsteita ltg. literārō volūda), 2 — centrallatgaļu un 3 — zīmēlatgaļu apakšdialektu. Cyparu kombinējums jōsaprūt kai komentara atteicynōjums uz skaņu vairōkūs apakšdialektūs, kurus kombinētais cypars nūrōda. Cypars „4“ nūzeimōj, ka tabulas sastōdeitōjam nav piteikamu datu par skaņas izplaitēbu apakšdialektūs.

Poša tabula ir jōlosa tai: „Ar symbolu nu I slejas ltg. ortografijā roksta na tikai skaņu, kas dūta

I sleja: II sleja: III sleja: IV sleja:
 alfabetā pama- Gramatiski naattaisno-
 symbols kvalitate jami ignorejumi.
 (un Nr.) . dinvȳdltg. apakšdial.

1. A, a	/a/	2/-læ/: <u>gala</u> /galæ/	2/vacejam/, 2/vacejamʒ
2. Ā, ā	/ā/	2/-næ/: <u>ziņa</u> /zinæ/ 123/ā/ <u>ādu</u> /ādu/, <u>molā</u> /molā/	4/e/ vai /ə/: <u>vacejam</u>
3. B, b	/b/	123 /-b'/: <u>glōb!</u> /glōb' /	123[b' -ʒ]: <u>glōbit!</u> /gluōb'it'ʒ/ 123/-p/: (jys) <u>glōb</u> /glōp/
4. C, c	/c/	123/-c'/: <u>sauc!</u> /sauc' /	123/-p'/: <u>glōb!</u> /glōp' /
5. Č, č	/č/		123[c' -ʒ]: <u>sauci</u> /sauc' ʒ
6. D, d	/d/	123 /-d'/: <u>raud</u> /rauđ' /	123[đ' -ʒ]: <u>raudi</u> /rauđ' iʒ
			123/-t/: <u>kod</u> /kot/
			123/-t'/: <u>raud</u> /rauđt' /

7. Dz, dz	/dz/	123	/-dz'/: <u>daudz</u> /daudz' /
8. Dž, dž	/dž/		
9. F, f	/f/	2/æ/:	<u>zeme</u> /zæmæ /
10. Ī, ē	/ē/	123/é/:	<u>sēžū</u> /sēžū /
		2/æ̃/:	<u>plēte</u> /plætæ /
		2/æ̃/:	<u>plēse</u> /plæ̃sæ /
11. F, f	/f/		
12. G, g	/g/		
13. H, h	/h/		

123	[dz'ɔ̃]: <u>dedzi</u> [ʔɛdz'ɔ̃]
123	/-c/: <u>dadz</u> /dac /
123	/-c'/: <u>daudz</u> /dauc' /
123	/-č'/: <u>Andži</u> /anč' /
1	/-æ̃]: <u>zeme</u> [z'ɛm'æ̃]
4	/-is'/: <u>zemes</u> 2/zæmɪsɪ /
123	[iɛ]: <u>vēja</u> [v'ɛjɛjə]
123	[iɛ̃]: <u>sēžū</u> [s'jēžū]
123	[f'ɔ̃]: <u>figura</u> [f'ɪgura]
123	[ɛ'ɔ̃]: <u>kugis</u> [kug'ɪs'ɔ̃]
123	/k/: <u>zyr̃gs</u> /zyr̃ks /
123	[k'ɔ̃]: <u>zvīgs</u> [z'v'ɪk'sɔ̃]
123	[h'ɔ̃]: <u>Helena</u> [h'ɛjɛnə]

14. I, i	/i/	123/':/: <u>metis</u> /met'sy/ 123/VĪ/: <u>laistu</u> /laɪstu/ 23/-y/: (tu) <u>zyni</u> /zyny/, <u>kotli</u> /kotly/ 4/yi/: <u>jim</u> , <u>šim</u> /jym/, /šym/ <i>veči /večy/</i>	
15. Ī, I	/I/	123/Ī/: <u>mīdzis</u> /mīdzis'/ 4/yi/: <u>lobim</u> /lobym/	
16. J, J	/j/		123[-vi]: <u>lei</u> /lei/
17. K, k	/k/		123[k']: <u>kēve</u> 2[k'ævæ]
18. L, l	/l/	123/VĪ/: <u>kolns</u> /kolns/ 23/Ļ/: <u>brōli</u> (nom. pl.) 2/brōļy/	4/Vu/: <u>tolka</u> /touka/ 4/Vū/: <u>całms</u> /całms/ 123/Ļ/: <u>brōli</u> (akuz. sg.) [bruol'i]
19. Ļ, l	/l/	123/VĪ/: <u>salt</u> /sałt' /	
20. M, m	/m/	123/-m':/: <u>stums</u> /stum' / 123/Ī/: <u>jīmdams</u> /jīmdams / 123/Ī/: <u>jimt</u> /jimt' /	123/m'-/: <u>mīgs</u> /m'iks /

21. N, n	/n/	123/ñ/? (nav drīšu pīmāru)	123[ɲ-ʃ] <u>sunī</u> (ak. sg.) /sunī/
22. Ņ, ņ	/ɲ/	123/ɲ-/ <u>sunī</u> (nom. pl.) 2/supy/ 123/ɲ/? (nav drīšu pīmāru)	
23. O, o	/o/	4/o/: <u>tōm</u> /tōm/	4[uo]: <u>tōm</u> [tuom]
24. Ō, ō	/ō/	123/ō/: <u>sōp</u> /sōp/ 4/-of-/: <u>lobōk</u> ² / <u>1oboiĥ</u> / <u>runōt</u> 2/ <u>runoĭt</u> '/	123[ūō]: <u>sōp</u> [suōp]
25. P, p	/p/	123/-p': <u>stīp!</u> /stīp'/'	123[p' -ʃ]: <u>pl</u> [p'ɹ]
26. R, r	/r/	123/-r': <u>kar!</u> /kar'/' 123/Vr': <u>korsts</u> /koŕsts/ 123/Vr': <u>karst</u> /kaŕ's't'/'	123[r' -ʃ]: <u>karit!</u> [kaŕt'ɹ]
27. S, s	/s/	123/-s': <u>tus!</u> /tus'/'	123[s' -ʃ]: <u>sissim</u> [s'issim'] 123 /š/: <u>mešs</u> /mešš/ <u>neššona</u> /neššona-ʃ/ 123 /z/: <u>nasdawns</u> /nazdawn

123/-nts/: gons /gonts/
 123/-pt's'/: sups /supts/
 123/-ptš/ celeņš /celeņš/
 123[t' -]: tevi [t'ev'i]
 123/-SS/: nasts /nass/
 123/-S'S'/: reiksts /reiks's'/
 123[v' -]: tevi [t'ev'i]
 123[ŋv]: nav [nav]
 123/z'/: gōzi /gūōz'i/
 123/s/: moz /mos/
 123/S'/: gōz /gōs'/
 123[S' -]: gōzšim [gūōš's'im]
 123/s'/: gōzšona /gōššona/
 123/S'/: gōž /gōš/

123/-t'/: sit: /sit'/
 123/vû/: raun /raûn/
 123/û/: ûga /ûga/
 123 /-v'/: tev 2./tæv'
 123 /-z'/: gōz: /gōz'/'

(S, s) /š/
 28. Š, š /t/
 29. T, t /u/
 30. U, u /u/
 31. Ū, ū /v/
 32. V, v /y/
 33. (Y), y /z/
 34. Z, z /ž/
 35. Ž, ž /ž/

II slejā, bet arī skaņas, kas pasarōda III un IV slejā. “Sūs „paslāptūs“ skaņu ilustrēšanai dūti pīmāri.

Daži cyti ignorējumi, pīm., **saks** / **saskys** / šymā tabulā nav nimos īvītōti, jo tī naatsateic ni uz vīna burta napareizu litōsonu.

Tabulā izvastōs analizes rezultati sovā ziņā dūd pōrsteidzūšu skotu: nu 35 alfabeta burtim (īskaitūt arī tūs, kam pīlyktas diakritiskōs zeimes) tikai vīns (y) apzeimōj vysūs gadejumūs tikai tū skaņu kam tys bejis ltg. alfabētā sōkūtneji pīmārōts. Vysi pōreji burti mādz apzeimēt arī cytas skaņas — taidas, kam ltg. alfabētā specialas zeimes nav paradzātas („pusmeiksti“ leidzskani, „lauztī“ garī patskani un divskani, „plotais“ e) voi arī taidas, kam jau ir pošom sovas zeimes. Nu tō izrīt, ka ltg. lit. volūdās alfabets navar lepōtīs ar teišu fonetisku precizitati.

Piļneiga fonetiska precizitate, praktizeita ļūti seikumainā veidā, var padareit pareizraksteibu pōrōk naekonomisku un tōpēc nav īvārojama par kotru cenu. Efekteiga ortografija ir taida, kas vōrdu satura precizitati un transkripcijas ekonomiju, kur viņ īspējams, nūstōda augšōk nakai seikumaiņu fonetisku precizitati.

Vōrdu satura precizitati panōk, rokstūt vīnaidi skanūšus vōrdus, bet ar dažaidu izceļsmi un nūzeimi (homonymus) dažaidā veidā. Pīm., ltg. vōrdi kai **bolss** un **bolsts** obi fonetiski ir / bolss /, **lāts** un **lāc** obi ir / lāc /, **rods** un **rots** obi ir / roc / utt., be tūs divejaida raksteiba izceļ satura (nūzeimes) precizitati — pi tam, nu fonetiskōs precizitates nikō nazaudejūt, jo skaņu pōrgrūzeibas te ir automatiskas, tōpēc vīgli saprūtamas un īgaumejamas.

Taidas automatiskas skaņu pōrgrūzeibas, kū ltg. ortografija ignorej (un kuras dreikst un pat vālam ignoret) ir dūtas IV slejā. Izpētejūt šū sleju atsaklōj, ka vysūs tur mynātūs ignorējumus var sakūpōt nadaudzūs vyspōrejūs lykumūs, nu kurim te ilustracijai minēsīm tikai pōrs golvonūs.

Vyspyrms, pōrs lykumu, kas, ignorejūt vōrda

fonetiku, atļauj pareizraksteibai izcelt satura precizitāti:

1. Ltg. dialektā vārda beigās kotrs teirs baļseigs leidzskans tūp nabaļseigs. Zynūt šū lykumu, var raksteit **moz, vad, sadz** utt. un automatiski izrunot / mos /, / vat /, / sac / utt.

2. Divu leidzskanū saplyudumā pādejō leidzskanā kvalitātē nūsoka voi šei leidzskanū čupa byus baļseiga, voi nabaļseiga. Zynūt šū lykumu, var raksteit **tērgs, krōkdams, lyugšona** utt. un automatiski izrunot / tērks /, krōgdams /, lyukšona / utt.

Tōļōk pōrs lykumu, kas, ignorejūt teišū vārda fonetiku, atļauj pareizraksteibai īvārōt lelōku raksteibas ekonomiju:

1. Kotrs akustiski augsts patskanis (/ i /, / e /, / æ /) vīgli pameikstynoj kotru leidzskani, kas stōv teiši pyrms tō. Zynūt šū lykumu, var raksteit **fili-ale, mīteni** utt. un automatiski izrunot [f'iļiaļā], [m'it'epi] utt.

2. Jo leidzskanū čupā ir vysmoz vīns vīgli palatalizēts leidzskanis, vysi pōrejī leidzskani ari vīgli pasameikstynoj tūmā čupā. Zynūt šū lykumu, vōrdus kai **sōļs, kuļt** var raksteit tikai ar vīna leidzskanā meikstynōjumu un automatiski izrunot par / sōļs' /, / kuļt' /. (Bet taidōs formōs kai, pīm., **kust, kuss** ltg. ortografija nimoz naparōda meikstynōjumu, un tōs byutu jōroksta vysmoz ar palatalizācijas zeimi pi pādejō leidzskanā. Pōrrokstūt obas citētōs formas kai **kust', kuss'**, tūs piļneigu fonetisku izrunu par / kus't' /, / kus's' /, varātu izlūbeit automatiski, bet bez vysmoz vīnas meikstynōšonas zeimes tū izdareit nav īspējams. Par šū problemu skot. zamōk šymā rokstā.)

Lītojūt divus pādejūs lykumus, formōs kai **sprēssi, bezdibini** utt. nav jōlik meikstynōšonas zeimes ni pi vīna leidzskanā: augstī patskani nūrōda uz automatisku vysu leidzskanū meikstynōjumu pyrms šim patskanim, un leidzskanū čupōs patskanā pameikstynōts leidzskans sovukōrt pameikstynoj pōrejūs. Tōpēc augšā citētō raksteiba ir pitei-

kama, lai automatiski šūs vārdus izlaseitu kai [s'p'r'ies's'i], [b'ez'd'ib'iņi]. Ekonomiskāk iznāk raksteit burtus bez diakritiskom zeimem, — jo tik šei raksteiba dūd ari vārda nūzeimes un skaņu precizitati.

Šaidā veidā vysus tabulas IV slejā mynātūs ignorējumus varātu sakūpōt nadaudzūs vyspōrejūs lykumūs, un, tūs zynūt, ltg. lit. volūdas piļneigs napatrējs varātu automatiski izlaseit vysus vārdus pareizi latgaliski, tūs nūzeimes nimos nasaprūtūt.

Nu šim pīmāram un diskusijas tagad var konstatēt, ka praksē fonetiskō precizitate teik panōkta navys burtu pa burtam, bet gon vysa vārda apjūma raksteibā. Tik tōli ltg. ortografija ir vēļ reizē ekonomiska un ari preciza, bet cytur tei it vēļ tōļok un „ekonomizej“ raksteibu tik drastiski, ka ari ltg. lit. vol. lobam pazinējam daudzu vārdu izruna (resp. nūzeime) atsaklōj tikai frazes voi teikuma apjūmā un napazinējs nu raksteibas viņ navar izlūbeit izrunu nimos. Pīm., radzūt uzraksteitus atseviški šaidus vārdus: **grīž, plēš, myusu, it, stum, gaiss** utt., ari latgalīts navar nu šōs raksteibas pasaceit piļneigi precizi šūs vārdu izrunu un tōdēļ ari navar izlūbeit tūs teišū nūzeimi. Pymī 3 vārdi ar parostū akcentu (stīptū voi kreitūšu, atkareibā nu izlūksnes) dūd cytu nūzeimi nakai tī poši vārdi ar lautzū intonaciju garajūs patskaņūs un divskaņūs. Vārdā **it** tryukst intonācijas apzeimējuma un ari vīglō meikstynōjuma zeimes pi **-t**. Pādejōs ir ļūti svareiga tōļokajūs pīmārus, jo otkon nūteik nūzeimes maiņa, kas atkareīga nu pādejōs skaņas meikstynōjuma pakōpes. Vēļ tōļok: centrallatgalīts, radzūt uzraksteitu vīnu pošu vārdu **meļu**, nu raksteibas vēļ navar pasaceit, voi te dūmōti veirīšu, voi sīvīšu kōrtas napatīseibas runōtōji; jō izrunā veir. k. vārds ir / meļu /, bet sīv. k. / maeļu /.

Vysi šaida byutiska veida fonetiskī ignorējumi ir sakūpōti tabulas III slejā. Tī, pi kurim klōt cypars „123“, ir taidi, kas nūteik vysa ltg. dialekta apjūmā, tōpēc tī ir jōuzskota par nūpītņu raksteibas napiļneibu. Tūs var nūvērst, ivadūt diakritis-

kas zeimes lautzēs intonācijas un vīglēs palatalizācijas apzīmēšanai.

Lai arī šūs divu gramatiski nūzeimeigu skaņu seriju ignoreišona, lelōkas ekonomijas dēļ ir ltg. ortografijas (resp. alfabeta) vōjō puse, tūmār saleidzsnōjumā ar zynomu cytu volūdu alfabetim un pareizraksteibom, ekonomijas aspekts — kur tys nav pōrspeilāts — dūd latgalim priksrūceibas. Latgali izteik ar vīnu diakritiskū zeimi, kur cytōs volūdōs jōlītoj vasala burtu čupa (sal. ltg. č un vōcu **tsch**) voi speciali burti (sal. č, š, ž, krīvu raksteibā). Latgali arī nalītoj likus burtus, kurus var aizstōt ar cytīm (sal. **ks** Rītumeiropas volūdōs voi krīvu šč). Latgalim ekonomijas un sistēmas tryukums pasarōda tikai / h / skaņas raksteibā, kur **ch** ir līks sarežģejums taipat kai atmastais **ph** dēļ / f /. Lejas latvīši leidz pat tagadejai boļševiku okupacijai nav gribējuši nu **ch** atsabreivōt daudzū vōcu izceļsmes vōrdu un uzvōrdu dēļ, bet latgali, tū pōrjimdami, dabōjuši tikai liku bagažu. Jo var raksteit efekteigōk vōrdus **Filips, filosofija** utt. šaidā versijā, kōpēc tod taipat sistematiski navarātu raksteit arī **haoss, Bahs, tehnika** utt.? (Bet ltg. **-ts** un **-c** raksteiba tai pošai skaņai, kai jau mynāts īpriks, ir morfologiski funkcionala; sal. **lāts** un **lāc.**)

FRANČA KEMPA ATMIŅAS PAR 1917. GODU UN KONGRESIM

Križu karaspāks frontēs cīte naveiksmes. Vaļsts išķinē dumpējās strōdniki un garnizoni. Križu inteliģenċe praseja konstituciju. Caru trūņs sōce šķūbeitiš, un vysa varonō Kriģija stōvēja revolucijas lismōs. Tys nūtyka 1917. goda februari. Pīterpilī sanōce Pagaidu vaļdeiba, bet tū oktobrī padzyna dumpeiģī bataljoni ar strōdniku padūmem priķšgolā.

Kriģijas apspīstōs tautas, un tūs beja daudz, vysōs imperijas nūmalēs un provinciēs pacēle golvas, saukdamas pēc breiveibas. Beja atnōcis eistais breidis: atdabōt sovas zaudātōs nacionalōs tīseibas.

Latģaļu aktivī sabīdrysķī darbinīki ap tū laiku beja izkaiseiti pa vysom armijas frontem, jo jī beja vēļ jauni, kara klauseibas godūs. Tūmār tī meklēja vīns ūtru, puļcējōs un sprīde, kas byutu doroms. Vysi beja vīnōs dūmōs, ka tagad jōizceina Latģolai pīnōceiģō breiveiba un tīseibas, jōatsabreivoj nu myuģeigim rusifikācijas spaidim, kuri draudēja tautu iznycynōt galeiģi.

Nu Pīterpiļs šei nacionalōs breiveibas kusteiba pōrsasvīde uz Latģolas provinci, kur tagad piļņeigi breivi varēja puļcētīs un sprīst. Tūmār lelō golvas piļsāta palīk vēļ par latģaļu kusteibas centru, uz kuru verās vysa Latģola ar lelom cereibom. Te beja bēģļu komitejas un jūs īstōdes, te puļcējōs golvonī tautas darbinīki kai nu latģaļu, tai ari nu baltīšu puses. Pēc daudzom kūpeigom apsprīdem tyka panōkta vīnōšonōs par Latvijas autonomiju, īskaitūt tymā ari Latģolas provinci, kura īpriķš atdoloma nu Vitebskas guberņas.

Verūtīs uz Pūlijas un Sōmijas nūteiktīm sūlim sovas pylnōs naatkareibas vērzīnī, ari Pīterpiļs apvīnōtūs latvīšu apsprīdēs tyka diskutāts jautōjums par naatkareiģū Latvijū. Bet polityskī apvōrkšni tymōs dīnōs vēļ nabeja skaidri, tōpēc beja vēļ

gryuti orientētīs. Krīvijas armija, lai gon vīnā ūtrā frontē stypri sakauta un dzili atsakōpuse sovā teritorijā, tūmār vēļ turējōs, un aizmugures īstōdes tū vēļ pīteikuši apgōdōja ar vysu.

Latvīši, uzmaneigi verūtīs, kas nūteik apkōrt, stōjōs pi sovas autonomijas elementu izveidōšonas. Baltijas latvīši beja panōkuši latvyskōs Vydzemes daļas nūpoļōšonu vīnā administratīvā organismā. **Jau dorbējōs Vydzemes un Kūrzemes latvyskōs „zemes padūmes“.**

Kaidis liktiņs byus Latgolai? Vēsturiski tei ir latvišu zeme un vacōs Livonijas vaļsts integralō daļa, varmūceigi atrauta nu pōrejōs, tai saucamōs Zvīdru Vydzemes teritorijas. Vīnkōrši byutu jōprosa restaurēt senejū Vydzemi, tys ir, atdaleit Latgolas apriņkus nu Vitebskas boltkrīvyskōs guberņas un tūs pīvinōt Vydzemei, samozynōtai par atgōjušū nūst igauniskū Vydzemes daļu. Iznōktu vasala plaša provinca nōkamajā autonomā Latvijā. Šaidam lītas atrysynōjumam ar prīcu pīkryta vysī Baltijas latvišu pōrstōvi. Ari daudzī Latgolas latvīši tam pīsavīnōja, bet na moza daļa beja ari taidu latgaļu, kas šaubejōs par Latgolas un Vydzemes apsavīnōšonas lītdereību nu teiri juridiskōs puses.

Tyka aizrōdeits, ka Vydzemē pastōv gluži cytaidi, tai saucamī „Baltijas lykumi“, bet Latgolā ir spākā Krīvijas civīļlykumi, tai saucamais „dasmytais sējums“, ka Latgolā cyta agrarō īkōrta (cīmi un zemu šņūres), ka te pogosti un tīsas nūstōdeitas cytaidi, ka Latgolā montōšonas tīseibas nasaskaņ ar tom pošom tīseibom Vydzemē, ka vyspōr, cikom lykumi tiks grūzeiti un saskaņōti, byus napīcīšams Latgolai dūt pagaidom atsevišku īkōrtu un administraciju, ka teiri mechaniska Latgolas pīvinōšona Vydzemei izsauks uz vītom daudz pōrprotumu un radeis navajadzeigu berzeišonūs. Ari volūda Latgolā ir cytaida. Debates par šīm vysai svoreigim jautōjumim natyka izbeigtas, nikaidas konkretas rezolucijas natyka pījīmtas. Pa tū laiku Krīvijas nūtykumi rysynōjōs lūti otrā tempā. Daudz dūmōt un sprīst naatlyka laika. Vajadzēja

reikōtīs ōtri. Var tikai nūžālōt, ka tik svoreigi juridiskōs dobas jautōjumi natyka izdebateiti Pīterpilī leidz golam un natyka pījimti konkreti lāmumi mīreigūs apstōklūs, kaidi ir inteligentu, kompetentu personu apsprīdēs.

Latgaļu darbinīku vairōkums nūsprīde sasaukt Rēzeknē, pošā Latgolas centrā, plašu tautas kongresu ar priekšstōvim nu vysim pogostim, draudzem, bīdreibom, karaveiru organizacijom, nu piļsātu strōdnīkim pat ar minoritašu pīlaisšonu izsa- ceit ari sovas dūmas. Beja taču demokratisma uz- plyudu laiki, un „tautas bolsam“ tymā laikā pi- škeire lelu nūzeimi.

Rēzeknes kongresam vajadzēja izškērt Latgolas liktini. **1917. goda 27. aprēlī sanōce šys kongress ar ļūti plašu tautas masu pīsadaleišonu kongresa dinā manifestācijas nūlyukā.**

Lai gon šys ceļš un veids juridiskō un admini- stratīvō jautōjuma izškeršonai na vysai beja pōrdū- mōts un pīmārōts, tūmār demokratiski nūskaņōtais latgaļu darbinīku vairōkums tam pikryta, jo **beja sajyusmas un pacylōteibas mēneši.** Vysi manifestē- ja un staigōja ar karūgim un plakatim, kōpēc tod latgalim, leidz šam apspīstim un neivōtim, sovā dzimtinē naiztaseit vīnu grandiozu sapuļci ar svi- neigu gōjīni un parōdeit Latgolas cyttautišu masai sovu dyžonumu?

Nūlyktā dinā kongress sanōce. Kai jau beja my- nāts, latgaļu sabīdryskī, civilī darbinīki beja izkaiseiti pa vysom armijom un frontem, bet go- reidznīki vysi beja sovōs draudzēs sveiki un vasali un ni kara, ni revolucijas brīsmu vēļ nabe- ja baudejuši. Dabiski, ka goreidznieku vairōkums pōrjēme sovā rūkā kai kongresa sasaukšonu, tai ari tō vadeibu. Kongresa prezidejušais un jō vitnīks beja bazneickungī.

Ari kongresa daleibnīki, apmāram 300 personas, kai tys radzams nu kongresa dokumentim, tyka vysvairōk syuteiti nu katōliskom draudzem un vysmozōk nu pogostim, jo pogostūs sēdēja krīvu

īrēdni, kuri nasimpatizēja latgaļu nacionalai kusteibai.

Kongresa dalebņiki pa lelōkai daļai beja syuteiti nu draudžu prāvestim, kuri nūspidušā vairōkumā tūreiz beja leiši un pūli. Cik šim kungim ryupēja latgaļu nacionalō lita, var īsadūmōt. Un jūs syuteitī draudžu priķstōvi (syuteitī, na vālātī kaidōs sapuļcēs) svoreigā kongresā vysmozōk beja pīmārōti sovam leļajam uzdavumam lemt par Latgolas liktini.

Pīterpili, Moskvā, un vysōs lelōkajōs Krīvijās piļsātōs tymā laikā jau rāgōjōs komunisma brīsmes. Avīzes pylnas beja ar ziņom par strōdnīku un zemņiku ekscesim pret vaļsts īrēdnim, pret muižinīkim un goreidznīkim. Latgolā taidu parōdeibu vēļ nabeja. Bet kas varēja golvōt, ka tys tai nabyus ari te? Vokorānavarēja paredzēt, kū ness reits. Nu frontes nōce ziņas par armijas sabrukumu, par komunistu agitācijas panōkumim. Vōcu armija stōvēja pi Latgolas durovom.

Rēzeknes kongress sōce dorbōtīs saspeilātā atmosferā. Un tū sakōpynōja vēļ tys apstōklis, ka leidz ar katōliskim latgaļu manifestantim Rēzeknē saplyuda ari lels daudzums vītejūs krīvu. Rēzeknē beja ari dīzgon lels garnizons, dorbōjōs politiski pulku komisari un karaveiru padūme. Saplyudušūs ļaužu kūpskaitu tymā dīnā Rēzeknē vērtēja uz 30 000. Un tys varēja ari byut.

Pa ļaužu pyuli jau nu pošā reita kleida dažaidas baumas. Vīni runōja, ka dreiz byušūt vōciši klōt, izsvīšūt ōrā vysus krīvus un komunistus, bet latvīšim dūšūt breiveibu un kōrteibu. Cyti otkon apgolvōja, ka nōķšūt strōdnīku-zemņiku sorkonō valdeiba, ka vysim muižinīkim un goreidznīkim byušūt beigas un muižu zemes sadaleišūt bezzemņikim.

Taidas baumas kleida pa ilom un īsazoga ari kongresa telpōs, kur vajadzēja mīreigi un lītiški sprīst par Latgolas nōkūtni. Tyka pacalts Pīterpili diskuteitais, bet naizšķērtais jautōjums par

Latgolas atdaleišonu nu Vitebskas gubernas un pīvinōšonu Vydzemei.

Daži vīntīseigi lauku goreidznīki beja nōkuši pi pōrļiceibas, ka, jo Latgolu atdola nu Vitebskas gubernas, bet napīvīnoj Vydzemei, tod sorkonō Krīvija tū kotrā ziņā pajemšūt atpakaļ sovā varā. Bet jo Latgola tiks savīnōta ar Vydzemi, tod vōcu armija tū pasorgōšūt nu kreisōs krīvu varas leidzeigi pōrejom Latvijas daļom, nu kurom Kūrzeme jau beja vōcu okupāta. Tōpēc goreidznīceibas prōti un jūs delegatu vairōkuma nūskaņōjums beja par Latgolas pīvinōšonu Vydzemei. Pēc nailgom debatēm ari tyka īsnāgta nūbolsōšonai atteiceiga rezolucija.

Pasacēle bolsi pret šaidu pīvinōšonu bez vyskaidim nūteikumim un garantijom. Bet kongresa vadeiba steidzēs ar nūbolsōšonu un cytaidi dūmojušim pat nadeve vōrdū. Demokratiski nūskaņōtā sapuļcē tys izsauce namīru, bet kongresa prezidijs palyka pi sova. Naapmīrynōtī ar šū reiceibu tod atstōja sēžu zāli. Pēc tam rezolucija vīnbāļseigi tyka pījīmta. Kongress izvēlēja Latgolas zemes padūmi, kura pījīmītōs rezolucijas pantus nūdrūkōja specialā biletēnā.

Kongresā aktīvu daleibu jēme Latgolas latvīši. Latgolas minoritates beja uzaicynōtas tikai kai vīsi, bez bolsa tīseibom. Vālōk minoritates vysaidi izrōdeja namīru ar šū kongresu, kurs it kai ar nūlyuku ignorēja minoritašu tīseibas uz pošnūsateikšonu.

Tai teoretiski Latgola tyka atdaleita nu Vitebskas boltkrīvu gubernas, bet praktyski šō apgobola pōrvaldeišonā nanūtyka nikaidas pōrmaiņas. Valdeibas augstōkōs instances palyka napikōpeigas latgaļu praseibu lītā.

Te jōatzeimōj nikur Latgolas 1917. goda vēsturē namynātō epizode, kura roksturoj tō laika Krīvijas valdeibas īskotus tōs nūmaļu tauteibu un specialī Latgolas lītōs.

Marta mēneša beigōs (1917. g.) Pīterpilī pēc vīnas nu daudzajom latgaļu apsprīdem par sovas

dzimtaines liktini tyka sareikōta delegacija pi tūreizejō ministru prezidenta, kņaza Ļvova. Šys augstais kungs, pyrmais revolucionarōs Krīvijas premjers, beja plaši pazeistams kai ļūti liberals cylvāks. Jys beja nu Krīvijas zemstes darbiniku apryndom. Un šī „zemci“ beja izdaudzynōti par lelim progresistim, kas vīnmār beja opozicijā pret patvaļdeibas ministrim un kas pastōveigi tyka vojōti par sovom lelom praseibom pēc vaļsts ikōrtas reformas.

Daudzas Krīvijas tauteibas jau beja gōjušas pi augstōs krīvu vaļdeibas, izsacejušas tai sovas vēlēšonōs, praseibas. Ari latgaļu sabīdryskī darbiniki, skubynōti nu sovim tautīšim, devēs pi ministru prezidenta.

Delegacijā nūzeimēja pa vīnam pōrstōvam nu strōdnīkim, karaveirim, zemnīkim un inteligeņces. Delegacijā taidā kōrtā itylpa vīns flotes ekipažas matross, vīns kōjnīku pulka karaveirs, vīns strōdnīks nu Metaliskōs fabrikas, vīns zemnīks, kura lūmu izpiļdeja kaidis Latgolas tureigs byuvuzjēmējs (dz-ceļu byuvātōjs) un beidzūt šūs ryndu autors vērsnīka uniformā, ar kaujas ordenim pi mundera.

Lapnā automobilī delegacija pībrauce pi Īkšlītu ministrijas piļs, kur ministru prezidentam beja dorba vīta. Durovu sardze nūpraseja pēc delegatu vōrdim un peticijas nūlyukim. Tyuleņ pīteice ministru prezidentam, un tys laipni īlyudze delegatus pi sevim.

Peticijas rokstā vaļdeiba tyka lyugta trejus latvyskūs aprīņkus (Daugovpiļs, Rēzeknes un Ludzas ar daļu nu Drysas aprīņka) atdaleit nu Vitebskas guberņas un izveidōt tūs par atsevišku guberņu. Lyugums beja motivāts ar nacionalōs un ekonomiskōs dobas argumentim.

Kņazs Ļvovs, izlasejis īsnāgtū rokstu un nūsaklausējis delegācijas mutiskūs paskaidrōjumus, atbiļdēja apmāram šaidim vōrdim:

„Atvairņojit, kungi! Krīvijā ir vairōk kai symts dažaidu tauteibu. Tōs vysas gryuti pīminēt. Leidz

šam maņ nikas nabeja zynoms par tū, ka ōprus Baltijas apgobola atsarūn vēļ vairōk kai trejs aprīņki. Vitebskas guberņu beja parosts skaiteit pi boltkrīvu guberņom. Voi tur patiši latvīšim tik slikti klōjās? Latvīšim vyspōri Baltijas provinciē nateik lykti nikaidi šķēršli jūs kulturalā dzeivē. Pilaissim, ka jyusu praseibas ir dybynōtas un jums pateišam pīsanōk plašōka pošvaļdeiba voi tur autonomija, atdolūt jyusu aprīņkus nu Vitebskas guberņas. Bet šudiņ nav tys laiks, runōt par guberņu daleišonu. Mes taču turpyņojam karu ar stypru īnaindņiku. Uz spēli teik lyktas vasalas provinciē, vasali apgoboli, kas jau atsarūn pretinīka okupacijā. Paleidzit paprišku laimeigi beigt karu, tod sōksim pōrveidōt myusu vaļsti autonomiju un pošvaļdeibu apgobolūs. Es radzu, ka daži nu jums ir karaveiri ar kara ordenim pi kryutim. Saprūtīt, ka vysa vaļdeibas uzmaneiba ir saisteita pi armijas un pi kara laukim. Personeigi es atzeistu, ka jyusu lyugums ir diskutejams. Bet ar šū jautōjumu es pat nauzadrūšyņoju traucēt myusu ministru kabinetu un pagaidom nikō konkreta navaru jyusim apsuļeit.“

Ar tū beidzēs audiece pi šō augstō kunga.

Vaļdeiba nabeja spāruse nikaidus sūlus treju latvysku aprīņku atdaleišonā. Nasaverūt uz latgaļu kongresa rezolucijom (1917. g. 27. apr., v. st.) Latgola ari turpmōk palyka Vitebskas guberņas sastōvā, un tōs administrativā īkōrtā nanūtyka nikaidas pōrmaiņas. Vītejī pošvaļdeibu organi (apriņku zemstes) pa vacam palyka krīvu cylvāku rūkōs, izjamūt tū, ka pa vīnam vaļdes lūcekļam īcēle šur tur nu latvīšu un pūļu tauteibas ļaudim.

Latgali meklēja skaidreibu sovas zemes nōkūtnei. Jī sasazynōja ar kaimiņu mozōkuma tauteibu darbinīkim, sovstarpeji informējūtīs par speramim sūlim. Jī taipat sasazynōja ar Reigas latvīšu izcylōkim veirim, kū dareit, kai reikōtīs. Rokstureiga ir atbiļde, kaidu latgalim davuši divi latvīšu sabīdryskī darbinīki: vīns lelōs dīnas avīzes izdevējs-redaktors, ūtrys plaši pazeistamais advo-

kats. Pirmais nu šim kungim jau ir miris, bet ūtrais ir dzeivs un ļūti radzama persona Reigas sabīdreibā. Sovā atbīldē šī divi kungi iteice latgalim (1917. godā) pīsaturēt pi vōcu orientācijas un cerēt uz Latvijas lobom izredzem vōcu lelōs vaļsts sastōvā. Šei vēstule nu Reigas leidz šam globojās pi vīna latgaļu sabīdryska darbinika kai tūs laiku nūtykumu un cylvāku pōrlīceibu dokuments.

Tymā pat godā (1917. g.), **decembrī Rēzeknē nūtyka vēļ vīns cyts Latgolas kongress**, jo tai varātu nūsaukt tū plašū sapuļci, kurā pīsadaleja pōrstōvi nu vysim Latgolas pogostim un nu latgaļu inteliģences apryndom. Tys beja jau pēc komunistiskō apvārsuma Krīvijā. Kerenska vaļdeiba beja jau gōzta. Vysu pōrvaļdeja padūmu vara, kura ōrpus Pīterpiļs sōkumā izapaude vīnkōršā, popularā formulā: „vara uz vītom“ (vlastj na mestach).

Šymā decembra kongresā, kurā pogostu pōrstōvi taipat vairōk beja nūzeimāti ar komisaru varu nakai vālāti tautas sapuļcēs, ari tyka apsprīsts jautōjums par Latgolas apgobola liktini, par tō atdaleišonu nu Vitebskas gubernas, par vītejōs pošvaļdeibas nūteikšonu.

Kongresa vadeiba šūreiz atsaroda sorkonūs streļniku rūkōs. Ti, prūtams, beja pret kotru „atdaleišonu“, kū daži sapuļces daleibniki nūteikti pīpraseja. **Streļniki izasaceja par vīnu padūmu varu kai Latvijā, tai ari vysā Krīvijā, pilaižūt tikai vītejōs autonomijas voi pošvaļdeibas saimnīcyskōs un školu lītōs. Kotru nacionalismu kongresa vadeitōji iztālōja par buržuazijas izdūmom dorba tautas škaļdeišonai un kolpynōšonai.**

Latgaļu nalelō inteliģences daļa, kas šymā kongresā jēme daleibu, pīkryta prezidija pīrkšlykumim un izasaceja par padūmu Latvijas, leidz ar pīvīnōtu Latgolu, itylpynōšonu federatīvā padūmu Krīvijā. Latgolas lītu nūkōrtōšonai šymā vērzinī kongress īvēlēja specialu izpyldu komiteju nu vairōkim latgaļu inteligentim, kas pēc sovom pōrlīceibom gon laikam nabeja komunisti, bet svōrsteiģas, nanūteiktas orientācijas cylvāki. Lat-

golas pogostu pōrstōvi, kai parosti, beja pasivu klauseitōju un bolsōtōju lūmā, skaidri pat nasaprūtūt, ap kū eisti līta grūzōs. Šei latgaļu izpyldu komiteja beja teiri iluzoriska organizacija, kuras aizmugurē stōvēja vītejōs (pīktōs) armijas komisarū kolegija un tōs izpyldu organs krīvu un žaidu vadeibā. Pēc nailga laika šei latgaļu komiteja izdzysa un klusu nūgōja nu Latgolas polityskōs skotuves.

Decembra kongresa dokumenti, kai ari mynātōs izpyldu komitejas protokoli kaut kur Latgolā globojās, taipat kai uzglobōti ir apreļa kongresa dokumenti. **Sovaidi: tōs personas, kas seiki izpēteja pyrmō Latgolas kongresa darbeibu un attālōja pat seikumus, kas ar šū kongresu saisteiti, ni ar vīnu vōrdū napīmiņ par decembra kongresu.** Plašōkai sabīdreibai, verūtīs nu 20 godu perspektives, byutu interesanti nūvārōt polityskū kusteibu Latgolā vysūs variantūs un vysūs vērziņūs. Apstōkli un cylvāki ir stypri mainejušīs, un mynātō goda nūtykumi jau pīdar vēsturei. Kautreibai šō goda kusteibas vyspuseigā attālōšonā šudiņ nabyutu vītas.

Mynātō decembra sapuļcē ūtra latgaļu inteligeņces grupa izbeideja sovus divejus runōtōjus, kas uzastōja pret padūmu varas pōragru cyldynōšonu un par Latgolas nūdaleišonu administratīvi autonomā vīneibā. Šei grupa palyka mozōkumā un izsauce styprus protestus nu kongresa sorkonōs vadeibas puses. Opozicionarim pīdraudēja ar revolverim un rūkas granatom, un tai šei grupa beja spīsta atstōt kongresa telpas.

Lai gon latgaļu vodūšō inteligeņce tymā laikā pošā Latgolā naizrōdeja sevišku aktivitati nacionālōs litōs un apsarūbežōja tikai ar rezolucijom un pōrs bileteņu nūdrukōšonu šūs rezoluciju izplateišonai, tūmār vītejī sorkonī varas veiri (armijas komisarū agenti) vysim spākim pyulējōs, lai padūmu varas principi dziļōk īsasakņōtu zemņiku ļaužu masōs.

Muižņiceiba, goreidzņiceiba un lelōkō daļa lat-

gaļu inteliģences beja nūskaņōta pret komunistiskū režimu un tō rūžainim sūļejumim. Zemņiku ļaudis iģēme neitralu, nūģaidūšu stōvūkli. Tōpēc armijas komisaru pōrstōvi sōce „apstrōdēt“ Latgolas zemņikus.

Sorkonī nagribēja vairs pastreipōt Latgolas apgobola nūškērteibu, jūs nacionalū vingobolaineibu, tōpēc sōce reikōt zemņiku sapuļces pa aprinķim, lai zemņiki „breivi“ izasaceitu par tū režima formu, kaidu jī vēļejās.

Otkon nu pogostim syuteja delegatus, kaidus iŗōdeja vītejōs jau sorkonōs pogostu vaļdes voi tur kaidas reiceibas komitejas. Divi žaidu tauteibas jauni cylvāki: vīns kara ōrsts, ūtrys sapēru pulka inģeners beja šūs sapuļču organizatori un vadeitōji.

Pogostu delegati jau pošūs pogostūs un tod eisi pyrms sapuļču atklōšonas tyka trenēti sovu prasēibu izsaceišonā. Sapuļču volūda beja parosti krīvu volūda, jo vītejū volūdu šī divi organizatori un jūs paleigi napōrvaļdeja. Jūceigi dažureizi izaklauseja vīnkōrša latgaļu zemņika deklarējumi pēc vīna gari formulāta trafareta.

Stūmeidamīs un krīvu vōrdus krūpļōdams, kaidā Ludzas aprinķa sapuļcē Bēržpiļs pogosta latgalīts tai deklarēja: „Mes prosom leidzeigas tiseibas vysim piļsōnim, prosom muižu zemi vysim bezzemņikim, prosom Krīvijas socialistisku pederas . . . (federativū) republiku un t. t.“ Skali sapuļces smīkli pavoda šaida veida deklarējumu, bet pats deklarātōjs breinojās un nasaprūt, kas par pornografisku jūku slēpās jō krūpļōtajūs krīvu vōrdūs.

Daudz tamleidzeigu tragi-komisku gadejumu varēja Latgolā nūvārōt leļajā juku laikā, kaidš beja 1917. godā, kod sōcēs lelō Krīvijas revolucija un kod tei beidzēs ar komunistu uzvaru.

Latgolas tragisms beja tymā apstōklī, ka latgaļu inteliģence beja vēļ jauna, sovā skaitā moza un materialā ziņā nabadzeiga. Dziļōkom polityskom pōrdūmom un slēdzīnim jai tryuka atteiceigas erudicijas, un plašōkai organizatoriskai akcijai nabeja materialūs leidzekļi.

Lelais kars arī tū pošu inteliģenci beja izsvaidis pa vysom frontem un armijas aizmugures īstodem. Inteliģence ar gryuteibom varēja orientētis komplicētajā kara un revolucijas parōdeibā. Vēļ gryutōk jai beja sovā storpā sasatikt, apmaineit dūmas un vīnōtis par kaidu kūpeigu darbeibu.

Piļsātōs latgaļu strōdnīki, polityski mozatteisteiti cylvāki, beja stypri pasadavuši socialisma mōceibom un sorkonūs barvežu demagogijai. Jim gryuti beja kū īstōsteit par tautas nacionalom interesem, jo šymā vērzīnī dorba ļaudis nabeja pīroduši dūmōt un sprist.

Latgolas zemnīku masa, kai jau nu agrōk saceitō var saprast, nacionalajōs un polityskajōs lītōs beja analfabetu stōvūklī. Latgolas mozzemnīks, un taidu beja 80 %, nu revolucijas gaideja tikai zemi un vēļ reiz zemi. Kotru muižinīku jys uzskateja par sovu dabiskū īnainīku, kotru sovas tauteibas labi gārbtū inteliģentu jys skaiteja par gondreiz muižinīkam leidzeigu radejumu. Tōpēc arī lelu uzteiceibu „sovai“ inteliģencei zemnīks nadōvōja. Taidūs gryutūs apstōklūs latgaļu inteliģencei beja jōit sovas tautas vydā un jōveic latvyskō, nacionalō līta.

LATGALS KARAVEIRA GAITĒS

Ikviena valsts godoj par savu drūseibu, un šos drūseības bolsts ir karaveirs. Ar irūcim rūkōs tys sorgoj valsti nu ōrejim inaidnikim resp. kaimiņu valstu ībrukumim. Taipat karaveira uzdavums ir ōrkōrtejūs gadejumūs uzturēt mīru un kōrteibu valsts īkšīnē. Bet reizem karaveirs nu drūseības sorga sovai valstei pōrsavērš par drūseības apdraudātōju kaimiņam, kas izraisa karus. Kara laikā vīnmār nūteik veirīšu mobilizācijas kara dīnastam, un ari latgaļu veirīts vīnmār ir bejis pakļauts dažaidu varu dīnastam.

1.

Cara soldots

Pādejūs divi symti godūs latgaļu karaveirs, kaut ari ar nūzeimeigim izjāmumim, ir bejis saisteits ar Krīvijas armiju.

Pēc Pūlijas un Leitovas pyrmōs sadaleišonas 1772. godā, Latgola, tymūs laikūs saukta par Pūļu Inflantiju, nūklyust Krīvijas varā. Ari latgaļu jaunajim veirīšim ir jōdīņ Krīvijas armijā, izkaiseitim pa vysom armijas vīneibom, un tūs sastōvā beja jōpīsadola krīvu karūs, kuru nabeja mozums.

Vēļ šudiņ daži vacōs paaudzes trimdiniki atmiņ, kai šō godu symta sōkumā latgaļu demobilizātī karaveiri stōsteja sovus kara stōstus par varūneigajom ceīnom ar turkim, kas tyka izceineitas krīvu-turku karā (1877—1878), seviški daudzynojūt kauju pi Plevnas (moza bulgaru piļsēteņa). Caur šim karaveiru stōstim turku un Plevnas vōrdi Latgolā klīva ļūti populari leidz nōkušajam savīļņōjumam — krīvu-japōnu karam (1904—1905).

Dūdūtīs uz austrumim cauri plašajai Sibīrijai uz tōļu krīvu-japōnu kara lauku, latgaļu karaveirs

leidz ar krīvim gavilēja: „Mes tūs japōnus ar capu-rem nūmātōsim!“ Voi ari vēļ lapnōk: „Myusu ērglis ¹⁾ pamateigi saplyukōs dzaltonū mērkači!“ Un kod krīvi šymā karā tyka natycami smogi sa-kauti, tod latgali, atsagrīzuši dzymtajā pusē, ar šausmom pīminēja Port-Arturu (tagad kinīšu ūstas piļsāta Lushun) un Mukdenu (tagad kinīšu miļjonu piļsāta Shenyang). Bet Čušimas jyuras kauju, kurā krīvu flote tyka galeigi iznycynōta, nadzērdēja pī-mynam nimoz — laikam nabeja palicis pōri jyuri-niku — oculīcinīku nu latgaļu apryndom.

Nōkūšais etaps: Pyrmais pasauļa kars. Storp Krīvijū un Vōcīju tys sōcēs 1914. goda 1. augustā. Kara dīnastam tod pakōpiniski tyka mobilizāti vysi irūčus nest spējaigī veiriši. Mobilizāti latgali tyka izkleidynōti pa vysom krīvu armijas vīneibom, bet it seviški kōjinīku-strēlnīku daļom. (Gadejuma pēc atmiņā ir palicis 16. Sibīrijas strēlnīku pulks, jo brōļam tyku rakstejis vēstules uz šū adresi). Un latgalim tamdēļ iznōce karēt vysōs frontēs, byut krīvu uzvaru daleibnikim un ari krīvu zaudējumu cītējim — nūkļyustūt gyustā pi vysim Krīvijas īnaidnikim, pi dažā pat atkōrtōti. 1915. goda vosorā vōcīši sasnēdze Daugovu, un kars jau skōre Lat-golu.

2.

Latvišu strēlnīks

1915. goda 1. augustā sōcēs Latvišu strēlnīku bataljōnu organizēšona krīvu armijas ītvorūs, kas pīvērse ari latgaļu uzmaneibu. Sōkumā šī bataljōni komplektējōs nu breivprōteigajim, kuru storpā pasarōdeja ari latgali.²⁾ Vālōk uz šim bataljōnim

---

¹⁾ Divgolvainais ērglis beja cariskōs Krīvijas emblema.

²⁾ E. Andersons, Latvijas vēsture: 1914—1920, 1957. g. izd. 82. lp.

beja iespējams pōrsaceļt arī nu krīvu vīneibom, kas gribēja pōrsaceļt. 1916. goda septembrī nu šim bataljonim saformēja 8 pulkus, kotru apmāram 2500—3000 veiru sastāvā. Nu latgalim asūt bejis projektāts saformēt atsevišķu pulku (9. Latgolas streļņiku pulku), bet latgaļu skaits vēl bejis par mozu šo projekta eistynōšonai,³⁾ stōsta E. Andersons. Bet latgaļu dokumentūs ir losoms pavysam kas cyts, un prūti: Ļaužu Bolss 1917. g. 2. nrī raksteja:

„Pajimsim tūs pat latvišu bataljonu. Kotram bataljonam ir dūts sovs vōrds: „Vidzemskij“, „Kurzemskij“, „Rižskij“ utt., bet nivīna bataljona nav ar vōrdu „Latgaļskij“. Bataljonu organizātōji skaidroj: tys asūt dareits tamdēļ, lai pi latgalim nasacaltu separatisma gors (resp. sova pošapziņa). Redzit: kod bataljonu saiminīki, baltīši, nagrib pacist myusu zemes nūsaukuma, nagrib nivīnam bataljonam dūt Latgolas vōrda, kai tod jī varēs pacist myusu latgaļu volūdu, myusu ticeibu un īrodumus, kod mes byusim zam jūs valdeišonas, kai tagad atsarūn myusu karaveiri?“

Nu šo avīzes roksta izrit, kas arī tai beja, ka latvišu streļņiku bataljonus organizēja latviši, latviši — baltīši beja tur par saiminikim, un kaidas vīneibas jī gribēja, taidas organizēja. Voi latgali tīmā laikā byutu dreikstējuši organizēt sovs pulkus, tys lels vaicōjums. Dreizōk gon ka nā! Nav jōaizmērst, ka Latgolai vēl 1917. g. gubernas tīseibu nadeve. Latgalim nu valdeibas nabeja atzeita ni teritoriala vīneiba, ni tauteiba, kōdēļ jī bez latvišu bataljonu vadeibas navarēja nikō īsōkt. Bez tam latgalim tryuka izgleitōtu vērsņiku ar politiku spējom. Ontōns Skrynda beja kara ūrsts, bet Kemps — kai invalids — dreiz pōrskaiteits aizmugures dīnastā.

Ka latgaļu karaveiru tūreiz byutu bejis moz,

---

³⁾ E. Andersons, Latvijas vēsture: 1914—1920, 1957. g. izd., 108. lp.

tū E. Andersons stōsta napareizi. Mums ir cyts dokuments nu tō laika, kas stōsta, ka latgalim tūreiz ir bejušas 10—12 tyukstūšas cylvāku taišni Latvišu streļniku bataljonūs. Taitod latgali varēja sastōdeit sovus 3 atsevišķus pulkus, jo tikai baltīšu vadeiba tū byutu gribējuse.⁴⁾

Latgaļu karaveiri latvišu vīneibōs, palaikam tyka uzskateiti par navālamim. Par tū līcynoj „Latvišu streļnika atmiņas“ (Latgola, Nr. 353—354, 1954. g.):

„Es tod skaitējūs 16. Sibīrijas streļniku pulkā, un mes bejom īsyuteiti paleigā latvišu streļnikim, lai nūturātu lobū spōrnu latvišu pozīcijom. Bet cyti tō pulka karaveiri, kurus tod vīnkōrši sauce par „sibirjakim“ beja syuteiti turēt frontes kreisū spōrnu. Myusu pulks tod atsaroda tyvumā, nūvītōts atpyutai. Krīvu vērsnīki mums tai ari paskaidrōja, ka varūni latviši breivprōteigi pōrīt uzbrukumā pret vōcīšim un ka mums tikai ir jōpītur flangi. Tū izdzērduši, krīvu karaveiri lōdējōs uz latvišim, bet pavēle palyka pavēle un beja jōpylda tamā klusajā naktī. Cylvāki gōja kūrādami un lomōdamīs. Tamōs kaujōs kryta daudz krīvu, bet latvišu kryta nasaleidzynojami vairōk. Ari vōcīšu beja daudz krytušu. Gyustekņū salaseišonas punktā redzēju vōcīšus nakts kraklā un dažus pat bosom kōjom. Vōcu pazīcijōs pats redzēju dažim krytušajim nūgrīztus pērstus, jo zalta gradzīni beja īpatykuši dažim streļnikim . . .

1916. goda 31. decembrī mes atsagrīzem sovōs blindāžōs mežā. Tod pēc dažom dīnom tyka izdūts uzaicynōjums, ka tī, kas grib, var pōrīt uz latvišu vīneibom. Tod mes vairōki paklausejom šam aīcynōjumam. Pēc dažom dīnom mes tykom nūsyuteiti uz Reigu. Marijas ilā beja nūvītōts vīns latvišu pulks papyldynōšonai. Par vīneibu stvōvūkli,

---

⁴⁾ Latgolas pagaidu zemes padūmes ziņojums Nr. 1, 1917. Sal. ari M. Bukšs: Kū eisti beja sacejuši tī . . . etc. Dzeive 1967: 84, 7.—9. lp.

pimāram, var līcynāt kaut tys, ka vīnā vodā nu bejušim 45 karaveirim beja palykuši tikai 17. Kod tūs sakautūs vīneibu karaveiri myusus īraudzeja, jī sōka vysaidi lomōtīs gon uz mums, gon uz sovīm vērsinīkim, ka šōs papyldynōtōs vīneibas otkon syuteis uz fronti jaunai izkaušonai. Mes tod bejom ļūti vīlušīs un atsarodom naērtā stōvūklī. Bet mes jau nabejom vaineigi, taidis beja reikōjums, ka mums ir jōpapyldynoj vīneibas.“

Pēc 1917. goda marta revolucijas Krīvijā, ro-dōs lels saviņnōjums, seviški latgaļu karaveirūs. Ņyu latvišu vīneibōs asūši latgali — vērsinīki un kara-veiri — sōc organizātā veidā atbaļsteit kai latvišu karaspāku, tai ari latvišu tautas apsavinōšonas ide-ju. Ziņōs „Nu Latgolas pagōtnes“ (Latgola, Nr. 19, 1947. g. losoms:

„1917. g. 19. aprilī Valmīrā, latvišu bīdreibas nomā nu latvišu streļnīku pulkim un atseviškom vīneibom sanōce LATVIŠU STREĻNĪKU PULKU LATGALĪŠU OFICERU UN STREĻNĪKU VYSPŌREJŌ SA PUĻCE. Mynātā sapuļcē daleibu jāmuši nu 9. Rēzeknes, 6. Tukuma, 5. Zemgales un 8. Valmīras pulkim un cytom latvišu streļnīku vīnei-bom. Par sapuļces vadeitōju beja īvālāts vērsleit-nants Jōņs Rubuļs. Tyka pījimta rezolucija par vy-sūs Krīvijas armijas pulkūs palykušūs un dažaidōs frontēs karojušūs latgalīšu karaveiru pōrskaiteišo-nu latvišu streļnīku pulkūs. Streļnīki lāmuši par myusu latvišu vīneibu: byut vysim vīnōtim. Taipat nūlamts, ka streļnīki apkūpami goreigā ziņā un, lai streļnīki napalyka bez grāku syudzēšonas, pul-kūs vajadzeigi katōļu goreidznīki. Sapuļce nūlēme jimt aktīvu daleibu Rēzeknes kongresā, lai varātu veicynāt vysu latvišu apsavinōšonu, kas ari tyka panōkts.“

Apsavinōšonas sōkums latvišu vīneibom uz-skotoms 1917. goda 10. aprilis resp. trejs nedēļas pyrms Rēzeknes tō poša goda 9.—10. maja apsa-vinōšonas kongresa sanōkšonas.

SORKONARMĪTS

Bet jau 1917. gada 30. majā resp. trejs nedēļas pēc Rēzeknes kongresa, latgaļu apjyusmōti latvišu streļņiki pīsavērš boļševiku politiskajai ideologijai, jam aktīvu daleibu Krīvijas pagaidu — demokratiskōs — valdeibas gōzšonā resp. komunistu diktaturas īvesšonā 1917. gada novembrī, pōrsavēršūt par komunistu militarō spēka — Sorkonōs armijas — mugorkaulu. Kaidu laiku padūmu vara baļstejōs tikai uz latvišu streļņiku durklim.⁵⁾

Latvišu streļņiku pulkim, tūpūt par komunisma ceineitōjim un religijas apkarōtōjim, nabeja vairs pīviļceibas pi ticeigajim latgaļu karōtōjim. Sešu nedēļu idile beja saškūbeita, un latgali sōka meklēt īspējas latvišu vīneibu atstōšonai, kas veicēs tikai daleji. Palykušī kūpā ar latvišu sorkonajim streļņikim, jī pīsadaleja Krīvijas piļsōņu karā, izakarojūt gon Baltijā, gon Krīvijas plašumūs, bet it seviški Kurskas, Charkovas, Taganrogas, Jekaterinoslavas, Perekopu, Krimas pussolas un Malnōs jyuras pīkrastes ceiņōs. Daudzi latgali kryta uzbrukumūs, taipat sova tīsa tyka sajemta gyustā.

Latvišu streļņikim Krīvijas piļsōņu karā resp. komunisma nūstyprynōšonā leidza gōja īpatneja „slava“ „Ne išči palača, a išči latyša!“ (Nameklej beņdes, bet meklej latviša!) Sauklis: „Latyši idut!“ (Latviši nōk!) vītejūs idzeivōtōjūs izsauce paniku. Bankrotejušōs krīvu aristokratijas un muižnīceibas apryndōs tymā laikā cyrkulēja šaida replika-jautōjums: „Na čem deržitsja russkaja revolūcija?“ Atbilde: „Na žydovskich mozgach, na latyšskich štykach i na russkich durakach!“ (Uz kō bolstōs krīvu revolūcija? — Uz žydu gudreibu, uz latvišu durklim un uz krīvu muļkim!) Žydu īryndōšona revolucionaru pyrmajā vītā, sova veida „smedzinu trestā“ izskaidrojama ar tū, ka piļsōņu kara lai-

⁵⁾ E. Andersons, op. cit, 260. lp.

kā komunistu kara komisars beja Levs Trockis, eistā vōrdā Leiba Bronšteins: izgleiteibas tautas komisars — Lunačarskis (obi žydi) un tim sekōja vasala rynda atbiļdeigu komunisma funkcionaru — jūs tautas brōļu.

Latvišu sorkonō divizija Krīvijas piļsōņu kara laikā stypri nūašņōja, un 1921. goda janvarī komunisti tū izformēja, nūžālojamōs atlikas pōrskaitūt krīvu vīneibōs.

4.

Latvijas nacionalais karaveirs

Latvijas nacionalōs armijas vīneibas Zīmeļvydzemē nūsaorganizej 1919. goda janvarī. Apmāram tymā pošā laikā Zīmeļlatgolā izaveidoj pretkomunistiska latgaļu partizanu kusteiba, kuras lūcekļus tautā sauce gon par „boltajim“, gon par „zaļajim“, gon vīnkōrši par „meža brōlim“, jo tī slēpēs mežūs un pūrūs. Jau 1919. goda 10. martā šī nacionali partizani uzbruka Bolvu stacijai.

Kļyut par latgaļu partizanu 1919. godā beja pōrōk ryskants pasōkums, jo Latgola tymā godā atsaroda vēļ komunistu varā un nūkļyušonai pi „boltajim“ vajadzēja škārsōt fronti. Par apstōklim komunistu pōrvaldeitajā frontes jūslā jau ipriķš mynātajōs „Latvišu streļņika atmiņōs“ losoms:

„1919. g. otkon nōcēs byut saskarē ar latvišu streļņikim, kas atsakōpe nu Vydzemes un turēja fronti storp Lubōnu un Daugovu. Nōcēs pīdzeivōt jūs mežūneibu un izlaupeišonu, jo pošu mani arestēja un mōju izlaupeja.

Latvišu streļņiki boļševiku fronti turēja apmāram četri mēneši — nu julija leidz oktobram. Tys beja brīsmu un terora laiks. Kod 1919. goda oktobrī latvišu vīneibas nūmaineja krīvu pulki, tod izarōdeja kai svātdine pret tū, kas beja frontes tyvumā leidz tam. Krīvi beja ciļvēceigōki nakai

latviši. Krīvi pi Varakļonim nūstōvēja leidz 1920. goda janvaram.

Terorā 1919. goda vosoru pavadeju Varakļonu pogostā, frontes tyvumā, tai saucamajā „ūtrajā līnijā“ un augšā mynātōs latvišu sorkonūs streļņiku izreiceibas izbaudeju personeigi. Nūkļyut pōri šūs sorkonūs fanatiku frontei pi „boltajim“, lai pīsavinōtu Latvijas nacionalajom vīneibom aiz Lisiņa, nabeja vīgli, daudzī mēginōjumi beja nasekmeigi, pōdrūšņiki tyka pōrkarti un borgi sūdeiti. Apstōkli šymā frontes sektorā izalobōja pēc latvišu vīneibu nūmaiņas 1919. goda novembrī un decembrī, kod ari atsadzeivynōja „išona pi boltajim“.

Nu šim frontes škārsōtōjim — boltajim un vyspōri leidz Latvijas nacionalajai armijai nūkļivušajim latgaļu veirīšim izaveidoj Latgolas partizanu pulks, kurs Latgolas atbreivōšonā nu komunistim 1920. goda janvarī jam aktivu daleibu, uzbrjukūt Jaunlatgolas apkōrtņē, sapūstūt dzeļžceļa līnijas un 14. janvarī, pēc diveju dīnu ceiņas, ijamūt ari Pītōlovu (Jaunlatgali). Nōkušā dīnā pulks atvaira sorkonūs pretuzbrukumu, atbaļsteitu nu divejim bruņōtim vilcīnim. Šō ceļu mozga nūturēšonā Latgolas partizani reizem beja kritiskā stōvūklī pret namiteigi uzbrjukušūs sorkonarmīšu pōrspāku.

Pēc Latgolas atbreivōšonas resp. nu 1920. goda janvara leidz Latgolas ūtreizejai okupacijai nu komunistim 1940. goda 17. junijā, latgali pylda obligatū karaklauseibu Latvijas nacionalajā armijā. Šī divdesmit godi beja latgaļu karaveiram mīra periods.

5.

Ūtrkōrt sorkonarmīts

Pēc ūtreizejēs Latgolas okupācijas 1940. godā, Latvijas nacionalō armija teik iķļauta Krīvijas Sorkonajā armijā. Nacionalī vērsinīki un karaveiri

teik „izteireiti“ nu tās īryndom, voi ņyu nūslap-kovojūt, voi izsyutūt uz Sibiriju. Pōrpalykums teik pōrkōrtōts saskaņā ar Sorkonarmijas reglamentu. Taidā ceļā Latvijas nacionalō armija otkon kļyust sorkona un dolōs Sorkonarmijas liktiņūs. Tū pošu dora ari latgaļu karaveiri, nūklivuši sorkonajā īryndā.

Izaceļūt Vōcijas-Krīvijas karam 1941. goda 22. junijā, vōčiši okupej Latviju un Latgolu 1941. goda vosorā. Latvišu vīneibas leidz ar Sorkonarmiju atsakōp uz Kriviju, un latgali — ūtreizejī sorkon-armiši — karoj pret vōčišim vysu Ūtrō pasaula kara laiku, leidzeigi krīvim, nasdami smogus upe-rus nūsystūs, sakrūpjōtūs un gyustā sajimtūs skaitā.

6.

Legionars

Legiona lītas asmu jau roksturōjis ogrōk — so-vas 1957. godā iznōkušōs grōmotas: „Latgali poli-tiskajōs patmaļōs“ 121.—123. lp. šaidi:

„Pīsaskarūt legionā lītai resp. latvišu kolpōšo-nai Hitlera armijas un policijas bruņōtajōs ryndōs, jōivāroj divi bruņōtūs veiru grupas: breivprōteigī un mobilizātī.

Laikā nū 1941. goda juliya leidz 1943. goda feb-ruaram daudz latvišu, lelōkū tīsu gon baltīši, breivprōteigī pīsasaceja dīnastam policijas vīneibōs, kuru uzdavums beja ikšejōs drūšeibas uzturēšona vōcu armijas aizmugurē, īskaitūt teireišonas pasō-kumus un pīsadaleišonu žaidu akcijōs.

Šūs pošu policijas vīneibu resp. bataljōnu daļa teik lykta pamatā ari Latvišu legionam, kura uz-davums jau beja aktiva leidzdaleiba frontes nū-turēšonā resp. pīsadaleišona kaujōs.

Leidz ar legionā organizēšonu sōcēs ari obligata veirišu mobilizacija legionā vajadzeibom.

Sōcūt ar 1943. goda februari, legionā tyka īsaukti nu 1906. leidz 1924. godam dzymuši veiriši resp. 18 godu gōjums. (Beidzamā laikā tyka īsaukti ari 1905. g. un nu 1925.—1928. godam dzymuši, bet šōs īsaukšonas Latgolū vairs moz skōre.)

Šymūs 18 godūs, opolūs skaitlūs rēkinojūt, vajadzēja byut dzymušom 182 tyukstūšom veirišu.⁶⁾ Kod īsaukšona tyka nūbeigta, tōs rezultati uzrōdeja sekojušu ainu: 43 000, kas atsaroda policijas, cītumu, rūbežapsardzeibas un dzeļžceļu dīnastā voi ari beja īskaiteiti kai naatvītojamī saimnīcyskajā dorbā (UK kartes īpašniki), mobilizacijai nabeja pakļauti; 51 000 īsaukšona tyka atlykta dažaidu idūmōtu un izdūmōtu īmesļu dēļ (!); 19 000 īsaukšonas komisija atzyna par nadareigim kara dīnastam (!); 23 000 īskaiteitas ōrryndnikūs; 7000 atvalynōtas veseleibas uzlobōšonai un 5000 nūdūtas ōrstu, specialistu, izmeklēšonai. Taitod faktiski legiona īryndai atlyka vairs tikai 34 000 ⁷⁾ voi kotrys pīktais veirīts.

Tai kai vysī korstī karōtōji jau beja breivprōteigi aizgōjuši policijas bataļjonūs, tod mīrmīleigōkī ļaudis vysaidi ceņtēs nu mobilizācijas atsabreivōt.

Pādejais apstōklis izavērtē vēl napīdzeivōtā kukuļōšonā. Tyka pīkukuļōti pogostu un apriņku omota veiri, lai lauksaimnīceibā nūdorbbynōtī veiriši tyktu īskaiteiti naatvītojamūs kai vīneigī lauku mōju īpašniki voi faktiskī apstrōdōtōji (UK karteīšu īpašniki). Taipat kotrys īstōdes voi fabrikas darbinīks nalīdze kukuļus sovīm vadeitōjim, lai tikai tū atzeist par naatvītojamu un pīskir UK karti. (UK = Unabkömmlich = naatvītojams.)

Bet personom, kurom beja kaidis sakars ar īsaukšonas komisijom, beja fantastiskas kukuļu jimšonas īspējas. Bet daži ōrsti, ōtras īsadzeivōšonas kōrōdami, par lobu atleidzeibu nūoperēja (nū-

⁶⁾ Latvju enciklopēdija, 1293. lp.

⁷⁾ L. E. 1293. lp.

mauce) kōju pērstim nogus, jo šys krūpļōjums veirīšus atbreivōja nu kara dinasta!

Taidā veidā kukuļōšona beja pōrsavārtuse par vospōratzeitu un cīnejamu parōdeibu.

Pret šū najēdzeibu vēļ daudzēji īsaucamī protestēja, syuteidami legionā generalinspektoram gen. Bangerskam sašutumā pylnas vēstules, kurōs atklōti tyka nūrōdeits, ka jaunekļu īsaukšonas vītā nūteikūt speka gobolu mobilizacija. Pat augstōkais policijas šefs Latvijā un gen. Bangerska teišais priekšņiks, vōcu generals Jekelns atzyna, ka pi īsaukšonas asūt nūtykuse kukuļōšona un legionā mobilizāti vīneigi namaņteigī cylvāki.⁸⁾

Nav nūslāpums, ka nabadzeigōkī beja latgali, kuri tod ari sastōdeja legionā mobilizātōs daļas (41,6 %) golvonū masu, jo naspēja sagōdōt smogūs kukuļus.

Austrumu frontes kaujas beja ašņainas un praseja daudz uperu. Legions šamā ziņā nabeja izjāmums. Tamdēļ ari tys pōrsavērtē par latgaļu veirīšu Golgotas vītu. Tur kaujōs krūpļōja un nōvēja Latgolas tautas dālus bez jāgas un mērka — par Hitlera īcarātū Lelvōciju, kurai nūsastyprynoņūt, beja paradzāts latgaļus pōrvītōt kaut kur uz Krīvijū, jūs zemi kolonizejūt vōcīšim.⁹⁾

Kaujas laukā voi ari pēc kapitulacija krīvu rūkōs nūnōkušim legionārim — latgalim kai gyusteknim klōjōs ļūti smogi, jo, kaut ari pīspīdu kōrtā mobilizātī, tūmār oficiālī skaitejōs breivprōteigī, kurus īnaidņiks nataupa. Eisi sokūt, Latvīšu breivprōteigūs legions beja latgaļu veirīšu iznycynōšonas īstōdejums.“

Rokstureigi, ka Latvīšu legionā leidz Latgolas okupacijai 1944. goda vosorā mobilizātī latgali un Sorkonajā armijā mobilizātī latgali tyuleņ pēc 1944. g. Latgolas okupacija sasatyka 1945. g. Kūrzesmes frontē un pi „Kūrzesmes cītūkšņa“ vaigu vaigā, ka-

⁸⁾ L. E., 1293. lp.

⁹⁾ Sal. L. E., 479. lp.

rōdami brōļs pret brōli — pyrmī par Hitlera Lelvōciju, ūtrī — par Stalina sorkonū imperiju un vyspasauļa komunismu, bez kaidas jāgas poši sev un Latgolai.

Par vōcu kara mašinerijai mobilizātim uzskotomi ari tī Latgolas īdzeivōtōji, kuri 1942.—1944. godā tyka deportāti uz Vōciju pīspīdu dorbūs. Šū akciju asmu atzeimōjis jau ogrōk (Latgali politikajōs patmaļōs, 119. lp.):

„Jau 1942. goda pavasarī nu Latgolas teik deportāti uz Vōciju pīspīdu dorbūs apm. 12 000¹⁰⁾ latgaļu, apzeimōjūt tūs par nadrūšu, komunistisku elementu. Vōcijā jī tyka nūvitōti dorba nūmetnēs kai „ostarbeiteri“ un kai ōrejū pazeimi nosōja pi apgārba pīšyutu plakatu ar burtim „OST“, kas nūzeimōja jūs piļneigu beztīsyskumu un pīdareibu austrumnīkim: pūlim, krīvim, tatarim un cytom, pēc Hitlera rasu teorijas, mozvērteigom, vērdzynojamos tautom. Jī kai austrumu strōdniki dzeivōja nūžalojamōs barakōs, ēdīni sajēme nu kūpejō kotla — ļūti tryuceigu un ōrpus barakom un dorba vītas dreikstēja uzaturēt tikai ar īpašom nūmetnes vadeitōja atļōvem resp. jī nabaudeja kus teibas breiveibas. Šom pyrmajom deportacijom sekōja vēl cytas mozōkas, un kūpejū pīspīdu kōrtā izsyuteitūs skaitu tamdēļ jōvērtej uz 20 000.¹¹⁾ Izsyuteišonas kōrtōja Dorba pōrvaļdes (Arbeitsamti), kuru priķšgolā atsaroda zīmeļniciskī baltīši, kuri tod ari ceņtēs „slāvyskūs“ latgaļus izmontōt vysas Latvijas kvotas aizpīļdeišonai. Kai sevišķi naicīteigs pret latgalim un Hitlera rases teorijas eistynōtōjs tymā laikā tyka daudzynōts Daugovpiļs Dorba pōrvaļdes priķšnīks **Mucenieks**.

Pēc kapitulācijas 1945. godā Vōcijā satyku vairōkus šaidus „OST“ strōdnīkus — latgaļus, kuri ar sašutumumu un ryugtumu stōsteja par vērgu dzeivi Hitlera režima laikā Vōcijā un Dorba pōrvaļžu rei-

¹⁰⁾ L. E., 479. lp.

¹¹⁾ Sal. L. E., 479. lp.

ceibu dzimtinē. Jūs pacīteības mārs beja pylns, un jī repatriējōs uz Latviju, pat komunistu vērdzeibu uzskateidami par mozōku ļaunumu kai Hitlera izgudrōtū un baltīšu izvastū latgaļu rasiskū vojōšonu. Pi kam šūs rasiski vojōtūs latgaļu lobā nikō navarēja dareit, jo vojōtōji beja baltīši, kuri tagad jau beja tykuši pi atsevišķas, nu latgalim atdaleitas un rasiski „pylnvērteigas“ tauteibas . . .“

7.

Treškōrt sorkonarmīts

Pēc trejskōrtejōs Latgolas okupācijas nu Sorkonarmijas 1944. goda julijā un augustā Latgolā teik izsludynōta mobilizacija, bet, karam beidzūtīs, turpynojās kōrtejōs īsaukšonas vyspōrejōs karaklauseibas rāmūs. Taidā kōrtā dzimtinē palykušī latgali, sasnādzūt dīnasta godus, otkon kļyust sorkonarmīši, ņyu jau trešū reizi. Vīneigais mīrynōjums, ka ņyu jau byus pōri par divdesmit godu kai Krīvijā ir mīra stōvūklis un latgaļš — treškōrtejs sorkonarmīts — nav spīts karōt.

8.

Universalais karaveirs

„Laikam gon Ūtrais pasaūļa kars ir vīneigais pādejūs 700 godūs, kod latgali bēgļu gaitōs dūdās uz rītumim un navys uz austrumim — Krīvijū, kai tys beja parosts ogrōk. Īmesli tam ir vairōki, bet golvonais ir tys, ka komunistu okupacija (1940—1941) voi tai saucamais „baigais gods“ ar komunistim specifiski pīmytušu teroru, deportacijom, antireligismu un kolektivizacijom tautai beja idvēsis pōrliceibu, ka nikur pasaulī šausmeigōka dzeive

navar vairs byut, kai pi komunistim. Tōpēc skots vērsēs uz ritumim.

Kod komunistus nūmaineja vōciši (1941—1944), tymūs redzēja styngrus, idūmeigus, reizem pat nažēleigus okupantus, bet aiz vysa tō slēpēs inteliģents un prōteigs cylvāks, ar kuru varēja sasaprast un uz kuru varēja pasaļaut.

Tamdēļ ari, kod 1944. goda vosorā Latgolai otkon tyvōjōs sorkonarmija, pulka latgaļu izmontōja vysas īspējas, lai dūtūs leidza atsakōpušajam vōcu karaspākam un nūkļyutu Vōcijā voi ari tyktu pōri Baltijas jyurai — Zvidrijā.“ (Latgali politikajōs patmaļōs, 139. lp.)

Panikas pōrjimtī, Latgolu atstōja apmāram 7000 civilistu — latgaļu, gon kai vīninīki, gon vasalom saimem. Šys skaitlis vēļ jōpapyldynoj ar tim legionarim, kurim izadeve nūkļyut amerikaņu, angļu voi fraņču gyustā un kuri tod izavaireja nu repatriācijas. Taipat šam skaitļam jōpīskaita tī pīspīdu dorbūs uz Vōciju deportātī latgali, kuri pēc Vōcijas kapitulācijas dažaidu imesļu dēļ nūraideja repatriaciju. Vysumā bēgļu gaitas taidā ceļā beja izavēlējuši ap 10 000 latgaļu. Šys skaits atsaroda trymdā, Rītumeiropas vaļstīs, golvonā kōrtā Vōcijā un Zvidrijā, karam beidzūtīs (1945). Nu turīnes latgali nōkušūs 10 godūs izkleida pa vysu komunistu nakontrolātū pasauli, prōvas kolonijas izveidōdami it īpaši Zīmeļamerikas Savīnōtōs Vaļstīs, Kanadā, Australijā un Anglijā, bet mozōkas grupeņas apsamete gondreiž kotrā Rītumu pasaula vaļstī. Rītumvōcijā palyka prōva latgaļu kolonija, kurā itylpa tī, kurus cytas vaļstīs najēme pretim — naizturēja veseleibas pōrbaudes voi ari godu skaits un saimes sastōvs beja taidis, kas nakārdynōja emigrācijas zemes, kuras meklēja bēgļūs vīneigi fiziska dorba spējas. 1956. goda beigōs un 1957. goda sōkumā ari šim pakaļ palykušajim atsavēre durōvas, un daļa otkon izceļōja, seviški uz Zīmeļamerikas Savīnōtajom Vaļstīm.“ (Latgali polit. patmaļōs, 139. lp.)

Aklimizējušīs jaunajōs dzeives vītōs un pījā-

muši jaunās „dzimtinās“ pavalstniecību, latgaļu jauni veirīši kļūst par īsaiķšonas objektu šūs vaļstu militarā dīnastā. Ītārpti amerikāņu, angļū, franču, austrālīšu, spāņu, brazilīšu, argentīnīšu, zvīdru etc. uniformās jī ir sastūpami vysā, nu komunisma īspaida breivā Rītumu pasaulī, kļūstūt par sova veida universalīm karaveirīm. Pi kam vacōkī nu jīm atmiņ Latgolū un Latvīju taidu, kaidu jī tū sovom acīm beja redzējuši; ari mōtes volūdu jī pōrvolda vēļ navaiņojami. Jaunōkī turpretīm zyna šū tū par Latgolū tikai pēc vacōkūs rodu voi tautīšu aizkustynojušīm nūstōstim, un ari mōtes volūda sōc jau pīsamērst.

Kūpš 1965. goda plūsōs kars Dīnvydaustrumazijā — Vietnamā. Dīnvydvietnamā atsarūn sylim tyukstūšu amerikāņu, kuri tur ir nūklivūši, dūdūtīs rītumu vērzīnī — šķārsojūt Klusū okeanu. Šūs karōtōju ryndōs ir ari latgali. Zīmeļvietnamu karā pret dīnvydīm un reizē ari pret amerikānim krīvi atbolsta ar īrūčīm, īreicem un cytīm kara materialīm. Šūs modernūs īrūču un īreīču apkaļpej krīvi syuta sovus militarūs lītpratējus, kuri sasnādz Vietnamu, dūdūtīs austrumu vērzīnī, pōri Azijai. Šūs krīvu lītpratēju sastōvā īspējama ari latgaļu klōtbyutne, kamdēļ otkon īspējama latgaļu konfrontēšona. Cerēsīm, ka šūreiz šei rītumu latgaļu un austrumu latgaļu sasatikšona kara laukā palīks tikai teoretiska, naprosūt fiziskas iznycynōšonas. Bet — konkretu atbīldi snēgs tikai nōkūtne.

N Ū S L Ā G U M S

Latgaļu karaveira gūdynōšona

Karaveiri ir tei tautas daļa, kura sajam vysmozōk pateiceibas un dzērd vysmozōk atzineibas par sovīm zaudējumīm, cīššonom un uperīm. Lelōkū tīsu ceīņu vītā kaida aizmērsta, naapzeimōta kopu kūpeņa ir vineigō olga, kū spēka godūs krytu-

šais karaveirs ir varējis nūpeļneit. Seviški tys at-sateic uz latgaļu karaveiru. Personeigi nazynu ni-viņa gadejuma, kur karā krytušo Latgolas dāla mērsteigōs atlikas byutu pōrvastas uz dzymtajim kopim un ar militaru gūdu, kupla tivinīku pulka klōtbyutnē guldeitas sūplōk jō vystyvajim. Un jo ari šaida apglobōšona Latgolā byutu nūtykuse, tod tī ir ōrkōrteigi rati gadejumi. Šaida izaturešona pret latgaļu krytušajim gon ir rokstureiga tikai svešinīkim — latgaļu izkolpynōtōjim.

Poši latgali dzeivoj leidza sovim karaveirim na-atkareigi nu tō, kaidai varai jī ir spīsti kolpōt un sovas golvas nūlikt. Bet seviški aizkustynōti un sa-jjusmynōti ir latgali par sovim karaveirim gade-jumūs, kod jī ceinejās par pošu latgaļu lītu. Te rok-stureigs pīmārs ir Latgolas partizanu pulks. Kaut ari oficiāli tys pulks eksistēja tikai napylnus 3 go-dus (nu 1919. g. 5. jūnija leidz 1922. g. 1. apre-ļam)⁹⁾, jō militarī veikumi Latgolas atbreivōšonā un psihologiskō nūzeime vītejūs idzeivōtōju pre-testeibas uzturēšonai pret okupantim ir uzmanei-bas un apbreinōšonas cīneiga. Jō ceīņu vēsturē ir iraksteiti Bolvi, Kuprova, Rugōji, Baļtinova, Valka, Škilbāni, Kōrsova, Malnova, Augšpiļs un Grāku kolns,¹²⁾ kai ari Jaunlatgola.¹³⁾ Par psihologiskū ītekmi līcynoj fakti, ka latgaļu veirīši nu sovas ko-munistu okupātōs dzimtines un Sorkonōs armijas meklēja ceļus, kai pōri fronteī nūkļyut pi partiza-nim, labi zynōdami, ka nūtveršonas gadejumā sor-konarmiši uzskateis jūs par dezertirim voi ari „bol-tūs“ spīgim un turpat nūtveršonas vītā nūlikvidēs. Lelōkū tīsu tai ari nūtyka, un laimeigi beja tī pōr-drūšnīki, kuri pēc nūtveršonas tyka sūdeiti ar nū-syuteišonu uz Sorkonarmijas disciplinārajom (sū-da) vīneibom.

Ōreji latgali ir klusi, izavaira nu svešinīkim un prūt sorgōt sovu pōrlīceibu nu voldūšōs svešōs va-

¹²⁾ Sal. L. E., 479. lp.

¹³⁾ Sal. L. E., 1229. lp.

ras. Taipat tys nūtyka ari ar simpatiju uzrōdeišonu frontes škārsōtōjim, svešinīkim, jo beidōs nu provokācijas. Turpretim apstōklūs, kod svešinīki naapdraudej, latgali ar lapnumu izpauz sovas simpatijas un pateiceibu.

Pimārs tam beja Latgolas partizanu pulkam uzcaltais pīmineklis šō pulka šyupuļa vītā — Bolvūs naatkareigōs Latvijas laikā. Oficiali un ari svešinīkim šys pīmineklis paude pateiceibu tim latgaļu partizanim, kuri, šō pulka ryndōs byudami, beja zīdōjuši sovas dzeiveibas Latgolas atbreivōšonai nu komunistim. Bet latgaļu mentalitatei tys nūzeimōja daudz vairōk: bez augšā mynātōs pateiceibas, šys pīmineklis tyka uzskateits kai pīmiņas zeime ari pošam, nalaikā nūlikvidātām pulkam kai latgaļu militarōs vīnōteibas un vīnprōteibas simbolam. Pīminekļa forma — karaveira tāls ar šautini pi kōjas — latgaļa izpratnē veidōja atmiņas par ikvīnu jō dālu, kurs ar irūci rūkā ir bejis spīsts dūtīs uz kara lauku. Taipat kai klusu pateiceibu un apbreivōšonu latgaļš spēj slēpt paaudžu paaudzem sovōs kryutīs pret sovīm karaveirim, taipat jys paaudžu paaudzem spēj slēpt naidu un nycynōšonu pret tim, kuri jō svātumus — karaveiru un jō pīmiņas zeimi — apsmej, zaimoj un par tim nirgojās.

Laika dzērnovas maļ lānom, bet bez apsastōšonas ...

LATGOLA AND THE REVOLUTION OF 1905

by Leonard Latkovski, Jr.

The 1905 revolution in Latvia was a mass movement of protest and discontent against the tsarist government. It was a revolt which grew out of widespread popular resentment for Russian autocracy in the latter part of the nineteenth century and was marked by strikes, demonstrations and armed clashes aimed at liberalization within the Empire.

Although this event was related to incidents throughout the rest of Russia, nevertheless it exhibited extraordinary features which distinguished it as a separate historical phenomenon. The Latvian turmoil assumed the role of a revolutionary campaign of both the urban and rural masses engaged in a bitter, twofold struggle against not only the tsar but also the powerful landed gentry.

The revolution occurred in a heavily troubled state, which at the turn of the century was marked by a decaying autocratic structure incapable of reconciling its traditionally rigid outlook with the numerous political and social forces which had recently become prevalent. The result was an increasing gap between the tsar and the masses. From then on there existed two "Russias". One was the "government" which upheld the views of official Russia, and the other was "society" composed of the educated classes who acted, (or so they thought) as spokesmen for the real Russia.¹) As the ideas of the liberals and the socialists began to cross the cultural barriers between the educated and the uneducated, the popular demand for better conditions increased significantly.

A major impetus for the spirit of reform was provided in the latter half of the nineteenth century by the Latvian national renaissance, a movement tempered by strong cultural influences exerted by a newly risen intelligentsia. It was this group which provided the initial forum for the expression of new ideas and molded vague ideals into at-

---

¹) Jacob Walkin, **The Rise of Democracy in Pre-Revolutionary Russia**. (New York: Frederick A. Praeger, 1962) p.

definite objectives. From this base the movement spread to encompass a wide range of participants representing all segments of Latvian society.

An appropriate indication of the widespread nature of the 1905 Latvian Revolution is the role played by Latgola. Although for a long time numerous obstacles had prevented Latgola from achieving a close relationship with the rest of Latvia, an interest in social reform and opposition to tsarist measures now became common to both regions. For sure there were differences of emphasis and degree but still the mutual objectives were there. In fact, on numerous points the Latgalians held even greater grievances against the Russian government. The explanation for this and other differences lies in Latgola's status apart from the rest of Latvia.

Latgola, the southeastern province of Latvia is distinguished from Vidzeme and Kurzeme by historical, political and social considerations dating back to the tribal period. These differences were still felt in the late nineteenth century but the complexities of the situation permit us to cite only the most obvious points.²⁾ The initial distinction is that Latgola, as an integral part of the Russian Empire in the Vitebsk government (*guberniya*), did not enjoy the same political status as that of the Baltic Provinces. Latgola experienced a stricter rule with greater controls by the central government. Another important factor is that instead of an enlightened influence such as the Baltic Germans in Vidzeme and Kurzeme, in Latgola the propertied class was the Polish landed gentry, a class steeped in medieval traditions and anachronistic methods. In addition whereas in the rest of Latvia the land was evenly divided between the gentry and small

---

²⁾ The differences between the Latgalians and the rest of the Latvian population were formed in the early period of tribal existence, developed through the centuries and remained even after the political union in independent Latvia. The Latgalians, with their different religion (Catholic), their different dialect (High Latvian), and different cultural heritage had little contact with the other groups. Later this lack of rapport prevented the Latgalians from attaining equal political and social privileges after independence.

landholders, in Latgola, as in much of the Empire, the ratio of land distribution between the wealthy and the poor was two to one.³⁾

Latgola, with an agrarian system of smaller landholdings experienced more complex problems than the rest of Latvia. In comparison to Vidzeme and Kurzeme, Latgola had a more acute economic crisis with a surplus of laborers, and less industrialization. Furthermore, Latgola's economic and social difficulties were compounded by the political jurisdiction of Vitebsk whereby Latgola was subject to the same laws and regulations as the rest of the Empire.

Although Latgola's largest city, Daugovpils, was one of Northwestern Russia's most important commercial centers, industrialization in this region did not approach the same level as in Livland and Kurland. The basically agrarian economy of the region was not as favorable to the establishment of industry and capitalism as in the rest of Latvia. In consequence the population was composed mainly of peasants with a small urban proletariat although late in the nineteenth century a rural proletariat began to appear when the peasants began seeking non-agricultural occupations.

The life of the peasant in Latgola was difficult and showed no signs of improvement. The poor, landless serf who rented a small piece of land was so overwhelmed with rent and taxes that he was not able to make a living from the land alone. Consequently he had to seek additional employment elsewhere.

In this attempt to maintain a livelihood for himself and his family the peasant was faced with a dilemma. He either had to rent land from the gentry at very high rates and fill the specified quotas of production or seek work outside of his own region. Often the peasant did both — he rented the land, which his family tended, while he went elsewhere to find additional employment in order to make enough to subsist. The usual practice was to join in the

---

³⁾ Boleslavs Brežgo, *Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861—1914* (The Peasants of Latgola after the Emancipation 1861—1914) Rīgā: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1954, p. 81.

groups called **burlaks**, which worked on railroad construction not just in the Baltic region but also in the more distant areas of the Empire.⁴⁾

The wages in Latgola were very low. For example, in 1902 a worker earned from 4.25 to 7.50 rubles a month. Thus each year more than 10,000 peasants would set out from Latgola to find work elsewhere, usually in the Russian industrial centers where they worked in factories and shops and became a part of the urban proletariat.⁵⁾

The effect of the peasant migration to seek jobs was to alter not only the economic status, but also the social and political structure of Latgalian society. From the background of rural Russia, where there was little social or political awareness, the peasants entered into the more sophisticated atmosphere of the urban proletariat where ideas of collective action to achieve better conditions were becoming popular.

Latgola's economic difficulties were compounded by restrictions on civil liberties as a result of the russification. The Latgalians were not allowed to buy land, hold an officer's rank in the army or use their dialect (or their Latin alphabet) in printed matter.⁶⁾

The reaction of the Latgalians to the signs of increasing ferment in Russia was to join the mushrooming movement of protest. The proletariat became aware of the trends and, in its concern, began to take measures to prevent a deterioration in its own local conditions. The peasants were slower to react, but their dissatisfaction and long-standing resentment against the gentry served to ally them with any movement with offered hope for improvement.

---

⁴⁾ Brežgo, **Latgales zemnieki**, p. 83.

⁵⁾ *Ibid.*, p. 84.

⁶⁾ The Latin alphabet was banned from 1865—1904 during which books had to be handwritten secretly due to the lack of illegal press facilities. Leonards Latkovskis, „The Suppression of the Latin Alphabet” **Kulturvēsturiski materiali** (Works on Culture and History) (Muenchen: Latgaļu izdevnīceiba, 1955) pp. 10—13.

The center of the national renaissance was the Catholic seminary in St. Petersburg where several seminarians had joined with Francis Trasuns in stressing Latvian cultural and national aspects to the Latgalians.⁷⁾ Catholicism had long been a center of Latgalian unity because in the melting pot of nationalities in Vitebsk "a person's faith and not his language determined to which nationality he belonged."⁸⁾

Trasuns, a Catholic priest, was one of the chief leaders in the renaissance but there were other clerics who contributed much to the Latgalian awakening.⁹⁾ Among these were Jōns Višnevskis (1861—1914), Francis Kemps (1876—1953), Pīters Miglīnīks (1850—1883), Pīters Smeļters (1868—1952), Mikelis Dukaļskis (1871—1957 and Felikss Laizāns (1871—1931).¹⁰⁾ The objectives of these men were to preserve the unity of the Latvians against the russification, to preserve their cultural identity, and to support their social and economic well-being. The movement carried no political overtones whatsoever. Socialism, then virtually unknown in Latgola, was later imported by outside influences.

Scattered anti-government activity in Latgola appeared in the 1890's but not significant events occurred until after the turn of the century. The situation as described by the governor of Vitebsk in 1903 was one in which the unrest had not subsided as hoped for by the government, but was reaching new dimensions as it spread from the citiel to hhe countryside.¹¹⁾ New signs of illegal activity, although still scattered, appeared among the peasantry, the class which up until now had been the least volatile.

---

⁷⁾ Bukšs, Mikelis. **Latgalu literatūras vēsture (A History of Latgalian Literature)** (München, Latgalu izdevniecība, 1957) pp. 351-2.

⁸⁾ Švābe, **Latvijas vēsture 1800—1914** (Uppsala: apgāds Daugava, 1958). p. 477.

⁹⁾ Bukšs, **Latgalu literatūras vēsture**, pp. 348 - 356.

¹⁰⁾ Bonifacijs Briška, **Latgali politikajās patmaļās (Latgali in Politics)** (Muenchen: Latgalu izdevniecība, 1957) p. 11.

¹¹⁾ as cited in Brežgo, **Latgales zemnieki**, pp. 85—86.

Furthermore, revolutionary propaganda was also seeping from the urban districts into rural areas.

The Latgalian countryside, which was experiencing even more severe conditions became a fertile ground for revolutionary agitators. In 1904 the economic situation grew worse with a very poor rye crop which served as the main subsistence of the area's peasants. With the outbreak of the Russo-Japanese War the peasants could no longer go outside of Latgola to seek jobs and industrial crises in the urban areas forced a flow of jobless workers back to the fields, but there were no jobs there either, causing them to wander aimlessly.¹²⁾ They were not idle long because these men, partly through their discontent, and partly because of their newly acquired knowledge of the proletariat, became supporters of anti-government feeling and participants in revolutionary activity.¹³⁾

After the start of the revolution throughout Russia, Latgola's workers joined in the tumult as quickly and as vociferously as did the inhabitants of the Baltic Provinces. They held demonstrations, and strikes throughout January and February with several bloody skirmishes with tsarist troops.¹⁴⁾

Simultaneously with the urban participation in the general revolution in January, peasant unrest erupted in Latgola. **En masse** the peasants began cutting down the gentry's forests and, arming themselves with guns, they fought the police and guards who tried to prevent the violence. Congregating in large bands, the peasants did extensive damage to the gentry's land until troops were called in to subdue them.¹⁵⁾

The peasants' action was not intended to be a violent and bloody assault on the gentry, but when an occasional landlord killed a peasant who had been chopping down his trees, the peasants would retaliate on equal terms. The arrival of the military helped to reduce the violence temporarily as over eight hundred peasants were arrested.¹⁶⁾

---

¹²⁾ Ibid., p. 84.

¹³⁾ Ibid.

¹⁴⁾ Krastiņš, 1905. g. revolucija, pp. 213—214.

¹⁵⁾ Brežgo, Latgales zemnieki, p. 85.

¹⁶⁾ Ibid.

The peasants' animosity, unlike that of the proletariat was aimed at the landlord gentry and not directly at the tsarist government or its representatives. The peasants' interest in social rather than political conditions is exemplified in the forms in which they showed their displeasure. Instead of the urban workers' strikes and demonstrations which carried political overtones the rural expression of discontent was the socially motivated retaliation against the gentry's land. The forests, in particular, held a deep significance in the minds of the peasants.

To the peasants the forests were a primary symbol of the violation of their rights by the gentry. Wood was an essential item to the rural masses, both for building houses and for use as firewood, but the peasants' access to the forests was restricted by laws which favored the landlords. The question of the use of the forests was a continual struggle between the serfs and the gentry.

The 1861 agrarian reforms had alleviated the pressure by increasing the peasants' rights to the forests, but in succeeding years the gentry cut down many of them converting them into fields. By the next decade building material and firewood again became scarce. The situation became more serious in the early 1900's as the peasants experienced an even greater need for wood because the gentry were selling wood to cash buyers and not to peasants. It was uneconomical for the landowners to sell to the peasant who could only pay piecemeal or in trade.¹⁷⁾

Once again the peasant felt mistreated by the landowning classes. When the revolutionary fervor gradually became widespread among the rural masses and began to assume reality in the form of protests and demonstrations, one of the principal targets of the peasants was the forest of the wealthy landowner's estate. To the peasants, the cutting down of the trees for their own use was a payment of a long overdue debt. They believed they were reclaiming what rightfully should have been theirs.

One of the significant differences between the urban revolution and the agrarian events is the respective attitude of the workers and the peasants toward the tsar. The

---

¹⁷⁾ *Ibid.*, pp. 85—86.

proletariat, in the volatile environment of the urban industrial center, became familiar with the anti-tsarist sentiments of the socialists and some of its members supported this attitude. Others, while not directly opposing the tsar, in their social grievances often included demands for greater political liberties.

The peasant masses however, in their unsophisticated atmosphere aimed their protests at the closest and most obvious expression of injustice, the landed gentry. Instead of antagonism, they held a deep-seated faith in the tsar. Latgola, was no different from the rest of rural Russia in that the peasants clung to the traditional belief that the tsar was the „savior“ and benefactor of the people. They fully believed that they would be able to obtain justice through the tsar — that he would be the one to release the struggling peasant from the iron grip of the wealthy landowners.

In their determination to obtain the attention of the tsar and enlist his aid, peasant groups sent appeals to him calling for assistance and offering proposals. One such petition was submitted by a group from Ludzas County which based their plea on the February 18 ukaz which invited groups and individuals to submit their problems to the tsar. Not only did these peasants present their grievances but they went even further by proposing several vital reforms. Foremost among their proposals was a plea for better educational facilities, including badly needed trade schools.¹⁸⁾

In spite of their pleading, the peasants did not receive any lessening of their burden. The rural revolution was very much subdued in the spring months with the deployment of the troops in the area, but life was not back to normal and the peasants were having difficulty getting food. The police commandant of the Vitebsk province reported that „all the grain has been eaten, most of the peasants possess absolutely nothing and one cannot help but admit that the peasants are in the midst of a famine.“¹⁹⁾

---

¹⁸⁾ *Ibid.*, p. 86.

¹⁹⁾ J. Krastiņš, *Revolūcija 1905—1907 godov v Latvijā*, (Moscow: Gosudarstvennoe Izdatel'stvo. 1952) p. 69.

The peasant had been caught in the midst of the turmoil. Since he possessed nothing, he had to depend on the landed classes for work, but with the widespread unrest there was a serious disruption in work patterns. The only alternatives left for him were to beg, steal or starve.

The hardship continued on all sides as the peasants and the landlords became further estranged in their relations, still the peasants continued to make demands for higher wages and better working and living conditions.

A typical request was one submitted by sixty peasants in Cēsis county to the local lord. Among their demands they included these:

- 1) an increase in yearly wages by 10 rubles.
  - 2) begin work at sunrise and extend the lunch break to two hours,
  - 3) increase the wages of the peasants' wives from twirty to fifty **kopeeks** daily,
  - 4) selling of wood to the peasants at lower prices.²⁰⁾
- Even with such moderate requests the peasants had difficulty obtaining concessions from the gentry.

During the summer, the revolution in Latgale had toned down since the cutting of the forests and violence on the estates had dropped off greatly. The main activity of the peasants was to interrupt work with frequent strikes, but there was little violence connected with it since these strikes were not accompanied by any rash actions on either side.

The revolution picked up in tempo again in the fall when the peasants renewed their campaign against the gentry's forests. In October the Latgalians joined with the rest of the country in the general strike and they also launched a new campaign of violence against the gentry, burning their estates, laying waste to their property, and generally disregarding all the local laws. Along with this the peasants gradually began a policy of resistance to the government and its organizations.²¹⁾

---

²⁰⁾ Brežgo, *Latgales zemnieki*, p. 86.

²¹⁾ *Ibid.*, p. 87.

Following the example of the Livonian peasants, the Latgalians held organizational meetings at which they decided to boycott the government's institutions, elect their own municipal administrations, and discontinue paying rent and taxes.²²⁾

As in Livonia and Kurland, in the days following the October Manifesto order and authority in Latgola began to disappear quickly as the established rural administrations ceased to function in the midst of the changing atmosphere. Newly formed peasant groups attempted to assume the duties but usually they were unable to adequately fill the position of responsible organizations.

As the recognized leadership crumbled under the pressure of the revolution, the provincial officials and the gentry appealed to the tsar for protection but the chaos had made communication and transportation difficult if not altogether impossible. The main railroad lines were either in the hands of strikers or the tracks and bridges had been destroyed.²³⁾

Convinced that the government was weak and the gentry helpless, the peasants renewed their attacks against the estates. Although the peasants often acted spontaneously, trained socialist agitators mingled with them, inciting greater action against the symbols of authority. The RSDLP and the Bund were the principal socialist forces in Latgola but the social revolutionaries had some representation in the countryside and the RSDLP was active in the regions bordering Livonia.

By mid-November peasant unrest near Daugavpils, abetted by outside influences, increased significantly. Local leaders, organizing their own opposition collaborated with newly arrived agitators from the Baltic Provinces, who urged the people to arm themselves and advocated the formation of local executive committee.²⁴⁾ The activity was the greatest in the counties closest to Vidzeme from where the revolution was overflowing.²⁵⁾

---

²²⁾ Krastiņš, 1905. g. revolucija, p. 213.

²³⁾ *Ibid.*, p. 224.

²⁴⁾ Brežgo, *Latgales zemnieki*, p. 88.

²⁵⁾ *Ibid.*, p. 91.

As the revolutionary activity continued unabated had been founded in July, issued an appeal to the population into December, the RSDLP Northwest Committee, which lation in order to win their support for an intensified campaign against the government:

The peasants need land and freedom. The peasants will get this land and freedom not from the tsar, not from the priests nor from the rich people, but they have to get it themselves in a determined struggle. In this struggle the peasants must join together and elect their own revolutionary committees which have to go jointly in step with the workers of the RSDLP.²⁶⁾

In many instances the peasants heeded this call and succeeded in replacing the old administrations with the new executive committees in the face of which the gentry and the local police could only stand by and appeal for more aid.²⁷⁾

The county police could not defend against the rural revolution and were helpless to stop the terrorist acts. The troop detachment which had been sent earlier was neither sufficiently large to maintain order nor active enough to suit the wishes of the gentry.²⁸⁾

When the Moscow general strike broke out the railroad workers seized control of the line between Riga and Daugavpils, but the RSDLP appeal for an armed uprising against the government found little solid support. The only substantial armed revolutionary group in Latgale was the RSDLP's force of two hundred men in Daugavpils but it was not able to accomplish anything by itself. When the railroad strike committee was arrested in the middle of December the revolution was beginning to fall off in intensity.²⁹⁾

The Moscow uprising was the turning point of the revolution in Russia. From that period on as the urban pro-

---

²⁶⁾ *Ibid.*, p. 92.

²⁷⁾ Krastiņš, 1905. g. revolucija, p. 214.

²⁸⁾ Brežgo, *Latgales zemnieki*, p. 93.

²⁹⁾ Svābe, *Latvijas vēsture*, p. 635.

letariat in the principal cities became increasingly restricted in its actions by the government, the rural masses gradually lessened their militancy although the rural unrest, much slower in dying out, lasted well into 1906.

The first Russian troops entered in the mid-December and began the counter-revolution, but when they were unable to curtail the extensive peasant tumult in January additional troops had to be sent to all corners of Vitebsk to pacify the province.

L. Latkovskis

DR. ONTŌNA SKRYNDAS PĪMINAI

50 godu nōves dīnā

Storp Latgolas atmūdas darbinīkim Dr. Ontōns Skrynda ir vīns nu radzamōkim. Sovas tautas dar-

binikus pīminēt ir gūds un pīnōkums. Tōpēc ari šō roksta nūlyuks ir dūt jō dzeives tālōjumu, pi tam navys marmora statujas veidā, bet stōsteit par jū kai par dzeivu cylvāku, kam beja ceptīni, trauksme un degsme, kas beja ōrsts, sabīdryksks darbinīks, veirs un gimines tāvs.

Tōļōk šō roksta nūlyuks ir parōdeit Dr. Ontōna Skryndas nūpalnus tautas lobā, lai izprostu, ka jys beja jauna laikmata nesējs un ceineitōjs par jaunu ideologiju un ka Latgola šam darbinīkam ir daudz pateiceibas porōdā. Sys roksts nikaidā ziņā napretendej byut piļneigs un izsmelūšs. Varbyut kaidis, kam Latgolas lītas ir tyvu pi sirds, kaidreiz uzraksteis monografiju par Dr. Ontōnu Skryndu un jō laikmatu, bet mes šūreiz apsamīrynōsim ar konseptivim datim par jō dzeivi un dorbu.

Materialu savōkšona par Dr. Ontōnu Skryndu nav viġla līta. Ir jōjam vārā, ka jys aizgōja nu šō pasaulā pēški pošūs spāka godūs, jys nav vedis ni dīnas grōmotu, ni rakstejis autobiografiju. Jys tyka tikai dorbōjis un strōdōjis. Jys nadzeivōja sev un nadūmōja par sevi, bet beja nūsadevis sovam dorbam, un tys aizjēme jō vysu laiku un energiju. Tōpēc vysumā ziņas par Dr. Ontōnu Skryndu ir tryuceigas. Tōs ir īgyutas nu jō tivinīku, draugu un paziņu atmiņom. Zynoms, jam ir pastōvējuse plaša korespondeņce ar dažaidom personom, ar vairōkim radzāmim kulturas darbinīkim pošu latgaļu un pōrnūvodnīku apryndōs. Bet tei korespondeņce nav savōkta, pat tei vēļ nav apzynōta, kō reiceibā byutu Dr. Ontōna Skryndas raksteitōs vēstules. Daudzi nu jō laika bīdrim jau ir aizgōjuši myužeibā un pajāmuši sev leidza datus, kas mums byutu bejuši ļūti nūdereigi, lai pazeitu jō personeibu, raksturu un ceptiņus. Atmiņu devēji, kas vēļ dzeivi ir, bīži vīn var pasaceit tikai „jā“ un „nā“ voi vysbīzōk „nazynu“. Atmiņu puslopas ir tik tōli izbōlējušas, ka uz tom vairs daudz nikas nav salosoms.

Pyrms dažim godim myusu rakstnīks Ontōns Rupaiņs vōce ziņas par Skryndu dzymtu dēļ sova romana „Tauta grib dzeivōt“. Sovā romanā jys iza-

vēlēja ilikt vairāk tās lītas, kas romanu kai taidu pēc jō dūmom padora interesantu, jo romans jau nav vēstures grōmota. Tur cylvāki dzeivoj un dorbojās rakstnīka skatejumā, un tōpēc romanam navar pīlikt vēsturiskōs patiseibas mārāuklu. Ļūti vērteigs ziņu olūts par Dr. Ontōna Skryndas personeibu byutu jō vēstules un ari jō laika bīdru raksturōjumi. Bet šymā ziņā dati ir tryuceigi. Ļūti vērteigs gobols Dr. O. Skryndas raksturōjumā ir jō vēstule Raiņam, kas ir publicāta Acta Latgalica I 395. — 398. lp. Tai ka tei grōmota ir pīejama kotram, tod šū Dr. O. Skryndas vēstuli šeit napōrdrukōsim, bet tikai nūrōdeisim, ka apbreinojamā kōrtā ari tagad apstōkli ir sasalykuši Ļūti leidzeigi tim, kai tys beja Dr. O. Skryndas laikā: vodūšō goreidznīceiba latgaļu kulturalūs pasōkumus, īskaitūt presi, kas nav izgōjuši nu goreidznīceibas iniciati-ves un nav jōs teišā kontrolē, sistematiski apkaroj un gremdej. Latgaļu kulturalajūs pasōkumūs daleibu jam tikai nadaudzi gaišōki un plašōka skota goreidznīki, bet ari tī teik terorizāti. Tūmār ir kaut kas ari cytaiđi nakai O. Skryndas laikā: laiceigō inteligeņce ir izauguse un pōrauguse sovus goreigūs aizbīldņus, stypra zynōtnē un ar veira drūsmi stōv par taisnu lītu.

Kaidreiz svineigūs aktūs un tautas svātkūs pīmiņ izcylys darbinīkus, kas ir ceinejušis par izgļeiteibu, par breiveibas idejom un kas ir jutuši aicy-nōjumu stōtis jaunas kusteibas priķšgolā. Bet nūteik ari tai, ka ceineitōji kaut kai izsleid nu uzma-neibas, jo jūs vōrdu aizānoj pavysam bōlas figuras, kuras priķšgolā ir tykušas caur najaušeibu voi pōrprotumu, un ka šom bōlajom figurom nav nikaidu nūpalnu vyspōreibas lobā, jo šūs nūžālojamūs fi-guru myužs ir bejis tikai personeiga pošlobuma meklēšona. Ir ari tai, ka ceineitōji napīdzeivoj uz-varu, nimos jau narunojūt par uzvaras augļu bau-deišonu, tūs sajam cyti. Taidis breiveibas ceinei-tōjs ir Dr. Ontōns Skrynda. Jys ir vīns izcylys Lat-golas dāls, kas nōce nu latgaļu sātas un palyka tai uzticeigs, kas ni pōrsapūļōja, ni pōrsakrīvōja, kai

tū dareja daudzēji latvīši, Pīterpilī dzeivōdami, un kas dzynōs tikai pēc sova lobuma. Dr. O. Skrynda nikaida monta nasakrōja, bet tōpēc jau arī jō pīmiņa ir daudz cālōka, ka jys dzynōs pēc gora vērtēibom — pēc izgleiteibas, ceņtēs izgleiteibu nest tautā, paceļt latgaļu kulturalū limini un kolpōt tautai. Tys beja jō aicynōjums un jō dzeives pīpīldejums. Dedzeiga nūsadūšona sovam omotam, nasavteiba un gataveiba uperus nest ir Dr. O. Skryndas golvonōs rakstura īpašeibas. Šaursirdeiba un pošlobums jam ir pīlneigi svešas lītas.

Dr. O. Skynda ir cēlīs nu stypras latgaļu dzymtas. Ir zynoms, ka jys pats bejis savōcis ziņas par sovas dzymtas vēsturi. Dzymtbyušonas laikūs, 18. g. s. Leiksnas grafs Čapskis (?) ir apmaiņas ceļā nu Skrundas atvedis lobu myuriniku. Nav zynoms tō tōļō seņča vōrds, bet ir zynoms, ka jō uzvōrds raksteits Skrynda. Dr. Ontōna Skryndas vacōki: Donots un Apolonija (dzymuse Aizbolts, šymā uzvōrdā ir pasaglobōjis senejais pūra nūsaukums, taitod Aizbolts nūzeimoj: Aizpūrs, ir arī uzvōrdi Aišpūrs, ir arī uzvōrds Baltgaļš, kas nūzeimoj Pūra gols, saknes forma radničeiga ar slavu formom: blato, boloto, tōļōk pi tōs pat vōrdu saimes pīdar Baļtinova, saleidzynōt var taidus vōrdus kai Pūrmaļš, Pūrmale = Pūra mola) ir dzeivōjuši Leiksnas pogosta Līpas Mukōnūs. Jī ir dzeivōjuši dzymtbyušonas laikūs un sagaidejuši breivlaisšonas prīcu. Skryndu dzymta ir izacāluse kai lūti strōdeiga, kōrteiga un dīvbejeiga, kaiminim jī ir bejuši saprateigi padūma devēji un protuši laseit un raksteit. Donota un Apolonijas giminē ir bejuši šaidi bārni: Jōņs, Benedikts, Dominīks, Stanislavs, Kazimers, Mōnika un Ontōns. Tamā giminē ir gūdā turāts vacōku vōrds un ir vaļdejušas patriarchalas tradicijas. Bez tam šymā giminē ir spēceigi izapauduse teiksme pēc gora gaismas. Pogosta skūlu ir apmeklējuši vysi bārni. Augstōkōs skūlōs uz Pīterpilī ir syuteits Kazimers. Lelas gryuteibas beja jōpōrvar ceņsūnim, un daudz drūsmes un tōļredzeibas vajadzēja pošim

vacōkim spert šaidu naporostu sūli — syuteit bār-
nus skūlā, jo nivīns plašā apkōrtnē tō nav īsadrū-
šynōjis. Benedikts, byudams jau tyvu pi 40 godim,
pašmōceibas ceļā nūlyka kai eksterns gimnazijas

**Tautas darbiniku Skryndz vacōki:
Apolonija un Donots 1900. godā.**

pārbaudējumus un tōļōk studēja teologiju. Daudzi latgali vēļ šū boltu dīnu pīmiņ Marijaņu Tāvu Benediktu Skryndu kai idealu dvēseļu gonu, jaunōtnes audzynōtōju, prikszeimeigu saiminīku, kas vadeja Viļānu klūstera saimisteibu, un goreigūs rokstu autoru. Jū nūslapkovōja boļševiki 1947. godā.

Ontōns Skrynda ir dzimis 1881. goda 15. oktobrī (pēc vacō stiļa 2. oktobrī) Leiksnas pogosta Līpas Mukōnūs kai jaunōkais bārns. Desmit godu vacuumā jys beja beidzis vītejū pogosta skūlu. Ilgas pēc izgleiteibas ceņteigū jaunekli nūvad uz Pīterpili. Tur jys īstōj sv. Katres draudzes apryupātajā progimnazijā, kuru beidz pēc četrim godim un mōcōs tōļōk Pīterpils vaļsts gimnazijā, kuru beidz ar uzslavas medaļu 1901. godā. Kai gimnazists vororas breivlaikus jys pavoda tāva sāta, Leiksnā, kur paleidz lauku dorbūs, un kai privatstuņžu pasnēdzējs jys mōca muižas īpašnīka bārņus. Pēc gimnazijas beigšonas Ontōns Skrynda īsastōj Kara Medicinas Akademijā, kur uzjam absolventus, tikai apbolvōtus ar medaļom. Medicinu jys studej ar lobom sekmem .

Jau studenta godūs, vārōdams nabreiveibu, apspīsteibu un patvalebību, kaida teik pilaista pret zemnikim, un radzādams Latgolas ļaužu materialū un goreigū tryukumu, jys pīsavērš revolucionarai kusteibai un īsasaista ceiņā par kulturalū autonomiju. Jo Latvijas vēsturnīki uzsver 1905. goda kusteibas nūpalņus Latvijas breiveibas idejas atteisteibā, tod navar paīt garum Ontōna Skryndas vōrdam. Kai students jys apmeklēja Reigas Latvīšu bīdreibas sanōksmes un korespondēja ar tōs bīdrim. Jys redzēja, ka pōrnūvodu latvīši beja tōļōk tykuši materialā un izgleiteibas ziņā, jim iznōce avīzes, žurnali, grōmotas, bet Latgolā pastōvēja drukas aizlīgums jau vasalus 40 godus. Pat lyugšonu grōmotas nadreikstēja legali īvest un kur nu vēļ varātu byut runa par jaunu grōmotu īspīššonu. Šūs apstōkļus jamūt vārā, saprassim latgaļu pyrmūs

darbinīku nūpalnus un jūs dorba smogumu. Cik cālu ideju apdvāsta beja tei ceīņa par breivu drūkōtu vōrdu! 1905. godā Ontōns Skrynda ceinejōs pret tim spākim, kas Latgolū apspīde un turēja timseibā. 1905. godā Ontōns Skrynda nūturēja tautas sapuļces Rēzeknē, sovā dzymtajā pogostā un cytōs vītōs. Latgolas zemnīki, kas tyka uzskateiti zamōk nakai krīvu voi pūļu zemnīki, tagad dzērdēja, ka uz jim runōja vīns nu jūs pošu vyda, jys runōja par tīseibu īgyušonu. Pazeidams dzeives apstōklūs Latgolā un ōrpus Latgolas, jys ari skaidrōk saredzēja nūdareitū nataisneibu. Runōtōjs beja nōcis nu zemnīku vyda, gērbīs pošautōs drēbēs un runōja uz tautu tautas volūdā; naaizskōrdams katōļu bazneicu un navīpsnōdams par vītejūs cylvāku nabadzeibu un atpakaļpaliceibu, jys īgyva tautas simpatijas un uzticeibu. Tautā breiveibas ideja beja sāta, bet augļus tei nese pēc godim, sagōdojūt cīsšonas pošim šōs idejas nesējim. Sūda ekspedīcija nažēleigi izarēkinōja ar tim, kas kaut kaidā veidā beja pīsadalejuši revolucionarajā kusteibā. Ontōnam Skryndam pat iznōce sasatikt Rēzeknē ar sūda ekspedīcijas lūceklīm, bet jī nabeja jū pazynuši, apsavylkušu zemnīku tārpā. Vajadzēja slēptīs. Sūda ekspedīcijas vītas beja muižas. Nu Leiksnas muižas atsasteidze uz Līpas Mukōnim kaidis kolps un breidynōja Ontōnu Skryndu. Tys beja 1905. goda novembrī. Tod Ontōns Skrynda, taipat gērbīs zemnīka drēbēs, dūdās uz Leiksnas stacīju, un jam laimejās napamaneitam cauri Daugovpilei tikt uz Varšavu un tōļōk pōrkļyut pōri rubežam Vōcijā, tod caur Bavariju jys dūdās uz Šveici. Te jys apsamat Bernē, kur beja jau vairōki latvišu emigranti — revolucionari.

Šveice beja pazeistama kai breiveibas zeme, kur cylvākim beja tīseibas, īspējas tikt pi izgleiteibas un materialas labklōjeibas. Šveicē Ontōnam Skryndam rodōs Rēzeknes kongresa ideja: Latgolas kulturalō un goreigō autonomija Latvijas vaļstī.

Bernes universitatē jys turpynōja studēt medicīnu.

Ontōna brōļam Kazimeram Pīterpilī beja pasa-zeišona ar īspaideigom apryndom krīvu sabīdreībā, taipat Ontōns beja labi īradzāts kaidā krīvu generala giminē. Šī īspaideigī cylvāki panōce, ka vojōšona pret Ontōnu Skryndu tyka izbeigta un pēc goda jys varēja atsagrīzt Pīterpilī. Kai revolucio-nars un kai katōļticeigs tūmār jys palyka nauzty-camūs personu sarokstūs un žandarmu uzraudzei-bā.

1909. godā Ontōns Skrynda beidze Medicinas Akademiju ar ōrsta gradu un tyka aizsyuteits dor-bā uz Sibiriju. Kai nauztycamu personu jū ik pēc sešim mēnešim pōrcēle uz cytu vītu, un tōs beja šaidas: Krasnojarska, Verchneudinska, Berezovka, Kanska un cytas. 1913. godā Dr. Ontōnu Skryndu īskaiteja rezervē, jys varēja atsagrīzt dzimtinē un jys arī sōka dorbūtīs Rēzeknē. Latgali beja lapni uz sovu ōrstu. Sovs cylvāks un vēļ ōrstis, ar jū va-rēja izarunōt kai ar sovejū saprūtāmā volūdā. Jys beja pīejams kotram, labprōt jys snēdze padūmus. Tys beja kaut kas nadzērdāts. Sliminīki nōce pi jō pat nu lelas tōlīnes, nōce taišni borim. Jō dzeivūk-lis klīva par latgaļu inteligeņces sanōksmes vītu. Te tyka pōrrunōts, debatēts un sprīsts par tautas vajadzeibom un kai tautai paleidzēt. Te rodōs rok-sti magistra Kazimera Skryndas vadeitajam laik-rokstam „Dryva“, kuru Dr. Ontōns Skrynda at-baļsteja na tikai ar rokstim, bet arī materiali. Tai avīzei tautā beja lels īspaidis. Bet arī jau šymā lai-kā rodōs ideologiska diferencēšonōs. Doktoram opozicijā nūsastōja Fr. Kemps, kas pōrmete kon-servativismu. Dr. Ontōns Skrynda beja sabīdryksks cylvāks, augsti stōdeja pīnōkumu, mīļōja muzyku, beja izskateigs un ar īdzymtu takta un pīklōjeibas sajuutu. Kai taidam sovas tauteibas un ticeibas nū-līgšona sūleja slavu un montu, augstus omotus un īvēreibu ļaudīs. Bet jys pēc tō nasadzyna. Jys na-beja karjeras cylvāks. Jys beja un palyka latgalītis, palyka uzticeigs sovom tāvu tradicijom, sovai vo-

lūdai un nūsastōja kai idejisks vadeitōjs sovas tau-
tas priķšgolā. Jys organizēja latgaļus Pīterpilī un
dzimtinē. Cik lela nūzeime ir organizacijom tau-
tyskas apziņas uzturēšonā, tū vyslobōk zynim
emigrācijas apstōkļūs. Organizācijas ir tōs,
kas uztur tautyskuma apziņu un paleidz sa-
globōt volūdas lītōšonu, un pasorgoj nu pōr-
satautōšonas. Gon Pīterpilī, gon dzimtinē jys or-
ganizēja tautišus sabīdryskam un kulturalam dor-
bam, pats vysur strōdōja leidza. Kūpā ar brōli ma-
gistru Kazimeri jys apstaigōja Pīterpilī dzeivo-
jūšūs tautišu mōjas, aicynōdams pīsadaleit sa-
bīdryskajā dorbā. Rūseiga beja Pīterpiļs Muzyka-
lō bīdreiba, zam kuras izkōrtnes varēja atteisteit
plašōku sabīdrysku un kulturalu darbeibu. Pīter-
pilī tyka sareikōti pyrmī latgaļu skūlōtōju sagata-
vōšonas kursi. Šūs kursu organizēšonā leli nūpalni
Dr. Ontōnam Skryndai. Kursūs jys beja par lek-
toru. Par skūlōtōjim varēja byut tikai pravoslavi,
na katōli, bet tūmār ar tim kursim skūlōtōju grupa
jau beja radeita, kam beja lela nūzeime vālōkajūs
godūs. Latgolā Dr. Ontōns Skrynda organizēja dra-
matiskōs mōkslas puļceņus un korus, biži vīn pats
beja par režisoru. Teatra vajadzeibom beja lugu
tryukums, tōpēc jys kērēs pī ludzeņu tulkōšonas.
Tai rodōs popularas ludzeņas: „Pādejī divi rubli“,
„Katreite“, „Odums un Iva“. Dr. Ontōns Skrynda
ir sastōdejis Latgaļu gramatiku. Tautā beja lūti
īcīneita jō sastōdeitō dzejūļu antologija „K ū k l e“. Publicistikā jys ir pazeistams ar rokstim par poli-
tyskim, beletristikas un medicīnas jautōjumim.

Storp jō medicīniskajim rokstim ir vīna vasala
serija par zaidaiņu kūpšonu. Ir zynoms, ka bārnu
mērsteiba tamā laikā beja lela. Šū apstōkli beja
nūvārōjis Dr. Ontōns Skrynda sovā praksē un tō-
pēc nōce ar padūmim, kai kūpt zaidaiņus. Daudzas
pateiceibas vēstules sajēme Dr. Skrynda par šim
lītišķajim padūmim, kas, jōdūmoj, izglōbe na vīnu
dzeiveibu Latgolas sātōs.

Dailliteratūrā jys pasaraksteja ar pseudonymu

Indrikis Leidumnīks. Ontōns Skrynda ir rakstejis stōstus un dzejūlus ar patriotysku roksturu.

Ontōns Skrynda beja savōcis un sarakstejis bīzu kladi ar latgaļu tautas dzīsmem. Kladi vēlāk pajēmis Br. Spūls, un pi tō tei ari palykuse.

Kod izacēle Pyrmais pasaūļa kars, Dr. O. Skrynda tyka īsaukts armijā un nūsyuteits uz Grodnes sasapuļcēšonas vītu un nu turīnes īskai-teits Samsonova armijā, kura pīdzeivōja tragisku atsakōpšonu nu Austrumu Pryusijas. Dr. O. Skrynda nūkliva vairōkas reizes krysta gunīs, tys ir, krystynskā apšaudeišonā. Tikai pēc Nemunas pōri-šonas jys jutōs glōbts. Turpmōkī kara godi nūsary-synōja Rumanijas un Galicijas frontē. 1918. godā Dr. Ontōns Skrynda kryta gyustā, bet pēc Brest-litovskas mīra leiguma jū kai kara ōrstu atbreivō-ja. Jys beja dabōjis ašņa saindēšonu. Ar gyustek-ņu ešelonu jys sasnēdze Rēzekni, kur trešā dīnā pēc operācijas jys myra 1918. goda 31. martā. Ap-globōts Rēzeknes katōļu kopūs. Jys myra 36 godu vacumā, pošūs zīda un spāka godūs, kod, tai sokūt, dzeivei tikai vajadzēja sōktīs. Jys beja īgivis sev izgleiteibu, stōvūkli un reputaciju tautā, byutu at-licis tikai strōdēt dēļ sovas tautas, jō priškā stōvē-ja plašs dorba lauks kai ōrstam un sabīdryskam darbinīkam Latvijas vaļsts uzbyuves dorbā. Bet nūtyka cytaidi. Pītryuka vīna ļūti spējeiga, dedzei-ga un nasavteiga darbinīka. Kas varēja jū aizvītōt? Voi vyspōri latgaļu sabīdreibā ir radīs cylvāks, kuru varātu skaiteit par Dr. Ontōna Skryndas dor-ba turpynōtōju? Dreīžōk ir jōsoka, ka taidi cylvā-ki kai Dr. O. Skrynda tautā rūnās vīns vairōkūs godu symtūs. Nanūlīdzami jys beja plaša vēriņa cylvāks un eists tautas darbinīks. Jō laika bīdri jū pīmiņ kai vīnmār atklōtu, darbeigu un saticeigu cylvāku, kas vyspōreibas lobumu un intereses stō-deja augšōk par sovom personeigom intereseim. Be-ja mōceiti cylvāki ari Dr. O. Skryndas laikūs, bet kaidas vērteibas jī atstōja dēļ tautas? Daudzim montkōreiba, personeigas izredzes un lobums aiz-jēme laiku, interešu centrā vīseibas, medeibas un

preferansa partijas leidz vālai naktei. Dr. O. Skryndas dzeives saturs beja dorbs. Zynoms, jō myuža pādeji godi pagōja kara laukā, kod jys beja atrauts nu sovas tautas un gīmines, bet jys taisejis plānus nōkūtnes dorbam mīra apstōklūs dzimtīnes lobā. Bet tū pīdzeivōt jam nabeja lamts. Tūmār jō dorbs nabeja veļteigs, jō mastō sākla deiga un auga, un tei beja dūma par tautas breiveibu — sapnis par breivu un demokratisku vaļsti.

Kai Latgolas dāls Dr. O. Skrynda dzeivōja dēļ tōs tautas, nu kuras jys beja nōcis, jō tautas liktiņs reizē ari beja jō liktiņs, pōrōk cīši jys beja saaudzis ar tautu, Latgolas sōpes beja ari jō personeigōs sōpes. Ar svešu vōrdu taidus cylvākus sauc par patriotim, kas mīļoj sovu tautu un zemi un stōv par tū navys tōpēc, ka jam tur personeigs lobums, bet gon tōpēc, ka jymā ir styprys seņču gors, saites un saknes ar tautu un zemi, kas jū sīn. Eists patriots ir bezkompromisa cylvāks — taisnas linijas gōjējs, kas nasalūka, napōrsaorientej varas maiņas gadejumūs, drūšs un bezbaileigs sorgs sovā vitā. Taidis beja Dr. O. Skrynda — patriots, varūņs, ceineitōjs, kolpōtōjs sovai tautai, naapseikstūšs mudynōtōjs, organizators, dybynōtōjs, vadeitōjs un leidzstrōdniks reizē. Kotram, kam kryutīs pukst latgaļa sirds, dōrgā pīmiņā ir jōtur Dr. O. Skryndas paraugs, un tauta, kas cīnej sovus izcylus cylvākus, napazyud nu zemes vērsa.

Helena Skryndas kuņdze sovu veiru, Dr. Ontōnu Skryndu raksturoj šaidim vōrdim:

„Dr. Ontōns Skrynda atstōja pateikamu īspaidu, beja saticeigs ar cylvākim, dzeives prīceigs un laipnys pret vysim, voi tys byutu bogōts, voi nabogs, voi kaidis īvārojams veirs, voi vīnkōršs cīvēceņš.

Žaidu ōrsti napījēme sovas tautas tryuceigūs pacientus, kas naspēja jim moksōt. Tōpēc žaidu nabogi lyudze Dr. Skryndu, lai jim paleidz, un jys jim snēdze paleidzeibu bez atleidzeibas.

Jo kaidam gadejōs pēški saslimt naktī, tod ni vīna doktora navarēja izalyugt, lai ītu pi sliminī-

ka, bet Dr. Skrynda gōja bez īrunas nakts vydā un nabogim paleidzēja bez moksas.

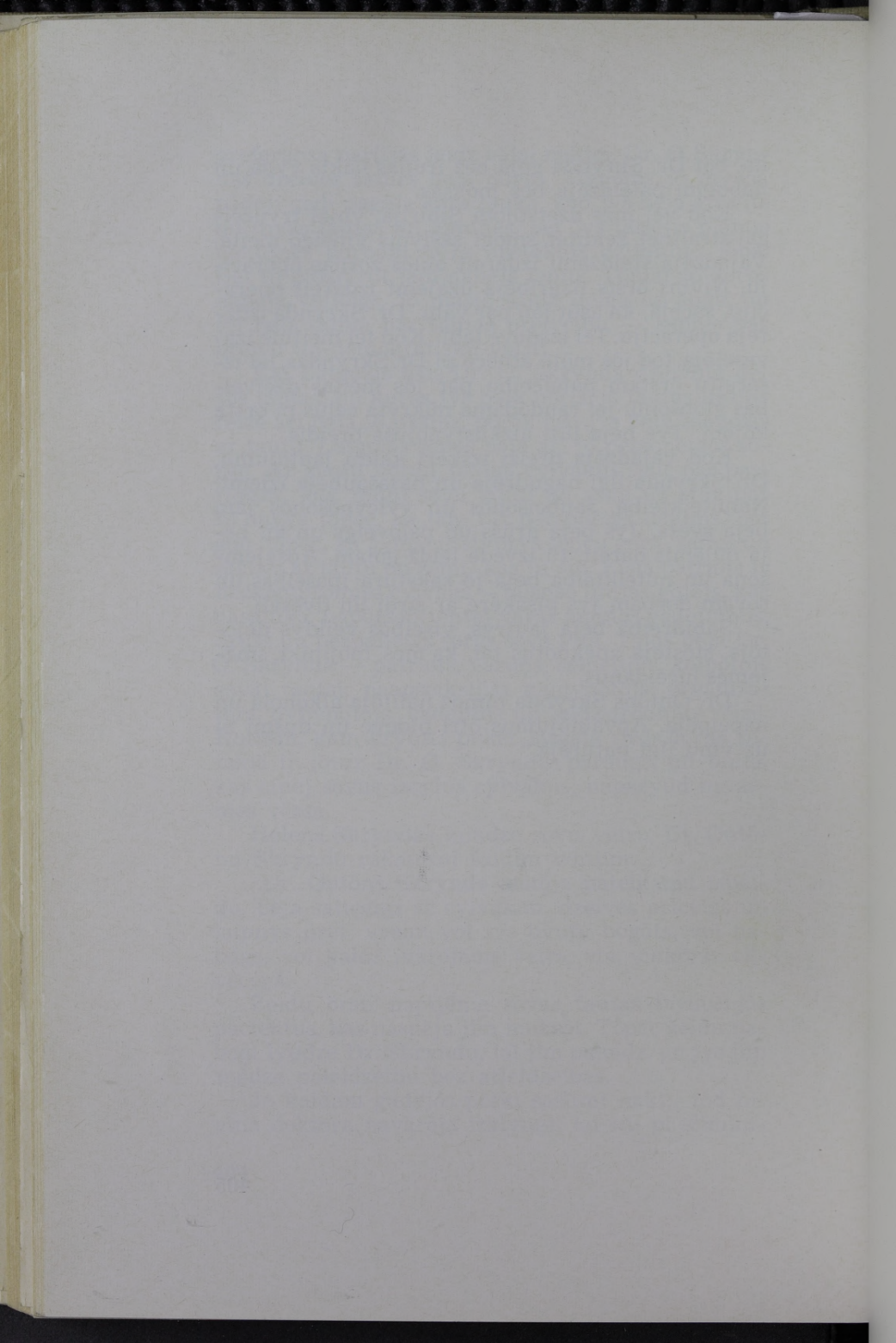
Kod vēļ mes dzeivōjom Sibirijā, vīnai tryuceigai atraitnei, žeidītei, smogi saslyma vīneigō meita. Vajadzēja steidzami izdareit oklōs zornas operaciju. Nivīns ōrstis nagribēja uzajemt izdareit operaciju, saceja, ka asūt jau par vālu. Dr. Skrynda izdareja operaciju. Tei izadeve labi. Kod tei meitine izaveselōja, tod jōs mōte atnōce pi Dr. Skryndas, lai izsaceitu ōrstam pateiceibu par jōs meitas dzeiveibas glōbšonu: jei raudōdama nūkryta ceļūs pi ōrsta kōjom. Tys beja ļūti aizkustynojušs breidis.

Kod vajadzēja dreizi izškert kaidu jautōjumu, Dr. Skrynda ilgi nagudrōja un nasašaubēja izlemt. Nanūteikteiba, šaubeišonōs un vylcynōšonōs jam beja sveša. Jys beja drūšs un paļōveigs un kū beja nūlēmis dareit, tū izvede leidz golam. Apsajemšona un nūteikteiba beja jō rakstura īpašeibas, un sovam dorbam jys pīsakere ar sirdi un dvēseli.

Sabīdreibā beja jautrys, vīseibōs veiklys dejōtōjs, stōsteja anekdotus tai, ka mes, mōjinīki, smējomēs lūceidamīs.

Dr. Ontōns Skrynda nimoz nalītōja alkohola un napeipēja. Apvainōjumus ōtri pīdeve un dusmi ni uz vīnu ilgi naturēja.“

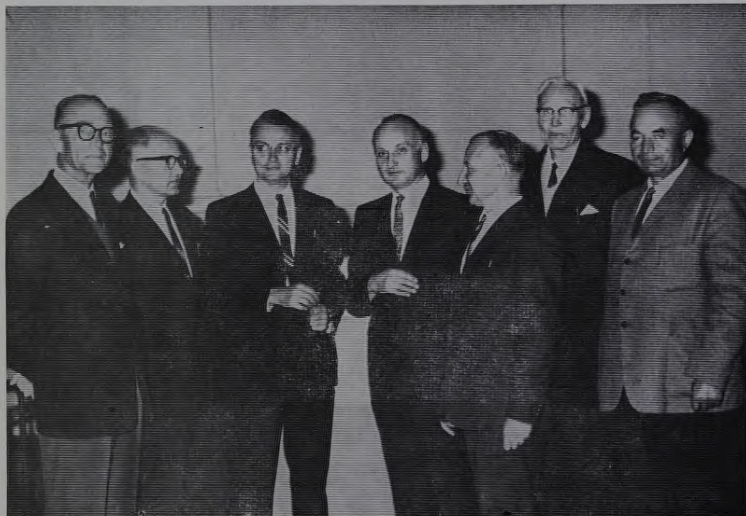
LPI LŪCEKLI IN MEMORIAM

Aleksandrs Batņa aizgājis viņā saulē

Nagaideits un lels zaudējums latgaļu kultūras laukā ir Aleksandra Batņas aizišona viņā saulē. Dzimis jys ir 1909. goda 22. janvarī Bukmuižas pogostā, miris Torontā, Kanadā 1967. goda 3. decembrī, apglobōts 6. decembrī.

Tai ka par aizgōjēja dzeives gaitu ir pīteikūšas ziņas dūtas Dzeives 75. nr., tod tōs šeit naatkōrtōsim, bet apsamīrynōsim ar jō roksturōjumu un nūvērtējumu.

Pēc dobas A. B. beja kluss, mīrmīleigs, saticeigs

Beidzamū reizi sovā puļceņā
pec profesora Dr. Jezupa Leļa referata.
Nu kreisōs A. Budže, J. Ļachs, prof. Dr. J. Lelis, T. Puisāns,
O. Zvidris, Aleksandrs Batņa un P. Kašs.

un draudzeigs. Jys nabeja nu tim, kas bōžās pyr-
majōs ryndōs, dzanās pēc gūda un omotim, kas
mēginoj sevi izceļt. Jys beja kluss un nūsvārts dor-
ba dareitōjs un aiz tō īmesļa jys tyka īvālāts vai-
rōkōs organizacijōs, jo jys sovam dorbam nūsaveve
ar dedzeibu, cik atļōve jō trauslō veseleiba. Fīzīs-
kā ziņā beja trauslys, jau studenta godūs Reigā be-
ja spīsts pōrtraukt studijas un dūtīs uz sanatoriju.
Ari dažus mēnešus pyrms nōves izcīte smogu sli-
meibu, nu kuras gon atspērga, bet na uz ilgu laiku.
Bet šymā vōrgajā mīsā myta styprys gors, kas byu-
tu roksturojams ar divejim vōrdim: latgaļs un hu-
manists. Taidis jys beja leidz sirds dziļumam. Cyl-
vāks bez vīļteibas un liškeibas, bez aizspridumim
un šaursirdeibas, pateikams sarunu bīdris par kul-
turas un sabīdryskim jautōjumim. Beja lītas, pret
kurom A. B. beja styngri pretim un tōs ir: nūsarū-
bežōšona, nūslēgteiba un izolacija, slapyneiba un
sabīdrysku lītu kōrtōšona pa koktim. Taidu taktiku
jys naatzyna un tōpēc nu taidim pasōkumim jys
stōvēja tōli.

A. B. beja taisnas linijas gōjējs un latgaļs ar
sirdi un dvēseli. Latgaļu kulturas vēteibas un lat-
gaļu tīseibas jam stōvēja tyvu pi sirds, un tys ir iz-
saceits jō rokstūs, kas ir objektivi, lītiški un īturā-
ti taktā. A. B. ar dedzeibu strōdōja pi Latgaļu Pēt-
ņiceibas Instituta (LPI), kura lūceklis jys beja nu
dybynōšonas un nu 1966. goda septembra beja LPI
prezidents. Cik A. B. ryupēja latgaļu kulturas lītas
un LPI dorbs, tū storp cytu licynōs šō roksta bei-
gōs citāta vēstule.

Šūs ryndu autoram beja vairōkkōrteja perso-
neiga tikšonōs ar aizgōjēju, un tys nūtyka LPI sē-
dēs Torontā. Pādejo sēde, kuru A. B. vadeja, nū-
tyka 1966. goda novembrī Torontā un tyka plānōta
vēl vīna 1967. goda 25. novembrī, uz kuru jys vairs
navarēja īsarast. Jau pōris mēnešus īpriekš sēde be-
ja izplānōta uz 25. novembri, un eisi pyrms tam sa-
jēmu ziņu, ka A. B. īvītōts slimineicā. Tūmār sēdi
vairs atsaukt navarēja un kod sastdiņ, 25. novembrī
ībrauču Torontā, pīzvaneju Aleksandram pa telefo-

nu uz slimineicu, un tei beja myusu pādejō saruna šyma saulē.

Mums pastōvēja regulara vēstuļu apmaiņa par dažaidim kulturas, vēstures un sabīdrysķim ļautōjumim. Jō dūmas beja skaidras, nūteiktas, sprīdumi pamatōti un apsvārti. Ir sasakrōjis lobs pulks jō vēstuļu. Cik A. B. ryupēja kūpejais dorbs un latgaļu līta, tys ir radzams nu jō pādejōs vēstules, kas ir dateita Torontā 1967. goda 20. oktobrī.

Vasals, dōrgais Leonard !

Asmu aizakavējis ar atbīldi uz Tovu 3. oktobra vēstuli, bet šūreiz cytaidi navārēju. Tova vēstule munā sātā pa durovom īgōja reizē ar ōrstu, jo be-

Nūmirēja iznesšona nu sv. Cecilijas bazneicas. Šķerstu nas pyrmais pōrs nu kreisōs: Dubrovskis un Ontōns Zvīdris; ūtrais pōrs: T. Pui-sāns un Erts; trešais pōrs: Jaudzems un S. Gabrāns. Jim aizmu-gorā Kreilis.

ju saslimis, beja paaugstynōta temperatura un arī vēļ šudiņ naasmu vasals. Beistūs, ka taida muna vōrgōs mīsas neikšona var mani nūvest leidz slimineicai. Bet turēsīmēs, cikom vēļ var. Munā pusē ļaudis saceja: nav laika slymōt un aiz laika tryukuma dažam nabyutu laika nūmērt.

LPI sēde voi seminars, kai Bonifacijs tū sauc, pētnīceibas zynōtniska sesija varēs nūtikt, kod jyus obi ar Bonifaciju ībrauksit ap 25. novembri. Dorba kōrteibu šai sēdei vajaga plānōt un poši uz vītas tū apstyprynōsim sēdes sōkumā. Kai jau ogrōk tyku rakstejis, navarēsīm paīt garum svoreigōkim vaicōjumim kai vēstures grōmota, vōrdneica un gramatika. Jo atliks laiks, tod varēsīm izjēmt vysu, kas kuram byus sagatavōts un ceļšonai priškā pajemts leidza uz sēdi. Jau vairōk kai gods kai mes vysi pīci vaļdes lūcekli asam īsaisteiti leidzstrōdōšonā pi sovas vēstures, bet cik kurs ir padarējis voi izplānōjis dareit, tū zyna tikai sevkurs par sevi. Tī skry-

T. Puisāns LPI vōrdā nūlik vaiņuku, stōv jō tyvumā nu kreisōs pr. B. Kokins, O. Zvidris, B. Senkeviča, S. Gabrāns, A. Budže. Aizmugorā A. Vucins (ar capuri).

tuleiši ir vairāk jōismērej, lai nu plānōšonas varātu tikt pi konkrēta dorba. Taipat mes runojam par latgaļu volūdu, bet lai parōdeitu, kas tei volūda ir, mums ir vajadzīga loba vōrdneica un gramatika. Jo pēški atsaģadeitu, ka Tevis voi Mikeļa storp mums vairs nabyutu, tod paītu vēļ 100 godu, cikom kaidis volūdņiks rostūs, bet leidz tam myusu volūda voi nyu byutu aizmērsta, voi nūtyktu peišonōs kai pa pokolom, kai tys ir bejis pagōtnē. Ka ir vēļ šudiņ tautas un volūdas bez sovom vōrdneicom un gramatikom, tys tagadejūs laikūs vairs nav arguments, bet tikai atsarunōšona. Ar tū operej ari komunisti myusu zemē, pasokūt, ka latgalim nav sovas volūdas lykumeibas rūkas grōmotas, tōdēļ vīgli tū pastum molā. Prūtams, tī ir leli dorbi: vōrdneica un gramatika ir, tai sokūt, tautas pase, pēc kuras vīnu tautu pazeist cytas tautas. Un ar šū pasi tauta iīt cytu tautu saimē.

Leli dorbi nadreikst izslēgt cytas pastōvūšas problemas un tūs pēteišonu. Seikōs lītas nadreikst aizkavēt lelōkūs dorbu topšonu, kavēt golvonūs dorbu spējeigōkūs dareitōjus.

Pidūdi, ka es laikam atkōrtōju sovas dūmas, kuras jau beju izsacējis ogrōk vēstulē. Kotrā ziņā šom lītom navarēsīm paīt garum LPI sēdē. Tōs lītas prosōs pēc lelōkas uzmaneibas — tagad vairōk kai nikod. LPI var vadeit konkrētu dorbu plānōšonu, bet atsevišku dorbu izstrōdōšonu var veikt tikai atseviški indivīdi pēc sovom spējom un interesem.

Par vysu tū tod runōsim sēdē. Ar šū tod ari beigšu, sōcās dyurīni sōnūs un navar vairs nūsēdēt.

Ar vysa loba vēlējumim

Tovs Aleksandrs

Ļūti rokstureīga vēstule. Pats slyms byudams un ceineidamīs ar sōpem, jys vēļ dūmōja par latgaļu lītom. Tys ir jō testaments, jō nūvēlējums pa-

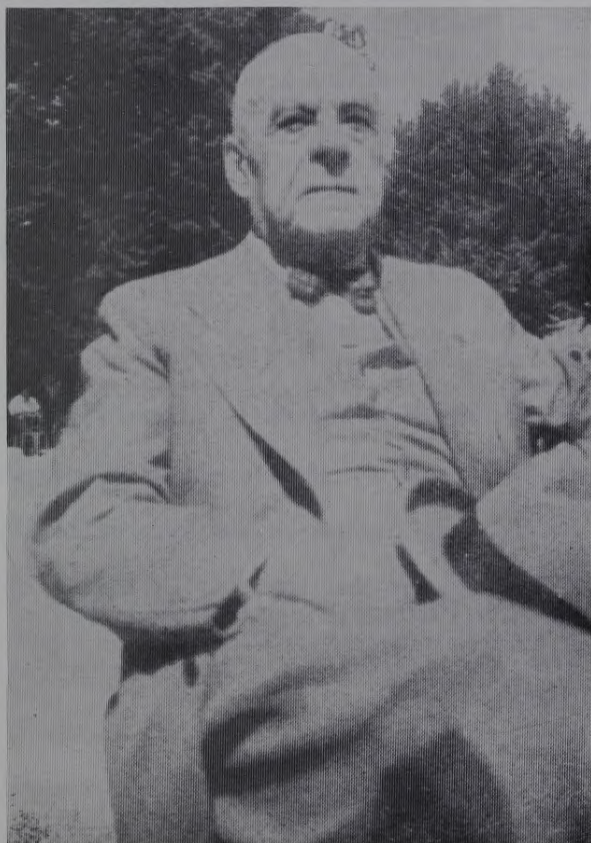

licējim, kas ir jōpīpylda. Myrušī ir Dīva ziņā, bet palicējim voga ir jōdzan tōļōk. Kas zyna, cik ilgi paīs, cikom izaugs storp latgalim taid, kas stōsis A. Batņas vītā, bet tim, kas ir bejuši jō leidzgaitnīki, ir pīnōkums stōvēt par tim idealim, par kurim myusu draugs, leidzceineitōjs un īdvāsmōtōjs ir našaubami stōvējis. Latgaļu kulturas montōjums un latgaļu volūdas tiseibas ir A. B. atstōtais testaments, kas ir jōizpylda.

Leonards Latkovskis

VALSTSVEIRS

DR. MIKELIS VALTERS

Šo goda 27. martā 17 stundēs ir miris lelais Latvijas valstsveirs Dr. M. Valters. Apglobōts 30. martā 16 stundēs un 30 min. Nicas pīkaļnes kopūs Francijā. Jys beja vīns nu nadaudzajim Latvijas republikas tāvim, kas palyka uzticeigs 18. no-

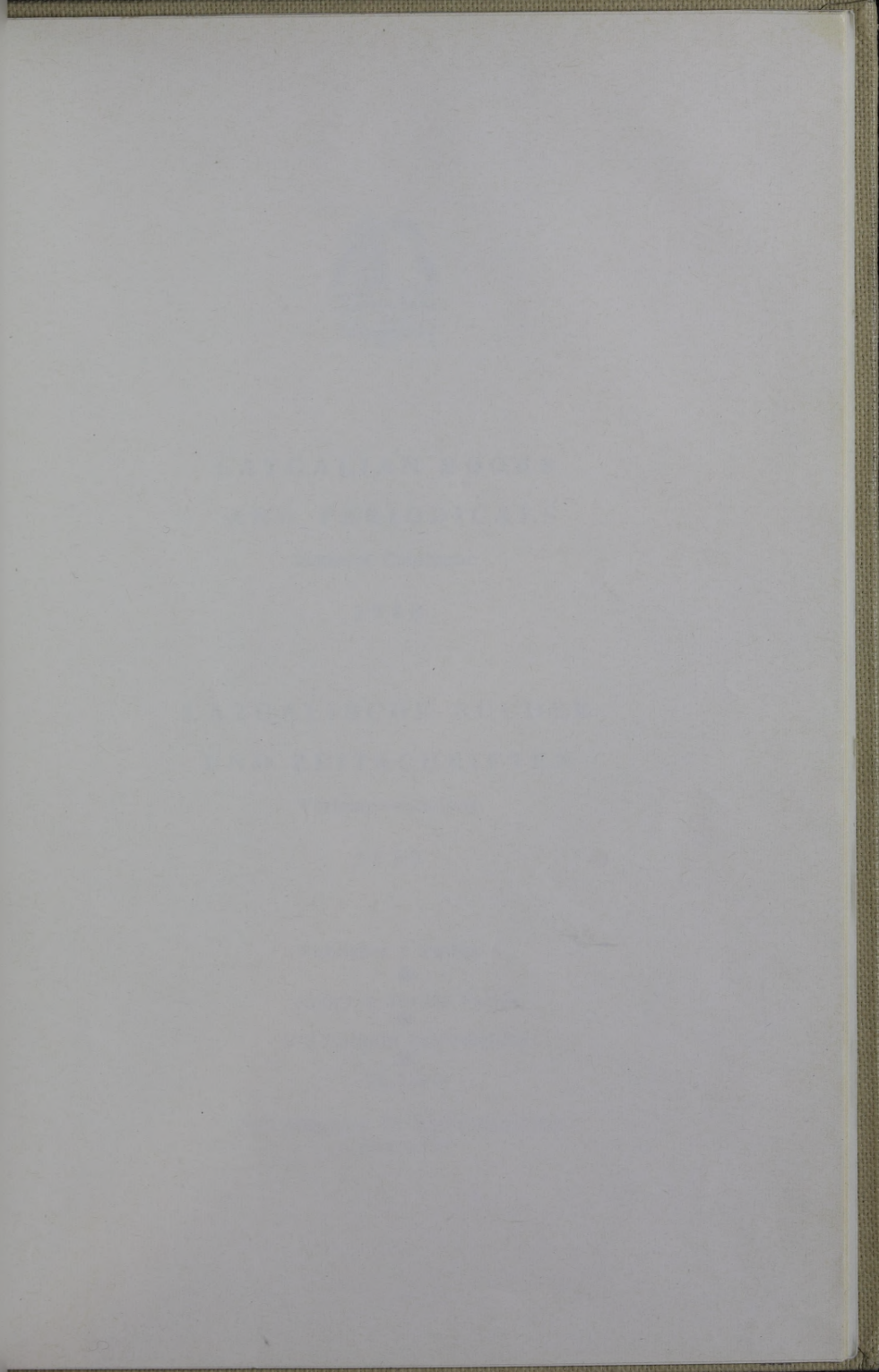

vembra Latvijai vysā sovā dzeives gōjumā. Šū so-
vu uzticeibu jys ir aplīcynōjis vysōs sovōs publi-
kacijōs, runōs un namiteigajōs ceīņōs.

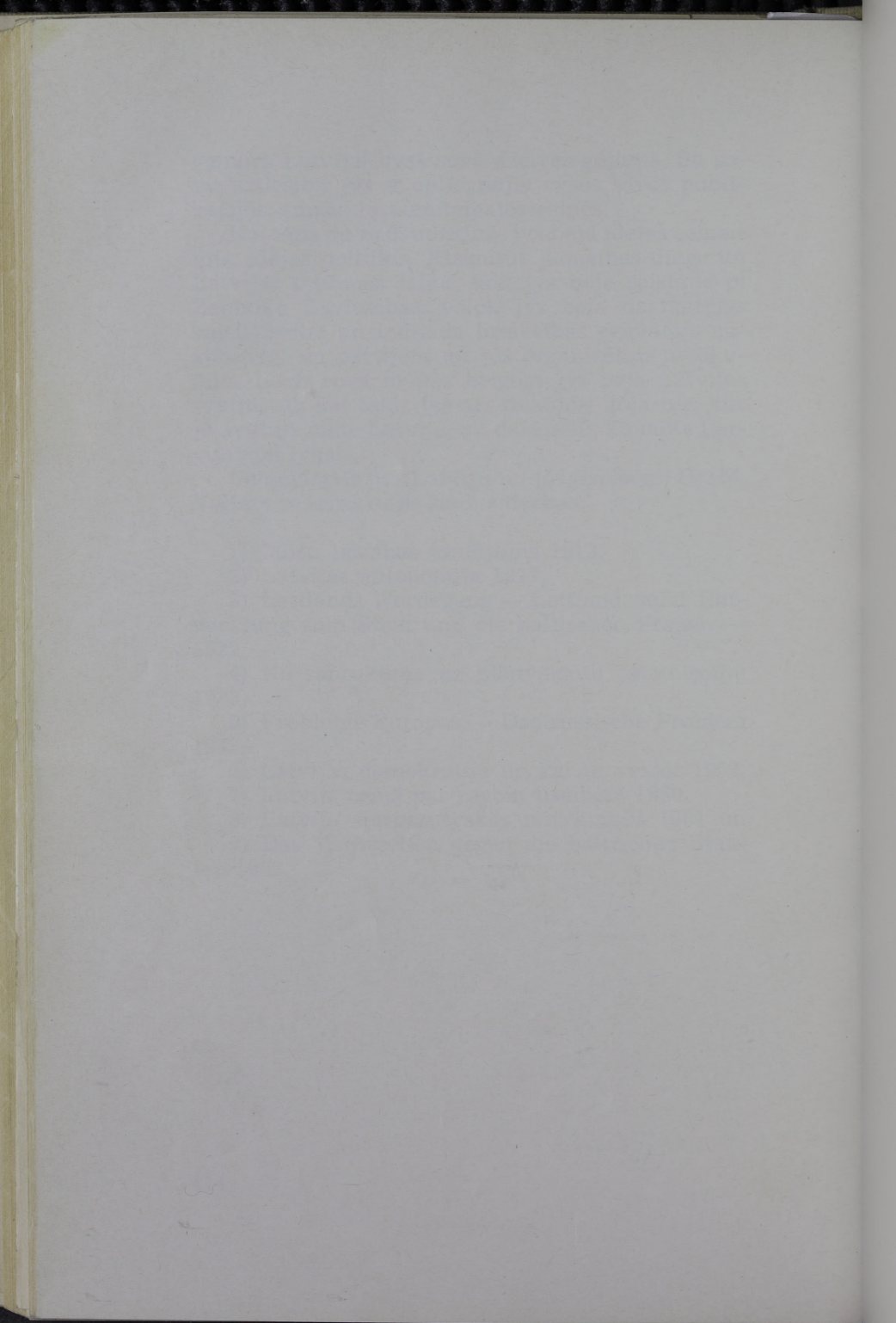
Kai vīns nu nadaudzajim, jys beja idejas ceinei-
tōjs, idejas politikis. Atskaitūt jauneibas dīnas un
Latvijas topšonas laiku, kod jys beja saistējis pi
Zemņiku Savīneibas, vālōk jys beja naatkareigs
vaļststīseibu un individa breiveibas ceineitōjs na-
atkareigi nu partijom un jūs organizētīm pasōku-
mim. Leidz sova myuža beigom jys beja Latvijas
syutnis un kai taidz jys ari reikōjōs: gōja tur, kur
jū syutēja mōte Latvija, un darēja tū, kū mōte Lat-
vija jam lyka.

Ceineidamīs par Latviju un jōs tīseibom, Dr. M.
Valters ir sarakstējis šaidus dorbus:

- 1) Mūsu tautības jautājums 1913,
- 2) Latvijas autonomija 1917,
- 3) Lettlands Werdegang — Lettland, seine Ent-
wicklung zum Staat und die baltischen Fragen —
1922,
- 4) No sabrukuma uz plānveidotu saimniecību
1933,
- 5) Probleme Europas — Das russische Problem
1943,
- 6) Latvijas demokrātija un kai tū veidōt 1952,
- 7) Latvija ceīņā par sovom tīseibom 1960,
- 8) Latvija storptautyskūs nūtykumūs 1961 un
9) Das Verbrechen gegen die baltischen Staa-
ten 1962.

**LATGALIAN BOOKS
AND PERIODICALS**

General Catalogue

1968

**LATGALISCHE BÜCHER
UND ZEITSCHRIFTEN**

Verlagsverzeichnis

1968

Publisher / Verlag

●
Andryva Jūrdža Fonds

●
P/S Latgāļu Izdevniecība

●
Vl. Lōcis

8000 München 54, Diamantstrasse 1
Germany

C o n t e n t s / I n h a l t

- I Scholarly works / Geisteswissenschaft
- II Religious works / Religion
- III Fiction / Schöne Literatur
- IV Politics / Politik
- V Memoirs / Memoiren
- VI Publishings in preparation / Bücher in Vorbereitung
- VII Periodicals / Zeitschriften
- VIII Year-books / Jahrbücher
- IX The representatives for "Latgalian books" /
Die Repräsentanten für „Latgalische Bücher“.

I SCHOLARLY WORKS / GEISTES- WISSENSCHAFTEN

Baltic Studies: History and Culture of Latgalia

Baltische Studien: Latgalische Geschichte und Kultur.

RED. BATŅA, BUKŠS, LATKOVSKIS,
ACTA LATGALICA 1,
München 1965, 415, Bound, leinen, \$ 7.00.

RED. BATŅA, A.,†
BUKŠS, M.,
LATKOVSKIS, L., Acta Latgalica 2.
München 1968, 412, Bound, leinen, \$ 7.00.

BUKŠS, M. *Latgaļu volūdas un tautas izplateibas
problemas.*

The English title:

**THE PROBLEMS OF LATGALIAN LANGUAGE
AND ITS EXPANSION. With an English Summa-
ry by Prof. L. Latkovskis. Munich 1961, 319 p.**

\$ 4.00

»It is a scholarly work in which every statement is backed with convincing evidence. Moreover, it contains ideas which are formulated for the first time. The present work is a valuable contribution to Baltic linguistics.«
L. Latkovskis

»Das Buch ist eine wissenschaftliche Arbeit, in der jede Erkenntnis mit überzeugenden Beweisen belegt ist. Außerdem enthält es Ideen, die zum ersten Male eine Formulierung bekommen haben. Die vorliegende Arbeit ist ein bedeutender Beitrag für die baltische Linguistik.«
L. Latkovskis

BUKŠS, M. *Latgaļu literaturas vēsture.*
[Minchenē] *Latgaļu izdevnīceiba, 1957.*

The English title:

**ILLUSTRATED HISTORY OF LATGALIAN Li-
TERATURE, with an Introduction in English by
Prof. L. Latkovskis, Munich 1957, 780 + VIII.**

Bound \$ 10.00

The autor has followed the development of the Lat-

galian literature from its very beginning (sixteenth century) until now.

ILLUSTRIERTE GESCHICHTE DER LATGALISCHEN LITERATUR mit einer englischen Einführung von Prof. L. Latkovskis. München 1957, 780 + VIII S. Leinen \$ 10.00

BUKŠS, M. Pīzeimes par senejū latgaļu resp. latvīšu volūdu.

COMMENTS ON THE LANGUAGE OF THE ANCIENT LATGALIANS, Traunstein, 1948, 232 p. \$ 2.00

This is a study in history of s. c. high Latvian or Latgalian language, period before literature. With an English summary.

BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER ALTEN LATGALISCHEN BZW. LETTISCHEN SPRACHE. Traunstein 1948, 232 S. \$ 2.00

Das Buch ist eine Studie zur Geschichte der sogenannten hochlettischen oder latgalischen Sprache in vorliterarischer Zeit. Das Buch ist mit einer ausführlichen deutschen Zusammenfassung versehen.

BUKŠS, M. Seņču pasaule.

ESSAYS ON LATVIAN FOLKLORE. With a brief account in German. Traunstein 1950, 152 p. \$ 1.00

DIE GEISTESWELT DER VORFAHREN. Essays über die lettische Volklore mit einer deutschen Zusammenfassung. Traunstein 1950, 152 S. \$ 1.00

BUKŠS, M. Vacōkī rakstnīceibas pīminēkli.

THE OLDEST RECORDS OF LATVIAN RESP. LATGALIAN LITERATURE. With a brief account in German. Munich 1952. \$ 1.00

DIE ÄLTESTEN SCHRIFTDENKMÄLER DER LETTISCHEN BZW. LATGALISCHEN LITERATUR mit einer deutschen Zusammenfassung. München 1952, 152 S. \$ 1.00

BUKŠS, M. *Skices un dokumenti nu Latvijas topšonas laikim.*

The English title:

SKETCHES AND DOCUMENTS about the Development of Latvia's Independence Illustrating the Question of Latgalia. With an English and German summary. Munich 1954, 288 p. \$ 3.00

SKIZZEN UND DOKUMENTE vom Werdegang Lettlands zur Illustration der latgalischen Frage. Mit deutscher und englischer Zusammenfassung. München 1954, 288 S. \$ 3.00

BUKŠS, M. *Drukas aizlīgums latgalim.*

SUPPRESSION OF LATIN PRINTS IN LATGALIA 1865 — 1904, a Method of Russianization. With a brief account in German. Traunstein 1949, 40 p. \$ 0.50

DRUCKVERBOT IN LATGALIEN, eine besondere Art der Russifizierung. Mit deutscher Zusammenfassung. Traunstein 1949, 40 S. Vergriffen. \$ 0.50

BUKŠS, M.

DIE RUSSIFIZIERUNG IN DEN BALTISCHEN LÄNDERN (in deutscher Sprache). \$ 4.00
RUSSIANIZATION OF BALTIC STATES (in German language)

„Was die Arbeit besonders interessant macht, ist nicht nur die ausgezeichnete Darstellung, mit der der Verfasser den russischen Kulturkreis von dem der baltischen Völker abgrenzt und auch die wesentlichsten sozialgeschichtlich verschiedenen Entwicklungen in Rußland und im Baltikum herausarbeitet, sondern auch die Tatsache, daß er mit seiner Darstellung das weithin wenig oder gar unbekannte Lettgalische Problem an den europäischen Leser heranträgt“.

Feo Jernsson in
EUROPÄISCHE BEGEGNUNG 1968: 3, S. 160.

»Das Buch sollte als Lehrmaterial in keiner Zeitungsredaktion, in keiner Diplomatensube des Westens und in keinem Lehrerseminar fehlen, dessen Besucher einmal die Jugend der freien Welt zu erziehen haben«. Traunsteiner Wochenblatt 1964: 190.

»M. Bukšs hat für seine Abhandlung viel Material gesammelt und sein Buch: Die Russifizierung in der

Zarenzeit ist die erste Übersicht mit bahnbrechender Bedeutung. Die Schilderung ist zuverlässig. Sie ist eine Arbeit, die überall in der freien Welt Interesse finden dürfte«. Prof. B. Nerman in »Svensk Tidsskrift« 1965: 2.

LATKOVSKIS, L. *Direktors Dr. A. Broks.*

**DIRECTOR REV. AL. BROKS, ST. TH. D.,
Educator and Martyr, died in concentration camp
in Hitler's Germany. Munich 1954, 48 p. \$ 0.50**

DIREKTOR DR. A. BROKS, ein hervorragender
Erzieher aus Latgalen, der den Märtyrertod in Hit-
lers Konzentrationslager starb. München 1945, 40 S.
\$ 0.50

LATKOVSKIS, L., *Latgaļu uzvārdi, palames un
dzimtas.*

**LATGALIAN LAST NAMES, NICKNAMES AND
CLANS**

LATGALISCHE PERSONENNAMEN, SPITZNA-
MEN UND SIPPEN
München 1968, S. 375 Bound. Leinen. \$ 7.00

RED. A. PLEIŠS, *Kulturvēsturiski Materiali. Rokstu
krājums drukas aizlieguma atceļšonas 50 godu at-
cerei.*

The English title:

**SERIES OF ARTICLES commemorating the fiftieth
anniversary of the repeal of the edict suppressing
the Latin alphabet in Latgalia (1865 — 1904), Edi-
tor-in-chief A. PLEIŠS, Munich 1955, 424 p. \$ 4.00**

KULTURHISTORISCHE MATERIALIEN, eine
Sammlung von Aufsätzen zur Erinnerung der Auf-
hebung von Druckverbot in Latgalen vor 50 Jahren.
Red. A. PLEIŠS, München 1954, 424 S. \$ 4.00

ROMANOVSKIS, Br. *Tautas gora līcinīki.*

**OUTSTANDING PERSONALITIES OF LATGALIA
Munich 1954, 30 p. \$ 0.50**

BEDEUTENDE PERSÖNLICHKEITEN VON LAT-
GALEN. München 1954, 30 S. \$ 0.50

RUPAIŅŠ, O. *Pīters Miglinīks.*

PETER MIGLINIKS, Champion for rights and freedom in Latgalia. Monography.

Munich 1953, 56 p. \$ 0.50

PETER MIGLINIKS, ein Kämpfer für Recht und Freiheit in Latgalen. Eine Monographie.

München 1953, 56 S. \$ 0.50

ŠKUTĀNS, St. Dr. Th. *et Hist. Misionaru darbeiba Latgolā.*

MISSIONARIES IN LATGALIA. A Study in History of religious life in Latgalia in 18th century.

Munich 1953, 80 p. \$ 1.00

DIE TÄTIGKEIT DER MISSIONARE IN LATGALEN. Studie zur Geschichte der Religion in Latgalen im 18. Jahrhundert. München 1953, 80 S. \$ 1.00

ŠKUTĀNS, St. Dr. Th. *Dīva Mōtes kults un Mōras zeme.*

THE CULT OF OUR LADY AND „TERRA MARIANA” i. e. LATGALIA. Illustrated.

DER KULT DER MUTTER GOTTES UND DIE „TERRA MARIANA”, d. h. LATGALEN. Illustriert. München 1954, 144 p. \$ 2.00

SPŌGIS, A. *Juris Soikans.*

JURIS SOIKANS. A Latgalian Painter and Graphicier. Illustrated Monography. With an English, German and French Summary.

Munich 1960, 118 p. \$ 3.00

JURIS SOIKANS, Latgalischer Maler und Graphiker. Illustrierte Monographie. Mit deutscher, englischer und französischer Zusammenfassung.

München 1960, 118 S. \$ 3.00

RED. TRŪPS, J., *Latgaļu folklorā 1. 1000 tautas jūku, 765 meikļu un 1420 parunu.*

LATGALIAN FOLKLORE 1. 1000 Funny stories, 650 Riddles and 1420 Proverbs.

DIE LATGALISCHE FOLKLORE 1, 1000 Anekdoten, 765 Rätsel und 1420 Sprichwörter.

München 1967, S. 540, leinen \$ 7.00

II RELIGIOUS WORKS / RELIGION

- BILMANIS, A. *Muns ceļš uz Romas Bazneicu.*
MY WAY TO THE ROMAN CATHOLIC CHURCH.
 MEIN WEG ZUR KATHOLISCHEN KIRCHE.
 Traunstein 1949, 24 p. \$ 0.25
- MOZA ATSAICEIBU GRĒMATEŅA.
A LITTLE CATECHISM.
 DER KLEINE KATECHISMUS.
 Neuötting 1946, 48 p. \$ 0.25
- MOZGA, St. *Svātais gavēņa laiks.*
THE HOLY TIME OF LENT.
 DIE HEILIGE FASTENZEIT.
 München 1954, 48 p. \$ 0.50
- RANCĀNS, J. *Svātō Jezupa dzeive.*
THE LIFE OF ST. JOSEPH.
 DAS LEBEN DES HEILIGEN JOSEPHS.
 Neuötting 1946, 52 p. \$ 0.25
- RANCĀNS, J. *Goreigō spāka olūts.*
THE SOURCE OF SPIRITUAL FORCE.
 DIE QUELLE DER GEISTIGEN KRAFT.
 Neuötting 1946, 69 p. \$ 0.25
- URBŠS, A. *Svātō Ontōna dzeive un myusu pīnōkumi.*
THE LIFE OF ST. ANTHONY AND OUR OBLIGATION .
 DAS LEBEN DES HEILIGEN ANTONIUS UND
 UNSERE PFLICHTEN.
 Bad Reichenhall 1951, 76 p. \$ 0.75
- VAIKUĻS, St. *Uz augšu sirdis.*
SURSUM CORDA, LIFT UP YOUR HEARTS.
A PRAYER BOOK.
 SURSUM CORDA — EIN GEBETBUCH FÜR
 KATHOLIKEN.
 München 1959, 576 p. \$ 3.00
- VAIKUĻS, St. *Lyugšonas un dzīsmes katōlim.*
A PRAYER BOOK FOR CATHOLICS.
 EIN GEBETBUCH FÜR KATHOLIKEN.
 Reischach 1945, 255. p. \$ 2.00
- BLUZMU JURŠ sakōrtōjis *Dzīsmes katōlim trymdā.*
A HYMNAL FOR CATHOLICS IN EXILE.
 GESANGBUCH FÜR KATHOLIKEN IM EXIL.
 Neuötting/Inn 1946, 88 p. \$ 0.75
- MOZGA, St. *Svātais brōls Konrads.*
THE HOLY BROTHER KONRAD.
 DER HEILIGE BRUDER KONRAD.
 München 1962, 48 p. \$ 0.50

III FICTION / SCHÖNE LITERATUR

- ANDŽĀNE, M. *Namīra vōrtūs. Dzejas.*
POEMS / GEDICHTE.
 Feldafing 1951, 160 p. Vergriffen. \$ 1.00
- ANDŽĀNE, M. *Jaunī, zōboki. Stōsts.*
STORY / ERZÄHLUNG.
 Reischach/Inn 1945, 8 p. Vergriffen. \$ 0.25
- BOJARS, VL. *Sirds Smeļdze. Dzejas.*
POEMS / GEDICHTE.
 München 1957, 400 p. \$ 4.00
- BRIŠKA, B. *Humoreskas.*
HUMOROUS SKETCHES.
 HUMORESKE. \$ 2.00
- ČENČU JEZUPS, Pīters Vylāns. *Romans nu Latgolas
 atmūdas laikim ar literaturvēsturnīka Mīkeļa
 Bukša īvodu un mōkslinīka Jōņa Trūpa vōku un
 15 ilustracijom.*
- PĪTERS VYLĀNS. NOVEL.
 Roman aus latgalischen Erwachungszeiten
 München 1967, S. 560 \$ 7.00
- DEKTERS, Kōzas. *Luga.*
THE WEDDING, Comedy.
 DIE HOCHZEIT. Lustspiel.
 München 1958, 58 p. \$ 0.50
- EGLŌJS, A. *Dzīsmas rudiņa saulei, 2. izd. Dzejas.*
POEMS / GEDICHTE.
 München 1958, 125 p. \$ 2.00
- KLĪDZĒJS, J. *Upe plyust. Stōsts.*
STORY / ERZÄHLUNG.
 Reischach/Inn 1945, 8. p. Vergriffen. \$ 0.25
- KLĪDZĒJS, J. *Debešu puse. Stōsti.*
 HIMMELSRICHTUNG. Stories / Erzählungen.
 München 1968, 216 p. Bound. Leinen 6.00
- KOKARS, O. *Svešumā. Dzejas.*
POEMS / GEDICHTE.
 München 1959, 39 p. \$ 0.50

- LEIDUMNĪKS, J. *Tāva pogolmā. Dzejas.*
POEMS / GEDICHTE.
 München 1959, 122 p. \$ 2.00
- MURĀNS, Fr. *Dzintines skoti. Ilustrātas dzejas.*
ILLUSTRATED POEMS.
 ILLUSTRIERTE GEDICHTE.
 Reischach/Inn 1945, 22 p. Vergriffen. \$ 0.50
- MURĀNS, Fr. *Ilgu zeme. Dzejas.*
POEMS / GEDICHTE.
 Neuötting/Inn 1946, 136 p. \$ 0.75
- MURĀNS, Fr. *Nelga. Poema.*
A POEM ABOUT THE SECOND WORLD WAR.
 GEDICHTE AUS DEM ZWEITEN WELTKRIEG.
 München 1953, 128 p. \$ 1.00
- MURĀNS, Nikolajs. *Muna zeme. Stōsti.*
MY COUNTRY. Stories.
 MEIN HEIMATLAND. Erzählungen.
 Traunstein 1948, 160 p. \$ 1.00
- NEIKŠANĪTS, N. *Cīmā pi Aizopa. Fabulas.*
FABLES / FABELN.
 Neuötting/Inn 1946, 120 p. \$ 0.75
- NEIKŠANĪTS, N. *Dundurs skudru pyuznī. Fabulas.*
FABLES / FABELN.
 Neuötting/Inn 1946, 96 p. Vergriffen. \$ 0.75
- NEIKŠANĪTS, N. *Vīna vosora. Romans.*
A SUMMER. Novel.
 EIN SOMMER. Roman.
 Traunstein 1948, 213 p. \$ 1.00
- RED. VL. LŌCIS, Olūts. *Rokstu krōjums, 7. nr.*
A LITERARY MAGAZINE.
 EINE LITERARISCHE SAMMLUNG.
 Gedichte, Erzählungen, Erinnerungen.
 Neuötting/Inn 1947, 264 p. \$ 2.00
- PŪRMILĪTS, J. *Ar lukturi. Noveles.*
WITH A LAMP. Short Novels.
 MIT DER LATERNE. Novellen.
 München 1966, S. 239 \$ 3.00

- RUPAINS, O. *Dzimtines skoti. Ilustrātas dzejas.*
ILLUSTRATED POEMS.
 ILLUSTRIERTE GEDICHTE.
 Reischach/Inn 1945, 22 p. Vergriffen. \$ 0.50
- RUPAINS, O. *Kod pyrmī gaili dzīdēja. Drama.*
A TRAGEDY ABOUT PETER MIGLINIKS.
 EINE TRAGÖDIE ÜBER PETER MIGLINIKS.
 Neuötting/Inn 1946, 132 p. \$ 1.00
- RUPAINS, O. *Jaunō skūlōtēja. Stōsts.*
THE YOUNG TEACHER. Story.
 DIE JUNGE LEHRERIN. Eine Erzählung aus dem
 latgalischen Schulwesen in den 20er Jahren.
 Bad Reichenhall 1951, 86 p. \$ 1.00
- RUPAINS, O. *Zemes sōls. Romans.*
THE SALT OF THE EARTH. Novel.
 DAS SALZ DER ERDE. Roman aus dem latgali-
 schen Leben nach dem ersten Weltkriege.
 München 1955, 420 p. \$ 3.00
- RUPAINS, O. *Tauta grib dzēivōt, Latgaļu atmūdas*
romans.
A NATION WILL LIVE. Novel.
 EIN VOLK WILL LEBEN. Roman. Leinen. \$ 7.00
 München, 1963, S. 564.
- SILKĀNS, J. *Fabuleņas.*
FABLES / FABELN.
 München 1955, 64 p. \$ 0.75
- SPŌGIS, A. *Zylūs azaru šolkas.*
POEMS / GEDICHTE.
 München 1959, 125 p. \$ 2.00
- TRASUNS, Fr. *Fabulas ar M. Bukša apceri par*
Fr. Trasunu un jō literarū darbeibu.
FABLES / FABELN, leinen. \$ 3.00
 München, 1964. S. 108.

IV POLITICS / POLITIK

BUKŠS, M. *Skices un dokumenti nu Latvijas topšonas laikim.*

The English title:

SKETCHES AND DOCUMENTS about the Development of Latvia's Independence Illustrating the Question of Latgalia. With an English and German summary. Munich 1954, 288 p. § 3.00

SKIZZEN UND DOKUMENTE vom Werdegang Lettlands zur Illustration der latgalischen Frage. Mit deutscher und englischer Zusammenfassung. München 1954, 288 S. § 3.00

LŪCIS, Vl., *redaktors. Latgaļu darbeibas dakumentacija.*

THE DOCUMENTATION OF LATGALIAN ACTIVITIES, contains various Documents, Broadcastings, Speeches, Articles etc.

DIE DOKUMENTATION DER LATGALISCHEN TÄTIGKEIT, enthält verschiedene Dokumente, Radiosendungen, Reden, Artikeln usw.

München 1962, 440 p. § 4.00

VALTERS, M. Dr. *Latvijas demokratiija un kai tū veidōt.*

DEMOCRACY OF LATVIA AND HOW TO BUILD IT. Essays.

DIE DEMOKRATIE LETTLANDS UND WIE SIE GESTALTET WERDEN MUSS. Essays.

Feldafing 1952, 48 p. § 0.50

VALTERS, M. Dr. *Latvija ceinā par sovom tiseibom.*

LATVIA IN STRUGGLE FOR ITS RIGHTS.

Essays.

LETTLAND IM KAMPF FÜR SEINE RECHTE.

Essays.

München 1960, 96 p. § 1.00

VALTERS, M. Dr. *Latvija storptautyskūs nūtykumūs.*

LATVIA IN INTERNATIONAL AFFAIRS.

LETTLAND IM VÖLKERGESCHEHEN.

München 1961, 51 p. § 0.75

V MEMOIRS / MEMOIREN

- BRIŠKA, B. Latgali politiskajōs patmaļōs.*
LATGALIANS ON THE POLITICAL ARENA
(1920 — 1950).
DIE LATGALER AUF DER POLITISCHEN ARENA
(ungefähr 1920 — 1950).
München 1957, 188 p. \$ 2.00
- BUKŠS, M. Atmiņas un atziņas.*
MEMORIES AND EXPERIENCES.
ERINNERUNGEN UND ERKENNTNISSE.
Ein Beitrag zur latgalischen Kultur- und
Ideengeschichte im 20. Jahrhundert, leinen \$ 4.00
- GRIŠĀNS, J., Pa atmiņu stygom I.*
Durch die Spuren der Erinnerung, Memoiren.
München 1967, S 263, leinen. \$ 6.00
- LATKOVSKIS, L., Dzimtōs zemes laudis I.*
DIE LEUTE MEINES HEIMATLANDES
München 1966, S. 249, leinen \$ 3.00
- LAURINOVIČA-PRONEVSKA, H. Grymstušōs sale-
ņas.*
SINKING ISLANDS.
NIEDERGEHENDE INSELN, leinen. \$ 4.00

VII PUBLISHINGS IN PREPARATION

LATGALISCHE BÜCHER IN VORBEREITUNG

PLACINSKIS, J., *Latgaļu volūdas raksteibas pamati.*
Eisa gramatika un moza vōrdneica.

DIE LATGALISCHE RECHTSCHREIBUNG. Kurz-
gefaßte Grammatik und Wörterbuch.

RED. KOL., *Latgali trymdas 25 godūs. Bogōteigi ilus-*
trāta latgaļu trymdas vēsture.

Latgalen 25 Jahre im Exil.

BUKŠS, M., *Francis Kemps, ceineitōjs par tautas tī-*
seibom. Monografija.

FRANCIS KEMPS, Fighter for rights of the people.

Monography, about 450 p.

FRANCIS KEMPS, ein Kämpfer für das Recht sei-
nes Volkes, ungefähr 450 Seiten

§ 7.00

KEMPS, FRANCIS, *Rokstu izlase.*

PRĪKUĻS, P. *Nūsamaļdejši. Stōsti.*

GRIŠĀNS, J. *Pa atmiņu stygom II.*

Durch die Spuren der Erinnerung II.

LATKOVSKIS, L., *Dzyimtōs zemes ļaudis II.*

Die Leute meines Heimatlandes II.

BUKŠS, M., *Pret straumi. Vārōjumi, vērtējumi,, ceļņas.*
(Ap 400 lp.)

Gegen den Strom.

DEKTERS, *Darvu cīma ļaudis. Romans ar mōkslinīka*
Jōņa Trūpa ilustracijom un vōķu.

LAURINOVIČA - PRONEVSKA, *Pasauls lismōs.*
Welt in Flammen.

RED. KOL., *Latgolas vēsture.*

Latgalische Geschichte.

RED. KOL., *Latgaļu — vōķu — angļu vōrdneica.*

Latgalian - German - English Dictionary.

Latgalisch - Deutsch - English Wörterbuch.

RED. KOL., *Latgaļu enciklopedija.*

Latgalische Enzyklopädie.

VII PERIODICALS / ZEITSCHRIFTEN

DZEIVE — *Latgaļu žurnāls zynōtnei un literaturai, izīt par divim mēnešim reizi.*

LIFE — **Latgalian scientific and literary periodical, published bimonthly.**

Vol. I	(Nr. 1 — 20)	bound	\$ 20.00
Vol. II	(Nr. 21 — 40)	bound	\$ 20.00
Vol. III	(Nr. 41 — 60)	bound	\$ 20.00
Vol. IV	(Nr. 61 — 80)	bound	\$ 20.00
Vol. V	(Nr. 81 —		

DAS LEBEN — **Latgalisches wissenschaftliches und literarisches Journal, erscheint zweimonatlich.**

Band I	(Nr. 1 — 20)	ganzleinen	\$ 20.00
Band II	(Nr. 21 — 40)	ganzleinen	\$ 20.00
Band III	(Nr. 41 — 60)	ganzleinen	\$ 20.00
Band IV	(Nr. 61 — 80)	ganzleinen	\$ 20.00
Band V	(Nr. 81 —		

LATGOLAS BOLSS — *Latgaļu avīze trymdā. Golv. red. A. Pleišs leidz 1968. godam.*

Ar 1968. godu Tekle Laizāns.

Red. A. Čačs, O. Dzeņš, L. Latkovskis, un J. Trūps.

VOICE OF LATGALIA. **Latgalian newspaper in exile.**

LATGALISCHE STIMME, **Latgalische Zeitung im Exil.**

1943 — 1944 Foto kopie bound	\$ 120.00
Collection/Jahrgang 1948 — 1955 bound	\$ 50.00
Collection/Jahrgang 1956 — 1965 bound	\$ 50.00
Collection/Jahrgang 1966	\$ 6.00
Collection/Jahrgang 1967	\$ 6.00
Collection/Jahrgang 1968	\$ 6.00

VIII YEAR-BOOKS / JAHRBÜCHER

TĀVU ZEMES KALENDARS.

YEAR BOOK OF NATIVE COUNTRY.

HEIMATKALENDER.

Collection/Jahrgang 1946 — 1954	Band	\$ 15.00
Collection/Jahrgang 1955 — 1964	Band	\$ 15.00
Collection/Jahrgang 1965		\$ 2.00
Collection/Jahrgang 1966		\$ 2.00
Collection/Jahrgang 1967		\$ 2.00
Collection/Jahrgang 1968		\$ 2.00

**IX REPRESENTATIVES OF "LATGALIAN
BOOKS" / REPRÄSENTANTEN FÜR „LAT-
GALISCHE BÜCHER“**

In the USA and Canada:

Prof. L. Latkovskis, 1449 Goddard Ave., Louisville,
Ky. 40204, USA.

Mr. Fr. Teirumniks, 1205 N. Parker Str., Indiana--
polis 1, Ind., USA.

Mr. A. Čačš, 68 Bown Str., N.E., Grand Rapids 5,
Mich., USA.

Mr. O. Zvīdris, 178 Calvington Drive, Downsview,
Ont., Canada.

In Australien:

Mr. R. Skrebeļs, 303 West Beach Rd.,
Richmond, S.A.

In England:

Mr. J. Mekšš, 82. Hough Lane, Leeds 13, England.

In Sweden, Norway, Finnland and Danmark:

Mr. A. Kancans, Vedevalgslingan 22, Bandhagen,
Sweden.

In Germany:

Mr. Vl. Locis, Diamantstraße 1, 8000 München 50.
Tel. 54 56 32, Postscheckkonto 863 37, München.

Books can be ordered from Mr. Vl. Locis, and the
payment can be done through the representative of the
corresponding country or directly to Mr. Vl. Locis.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
520 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

IN REPRESENTATIVE OF PLATONIAN
MOON, A REPRESENTATIVE FOR THE
SUN IN THE DOZEN

IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER
IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER
IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER
IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER
IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER
IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER
IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER
IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER
IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER
IN THE YEAR AND QUARTER

IN THE YEAR AND QUARTER
IN THE YEAR AND QUARTER

13

40. -

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304011372